Towarzystwo Pamięci
Powstania Wielkopolskiego 1918/19
Zarząd Główny

Powstańcy Wielkopolscy

Biogramy uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918–1919

tom IX

Powstańcy wielkopolscy …

Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918-1919

Autorzy not biograficznych:

Adamczewski Piotr S.
Bauer Piotr
Chwaliszewski Roman
Czerwiński Bogdan
Dreżewski Zygmunt
Duda Zygmunt
Fornalski Antoni
Garbarczyk Jan Ryszard
Górski Karol
Grzelak Adam
Jóźwiak Zenon
Kabat Ewa
Kicman Wojciech
Korsak Antoni A.
Kościański Zdzisław
Kowalak Czesław
Kowalewska Halina
Kubacki Grzegorz
Łozowski Franciszek jr
Łożyński Jarosław T.
Malukow-Danecka Bronisława
Mielcarzewicz Maria
Musiał Tadeusz
Nowak Remigiusz
Paszkiewicz Władysław
Pietrowski Michał
Polak Bogusław
Polak Irmina
Prokopska Ludwika Łucja
Rafińska Teresa Ewa
Rezler Marek
Rubas Mirosław
Sander Wojciech
Śliwiński Eugeniusz
Śmigielski Wojciech
Śmioszek Jan
Tomkowiak Barbara
Tomkowiak Eligiusz
Tomkowiak Ewelina
Tomkowiak Malwina
Wiśniewski Jan
Wojcieszak Bogumił
Wojcieszak Halina
Wojtasz Marianna
Zieliński Damian
Zielonka Jerzy
Żurkiewicz Danuta
Żurkiewicz Leszek

Powstańcy wielkopolscy ...

Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918-1919

Tom IX

pod redakcją **Bogusława Polaka**

Poznań 2012

Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919
Zarząd Główny

Komitet Redakcyjny:

przewodniczący: Bogusław Polak
sekretarz: Eligiusz Tomkowiak
członkowie: Stefan Barłóg, Marian Kadow, Zdzisław Kościański

Opracowanie redakcyjne i korekta: Eligiusz Tomkowiak

Projekt okładki: Anna Barłóg

Zdjęcie na okładce:
Powstańcy Wielkopolscy na śluzie Pianiówka nad Notecią (gmina Czarnków) kwiecień–maj 1919 r.
Ze zbiorów Eligiusza Tomkowiaka

Wydano przy pomocy finansowej:

URZĘDU MARSZAŁKOWSKIEGO WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Poznaniu
157499

ISBN 978-83-927042-9-4

Opalgraf Opalenica

PRZEDMOWA

Coraz częściej zastanawiamy się wszyscy – młodzi i starzy – co stało się takiego, że nie mamy szacunku do przeszłości. Zapatrzeni w przyszłość, uważamy przeszłość za zbędny bagaż, bo po co nam wspomnienia o minionych czasach skoro nie pomogą one nam w poszukiwaniu dobrej pracy, budowie nowego domu i gromadzenia środków na koncie w banku.

Poruszyła mnie ostatnio informacja o tym, że na jednym z cmentarzy małej wielkopolskiej miejscowości znajduje się kompletnie zaniedbany grób powstańca wielkopolskiego, który w Powstaniu Wielkopolskim stracił życie. I pewnie wielu z czytających te słowa zdziwi się co ma wspólnego refleksja o braku refleksji historycznej i zapomnianym grobem powstańczym. Otóż to brak owej refleksji, zastanowienia się czy wręcz zatrzymania, chociażby przy tym grobie. Jest on, dla mnie, symbolem jak często obecnie traktujemy przeszłość. Ot, było i minęło. Po co nam „europejczykom" wspominać zdarzenia sprzed kilkudziesięciu laty. Odpowiadam – po to by mieć świadomość, że bez takich zdarzeń jakim było Powstanie Wielkopolskie 1918/1919 prawdopodobnie nie moglibyśmy korzystać z dobrodziejstw współczesnej cywilizacji jako ludzie żyjący w wolnym kraju.

Bardzo długo powtarzano, w różnych kontekstach społeczno-politycznych, że Powstanie Wielkopolskie było zrywem ludowym, czyli takim w którym decydującą siłą była masa powstańcza. Mimo upływu czasu często wracamy do dyskusji na temat przywództwa szczególnie w pierwszych, najistotniejszych, dniach walki. Tak, to prawda Powstanie nie wykreowało takich postaci jak Tadeusz Kościuszko czy Romuald Traugutt, ale przecież te setki, a potem tysiące ludzi chwytający za broń to nie była bezładna i bezimienna masa. Każdy z nich miał imię i nazwisko i każdy z nich nosił przysłowiowa buławę w plecaku czy kieszeni żołnierskiego szynela czy cywilnego płaszcza.

To właśnie o nich jest kolejny, dziewiąty już, tom „Powstańców Wielkopolskich. Biogramy uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918/1919" efekt zbiorowego wysiłku wielu ludzi, którzy od wielu lat na wzór dziewiętnastowiecznych organiczników zbierają okruchy informacji by nam czytelnikom opowiedzieć historie owych Kaczmarków, Nowaków i Kowalskich, którym nikt nie kazał iść w powstańczy bój, poszli bo tak chcieli. Chcieli bo tak ich uczono i to nie w polskiej szkole, bo jej nie było, ale najczęściej w domu,

słuchając opowieści o Lechu, Czechu i Rusie, o Piaście Kołodzieju, zwycięstwie pod Grunwaldem i dzielnym małym rycerzu Michale Wołodyjowskim. Najważniejszym jednak było to, że żyli oni nie tylko historią. Była ona fundamentem racjonalnego myślenia o przyszłości. Przywódcy polityczni ale i zwykli chłopi czy rzemieślnicy zdawali sobie sprawę, że wywalczenie niepodległości to jedno, a jej zagospodarowanie to drugie i kto wie czy nie ważniejsze.

Są zatem owe biogramy zbiorowym portretem Powstania Wielkopolskiego i dzisiaj, gdy już nie ma wśród nas żywych świadków owych wydarzeń, musimy jak okruchy zbierać najmniejsze o nich informacje po to tylko, by na wielkopolskich cmentarzach nie było zaniedbanych grobów powstańczych nawet wtedy, gdy o jego wygląd nie będzie dbała rodzina bo jej już też nie będzie. Dbajmy o tę pamięć również dlatego by po pogoni zdobywania nowego, lepszego i droższego móc zatrzymać się i chwilę pomyśleć nie tylko o wartości powstańczego zrywu ale i o tym czy owe dzisiaj może być takie bez historii.

A teraz zapraszam do lektury, może wielu z nas przeczyta ze zdziwieniem, że jego pradziadek czy jego brat lub inny krewny dołożył swoją cegiełkę do tego, by dzisiaj z dumą nie tylko 27 grudnia każdego roku, mówić – to było nasze Powstanie.

prof. n. dr hab. Zbigniew Pilarczyk
Instytut Historii
Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu

SKRÓTY JĘZYKOWE I OGÓLNE

abp – arcybiskup
AK – Armia Krajowa
AM – Akademia Medyczne
AO – Armia Ochotnicza
ap – akta personalne
AAP – Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu
APL – Archiwum Państwowe w Lesznie
APP – Archiwum Państwowe w Poznaniu
baon – batalion
b. zab. prusk. (b. z. pr.) – były zabór pruski
CAW – Centralne Archiwum Wojskowe
ckm – ciężki karabin maszynowy
cm. – cmentarz
dak – dywizjon artylerii konnej
d-ca – dowódca
dr – doktor
ds. – do spraw
dyon – dywizjon
Fr.Lit.-Biał. – Front Litewsko-Białoruski
Fr.Wlkp. – Front Wielkopolski
Fr.Ukr. – Front Ukraiński
Fr.Woł. – Front Wołyński
gen. – generał
GG – Generalne Gubernatorstwo
hr. – hrabia
inż. – inżynier
k. – koło
kl. – klasa
km – karabin maszynowy
komp. – kompania
kpr. – kapral
kpt. – kapitan
kpt. posp. rusz. – kapitan pospolitego ruszenia
ks. – ksiądz
LOPP – Liga Obrony Powietrznej Państwa
m.in. – miedzy innymi
mjr – major
MSZ – Ministerstwo Spraw Zagranicznych
mszps – maszynopis
NKSL (Nacz. K-da Straży Lud.) – Naczelna Komenda Straży Ludowej
NOW – Narodowa Organizacja Wojskowa

NRL – Naczelna Rada Ludowa
ok. – około
org. – organizacja, organizacyjny
p. – pułk
pac – pułk artylerii ciężkiej
pal – pułk artylerii lekkiej
pap – pułk artylerii polowej
PAU – Polska Akademia Umiejętności
pchor. – podchorąży
PCK – Polski Czerwony Krzyż
PKP – Polskie Koleje Państwowe
PKU – Powiatowa Komenda Uzupełnień
plut. – plutonowy
płd. - południe
płk – pułkownik
płn. - północ
por. – porucznik
POW zab. prusk. (z. p.) – Polska Organizacja Wojskowa zaboru pruskiego
pow. – powiat
pp – pułk piechoty
ppłk – podpułkownik
ppor. – podporucznik
PPR – Polska Partia Robotnicza
PPS – Polska Partia Socjalistyczna
PRL – Powiatowa Rada Ludowa
prof. – profesor
psk – pułk strzelców konnych
psp – pułk strzelców pieszych
p. strz. wlkp. – pułk strzelców wielkopolskich
PTPN – Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk
p.uł. – pułk ułanów
p. uł. wlkp. – pułk ułanów wielkopolskich
rez. – rezerwowy, rezerwy
rkps – rękopis
RP – Rzeczpospolita Polska
rtm. – rotmistrz
sierż. – sierżant
SL – Straż Ludowa
st. – starszy
strz. – strzelec
szer. – szeregowy
T. P. W. – Towarzystwo Powstańców i Wojaków
UJ – Uniwersytet Jagielloński
UP – Uniwersytet Poznański

ur. – urodzony
VM – Virtuti Militari
wg – według
Wlkp., wlkp. – Wielkopolska, wielkopolski
woj. - województwo
wojsk. – wojskowy
WP – Wojsko Polskie
wsch. – wschód
zach. - zachód
Zarz. – Zarząd
ZBoWiD – Związek Bojowników o Wolność i Demokrację
ZHP – Związek Harcerstwa Polskiego
zm. – zmarł
ZPW - Związek Powstańców Wielkopolskich (w APP)
ZWZ – Związek Walki Zbrojnej

SKRÓTY BIBLIOGRAFICZNE

AKWPWlkp. - Akta Komisji Weteranów Powstania Wielkopolskiego 1918 – 1919 przy Zarządzie Głównym Związku Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu.

Amtliches Materials – Amtliches Material zum Massenmord von Katyn. Berlin 1943. Deutsches Informationsstelle.

Bauer P., Zielonka J., *Żołnierska droga przez mękę* – Bauer P., Zielonka J., *Żołnierska droga przez mękę: Wielkopolanie w obozach sowieckich.* Z. 1-3. Kościan 1990-1993. Towarzystwo Miłośników Ziemi Kościańskiej.

Charków: *Księga cmentarna* – Charków. *Ksiega cmentarna polskiego cmentarza wojennego.* Oprac. Ciesielski J. (i in.). Warszawa 2003. Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa.

Grabów - *Z dziejów Grabowa nad Prosną.* Praca zbiorowa pod red. B. Polaka i M. Rezlera, Kalisz 1990.

Jeziorowski T., *Lista strat 15 pułku ułanów* – Jeziorowski T., *Lista strat 15 pułku ułanów poznańskich.* Poznań 1999. Towarzystwo b(yłych) Żołnierzy i Przyjaciół 15 Pułku Ułanów Poznańskich.

Katyń: *Księga cmentarna* – Katyń. *Księga cmentarna polskiego cmentarza wojennego.* Oprac. Kiński J. (i in.). Warszawa 2000. Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa

Kawalerowie ...- Kawalerowie Virtuti Militari 1792 – 1945. Słownik biograficzny. Praca zbiorowa pod red. Bogusława Polaka. T. II, cz.1, Koszalin 1991; T. II, cz. 2, Koszalin 1993.

Kawalerowie Virtuti Militari w mogiłach katyńskich – Banaszak K., Roman W. K., Sawicki Z., *Kawalerowie Virtuti Militari w mogiłach katyńskich.* Warszawa 2000. Kapituła Orderu Wojennego Virtuti Militari.

Kryska-Karski T., *Straty korpusu oficerskiego* – Kryska-Karski T., *Straty korpusu oficerskiego 1939-1945.* Londyn 1996. Polska Fundacja Kulturalna.

Księga pochowanych żołnierzy – Księga pochowanych żołnierzy pochowanych w II

wojnie światowej. T. 5: *Polscy jeńcy wojenni i internowani*. Pruszków 1996. Oficyna Wydawnicza „Ajaks".

Łukomski G., Polak B., Suchcitz A., *Kawalerowie Virtuti Militari* – Łukomski G., Polsk B., Suchcitz A., *Kawalerowie Virtuti Militari 1792-1945*. Wykazy odznaczonych za czyny z lat 1863-1864, 1914-1945. Koszalin 1997. Wydawnictwo Politechniki Koszalińskiej.

Mikulski T., *Biogramy Jańców* – Mikulski T., *Biogramy jeńców: Kozielski, Starobielsk, Ostaszków, Ukraina, zaginieni*. Wrocław 1999. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

Paluszkiewicz, Szews: *Słownik biograficzny członków tajnych towarzystw gimnazjalnych* - M. Paluszkiewicz, J. Szews: *Słownik biograficzny członków tajnych towarzystw gimnazjalnych Wielkim Księstwie Poznańskim 1850* – 1918. Poznań 2000.

Pamiętniki znalezione w Katyniu – *Pamiętniki znalezione w Katyniu* z przedmową Janusza Zawodnego. Do druku przygotował Stepek J. A.. Wyd. 2. Paris 1990. Editions Spotkania.

Pawlak J., *Ostatnie lądowanie* – Pawlak J., *Ostatnie lądowanie, lotnicy polscy zamordowani, zaginieni i zmarli w ZSRR. IX 1939 – IX 1942*. Warszawa 1994. Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa. *Powstańcy wielkopolscy... – Powstańcy wielkopolscy z ziemi ostrzeszowskiej. Słowniczek biograficzny*. T. 1, Poznań 2001.

Rozstrzelani w Charkowie – *Rozstrzelani w Charkowie. Alfabetyczny spis 3739 jeńców polskich ze Starobielska rozstrzelanych w kwietniu* – maju 1940, według źródeł sowieckich i polskich. Warszawa 1996. Ośrodek „Karta".

Rozstrzelani w Katyniu – *Rozstrzelani w Katyniu. Alfabetyczny spis 4410 jeńców polskich, według źródeł sowieckich, polskich i niemieckich*. Warszawa 1995. Ośrodek „Karta".

Słownik ... – *Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich 1918 – 1919*. Praca zbiorowa pod red. Antoniego Czubińskiego i Bogusława Polaka, Poznań 2002.

Spis absolwentów gimnazjum w Śremie – *Spis absolwentów Gimnazjum i Liceum im. Gen. Józefa Wybickiego w Śremie 1858-1998*. (Śrem 1998). Tucholski J., *Mord w Katyniu* – Tucholski J., *Mord w Katyniu. Kozielsk, Ostaszków, Starobielsk. Lista Ofiar*. Warszawa 1991. Instytut Wydawniczy „Pax".

Tuszyński B., *Księga sportowców polskich* – Tuszyński B., *Księga sportowców polskich ofiar II wojny światowej 1939-1945. Warszawa 1999. Wydawnictwo Arsprint.*

Tuszyński B., Przerwany bieg – *Tuszyński* B., *Przerwany bieg. Sportowcy z Kozielska, Ostaszkowa i Starobielska*. Warszawa b. r. w. (1993). Editions „Spotkania".

Udział społeczeństwa... – Udział społeczeństwa Ziemi kaliskiej w powstaniu wielkopolskim 1918 – 1919. Praca zbiorowa pod red. Antoniego Czubińskiego, Kalisz 1978.

Wieliczka – Wieliczka Z.: *Od Prosny po Rawicz. Wspomnienia z powstania wielkopolskiego 1918 – 1919*, Poznań 1931.

Więckowski S., *Historia 17 pułk artylerii polowej* – Więckowski S., *Historia 17 pułku artylerii polowej (2 p. a. l. wlkp.) 1919-1920 oraz kronika dziesięciolecia*. Warszawa1931. Wijskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy.

Adamczak Wincenty (1899–1988), urodził się 1 lipca 1899 r. w Kębłowie (daw. pow. babimojski) w rodzinie rolnika Apolinarego i Marii z Kotlarskich. Po ukończeniu szkoły powszechnej pracował w gospodarstwie rodziców. W wieku 17 lat został przymusowo wcielony do armii niemieckiej i wysłany na front zachodni, na którym służył do końca I wojny światowej. 5 stycznia 1919 roku wstąpił jako ochotnik do kompanii powstańczej ppor. Stanisława Siudy. Uczestniczył w walkach o wyzwolenie Wolsztyna, a potem brał udział w akcjach zbrojnych w Kopanicy, Grójcu Wielkim i Babimoście. W marcu 1919 roku został żołnierzem 2 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późn. 56 Pułk Piechoty Wielkopolskiej), z którym uczestniczył w wojnie polsko–bolszewickiej na froncie litewsko–białoruskim. Walczył między innymi pod Połockiem, Bobrujskiem, Berezyną i Swobodą Jakimowską. W czasie odwrotu wojsk polskich przed nawałnicą bolszewicką brał udział ze swym pułkiem w obronie Warszawy w sierpniu 1920 roku, w bitwie zwanej „Cudem nad Wisłą". Po ustaniu działań wojennych powrócił ze swym oddziałem w grudniu 1920 r. do garnizonu w Śremie. Założył rodzinę w Radomierzu. Zatrudnił się na posterunku Straży Granicznej pod Wieleniem. Był uczestnikiem kampanii wrześniowej 1939 r. W okresie okupacji został wysiedlony do Niemiec. Po zakończeniu II wojny światowej utrzymywał się z niedużego gospodarstwa rolnego. Od 1959 r. był członkiem ZBoWiD–u. Biegle władał językami niemieckim i francuskim. Zmarł 28 października 1988 r. Pochowano go w Przemęcie przy kościele św. Piotra. Został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1962) oraz niemieckim Krzyżem Żelaznym (za Verdun). Był dwukrotnie żonaty: najpierw z Pelagią Wagner, a potem z Pelagią Skórzewską. Nie miał dzieci.

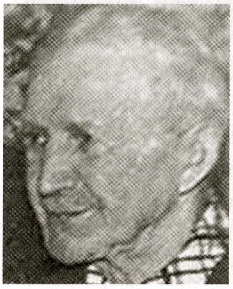

Wincenty Adamczak

Siuda S., Zarys historii wojennej 56. Pułku Piechoty Wielkopolskiej, Krotoszyn 1932, s. 4, 15–19, 29, 43; Akta Zarządu Powiatowego ZBoWiD–u w Wolsztynie z lat 1962–1975; Kronika Szkoły Podstawowej w Radomierzu, s. 84; Informacje Władysława Hewusza z Radomierza.

Antoni Fornalski

Aleksander Franciszek (1893–1975), ur. 20 listopada 1893 r. we wsi Żelazno, powiat Kościan w rodzinie właściciela gospodarstwa rolnego Michała i jego żony Jadwigi. Szkołę powszechną ukończył w rodzinnej miejscowości. Następnie podjął naukę w rzemiośle krawieckim. Szlify czeladnicze zdobył u mistrza Skorupskiego w Lubiniu, mistrzowskie – w specjalno-

Franciszek Aleksander

ści umundurowanie wojskowe – przy szkole garnizonowej WP w Poznaniu. Po ukończeniu nauki pracował w zakładzie krawieckim w Poznaniu. W październiku 1914 roku został powołany do armii pruskiej. W styczniu 1916 został wysłany na front i przebywał tam do zakończenia wojny. Był dwukrotnie ranny. Po zakończeniu I wojny światowej wrócił do rodzinnego Żelazna, by udać się stamtąd do Poznania, gdzie z przerwami przebywał do roku 1925. W styczniu 1919 r. przystępuje do oddziałów powstańczych w okręgu Gostyń –Krobia. Brał udział w walkach w szeregach kompanii lubiąskiej, dowodzonej przez Stanisława Jasieckiego. Od lutego do czerwca 1919 r. pracował w Urzędzie Umundurowania w Poznaniu, W czerwcu t. r. został powołany do WP i wcielony do 1 p. strz. wlkp. (55 pp). W sierpniu wysłany na front pod Leszno, a w listopadzie na front wschodni, w okolice Bobrujska. W 1920 r. jako żołnierz WP w stopniu kaprala, dotarł aż do Kijowa, by następnie, po kontrnatarciu Armii Czerwonej, wziąć udział w kontrofensywie prowadzonej przez Józefa Piłsudskiego. Ranny w boju na terenie Rosji, został przewieziony do szpitala (postrzelony w biodro). Postrzał ten kwalifikował go jako inwalidę wojennego, do końca życia chodził o lasce. Po rekonwalescencji powrócił do rodzinnej wsi, po czym znów skierował swoje kroki do Poznania, gdzie do grudnia 1921 r. nadal pracował w Urzędzie Umundurowania. Tam też poznał swoją przyszłą żonę Franciszkę. Później pracował w Krzywiniu w powiecie kościańskim, a następnie, pomiędzy styczniem 1922 r. a grudniem 1924 r. w zakładzie krawieckim u Bajońskiego w Bojanowie. Od stycznia do początku lipca 1925 r. pracował w Gostyniu. Zaraz potem usamodzielnił się i otworzył własny zakład krawiecki w Bojanowie. We wrześniu 1939 r. został wybrany przez władze miasta do obrony cywilnej. Otrzymał wówczas karabin oraz biało–czerwoną opaskę. Z chwilą wkroczenia wojsk niemieckich do Bojanowa zmuszony był przebywać w ukryciu. Po powrocie, wskazany przez miejscową ludność niemiecką, został natychmiast aresztowany i osadzony w bojanowskim więzieniu. Zagrożony rozstrzelaniem, cudem unika śmierci. Zawdzięcza to fachowi krawieckiemu oraz doskonałej znajomości języka niemieckiego. Podczas pobytu w więzieniu niemiecki oficer przykładając pistolet do skroni Aleksandra z perswazją spytał, czy będzie szył mundury. Rzecz jasna, odpowiedź była pozytywna. Współtowarzysze nie mieli tyle „szczęścia", przewiezieni do Żabikowa koło Poznania zostali zamordowani. Rodzina Aleksandra początkowo żyła w przekonaniu, że spotkał go ten sam los, co kolegów. Z czasem jednak doszły do jego żony Franciszki wieści, że mąż żyje i nadal pozostaje na terenie więzienia. Okna celi, w której przebywał Aleksander wychodziły na ulicę Gołaszyńską, którą przechadzał się Bronisław Kończak, krawiec z Bojanowa. To on usłyszał głos wołającego więźnia i natychmiast powiadomił o tym zdarzeniu jego rodzinę. Przez jakiś czas, kolega po fachu dostarczał Aleksandrowi zarówno jedzenie, jak i papierosy. Od tej pory żona Franciszka Aleksandra nieustannie wypytywała o niego strażników. Niestety jeszcze długo potem Franciszek przebywał w zamknięciu. Nadszedł jednak czas, prawdopodobnie pod koniec czterdziestego roku, kiedy po wykonaniu swojej krawieckiej roboty, mógł opuścić więzienie. Później cieszył się już tylko szczęściem rodzinnym. Miał bowiem

dwie córki. Mógł też powrócić do swego zajęcia i nadal we własnym zakładzie szyć ubrania. Ważne jest, aby pamiętać o tym, iż podczas nieobecności męża i ojca w domu, utrzymaniem rodziny zajęła się jego żona, Franciszka. Zajmowała się głównie drobnym krawiectwem, jak szycie męskich czapek, rękawiczek i bamboszy oraz łataniem odzieży. Latem brała udział w pracach polowych, zaś wczesną wiosną jeździła na wykopki ziemniaków. W październiku 1941 r. Aleksander zamknął swoją pracownię, gdyż został ponownie przydzielony do niemieckiego warsztatu krawieckiego. W kwietniu 1944 r., córka Ludwika została wywieziona do kopania okopów w okolice Lipna pod Lesznem, później zaś, od września, w okolice Dobrzynia nad Wisłą (pod Włocławkiem). Niedługo po tym, jak młodsza córka zmuszona była opuścić rodzinny dom, bo już w maju 1944 r., Franciszek dołączył do pracujących przy okopach w Gronowie koło Leszna. Natomiast żona pozostała w domu, jej obowiązkiem było sprzątanie niemieckich mieszkań. Starsza córka Irena, przez cały okres okupacji musiała pracować u niemieckiego gospodarza we wsi Tarchalin, koło Bojanowa. Po wojnie, Franciszek Aleksander wrócił pieszo do ukochanego Bojanowa, zamieszkał wraz z rodziną przy ulicy 17 Stycznia, pod numerem 6. Tam też ponownie otworzył zakład krawiecki. Co się zaś tyczy jego poglądów polityczno–społecznych, to nie uległy one zmianie, tak jak przed wojną były przesycone ideami sanacyjnymi. To zaważyło na jego stosunku do ówczesnych władz. Jednak bez względu na swoje uprzedzenia, stając ponad wszelkimi podziałami, w dniu 5 maja 1949 roku przystąpił do organizacji kombatanckiej ZBoWiD. Nigdy nie zdjął ze swej wojskowej czapki orła z koroną. Hasło: Bóg–Honor–Ojczyzna przyświecały mu do ostatnich dni. Przez całe życie był propagatorem pamięci Powstania Wielkopolskiego, szczególnie wśród młodzieży z bojanowskich szkół. W jego domu, gdzie się zbierano by przysłuchiwać się powstańczym opowieściom, był również jego dorastający wnuk Jacek. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim 13 grudnia 1971 r. mianowany na stopień podporucznika WP. Zm. 8 maja 1975 r. w Szpitalu Rejonowym w Rawiczu. Spoczął w powstańczej kwaterze zasłużonych na bojanowskim cm. W Izbie Pamięci Technikum Rolniczego w Bojanowie, które nosi imię Powstańców Wielkopolskich, znajdują się kopie fotografii Franciszka Aleksandra oraz niezbędne wiadomości dotyczące jego osoby. Był odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1972) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958). 23 października 1925 r. ożenił się z Franciszką Bączyk (24 marca 1903–21 grudnia 1974). Dzieci: Irena, zam. Skorupska (14 stycznia 1927–30 kwietnia 1990) i Ludwika Łucja, zam. Prokopska (ur. 12 sierpnia 1928).

Dokumenty i pamiątki ze zbiorów rodziny; AKWPWlkp., A–95.

Ludwika Łucja Prokopska

Andrychowski Ludwik (1900–1986), urodził się 23 sierpnia 1900 r. w Olejnicy (daw. pow. babimojski). Jego rodzice Józef i Balbina byli rolnikami. Po ukończeniu w sąsiednim Radomierzu 4–klasowej szkoły powszechnej pracował jako młodociany robotnik rolny u bogatych gospodarzy w rodzinnej miejscowości. W okresie od stycznia do

grudnia 1918 r. służył w armii niemieckiej na froncie zachodnim. 1 lutego 1919 r. wstąpił jako ochotnik do kompanii przemęckiej dowodzonej przez ppor. Józefa Wróblewskiego i jego zastępcę ppor. Stanisława Michalskiego. Brał udział w potyczkach zbrojnych na froncie południowo–zachodnim powstania (Grupa „Leszno") w okolicach Wielenia, Kaszczoru i Moch. W marcu 1919 r. został powołany do 4 kompanii 6 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późn. 60 Pułk Piechoty Wielkopolskiej). Najpierw ze swym pułkiem uczestniczył w przyłączeniu do Polski Bydgoszczy, Świecia, Tucholi i Koronowa, a potem wziął udział w wojnie polsko–bolszewickiej na froncie ukraińskim. W czasie odwrotu naszych wojsk w sierpniu 1920 r. brał udział w bitwie warszawskiej zwanej „Cudem nad Wisłą". Po spełnieniu obowiązku wobec ojczyzny wrócił do rodzinnej Olejnicy. Potem zamieszkał w Radomierzu u małżonki Barbary Milanowskiej. Utrzymywał się z małego gospodarstwa rolnego i dodatkowej pracy robotnika leśnego w leśniczówce Olejnica. W okresie okupacji niemieckiej otrzymał nakaz pracy przy wywózce drewna z okolicznych lasów do tartaku w Błotnicy. Nie mając własnych dzieci, przekazał swoje gospodarstwo bratankowi żony – Mieczysławowi Milanowskiemu. Zmarł 24 grudnia 1986 r. Spoczywa na cmentarzu w Przemęcie przy kościele św. Piotra. Należał do ZBoWiD–u. Został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1970). Za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowano go podporucznikiem rezerwy WP.

Akta Zarządu Powiatowego ZBoWiD–u w Wolsztynie z lat 1968–1975; Głos Wolsztyński z 1970, nr 217, s. 2; Kronika Szkoły Podstawowej w Radomierzu, s. 84; Informacje Władysława Hewusza z Radomierza.

Antoni Fornalski

Andrzejewski Stanisław (1901–1985), powstaniec kompanii jutrosińskiej, pracownik rolny. Urodził się 12 września 1901 r. w Sielcu Starym. Syn Piotra i Marcjanny z d. Wozignój. Miał siostrę Pelagię. W latach 1907–1914 uczęszczał do Szkoły Powszechnej w Sielcu Nowym. Po ukończeniu 16 roku życia rozpoczął pracę w majątku Sielec Stary jako pomocnik stajennego. 8 stycznia 1919 r. wstąpił w szeregi powstańcze wchodząc w skład oddziału Straży Ludowej z Sielca Starego, później kompanii jutrosińskiej, dowodzonej przez Marcelego Szymanowskiego. Brał udział w powstaniu na odcinku Jutrosin–Dubin–Szkaradowo, pełniąc służbę patrolową. Podczas pełnienia służby na posterunku mieszczącym się przy jutrosińskim moście, brał udział w zatrzymaniu Niemca, próbującego wywieźć z Jutrosina karabin maszynowy. W nocy z 3 na 4 lutego 1919 r. uczestniczył w I bitwie rawickiej, na prawym skrzydle frontu rawickiego w okolicy Zakrzewa w składzie plutonu jutrosińskiego, podległego na czas walk pod kompanię jarocińską dowodzoną przez Feliksa Nadolskiego. Wówczas

Stanisław Andrzejewski

jego oddział otrzymał zadanie zniszczenia toru kolejowego, łączącego Leszno z Rawiczem. Wobec braku materiałów wybuchowych powstańcy przystąpili do rozkręcania toru. Podczas prowadzonej akcji oddział został zmuszony do wycofania w wyniku użycia min z gazem bojowym oraz ostrzału z karabinów maszynowych z niemieckiego pociągu pancernego. Poległ wówczas powstaniec Ignacy Zygmaniak z Sielca Starego, kilku innych odniosło rany lub doznało innych obrażeń. W związku z młodym wiekiem nie otrzymał przydziału do nowo formowanego 11 Pułku Strzelców Wielkopolskich i z dniem 15 marca 1919 r. został zwolniony ze służby. Po powrocie do Sielca Starego nadal pracował w miejscowym majątku. 13 czerwca 1919 r. został wcielony do 11 Pułku Strzelców Wielkopolskich (69 pp), gdzie przeszedł szkolenie wojskowe. 27 czerwca 1919 r. został przeniesiony do 12 Pułku Strzelców Wielkopolskich (70 pp), skąd skierowano go na początku 1920 r. do Szkoły Podoficerskiej (telefonistów) w Biedrusku koło Poznania. 16 lipca 1920 r. mianowany na stopień starszego szeregowego, a 17 sierpnia tegoż samego roku na kaprala. Po ukończeniu szkoły wojskowej 1 lipca 1920 r. przydzielony do 101 pułku piechoty, w składzie którego brał udział w wojnie polsko–bolszewickiej. Z początkiem lutego 1921 r. został skierowany do Poznania na kurs telefonistów. Następnie przeniesiony do 69 pułku piechoty, z którego 10 lipca 1921 r. został bezterminowo urlopowany. Ponownie powołany 22 kwietnia 1922 r. do 7 Dywizjonu Artylerii Konnej w Poznaniu, w którym pełnił służbę do 23 marca 1923 r. Po powrocie w rodzinne strony podjął pracę w majątku sieleckim jako powozowy. W 1928 r. ukończył kilkumiesięczny kurs samochodowy w Poznaniu i pracował w dotychczasowym majątku jako kierowca. W kwietniu 1938 r. przeprowadził się do Lutyni koło Krotoszyna, gdzie otrzymał pracę jako kierowca samochodu. W okresie od 3 do 29 października 1932 r. odbył ćwiczenia rezerwy w 56 pułku piechoty w Krotoszynie. 3 sierpnia 1939 r. został zmobilizowany do 3 kompanii Obrony Narodowej w Dobrzycy wchodzącej w skład koźmińskiego Batalionu Obrony Narodowej. W szeregach tejże kompanii brał udział w wojnie obronnej 1939. Szlakiem bojowym Kutno–Łęczyca dotarł pod Sochaczew, gdzie 25 września 1939 r. dostał się do niewoli niemieckiej. Więziony kolejno w obozach jenieckich w Kutnie, Zgierzu oraz Kaliszu. Zwolniony do domu w końcu października 1939 r. W czasie okupacji hitlerowskiej pracował w majątku Lutynia jako kierowca, później w majątku Zakrzów koło Jarocina jako traktorzysta. Ponownie przesiedlony do Gozdowa koło Wrześni, gdzie mieszkał do stycznia 1945 r. Po II wojnie światowej w Gozdowie powiat wrzesiński brał udział w organizacji Milicji Obywatelskiej, w której pełnił służbę do przejścia na emeryturę w 1961 r. W lutym 1952 r. mianowany na stopień sierżanta. Należał do ZBoWiD–u od 29 stycznia 1951 r. Zmarł 20 lipca 1985 r. Spoczywa na cmentarzu junikowskim w Poznaniu. 29 września 1925 r. zawarł związek małżeński z Marianną Sworowską. Ponowny związek małżeński zawarł 23 sierpnia 1939 r. z Stanisławą Kasprzak (ur. 1911). Miał pięcioro dzieci: Bolesława, Zbigniewa, Helenę, Ryszarda oraz Andrzeja. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975), Srebrnym Krzyżem Zasługi (1957), Brązowym Krzyżem Zasługi (1946),

Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1974), Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945 (1961), Medalem Za Udział w Walkach w Obronie Władzy Ludowej (1984), Odznaką Grunwaldzką (1947) oraz Odznaką Honorową za Zasługi w Rozwoju Województwa Poznańskiego (1985). Za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowany w 1975 r. na stopień podporucznika WP.

Relacja powstańca Stanisława Andrzejewskiego; materiały oraz informacje przekazane autorowi przez syna powstańca Andrzeja Andrzejewskiego; Archiwum Prezydenta R. P. – wniosek odznaczeniowy Krzyża Kawalerskiego Orderu Odrodzenia Polski, Sygn. 1136/75, wniosek odznaczeniowy Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego, Sygn. 1345/74; Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej. Materiały Źródłowe t. III, oprac. A. Grzelak, Bytom 2011; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej, „Wiadomości Jutrosińskie", Nr 115/2010, s. 7; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej 1918 – 1919. Zeszyty Historyczne, cz. 1, Jutrosin 2012, s. 96–97; Grzelak A., Andrzejewski Stanisław (1901– 1985), (w:) Powstańcy Wielkopolscy ..., Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918–1919. Praca zbiorowa pod red. Bogusława Polaka, T. VIII, Poznań 2011, s. 14–15.

Adam Grzelak

Bagniewski Józef (1897–1981), urodził się 29 marca 1897 r. w Kościerzynie Wielkim koło Łobżenicy. Syn Kazimierza i Maryjanny z domu Nowak. Miał pięcioro rodzeństwa, braci: Kazimierza i Franciszka oraz siostry: Stanisławę, Katarzynę i Marcjannę. W Kościerzynie Wielkim spędził lata młodości. W okresie od 15 września 1916 do 1919 r. służył w wojsku pruskim i brał udział w I wojnie światowej. 8 stycznia 1919 r. uczestniczył w Powstaniu Wielkopolskim, biorąc udział w walkach o Wysoką. Po zakończeniu działań wojennych przeprowadził się do Łobżenicy, gdzie początkowo zajmował się handlem końmi, a następnie pracował jako pomocnik murarza. W okresie okupacji nie zmienił narodowości. Po 1945 r. pracował m. in. jako stróż nocny w Bydgoskich Zakładach Przemysłu Drzewnego – Filia w Łobżenicy. Mieszkał przy pl. Wolności 12. Członkiem Związku Bojowników o Wolność i Demokracje został 11 kwietnia 1968 r. – Koło w Łobżenicy (leg. członkowska nr 5310/By). Był uczestnikiem wielu uroczystości i świąt państwowych – zawsze występował w czapce powstańca wielkopolskiego. Józef Bagniewski był dwukrotnie żonaty. Z pierwszą żoną Heleną z domu Dzik (zmarłą w 1938) miał sześcioro dzieci, synów: Edmunda, Mieczysława i Leszka oraz trzy córki: Teresę, Irenę i Genowefę. W dniu 31 maja 1948 r. zawarł ponownie związek małżeński z Heleną Blechacz (ur. 19 września 1915), mieszkanką pobliskiego Dębna, z którą miał troje dzieci: Kazimierza, Halinę i Józefa. Został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975), a po 1970 r. Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Uchwałą Rady Państwa, za udział w Powstaniu Wielkopolskim

Józef Bagniewski

został mianowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Józef Bagniewski zmarł w Łobżenicy 20 grudnia 1981 r. Został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym.

Archiwum Prezydenta RP, wniosek o nadanie Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego; Informacje córki Haliny Szymańskiej.

Wojciech Kicman

Bartkiewicz Bernard (1869–?), urzędnik, urodził się 1 kwietnia 1899 r. w Miejskiej Górce. W 1917 r. został powołany do armii niemieckiej. Pod koniec 1918 roku przystąpił do powstania w Miejskiej Górce, do połowy następnego roku służył w Armii Wielkopolskiej. W latach 1921–1939 pracował w administracji lotnictwa w Poznaniu. W latach 1939–1941 przebywał w niewoli na terenie ZSRR. Od roku 1941 w Armii gen. Andersa w administracji lotnictwa wojskowego na terenie ZSRR, Iraku, Palestyny, Egiptu, Włoch i Anglii. W roku 1947 powrócił do Polski i pracował w Śremie jako urzędnik miejscowego Urzędu Skarbowego, a od roku 1951 w Narodowym Banku Polskim. W roku 1964 przeszedł na emeryturę i do swojej śmierci mieszkał w Śremie. Od 1924 r. żonaty z Salomeą Bartz (zm. 1959). Dzieci: Tadeusz (ur. 1925), i Cyryla (ur. 1932).

Informacje rodziny, dokumentacja osobista.

Karol Górski

Bartkiewicz Stanisław Bernard (1891–1966), stolarz, urodził się 4 maja 1891 r. w Miejskiej Górce, syn Józefa i Stanisławy z d. Wegnerowicz. Powołany do armii niemieckiej walczył na froncie zachodnim, w 1916 r. był ranny nad Sommą. Po pobycie w lazarecie wrócił na front, gdzie był ponownie ranny 1 kwietnia 1918 roku. Szpital opuścił 15 sierpnia 1918 roku; w tym samym dniu został zwolniony z wojska. Na przełomie 1918/1919 roku uczestniczył w powstaniu wlkp. w Miejskiej Górce. Uczestnik wojny polsko–bolszewickiej 1920 r. W latach 1921–1962 r. (z wyłączeniem lat okupacji) prowadził tam warsztat stolarski. W okresie międzywojennym udzielał się społecznie jako cechmistrz cechu stolarskiego, prezes Towarzystwa Przemysłowców oraz członek Towarzystwa Weteranów i Inwalidów. W maju 1940 został wywieziony z Miejskiej Górki przez Niemców do obozu koncentracyjnego w Dachau, skąd wrócił 20 sierpnia 1945 r. Zmarł 29 stycznia 1966 r. Od 1921 r. żonaty ze Stanisławą z domu Napierała (1895–1946). Dzieci: Marian (ur. 1922), Henryk (1924), Kazimiera (ur. 1927) – mgr farmacji, zakonnica – Elżbietanka.

Informacje rodziny, dokumentacja osobista.

Karol Górski

Bartkowiak Józef (1895– 1980), powstaniec kompanii jarocińskiej, pracownik Lasów Państwowych. Urodził się 9 marca 1895 r. w Cykowie pow. kościański. Syn Macieja i Jadwigi. Po ukończeniu szkoły powszechnej, podjął naukę zawodu leśniczego. W kolejnych latach pracował w wyuczonym zawodzie na różnych placówkach na terenie Wielkopolski. W 1915 r. został wcielony do armii niemieckiej. Brał udział

Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Poznaniu

w I wojnie światowej, z której wrócił do domu w 1918 r. 16 grudnia 1918 r. zgłosił się do Naczelnej Rady Ludowej Miasta Poznania, która skierowała go do tworzącego się oddziału Straży Ludowej w Jarocinie. Walczył w ramach kompanii jarocińskiej o oswobodzenie Jarocina, Krotoszyna i Zdun, Nowego Folwarku, Kąkolewa, Pawłowic oraz Leszna. Odznaczył się przy odbieraniu garnizonu wojskowego w Krotoszynie. Brał udział w walkach na terenie Zbąszynia, przy zajmowaniu tamtejszego dworca kolejowego pod dowództwem mjr Górzyńskiego. Po zakończeniu powstania kontynuował służbę w odrodzonym Wojsku Polskim do 1921 r. W 1919 r. mianowany na stopień kaprala. W okresie dwudziestolecia międzywojennego pracował jako leśniczy kolejno w Żabinie, Tarce pow. jarociński, od 1932 r. w Zygmuntowie koło Piskorni pow. rawicki. Od 21 lutego 1958 r. należał do ZBoWiD. Po przejściu na emeryturę, w związku ze złym stanem zdrowia, mieszkał u córki we Wrocławiu. Zmarł 4 stycznia 1980 r. we Wrocławiu. Protokołem Komisji Weryfikacyjnej Zarządu Głównego Związku Powstańców Wielkopolskich 1918/19 zweryfikowany jako powstaniec wielkopolski. Za udział w powstaniu odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1968), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958), Pamiątkowym Krzyżem „Za Waleczność" (1919) oraz mianowany na stopień podporucznika WP.

Józef Bartkowiak

APL – ZBoWiD – Teczka personalna Józefa Bartkowiaka, sygn. 224; Archiwum Prezydenta R. P. – wniosek odznaczeniowy Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego, Sygn. 851/58, wniosek odznaczeniowy Krzyża Kawalerskiego Orderu Odrodzenia Polski, Sygn. 727/68; Uchwała Rady Państwa z dnia 17 grudnia 1958 r. Nr 0/1047, s. 1; Uchwała Rady Państwa z dnia 8 stycznia 1968 r. Nr 0/23, s. 1; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej, „Wiadomości Jutrosińskie", Nr 117/2010, s. 9; Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej. Materiały Źródłowe, t. VI, oprac. A. Grzelak, Bytom 2011; Zbiory Muzeum Ziemi Jutrosińskiej; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej 1918 – 1919. Zeszyty Historyczne, cz. 1, Jutrosin 2012, s. 20–21.

Adam Grzelak

Bartkowiak Wojciech (1895–?), urodził się 13 stycznia 1895 roku w Śnieciskach (gmina Zaniemyśl, powiat średzki). Rodzice Piotr i Antonina z domu Maciejewska. Miał troje rodzeństwa: siostry Marię i Katarzynę oraz brata Piotra. Rodzina mieszkała w Markowicach (gminie Kleszczewo, pow. poznański, dawny powiat średzki), prowadząc 5 hektarowe gospodarstwo rolne. Wojciech ukończył szkołę powszechną, zawodu nie posiadał, pracował w gospodarstwie rodziców. W chwili wybuchu Powstania Wielkopolskiego wstąpił ochotniczo do tworzących się oddziałów powstańczych w Środzie Wlkp. Przydzielony został do 1 Ochotniczej Kompanii Średzkiej, dowodzonej przez ppor. artylerii Alfreda Milewskiego.

Walczył w stopniu starszego szeregowego. Z Powstania nie wrócił. Miejsce śmierci i pochówku nie są znane rodzinie. Rodziny nie założył.

L. Rządkowski, Spis ochotników 1 Kompanii Średzkiej (w:) Powiat średzki w Powstaniu Wielkopolskim 1918–1919, Prospekt, rozdział XVIII, Tom II, poz. 31, Poznań, 1935, s. 16; H. Kowalewska, K. Krawiarz, H. Stachowiak, Powstańcy Wielkopolscy gminy Kleszczewo, Kleszczewo 2011, s. 5; Informacje bratanicy Melanii Kąkolewskiej z Gorzowa Wlkp.

Halina Kowalewska

Bąk Alojzy (1897–1940), urodził się 22 grudnia 1897 roku w Kobylejgórze w pow. ostrzeszowskim, w rodzinie Augustyna i Marii z Czekanów. Ukończył miejscową szkołę ludową, w 1913 roku absolwent gimnazjum w Kępnie, tam od 1909 roku członek Towarzystwa Tomasza Zana. W latach 1916–1918 w armii niemieckiej, po wybuchu rewolucji w Niemczech zdezerterował z wojska i przyjechał do Kępna, członek Straży Ludowej, przygotował kompanie ochotnicze do przyszłych działań. Od stycznia 1919 roku dowódca 3 kompanii w pleszewskim pułku strzelców (I batalion 8 Pułku Strzelców Wlkp., następnie I batalion 62 pp) walczył w utarczkach i bitwach na froncie południowym, m. in. pod Ligotą i Kobylągórą (15–16 stycznia), pod Szymanowem i Żarnową (5–6 lutego), pod Chachalnią i Zdunami (kwiecień 1919), tam dowodził kompanią młodego rocznika. Na czele plutonu odwodowego wyparł Niemców i zadał im ciężkie straty, został ranny i uległ zatruciu, gdyż Niemcy używali pocisków gazowych. Mianowany ppor. piech., przeniesiony do 16 dyw. piech. i skierowany do Inowrocławia, gdzie od 17 sierpnia formował się grudziądzki pułk strzelców (64 pp), który z początkiem maja 1920 roku został skierowany na front litewsko–białoruski, walczył nad Berezyną, Dnieprem, Bugiem i od 16 sierpnia w kontrofensywie znad Wieprza. Wyróżnił się 27 czerwca w walkach odwrotowych znad Dniepru, gdy jako adiutant pułku dowodził krwawą walką i opanował sytuację oraz 3 sierpnia, gdy zorganizował kontratak i przerwał pierścień okrążenia rosyjskiego. Za te czyny został odznaczony VM kl. 5 (nr 1914). 14 września po zdobyciu Dybina pułk przez dwa dni odpierał natarcia czterech rosyjskich pułków piechoty. Zawieszenie broni zastało pułk w Nieświeżu. Po wojnie odesłany do Lwowa na studia na Akademii Medycyny Weterynaryjnej, praktyki odbywał w 9 pułku ułanów w Zamościu i w 12 pułku artylerii lekkiej w Złoczowie. W 1927 roku ukończył studia i uzyskał dyplom lekarza weterynarii, a w 1930 roku dr medycyny weterynaryjnej, awansował do stopnia kapitana, następnie majora. Pracował w wojskowej pracowni weterynarii w Warszawie, następnie jako kierownik laboratorium w Centrum Wyszkolenia i Badań Weterynaryjnych, w 1939 roku kierownik Centrum. Był odznaczony Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych dwukrotnie, Srebrnym Krzyżem Zasługi, Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918–1921 i Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości. We wrześniu 1939 roku w nieznanych okolicznościach dostał się do niewoli sowieckiej i był przetrzymywany w obozie w Starobielsku. Interesował się nim Wydział V (wywiadu) NKWD, znajduje się na liście jeńców z obozu starobielskiego, którzy zostali w czerw-

cu 1940 roku przewiezieni do Pawliszczowego Boru i uratowali się, lecz nie został tam przewieziony. Na liście oficerów, którzy opuścili obóz był oznaczony nr 198, wywieziony do Charkowa i zastrzelony w budynku zarządu obwodowego NKWD, a jego ciało wrzucono do zbiorowego dołu w podmiejskim lesie.

A. Muszyński, Lista katyńska, Londyn 1982, s. 263; Dzieje Pleszewa, Kalisz 1989, s. 167; A. Gulczyński: Wojewoda Ludwik Bociański i jego wspomnienia z powstania wielkopolskiego. „Rocznik Kaliski" 1991 T. 23, s. 111 (fot. zbior.), 123; J. Tucholski: Mord w Katyniu, Warszawa 1991, s. 384; Rozstrzelani w Charkowie, Warszawa 1996, s. 19; Katyń: dokumenty zbrodni. T. 2: Zagłada, Warszawa 1998, s. 102–103, 193; W. Latyński: Lista lekarzy weterynarii jeńców obozów w Kozielsku i w Starobielsku zamordowanych w Katyniu i Charkowie, Warszawa 1998, s. 7; M. Paluszkiewicz, J. Szews: Słownik biograficzny członków tajnych towarzystw gimnazjalnych, Poznań 200, s. 33; Kawalerowie Virtuti Militari w mogiłach katyńskich, Warszawa 2000, s. 26 (fot.); Charków: księga cmentarna, Warszawa 2003, s. 21 (fot.); W. Śmigielski: Alojzy Bąk, „Rodowód" 2004 R. 9 nr 6, s. 15, 16 (fot.).

Wojciech Śmigielski

Bąk Leon (1892–1948), urodził się 6 kwietnia 1892 roku w miejscowości Sowy k/Rawicza (poczta Pakosław). Syn Szczepana i Marii. Rodzice byli rolnikami. Szkołę powszechną ukończył w Sowach. Początkowo pomagał w gospodarstwie rolnym ojca, a następnie wyemigrował do Niemiec, gdzie pracował w kopalni węgla. W grudniu 1918 r. powrócił do domu i wstąpił do oddziałów powstańczych. Walczył w rejonie Rawicza, a następnie został wcielony do Armii Wielkopolskiej, w której dosłużył się stopnia kaprala. Po zakończeniu działań wojennych został właścicielem gospodarstwa rolnego w Brzostowie koło Miasteczka Krajeńskiego. Po wybuchu II wojny światowej został aresztowany i więziony w pobliskim Grabównie. W 1942 r. wraz z całą rodziną został przesiedlony do nieistniejącego dziś przysiółku Brzostowice, na małe i zaniedbane gospodarstwo. W 1922 r. zawarł związek małżeński z Pelagią (19 grudnia 1897–22 lipca 1974). Był ojcem pięciorga dzieci, trzech synów: Leona (31 lipca 1923–21 kwietnia 2008), Floriana (11 stycznia 1926–4 lipca 1982) i Zygmunta (ur. 7 kwietnia 1939) oraz dwóch córek: Pelagii (19 października 1924–3 lipca 1937) i Ludwiki (ur. 12 sierpnia 1927). Leon Bąk zmarł w Brzostowie 15 marca 1948 r. i został pochowany na cmentarzy parafialnym w Miasteczku Krajeńskim. Jego pogrzeb był dużą manifestacją patriotyczną, co potwierdzają zachowane przez rodzinę zdjęcia. W 1974 r. obok męża spoczęła jego żona Pelagia. Grób zachował się do czasów współczesnych. Nazwisko Leona Bąka znajduje się na tablicy pamiątkowej poświęconej Powstańcom Wielkopolskim w Miasteczku Krajeńskim.

Informacje Marii Bąk spisane przez Jolantę Herdzik i Szymona Kunka

Wojciech Kicman

Białęski Leon (1896–1940), urodził się 26 marca 1896 roku w Mierucinie w pow. mogileńskim, w rodzinie Ludwika, właściciela gospodarstwa i Zuzanny z Mrówczyńskich. Jego rodzice przenieśli się później do Pakości. Skoń-

czył sześć klas prywatnego gimnazjum dr Lockmanna w Poznaniu, zdecydował się obrać zawód kupca i od 1912 r. odbywał praktyki w firmach włókienniczych w Wielkopolsce i w Niemczech; prawdopodobnie myślał o podjęciu w przyszłości pracy w przemyśle włókienniczym lub prowadzenia własnej działalności handlowej. 2 maja 1916 r. został powołany do armii, do 26 grudnia 1918 r. służył w batalionie zapasowym 116 p. piech. w stopniu starszego szeregowca. Przebywał na froncie zachodnim, m. in. w Messel koło Darmstadtu w Nadrenii, gdzie ukończył kurs obsługi moździerzy i miotaczy min. Po wybuchu rewolucji w Niemczech i opuszczeniu armii 26 grudnia 1918 r., powrócił do Pakości, wstąpił 5 stycznia 1919 r. do wojsk powstańczych i służył w kampanii pakoskiej w stopniu kaprala jako dowódca drużyny. Do 10 stycznia brał udział w walkach pod Inowrocławiem i Szubinem, na froncie północnym pod Nowym Dworem, Mieczkowem, Lipą i Jaktorowem oraz pod Kcynią i Łabiszynem. Potem został przeniesiony na front zachodni i od 13 czerwca do 17 października 1919 r. uczestniczył w potyczkach pod Wolsztynem i Zbąszyniem. Na froncie przebywał do 22 listopada 1919 r., od kwietnia do czerwca 1920 r. służył w oddziale sztabowym DOK VII w Poznaniu. Od 12 czerwca do 18 października 1920 r. przebywał na froncie litewsko–białoruskim w 157 pp,

Leon Białęski

jako dowódca plutonu, następnie został przeniesiony do 7 pp w Chełmie. 24 czerwca 1920 r. komisja egzaminacyjna dla aspirantów oficerskich w Poznaniu poświadczyła jego kwalifikacje do ubiegania się o stopień aspiranta. Na stopień plutonowego został mianowany 7 sierpnia 1920 r.; równocześnie został zdemobilizowany i przeniesiony do rezerwy. W 1923 r. odbył ćwiczenia w 57 pp w Poznaniu, a w 1924 r. w 55 pp w Lesznie. Komendant Powiatowej Komendy Uzupełnień w Gostyniu, mjr Sypniewski, skierował 7 stycznia 1926 r. wniosek do Departamentu Piechoty w Ministerstwie Spraw Wojskowych o mianowanie sierż. Białęskiego na stopień podporucznika w korpusie osobowym oficerów piechoty; został nim mianowany ze starszeństwem od 1 lipca 1925 r. W 1928 r. odbył ćwiczenia dla oficerów rezerwy w Szkole Podchorążych Piechoty Rezerwy nr 5 w Krakowie, a w 1931 r. w szefostwie komendy Sztabu Głównego w Warszawie i w 55 pp w Lesznie na stanowisku dowódcy plutonu. Dowódca pułku, ppłk Stefan Rowerki, wystawił mu bardzo pochlebne świadectwo. Ostatnio był przydzielony do kadry oficerskiej VII Okręgu Korpusu w Poznaniu. Na stopień porucznika rezerwy został mianowany ze starszeństwem od 19 marca 1939 r. W sierpniu 1925 r. ożenił się z Apolonią Gryczyńską, z którą miał dwóch synów: Lechosława (ur. 1919) i Zygmunta (ur. 1926). Od 1926 r. rodzina mieszkała w Koźminie, a potem w Borku. Leon Białęski był kupcem i pośrednikiem handlowym. Należał do Towarzystwa Powstańców i Wojaków, był też wiceprezesem okręgu VI Związku Towarzystw Powstańców i Wojaków, uprawiał lekką atletykę i popularyzował sporty obronne w miejscowym społe-

czeństwie. W drugiej połowie sierpnia 1939 r. por. Białęski został wezwany do RKU w Jarocinie, gdzie otrzymał skierowanie do Warszawy na stanowisko komendanta dworca kolejowego (miejscowość nieznana). 1 września wyjechał z domu i dotarł do Warszawy około 8–10 września. Nie wiadomo, jakie były jego dalsze losy. Policjant z Borku (nazwisko nieznane), któremu udało się uniknąć niewoli sowieckiej i wrócić w październiku do domu, opowiadał Apolonii Białęskiej, że 20 lub 21 września widział męża w grupie około 50 oficerów na terenie południowo–wschodniej Polski. Por. Białęski dostał się do niewoli sowieckiej 23 września i wpierw został osadzony w obozie przejściowym w Szepietówce. Poinformował o tym jego żonę Aleksander Jasiński, szeregowiec WP, który po dostaniu się do niewoli sowieckiej także przebywał w Szepietówce, lecz został wymieniony z Niemcami i przebywał w obozie dla jeńców–szeregowców na terenie Rzeszy. 21 stycznia 1940 r. wysłał z niego pocztówkę, w której pisał, że 25 grudnia 1939 r. por. Białęski prosił go o zawiadomienie żony o miejscu jego pobytu. Z Szepietówki został przewieziony do Starobielska, o czym świadczy list Ignacego Krupczyńskiego z Borku do rodziny, a stąd do Kozielska. Jak wynika z zapisków w notatnikach znalezionych 1943 r. przy zwłokach oficerów w Katyniu, transport oficerów ze Starobielska przywieziono do obozu w Kozielsku 17 listopada 1939 r.; w tej grupie był też prawdopodobnie por. Białęski. Jego żona otrzymała zawiadomienie o pobycie męża w tym obozie z Niemieckiego Czerwonego Krzyża. Otrzymała też pocztówkę, nadaną w Kijowie 21 stycznia 1940 r., na której niepodpisana osoba napisała jedynie: „Mąż Leon z ZSSR pozdrawia". Do rodziny w Borku nadeszły dwa listy z obozu, datowane 23 listopada 1939 r. i 28 lutego 1940 r.; na tym ostatnim jako nadawca figurował por. Michał Dzierzgowski, znajomy Białęskiego z Pakości. Wywieziony z obozu w Kozielsku 5 kwietnia 1940 r. na podstawie listy transportowej NKWD z 3 kwietnia i zastrzelony w lesie katyńskim 6 kwietnia po południu, jego zwłoki wrzucono do zbiorowego dołu oznaczonego później nr 1. W kwietniu 1943 r. podczas ekshumacji wydobyto je z tego dołu, oznaczono nr AM 229 i pochowano w drugiej bratniej mogile na zbudowanym polskim cmentarzu wojennym. Znaleziono przy nich książeczkę stanu służby, prawo jazdy wystawione dla żony, notatnik i wizytówkę. Odznaczony Medalem Niepodległości, Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918–1921 i Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości. Posiadał też odznaki: Wojsk Wielkopolskich, Frontu Litewsko–Białoruskiego 1918–1920 i powstańczą nadaną przez Związek Byłych Uczestników Powstań Narodowych RP.

CAW ap. 1008; Amtliches Material, Berlin 1943, s. 171; A. Moszyński: Lista katyńska, Londyn 1982, s. 23 („Białecki"); P. Bauer, J. Zielonka: Żołnierska droga, Kościan 1990, s. 47; J. Zielonka: Gazeta Gostyńska, R. 1990, nr 1, s. 6; J. Tucholski: Mord w Katyniu, Warszawa 1991, s. 74; Z. Kielecki: Dowody zbrodni katyńskiej odnalezione w Polsce w latach 1991–1992, (w:) Zbrodnia katyńska: droga do prawdy, Warszawa 1992, s. 143; W. Śmigielski; Gazeta Gostyńska, R. 1994, nr 19, s. 33; Wojskowy Przegląd Historyczny, R. 1994, nr 3, s. 422; Rozstrzelani w Katyniu, Warszawa 1995, s. 22; T. Kryska–Karski: Straty korpusu oficerskiego, Londyn

1996, s. 27; Księga pochowanych żołnierzy, Pruszków 1996, s. 55; W. Śmigielski: Mogileńska lista katyńska, Pałuki, R. 1999, nr 11, s. 12; Katyń: Księga cmentarna, Warszawa 2000, s. 30; Informacje syna, Zygmunta z Piły (2000).

Wojciech Śmigielski

Bielawski Stefan (1896–1990), urodził się 15 sierpnia 1896 r. w Koźminie w rodzinie Wacława i Józefy z domu Wojciechowska z Polskich Olędrów (obecnie gmina Dobrzyca). Ojciec jego był rolnikiem i prowadził gospodarstwo rolne w Koźminie. Mając 7 lat rozpoczął naukę w szkole katolickiej w Koźminie, a po jej ukończeniu pomagał ojcu w prowadzeniu gospodarstwa. 9 marca 1916 r. został powołany do armii niemieckiej i wcielony do Ersatz Batallion Nr 5 do 3 kompanii w Jeleniej Górze. Po odbyciu szkolenia wojskowego 30 czerwca 1916 r. skierowany został do 20 Rezerwowego Batalionu Strzelców i wysłany na front wschodni, gdzie dowództwo nad wojskami rosyjskimi sprawował generał Aleksiej Brusiłow, nad niemieckimi feldmarszałek August von Mackensen. Walki toczyły się na Pogórzu i Podolu. W kampanii przeciw Rosji wziął udział w następujących walkach: od 4 do 7 lipca 1916 r. nad rzeką Strypą na odcinku Baryszka i Koropiec, w dniach od 8 do 10 sierpnia w bitwach o Niżniów i Monasterzyska, od 11 do 14 sierpnia w walkach odwrotowych pomiędzy rzeką Strypą i Złotą Lipą, a od 22 do 30 sierpnia w walkach nad Bystrzycą Sołotwińską zakończonych 31 sierpnia 1916 r. bitwą pod Stanisławowem. Następnie od 1 września do 10 listopada 1916 r. wraz ze swa jednostką brał udział w walkach nad Bystrzyca Sołotwińską. Po ich zakończeniu 15 listopada 1916 r. został przerzucony do Rumunii. W kampanii rumuńskiej walczył od 15 listopada do 22 grudnia 1916 r. w górach w rejonie Ojtoz. W dniach od 13 grudnia 1916 r. do 7 stycznia 1917 r. wziął udział w ofensywie w górach Bereczk i na przełęczy Ojtoz. Pobyt na froncie rumuńskim tj. w Karpatach Wschodnich i na terenie Mołdawii zakończył udziałem w walkach pozycyjnych pomiędzy Salnic i doliną rzeki Putny w dniach od 8 do 13 stycznia 1917 r. Tam zachorował (obrzęk gruczołów) i został przekazany do szpitala polowego, gdzie przebywał od 13 do 21 stycznia 1917 r. Po stwierdzeniu przez Komisję Wojskową niezdolności do dalszej służby wojskowej został urlopowany, a następnie wcielony do 6 kompanii VII Batalionu Rezerwy Strzelców – w Bückeburg (miejscowość w północno–zachodnich Niemczech, stolica krainy Schaumburg– Lippe, gdzie znajdował się garnizon wojskowy). Ostatecznie decyzją z 24 września 1917 r. został uznany za niezdolnego do dalszej służby wojskowej i zwolniony do miejsca zamieszkania. Pod koniec września 1917 r. wrócił do domu rodzinnego w Koźminie, gdzie przez kolejne miesiące leczenia wrócił do zdrowia. Kiedy rozpoczął się werbunek do koźmińskiego Baonu Powstańczego zgłosił się na ochotnika i ostatecznie został przydzielony do III kompanii pod dowództwem sierżanta Stanisława Sowiń-

Stefan Bielawski

skiego. Walczył pod Zdunami w rejonie wsi Chachalnia i Borownica. W styczniu 1920 r. III kompania wraz z 8 Pułkiem Strzelców Wielkopolskich uczestniczyła w rewindykacji Pomorza. Wziął także udział w wojnie polsko–bolszewickiej 1920 r., poczym wrócił do rodzinnego miasta. W 1921 r. wziął ślub z Weroniką Paterek i został rolnikiem prowadząc 20 hektarowe gospodarstwo w Lipowcu k/Koźmina. W okresie międzywojennym został wybrany sołtysem na Lipowcu, funkcję te pełnił do wybuchu wojny w 1939 r. Z małżeństwa z Weroniką Paterek urodziło się czworo dzieci: Irena (ur. 21 września 1922), Marian (13 maja 1926–30 lipca1976), Teresa (ur. 7 czerwca 1928), Janina (ur. 19 stycznia 1936). Był członkiem Związku Bojowników o Wolność i Demokrację od 1980 r. Odznaczony został Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1981), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1986), Odznaką Honorową Za Zasługi w Rozwoju Województwa Poznańskiego (1988). Zmarł 15 sierpnia 1990 r. i pochowany został na cmentarzu św. Trójcy w Koźminie Wlkp. przy ul. Poznańskiej.

Relacje rodziny i materiały udostępnione przez córkę Irenę Sowińską i prawnuczkę Annę Parużyńską z Koźmina Wlkp.; książeczka wojskowa – Militärpak Stefan Bielawski 1896 r;. Legitymacja Związku Bojowników o Wolność i Demokrację z 1980 r.; Legitymacja Kombatanta z 1984 r.; Wykaz Powstańców Wielkopolskich z Koźmina z 1980 r.

Michał Pietrowski

Bielecki Julian (1902–1986), urodził się 16 lutego 1902 r. w Białej Podlaskiej. Syn Andrzeja i Stanisławy Niepogody. Ukończył 6 klas szkoły powszechnej. 2 stycznia 1919 r. wstąpił do oddziałów powstańczych i pod dowództwem ppor./kpt. Pawła Cymsa walczył pod Gnieznem, Trzemesznem, Mogilnem, Strzelnem, Kruszwicą i Inowrocławiem. Po zakończeniu działań powstańczych pozostał w Wojsku Polskim. Służył do 1939 r. w 34 Pułku Piechoty. Awansował do stopnia plutonowego. W Wojnie Obronnej 1939 walczył pod Kutnem i w obronie Warszawy. Po kapitulacji 29 września 1939 r. dostał się do niewoli niemieckiej i przebywał w obozie jenieckim w miejscowości Swatyk koło Frankfurtu nad Odrą. Wolność odzyskał 5 maja 1945 r., a w lipcu powrócił do Polski i mieszkał do 1956 r. w Ługach Ujskich, a następnie w Pile przy ul. 14–lutego 32 i Mickiewicza 103 b/2. Pracował w Rejonie Budynków Mieszkalnych PKP nieprzerwanie do października 1965 r., kiedy to przeszedł na rentę. Należał do Koła Związku Bojowników o Wolność i Demokrację przy Zakładach Naprawczych Taboru Kolejowego w Pile. Jego wniosek o nadanie Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego opiniowała Krajowa Komisja Weteranów Powstania Wielkopolskiego 1918/19. 4 czerwca 1959 r. zawarł związek małżeński z Zofią (15 maja 1914–6 czerwca 1999). Julian Bielecki został odznaczony m. in.: Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (po 1973), Medalem Za Warszawę 1939–1945 (1973), Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945 (1972) i Odznaką Grunwaldzką (1973). Zmarł 14 kwietnia 1986 r. w Pile i pochowany został wspólnie z żoną Zofią na Cmentarzu Komunalnym, kwat. 6/A–17–16.

Archiwum Prezydenta RP – wniosek o nadanie Wielkopolskiego Krzyża Po-

wstańczego; dokument urodzenia USC Biała Podlaska 61/1902; dokument zawarcia związku małżeńskiego USC Piła 111/1959; Akt zgonu USC Piła 139/86.

Wojciech Kicman

Biniaś Józef (1888–1940), podkomisarz Policji Państwowej. Urodzony 23 stycznia 1888 roku w Rozbitku (pow. Międzychód), syn Wojciecha–rolnika (zm. 1918) i Teofili Muchajer. Do szkoły ludowej 5–klasowej w Kurnatowicach uczęszczał w latach 1894–1902, po czym zajmował się gospodarstwem. W roku 1910 powołany został do służby w wojsku pruskim i przydzielony do artylerii polowej. Po odbyciu 2 letniej służby pozostał w wojsku i skierowany został do szkoły średniej w Brandenburgu. Nie ukończył jej z powodu wybuchu I wojny światowej. Walczył na froncie zachodnim w szeregach 3 pułku artylerii polowej. W grudniu 1912 roku mianowany kapralem, w styczniu 1915 – plutonowym, w maju 1916 roku – sierżantem sztabowym, a w sierpniu 1917 r. – zastępcą oficera. W latach 1915–1918 prowadził biuro sztabu 3 baterii 3 pułku. We wrześniu 1918 roku został ranny i przebywał w szpitalu wojskowym w Hochspeier. Po zaleczeniu rany zbiegł do Polski. 7 stycznia 1919 roku przystąpił do formacji powstańczych Grupy Zachodniej. Początkowo dowódca kompanii powstańczych w Sierakowie i w Chojnie, od lutego 1919 r. dowódca 4 kompanii 7 Pułku Strzelców Wielkopolskich (61 pp wlkp.). Uczestniczył w zdobyciu Kijowa i w walkach pod Mińskiem. W lipcu 1920 r. po odparciu ataku bolszewickiego nad Berezyną, za waleczność mianowany podporucznikiem. 4 lutego 1921 r. odznaczony Krzyżem Walecznych za bohaterstwo podczas walk odwrotowych nad Bugiem, w rejonie miejscowości Wierów. Po ustaniu działań wojennych mianowany likwidatorem kompanii szeregowych w Zakładach Mundurowych nr VII w Poznaniu. Od 15 marca 1921 r. do 21 maja 1922 r. odkomenderowany na kurs dokształcający dla oficerów bez cenzusu. Po zdaniu egzaminu przeszedł do rezerwy. 8 sierpnia 1924 r. awansowany do stopnia porucznika rezerwy i przydzielony do 58 p. p. wlkp., a 3 marca 1925 r. do 32 p. p. Od czerwca 1922 r. w służbie Policji Państwowej, początkowo jako zastępca komendanta powiatowego w Działdowie. 29 września 1924 r. odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi „za skuteczną walkę z bandytami w czasie napadu na Stołpce". W latach 1924–1925 kierownik II Komisariatu P. P. w Toruniu, a 1925–1932 komendant powiatowy P. P. w Wąbrzeźnie. W latach 1932–1938 komendant powiatowy P. P. w Kamionce Strumiłłowej (woj. tarnopolskie). 9 listopada 1932 r. odznaczony Krzyżem Niepodległości. W okresie 1938–1939 kierownik Komisariatu IV Policji Państwowej w Bydgoszczy przy ul. Toruńskiej. Mieszkał w Bydgoszczy przy ul. Królowej Jadwigi 1. 1 wrzenia 1939 roku powołany do służby wojskowej w związku z powszechną mobilizacją. Ostatnio widziany we wrześniu 1939 r. w Równem. Aresztowany przez NKWD. Osadzony w obozie w Ostaszkowie, skąd napisał

Józef Binaś

w listopadzie 1939 r. trzy kartki pocztowe na różne adresy najbliższej rodziny. Zamordowany w siedzibie NKWD w Kalininie (dzisiejszy Twer) 5 kwietnia 1940 r. Pochowany w odległym o 32 km Miednoje. Na cmentarzu parafialnym w Sierakowie, na grobie żony, umieszczono tablicę z jego nazwiskiem. Od 5 czerwca 1923 roku żonaty z Otylią Gruźlewską (1897–1985). Z małżeństwa tego urodziło się czworo dzieci: Irena zamężna Intek (1924–2010), Sieraków; Janina zamężna Rogozińska (1925–1995), Poznań; Henryka zamężna Kondraciuk (ur. 1926), Łódź i Medard (ur. 1927), zmarł w dzieciństwie.

CAW Warszawa, Dokumenty personalne; życiorys (1922); wnioski o odznaczenia; Materiały do historii Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 – zeszyt I, Poznań 1938; Metryki kościelne; Relacje ustna córki Ireny Intek – Sieraków; „Informacja – życiorys J. B....” – autorstwa wnuka – Henryka Kondraciuka z Łodzi; Lista osób zamordowanych w Katyniu, Charkowie, Twerze i Miednoje, mianowanych pośmiertnie na kolejne stopnie. (p. 8.054); Antoni Biskupski, Dzieje 61 Pułku Piechoty Wielkopolskiej, Bydgoszcz 1925, s. 25, 106, 146, 187, zał. s. X; Sierakowskie Zeszyty Historyczne nr 3, s. 79 i 89–91.

Jarosław T. Łożyński

Boiński Jakub (1890–1960), urodził się 25 lipca 1890 r. w Żegrzu koło Poznania. Był synem Piotra i Katarzyny z domu Wlaźlak. Miał sześcioro rodzeństwa: Mariannę, Genowefę, Czesława, Jakuba, Wiktorię, Marię i Teresę. Szkołę ludową skończył w Żegrzu. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego, zgłosił się ochotniczo do oddziału powstańczego w Kórniku i brał udział w walkach toczonych w Poznaniu, a potem pod Zbąszyniem. Po zakończeniu działań bojowych wrócił do domu. W czasie II wojny światowej przebywał w Robakowie. Był prześladowany przez Niemców, został wysiedlony z rodziną do Kozienic gdzie przebywał do 1948 r. W 1930 r. ożenił się z Anielą Walkowiak, której rodzice byli właścicielami cegielni w Poznaniu. Wraz z żoną prowadził 20–hektarowe gospodarstwo rolne w Robakowie. Z uwagi na zły stan zdrowia w 1960 r. sprzedał gospodarstwo i kupił dom na osiedlu w Robakowie, w którym zamieszkał z żoną, synem Stanisławem (ur. 1931) i synową Genowefą. Zmarł 6 września 1960 r. w Robakowie, został pochowany na cmentarzu parafialnym w Tulcach. W 2008 r. ekshumowany na cmentarz parafialny do Robakowa, gdzie spoczywa z żoną Anielą (1909–2008). Nagrodzony pośmiertnie Medalem Pamiątkowym (Kórnik 2008) i Pamiątkowym Krzyżem Powstańczym (Kórnik 2010).

H. Kowalewska, K. Krawiarz, H. Stachowiak, Powstańcy Wielkopolscy gminy Kleszczewo. Kleszczewo 2011, s. 6–7; Informacje i dokumenty rodzinne Stanisława i Genowefy Boińskich z Robakowa, Karta rozpoznawcza nr 2719 z Generalnej Guberni na nazwisko Boińska Aniela z d. Walkowiak urodzona 23.07.1909r w Poznaniu ul. Główna. Kozienice Stadt Starostwo Okręgu Radom, ważna do 20.08.1948 r. (w języku niemieckim i polskim); Akta parafii pod wezwaniem Narodzenia NMP w Tulcach, Księga zmarłych nr 1960/28.

Halina Kowalewska

Borysiak Józef (1900–1974), ur. 9 lutego 1900 r. w Gozdaninie, powiat Mogilno w rodzinie robotnika rolnego Wawrzyńca i Zofii zd. Kubaszewska. 22 czerwca 1918 r. został powołany do wojska pruskiego. Służył w zapasowym batalionie 2 pułku grenadierów w Szczecinie, skąd 15 października został wysłany na front zachodni do Francji. Udziału w walkach nie brał. Do domu powrócił w pełnym rynsztunku bojowym. W swej rodzinnej miejscowości Kwieciszew wstąpił do Straży Ludowej, a następnie do oddziału powstańczego, którego dowódcą był Władysław Wlekliński. Walczył o Strzelno, Inowrocław, Łabiszyn i Kanał Notecki. W dniu 15 lutego 1919 r. został ciężko ranny pod Antoniewem w oko i został przewieziony do szpitala garnizonowego w Poznaniu, gdzie przebywał do 30.09.1919 r. Uznano go inwalidą wojennym w 33 %. W czasie wojny polsko–bolszewickiej ochotniczo wstąpił do Wojska Polskiego. Służył w 7 batalionie wojsk wartowniczych, a następnie w 62 pp w Bydgoszczy. Brał udział w walkach pod Równem i Kowlem. Z dniem 31 marca 1921 r. został zwolniony z wojska. Przez kilka lat czynił starania poprzez Towarzystwo Pomocy Inwalidom Wojennym i władze administracyjne o stałą pracę. W międzyczasie ukończył kurs dla urzędników samorządowych. W listopadzie 1924 r. został zatrudniony jako kasjer, a następnie jako sekretarz Zarządu Miejskiego w Stęszewie. 4 lutego 1939 r. starosta poznański mianował go burmistrzem. Był prezesem Związku Inwalidów Wojennych i członkiem zarządu Towarzystwa Powstańców i Wojaków. W 1937 r. założył Towarzystwo Ogródków Działkowych, któremu prezesował do 1950 r. z wyjątkiem okresu okupacji. W czasie II wojny światowej pracował jako pracownik biurowy administracji niemieckiej w Stęszewie, pomagając miejscowej ludności. Po wyzwoleniu został zastępcą burmistrza i wójta miasta. Na skutek donosu został aresztowany przez NKWD. Mieszkańcy Stęszewa wstawili się jednak za nim i został zwolniony. Do pracy w administracji już nie wrócił. Z grupą przyjaciół zorganizował w 1946 roku Gminną Spółdzielnię Samopomoc Chłopska, gdzie pełnił funkcję wiceprezesa zarządu. Na tym stanowisku pozostał do przejścia na emeryturę w 1965 r. Za swą działalność niepodległościową został mianowany podporucznikiem WP. Zmarł 28 kwietnia 1974 r. i został pochowany pochowany na Cmentarzu Parafialnym w Stęszewie. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem Niepodległości, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, brązowym medalem Za Długoletnią Służbę, Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich. W 1928 r. zawarł związek małżeński z Zofią Rutkowską z Mogilna. Z małżeństwa tego urodziły się dzieci: Stefania (ur. 20.08.1929, zam. Jabłecka), Bronisław (ur. 2 IX 1930; oficer WP), Eugeniusz (ur. 12 II 1933, zootechnik), Jerzy (ur. 16 IV 1936, księgowy), Andrzej (ur. 9 VII 1939, technik odlewnik), Michał (ur. 29 IX 1941, mgr inż. rolnictwa) oraz bliźniacy Wiesław Piotr i Zdzisław Jan (4 VIII 1947– 4 XI 1947).

Józef Borysiak

Informacje syna Bronisława, pułkownika WP; Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Bogdan Czerwiński

Braun Józef Tomasz (1869–1938), ksiądz katolicki, delegat na Sejm Dzielnicowy, działacz niepodległościowy w powiecie międzyrzeckim. Urodził się 5 marca 1869 r. w ówczesnej wsi Jeżyce k. Poznania, w rodzinie pochodzącego ze Śląska cieśli Antoniego i Anny (Joanny) z domu Bandke. Maturę zdał w Gimnazjum św. Marii Magdaleny, 2 marca 1891 r. Po odbyciu studiów seminaryjnych w Poznaniu i Gnieźnie został 23 czerwca 1895 r. wyświęcony na kapłana. Z dniem 1 lipca 1895 powołany został na wikariat w Rokitnie w dekanacie pszczewskim, gdzie „pogodą umysłu i wielkim sercem zjednał sobie nie tylko przychylność,tamtejszych parafian, ale i pamięć wdzięczną licznych wychowanek tamtejszej szkoły gospodarczej, będącej pod zarządem sióstr zakonnych". Po trzech latach objął parafię w Dąbrówce Wielkiej pod Zbąszyniem. W roku 1913 został dziekanem zbąszyńskim. Był inicjatorem, współzałożycielem i patronem kilku towarzystw i organizacji polskich: Kółka Rolniczego (założonego w 1905), Katolickiego Towarzystwa Robotników Polskich (założonego w 1905 r. i liczącego wkrótce około 60 członków), Towarzystwa Młodzieży Polskiej (założonego w 1910). Ponadto w latach 1907–1917 sprawował funkcję prezesa rady nadzorczej Banku Ludowego w Zbąszyniu, a w 1912 r. był jednym z założycieli Banku Ludowego w Babimoście i wchodził w skład jego rady nadzorczej. W latach 1905–1909 był delegatem, a następnie, w latach 1914 – 1918) prezesem TCL w powiecie międzyrzeckim. Propagował polskie książki i czasopisma, udzielał lekcji języka polskiego, wskazywał rodzicom na obowiązek narodowego wychowania dzieci. Działał aktywnie także w polskim ruchu wyborczym. W roku 1896 został delegatem wyborczym Polskiego Komitetu Wyborczego z powiatu międzyrzeckiego. Wkrótce stanął na jego czele, czynnie odtąd uczestnicząc w akcjach wyborczych do sejmu pruskiego i parlamentu Rzeszy oraz samorządów lokalnych w okręgu babimojsko – międzyrzeckim. Był to okręg wyborczy o znacznej przewadze ludności niemieckiej, jednak dzięki aktywności polskich księży społeczników - w tym także ks. Brauna - przewaga ta zaczęła się zmniejszać. Zwoływał i przewodniczył wielu zebraniom wyborczym. M. in. na zebraniu wyborczym w Zbąszyniu (8 listopada 1903 r.) żądał respektowania praw narodowych Polaków oraz protestował przeciw wykupowi ziemi przez niemiecką Komisję Kolonizacyjną. W trakcie prowadzonych kampanii wyborczych „...przedstawiał smutne położenie Polaków, zachęcał do pielęgnowania języka ojczystego i do popierania polskiego handlu i przemysłu". W okresie I wojny światowej rozwinął szeroką akcję niepodległościową. Głosił wówczas pogląd, że „Niemcy mają

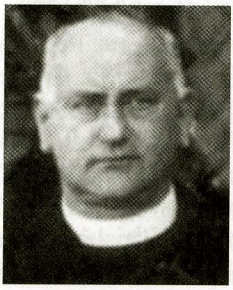

Józef Tomasz Braun

obowiązek zwrócić Polsce wszystkie obszary niegdyś do niej należące". W grudniu 1918 r. został delegatem powiatu międzyrzeckiego Sejm Dzielnicowy w Poznaniu i członkiem Polskiej Rady Ludowej w Poznaniu. Zbierał też składki na „Skarb Narodowy". Za tę działalność dotknęły go niemieckie represje. 16 stycznia 1919 r., został aresztowany przez żandarmerię pruską i osadzony w więzieniu w Międzyrzeczu. Miał stanąć przed sądem wojennym, ale dzięki staraniom arcybiskupa Edmunda Dalbora uwolniono go po czterech miesiącach i zezwolono na powrót do Dąbrówki. Nadal brał czynny udział w akcjach dyplomatycznych i protestacyjnych na rzecz przyłączenia do Polski choćby części powiatów skwierzyńskiego, międzyrzeckiego i babimojskiego. Mimo choroby (gruźlica), szykan i utrudnień w działalności pracował w Dąbrówce do 1922, kiedy to przez władze niemieckie zmuszony został do wyjazdu do Polski. Wówczas został przeniesiony na probostwo do Kamionnej k. Międzychodu, gdzie kontynuował działalność społeczną. Zaktywizował liczną grupę inteligencji (nauczyciele, leśnicy, celnicy, kolejarze) oraz aktywnych obywateli z całej parafii. Powstały liczne, prężnie działające organizacje i stowarzyszenia kościelne i świeckie. Szczególnie aktywnie działał w Związku Obrony Kresów Zachodnich oraz jako inspektor nauki religii w powiecie międzychodzkim. W roku 1934 dokonał gruntownego remontu kościoła, pokrywając znaczną część kosztów z własnych oszczędności. Prace malarskie wykonane były pod nadzorem prof. Jackowskiego z Poznania– ucznia Jana Matejki. Zmarł 30 sierpnia 1938 r. w Kamionnej i tam został pochowany. Jego pogrzeb wielką patriotyczną manifestacją ludności pogranicza, władz lokalnych i duchowieństwa. Jego imię nosi jedna z ulic w Gorzowie.

Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu, Zespół akt Konsystorza Arcybiskupiego, sygn. 76 (personalia); Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół akt Prezydium Policji, sygn. 3192 (cała teczka;); Księża społecznicy w Wielkopolsce 1894–1919. Słownik biograficzny, t. I (J. Kozłowski, tu bogata literatura); Wielkopolski słownik biograficzny (J. Oleksiński) W. Chełkowska, Szkoła w Dąbrówce Wielkiej, w: Nie damy pogrześć mowy. Zielona Góra 1959, s. 75; Gołąbek, J. Kaźmierczak, Polacy w Berlinie, Inowrocław 1937, s. 461–470; Kącki Franciszek, Udział duchowieństwa katolickiego w powstaniu wielkopolskim 1918–1919, „Novum" 1971 nr 12 (specjalny), s. 94, 99; J. Oleksiński, Pogranicze w powstaniu wielkopolskim. Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego 14 (1972), s. 11–21; B. Wojcieszak, Braun Józef Tomasz, w: Trzeba było pójść. Powiat nowotomyski w powstaniu wielkopolskim 1918–1919. Historia i pamięć, pod red. Z. Kościańskiego i B. Wojcieszaka, Nowy Tomyśl 2010, s. 185–186; Kurier Poznański nr 396/1938 (nekrolog); Fot. ze zbiorów Zdzisława Nowaka.

Bogumił Wojcieszak

Budnowski Józef (1873–1958), urodził się 27 sierpnia 1873 r. we wsi Dąbrówka, pow. Starogard Gdański. Syn Mateusza i Marianny ze Szczodrowskich. Ojciec był robotnikiem rolnym. Uczęszczał do niemieckiej szkoły powszechnej. Z domu wyniósł poszanowanie do wszystkiego co polskie. W poszu-

kiwaniu pracy, po osiągnięciu pełnoletności wyjechał w 1895 roku do Hamburga. Tam aktywnie udzielał się w Polskim Towarzystwie Katolickim Rzemieślników. W 1904 roku wraz z rodziną przeniósł się do Piły. Natychmiast włączył się w starania nad ożywieniem polskiego ruchu narodowego. Znalazł pracę jako urzędnik w Kasie Chorych. Z chwilą wybuchu I wojny światowej został zmobilizowany do wojska pruskiego. Na własną prośbę dostał przydział jako tłumacz do zakładów lotniczych „Albatros" w Pile. Po zwolnieniu z wojska powrócił do pracy w Kasie Chorych, uzyskując dużą swobodę poruszania się po okolicach Piły. W 1915 roku został współzałożycielem polskiego chóru dziecięcego w Pile. Chór ten prowadził jego syn Bolesław. W 1917 roku wraz z ks. Zygmuntem Dykiertem i kilkoma kolegami założył „Towarzystwo Śpiewu Kościelnego Halka". W listopadzie 1918 został wybrany do Rady Robotniczej i Żołnierskiej, a następnie do Rady Ludowej w Pile. Z racji swego stanowiska wszechstronnie pomagał oddziałom powstańczym znad Noteci. Za działalność patriotyczną został oskarżony o zdradę stanu i 20 stycznia 1919 roku aresztowany. Po zwolnieniu z pilskiego więzienia wraz z córką Klar i Salomeom Drozdowską, pod szyldem Czerwonego Krzyża organizował pomoc Polakom, w tym powstańcom wielkopolskim osadzonym w pilskim więzieniu. Wobec zagrożenia utraty życia otrzymał od Komisarza Naczelnej Rady Ludowej w Poznaniu, ks. Ignacego Czechowskiego polecenie opuszczenia Piły. 11 listopada 1919 roku przeniósł się z rodziną do Chodzieży. Tam pracował przy zakładaniu polskiej administracji. Jako komisarz zdawczo–odbiorczy, przejmował władzę i obiekty publiczne z rak urzędników niemieckich. Z ramienia partii socjalistycznej był w latach 1920–1922 zastępcą burmistrza Chodzieży. Był inicjatorem i współzałożycielem 21 marca 1920 roku Towarzystwa Śpiewu „Halka", a od 1929 najeżał do najaktywniejszych jego członków. Tworzył od podstaw Powiatową Kasę Chorych i został jej dyrektorem. Jako doskonały organizator został delegowany do Kas Chorych w Żninie i Obornikach Wlkp. Przed wybuchem II wojny światowej powrócił do Chodzieży. W 1940 roku został wysiedlony do Zamościa na teren tzw. Generalnej Guberni. W kwietniu 1945 roku wrócił do Chodzieży, gdzie pracował w Komitecie Opiekuńczym. Po przejściu na emeryturę pomagał rencistom i emerytom w pozyskiwaniu należnych im świadczeń emerytalnych. Przez cały czas utrzymywał kontakt z Chórem „Halka". Za działalność społeczną w chórze „Halka" został 19 października 1957 odznaczony Złotą Odznaką Śpiewaczą I stopnia, a za wzorowa pracę zawodową Złotym Krzyżem Zasługi (12 lutego 1958). W Hamburgu zawarł związek małżeński z Anną hrabianką Bielecką. Ojciec siedmiorga dzieci: Jadwigi (ur. 1899), Bolesława (ur. 1900), Klary (ur. 1902), Agnieszki (ur. 1903), Antoni (ur. 1905), Anny (ur. 1907) i Józefa. Troje ostatnich urodziło się w Pile. Córka Anna w 1925 wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi i jako Matka Tekla w latach 1972–1984 pełniła wielce zaszczyt-

Józef Budnowski

na godność Przełożonej Generalnej Zgromadzenia. Córka Klara (18 stycznia 1902–1968), absolwentka Seminarium Nauczycielskiego w Rogoźnie (1930), była nauczycielką i cenionym instruktorem harcerskim w stopniu harcmistrza. Aktywnie działała w chórze „Halka", będąc w 1920 jednym z współzałożycieli tego chóru w Chodzieży. Syn Józef (8 maja 1913–11 września 1992), żonaty z Małgorzatą (18 kwietnia 1906–31 grudnia 1984) mieszkał w Pile, będąc przez wiele lat cenionym nauczycielem. Zmarł w Pile i został pochowany na miejscowym Cmentarzu Komunalnym, kwat. 9/C–3–7. Józef Budnowski zmarł 28 września 1958 roku w Poznaniu. Pochowany został w dniu 1 października 1958 na cmentarzu parafialnym w Chodzieży. W kondukcie pogrzebowym obok rodziny i licznych mieszkańców tego miasta uczestniczyli członkowie chóru „Halka" z pocztem sztandarowym. Trumnę nieśli członkowie chóru, a żegnał go prezes „Halki" Zygmunt Horowski. Jego nazwisko widnieje na tablicy pamiątkowej związanej z uczczeniem Polskiej Rady Ludowej działającej w Pile w latach 1918–1923, odsłoniętej 30 grudnia 2008 na budynku przy ul. Śródmiejskiej. W uroczystości odsłonięcia tablicy uczestniczył wnuk Józefa, Janusz Budnowski.

Dokumenty i pamiątki rodzinne.

Roman Chwaliszewski i Wojciech Kicman

Bureta Stanisław (1876–1964), urodził się 28 sierpnia 1878 roku w Nieżychówku koło Wyrzyska. Syn Marcina i Rozalii z domu Haniszewska. Ukończył trzy klasy Szkoły Powszechnej. W okresie od 1 maja 1915 roku do 1918 roku brał udział w działaniach wojennych I wojny światowej w szeregach armii pruskiej. W szeregi wojsk powstańczych wstąpił 1 stycznia 1919 roku do formowanego przez Franciszka Burskiego oddziału powstańczego z Białośliwia. Brał udział w walkach o Wysoką pod dowództwem ppor. / kpt. Teofila Spychały. Po wycofaniu oddziałów powstańczych za Noteć ukrywał się przed prusakami do maja 1919 roku. Przed 1939 rokiem został zweryfikowany jako powstaniec wielkopolski i otrzymał Dyplom Zarządu Głównego Związku Weteranów Powstań Narodowych 1918 –1919 nr 580. Po 1945 r. jako rencista mieszkał w Białośliwiu przy ul. Podgórnej 22. Należał do Związku Bojowników o Wolność i Demokrację – Oddział w Nakle i posiadał legitymację nr 233510. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (po 1957). Zmarł 30 kwietnia 1964 roku i został pochowany wspólnie z żoną Józefą (25 maja 1884 –9 stycznia 1976) na cmentarzu parafialnym w Białośliwiu. Nagrobek istnieje (2009).

Archiwum Prezydenta RP – wniosek o nadanie Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego.

Kicman Wojciech

Bździel Czesław (1899–1984), urodził się 9 września 1899 roku w miejscowości Orliczko, pow. Szamotuły. Syn Walentego i Marianny. 3 kwietnia 1918 roku został powołany do armii pruskiej i brał udział w działaniach wojennych, aż do zakończenia I wojny światowej. W grudniu 1918 roku zdezerterował z armii pruskiej i 28 grudnia wstąpił w szeregi wojsk powstańczych. Brał udział w wyzwoleniu Wrzeszczyny (gdzie został lekko ranny w prawą rękę),

Mikołajewa, Roska, Gulcza oraz uczestniczył w walkach na froncie północnym Powstania Wielkopolskiego pod dowództwem ppor./kpt. Czesława Huberta z Szamotuł. Po zakończeniu walk powstańczych 18 lutego 1919 roku powołany w szeregi Wojska Polskiego, w którym służył do 3 marca 1921 roku. We wrześniu 1939 roku powołany do Wojska Polskiego. Brak danych o jego udziale w Wojnie Obronnej 1939 roku. Po 1945 roku pracował jako murarz w Pilskich Zakładach Sprzętu Rolniczego. Należał do Związku Bojowników o Wolność i Demokrację – Koło w Chodzieży. Był zweryfikowany pod nr 207997 i posiadał leg. nr 285655. Został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (po 1959). Mieszkał w Dziembówku nr 104. Zmarł w 1984 roku i został pochowany w grobowcu rodzinnym na cmentarzu parafialnym w Dziembowie wspólnie z żoną Marinną (1903–1965) i Józefem Przybył (1931–2005).

Archiwum Prezydenta RP – wniosek o nadanie Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego.

Wojciech Kicman

Chłapowski Konstanty Kazimierz (1883–1939), ziemianin, podpułkownik rezerwy Wojska Polskiego. Urodził się 27 sierpnia 1883 roku w Gączu k./Żnina. Syn Michała i Izabeli z Kalksteinów. Ukończył Gimnazjum Marii Magdaleny w Poznaniu, oraz odbył studia ekonomiczne i rolnicze w Krakowie, Wrocławiu i Monachium. Od 1909 roku gospodarował w swym majątku w Mościejewie pow. Międzychód. Przed I wojną światową był przewodniczącym komitetu wyborczego na okręg międzychodzko–skwierzyński. W armii cesarskiej otrzymał stopień oficerski. Podczas Powstania Wielkopolskiego został mianowany przez Powiatową Radę Ludową komendantem wojskowym Pniew, a po otrzymaniu broni i amunicji z Poznania był organizatorem i dowódcą Batalionu Pniewskiego. Od stycznia do lutego 1919 r. dowódca odcinka I Batalionu Frontu Zachodniego (Wronki – Tuczępy). Następnie w Komisariacie Naczelnej Rady Ludowej w Poznaniu pełnił funkcję szefa Sekcji Straży Ludowej, Policji i Żandarmerii. W latach 1920–1922, będąc w stopniu majora, został dowódcą obozu warownego i Komendantem Poznania. W Wojsku Polskim dosłużył się stopnia podpułkownika. Po ukończeniu czterdziestego roku życia został wcielony do Korpusu Oficerów Kawalerii, z przydziałem do 17 Pułku Ułanów Wielkopolskich. Po przejściu do rezerwy pełnił rozliczne funkcje społeczne m. in. Prezesa Związku Oficerów Rezerwy na woj. poznańskie, Prezesa Wielkopolskiego Związku Myśliwych i Towarzystwa Ochrony Zwierząt (był organizatorem Ogólnopolskiego Zjazdu Delegatów Łowieckich w Poznaniu w 1929 r.), członka zarządu Wielkopolskiego Związku Ziemian i Komitetu Poznańskiego Ziemstwa Kredytowego, prezesa Powiatowego Związku Kółek Rolniczych w Międzychodzie. Aresztowany przez hitlerowców w Kwilczu 24 listopada 1939 r.,

Konstanty Kazimierz Chłapowski

osadzony w Forcie VII w Poznaniu, został rozstrzelany 29 listopada 1939 r. w lesie, w Dąbrówce k. Poznania (gmina Dopiewo). Pochowany w miejscu nieznanym, prawdopodobnie w jednym z grobów kompleksu leśnego Dąbrówka–Palędzie. Od 1933 roku żonaty z Marią Biegańską. Pozostawił córkę Izabelę (ur. 1935) i syna Konstantego (ur. 1940) – dr ichtiologa. Po aresztowaniu męża żona została pozbawiona majątku w Mościejewie i wysiedlona do Generalnego Gubernatorstwa.

Wielkopolski Słownik Biograficzny PWN, Warszawa–Poznań, 1981, str. 102; Międzychodzka Księga Śmierci – Międzychód 1997, str. 14; Powstańcze życiorysy – artykuł w „Głosie Wielkopolskim" z dnia 8/9 marca 2008 r. s. 31; Rocznik Oficerski 1924, s. 572 i 617; Rocznik Oficerski Rezerw – 1934, s. 117 i 979; Relacje ustne inż. Jana Budycha i p. Barbary Dąbrowskiej – Sieraków; Sierakowskie Zeszyty Historyczne nr 3, s. 83–84.

Jarosław T. Łożyński

Chocieszyński Kazimierz (1891–1919), urodzony w Grodzisku, syn Józefa i Doroty. Po ukończeniu szkoły powszechnej, uczył się w zawodzie dekoratora. Od najmłodszych lat był godnym sukcesorem tradycji walk niepodległościowych w rodzinie (ojciec powstaniec styczniowy, dziadek kosynier grodziski z 1848 roku). W okresie przed wybuchem powstania, przebywał w Berlinie, będąc równocześnie członkiem organizacji polonijnych. Odbył również służbę wojskową w armii pruskiej. Po wybuchu powstania Spartakusa w Niemczech, między 14 a 18 listopada 1918 przybył do rodzinnego Grodziska Wielkopolskiego w stopniu plutonowego. Od razu zgłosił się do Wojskowego Biura Ewidencyjnego, brał również czynny udział w akcji werbunkowej żołnierzy polskiego pochodzenia w szeregi Grodziskiej Kompanii Straży i Bezpieczeństwa. Aktywny był również Chocieszyński w rozbrajaniu żołnierzy niemieckich wracających przez Grodzisk z frontu wschodniego. 10 grudnia, gdy ruszyła akcja werbunkowa do Grodziskiej Kompanii S. i B. zapisał się jako jeden z pierwszych. 12 grudnia mianowany został plutonowy K. Chocieszyński dowódcą III plutonu. W czasie walk o Rakoniewice 4 stycznia 1919 r. był Chocieszyński na pierwszej linii ognia odpierając natarcie niemieckie. Kolejnego dnia wyruszył wraz z oddziałem przez Wielkie Łąki, Gościeszyn i Tłoki w kierunku na Wolsztyn. Po zdobyciu Wolsztyna, ppor. Siuda powierzył mu zabezpieczenie lewej flanki powstańców. Wywiązał się z tego znakomicie, równocześnie formując nowe oddziały na zajętym terenie. Następnie wrócił do Wolsztyna, i brał udział w walkach o Kopanicy. W międzyczasie w Grodzisku Józef Skrzydlewski formował już 2 Grodziską Kompanię Powstańczą, powierzając Chocieszyńskiemu dowodzenie II plutonem. Po zajęciu Kopanicy wyruszył Chocieszyński wraz ze swoim oddziałem na odcinek frontowy Sępolno–Bobrówka. Poległ 11 lutego 1919 roku podczas ataku na Miedzichowo, ranny w brzuch został dobity przez Niemców kolbami karabinów. W ostatniej drodze towarzyszy mu siostra Władysława, która odpowiedzialna była za konwój zwłok spod Miedzichowa poprzez linię frontu do Grodziska, gdzie spoczął na miejscowym cmentarzu, w rodzinnym grobowcu; wraz z nim leżą wspomniani już wcześniej ojciec i dziadek.

Jan Urban, Praca konkursowa z okazji 50–tej rocznicy powstania wielkopolskiego; BK 11055, Kazimierz Skrzydlewski, U progu wolności???

Grzegorz Kubacki

Cichowski Julian (1870–1948), proboszcz w Dalewie, dziekan śremski. Urodził się 2 stycznia 1870 r. w Poniecu w rodzinie szewca Jana i Franciszki z Miskiewiczów. Uczył się w rodzinnej miejscowości, maturę zdał w Lesznie w roku 1890. Po odbyciu studiów seminaryjnych w Poznaniu i w Gnieźnie przyjął 22 lutego 1894 r. święcenia kapłańskie. Był kolejno wikariuszem w Kotłowie, Ostrowie Wlkp. i Kościanie. Tu dał się poznać jako działacz społeczny. Został prezesem miejscowego Tow. Przemysłowców Polskich i powołał tam do życia Stowarzyszenie Terminatorów Katolickich pod opieką św. Józefa, któremu patronował i był jego prezesem. Celem tego Stowarzyszenia było: „młodzież będącą w terminie chronić od zepsucia moralnego, zachęcać do pilności i oszczędności, pouczać i zabawiać przez śpiew, gimnastykę i wspólne wycieczki". Organizował w związku z tym koncerty i przedstawienia amatorskie. Był opiekunem chóru kościelnego. W roku 1899 powierzono mu zarząd parafii Bonikowo, a w roku następnym został proboszczem Rąbiniu. Tu z jego inicjatywy założono 5 stycznia 1902 r. kółko rolnicze, w którym powierzono mu obowiązki prezesa. Był także patronem miejscowego Katolickiego Towarzystwa Robotników Polskich. Od 1904 r. wchodził w skład polskiego Komitetu Wyborczego z obwodu czempińskiego na powiat kościański. W 1905 wstąpił do narodowo–demokratycznej organizacji „Straż". Z dniem 1 lipca 1915 r. przeniesiono go na probostwo w Dalewie. Po wybuchu powstania wielkopolskiego zachęcał do wstępowania w szeregi powstańcze i udzielił w kościele w Dalewie oficjalnego błogosławieństwa wyruszającemu do walki oddziałowi polskiemu. Przystąpił też do organizowania PCK, niosącego pomoc rannym. Niemcy dowiedziawszy się o tym wydali na niego wyrok śmierci. Od 17 grudnia 1923 roku był dziekanem dekanatu śremskiego, lecz z powodu słabego zdrowia zrezygnował z tej funkcji 23 lutego 1935 r. Podczas okupacji niemieckiej został 14 października 1941 r. aresztowany w Dalewie, więziony przez kilka tygodni w Forcie VII w Poznaniu, a następnie ,od 11 grudnia 1941 r., w Bojanowie. Zwolniony w maju 1942 r. otrzymał nakaz wyjazdu do Generalnej Guberni. Przez resztę wojny przebywał w Częstochowie. Po zakończeniu okupacji wrócił 13 lutego 1945 do Dalewa na stanowisko proboszcza. Zmarł 12 sierpnia 1948 r. w Dalewie, tam został pochowany przy murze kościoła parafialnego.

Julian Cichowski

Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu, Zespół akt Konsystorza Arcybiskupiego sygn. 16134 (personalia); Jacewicz Wiktor, Woś Jan, Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939 – 1945, z. III, s. 37,54; Kącki Franciszek, Udział duchowieństwa ka-

tolickiego w powstaniu wielkopolskim 1918–1919, „Novum" 1971 nr 12 (specjalny), s. 104; – „Dziennik Poznański" 1899 nr 55,1902 nr 10, 1904 nr 8; „Miesięcznik Kościelny Archidiecezji Poznańskiej" R. 3: 1948, nr 11, s. 422–423 (nekrolog); Rocznik Kółek Rolniczo – Włościańskich w Wielkim Księstwie Poznańskim R. XXIX: 1903 – R. XL: 1914; Księża społecznicy w Wielkopolsce 1894–1919. Słownik biograficzny (Jerzy Kozłowski).

Bogumił Wojcieszak

Cichowski Wincenty Ludwik (1869 –1921), proboszcz i dziekan śmigielski. Urodził się 22 sierpnia 1896 r. w Poznaniu w rodzinie Walentego, szewca i Marii z domu Feske, Niemki która z protestantyzmu przeszła na katolicyzm. Narodowość matki sprawiła, iż z domu nie wyniósł dobrej znajomości języka polskiego. Zaległości w tym zakresie nadrobił dopiero–we własnym zakresie–w okresie nauki w leszczyńskim gimnazjum i odtąd uważał się za Polaka. Następmie, w latach 1890–1893 studiował w Arcybiskupim Seminarium Duchownym w Poznaniu i Gnieźnie. Święcenia kapłańskie przyjął 24 lutego 1894 r. Po krótkich pobytach na wikariatach w Rokitnie i Nakielinie skierowany został do Śremu, gdzie obok wikariuszowskich pełnił obowiązki nauczyciela religii w miejscowym gimnazjum. W tym czasie wadze pruskie zarzucały mu patriotyczne oddziaływanie na młodzież polską. Odnotowały także jego udział w zebraniu (1900 r.), podczas którego uchwalono sprzeciw przeciw nauczaniu religii w języku niemieckim. Podczas pobytu w Śremie był członkiem powiatowego Komitetu Tow. Pomocy Naukowej im. K. Marcinkowskiego (działalność w TNP kontynuował w Śmigłu). Przewodniczył Tow. Katolickiej Czeladzi (polskiej) oraz działał w lokalnym polskim Towarzystwie Wyborczym, agitując w okresie kampanii wyborczych za oddawaniem głosów na polskich kandydatów. Od 11 stycznia 1904 r. do śmierci był proboszczem w Śmiglu. Kontynuował tu działalność społeczną i narodową, działając w polskich organizacjach. Patronował Katolickiemu Towarzystwu Robotników Polskich w Śmigłu, liczącemu w 1911 r., 175 członków. W 1905, przystąpił do patriotycznej organizacji „Straż", wygłaszając m. in. na zebraniu tej organizacji w Wielichowie 17 grudnia 1905 antyniemiecką mowę. Od 1905 był prezesem rady nadzorczej Banku Ludowego, a także założonej w 1906 r. Spółki „Rolnik" w Śmigłu. Jako delegat tych organizacji brał udział w zebraniu Związku Polskich Spółek Zarobkowych i Gospodarczych dla Prus Zachodnich i Poznańskiego odbywającym się 20 sierpnia 1906 r. w Pelplinie. Był zastępcą prezesa polskiego powiatowego Komitetu Wyborczego w Śmiglu. W roku 1916 otrzymał nominację na dziekana śmigielskiego. W obliczu klęski Niemiec w 1918 i przygotowań do usunięcia ich rządów wraz z wikarym w Śmigłu ks. Tadeuszem Gronwaldem zorganizował oraz przeprowadzał werbunek do oddziału powstańczego, który później znalazł się w walce i przyczynił się do wyzwolenia regionu. Był także wówczas głównym inicjatorem natychmiastowego wprowadzenia języka polskiego we wszystkich urzędach w powiecie. Zmarł 22 grudnia 1921 r. w Śmigłu i tam został pochowany.

Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu, Zespół akt Konsystorza Arcybiskupiego sygn. 107 (personalia); Archiwum

Państwowe w Poznaniu, Zespół Naczelnego Prezydium Prowincji Poznańskiej sygn. 7025 (personalia); Kącki Franciszek, Udział duchowieństwa katolickiego w powstaniu wielkopolskim 1918–1919, „Novum" 1971 nr 12 (specjalny), s. 82–83; „Dzielnik Poznański" 1907 nr 11, 1914 nr 49,1915 nr 53, nr 203, 1916 nr 49 – Księża społecznicy w Wielkopolsce 1894–1919. Słownik biograficzny (Jerzy Kozłowski).

Bogumił Wojcieszak

Cichowski Władysław (1879– 1940), proboszcz w Sokolnikach k. Wrześni, delegat na Sejm Dzielnicowy w Poznaniu., kapelan oddziałów powstańczych. Urodził się 4 czerwca 1879 r. w Krochmalicach k. Krotoszyna w rodzinie oficjalisty w majątku Józefa Modlibowskiego. Studiował w 1903–06 w Arcybiskupim Seminarium Duchownym w Poznaniu i w Gnieźnie. Święcenia kapłańskie przyjął 10 lutego 1907 r. i mianowany został wikariuszem w Komornikach.. W 1909 przeniesiono go do Łodzi k. Stęszewa, a następnie od 1 X października 1910 r. do Biezdrowa w dekanaie lwóweckim. Jako wikariusz w Komornikach, a następnie w Biezdrowie był wicepatronem lokalnych organizacji Katolickiego Tow. Robotników Polskich. Od 16 października 1915 r., był I wikariuszem w parafii Bożego Ciała w Poznaniu. Brał udział w przygotowaniach i akcjach powstania wielkopolskiego, lecz jego działalność w tym okresie nie jest dokładnie znana. Wiadomo, że pełnił wśród powstańców posługę duszpasterską. W 1919–21 był administratorem parafii przy kościele garnizonowym w Poznaniu. Wiadomo, że był kapelanem podczas wojny polsko – bolszewickiej. Od 1 paźd\iernika 1921 był administratorem, później proboszczem par. Sokolniki. Pozostał tu do aresztowania go przez niemieckich okupantów w styczniu 1940. Został osadzony w Forcie VII w Poznaniu, skąd 25 czerwca 1940 r., przewieziony pierwszym transportem księży z Wielkopolski do obozu koncentracyjnego w Dachau, potem 6 lipca 1940 r., do obozu w Gusen, gdzie został zamęczony 26 czerwca 1940 r.

Jacewicz Wiktor, Woś Jan, Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939 – 1945, z. III, s. 18; Kącki Franciszek, Udział duchowieństwa katolickiego w powstaniu wielkopolskim 1918–1919, „Novum" 1971 nr 12 (specjalny), s. 108; Księża społecznicy w Wielkopolsce 1894–1919. Słownik biograficzny (Jerzy Kozłowski).

Bogumił Wojcieszak

Ciesielski Jan (1900–1940), urodził się 3 stycznia 1900 r. w Borku, w byłym powiecie śmigielskim, w rodzinie Walentego i Rozalii z Ratajczaków. Po zakończeniu nauki w 4–klasowej szkole, aż do uzyskania pełnoletniości pozostawał w domu na utrzymaniu rodziców, pomagając im w prowadzeniu gospodarstwa rolnego. Mając 18 lat, pod koniec I wojny światowej, został zmobilizowany do armii niemieckiej, gdzie otrzymał przydział do 25 Pułku Artylerii Ciężkiej, który wówczas stacjonował w Poznaniu. W armii niemieckiej służył od 16 marca do 31 grudnia 1918 r. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego wrócił do rodzinnej wsi i 4 stycznia 1919 wstąpił do drużyny wilkowskiej, a następnie do Kompanii Wielichowskiej. Walczył na froncie zachodnim Powstania Wielkopolskiego (Wolsztyn,

Kopanica, Kargowa). Po reorganizacji Wojsk Wielkopolskich służył w 61 Pułku Piechoty Wielkopolskiej w kompanii CKM–ów. Z pułkiem brał udział w wojnie polsko–bolszewickiej na Białorusi i Ukrainie, m. in. w bitwie nad Berezyną. Z wojska został zwolnieniu w 1921 r. w stopniu kaprala. W kwietniu 1922 r. został przyjęty przez Dyrekcję Ceł w Poznaniu do służby w Korpusie Straży Celnej. Po zaprzysiężeniu został skierowany do Szkoły SC w Zambrowie, którą ukończył 15 czerwca 1922 r. Z chwilą zakończenia nauki został przeniesiony do Dyrekcji Ceł we Lwowie i rozpoczął służbę na granicy polsko–rumuńskiej w Komisariacie SC Uścieryki. W 1925 r. pełnił służbę graniczną na Placówce Popielniki. Po reorganizacji formacji, w marcu 1928 r. wstąpił do Straży Granicznej. Dalej pełnił służbę w Popielnikach, a od 1 maja 1934 r. służył w Placówce I Linii Kułaczyn, Komisariat Śniatyń, IG Kołomyja. Aresztowany przez sowietów 21 września 1939 r. na ulicy w Śniatynie. Przebywał w obozie w Ostaszkowie. Zamordowany przez Sowietów w Twerze w nocy z 27/28 kwietnia 1940 r. Odznaczony: Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918–1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, Brązowym Medalem za Długoletnia Służbę i pośmiertnie odznaką pamiątkową Krzyż Kampanii Wrześniowej 1939 (Londyn 15 VIII 1985, nr leg. 12590). Związek małżeński zawarł w 1923 r. z Katarzyną Śmiałek, miał troje dzieci: Edmunda, Henryka i Krystynę.

Jan Ciesielski

Informacje i materiały od syna Henryka Ciesielskiego ze Starych Bogaczowic i Piotra Kozłowskiego z Przemyśla; Miednoje. Księga Cmentarna Polskiego Cmentarza Wojennego. T. 1. Warszawa 2006, s. 570; s. 107; T. Mikulski, Biogramy jeńców. Kozielsk–Starobielsk–Ostaszków–Ukraina–Zaginieni. Wrocław 1999, s. 98–99;

Zenon Jóźwiak

Depta Bernard (1897–1948), urodził się 15 sierpnia 1897 roku w miejscowości Czajcze k/Wysokiej (obecnie powiat pilski). Syn Antoniego i Marianny z domu Szweda. Pracował w gospodarstwie u Ojca. Po uzyskaniu pełnoletniości został powołany do wojska pruskiego. W grudniu 1918 r. przebywał u rodziców na urlopie. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego dołączył do oddziałów powstańczych i uczestniczył w walkach o Wysoką na początku stycznia 1919 r. Po 1920 roku prowadził własne gospodarstwo rolne. Działał w organizacjach społecznych. Podczas II wojny światowej z całą rodziną został zesłany do obozu pracy w Potulicach, a stamtąd na przymusowe roboty do Niemiec. Po 1945 r. powrócił w rodzinne strony. Zmarł 8 lipca 1948 roku w Wysokiej i tam został pochowany na cmentarzu parafialnym. Grób zachował się do czasów współczesnych.

Informacje córki Bernarda Depty – Franciszki Smętek spisane w dniu 16 października 2008 r. przez wnuczkę Natalię Smętek

Wojciech Kicman

Dolny Antoni (1901–1978), powstaniec kompanii jutrosińskiej, rolnik z Sielca Nowego oraz pracownik rolny. Urodził się 29 października 1901 r. w Sielcu Nowym. Syn rolnika Józefa i Agnieszki z d. Łysiak. Miał braci: Teodora (1912–1987), Edwarda oraz Stanisława (1920–1933). Uczęszczał do szkoły powszechnej w Sielcu Nowym. Po ukończeniu edukacji pracował wraz z rodzicami w niewielkim gospodarstwie rolnym. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego wstąpił w szeregi tworzonego przez Tadeusza Karłowskiego oddziału Straży Ludowej w Sielcu Nowym, uczestnicząc 7 stycznia 1919 r. w oswobodzeniu Jutrosina. Wszedł w skład kompanii jutrosińskiej pod dowództwem Marcelego Szymanowskiego, pełnił służbę patrolową na odcinku jutrosińskim. Brał udział w walkach o Rawicz pod Słupią Kapitulną i Miejską Górką. Po zakończeniu powstania zwolniony 10 kwietnia 1919 r. jako młody rocznik nie posiadający odpowiedniego przeszkolenia wojskowego. W okresie dwudziestolecia międzywojennego pracował na gospodarstwie rodziców oraz w majątku w Sielcu Starym. Ponadto jako robotnik drogowy oraz przy pracach melioracyjnych. Należał do Związku Weteranów Powstań Narodowych R. P. 1914–1919 oraz Związku Powstańców Wielkopolskich – koło Jutrosin. W czasie okupacji hitlerowskiej został skierowany wraz z rodziną do Skarżyska–Kamiennej, gdzie pracował w niemieckiej fabryce amunicji. Po wojnie wrócił do Sielca Nowego, gdzie do 1972 r. prowadził gospodarstwo rolne. Przechodząc na emeryturę przekazał je synowi Zdzisławowi. W kolejnych latach dorabiał jako stróż w magazynach zbożowych przy jutrosińskiej stacji kolejowej. Zmarł w 1978 r. Spoczywa na cmentarzu w Jutrosinie. Zawarł związek małżeński z Pelagią Płucieniczak (1908–1988). Miał synów: Antoniego (1939–1939) i Zdzisława (1941–2010). Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975) oraz Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958).

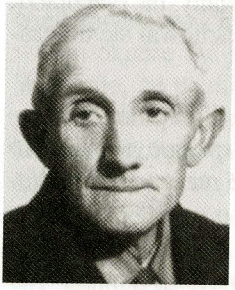

Antoni Dolny

Materiały oraz informacje przekazane przez synową powstańca Kazimierę Dolną; APP – Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, Jutrosin, powiat Rawicz akta koła. Sygn. 229 s. 62; APP – Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, Jutrosin, powiat Rawicz wykaz członków koła. Sygn. 230, s. 11; Archiwum Prezydenta R. P. – wniosek odznaczeniowy Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego, Sygn. 848/58, wniosek odznaczeniowy Krzyża Kawalerskiego Orderu Odrodzenia Polski, Sygn. 523/75; Uchwała Rady Państwa z dnia 18 grudnia 1858 r. Nr 0/1053, s. 3; Uchwała Rady Państwa z dnia 23 kwietnia 1975 r. Nr 0–607; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej, „Wiadomości Jutrosińskie", Nr 115/2010, s. 7; Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej. Materiały Źródłowe, t. VIII, oprac. A. Grzelak, Bytom 2011; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej 1918 – 1919. Zeszyty Historyczne, cz. 1, Jutrosin 2012, s. 29–30.

Adam Grzelak

Dominiak Michał (1895–1966), urodził się 24 września 1895 r. w Siekówku (daw. pow. śmigielski) jako syn Marcina i Marianny z domu Wróbel. Po ukończeniu szkoły powszechnej w 1910 r. pracował w gospodarstwie rodziców. W latach 1915–1918 służył w wojsku niemieckim na froncie zachodnim. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego wstąpił jako ochotnik 6 stycznia 1919 r. do miejscowego oddziału zbrojnego, kompanii przemęckiej dowodzonej przez podporucznika Józefa Wróblewskiego. Brał udział w potyczkach zbrojnych na froncie południowo–zachodnim powstania (Grupa „Leszno") w okolicach Zbarzewa, Kaszczoru i Moch. W marcu 1919 r. został wcielony do 2 Pułku Strzelców Wielkopolskich, z którego powrócił do rodziny po 2 latach służby. W latach 1921–1931 pracował jako posterunkowy w Policji Państwowej w Poznaniu. Po przejściu na emeryturę kupił w Siekówku – od hr. Marcelego Czarneckiego – parcelę o pow. 125 ha, na której zbudował dom mieszkalny. Okres II wojny światowej przeżył w Siekówku. Po 1945 r. był sekretarzem Gminnego Związku Samopomocy Chłopskiej, a w latach 1957–1965 pełnił mandat radnego Powiatowej Rady Narodowej w Wolsztynie. Potem przez kilka lat był terenowym opiekunem społecznym w Siekówku. Zmarł 30 kwietnia 1966 r. w Siekówku. Spoczywa w Przemęcie na cmentarzu przy kościele św. Piotra. Został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1959). Żonaty z Władysławą Brylczak, nie miał dzieci.

Michał Dominiak

Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Poznaniu, akta ZBoWiD–u, sygn. 404; Głos Wolsztyński z 1959 r., nr 2, s. 5; Informacje Sabiny Obiegały z Siekówka.

Antoni Fornalski

Dreżewski Antoni (1899–1975), urodził się 12 czerwca 1899 r. w Poznaniu w rodzinie Władysław i Marii z domu Flisiak. Po ukończeniu szkoły powszechnej, w 1913 r. podjął naukę w zawodzie kupieckim w firmie Kużaj, podczas której uczęszczał przez 3 lata do Miejskiej Szkoły Handlowej. W 1917 r. został powołany do służby w armii niemieckiej, z której szeregów po zawieszeniu broni w 1918 r. wrócił do Poznania. Od 27 grudnia 1918 r. brał czynny udział w Powstaniu Wielkopolskim. W pierwszych dniach stycznia 1919 r. wstąpił ochotniczo do WP i ewidencyjnie przynależny do Komendy Uzupełnień Poznań–Miasto, w której organizowaniu czynnie uczestniczył. 8 lutego 1919 r. przeniesiony do 2 pac (późniejszy 15 pac) Poznań–Sołacz, gdzie pełnił funkcje ogniomistrza–szefa 6 baterii. Brał udział w przejmowaniu Pomorza. Później służył w 3 baterii 30 Syberyjskiego Dywizjonu Artylerii Ciężkiej. Uczest-

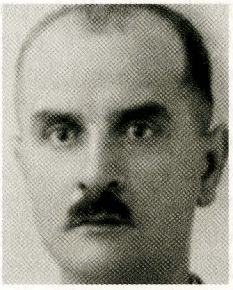

Antoni Dreżewski

nik wojny polsko–sowieckiej. 15 sierpnia 1921 r. zdemobilizowany w Starogardzie Pomorskim i przeniesiony ewidencyjnie do kadry zapasowej 15 pac w Bydgoszczy. Do sierpnia 1939 r. pracował zarobkowo na stanowisku starszego ekspedienta w prywatnych firmach w Poznaniu na Starym Rynku. 28 sierpnia 1939 r. zmobilizowany do 2 pac–u w Chełmie Lubelskim (w stopniu ogniomistrza–szefa). Po 17 września 1939 r. wzięty do niewoli sowieckiej, z której wraz z kilkoma innymi Polakami zbiegł. Przedostał się na tereny zajęte przez Niemców i wrócił do Poznania. 10 listopada 1939 r. wysiedlony wraz z całą rodziną z mieszkania przy ul. Śniadeckich 3 przez Niemców, przebywał w obozie przejściowym przy ul. Głównej w Poznaniu (do dnia 3 grudnia 1939 r.). Później wywieziony do Ostrowca Świętokrzyskiego w GG. Rodzina straciła cały swój dobytek. Do połowy czerwca 1940 r. rodzina żyła w skrajnym ubóstwie. W czerwcu 1940 r. A. Dreżewski został przyjęty do pracy w charakterze pracownika umysłowego w Rejonowej Spółdzielni Rolniczo–Handlowej w Piasecznie k. Warszawy. W związku z podjęciem pracy A. Dreżewski wraz z rodziną przeprowadził się do tego miasta i zamieszkał przy ul. Nadrzyńskiej 13. Po wkroczeniu wojsk sowieckich do Piaseczna (17 stycznia 1945 r.) A. Dreżewski utrzymywał rodzinę z drobnego handlu i różnych zajęć. W lutym udał się pieszo do Poznania i po czternastu dniach wędrówki dotarł do rodzinnego miasta, gdzie toczyły się jeszcze walki z Niemcami. Dom, w którym mieszkał przed wojna zajęty był przez Rosjan na szpital wojenny. Dzięki pomocy przyjaciół otrzymał mieszkanie przy ul. Śniadeckich 19, dokąd wkrótce sprowadził całą rodzinę. Po zakończeniu wojny, początkowo pracował dorywczo przy skupie zboża, a następnie w swoim zawodzie w sklepie bławatnym przy ul. Kramarskiej w Poznaniu (był jego współwłaścicielem). W 1951 roku, w okresie likwidacji t. zw. „prywatnej inicjatywy" sklep został mu zabrany, bez jakiegokolwiek odszkodowania. Następnie pracował zarobkowo w MHD i w „Galluxie", aż do przejścia na emeryturę. Był członkiem ZBoWiD. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim 31 stycznia 1972 r. został awansowany na stopień podporucznika WP. Zmarł 7 czerwca 1975 roku w Poznaniu i jest pochowany w grobie rodzinnym na cm. junikowskim. Odznaczony był Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1967) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958). Był dwukrotnie żonaty: z Leokadią z Jarzemskich (1890–1936), a po jej śmierci ożenił się z Teresą Elżbietą z Krzyżagórskich (1902–1983). Miał dwóch synów: Stanisława (1924–1991) i Zygmunta (ur. 1928).

Dokumenty i pamiątki ze zbiorów syna Zygmunta.

Zygmunt Dreżewski

Drzewiecki Feliks (1902–1963), urodził się 17 lipca 1902 roku w Strzyżewie pow. Gniezno w rodzinie rolniczej Wawrzyńca i Anny z domu Mi-

Feliks Drzewiecki

klewska. Bardzo wcześnie stracił rodziców. Gdy miał pół roku podczas pożaru owczarni spadająca, płonąca belka pozbawiła życia ojca, a kiedy skończył 1,5 roku tragicznie umarła matka. Miał 10 rodzeństwa i po śmierci rodziców wychowywała go starsza siostra. Wstąpił jako ochotnik i brał czynny udział w Powstaniu Wielkopolskim w okresie od 2 stycznia do 6 lutego 1919 roku. Uczestniczył w walkach w okolicach Trzemeszna, Janikowa, Strzelna, Mogilna, Kruszwicy, Inowrocławia i na odcinku Tarnkowo–Złotniki. W boju zdobył kulomiot wraz z uprzężą, a w walkach pod Tarnkowem został ranny w prawą nogę. Kolejne kontuzje i rany przyczyniły się do pobytu w szpitalu w Inowrocławiu. 6 lutego 1919 roku skierowany został do 5 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Od 10 czerwca 1919 roku dalej służył w baonie zapasowym 5 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Zwolniony ze służby został 22 listopada 1920 roku. Ukończył seminarium nauczycielskie. Od 1926 roku w Chodzieży należał do Związku Powstańców Wielkopolskich. W 1928 roku zawarł związek małżeński z pochodzącą z Krakowa, Bohdaną Rutkowską (1905–1994) nauczycielką w Prawomyślu gmina Kaczory. Urodziły się im trzy córki – zmarła w dzieciństwie Danuta (1929–1935), Bożena (ur. 1934) zamężna Moszczyńska – jak rodzice nauczycielka i Wanda (ur. 1938). Do 1932 roku pracował jako nauczyciel w Prawomyślu gmina Kaczory, a następnie do 1939 roku w Ostrówkach koło Chodzieży. Po wybuchu II wojny światowej wyjechał z rodziną do brata Ignacego w Strzyżewie, gdzie przebywali do końca 1939 roku. Następnie w lutym 1940 roku wyjechali do rodziny żony do Krakowa, gdzie m. in. pracował na budowie. W 1945 roku powrócili do Ostrówek. W latach 1946–47 rozstał się z żoną. Dalej pracował kolejno w Ostrówkach, Szkole Rolniczej w Chodzieży, szkole w Brzekińcu gmina Budzyń i w Popielnie gmina Budzyń jako kierownik szkoły. 11 marca 1961 r. poślubił Irenę Szumską. Zmarł 12 stycznia 1963 roku w Popielnie i został pochowany na cmentarzu w Budzyniu. Przed 1939 rokiem zweryfikowany jako Powstaniec Wielkopolski. Odznaczony był: Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1957), Medalem Niepodległości (1932), Medalem Pamiątkowym Za wojnę 1918–1921.

Biuro Kadr i Odznaczeń Kancelarii Prezydenta RP; Archiwum Państwowe w Poznaniu; informacje rodziny.

Ewa Kabat

Dudarski Antoni (1881–1942), rolnik, mistrz piekarski. Urodził się 5 czerwca 1881 roku w Sierakowie jako syn Franciszka i Anny Modrej. Ojciec jego był właścicielem piekarni i sklepu kolonialnego przy ul. Poznańskiej 48. Posiadał również znaczną ilość ziemi ornej, łąk i lasu. Wraz z ojcem prowadził piekarnię, sklep i gospodarstwo rolne. Aktywnie uczestniczył w życiu społecznym i kulturalnym społeczności polskiej. Znalazł się wśród członków założycieli Koła Śpiewaczego im. Bolesława Dembińskiego. W roku 1914 został

Antoni Dudarski

powołany do armii niemieckiej. Przebywał początkowo w Berlinie, a później na froncie bałkańskim. Ranny trafił do szpitala i przez pewien czas uchodził za zaginionego. Żona zmuszona była przejąć w całości obowiązki prowadzenia firmy i wychowania dzieci. Po powrocie z wojny, posiadając stopień kaprala, włączył się w ruch przygotowań do powstania. Został oddelegowany przez Radą Ludową w skład Magistratu Miasta Sierakowa, gdzie zajmował się aprowizacją oddziałów powstańczych. Uczestniczył w zajęciu miasta Sierakowa 8 stycznia 1919 r. W okresie międzywojennym (1926) przystąpił do budowy nowej kamienicy na miejscu dotychczasowego parterowego domu ze sklepem. W okresie tym Antoni Dudarski był człowiekiem zamożnym, znanym i szanowanym. Swe pasje społecznikowskie realizował w Bractwie Kurkowym i organizacjach kombatanckich. 23 maja 1923 roku stracił jedynego syna, który zmarł w wieku lat 17. Wiosną roku 1940 został pozbawiony majątku i wysiedlony do Generalnego Gubernatorstwa. Poprzez obóz przejściowy w Łodzi trafił z rodziną do Łozowa (pow. sokołowski), a następnie do Białaczowa (pow. Tomaszów Mazowiecki). Tam 1 marca 1942 r., w wyniku braku pomocy lekarskiej, zmarł w wieku 61 lat. Spoczął na miejscowym cmentarzu. Po wojnie żona z córkami wróciły do Sierakowa. W roku 1908 Antoni poślubił Marię Magdalenę Szurka (1890–1966), córkę Józefa i Pauliny, zamieszkałych przy ul. Międzychodzkiej 26. Z małżeństwa tego urodziło się troje dzieci: Franciszek (1909–1926), Maria Marta (ur. 1913) i Róża Maria (ur. 1933).

Opracowano na podstawie materiałów dostarczonych przez rodzinę A. Dudarskiego i dokumentów: Akt urodzenia z 8 czerwca 1881–USC Sieraków (APP); Dyplom weryfikacyjny Związku Powstańców Wielkopolskich nr 1.019 – APP; Parafialna Księga Zmarłych parafii Sieraków str. 181, poz. 40; Sierakowskie Zeszyty Historyczne nr 3, s. 16 i nr 6, s. 85–86.

Jarosław T. Łożyński

Dudziak Ignacy (1892–1983), powstaniec kompanii góreckiej, rolnik z Grąbkowa. Urodził się 14 stycznia 1892 r. w Dłoni. Syn rolnika Jana i Marcianny z d. Lenartowskiej. Miał brata Stanisława oraz siostry: Jadwigę i Marię. Ukończył szkołę powszechną w Dłoni. W kolejnych latach pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. W 1910 r. podjął naukę w Szkole Rolniczej w Bojanowie, którą ukończył w 1912 r. Po zakończeniu edukacji został wcielony do armii niemieckiej, w której pozostał do zakończenia I wojny światowej. Brał udział w walkach na froncie zachodnim, podczas których doznał urazu kręgosłupa oraz odniósł ranę nogi. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego 2 stycznia 1919 r. wstąpił do tworzącego się oddziału powstańczego w Miejskiej Górce pod dowództwem Franciszka Łuczaka. W jego szeregach brał czynny udział w walkach o Rawicz. Służbę w szeregach powstańczych pełnił do 30 marca 1919 r. Dalszą służbę

Ignacy Dudziak

kontynuował w szeregach 11 Pułku Strzelców Wielkopolskich (do września 1919 r.). Niespełna rok później, bo już 20 marca 1920 r., otrzymał przydział do 55 Pułku Piechoty Wielkopolskiej (dawny 1 Pułk Strzelców Wielkopolskich), z którego został zwolniony 20 września tego samego roku. W kwietniu 1926 r. nabył gospodarstwo rolne w Grąbkowie, na którym pracował do 1940 r., do czasu wysiedlenia przez władze okupacyjne do Skawiny w powiecie krakowskim. Do rodzinnego Grąbkowa wrócił po zakończeniu II wojny światowej. W latach powojennych prowadził gospodarstwo rolne w Grąbkowie. W latach 1947–1949 należał do PPS, od 18 stycznia 1958 r. członek ZBoWiD–u. Zmarł 10 grudnia 1983 r. Spoczywa na cmentarzu w Jutrosinie. 20 lutego 1919 r. zawarł związek małżeński z Marią Sierpowską. Miał trzy córki: Marię, Domicelę (ur. 1925) i Wandę (ur. 1928 r.) oraz syna Mieczysława (ur. 1919 r.). Za udział w Powstaniu Wielkopolskim odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1972) oraz mianowany do stopnia podporucznika WP. Odznaczony był też Medalem Za Długoletnie Pożycie Małżeńskie (1969).

Materiały oraz informacje przekazane przez rodzinę powstańca Halinę Osińską; APL – ZBoWiD – Teczka personalna Ignacego Dudziaka, Sygn. 899; Archiwum Prezydenta R. P. – wniosek odznaczeniowy Krzyża Kawalerskiego Orderu Odrodzenia Polski, Sygn. 523/75, wniosek odznaczeniowy Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego, Sygn. 922/71; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej, „Wiadomości Jutrosińskie", Nr 117/2010, s. 9; Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej. Materiały Źródłowe, t. VI, oprac. A. Grzelak, Bytom 2011; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej 1918 – 1919. Zeszyty Historyczne, cz. 1, Jutrosin 2012, s. 32–33.

Adam Grzelak

Durczyński Franciszek (1899–1991), powstaniec kompanii jutrosińskiej, rolnik z Nad Stawem. Urodził się 9 listopada 1899 r. w Jutrosinie. Syn Stefana i Wiktorii z d. Dyba. Miał dwóch braci: Józefa i Stanisława (polegli podczas I wojny światowej) oraz trzy siostry: Wiktorię, Annę i Władysławę. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Jutrosinie i Sielcu Nowym w latach 1909–1914. Od 10 do 17 roku życia pracował jako robotnik rolny w Sielcu Nowym. W latach 1917–1919 pracował przy wydobywaniu rudy żelaza w Nad Stawem. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego wstąpił jako ochotnik do tworzącego się oddziału Straży Ludowej w Jutrosinie, późniejszej kompanii jutrosińskiej dowodzonej przez Marcelego Szymanowskiego. Brał udział w oswobodzeniu Jutrosina w dniu 7 stycznia 1919 r. oraz w walkach na terenie powiatu rawickiego pod Słupią Kapitulną, Sarnową oraz Zieloną Wsią. Pełnił służbę wartowniczą oraz patrolową na odcinku kompanii jutrosińskiej. Brał udział w odpieraniu nieprzyjaciela

Franciszek Durczyński

w Nad Stawem, Zmysłowie i Żydowskim Brodem. Dalszą służbę kontynuował w szeregach 9 kompanii III batalionu 11 Pułku Strzelców Wielkopolskich (69 pp) oraz 62 pułku piechoty. Zdemobilizowany w 1922 r. W czasie II wojny światowej został wysiedlony z rodzinnej miejscowości do Wrzaw koło Sandomierza. W kwietniu 1945 r. przejął gospodarstwo rolne w Nad Stawem po Niemcu Paulu Schwarzu. Gospodarstwo rolne prowadził do 1974 r. Przekazał je córce Władysławie. Należał do Związku Weteranów Powstań Narodowych R. P. 1914–1919, Związku Powstańców Wielkopolskich – koło Jutrosin oraz ZBoWiD–u. Ponadto działał w Ochotniczej Straży Pożarnej oraz Kółku Rolniczym. Zmarł 4 maja 1991 r. w Nad Stawem. Spoczywa na cmentarzu w Jutrosinie. Zawarł związek małżeński 2 sierpnia 1945 r. z Franciszką Stróżyńską (1919–2003). Miał córkę Władysławę (ur. 1948). Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1972), Krzyżem Walecznych oraz Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958). Za udział w Powstaniu Wielkopolskim 13 grudnia 1971 r. mianowany na stopień podporucznika WP. 23 września 1937 r. na podstawie orzeczenia komisji weryfikacyjnej Zarządu Głównego Związku Weteranów Powstań Narodowych R. P. 1914–1919 uznany za weterana Powstania Wielkopolskiego i wciągnięty do Kartoteki Archiwum Referatu Historycznego pod numerem 23483.

Materiały oraz informacje przekazane autorowi przez córkę powstańca Władysławę Waścińską oraz wnuka powstańca Leszka Waścińskiego; APL – ZBoWiD – teczka personalna Franciszki Durczyńskiej, Sygn. 8759; APP – Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, Jutrosin, powiat Rawicz wykaz członków koła. Sygn. 230, s. 12; Archiwum Prezydenta R. P. – wniosek odznaczeniowy Krzyża Kawalerskiego Orderu Odrodzenia Polski, Sygn. 1592/72, wniosek odznaczeniowy Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego, Sygn. 848/58; Uchwała Rady Państwa z dnia 7 grudnia 1972 r. Nr 0–1783, s. 2; Uchwała Rady Państwa z dnia 18 grudnia 1958 r. Nr 0/1053, s. 3; A. Grzelak, Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej, „Wiadomości Jutrosińskie", Nr 114/2009, s. 7; Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej. Materiały Źródłowe, t. IX, oprac. A. Grzelak, Bytom 2011; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej 1918 – 1919. Zeszyty Historyczne, cz. 1, Jutrosin 2012, s. 33–34.

Adam Grzelak

Dybała Stanisław (1895– 1963), kapitan Wojska Polskiego. Urodził się 12 sierpnia 1895 roku Ludwikowie koło Ostrowa Wielkopolskiego, w rodzinie nauczyciela Józefa Dybały i Klary Greinert. Naukę rozpoczął w gimnazjum w Ostrowie Wielkopolskim. Później uczył się w Dortmundzie, gdzie równocześnie był uczęszczał do szkoły oficerskiej. W 1916 roku ukończył Szkołę Oficerską i został awansowany do stopnia podporucznika. Podczas I wojny światowej walczył na froncie zachod-

Stanisław Dybała

nim we Francji. W 1918 roku został ranny, leczony był w szpitalu w Berlinie. Po zwolnieniu ze szpitala otrzymał urlop i wyjechał do rodziców do Ostrowa Wielkopolskiego. 12 listopada 1918 roku zgłosił się ochotniczo do służby wojskowej w tworzących się oddziałach polskich w Ostrowie. 14 listopada 1918 roku został mianowany komendantem dworca kolejowego w Skalmierzycach. Na to stanowisko został delegowany przez dowództwo 1 Pułku Piechoty w Ostrowie. Z końcem 1918 roku dołączył do tworzących się oddziałów wojska polskiego w Szczypiornie (Batalion Pograniczny). W sztabie Okręgu Wojskowego Nr VII w Ostrowie Wlkp. zajmował stanowisko oficera do specjalnych poruczeń, a następnie od 12 stycznia 1919 roku był dowódcą 3 kompanii I batalionu ostrowskiego w 12 Pułku Strzelców Wielkopolskich (rdzeń kompanii sprowadzony ze Szczypiorna, jako 5 kompania Batalionu Pogranicznego). Z tą kompanią brał udział w walkach powstańczych na froncie Okręgu Południowego. Po zakończeniu Powstania Wielkopolskiego, w latach 1920–1929 służył w 60 pp w Ostrowie Wielkopolskim. Z tym oddziałem uczestniczył w wojnie sowiecko–polskiej w 1920 roku. W latach 1929–1937 służył w 49 pp w Kołomyi. W 1937 roku przeniesiony do 60 pp w Ostrowie Wlkp., gdzie do września 1939 roku był zatrudniony w Rejonowej Komendzie Uzupełnień. Brał udział w walkach we wrześniu 1939 roku. Zabrany do niewoli niemieckiej, do 1945 roku przebywał w obozie jenieckim Oflag II C w Woldenbergu (obecnie Dobiegniew w woj. lubuskim). Po zakończeniu II wojny światowej wrócił do Ostrowa Wielkopolskiego. Prześladowany przez władze PRL, co pewien czas był wzywany na przesłuchania przez Informację Wojskową (od 1957 roku Wojskowa Służba Wewnętrzna) do Łodzi. Zmarł 25 października 1963 roku w Ostrowie Wielkopolskim i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym przy ulicy Limanowskiego. Odznaczony był: Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczy, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918–1921. Był dwukrotnie żonaty: od 1930 roku z? z domu Moszoro (zm. 1935). W 1937 roku zawarł związek małżeński z Weroniką Pade, lekarzem stomatologii (zm. 31 stycznia 1978). Dzieci: Teresa (ur. 1 stycznia 1931), nauczycielka i Marian (ur. 15 kwietnia 1938), urzędnik.

Na podstawie; Wieliczka Zygmunt, Od Prosny po Rawicz. Wspomnienia z Powstania Wielkopolskiego 1918–1919. Poznań 1931 oraz informacji rodziny do druku przygotowała

Ewelina Tomkowiak

Dykier Andrzej (1885–1966), powstaniec kompanii dubińskiej, krawiec. Urodził się 19 listopada 1885 r. w Dubinie. Syn Wiktora (ur. 1858) i Bibianny z d. Mędlewskiej (ur. 1855). Nie miał rodzeństwa. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Dubinie. Po jej ukończeniu w wieku 14 lat rozpoczął naukę zawodu

Andrzej Dykier

krawieckiego. Mając 22 lata, został powołany do odbycia służby wojskowej w armii niemieckiej. Po wybuchu I wojny światowej zmobilizowany i skierowany na front zachodni (Francja). W czasie walk czterokrotnie ranny. Do rodzinnego Dubina powrócił po zakończeniu wojny. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego wstąpił 8 stycznia 1919 r. do tworzącego się oddziału powstańczego w Dubinie. Pełnił służbę powstańczą na odcinku Zaborowo–Janowo. W składzie kompanii dubińskiej brał udział w walkach na terenie powiatu rawickiego do 20 lutego 1919 r. W czasie walk pod Rawiczem wyniósł spod ostrzału kolegę, rannego powstańca, Alojzego Wybieralskiego. Po rozformowaniu kompanii dubińskiej 15 kwietnia 1919 r. jako starszy rocznik został zwolniony. W okresie dwudziestolecia międzywojennego pracował w zawodzie krawieckim. Ponadto prowadził wraz z żoną warsztat krawiecki. Należał do Związku Weteranów Powstań Narodowych R. P. 1914–1919 oraz Związku Powstańców Wielkopolskich–koło Jutrosin. W okresie okupacji mieszkał i pracował w Dubinie. Nie był represjonowany. Zmarł 20 stycznia 1966 r. Spoczywa na cmentarzu w Borku koło Dubina. Zawarł związek małżeński z Eleonorą Szyberną (1893–1975). Miał jednego syna Waleriana (1920–1989). Protokołem Komisji Weryfikacyjnej Zarządu Głównego Związku Powstańców Wielkopolskich z roku 1918/19 zweryfikowany jako powstaniec wielkopolski. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958).

Materiały oraz informacje przekazane przez wnuczkę powstańca Jadwigę Kaczmarek; APL–ZBoWiD–Teczka Personalna Andrzej Dykiera, Sygn. 949; APP–Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, Jutrosin, powiat Rawicz akta koła. Sygn. 229 s. 44; APP – Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, Jutrosin, powiat Rawicz wykaz członków koła. Sygn. 230, s. 9; Bielerzewski S., Zachować od zapomnienia. Pamiętnik Dubiniaka, Poznań 2004/2005, s. 14; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej, „Wiadomości Jutrosińskie", Nr 114/ 2009, s. 7; Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej. Materiały Źródłowe, t. IX, oprac. A. Grzelak, Bytom 2011; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej 1918 – 1919. Zeszyty Historyczne, cz. 1, Jutrosin 2012, s. 34–35.

Adam Grzelak

Eliasz Antoni (1897–1983), powstaniec kompanii szkaradowskiej, rolnik z Jezior. Urodził się 29 maja 1897 r. w Jeziorach. Syn rolnika Wawrzyna (1858–1940) i Julianny z d. Plewka (zm. 1946). Miał brata Walentego (1888–1932, powstańca wielkopolskiego) oraz siostrę Stanisławę (zm. 1926). Uczęszczał do szkoły powszechnej w Stasinie. Po zakończeniu edukacji pracował wraz z rodzicami w gospodarstwie rolnym w Jeziorach. W 1916 r. został powołany do armii niemieckiej, brał udział w I wojnie światowej–walczył na froncie wschodnim. Ze służby zwolnio-

Antoni Eliasz

ny 18 listopada 1918 r. W czasie Powstania Wielkopolskiego 20 stycznia 1919 r. wstąpił w szeregi kompanii szkaradowskiej pod dowództwem sierż. Józefa Kaucha. Brał udział w powstaniu na odcinku Janowo–Jeziora–Szkaradowo–Sowy–Białykał. Dalszą służbę pełnił w szeregach 3 kompanii ckm 11 Pułku Strzelców Wielkopolskich (69 pp). Ze służby zwolniony 31 sierpnia 1919 r. Ponownie powołany 25 sierpnia 1920 r. do tworzących się wojsk lotniczych w Poznaniu, gdzie pełnił służbę do 10 lutego 1921 r. Po zakończeniu służby wojskowej pracował w gospodarstwie rolnym rodziców, które przejął po zawarciu związku małżeńskiego w 1922 r. W czasie okupacji hitlerowskiej nie był represjonowany. Prowadził własne gospodarstwo rolne, także w latach powojennych, przekazując je w 1969 r. synowi Zenonowi. Należał do ZBoWiD–u. Zmarł 20 grudnia 1983 r. w Jeziorach. Spoczywa na cmentarzu w Szkaradowie. Zawarł związek małżeński 14 lutego 1922 r. z Teodozją Łukowiak (1903–1990). Miał sześciu synów: Jana (1924–2000), Stanisława (1925–1925), Władysława (ur. 1927), Józefa (ur. 1930), Antoniego (1932–1949) i Zenona (ur. 1941) oraz cztery córki: Pelagię (1929–1935), Stanisławę (ur. 1934), Marię (ur. 1936) i Jadwigę (1943–1945). Za udział w powstaniu odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975) oraz Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1974).

Materiały oraz informacje przekazane przez syna powstańca Zenona Eliasza; APL – ZBoWiD – Teczka Personalna Antoniego Eliasza, Sygn. 960; Archiwum Prezydenta R. P. – wniosek odznaczeniowy Krzyża Kawalerskiego Orderu Odrodzenia Polski, Sygn. 524/75, wniosek odznaczeniowy Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego, Sygn. 711/74; Uchwała Rady Państwa z dnia 23 kwietnia 1975 r., Nr 0–608, s. 3; Uchwała Rady Państwa z dnia 30 października 1974 r. Nr 0–1890, s. 2; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej, „Wiadomości Jutrosińskie", Nr 114/2009, s. 7; Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej. Materiały Źródłowe, t. VIII, oprac. A. Grzelak, Bytom 2011; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej 1918 – 1919. Zeszyty Historyczne, cz. 1, Jutrosin 2012, s. 35–36.

Adam Grzelak

Eliasz Jan (1893–1977), powstaniec kompanii szkaradowskiej, rolnik z Dubina. Urodził się 17 maja 1893 r. w Jeziorach, jako syn Wojciecha i Józefy z d. Gruszkiewicz (zm. 1940). Miał dwie siostry: Jadwigę i Annę oraz brata Wojciecha. W latach 1900–1907 uczęszczał do szkoły powszechnej w Stasinie i Szkaradowie. W 1908 r. wyjechał za pracą do Machnic w powiecie trzebnickim, gdzie pracował do 1911 r. W kolejnym roku wyjechał do pracy w Ranksol w powiecie Dortmund (Niemcy), skąd w 1915 r. został wcielony do armii niemieckiej. Służbę pełnił w 14 Pułku Piechoty w Heidenburgu. W składzie tego pułku brał udział w walkach na froncie wschodnim, później na froncie zachod-

Jan Eliasz

nim. Na froncie wschodnim w 1916 r. podczas walk został ranny w obie nogi. Został skierowany na leczenie do szpitala w Kostrzyniu nad Odrą, gdzie spędził 4 miesiące. Po wyleczeniu powrócił w szeregi dotychczasowego pułku i w latach 1917–1918 brał udział w walkach na froncie zachodnim na terenie Francji. Podczas walk zasypany przez pocisk artyleryjski, po raz kolejny szczęśliwie uszedł z życiem. Trafił do szpitala na terenie Westfalii, z którego został zwolniony do domu w listopadzie 1918 r. 29 grudnia 1918 r. wstąpił jako ochotnik do tworzącego się oddziału powstańczego w Jeziorach pod dowództwem Franciszka Dopieralskiego. Brał udział w powstaniu na odcinku Janowo – Jeziora – Szkaradowo – Zaorle – Sowy. Dalszą służbę kontynuował w 7 kompanii sanitarnej z Krotoszyna na stanowisku sanitariusza (do 10 czerwca 1920 r.). 13 sierpnia 1920 r. wcielony do kompanii sanitarnej nr 7, z której jeszcze w 1920 r. trafił do szpitala w Krotoszynie chory na zapalenie płuc. Po powrocie do rodzinnych Jezior pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. W latach 1924–1927 mieszkał u teścia w Jeziorach. W 1927 r. nabył gospodarstwo rolne w Dubinie, na którym pracował do przejścia na emeryturę w 1969 r. Gospodarstwo rolne przejął syn Bronisław. W okresie okupacji nie był represjonowany. Rodzina uniknęła wysiedlenia w 1940 r. w związku ze śmiercią matki Jana w dniach wysiedlania Polaków. Członek zwyczajny ZBoWiD–u od 1976 r. Zmarł 25 kwietnia 1977 r. Spoczywa na cmentarzu parafialnym w Borku koło Dubina. W 1924 r. zawarł związek małżeński z Zofią Kuklą (1904–1983). Miał czworo dzieci: Irenę (ur. 1927), Natalię (1929–2005), Henryka (ur. 1931) oraz Bronisława (1940–1999). Za udział w Powstaniu Wielkopolskim odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1974), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1968) oraz mianowany do stopnia podporucznika.

Materiały oraz informacje przekazane przez syna powstańca Henryka Eliasa oraz synową powstańca Marię Elias; APL – ZBoWiD – Teczka personalna Jana i Zofii Eliaszów, Sygn. 259; Archiwum Prezydenta R. P. – wniosek odznaczeniowy Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego, Sygn. 176/68, wniosek odznaczeniowy Krzyża Kawalerskiego Orderu Odrodzenia Polski, Sygn. 523/75; Uchwała Rady Państwa z dnia 29 sierpnia 1968 r. Nr 0/353, s. 2; Uchwała Rady Państwa z dnia 30 października 1974 r. Nr 0–1890, s. 2; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej, „Wiadomości Jutrosińskie", Nr 114/2009, s. 7; Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej. Materiały Źródłowe, t. VII, oprac. A. Grzelak, Bytom 2011; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej 1918 – 1919. Zeszyty Historyczne, cz. 1, Jutrosin 2012, s. 36–37.

Adam Grzelak

Eliasz Walenty (1888–1932), powstaniec kompanii szkaradowskiej, rolnik z Jezior. Urodził się 7 lutego 1888 r. w Jeziorach. Syn rolnika Wawrzyna

Walenty Eliasz

(1858–1940) i Julianny z d. Plewka (zm. 1946). Miał brata Antoniego (1897–1983, powstańca wielkopolskiego) oraz siostrę Stanisławę (zm. 1926). Uczęszczał do szkoły powszechnej w Stasinie. Po zakończeniu edukacji pracował wraz z rodzicami w gospodarstwie rolnym w Jeziorach. W szeregach armii niemieckiej brał udział w I wojnie światowej. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego wstąpił do tworzonego w Jeziorach oddziału Straży Ludowej. Oddział ten wszedł w skład utworzonej 21 stycznia 1919 r. kompanii szkaradowskiej batalionu jutrosińskiego 1 pułku piechoty na powiat rawicki. 11 lutego 1919 r. podczas patrolowania z innymi powstańcami granicy oddalił się z Janem Jankowiakiem w celu uzyskania informacji u mieszkańca Marchwisk, leżących w strefie przygranicznej. Wpadł w zastawioną przez żołnierzy patrolu niemieckiego zasadzkę. Podczas transportowania do Milicza przez dwóch ułanów niemieckich, w Gogołowicach miał zostać przekazany miejscowemu sołtysowi, celem dalszego odtransportowania do Milicza. Wykorzystał chwilową nieobecność jednego z Niemców, który poszedł po sołtysa. Zdołał zaatakować drugiego, odbierając mu broń i zadając śmiertelną ranę. Wsiadł na konia, zabierając drugiego oraz broń, szablę, czapkę ułańską i pognał w kierunku granicy. Za bohaterski czyn i odwagę został mianowany na stopień kaprala. Dalszą służbę kontynuował w składzie 11 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Po zawarciu związku małżeńskiego objął gospodarstwo rolne w Jeziorach, które wcześniej kupił ojciec Walentego. Gospodarstwo prowadził do śmierci, tj. do 9 września 1932 r. Spoczywa na cmentarzu w Szkaradowie. Związek małżeński zawarł z Katarzyną Kalką (ur. 1888). Miał czterech synów: Stanisława (ur. 1910), Romana (ur. 1915), Franciszka (ur. 1919) i Jana oraz dwie córki: Jadwigę (ur. 1913) i Marię (ur. 1932). Za udział w powstaniu pośmiertnie odznaczony Medalem Niepodległości (1932).

Materiały oraz informacje przekazane przez rodzinę powstańca Zenona Eliasza; Wojciechowski S., Walki powstańców wielkopolskich na odcinku Jutrosin powiatu rawickiego, Jutrosin 1968, s. 3–8; Mądry F., Opis dotyczący przebiegu Powstania Wielkopolskiego na terenie Szkaradowa i okolic, s. 2; Kaminiarz–Rostocki S., Odcinek Jutrosiński w Powstaniu Wielkopolskim, „Rocznik Leszczyński", t. IV, Leszno 1984, s. 299; Powstanie Wielkopolskie 27.12.1918 – 16.02.1919, „Wiadomości Jutrosińskie", Nr 53/95 grudzień 1995, s. 6; Łukomski G., Eliasz Walenty (1888–1932) (w:) Czubiński A., Polak B., Słownik Biograficzny Powstańców Wielkopolskich 1918 – 1919, Poznań 2002, s. 84; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej, „Wiadomości Jutrosińskie", Nr 116/2010, s. 7; Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej. Materiały Źródłowe, t. VIII, oprac. A. Grzelak, Bytom 2011; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej 1918 – 1919. Zeszyty Historyczne, cz. 1, Jutrosin 2012, s. 37–38.

Adam Grzelak

Flach Julian (1872–1941), ksiądz katolicki, urodził się 18 maja 1872 r. w miejscowości Królikowo k. Szubina jako syn nauczyciela Bronisława i Franciszki z d. Szubczyńskiej. Maturę zdał w 1892 r. w Rogoźnie, następnie studiował w Arcybiskupim Seminarium Duchownym w Poznaniu i w Gnieźnie.

Święcenia kapłańskie otrzymał 25 lutego 1896 r. poczym został wikariuszem w Pile. W 1897 r. został przeniesiony do Śmigla, a w rok później do Rokitna w dekanacie czarnkowskim. W latach 1899 – 1903 był wikariuszem w Czarnkowie. W 1903 r. został proboszczem w Zapartowie – dekanat łobżenicki. Po kilku latach tj. w 1918 r. biskup powierzył mu funkcję proboszcza w Koźminie, którą pełnił aż do śmierci. Oprócz posługi kapłańskiej ks. J. Flach zaangażował się w działalność społeczną. Działał w polskim ruchu wyborczym oraz w kółkach rolniczych. W 1897 r. był prezesem rady nadzorczej Banku Ludowego w Śmiglu. Natomiast w Czarnkowie sprawował opiekę nad tamtejszym Kółkiem Rolniczym. Z okazji 25–lecia Kółka w Czarnkowie 28 maja 1900 r. przemawiał na jubileuszu w obecności patrona kółek rolniczych Maksymiliana Jackowskiego. W swym wystąpieniu zaprezentował wyniki pracy gospodarzy zrzeszonych w kółku, podkreślając, że ziemia w tym powiecie zachowana została w rękach polskich. W marcu 1905 r. przyczynił się do założenia Kółka Rolniczego w Zapartowie w pow. wyrzyskim i został jego prezesem. Od czasu pobytu w Zapartowie uczestniczył w agitacji wyborczej na rzecz polskich kandydatów na posłów. W 1906 r. został członkiem komitetu wyborczego na powiat wyrzyski. Szczególnie zaangażował się w kampanię wyborczą do parlamentu Rzeszy w 1912 r. Przemawiał na zebraniach wyborczych, pouczał o obowiązku głosowania na Polaków, sam sprawdzał listy wyborcze, nakłaniał innych, aby czynili to samo. Od 1917 r. został członkiem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Będąc proboszczem w Koźminie zaangażował się w powołanie na terenie powiatu koźmińskiego oddziałów Straży Ludowej. Z chwilą wybuchu powstania został powołany na kapelana Baonu Koźmińskiego. Kiedy właściciel Starkówca (pow. koźmiński) ufundował sztandar dokonał jego uroczystego poświęcenia 27 stycznia 1919 r., bezpośrednio przed wyruszeniem I kompanii koźmińskiej pod dowództwem sierżanta Michała Lorkiewicza do walki pod Rawicz. W okresie międzywojennym wspierał działalność wielu organizacji m. in. oddziału koźmińskiego Polskiego Czerwonego Krzyża, Akcje Katolicką, Koło Włościanek, Towarzystwo św. Wincentego a Paulo, Katolickie Stowarzyszenie Kobiet i Mężów. Po wybuchu II wojny światowej i rozpoczęciu okupacji, znalazł się na niemieckiej liście wrogów III Rzeszy. Początkowo hitlerowcy pozostawili go w spokoju poddając go tylko kontroli. Aresztowanie ks. Juliana Flacha nastąpiło 7 października 1941 r. Uwięziony został w Forcie VII w Poznaniu, gdzie zmarł 31 października 1941 r. Po II wojnie światowej parafianie ufundowali tablicę poświęconą jego pamięci, która do dziś znajduje się w farze koźmińskiej z następującym napisem: „Ks. Julian Flach ur. 18 V 1872 – wyświęcony 1896 r., proboszcz parafii Koźmińskiej od 1918 – 1941. podczas okupacji niemieckiej torturowany i zamęczony na forcie VII 30 X 1941. Pamiętaj Panie o tym który był tak wierny Tobie.

Julian Flach

Szatkowski Hieronim, Flach Julian (1872–1941) proboszcz koźmiński, (w:) Księża społecznicy w Wielkopolsce 1894–1919, Słownik biograficzny T. I. (A–H), Gniezno 1992, s. 191; Pietrowski Michał, Ks. Julian Flach (1894–1941) proboszcz koźmiński. Okoliczności śmierci na Forcie VII w Poznaniu, w: Echo Koźmina nr 5 z 2007 r., s. 10–11, Szkice Koźmińskie nr 42 z 2008 r.

Michał Pietrowski

Formanowicz Józef Gabryel (1885 –1970), kupiec zbożowy. Urodził się 7 marca 1885 roku w Szubinie. Był najmłodszym dzieckiem Franciszka Ksawerego Formanowicza i Franciszki z Drzewieckich. Nauki pobierał w gimnazjum w Gnieźnie, w którym należał do tajnego Towarzystwa im. Tomasza Zana (TTZ). Po ukończeniu szkoły podjął pracę w Urzędzie Stanu Cywilnego w Szubinie. W okresie strajków szkolnych 1905/6 roku zwolniono go dyscyplinarnie z zajmowanego stanowiska za sprzyjanie strajkującym dzieciom i ich rodzicom. Równocześnie pozbawiono go członkostwa dozoru szkolnego w Szubinie. Wypadki te stały się przyczyną opuszczenia rodzinnych stron. 9 listopada 1905 roku zamieszkał w Poznaniu. W ciągu kolejnych dwóch lat trzykrotnie zmieniał miejsce zameldowania. Stolicę prowincji opuścił w 2 lipca 1907 roku. Osiadł w Sierakowie. Będąc animatorem życia gospodarczego i kulturalnego oraz regionalistą, zebrał materiały o swoim rodzinnym mieście i napisał jego monografię pt. *Pałuki i miasto Szubin* (wydaną w Poznaniu w 1909 roku). W późniejszych latach publikacja ta była cytowana przez wielu autorów piszących o Pałukach. W 1910 roku był współzałożycielem w Sierakowie Spółdzielni Rolniczej Rolnik. Obejmował w niej kilkakrotnie stanowisko kierownika. W 1913 roku zainicjował powstanie w Sierakowie Towarzystwa Śpiewaczego im. Bolesława Dembińskiego. W latach 1913–1921 był prezesem zarządu tej organizacji. Na zebraniu Towarzystwa Czytelni Ludowych, które odbyło się w Sierakowie 5 listopada 1918 roku, został wybrany bibliotekarzem powiatowym na okręg międzychodzki i skwierzyński. Józef Formanowicz wybrany został członkiem Powiatowej Rady Ludowej w Sierakowie. Zapisał piękną kartę podczas Powstania Wielkopolskiego. Delegowany był do składu Rady Magistrackiej w Sierakowie i objął równocześnie funkcję powstańczego naczelnika Urzędu Pocztowego, przejmując odpowiedzialność za łączność i komunikację. Jest autorem wspomnień o działaniach kompanii sierakowskich w tym okresie, zatytułowanych *Warta nad Wartą*. W 1921 roku zamieszkał z rodziną w Bydgoszczy przy ul. Jagiellońskiej 59. Tam w 1932 roku był jednym z organizatorów i członkiem zarządu bydgoskiej Giełdy Zbożowo–Towarowej. Objął stanowisko dyrektora banku, a od 1932 roku był również przewodniczącym Komitetu Rodzicielskiego w Państwowym Gimnazjum Klasycznym w Bydgoszczy. W czasie II wojny światowej został wysiedlony do Generalnej Guberni. W latach sześćdziesiątych XX wieku mieszkał na po-

Józef Gabryel Formanowicz

znańskiej Wildzie. Zmarł 11 listopada 1970 roku w Poznaniu. Został pochowany w grobowcu rodzinnym na Cmentarzu Komunalnym na Junikowie. 9 lutego 1914 roku w Sierakowie wziął ślub z Kazimierą Albińska (1894–1990), córką Władysława i Michaliny Kapelskiej. Z małżeństwa tego urodziło się troje dzieci: Janina (1916–1992), Mieczysław Franciszek (ur. 1917) i Krystynę zamężną Nurowską (1919–1985).

Marian Paluszkiewicz, Jerzy Szews, Słownik biograficzny członków tajnych towarzystw gimnazjalnych w Wielkim Księstwie Poznańskim 1850–1918, Poznań 2000, str. 66; Irena Kasprowicz, Adam Roliński, Pół wieku Gminnej Spółdzielni w Sierakowie, Warszawa 1962, str. 12; Jubileusz 60–lecia istnienia chóru...–Program, Sieraków 1973, str. 9, 12–13; Przegląd Oświatowy. Miesięcznik Towarzystwa Czytelni Ludowych w Poznaniu. 1919 R. 14 z. 1, s. 8–9; Sierakowskie Zeszyty Historyczne nr 3, s. 15, 32–37 i nr 6, s. 67–69; Książka Adresowa Miasta Bydgoszczy, 1928 r.; Księga małżeństw parafii sierakowskiej 1885–1926, s. 72, p. 3; wg Księgi Chrztów (Liber Baptisatorum 1900–1926) parafii sierakowskiej i wypisów USC i Archiwum Sierakowskich Zeszytów Historycznych.

Jarosław T. Łożyński

Frąckowiak Józef (1898 – 1978), powstaniec kompanii szkaradowskiej, pracownik Polskich Kolei Państwowych. Urodził się 5 lipca 1898 r. w Ostojach. Syn rolnika Józefa (1849–1907) i Julianny z d. Stach (1856–1933). Miał trzech braci: Szczepana (zm. 1963), Jana (powstańca wielkopolskiego) i Klemensa (straconego przez hitlerowców podczas II wojny światowej) oraz cztery siostry: Łucję, Małgorzatę, Mariannę i Janinę. Od 6 do 14 roku życia uczęszczał do szkoły powszechnej w Ostojach. Po ukończeniu szkoły wyjechał w okolice Wołowa, gdzie pracował jako robotnik rolny. 4 kwietnia 1918 r. został powołany do armii niemieckiej, brał udział w I wojnie światowej, walczył na froncie zachodnim. Z wojska pruskiego zdezerterował 15 grudnia 1918 r. Podczas powrotu do domu został zatrzymany przez żandarmerię w Rawiczu, skąd zdołał zbiec. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego, 8 stycznia 1919 r. wstąpił w szeregi kompanii szkaradowskiej. Brał udział w walkach na odcinku Janowo – Jeziora – Szkaradowo – Ostoje – Zaorle – Sowy – Białykał, w tym w akcji wypierania Niemców z Ostój w dniu 12 lutego 1919 r. W okresie powstania pełnił funkcję sanitariusza. Podczas tworzenia Wojsk Wielkopolskich otrzymał przydział do 11 Pułku Strzelców Wielkopolskich (69 pp). Na początku 1920 r. został przeniesiony do oddziału szpitalnego w Poznaniu, w marcu do oddziału sanitarnego 57 pułku piechoty. W sierpniu 1920 r. ponownie przydzielony do oddziału szpitalnego w Poznaniu. Zdemobilizowany 9 września 1921 r. 22 lutego 1922 r. podjął pracę w katowickich zakładach Polskich Kolei Państwowych, w których pracował do wybuchu II wojny światowej. Podczas okupacji hitlerowskiej został zwolniony z PKP i skie-

Józef Frąckowiak

rowany do prac przymusowych w Katowicach oraz innych okolicznych miejscowościach. Podczas wojny ukrywał powstańczą przeszłość w obawie przed aresztowaniem. W 1945 r. wrócił do pracy na PKP w Służbie Ochrony Kolei. Przeszedł na emeryturę w 1951 r. i wrócił do Ostój, gdzie mieszkał do śmierci. Należał do Związku Powstańców Wielkopolskich od 8 grudnia 1934 r. – koło Katowice oraz do ZBoWiD–u od 12 maja 1967 r. Zmarł 10 stycznia 1978 r. w Ostojach. Spoczywa na cmentarzu parafialnym w Szkaradowie. Związek małżeński zawarł 3 września 1929 r. z Stanisławą Przewoźną (1904–1988). Miał syna Józefa (1925–1989) oraz córkę Martę (1931–2008). Był odznaczony: Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918–1921 (1935), Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich oraz mianowany w 1974 r. na stopień wojskowy podporucznika WP. Na podstawie orzeczenia komisji weryfikacyjnej Zarządu Głównego Związku Weteranów Powstań Narodowych R. P. 1914 – 1919 uznany za weterana Powstania Wielkopolskiego i wciągnięty do Kartoteki Archiwum Referatu Historycznego przy DOK VIII pod numerem 5980.

Materiały oraz informacje przekazane przez wnuka powstańca Ireneusza Hassę; APL – ZBoWiD – Teczka personalna Józefa i Stanisławy Frąckowiaków, Sygn. 1049; Archiwum Prezydenta R. P. – wniosek odznaczeniowy Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego, Sygn. 711/74; Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej. Materiały Źródłowe t. V, oprac. A. Grzelak, Bytom 2011; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej, „Wiadomości Jutrosińskie", Nr 114/2009, s. 7; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej 1918 – 1919. Zeszyty Historyczne, cz. 1, Jutrosin 2012, s. 38–39.

Adam Grzelak

Fryder Stanisław Bolesław (1887–1920), powstaniec, oficer Wojska Polskiego. Urodzony w Poznaniu. Syn Michała i Stanisławy Pospieska. Od 1908 r. należał do Oddziału Kołowników Sokoła Poznańskiego. Od początku stycznia 1919 r., będąc w stopniu chorążego, uczestniczył w przygotowaniach oddziałów i pozycji powstańczych na terenie Kwilcza, Kamionny i Kolna. 16 stycznia 1919 r. był bezpośrednim uczestnikiem walk o Kamionnę, dowodząc kompanią odwodową z Kwilcza. W dniach 24–29 stycznia 1919 r. był dowódcą I Oddziału Grupy Zachodniej (stacjonującego w Kwilczu) o obszarze działania od Starego Zatomia do Kamionny (poprzednia nazwa: batalion pniewski, dowodzony od początku stycznia przez Konstantego hr. Chłapowskiego (1883–1939) z Mościejewa – zorganizowany w Pniewach, a od 10 – 24 stycznia 1919 r. stacjonował w Kwilczu). Następnie został organizatorem i dowódcą I batalionu Grupy Zachodniej, powstałego 29 stycznia 1919 r. w Sierakowie z przemianowania I Oddziału G. Z. Od 4 do 7 marca 1919 r. organizował i dowodził I. batalionem Pułku Zapasowego Grupy Zachodniej (póź-

Stanisław Bolesław Fryder

niej 7 Pułku Strzelców Wielkopolskich, a następnie 61 pp), zorganizowanym z czterech kompanii niepoborowych I batalionu G. Z. (dowództwo przejął po nim ppor. Wojciech Kucharski – zmarły w szpitalu w roku 1920). Od 7 marca 1919 r. organizator i dowódca sformowanego we Wronkach I batalionu 2 Pułku Strzelców Wielkopolskich (56 pp). Po nim dowództwo na froncie zachodnim przejęli kpt. Janusz Wężyk (VM nr 1225) i mjr Ignacy hr. Mielżyński (VM nr 5269). Dalsze losy ppor. Stanisława Frydera związane były z utworzonym 2 Pułkiem Strzelców Wielkopolskich. 11 kwietnia 1919 r. 2 p. strz. wlkp. zluzował 7 pułk (na odcinku linii demarkacyjnej od Wronek po kanał Obry), toczący wówczas liczne potyczki, prowokowane przez stronę niemiecką. Natomiast 27 sierpnia 1919 r. 2 pułk zluzowany został przez 6 pułk i skierowany na front wschodni. 4 i 5 września 1919 r. 2 pułk został przetransportowany do stacji Królewszczyzna, a 19 i 20 września 1919 r. brał udział w walkach o Połock. 2 października przybył do Twierdzy–Bobrujsk i wszedł w skład 1 Dywizji Strzelców Wielkopolskich gen. Daniela Konarzewskiego. Brał udział w wypadach za rzekę Berezynę. 19 października 2 p. strz. wlkp. objął odcinek obrony wzdłuż Berezyny i Ptyczy na południe od Bobrujska, 9 listopada 1919 r. uczestniczył w walkach o Żubarewicze, a 5 stycznia 1920 r. dokonał wypadu na Szaciłki. W marcu 1920 r. oddział przemianowany został na 56 Pułk Piechoty Wielkopolskiej, w ramach 14 Dywizji Piechoty Wielkopolskiej i brał udział w wypadzie na Żłobin. Od połowy marca 1920 r. bronił Jakimowskiej Słobody, dokonując m. in. w dniu 17 marca pojmania dowódcy sowieckiej dywizji. 5 kwietnia 1920 roku 56 pułk zdobył Jełań, a 21 i 22 kwietnia brał udział w walkach pod Szaciłkami. W początkach maja powrócił do Bobrujska, by 31 maja 1920 r. uczestniczyć w wypadzie na Szczedryń. Już 3 czerwca 1920 r. o godz. 22.30 zorganizowano kolejny wypad na Stołpiszcze. Ppor. Stanisław Fryder, pełniąc obowiązki dowódcy kompanii II batalionu, podczas odpierania przeciwnatarcia nieprzyjaciela, pragnącego ponownie opanować zajęte przez III batalion 56 pp. Stołpiszcze, ok. godziny 6.00 rano został ciężko ranny. Dosięgły go kule jednego z 4 szturmowanych sowieckich samochodów pancernych. Ewakuowanego z frontu umieszczono go w Okręgowym Szpitalu Wojskowym w Poznaniu, gdzie zmarł 21 lipca 1920 r. w wieku 33 lat. Rodziny nie założył. Pochowany został najprawdopodobniej na stokach Cytadeli Poznańskiej, w miejscu dotychczas nie ustalonym. Odznaczony pośmiertnie: Srebrnym Krzyżem Orderu Wojennego Virtuti Militari (nr krzyża 3684), dwukrotnie Krzyżem Walecznych oraz Krzyżem Niepodległości.

Fot. Archiwum Sierakowskich Zeszytów Historycznych; Odpis zupełny aktu zgonu 1651/1920/I – USC Poznań; CAW w Warszawie, Wniosek na odznaczenie Krzyżem Walecznych KW 30/F/4803 oraz Krzyżem Niepodległości KN 27 VI 38; Stanisław Siuda, Zarys historii wojennej 56 Pułku Piechoty, Warszawa 1928; Antoni Artur Korsak, Zarys historii wojennej 56 Pułku Piechoty w Kampanii Wrześniowej, Warszawa 1991; Zygmunt Odrowąż – Zawadzki, Dzieje 14 Dywizji Piechoty Poznańskiej, str. 31; G. Łukomski, B. Polak, A Suchcitz, Kawalerowie Virtuti Militari 1792–1945. Wykaz odznaczonych, Koszalin 1997, str. 148; Sierakowskie Zeszyty Historyczne

nr 3, marzec 2009, s. 84–87; Kronika Wielkopolski nr 140, s. 15–27.

Jarosław T. Łożyński

Furmaniak Wacław (1899–1940), urodził się 5 września 1899 roku w Ostrowie Kościelnym w pow. wrzesińskim, w rodzinie Stanisława i Weroniki z d. Müller. Ukończył miejscową szkołę ludową i wyuczył się zawodu piekarza. W latach 1917–1918 w armii niemieckiej, po demobilizacji wrócił do domu. 10 stycznia 1919 zgłosił się do Obwodowej Komendy Uzupełnień w Gnieźnie, przydzielony do 10 kompanii 3 batalionu dowództwa piechoty Twierdzy Miasta Poznania (od 14 lutego 3 kompania 4 Pułku Strzelców Wlkp.), walczył na froncie północnym, m. in. 11 stycznia w drugiej bitwie o Szubie i 15 stycznia pod Rynarzewem. Od 19 lipca 1919 roku do października 1920 roku na froncie litewsko–białoruskim, 15 grudnia 1920 po kursie piekarzy wojskowych przeniesiony z pułku do piekarni 14 Dywizji Piech. Wlkp. Zachorował na żółtaczkę i od 15 stycznia do 1 września 1921 roku leczył się w szpitalu wojskowym w Lidzie, 15 listopada bezterminowo urlopowany, 31 lipca 1922 przeniesiony do rezerwy, ukończył w Poznaniu kurs księgowych i pracował w Poznaniu. 1 lipca 1924 przyjęty do Policji Państwowej okręgu kieleckiego w charakterze pełniącego obowiązki posterunkowego i przydzielony do komendy Policji Państwowej powiatu kieleckiego, po ukończeniu kursu w Szkole Policyjnej w Sosnowcu w 1925 przeniesiony do Radomia. Od listopada 1936 do września 1939 komendant posterunku w Potworowi w pow. radomskim. Przodownik Policji Państwowej, odznaczony Brązowym Krzyżem Zasługi, Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918–1921 (1929), Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości i Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich. 30 stycznia 1928 ożenił się z Felicją Gizelską i miał dwie córki: Krystynę (ur. 1929) i Reginę (ur. 1931). We wrześniu 1939 ewakuował się w kierunku wschodnim, w Lublinie zgłosił się do Komendy Okręgu Policji Państwowej i przez kilka dni pełnił służbę, następnie wycofywał się dalej i pod Równem dostał się do niewoli sowieckiej, był przetrzymywany w obozie w Ostaszkowie, wywieziony na podstawie listy NKWD nr 020/1 poz. 100 z 9 kwietnia 1940 i zastrzelony w więzieniu wewnętrznym NKWD w Kalininie (obecnie Twer).

Wacław Furmaniak

J. Tucholski, Mord w Katyniu, Warszawa 1991, s. 287; Lista ostaszkowska, Szczytno 1993, s. 55 nr 1119; Księga katyńska. Cz. 1: Ostaszków, Katowice 1995, s. 35; Rozstrzelani w Twerze, Warszawa 1997, s. 70; Naznaczeni piętnem Ostaszkowa, Warszawa 2000, s. 248, fot. 7 (zbiór); Gdziekolwiek są Wasze prochy, Katowice 2003, s. 86–87 (fot.); W. Śmigielski: Wacław Furmaniak, Rodowód R. 2004, nr 6, s. 15, 16 (fot.); Miednoje: księga cmentarna, Warszawa; Informacje córki, Reginy Furmaniak z Kluczborka.

Wojciech Śmigielski

Gapiński Stanisław (1899–1977), urodził się 9 grudnia 1899 roku w Dziembowie. Syn Andrzeja i Józefy z domu Kachur. Miał pięcioro rodzeństwa. Ojciec był rolnikiem, gospodarował na 16 hektarach. Stanisław w Dziembowie ukończył czterooddziałowa szkołę powszechną. W latach 1906/1907 razem ze starszym rodzeństwem uczestniczył w strajku szkolnym, odmawiając nauki religii w języku niemieckim. Po ukończeniu 18 lat w 1917 roku został wcielony do armii pruskiej i do końca wojny przebywał na froncie francuskim. Po ogłoszeniu kapitulacji wraz ze swoją jednostką został przetransportowany do garnizonu w Toruniu. Po otrzymaniu urlopu przyjechał z Torunia do Dziembowa. Do wojska pruskiego już nie wrócił. 6 stycznia 1919 roku przekroczył linie frontu na Noteci i udał się do Poznania, gdzie 9 stycznia wstąpił w szeregi wojsk powstańczych. Po przeszkoleniu został wcielony do 5–tej baterii artylerii polowej, z która walczył w okolicach Pniew, Zbąszynia, Nowego Tomyśla i Babimostu. W marcu 1919 roku jego bateria weszła w skład 1 dywizjonu artylerii a ten wraz z 3 dywizjonem utworzyły 1 Pułku Artylerii Wielkopolskiej (późniejszy 15 Pułk Artylerii Lekkiej). Do września 1919 roku jego bateria wspierała różne oddziały na froncie wielkopolskim. W połowie stycznia 1920 roku jego pułk wziął udział w zajmowaniu Pomorza a od marca 1920 r. uczestniczył w wojnie polsko–sowieckiej. We wrześniu 1922 roku zakończył służbę w Wojsku Polskim. Po zakończeniu działań wojennych został zdemobilizowany, wyuczył się w Swarzędzu zawodu stolarza i zamieszkał w Chodzieży. Tam zaczął pracować w swoim zawodzie w chodzieskiej fabryce porcelany. W 1929 roku zawarł związek małżeński z Martą Wegner. Z małżeństwa tego urodziły się trzy córki. We wrześniu 1939 roku walczył w szeregach Batalionu Obrony Narodowej. Szczęśliwie na początku października 1939 roku wrócił do Chodzieży, ale już 12 grudnia 1939 roku jako były Powstaniec Wielkopolski został wraz z rodziną 2–gim transportem wywieziony do Generalnej Guberni. Tam, dokwaterowany do polskiej rodziny, pracował w gospodarstwie rolnym, a córki posyłał do szkoły na tajne komplety. W lutym 1945 roku cała rodzina szczęśliwie wróciła do Chodzieży. Stanisław podjął pracę jako stolarz w Sanatorium Kolejowym, skąd przeszedł na emeryturę. W okresie międzywojennym należał do Związku Weteranów Powstań Narodowych RP 1914–1919, a jego udział w Powstaniu Wielkopolskim został potwierdzony Dyplomem nr 7580 i został uznany jako weteran pod numerem 13696. Po 1945 r. był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich, a po jego likwidacji od 1951 r. członkiem Związku Bojowników o Wolność i Demokrację. W 1972 roku Rada Państwa mianował go na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim i działalność społeczną został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Stanisław Ga-

Stanisław Gapiński

piński zmarł 22 lipca 1977 roku w Chodzieży i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym.

Archiwum Prezydenta RP – wniosek o nadanie Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego

Jan Śnioszek

Garbarczyk Antoni (1896–1966), urodził sie 26 marca 1896 r. w Nowym Dworze, pow. Chodzież, jako syn Marcina (1865–1909) i Franciszki (1867–1937) z d. Pera. Miał braci: Stanisława (1893–1981), Stefana (1902–1982), Wincentego (1904–2001), Józefa (1909–1998) oraz siostrę Mariannę (1899–1939). Uczęszczał do szkoły powszechnej w Nowym Dworze. W 1914 roku został powołany do armii pruskiej i brał udział w I wojnie światowej. Po powrocie z frontu, Antoni rozpoczął aktywną działalność w Samopomocy Ludu Polskiego. Zebrania tej organizacji odbywały się tajnie, najczęściej po niedzielnych nabożeństwach. 3 stycznia 1919 roku zebranie przekształciło się w wiec. Po południu 38 mężczyzn udało się do Jaktorowa, a stamtąd wozami do Gołańczy i dołączyli do kompanii gołanieckiej pod komendą ppor. Włodzimierza Kowalskiego. Część kompanii udała się na Kcynię, Szubin, Rynarzewo, a Antoni i reszta w kierunku Lipin i Margonina. Antoni brał udział w walkach pod Gołańczą, Margoninem,

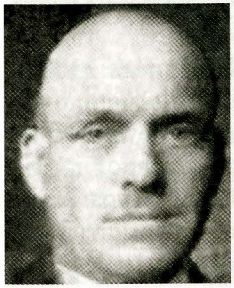

Antoni Garbarczyk

Szamocinem, Jaktorowem, Smogulcem i Nakłem. Pod koniec 1919 roku jako kanonier Armii Wielkopolskiej brał udział w walkach z bolszewikami, a w grudniu tego roku pod Berezyną dostał się do niewoli. W okresie okupacji hitlerowskiej ukrywał powstańczą przeszłość. Prowadził własne gospodarstwo rolne w Sokolcu do śmierci. Związek małżeński zawarł z Anną Nowak, z którą miał siedmioro dzieci: Reginę (1923–1991), Kazimierza (1924–2000), Leokadię (1924–2012), Kazimierę (1926–1940), Irenę (1928–1990), Tadeusza (1930–1996), Bolesława (ur. 1936). Od 8 sierpnia 1935 roku był członkiem Związku Powstańców i Wojaków O. K. VIII, Oddział Powiatowy Chodzież, placówka w Lipie (nr legitymacji 21409). Od 20 sierpnia 1957 roku był członkiem ZBoWiD–u (nr legitymacji 285657). Uchwałą Rady Państwa z dnia 4 kwietnia 1958 roku odznaczony został Wielkopolski Krzyżem Powstańczym. Zmarł 26 sierpnia 1966 roku i pochowany został na cmentarzu w Jaktorowie.

Materiały oraz informacje przekazane przez syna powstańca Bolesława Garbarczyka–autora pracy dyplomowej: Powstanie Wielkopolskie 1918–1919 na terenie powiatu chodzieskiego. Wśród dokumentów znajduje się zaświadczenie o udziale Antoniego Garbarczyka w powstaniu wielkopolskim wystawione przez Maksymiliana Bartsch, kapitana rez.– byłego dowódcę.

Jan Ryszard Garbarczyk

Gągorek Kazimierz (1896–1977), urodził się 18 lutego 1896 roku w Nowych Witkowicach, pow. Chodzież. Syn Wacława i Bronisławy z domu Król. Po ukończeniu Szkoły Powszechnej praco-

wał w gospodarstwie rolnym swoich rodziców. 1 października 1915 roku został powołany do wojska pruskiego i po krótkim przeszkoleniu uczestniczył w walkach I wojny światowej na froncie zachodnim. Do domu rodzinnego wrócił 5 stycznia 1919 roku. 6 stycznia 1919 roku wstąpił do oddziału powstańczego i w szeregach kompanii wągrowiecko–budzyńskiej pod dowództwem por. Kowalskiego uczestniczył w walkach o Chodzież, a następnie pod dowództwem ppor./płk. Ignacego Wegnera walczył pod Margoninem na odcinku: Sułaszewo – Próchnowo – Ofelia – Kowalewo i w rejonie Szubin – Rynarzewo. Od końca lutego 1919 roku do 1922 roku służył w Wojsku Polskim w stopniu kaprala. Po wojnie prowadził własne gospodarstwo rolne w Mirosławiu koło Ujścia. Od 1946 r. należał do Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego oraz Związku Bojowników o Wolność i Demokrację, gdzie został zweryfikowany pod nr 202918 – nr wer. 6454 (leg. nr 62922). Został odznaczony: Medalem Niepodległości (1938), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (po 1957), Brązowym Krzyżem Zasługi (za pracę społeczną–1937), Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918 – 1921 (1936). Zmarł 25 listopada 1977 roku i został pochowany w Mirosławiu. Na pomniku umieszczony jest napis: POWSTANIEC WIELKOPOLSKI 1918–1920.

Archiwum Prezydenta RP – wniosek o nadanie Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego.

Wojciech Kicman

Gebler Walenty (1897–1980), urodził się 7 lutego 1897 roku w Dużym Suchoręczu, pow. Szubin. Syn Józefa i Magdaleny Szymańskiej. Był uczestnikiem Powstania Wielkopolskiego od 30 grudnia 1918 r. Walczył pod dowództwem ppor./ppłk Włodzimierza Kowalskiego pod Żninem, Rynarzewem, Szubinem, Nakłem, Chodzieżą i Budzyniem. Po zakończeniu walk powstańczych pełnił służbę w Wojsku Polskim jako podoficer zawodowy w 4 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 58 Pułk Piechoty). Pracował w Zakładach Roszarniczych „Piła" jako portier. Mieszkał w Mirosławiu koło Ujścia oraz w Pile przy al. Niepodległości 162 (27). Żonaty z Katarzyną Lisiecką (23 czerwca 1909–28 lipca 1983) córką Bazylego i Pauliny Lewandowskiej, urodzonej w Sarnach (ZSRR) a zmarłej w Pile. Walenty Gebler był odznaczony Brązowym Krzyżem Zasługi i Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918 – 1921 (przed 1939) oraz Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (po 1959). Zmarł 6 czerwca 1980 roku i pochowany został na Cmentarzu Komunalny w Pile, kwat. 6/17–1 wspólnie z żoną Katarzyną i synem Tadeuszem (27 sierpnia 1928–23 listopada 2005). Syn Jan ur. 27 maja 1943 w m. Kowel – był tokarzem w Zakładach Oświetleniowych *Polam* w Pile.

Archiwum Prezydenta RP – wniosek na Wielkopolski Krzyż Powstańczy; Urząd Stanu Cywilnego w Pile, akt zgonu nr 300/83.

Wojciech Kicman

Gorączkowski Kazimierz (1899–1920), jeniec obozu w Altdamm, członek Straży Ludowej, szeregowy 9 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Ur. się 2 marca 1899 roku w Rynarzewie w dawnym powiecie szubińskim w rodzinie murarza Zenona i Leokadii

z Damsów. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Rynarzewie pracował ze swoim ojcem Zenonem. W latach 1914–1918 odbywał przymusową służbę wojskową w armii pruskiej. Wykorzystując zamieszanie podczas zamieszek w Niemczech pod koniec listopada 1918 roku powraca do rodzinnego Rynarzewa gdzie włączył się w przygotowania do powstania. Na początku stycznia 1919 roku uczestniczył pod dowództwem Zygmunta Ligarzewskiego w walkach o dworzec, magistrat i pocztę w Rynarzewie. 12 stycznia 1919 r. dostał się do niemieckiej niewoli wraz ze swoim ojcem oraz braćmi Janem i Czesławem. Aresztowanych zaprowadzono do sali Schlittera, gdzie przetrzymywano ponad stu mężczyzn z samego Rynarzewa i około dwustu z okolicy, którzy w czasie walk o miasteczko akurat się w nim znajdowali. Następnie aresztowanym oświadczono, że zostaną w kolumnie marszowej zaprowadzeni do komendantury wojskowej w Bydgoszczy, gdzie po otrzymaniu dokumentów stwierdzających ich demobilizację z niemieckiej armii będą mogli spokojnie udać się do domów. Na dziedzińcu koszar wojskowych zostali internowani pobici i wyzwani przez ludność pochodzenia niemieckiego i żołnierzy. Po załadowaniu do wagonów bydlęcych internowanych wywieziono do Chojnic, gdzie w bestialski sposób pobiły ich oddziały wojsk niemieckich. Po przewiezieniu internowanych do Altdammu umieszczono ich w obozowych barakach za drutem kolczastym. Tutaj leczono rany chorych i pobitych podczas transportu. Po uzgodnieniach i zabiegach konsula honorowego Polski w Szczecinie Antoniego Szumana internowanych wypuszczono pod koniec marca 1919 roku do rodzinnych domów. Na początku kwietnia 1919 roku pomimo podpisania oświadczenia o tym, że nie chwyci za broń przeciwko Niemcom, wstąpił w szeregi Straży Ludowej. W połowie 1919 roku Kazimierz Gorączkowski wstąpił w szeregi 9 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Uczestniczył w wojnie polsko–bolszewickiej służąc w 8 kompanii tego pułku na froncie wschodnim pod Lidą. Tutaj w lipcu 1920 roku brał udział w walkach nad Niemnem. W nocy z 19 na 20 lipca 1920 roku II batalion 9 P. Strz. Wlkp. niespodziewanie napotkał pod Szczuczynem 94–ty pułk piechoty sowieckiej, który już wcześniej zajął tą miejscowość. Wywiązała się gwałtowna i zacięta walka z bliska podczas, której ginie adiutant, porucznik Życki. Szczuczyn przechodził z rąk do rąk. Wobec liczebnej przewagi nieprzyjaciela, batalion cofa się nad ranem pod miejscowość Różankę gdzie w składzie pułku bierze udział w zaciętej walce w ciągu całego dnia 20 lipca. Kazimierz Gorączkowski poległ następnego dnia 21 lipca 1920 roku na polu bitwy pod Różanką (obecnie na Białorusi). W bitwie tej 70–ty Pułk Piechoty Wielkopolskie stracił 8 żołnierzy i miał 34 rannych, a zdobył 3 ciężkie karabiny maszynowe. Rodzina o śmierci Kazimierza została poinformowana po jego śmierci na początku września 1920 roku i wówczas burmistrz Kazimierz Tomaszewski sporządził w Urzędzie Stanu Cywilnego w Rynarzewie akt jego zgonu. Nie wiadomo gdzie został pochowany. Postać Kazimierza Gorączkowskiego była wspominana podczas uroczystości poświęcenia i odsłonięcia pomnika poległych pod Rynarzewem w 1919 roku na cmentarzu parafialnym 4 lipca 1926 roku. Ks. proboszcz Mieczysław Buławski tak mówił: *(...) Godzi się wspomnieć synów naszej parafii, któ-*

rzy w powstaniu wielkopolskim lub na froncie bolszewickim życie swe oddali za matkę – Ojczyznę, mianowicie kaprala Apoloniusza Ligarzewskiego, szeregowców Kazimierza Gorączkowskiego, Stanisława Lewandowskiego, Marcina Krauzego, Maksymiliana Nowaka, Michała Kędziorskiego, Franciszka Maciejewskiego, Władysława Rucińskiego i Władysława Fryczyńskiego. Odeszli wszyscy w one zaświaty, które gęsto a nieustannie zaludnia kosa śmierci i Bóg żyjących. A prochy ich ziemskie w różnych stronach przytula do siebie ta polska ziemia (...).

Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, Księga Urodzeń USC Rynarzewo, sygn. 13/76; Archiwum USC Szubin, Księga Zgonów USC Rynarzewo, sygn. 35/1920; Izba Patrona Zespołu Szkół im. Powstańców Wielkopolskich w Rynarzewie, Lista internowanych do obozu jenieckiego Altdamm 12.01.1919 – 30.03.1919, poz. 15 K. Gorączkowski; Lista strat wojska polskiego 1918–1920, Warszawa 1934, (błędnie podane nazwisko szer. Gołączkowski Kazimierz, 70 p. p. poległ 21.07.1920); M. Buławski, Miasteczko nad frontem. Wspomnienia z roku 1919, Poznań 1929; Zarys historii wojennej 70–tego pułku piechoty wielkopolskiej, Warszawa 1929, Lista poległych i zmarłych z ran (poz. 41 błędnie podane nazwisko szer. Gołączkowski Kazimierz).

Piotr S. Adamczewski

Gorodecki Donat (1904–1987), urodził się w Wilnie 15 września 1904 roku. Syn Grzegorza i Zofii Polus. Był wyznania prawosławnego. Mieszkał w miejscowości Landwarów, a następnie w Pile. Był powstańcem wielkopolskim – brak bliższych danych o jego udziale w walkach powstańczych. Pracował w Zakładach Naprawczych Taboru Kolejowego w Pile. Mieszkał przy al. Niepodległości 34/3, al. Powstańców Wielkopolskich 74a/19 i ul. Śniadeckich 19a/19. 25 sierpnia 1953 zawarł w Pile związek małżeński z Marianną, córką Ignacego i Bronisławy Grabowskiej, urodzoną 25 kwietnia 1907 w miejscowości Latowicz. Żona po 2009 r. wyjechała z Piły do Warszawy. Donat Gorodecki zmarł 10 maja 1987 roku w Pile i został pochowany na Cmentarzu Komunalnym w kwat. 8/A–13–37. Na nagrobku istnieje napis: POWST. WIELKOPOLSKI oraz wizerunek Krzyża Virtuti Militari, chociaż brak nazwiska w wykazie kawalerów tego orderu.

Urząd Stanu Cywilnego w Wilnie, metryka urodzenia 1799/1904; Urząd Stanu Cywilnego w Pile, akt ślubu 158/53, akt zgonu 187/87.

Wojciech Kicman

Górecki Bolesław (1897–1971), kawaler Krzyża Walecznych. Urodził się 24 listopada 1897 r. w Trzeciewnicy koło Nakła. Syn Andrzeja i Rozalii Jagodzińskiej. Ojciec był rolnikiem. Miał szesnaścioro rodzeństwa, starszego brata Jana oraz młodszych Adama, Władysława, Zygmunta, Ludwika, Czesława oraz siostrę Marię. Dziewięcioro ro-

Bolesław Górecki

dzeństwa zmarło w wieku niemowlęcym. Po roku 1900 cała rodzina przeprowadziła się do pobliskiego Michalina, gdzie Bolesław ukończył szkołę powszechną i pracował w gospodarstwie ojca. Po ukończeniu 18 lat, już w trakcie trwania I wojny światowej został powołany do wojska pruskiego. Jego jednostka wojskowa przebywała na terenie Luksemburga. Koniec wojny zastał go na froncie zachodnim naprzeciwko oddziałów francuskich i angielskich, gdzie wspólnie cieszyli się z zawieszenia broni. Po powrocie do domu 28 grudniu 1918 r. wstąpił w szeregi oddziałów powstańczych. Walczył w rejonie Nakła do 15 stycznia 1919 r. Od 16 stycznia walczył w szeregach kompanii jarocińskiej pod dowództwem sierż./kpt. Wiktora Rossy. W lutym 1919 r. w szeregach 1 Pułku Strzelców Wielkopolskich (55 pułk piechoty) służył w Lesznie. W ramach tego pułku uczestniczył w wojnie polsko–sowieckiej 1920 r. W rejonie Kijowa został ranny (miał przestrzelone dwie nogi powyżej kolan) i przez kilka dni był leczony w kijowskim szpitalu. Po zakończeniu działań wojennych dostał przydział do 17 Pułku Ułanów Wielkopolskich w Gnieźnie. Służbę wojskowa zakończył w stopniu kaprala 12 lipca 1921 r. W Gnieźnie poznał swoją późniejszą żonę Franciszkę. Po 1922 r. zamieszkał w Krukówku koło Mroczy dzierżawiąc od hrabiny Potulickiej kilka hektarów ziemi, które po kilku latach zakupił na własność. W 1941 r. został z całą rodziną wywieziony do obozu w Potulicach, a stamtąd na przymusowe roboty do niemieckiego gospodarza w Karnowie koło Nakła. Tuż po wyzwoleniu w lutym 1945 r. wrócił na swoje gospodarstwo w Krukówku. W 1949 r. wraz z dziećmi przeprowadził się do Piły. Zamieszkał przy ul. Gdańskiej i podjął pracę jako pomocnik ślusarski w Fabryce Maszyn Rolniczych w Pile (późniejszy POWOGAZ), a następnie pracował na PKP. Należał do Związku Bojowników o Wolność i Demokrację (leg. nr 11485). Bolesław Górecki był dwukrotnie żonaty. W 1920 r. zawarł w Gnieźnie związek małżeński z Franciszką Gawrych (1900–18 kwietnia 1945), przedwcześnie zmarłą w szpitalu w Bydgoszczy, a pochowaną w Mroczy (po 2005 r. dokonano ekshumacji do Piły). Był ojcem pięciorga dzieci: synów Zenona (8 lipca 1925–2001), Bogusława (ur. 6 sierpnia1928 zmarły po 2000 r.) i Mariana (ur. 13 sierpnia 1937) oraz dwóch córek Ireny zamężnej Gapińska (ur. 24 sierpnia 1930) i Haliny zamężnej Wolszleger (ur. 13 sierpnia 1937). Drugi związek małżeński zawarł w Pile 4 stycznia 1952 r. z wdową Serafiną Kłos z domu Koźlicką (5 listopada 1906–23 listopada 1987), córką Franciszka Koźlickiego i Jadwigi Poszwińskiej, urodzonej w miejscowości Słonim, która do 1942 r. mieszkała w Sadowej, od 1942 do 1945 w Milanówku pod Warszaw, a od 5 sierpnia 1945 w Pile. Małżeństwo to było bezdzietne. Serafina miała z pierwszego związku córkę Jadwigę Balicką, mieszkającą w Pile. Po ślubie zamieszkali w Pile przy ul. Walki Młodych 115, a następnie Bukowej 5/1. Za udział w walkach o niepodległość Polski był odznaczony: Krzyżem Walecznych (1920), Medalem Niepodległości (przed 1939), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (po 1970) i Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918–1921 (przed 1939). Jego wniosek na Wielkopolski Krzyż Powstańczy był opiniowany przez Krajową Komisję Weteranów Powstania Wielkopolskiego 1918/19. Bolesław Górecki zmarł w Pile 20 marca 1971 r. (USC Piła 55/71).

Tam 23 listopada 1987 r. zmarła jego druga żona Serafina (USC Piła 446/87). Oboje zostali pochowani we wspólnej mogile na pilskim Cmentarzu Komunalnym w kwat. 12/C/16–8,9. W grobie tym spoczywa również Franciszek Wolszleger (1935–1989), mąż córki Haliny.

Archiwum Prezydenta RP, Wniosek na Wielkopolski Krzyż Powstańczy; Urząd Stanu Cywilnego w Pile, akty zgonu nr 55/71 i 446/87; informacje córki Ireny Gapińskiej, zamieszkałej w Pile.

Wojciech Kicman

Górka Stefan (1897–1956), urodził się 20 sierpnia 1897 r. w Dobierzynie koło Buku (pow. Grodzisk Wlkp). Był synem Antoniego i Franciszki z domu Dochniak. Miał dwóch braci: Franciszka, który zginął w obozie koncentracyjnym w Dachau i Jana. Ukończył szkołę ludową w Buku. Zawodu wyuczonego nie miał, pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. 24 lipca 1916 r. został powołany do służby wojskowej w armii niemieckiej. Na początku lutego 1919 r. podczas urlopu przyjechał do Poznania na pogrzeb w rodzinie. Nie wrócił do koszar, natomiast zgłosił się ochotniczo 5 lutego 1919r. do oddziałów powstańczych w Poznaniu i został przydzielony do 3 Kompanii Poznańskiej. 13 marca

Stefan Górka

1919 r. został przeniesiony do 4 kompanii karabinów maszynowych wchodzącej w skład 1 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 55 pp) i wysłany na front wojny polsko–bolszewickiej. Walczył pod Lwowem (17marca 1919), pod Lesznem (1 sierpnia 1919) oraz w Bobrujsku i na froncie litewsko–białoruskim (od 12 października 1919). Awansowany do stopnia plutonowego (21 listopada 1920). 17 lutego 1921 r. przeniesiony został do 9 kompanii 55 Poznańskiego Pułku Piechoty (rozkaz ofic. oddz. d–cy 55 Poznańskiego P. P. nr 2 z dn. 10 stycznia 1921). W 1925 r. kupił 22 hektarowe poniemieckie gospodarstwo rolne w miejscowości Gowarzewo, w gminie Kleszczewo. W latach 1936–1939 pełnił funkcję sołtysa w tej wsi. Po II wojnie światowej traktowany był przez władze PRL jako kułak i z tego powodu rodzina była represjonowana. Odznaczony: Krzyżem Walecznych (1920) i Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich. Od roku 1946 był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich 1918–1919 w Poznaniu, a od 1949 r. przeniesiony do Koła Swarzędz (nr rej. 8/49). W 1921r. ożenił się z Antoniną z domu Korcz, z którą miał trzech synów: Zdzisława (ur. 1926), inżyniera–mieszka w Poznaniu; Wiktora (1929–2002), magistra ekonomii i Ireneusza (ur. 1931) rolnika –członka Związku Represjonowanych Żołnierzy – Górników, Oddz. Okręgowy w Poznaniu (nr rej. C–12), mieszka w Swarzędzu. Zmarł 13 listopada 1956 r. w Poznaniu. Spoczywa na cmentarzu parafialnym w Tulcach z żoną Antoniną (1899–1991) i z synem Wiktorem (1929–2001), w sektorze D. Na płycie grobowca znajduje się napis: *Powstaniec Wielkopolski 1918/19.* Grób oznakowano w 2010 r. biało–czerwonym

proporczykiem (inicjatywa Koła TPPW w Kleszczewie). Nazwisko jego figuruje na tablicy pamiątkowej *Powstańcy Wielkopolscy 1918–1919* odsłoniętej w 2011r. na cmentarzu w Tulcach.

Wyciąg z księgi ewidencyjnej 9 kompanii 55 Poznańskiego Pułku Piechoty ze stanem na dzień 21 sierpnia 1925r., plutonowy Górka Stefan, Rawicz dn. 21. VIII. 1925r.; Zaświadczenie o ubieganie się o pracę, Dowództwo Okręgu Korpusu nr VII, referat Historyczny L. dz. 276/9718/38, Poznań 5 lipca 1938r.; Akta parafii pod wezwaniem Narodzenia NMP w Tulcach, Księga zmarłych nr1956/20; Dokumenty i zdjęcia z archiwum rodzinnego syna Ireneusza ze Swarzędza.

Halina Kowalewska

Górny Mieczysław Wincenty (1885 – 1927), członek powiatowej Rady Ludowej w Krotoszynie, kapelan powstańczy. Urodził się 16 lipca 1885 r. w Barcinie, w rodzinie kupca Wojciecha i Joanny z domu Malak. Uczył się w gimnazjum inowrocławskim w tatach 1894–1905. Po ukończeniu Arcybiskupiego Seminarium Duchownego w Poznaniu i w Gnieźnie 30 listopada 1910 r., otrzymał święcenia kapłańskie. Początkowo skierowany został na wikariat do parafii Kamieniec k. Gniezna, następnie do parafii św. Wawrzyńca w Gnieźnie, gdzie pozostał przez 5 lat (1911–16). Działał wówczas aktywnie w Towarzystwie Czytelni Ludowych na terenie powiatu gnieźnieńskiego. W 1916 został wikarym w Krotoszynie, gdzie zastało go powstanie wielkopolskie. 12 listopada 1918 r., jako jeden z sześciu Polaków, wszedł w skład Rady Robotniczej i Żołnierskiej. Niezależnie od dwunarodowej Rady Żołnierskiej Polacy krotoszyńscy przystąpili do stworzenia reprezentacji narodowej. W tym celu zawiązał się Komitet Obywatelski, który wyznaczył na 17 listopada 1918 r. pierwszy polski wiec. Po patriotycznym przemówieniu ks. Skoniecznego z Baszkowa wybrano tymczasową Radę Ludową, złożoną z 38 reprezentantów miasta i 34 reprezentantów wsi powiatu krotoszyńskiego. W gronie tym znalał się ks. Górny. Ostateczne ukonstytuowanie reprezentacji Polaków powiatu krotoszyńskiego nastąpiło 24 listopada 1918 r. Ks. Górny wybrany został wówczas członkiem wydziału wykonawczego powiatowej Rady Ludowej w Krotoszynie, pełnił także obowiązki polskiego delegata do Rady Żołnierskiej. W tym okresie domagał się wprowadzenia polskiego nauczania religii w szkołach ludowych oraz języka polskiego jako wykładowego. Wraz z ks. Mieczysławem Skoniecznym, proboszczem z Baszkowa, wystąpił z apelem do ludności polskiej o zbieranie żywności i pieniędzy dla powstańców. W powiecie krotoszyńskim nie układała się harmonijnie współpraca działaczy polskich z kierownictwem oddziałów powstańczych, które zdaniem niektórych badaczy (K. Kącki, H. Sztkowski) często było zbyt pewne siebie i nie liczyło się z nastrojami ludności. Takim przykładem miała być postawa dowództwa powstańczego w sprawie obrony. Zdun. Ks. Górny zaalarmował dowództwo powstańcze na 12 godzin przed atakiem wojsk niemieckich i prosił o natychmiastowe przybycie większych oddziałów polskich, aby mogły zorganizować obronę zagrożonego terenu. Jednak zdaniem czynników wojskowych w trudnej sytuacji bojowej na odcinku krotoszyńskim należało przede wszystkim utrzymać Krotoszyn – węzeł kole-

jowy i miasto garnizonowe, nawet kosztem utraty Zdun. W tej sytuacji na wieść o bliskim uderzeniu na Zduny w dniu 3 lutego 1919 r. wycofano do Krotoszyna jedną kompanię, skutkiem czego pozostał w Zdunach jedynie oddział rozdrażewski (około 80 powstańców) oraz lokalna Straż Ludowa, w sile 30 ludzi. Jak podkreślał później Z. Wieliczka: „Zarządzenie zmniejszenia załogi Zdun wywołało wprawdzie niezadowolenie mieszkańców tamtejszej okolicy i pokutujące może jeszcze do dziś dnia mniemanie, że ja zawiniłem w utracie Zdun. Mimo to uważam, że zarządzenia moje były słuszne i logiczne z punktu widzenia konieczności utrzymania Krotoszyna i nie mam sobie nic do zarzucenia. Niefachowa krytyka nie wie bowiem, że zarządzenia słuszne z punktu widzenia konieczności utrzymania Krotoszyna, mogą być zgoła fałszywe z punktu widzenia obrony Zdun". Z kolei zdaniem A. Czubińskiego nie wytrzymuje krytyki stanowisko, że Zduny uznano za straconą pozycję i uwagę koncentrowano na wzmocnieniu obrony Krotoszyna, bowiem najlepszą obroną Krotoszyna było utrzymanie Zdun w ręku polskim. Po upadku Zdun ks. Górny wziął na siebie ciężar trudnych pertraktacji z Niemcami. Ponadto prowadził skuteczną działalność mającą na celu ratowanie tamtejszych zapasów żywnościowych, które później rozdzielone zostały między parafian. 15 lipca 1919 r. został przejściowo oddelegowany na wikariat w pobliskim Żerkowie. Jeszcze w tym samym roku powrócił do Krotoszyna. Nie można wykluczyć, że to czasowa translokacja była skutkiem konfliktów między uzurpującą sobie pełnię władzy Powiatową Radą Ludową, a mianowanym przez władze poznańskie starostą. Od 1 lipca 1921 r. był proboszczem w Gąsawie na Pałukach, gdzie energicznie przystąpił do porządkowania spraw gospodarczych parafii. W 1925 r. wchodził w skład zarządu Banku Ludowego w Gąsawie. Z dniem 1 maja 1927 r. miał objąć parafię w Panigrodzu. Nominację już otrzymał, ale Gąsawy nie zdążył opuścić. W drugiej połowie kwietnia słuchając spowiedzi podczas wielkiego tygodnia przeziębił się i zachorował na ciężką grypę, która stała się przyczyną śmierci. Zmarł 22 kwietnia 1927 r. w Gąsawie, pochowany został na tamtejszym cmentarzu. W opublikowanym na łamach „Kuriera Poznańskiego" wspomnieniu pośmiertnym napisano m. in: „Żywił w sobie gorącego ducha polskiego, którego ukazał już na ławie szkolnej, należąc do Towarzystwa Tomasza Zana. W powstaniu wielkopolskim, które przypadło w czasie jego pracy duszpasterskiej w Krotoszynie, brał żywy udział. Jako członek Powiatowej Rady Ludowej w Krotoszynie odegrał wybitną rolę w tworzeniu kadr powstańczych i organizowaniu władz cywilnych i wojskowych. Był też pierwszym kapelanem formacji powstańczych w Krotoszynie i jako taki był serdecznie kochany tak przez oficerów jak i przez szeregowców".

AAP KA 1230 (personalia); Czubek W., Pod Zdunami (w:) Przeciw pruskiemu zaborcy, s. 44–45; F. Kącki, Udział duchowieństwa katolickiego w powstaniu wielkopolskim 1918–1919, Novum" 1971, nr 12, s, s. 59–60; Krotoszyn, praca zbiorowa pod red. D. Kosińskiego, t. II, Poznań –Krotoszyn 1996, s. 270, 271, 278; Księża społecznicy w Wielkopolsce, s. 235 – 236 (E. Mikołajczak); J. Sadkowski, Krotoszyn w powstaniu 1918/19, Ostrów Wlkp. 1936 s. 45–46; Wieliczka, s. 77, 80, 110, 191, 200; Śp.

Mieczysław Górny, „Kurier Poznański" nr 187 z 25 IV 1927.

Bogumił Wojcieszak

Grala Józef (1901–1966), urodził się 25 lipca 1901 roku w Klęce w dawnym powiecie jarocińskim (obecny średzki). Był synem Jana i Stanisławy z domu Chojnickiej. Miał czterech braci: Edmunda, Czesława, Stefana i Edwarda oraz dwie siostry: Mariannę i Eleonorę. Do szkoły powszechnej uczęszczał od 1908 r. do 1911 r. w Klęce, a następnie kontynuował naukę w Komorzy w powiecie jarocińskim. Od 1915 r. pracował w gospodarstwie rodziców w Komorzy. W grudniu 1918 r. ochotniczo wstąpił do 5 Kompanii Jarocińskiej i walczył pod Zdunami i Lesznem. Następnie został przydzielony do kompanii łączności 1 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 55 pp) i brał udział w wojnie polsko–bolszewickiej, walczył pod Bobrujskiem. Od 18 marca 1921 r. do 7 lipca 1921 r. odbywał służbę wojskową w 23 Dywizji Górnośląskiej. W latach 1921–1923 uczęszczał do zawodowej szkoły rolniczej w Witkowie w powiecie gnieźnieńskim. Po ukończeniu szkoły pracował w majątku rolniczym w Potrzebowie (powiat Rawicz). Od grudnia 1923 r. do sierpnia 1924 r. odbywał służbę czynną w 14 Batalionie 7 Pułku Saperów w Poznaniu. Po odbyciu jej pracował w majątku w Plewiskach pod Poznaniem. W 1926 r. nabył prawo kupna parceli o powierzchni 8.3 ha w Poklatkach w powiecie średzkim. W 1939 r. brał udział w bitwie pod Bzurą. 19 września 1939 r. dostał się do niewoli i więziony był w Stalagu II A Neubrandenburg, gdzie przebywał do 9 grudnia 1940 r. W 1942 r. został wysiedlony do Pięczkowa w powiecie średzkim, a później do Nowej Wsi Podgórnej w powiecie wrzesińskim. W marcu 1945 r. wrócił do rodzinnych Poklatek w obecnej gminie Kleszczewo. 10 lutego 1934 r. zawarł związek małżeński z Wiktorią Tomaszewską i zamieszkał w Poklatkach, gdzie prowadzili wspólnie gospodarstwo rolne. Miał dwoje dzieci; córkę Irenę (ur. 15 lutego 1935), zamieszkałą w Poklatkach i syna Bogumiła (1943–2008), pochowanego w Poznaniu na cmentarzu junikowskim. Zmarł 25 października 1966 roku w Poklatkach. Pochowany w grobowcu rodzinnym Czerlejnie, w gminie Kostrzyn Wlkp. (pow. poznański, woj. wielkopolskie).

CAW, Akta Personalno–Odznaczeniowe, 26.10.2005 r.; Centralne Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach – Opolu, WASt–Stalag II A, 1.7; Życiorys (rękopis) Józefa Grali; Dokumenty i pamiątki wnuka Tadeusza Koszarka zamieszkałego w Wirach koło Poznania.

Halina Kowalewska

Gromadecki Ludwik (1872–1931), mistrz rzeźnicki, pierwszy burmistrz wyzwolonego Sierakowa w roku 1919. Urodził się w roku 1872 w Sierakowie, w rodzinie mistrza rzeźnickiego Franciszka i Joanny Mizerówny (1845–

Ludwik Gromadecki

1901). Był po ojcu właścicielem zakładu rzeźnickiego i nieruchomości przy ul. Międzychodzkiej 38. Animator życia społeczności polskiej. Członek Towarzystwa Przemysłowców w Sierakowie. Inicjator utworzenia, a w latach 1913–1925 zastępca prezesa Zarządu Koła Śpiewaczego im. Bolesława Dembińskiego. Aktywny konspirator w okresie poprzedzającym wybuch Powstania Wielkopolskiego. W dniu wyzwolenia miasta, 8 stycznia 1919 r., mianowany został przez Radę Ludową Członkiem Rady Magistrackiej, Komendantem Powstańczym Miasta i burmistrzem Sierakowa. Zastąpiony następnie na tym stanowisku przez Kazimierza Piątkowskiego. Członek Rady Nadzorczej Banku Ludowego w Sierakowie w latach 1920 i 1924–1930. Zmarł 9 sierpnia 1931 r. w wyniku paraliżu, w wieku lat 59 i pochowany został na cmentarzu parafialnym w Sierakowie. 2 września 1902 r. poślubił Franciszkę Piątkowską (ur. 1878), córkę garncarza Tomasza i Agnieszki z d. Krótka. Z małżeństwa tego urodziło się czworo dzieci: Damian (1904–1910), Cyryla (ur. 1909), Urszula (ur. 1911) i Bożena Elżbieta (ur. 1921).

Foto: Archiwum Sierakowskich Zeszytów Historycznych; Odpis Aktu Zgonu – USC Sieraków nr 71/1931, Parafialna Księga Zmarłych str. 98, poz. 42/1901; Jubileusz 60–lecia istnienia chóru..., Program – Sieraków 1973, str. 10, 12–13; Materiały do wystawy z okazji 100–lecia Banku Ludowego w Sierakowie; Parafialna Księga Zmarłych str. 31, poz. 56/1931; Księga Małżeństw parafii sierakowskiej str. 44, poz. 23; Księgi Chrztów (Liber Baptisatorum 1900–1926) parafii sierakowskiej i wypisów USC; Parafialna Księga Zmarłych str. 125, poz. 44/1910; Materiały Archiwum Sierakowskich Zeszytów Historycznych.

Jarosław T. Łożyński

Gronwald Tadeusz Edward (1890–1942), kapelan oddziałów powstańczych. Urodził się 15 września 1890 r. w Poznaniu w rodzinie nauczyciela, Stanisława i Stanisławy z domu Klatt. Od siódmego roku życia uczył się w szkole miejskiej w Poznaniu, a następnie od 1900 r., w Gimnazjum św. Marii Magdaleny, gdzie 8 marca 1909 r. uzyskał świadectwo dojrzałości. W latach 1909–13 studiował w seminarium duchownym w Poznaniu i Gnieźnie. Święcenia kapłańskie przyjął 15 lutego 1913 r. Przebywał na wikariatach w Mosinie, Smolicach i Gostyniu. Od 1 września 1917 r. był wikarym w Śmiglu, podejmując również pracę jako nauczyciel religii w miejscowej szkole wydziałowej. W czasie powstania wielkopolskiego 1918–19 pełnił obowiązki kapelana polowego oddziałów powstańczych. Współpracował też w 1918–19 z ks. Ludwikiem Cichowskim w organizowaniu Powiatowej Rady Ludowej w Śmiglu i w akcji polszczenia urzędów i instytucji publicznych, a w szczególności szkół. Jako nauczyciel religii (prefekt) w Śmiglu obchodził w lutym 1938 r. jubileusz 25. lecia kapłaństwa. W okresie okupacji niemieckiej został 25 sierpnia 1940 r. uwięziony. Po przejściowym pobycie w obozie dla księży w Szczeglinie został 29 sierpnia 1940 r. przetransportowany do obozu koncentracyjnego w Sachsenhausen, a później, 14 grudnia 1940 r. do Dachau (nr obozowy 23309), gdzie zginął w tzw. transporcie inwalidów z 6 maja 1942 r.. Przy wejściu do kościoła farnego w Śmiglu znajduje się tablica z granitu upamiętniająca księdza

Tadeusza Gronwalda (1890–1942), powstańca wielkopolskiego i nauczyciela religii.

Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu, Zespół akt Konsystorza Arcybiskupiego sygn. 12637 (personalia);. Jacewicz Wiktor, Woś Jan, Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939 – 1945, z. IV s. 34, 75; Kącki Franciszek, Udział duchowieństwa katolickiego w powstaniu wielkopolskim 1918–1919, „Novum" 1971 nr 12 (specjalny), s. 82–83; Księża społecznicy w Wielkopolsce 1894–1919. Słownik biograficzny (Jerzy Kozłowski).

Bogumił Wojcieszak

Grubczyński Marcin (1889–1920), szeregowy 2 kompani 143 pułku piechoty, żołnierz Armii Generała Hallera. Ur. się 10 listopada 1889 roku w Nadjezierzu koło Rynarzewa w dawnym powiecie szubińskim w rodzinie Józefa i Katarzyny z Miękickich. Pod koniec XIX wieku rodzina Grubczyńskich w roku 1899 przeniosła się do Janowa pod Nakłem nad Notecią. W 1914 r. i został wcielony do armii pruskiej i walczył na froncie zachodnim I wojny światowej. Wówczas wstąpił do tworzącej się Armii Hallera tzw. Błękitnej Armii, z którą powrócił do Polski w 1919 roku. Kiedy Marcin walczył na zachodzie w powstaniu wielkopolskim 1918/1919 w kompani samoklęskiej walczyli jego bracia: Leon, Nikodem, Wincenty i Józef (1895–2001) najdłużej żyjący powstaniec w woj. kujawsko–pomorskim. Pod koniec 1919 roku Marcin Grubczyński przyjechał do Janowa na urlop podczas, którego został ciężko ranny, postrzelony przez patrol niemieckiego Grenzschutzu nad brzegami Noteci. Ponieważ rany postrzałowe się ciężko goiły, rannego rodzina odwiozła do szpitala wojskowego w Kcyni. Marcin Grubczyński zmarł w dniu 3 stycznia 1920 roku w szpitalu polowym w Kcyni na zapalenie płuc. Rodzina miała kłopoty z pochowaniem swojego syna i brata. O tych wydarzeniach pisał m. in. *„Dziennik Bydgoski"* w słowach: *(...) Janowo (pow. szubiński) Mieliśmy tu bardzo smutny wypadek w parafii samoklęskiej. Przyjechał tu jeden z druhów z armii Hallera na urlop do swoich rodziców. Tam zachorował ciężko i musiał być odwieziony do szpitala do Kcyni, gdzie umarł po kilku dniach. Ks. prob. Lewicki nie chciał zająć się pogrzebem gdyż jak twierdził wyjechać miał do Poznania. Ks. radca z Szubina odmówił także z tego powodu, że nie odebrał zaświadczenia miejscowego księdza. Dopiero ks. proboszcz z Szaradowa przyjechał na wezwanie. Kościół zastano jednak zamknięty. Organista nie chciał takowego otworzyć, bo za pogrzeb polskiego żołnierza nie dostanie pieniędzy. Taka to zapłata za przelewanie krwi polskiego bohatera. Kościół otwarto za pomocą druhów. Ks. prob. z Szaradowa dokonał obrządku pogrzebowego i wygłosił piękną przemowę nad zwłokami, za co obecni na pogrzebie składają mu serdeczne podziękowanie. Brat zmarłego Józef Grubczyński (...).* Obok szeregowego Grubczyńskiego pochowano

Marcin Grubczyński

jeszcze dwóch innych powstańców: szeregowego 10 kompanii 4 Pułku Strzelców Wielkopolskich: Franciszka Józefa Walkowiaka poległy 23.03.1919 r. pod Turem oraz szeregowego 2 kompanii 2 Pułku Strzelców wWielkopolskich Anzelma Wojciecha Brzykcego zmarłego z odniesionych ran 26.01.1920 r. w 10 szpitalu wojskowym w Poznaniu. Nad mogiłą M. Grubczyńskiego rodzina w okresie dwudziestolecia międzywojennego postawiła skromny nagrobek. Miejsce to po zakończeniu II wojny światowej jest Miejsce Pamięci Narodowej na terenie gminy Szubin. Zarządzeniem Prezydenta Rzeczpospolitej Polskiej Ignacego Mościckiego z dnia 27 czerwca 1938 roku M. Grubczyński został pośmiertnie odznaczony Krzyżem Niepodległości. W dniu 31 maja 1939 roku rozporządzeniem starosty szubińskiego nr 29/366 nastąpiła zmiana pisowni nazwiska Marcina Grubczyńskiego na poprawna wersje polską, która niemieckie władze pruskie zniemczyły na pocz. XX w. W dniu 18 września 2011 roku dzięki staraniom prezesa szubińskiego koła TPPW 1918–1919 im. ks. radcy Ludwika Sołtysińskiego w Szubinie, nad mogiłą Marcina Grubczyńskiego stanął nowy pomnik z Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, który sfinansowała Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa z Warszawy.

Archiwum parafii rzymsko–katolickiej pw. św. Bartłomieja Apostoła w Samoklęskach Dużych, Liber Mortuorum 1896–1951, sygn. 8/1920 (akt zgonu M. Grubczyńskiego z 03.01.1920 r.); Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, Pomorski Urząd Wojewódzki w Toruniu. Ewidencja grobów żołnierzy polskich pochowanych na cmentarzach w powiecie szubińskim 1919–1920 (wykaz żołnierzy poległych lub zmarłych pochowanych na cmentarzu katolickim w Samoklęskach Wielkich, przy drodze prowadzącej z Niedźwiad do Samoklęsk Wielkich), sygn. 24348; USC Rynarzewo. Księga Urodzeń 1889, sygn. 119/1889; Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie, wniosek na Krzyż Niepodległości, sygn. KN – 371 M. Grubczyński; „Dziennik Bydgoski" nr 15 z 20.01./1920; K. Czechowska, Przewodnik po miejscach pamięci narodowej miasta i gminy Szubin, Szubin 2007, s. 55–56; Monitor Polski nr 177 z dn. 05.08.1938, poz. 323 s. 2; T. Jabłoński, Lista strat powstania wielkopolskiego 1918/1919, Warszawa 1936, poz. 399 Grubczyński Marcin (podano błędnie datę śmierci 03.01.1919); W. Olszewski, Ł. Jastrząb, Lista strat powstania wielkopolskiego 1918/1919 od 27.12.1918 do 08.03.1920, Koszalin 2009, poz. 518 Grubczyński Marcin (podano błędnie datę śmierci 03.01.1919); Z. Kościański, Z. Wartel, Zachowane mogiły powstańców wielkopolskich poległych i zmarłych z ran w czasie walk powstańczych 1918/1919, Poznań 2003.

Piotr S. Adamczewski

Gryska Kazimierz (1894–1883), urodził się 9 lutego 1894 roku w Trzcielinie pow. poznański w rodzinie Wojciecha i Marianny. Ukończył szkołę po-

Kazimierz Gryska

wszechną w Trzcielinie. 6 czerwca 1916 roku został powołany do armii pruskiej i wysłany na front zachodni do Francji. Służył w artylerii. Z wojska wrócił na początku grudnia 1918 roku. 28 grudnia wstąpił do oddziału powstańczego organizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Brał udział w zdobyciu stacji lotniczej w Ławicy koło Poznania. 7 stycznia 1919 roku przeniesiony do oddział artylerii w Poznaniu na Sołaczu. Ze swoim oddziałem walczył pod Kcynia, Szubinem, Inowrocławiem i w okolicach Kwilcza. 28 kwietnia 1920 roku zwolniony z wojska, jako rocznik niepoborowy. 14 sierpnia 1920 roku ponownie powołany do służby wojskowej i skierowany do 14 Pułku Artylerii Ciężkiej. Brał udział w walkach z Rosjanami. 6 grudnia 1920 roku bezterminowo urlopowany z wojska. Mieszkał w Wysogotowie i pracował w gospodarstwie rolnym. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918–1921 i Odznaką Pamiątkową 14 Dywizji Piechoty Wielkopolskiej. Był członkiem ZBoWiD–u Koło w Tarnowie Podgórnym. 26 kwietnia 1972 roku awansowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Był żonaty. Zmarł 15 stycznia 1983 roku.

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Tarnowie Podgórnym; Informacje prawnuka Przemysława Korbanka; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918–1919. Słownik biograficzny, Dopiewo 2010, s. 46–47; Tomkowiak Malwina, Gryska Kazimierz (1894–1983), (w:) Powstańcy Wielkopolscy. Biogramy uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918–1919. Redakcja naukowa Bogusław Polak, Tom VII, Poznań 2010, s. 61–62.

Malwina Tomkowiak

Guzik Franciszek (1897–1995), urodził się 14 lipca 1897 r. w Michorzewie k. Opalenicy w rodzinie robotnika rolnego Wojciecha i Michaliny z domu Antkowiak. Po ukończeniu edukacji na poziomie elementarnym przez całe życie pracował – od 1911 r. w majątku rolnym, – a następnie w PGR Michorzewo, do przejścia na emeryturę w roku 1962. W okresie od 14 września 1916 r. do 22 listopada 1918 r. służył w armii niemieckiej. Od 18 stycznia 1919 r. służył w plutonie dowodzonym przez Franciszka Kijewskiego w 2. powstańczej kompanii grodziskiej, stacjonującej wówczas we Lwówku, dowodzonej przez ppor. Józefa Kopczyńskiego. 2. kompania grodziska została włączona w skład 2. Pułku Strzelców Wielkopolskich (następnie 56 pp), jako 5 kompania II batalionu. W nocy z 10 na 11 lutego 1919 r. jej żołnierze ruszyli do natarcia na Miedzichowo (Kupferhammer, Koprowy Młyn, Koprowina). Działanie to zakończyło się niepowodzeniem, a Franciszek Guzik należał do tej części kompanii, która pozorując na-

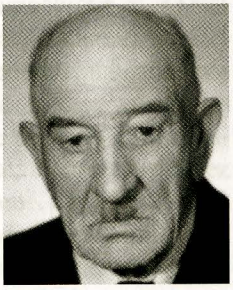

Franciszek Guzik

tarcie, zajęła się skierowaniem na siebie zainteresowania Niemców zajmujących wieś. Po powrocie spod Miedzichowa kompania została uzupełniona innymi powstańcami z Grodziska i skierowana na odcinek: Małe i Wielkie Mnichy – Kamionna – Tuczapy, a później przesunięta w kierunku Międzychodu. Poza lokalnymi starciami w poważniejszych walkach już nie uczestniczyła. Po zawarciu zawieszenia broni kompania została przeniesiona do Sierakowa, a stamtąd do Kościana. Następnie Franciszek Guzik przeszedł szlak bojowy 2 Pułku Srzelców Wielkoipolskich (56 pp) w wojnie bolszewickiej. Po zawarciu rozejmu z końcem 1920 r. powrócił do Wielkopolski. Od 8 kwietnia do 14 lipca 1921 r. służył w 1 pułku czołgów. W Wojsku Polskim służył do 3 września 1921 r., uzyskując stopień starszego strzelca. Zmarł 6 marca 1995 r., pochowany na cmentarzu parafialnym w Michorzewie. Odznaczony był: Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1974), Medalem „Rodła" (1987) oraz Krzyżem za Wojnę 1918–1921 (1990). W roku 1972 został awansowany do stopnia ppor., a w roku 1990 porucznika Wojska Polskiego. W małżeństwie z Marianną Dziamską, zawartym w 1925 r., miał dzieci: Jana (ur. 1926) – kolejarza, Stanisława (ur. 1929) – ustawiacza maszyn, Annę (ur. 1931) – krawcową, Franciszka (ur. 1936) – rymarza, Władysława (ur. 1939) – mechanika i Andrzeja (ur. 1941) – inż. rolnika.

Dokumenty w zbiorach rodzinnych, informacje syna Andrzeja.

Halina Wojcieszak

Hadrych Wojciech (1890–1942), urodził się 22 marca 1890 r. w Ligocie (pow. krotoszyński, w rodzinie Michała i Magdaleny z domu Mrowińskiej. Ukończył cztery klasy szkoły powszechnej. Z zawodu był kolejarzem. Z powodu braku pracy wyjechał do Westfalii. W 1908 r. wstąpił do Towarzystwa Gimnastycznego *Sokół* w Sterkrade (Niemcy), w którym pełnił funkcję naczelnika drużyny do 1912 r. Od 1912 r. do 1914 r. służył w armii pruskiej w 132 Pułku Piechoty. Podczas I wojny światowej był lekko ranny, mimo to został wywieziony na przymusowe roboty do Francji. 8 stycznia 1919 r. wstąpił jako ochotnik do 1 Kompanii Średzkiej (figuruje w ewid. pod nr 146). Brał czynny udział z bronią w ręku we wszystkich walkach 3 Kompanii Baonu Średzkiego, którym dowodził por. Nikodem Dykczak. Walczył na froncie północnym i południowym pod Chodzieżą, Kcynią, Szubinem, Nakłem i Paterkiem. Brał udział w wojnie polsko–bolszewickiej. 12 sierpnia 1920 r. został wcielony do 7 kompanii 8 Pułku Strzelców Wielkopolskich i z tym pułkiem brał udział w bitwie pod Warszawą. Zgłoszony przez przełożonych do odznaczenia Medalem Niepodległości (nr 123446 z d. 31 grudnia 1937r.), wniosek został przez Komitet Krzyża i Medalu Niepodległości odrzucony (protokół nr 130 z d. 25 czerwca 1938 r.). W 1914 r. zawarł związek małżeński z Marianną Kozerską pochodzącą z miejscowości Węgierskie, z powiatu średzkiego. Zamieszkał w Markowicach, w gminie Kleszczewo. Z tego małżeństwa urodziło się czworo dzieci: Kazimierz (1918–1982), Tadeusz (ur., zm. 1921), Marian (1922–1990) i Halina (1931–1932). Zmarł 15 kwietnia 1942 r. w szpitalu w Środzie Wielkopol-

skiej. Pochowany w grobowcu rodzinnym na cmentarzu parafialnym w Środzie Wielkopolskiej. Na płycie grobowca umieszczony jest napis: *Uczestnik Powstania Wielkopolskiego 1 Kompanii Średzkiej*. Jego nazwisko figuruje na tablicy pamiątkowej *Powstańcy Wielkopolscy 1918–1919*, odsłoniętej w 2005 r. w Kwaterze Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wielkopolskiej.

CAW, Dokumenty personalne 1567/wch; Odrzuc. 25.06.1938; Poświadczenia byłych dowódców I i III kompanii średzkiej Nikodema Dykczaka i Stanisława Borysiaka o udziale w Powstaniu Wlkp. Świecie n/Wisłą 16.12.1937 r.; Życiorys własnoręcznie podpisany (brak daty); Urząd Stanu Cywilnego w Środzie Wlkp., Akt zgonu nr 67/1942; H. Kowalewska, K. Krawiarz, H. Stachowiak, Powstańcy Wielkopolscy gminy Kleszczewo, Kleszczewo 2011, s. 11–12; Informacje i dokumenty z archiwum rodzinnego wnuczki Genowefy Wierzewskiej z Markowic.

Halina Kowalewska

Hałas Stanisław (1900–1993), leśniczy, członek Straży Ludowej, więzień obozu jenieckiego Altdamm, starszy szeregowy 11 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Ur. się 11 grudnia 1900 roku w Rudersdorfie (koło Berlina) w rodzinie rolnika Andrzeja i Agnieszki ze Strzyżewskich. Po powrocie do rodzinnego Rynarzewa w latach 1906–1914 uczęszczał do miejscowej szkoły powszechnej. Po zakończeniu edukacji w szkole pomagał matce Agnieszce w prowadzeniu gospodarstwa ponieważ ojciec Andrzej został wcielony w 1914 roku do armii pruskiej. We wrześniu 1918 roku został wcielony do armii pruskiej i skierowany do walki na frontach zachodnich I wojny światowej. 30 listopada 1918 roku powrócił do Rynarzewa i wraz z ojcem i jego rodzeństwem zaangażował się w tajne przygotowania do wybuchu powstania (m. in. poprzez zbiórki, ćwiczenia, gromadzenie broni). Na początku stycznia 1919 roku brał udział w starciach z żołnierzami Grenzschutzu walcząc w samorzutnym oddziale powołanym do istnienia przez ks. proboszcza Mieczysława Buławskiego i organistę Kazimierza Tomaszewskiego z Rynarzewa. Podczas walk o pocztę, magistrat i dworzec kolejowy w Rynarzewie został ranny i w dniu 12 stycznia 1919 r. dostał się do niemieckiej niewoli. Został internowany i wywieziony do obozu jenieckiego Altdamm (obecnie Szczecin–Dąbie). Przez 48 godzin wraz z pozostałymi więźniami (m. in. ojcem Andrzejem, stryjem Stanisławem i Władysławem) był wożony w wagonach dla bydła, którymi wywieziono ich z Bydgoszczy poprzez Chojnice i Krzyż w kierunku na Szczecin. Dodatkowo Niemcy wylali wagony wodą, która przy – 20° zamarzła i nie pozwoliła internowanym na położenie się na podłodze wagonów. W obozie podobnie przebywał do końca marca 1919 roku, a następnie przez tzw. „zieloną granicę" powrócił do rodzinnego Rynarzewa. W kwietniu 1919 roku wstąpił w szeregi Straży Ludowej

Stanisław Hałas

w Rynarzewie i służył na froncie północnym. 1 czerwca 1919 r. rozpoczął służbę w 11 Pułku Strzelców Wielkopolskich, z której został przeniesiony do rezerwy w 1921 roku. Pracował wówczas jako robotnik przy kopaniu torfu w okolicach Rynarzewa. 1 grudnia 1923 r. podjął pracę jako praktykant na leśnictwie w hrabiego Skórzewskiego. Po odbyciu praktyki zawodowej obejmuje posadę pomocnika w leśnictwie hrabiego Skórzewskiego w Żydowie pod Gnieznem. W tym okresie zostaje zweryfikowany jako powstaniec wielkopolski przez DOK VII w Poznaniu pod numerem 19573. W 1927 roku zostaje leśniczym w Arnoldowie pod Łabiszynem w dobrach hrabiego Skórzewskiego z Lubostronia. Pracuje tam do wybuchu II wojny światowej. W okresie okupacji pracował jako pracownik leśnictwa Łabiszyn. Pomimo nacisków nie zmienił swojego nazwiska. Po zakończeniu II wojny światowej pracował na leśnictwie w Pszczółczynie (gmina Łabiszyn) a następnie przeniósł się do gminy Dąbrowa Chełmińska gdzie pracował m. in. na leśnictwie Reptowo. Należał do Koła Łowieckiego nr 14 „Ostromecko–Zdrój" w Bydgoszczy. Zmarł 24 marca 1993 roku w Ostromecku pod Bydgoszczą, gdzie spoczął na miejscowym cmentarzu parafialnym. Odznaczony był m. in. Brązowym Medalem za Zasługi w Realizacji Zadań Polskiego Łowiectwa (1971), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1974). 26 kwietnia 1927 roku w Rynarzewie zawarł związek małżeński z Heleną Katafiasz (ur. 06.04.1906) z Kołaczkowa, mieli dzieci: Zdzisława, Jadwigę, Urszulę.

Archiwum Parafii Katolickiej pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Rynarzewie, „Liber Copulatorum 1908–1951", sygn. 5/1927; Album Pamiątkowy Powstańców Ziem Zachodnich R. P. Poznań 1938, nr 3, s. 86; Archiwum parafii katolickiej pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Rynarzewie, Liber Copulatorum 1908–1951, sygn. 1927; Archiwum ZKRPiBWP w Bydgoszczy, obecnie zbiory w Warszawie, teczka osobowa S. Hałasa (własnoręczny życiorys, deklaracja wstąpienia do ZBoWiDu, wnioski na odznaczenia, kopia zaświadczenia z CAW), dawna sygn. 7078; Izba Patrona Zespołu Szkół im. Powstańców Wielkopolskich w Rynarzewie. Lista internowanych do obozu jenieckiego Altdamm 12.01.1919 – 30.03.1919, poz. 23 Hałas Stanisław II.

Piotr S. Adamczewski

Hałas Władysław (1878–1959), członek Straży Ludowej, więzień obozu jenieckiego Altdamm, działacz społeczny i niepodległościowy. Ur. się 20 czerwca 1878 roku w Rynarzewie w dawnym powiecie szubińskim w rodzinie rolnika Mateusza i Franciszki z Kołodziejskich. Uczęszczał do miejscowej szkoły, a następnie pracował na gospodarstwie swoich rodziców. W latach 1912–1914 jako członek Dozoru Kościelnego przy parafii w Rynarzewie uczestniczył w pracach przygotowawczych do rozpoczęcia budowy nowego kościoła parafialnego. W latach

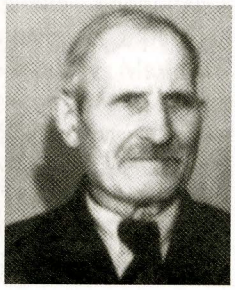

Władysław Hałas

1914–1917 był wcielony do armii pruskiej i uczestniczył w I wojnie światowej walcząc m. in. na frontach we Francji. Pod koniec 1918 r. włączył się w przygotowania do powstania. Na początku stycznia 1919 r. został ochotnikiem w samorzutnym oddziale kierowanym przez późniejszego majora WP Zygmunta Ligarzewskiego. Brał udział w walkach o pocztę, magistrat i dworzec kolejowy w Rynarzewie. W dniu 11 stycznia 1919 roku po przegranej bitwie pod Szubinem wycofujące się wojsko niemieckie pod dowództwem por. Freicherta von Groll aresztowały wszystkich mężczyzn pochodzenia polskiego w Rynarzewie. Wśród aresztowanych i umieszczonych na sali u Niemki Schlieterowej na rynarzewskim Rynku znajdował się Władysław Hałas i jego bracia Andrzej i Stanisław. Następnego dnia zostali oni przeprowadzeni do koszar niemieckich w Bydgoszczy, gdzie po pobiciu nakazano internowanym wejść do wagonów towarowych przeznaczonych do transportu bydła, które uprzednio wylano wodą, która zamarzła. Pociąg z internowanymi udał się w drogę do obozu jenieckiego Altdamm (Szczecin–Dąbie). Internowanych pobito na dworcu kolejowym w Chojnicach, a następnie przez Krzyż przewieziono do obozu w Altdammie. Mężczyzn umieszczono w drewnianych barakach, gdzie cierpieli brak pożywienia i wody, nękani różnymi chorobami. Pod koniec marca 1919 roku W. Hałas powrócił do Rynarzewa i pomimo podpisania, że nie będzie brał udziału w działaniach zbrojnych w powstaniu, wstąpił w szeregi Straży Ludowej. Po odzyskaniu Niepodległości rozpoczął szeroką działalność społeczną na terenie Rynarzewa i parafii. W 1922 roku gazety rozpisywały się o Władysławie Hałasie i jego zasiadaniu w dozorze szkoły katolickiej w Rynarzewie. Ówczesne władze zwolniły go z tego stanowiska, czemu sprzeciwiali się rodzice dzieci. Hałas sprzeciwiał się złemu traktowaniu dzieci w szkole przez nauczyciela oraz braku akceptacji jego osoby w tym dozorze. Na jego miejsce wybrano podczas zebrania Józefa Wołowskiego. W 1924 roku W. Hałas wstąpił w Rynarzewie do utworzonego wówczas Towarzystwa Powstańców i Wojaków. W dniu 13 stycznia 1925 roku był jednym z chrzestnych sztandaru Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Rynarzewie. Korespondent „Dziennika Bydgoskiego" tak pisał: *(...) Uroczystość rozpoczęła się od pochodu do kościoła, na którym widnieją jeszcze ślady kul pruskich, gdzie pi odprawieniu mszy świętej ks. proboszcz Buławski przemówił od ołtarza o znaczeniu wolności i sztandarze jako symbolu łączności i gotowości bojowej, po czym dokonał poświęcenia. Chrzestnymi byli: panie Janina Tomaszewska, Marta Przybylińska, Franciszka Wesołowska i Zofia Szymańska oraz panowie: Wincenty Gutkowski (przedstawiciel przemysłowców), Władysław Hałas (przedstawiciel rolników), Jan Markiewicz (przedstawiciel robotników) i kupiec Kazimierz Kujawski z Bydgoszczy (dawniejszy obywatel Rynarzewa)...(...).* Władysław Hałas w okresie dwudziestolecia międzywojennego był aktywnym członkiem wielu organizacji i stowarzyszeń, w których wybierany był do ich władz. Był mężem zaufania Chrześcijańsko–Narodowego Stronnictwa Rolniczego, zastępcą komendanta Straży Ogniowej w Rynarzewie. W 1928 roku był prezesem Towarzystwa Śpiewu „Echo" oraz sekretarzował w Towarzystwie Przemy-

słowo–Rzemieślniczym, w którym z okazji 10–lecia działalności w 1932 roku złożył sprawozdanie z okazji tego jubileuszu. W latach 1926–1934 Władysław Hałas był radnym Rady Miejskiej w Rynarzewie. W 1933 roku podczas Walnego Zebrania Władysław Hałas wstąpił w szeregi Ochotniczej Straży Pożarnej w Rynarzewie i był do swojej śmierci członkiem wspierającym tej jednostki. Podobnie jak pozostali członkowie wspierający (Andrzej Hałas, Jan Foc oraz niemieccy mieszkańcy miasteczka, rolnicy Zygler, Zempel i piekarz Bloch) zwolniony był z obowiązku dostarczania koni do pożaru. . W październiku 1934 r. został wybrany radnym gromadzkim w Rynarzewie. Przez cały okres dwudziestolecia międzywojennego jak i po II wojnie światowej Władysław Hałas wraz ze swoją żona Anną gospodarowali na swoim gospodarstwie w Rynarzewie przy ulicy Szubińskiej. Zmarł 4 marca 1959 roku w Rynarzewie gdzie został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym. 20 września 1902 roku we Wtelnie zawarł związek małżeński z Anną Kaliszewską (10.08.1882 –27.04. 1961), mieli dzieci: Franciszkę (1903–1992), Bernarda (1906–1987), Edmunda, Stanisławę (1914–1975), Henryka, Władysławę, Jadwigę i Irenę.

Archiwum Państwowe w Bydgoszczy. USC Rynarzewo, Księga Urodzeń 1878, sygn. 81/1878, USC Wtelno, Księga Małżeństw 1902, sygn. 10/1902; Archiwum USC Szubin. Księga Zgonów 1959, sygn. 5/1959; „Dziennik Bydgoski", nr 8 z 1932, nr z 27.05.1922; Izba Patrona Zespołu Szkół im. Powstańców Wielkopolskich w Rynarzewie, Lista internowanych do obozu jenieckiego Altdamm 12.01.1919–28.03.1919, poz. 21 Władysław Hałas; M. Adamczewska, P. Adamczewski, W służbie bliźnim. Dzieje Straży Pożarnej w Rynarzewie w latach 1837–2007, Rynarzewo–Żnin 2007; „Orędownik Powiatu Szubińskiego, nr 86 z 31.10.1934; P. Adamczewski, Historia modlitwą i pracą ludzi pisana. Dzieje kościoła i parafii pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Rynarzewie (1299–2003), Rynarzewo–Żnin 2003; Z. Kowalski, Rynarzewiacy – cisi bohaterowie, W; „Kurier Poranny", nr 233 z 23.08.1937; korespondencja autora tekstu z wnukiem W. Hałasa – Henrykiem Krzeszewskim z Bydgoszczy 2011.

Piotr S. Adamczewski

Hoffmann Ludwik (1893–1978), urodził się 11 sierpnia 1893 r. w Konarzewie w rodzinie Ignacego i Antoniny z domu Simińska. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Konarzewie wyjechał do Berlina. Zamieszkał u starszej siostry i rozpoczął naukę w zawodzie ślusarza maszynowego. W 1913 roku został powołany do armii pruskiej i skierowany do służby w marynarce wojennej w Kolonii. Służył na słynnym niemieckim pancerniku Schleswig–Holstein. Brał udział w Bitwie jutlandzka, nazywanej też w Niemczech *bitwą na* (*Skaggerakschlacht*), która miała miejsce w dniach od do roku. Było to jedyne starcie podczas, pomiędzy *Hochseeflotte* i *Grand Fleet*. Bitwa ju-

Ludwik Hoffmann

tlandzka była próbą realizacji idei wielkiego rozstrzygającego starcia flot liniowych, mającego się zakończyć w założeniu zniszczeniem jednej floty. Starcie nie przyniosło jednak rozstrzygnięcia i obie strony ogłosiły zwycięstwo. Podczas tej bitwy został ciężko ranny i przez wiele miesięcy był leczony w niemieckich szpitalach wojskowych. W końcu grudnia 1918 roku wrócił do domu. 8 stycznia 1919 roku wstąpił ochotniczo do oddziału powstańczego zorganizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Z kompanią porucznika Antoniego Szyftera brał udział w walkach pod Zbąszyniem. Później kompania walczyła w okolicach Wronek i Kwilcza. Z wojska zwolniony został 15 września 1919 roku i od października tego roku rozpoczął pracę jako mechanik kolejowy w PKP. W październiku 1920 roku wyjechał do Francji i pracował w kopalni. Do Polski wrócił w 1935 roku i wspólnie z żoną pracował w majątku ziemskim w Konarzewie. W 1943 roku został wysłany przez Niemców na roboty do Rosji do „bauzugu" kolejowego (pociągi robocze Wermachtu, których zadaniem było usuwanie szkód na torach po bombardowaniu). Do domu wrócił w maju 1945 roku i wrócił do pracy w PKP w Poznaniu jako ślusarz maszynowy. W 1953 roku przeszedł na emeryturę. Od 23 kwietnia 1965 roku członek ZBoWiD–u Koło w Dopiewie. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim 26 kwietnia 1972 roku awansowany na stopień podporucznika rezerwy Wojska Polskiego. Do 1967 roku mieszkał w Konarzewie; 27 listopada tego roku wraz z żona zamieszkał w Dopiewie. Był dwukrotnie żonaty. 7 stycznia 1935 roku w Konarzewie zawarł związek małżeński z Józefą Kuik (4 marca 1902–28 stycznia 1942), córką Jana i Józefy z domu Czyż. Pierwsza żona zmarła przy porodzie w 1942 roku. 1 czerwca 1942 roku ożenił się po raz drugi z Franciszką Sobkowiak (1901–1993). Z pierwszego małżeństwa urodziła się córka Józefa Kazimiera (28 stycznia–7 września 1942). Zmarł w Dopiewie 6 sierpnia 1978 roku i pochowany został na miejscowym cmentarzu parafialnym.

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918–1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 47–48; Tomkowiak Malwina, Hoffmann Ludwik (1893–1978), (w:) Powstańcy Wielkopolscy. Biogramy uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918–1919. Redakcja naukowa Bogusław Polak, Tom VII, Poznań 2010, s. 63–64 (tu brak foto.); Fotografia i informacje ze zbiorów Bogdana Czerwińskiego z Komornik.

Malwina Tomkowiak

Hurnik Edmund (1898–1975), urodził się dnia 26 marca 1898 r. w Wielichowie, w b. powiecie śmigielskim, ja-

Edmund Hurnik

ko syn Michała i Michaliny z domu Moszka. Michał Hurnik, któremu niemiecki zaborca zmienił nazwisko z Hurnicki na Hurnik, był listonoszem w Wielichowie. Od siódmego do czternastego roku życia uczęszczał do szkoły powszechnej w Wielichowie, którą ukończył w 1912 r. Naukę zawodu pobierał u mistrza kowalskiego Rudolfa Bederke, zamieszkałego w Rostarzewie. Po złożeniu egzaminu czeladniczego w Wolsztynie i otrzymaniu świadectwa czeladniczego, wyjechał jako czeladnik do Essen. Od 1916 do 1918 r. pracował tam w firmie Kruppa, w dziale narzędziowym. Za dobre wykonywanie pracy został zwolniony z poboru do służby wojskowej. W listopadzie 1918 r. wrócił do rodzinnego miasta. W styczniu 1919 r. zgłosił się jako ochotnik do Powstania Wielkopolskiego, do Kompanii Wielichowskiej pod dowództwem porucznika Stanisława Bobkiewicza (pochodzącego również z Wielichowa). Brał udział w walkach na froncie zachodnim przy oswobodzeniu miasta Wolsztyna i Kopanicy. W miejscowości Kargowa rozdzielono kompanię na sekcje. Edmunda Hurnika przydzielono do sekcji, która broniła dworca kolejowego. Po kilku dniach został oddelegowany do obsługi łączy telefonicznych na poczcie, które to zadanie wykonywał do chwili natarcia Niemców na Kargowę. Niemcy zaatakowali pocztę strzałami artyleryjskimi. Na rozkaz komendanta Kazimierza Szcześniaka powstańcy opuścili budynek i udali się do placówki kulomiotu, która była już rozbita przez Niemców. Po natarciu Niemców wycofano się do Kopanicy. Następnieoddziały z Poznania zluzowały oddziały powstańcze i kompania wróciła do Wielichowa. 14 marca 1919 r. Edmund Hurnik został przydzielony do 3 Pułku Strzelców Wielkopolskich (57 p.p.) Z pułkiem tym przebył cały szlak bojowy w wojnie z bolszewikami, aż po Bobrujsk nad Berezyną. Po powrociedo Poznania, Edmund Hurnik został w 1921 r. zdemobilizowany w stopniu szeregowca. W kwietniu 1922 r. podjął pracę na PKP, w Zakładach Naprawczych Taboru Kolejowego w Poznaniu jako kotlarz, a od 1928 r. jako ślusarz narzędziowy. W zakładzie tym przepracował również całą okupację i okres po drugiej wojnie światowej, do czerwca 1958 r. W lipcu 1958 roku przeszedł na emeryturę. Od sierpnia 1926 r. należał do Związku Zawodowego Pracowników Kolejowych Rzeczpospolitej Polskiej. Rada Państwa PRL, uchwałą z 8 grudnia 1973 r., mianowała Edmunda Hurnika na stopień podporucznika WP za udział w Powstaniu Wielkopolskim, a uchwałą z 3 kwietnia 1974 r. odznaczyła go Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Odznaczony ponadto: Medalem Dziesięciolecia Odzyskania Niepodległości oraz Brązowym Medal za Długoletnią Służbę. Zmarł 4 lutego 1975 roku w Poznaniu. Pochowany jest na cmentarzu sołackim przy ul. Lutyckiej. Związek małżeński zawarł 11 lutego 1925 r. w kościele parafialnym w Cerekwicy z Marianną Fabiś urodzoną w Napachaniu gmina Rokietnica (15 stycznia 1898–25 stycznia 1987 w Poznaniu). Z małżeństwa tego urodziły się dzieci: syn Henryk (23 marca 1926–3 maja 2005 w Poznaniu), inż. mech.: córka Genowefa (ur. 20 listopada 1928 w Poznaniu), krawcowa: córka Teresa (zamężna Paszkiewicz, ur. 22 lutego 1942 w Poznaniu), mgr inż. ogr.

Dokumenty i fotografie ze zbiorów rodzinnych autora.

Władysław Paszkiewicz

Jadomski Stefan Roman (1874–1923), ksiądz katolicki, działacz niepodległościowy, kapelan oddziałów powstańczych. Urodził się 30 stycznia 1874 r. w Chwalęcinie (pow. jarociński) w rodzinie rolnika Adolfa i Romany z d. Merlel. Maturę zdał w gimnazjum krotoszyńskim. Po odbyciu studiów seminaryjnych w Poznaniu i Gnieźnie przyjął w roku 1898 święcenia kapłańskie. Będąc wikariuszem w Przemęcie (1898–1906) i administratorem w Kotłowie (1906–1915) prowadził ożywioną działność społeczno–narodową. W Przemencie był dyrektorem miejscowego Banku Parcelacyjnego, a także członkiem Rady Nadzorczej Banku Ludowego. Podczas administrowania parafią w Kotłowie (dekanat ostrowski) aktywnie propagował oświatę i czytelnictwo w ranach Towarzystwa Czytelń Ludowych. Pełnił także obowiązki prezesa kółka rolniczego. Podczas strajku szkolnego dwukrotnie stawał przed pruskim sądem. W pierwszej instancji został skazany na grzywnę w wysokiści 200 marek za wzywanie dzieci do nieposłuszeństwa władzy przez to, że rozdawał rodzicom gotowe wzory oświadczeń, iż ich dzieci nie będą się uczyły religii po niemiecku. Od wyroku tego odwołał się i w drugiej instancji został uniewinniony. W okresie powstania wielkopolskiego pełnił (od 1 listopada 1917 r.) obowiązki proboszcza w Myjomicach (dekanat kępiński) i brał czynny udział w pracach niepodległościowych. Był organizatorem Komitetu Obywatelskiego, drużyn skautowych i „Sokoła", współpracował z ks. Henrykiem Zborowskim, założycielem powiatowej Rady Ludowej. Kiedy podczas walk powstańczych front przebiegał w pobliżu kościoła w Myjomicach wywiesił biało–czerwoną flagę. Nie bacząc na niebezpieczeństwo zajmował się zaopatrywaniem w broń oddziałów powstańczych. Wspominano go po latach jako „... prawdziwego księdza konfederata", nawiązując w ten sposób do niepodległościowych tradycji. Po odzyskaniu niepodległości otrzymał administrację parafii w Skrzebowej. W tym czasie był założycielem „Rolnika" w Kępnie i wicepatonem kółek rolniczych powiatu kępińskiego oraz założycielem Banku Kupieckiego w Kepnie. Zmarł, po długiej chorobie, 6 lipca 1923 r. Odznaczony był Krzyżem Walecznych i Krzyżem Pamiątkowym Naczelnej Rady Ludowej.

Stefan Roman Jadomski

Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Poznaniu

Księża społecznicy w Wielkopolsce 1894 –1919. Słownik biograficzny, t. II, Gniezno 2007 (Hieronim Szatkowski); Kubik A., Z żałobnej karty. „Kurier Poznański" nr 161 z 21 VII 1923; Piela M., Udział duchowieństwa w polskim życiu politycznym w latach 1914–1924, Lublin 1994, s. 85; Wieliczka, s. 14 i fot.; „Kurier Poznański nr 151, 152 i 153 /1923 (nekrologi).

Bogumił Wojcieszak

Janiak Wincenty (1891–1979), powstaniec kompanii szkaradowskiej, wieloletni sołtys Jezior, rolnik z Jezior. Urodził się 18 lipca 1891 r. w Ostojach. Syn rolnika Jana i Marianny z d. Wybierała. Po ukończeniu szkoły powszechnej pracował do 1909 r. wraz z rodzicami w go-

spodarstwie rolnym. W tym też roku wyjechał za pracą do Niemiec (Westfalia, Nadrenia), gdzie pracował na kolei, w kopalni węgla kamiennego, cementowni oraz fabryce żelaza. 15 sierpnia 1918 r. został powołany do armii niemieckiej i wcielony w szeregi 7 Batalionu Strzelców w Bückeburgu koło Hanoweru. Po przeszkoleniu został skierowany na front zachodni (Francja), na który nie dotarł w związku z zakończeniem wojny. Po dwutygodniowym pobycie w macierzystym garnizonie, zwolniony ze służby 30 listopada 1918 r. 21 stycznia 1919 r. wstąpił do oddziału powstańczego w Ostojach, wchodzącego w skład kompanii szkaradowskiej. Brał udział w powstaniu na odcinku Jeziora – Ostoje – Szkaradowo – Sowy pod dowództwem sierż. Józefa Kaucha. Dalszą służbę pełnił w szeregach 11 kompanii III batalionu 11 Pułku Strzelców Wielkopolskich (69 pp). Odbył kurs sanitarny. Zdemobilizowany 21 stycznia 1920 r. w stopniu szeregowego. Ponownie powołany do służby 13 sierpnia 1920 r. i skierowany na wojnę polsko – bolszewicką. W kolejnych miesiącach przeniesiony do 359 pułku piechoty (ochotniczo – rezerwowego), z którego został zwolniony w stopniu szeregowego 28 września 1920 r. W okresie dwudziestolecia międzywojennego mieszkał w Jeziorach, gdzie prowadził gospodarstwo rolne. Pracował w Kółku Rolniczym w Szkaradowie. W czasie okupacji hitlerowskiej mieszkał w Jeziorach. Nie był represjonowany. W latach powojennych kontynuował prowadzenie gospodarstwa rolnego. Był wieloletnim radnym Gromadzkiej Rady Narodowej oraz przez okres 15 lat sołtysem Jezior. Należał do ZBoWiD–u. Zmarł 26 listopada 1979 r. Spoczywa na cmentarzu parafialnym w Szkaradowie. Związek małżeński zawarł 31 listopada 1920 r. z Rozalią Małecką. Miał troje dzieci: Marię (ur. 1921), Czesława oraz Helenę (ur. 1926). Był odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1974).

Wincenty Janiak

Materiały oraz informacje przekazane przez rodzinę powstańca Mariannę Kaczmarek; APL – ZBoWiD – Teczka personalna Wincentego Janiaka, Sygn. 1640; Archiwum Prezydenta R. P. – wniosek odznaczeniowy Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego, Sygn. 711/74, wniosek odznaczeniowy Krzyża Kawalerskiego Orderu Odrodzenia Polski, Sygn. 340/75; Uchwała Rady Państwa z dnia 30 października 1974 r. Nr 0–1890; Uchwała Rady Państwa z dnia 9 kwietnia 1975 r. Nr 0–507, s. 2; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy ziemi jutrosińskiej, „Wiadomości Jutrosińskie", Nr 114/2009, s. 7; Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej. Materiały Źródłowe, t. VII, oprac. A. Grzelak, Bytom 2011; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej 1918 – 1919. Zeszyty Historyczne, cz. 1, Jutrosin 2012, s. 45–46.

Adam Grzelak

Jankowiak Władysław (1898–1971), urodził się 11 września 1898 r. w miejscowości Konarskie w gminie

Kórnik (pow. śremski). Był synem Jana i Antoniny z domu Waligóra. Miał siedmioro rodzeństwa; Bolesławę, Alfonsa, Czesława, Wacława, Stanisława, Jana i Natalię. Ukończył szkołę powszechną w Kórniku, z zawodu był kolejarzem. Od 2 stycznia 1919 r. walczył w Powstaniu Wielkopolskim w 3 Kompanii Ciężkich Karabinów Maszynowych (później w 17 Pułku Artylerii Ciężkiej) pod dowództwem chorążego Magdziarza. Uczestniczył w walkach na froncie północnym pod Chodzieżą, Czarnkowem, Romanowem i Budzyniem. Po zakończeniu Powstania został powołany do Wojsk Wielkopolskich i brał udział w wojnie polsko–bolszewickiej. Po zakończeniu wojny w stopniu szeregowego został zwolniony do rezerwy. Od 1922 r. do 1939 r. mieszkał w Kórniku i pracował jako zawiadowca stacji w Poznaniu–Starołęce. Na początku 1939 r. przeprowadził się i zamieszkał z rodziną w Krzyżownikach, w gminie Kleszczewo, prowadząc 16–hektarowe gospodarstwo rolne. W latach 1939–1945 przemieścił się z rodziną (w obawie przed wysiedleniem) do Robakowa w gminie Kórnik. W 1946 r. wrócił do Krzyżownik, prowadząc nadal gospodarstwo rolne. W Krzyżownicach mieszkał do śmierci. Odznaczony był: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1968), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958 r.), Medalem Pamiątkowym (Kórnik 27 grudnia 2008). Uchwałą Rady Państwa w 1972 roku mianowany podporucznikiem Wojska Polskiego. Od 1958 r. należał do ZBoWiD–u Poznań–Jeżyce (nr. ewid. 237612). W listopadzie 1925 r. ożenił się z Pelagią z domu Ratajczak, z którą miał troje dzieci: Irenę (1926–1980) zamężną Wojciechowska, pochowana w Tulcach; Leona (1930– 1974), pochowany w Tulcach i Urszulę (ur. 1933), zamężną Tadeuszyk, mieszka w Poznaniu–Szczepankowie. Zmarł 11 grudnia 1971 r. w szpitalu w Środzie Wlkp. Spoczywa z żoną Pelagią (1899–1983) na cmentarzu parafialnym w Tulcach, w sektorze E. Na nagrobku widnieje napis: *Powstaniec Wielkopolski.* Grób oznakowano w 2010 r. biało–czerwonym proporczykiem (inicjatywa Koła TPPW Kleszczewie). Nazwisko Władysława Jankowiaka umieszczone jest na tablicy pamiątkowej *Powstańcy Wielkopolscy 1918/19* odsłoniętej w 2011 r. na cmentarzu w Tulcach.

Władysław Jankowiak

CAW, KKiMN 81–24495, nr. 144/Ch. I.; Zaświadczenie o udziale w Powstaniu Wielkopolskim. Warszawa 20.01 .1959 r.; Dowództwo Okręgu Korpusu Nr VII, Referat Historyczny nr 276–I/9428/39, Zaświadczenie o czynnym udziale w walkach o niepodległość Państwa Polskiego, Poznań 14.08.1939 r.; H. Kowalewska, K. Krawiarz, H. Stachowiak. Powstańcy Wielkopolscy gminy Kleszczewo, Kleszczewo 2011, s. 12–13; Akta parafii pod wezwaniem Narodzenia NMP w Tulcach, Księga zmarłych nr 1971/31; Informacje, dokumenty i pamiątki rodzinne córki Urszuli Tadeuszyk z Poznania.

Halina Kowalewska

Jankowski Franciszek (1901–1970), powstaniec kompanii jutrosińskiej, żołnierz września 1939, pracownik magistratu jutrosińskiego. Urodził się 24 lipca 1901 r. w Jutrosinie. Syn rolnika Tomasza (zm. 1927) i Salomei z d. Mencel (1860–1947). Miał cztery siostry: Marcjannę (zm. 1957), Stanisławę, Jadwigę i Helenę (zm. 1972) oraz brata Jana (1892–1979). Uczęszczał do szkoły powszechnej w Jutrosinie, którą ukończył w 1916 r. Po zakończeniu edukacji pracował w rodzinnym gospodarstwie rolnym. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego wstąpił jako ochotnik do oddziału Straży Ludowej, przekształconego z dniem 14 stycznia 1919 r. w kompanię jutrosińską wchodzącą w skład batalionu jutrosińskiego 1 Pułku Piechoty na powiatu rawickiego. Brał udział w zajęciu Jutrosina 7 stycznia 1919 r. oraz w potyczkach z Niemcami pod Nad Stawem, Zmysłowem i Żydowskim Brodem. Ze względu na młody wiek oraz brak doświadczenia wojskowego, nie otrzymał przydziału do 11 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Powołany do służby wojskowej w marcu 1921 r. do kompanii zapasowej 75 pułku piechoty. Kompania stacjonowała w okolicy Kępna, udzielając pomocy walczącym powstańcom śląskim. Ze służby zwolniony w styczniu 1924 r. w stopniu starszego strzelca. Z dniem 1 marca 1924 r. podjął pracę w jutrosińskim tartaku, gdzie pracował do 30 września 1927 r. Tego samego roku otrzymał posadę woźnego w jutrosińskim magistracie. W kolejnych latach był nadal związany z magistratem w Jutrosinie, gdzie pracował na stanowiskach: inkasenta oraz rachmistrza–księgowego. W okresie dwudziestolecia międzywojennego należał do Związku Weteranów Powstań Narodowych R. P. 1914 – 1919 oraz Związku Powstańców Wielkopolskich – koło Jutrosin, Towarzystwa Gimnastycznego Sokół, Bractwa Kurkowego oraz OSP w Jutrosinie. 25 sierpnia 1939 r. został zmobilizowany do 26 pułku piechoty w Gródku Jagiellońskim. Podczas kampanii wrześniowej został przydzielony do jednego z batalionów pułku, biorącego udział w obronie Lwowa. Podczas walk dostał się do niewoli rosyjskiej, z której uciekł wraz z grupą innych żołnierzy pochodzących z województw zachodnich, dostając się wkrótce do niewoli niemieckiej. Po kilkudniowym pobycie w obozie jenieckim został zwolniony do domu. W okresie okupacji pracował w Urzędzie Miejskim w Jutrosinie na wcześniej zajmowanym stanowisku. Podczas tworzenia władz gminnych w Jutrosinie po zakończeniu II wojny światowej, otrzymał posadę sekretarza Gminy Jutrosin, którą sprawował do 1946 r. W latach powojennych pracował (od 1946 r.) w Tartaku Lasów Państwowych w Jutrosinie jako księgowy. Po przejęciu tartaku przez Gminną Spółdzielnię Samopomoc Chłopska, 1 kwietnia 1949 r. rozpoczął pracę na stanowisku księgowego – bilansisty, a od 1951 r. na stanowisku głównego księgowego. W 1969 r. przeszedł na emeryturę. Należał do ZBoWiD oraz do OSP, w której pełnił funkcję prezesa. Zmarł 14 lutego 1970 r. w rawickim szpitalu. Spoczywa na cmentarzu w Jutrosinie. Związek

Franciszek Jankowski

małżeński zawarł w 1926 r. z Anną Dybą (1904–1989). Miał troje dzieci: Franciszka (ur. 1928), Jana (1931–1984) oraz Marię (ur. 1933). Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1968), Medalem 10–lecia Odzyskanej Niepodległości. Ponadto Odznaką 1000–lecia Państwa Polskiego oraz Srebrnym Medalem Związku Ochotniczej Straży Pożarnej.

Materiały oraz informacje przekazane przez córkę powstańca Marię Piechocką; APP – Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, Jutrosin, powiat Rawicz wykaz członków koła. Sygn. 230, s. 13; Archiwum Prezydenta R. P. – wniosek odznaczeniowy Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego, Sygn. 176/68; Uchwała Rady Państwa z dnia 29 sierpnia 1968 r. Nr 0/353, s. 3; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej, „Wiadomości Jutrosińskie", Nr 115/2010, s. 7; Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej. Materiały Źródłowe, t. VII, oprac. A. Grzelak, Bytom 2011; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej 1918 – 1919. Zeszyty Historyczne, cz. 1, Jutrosin 2012, s. 46–48.

Adam Grzelak

Jarmużek Walenty (1870–1959), powstaniec kompanii jutrosińskiej, piekarz. Urodził się 11 lutego 1870 r. w Jutrosinie. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Jutrosinie. Po ukończeniu szkoły, podjął naukę zawodu piekarskiego. Odbył służbę wojskową w armii niemieckiej, do której został ponownie zmobilizowany po wybuchu I wojny światowej. Brał udział w walkach na froncie zachodnim między innymi pod Verdun. W końcu 1918 r. brał udział w pracy konspiracyjnej na terenie Jutrosina, mającej na celu rozbrojenie miejscowych Niemców. Brał udział w oswobodzeniu Jutrosina i okolicznych wiosek. Wszedł w skład kompanii jutrosińskiej, dowodzonej przez Marcelego Szymanowskiego, wchodzącej w skład batalionu jutrosińskiego 1 Pułku Piechoty powiatu rawickiego. Pełniąc służbę na odcinku jutrosińskim odznaczył się walecznością i kreatywnością w powierzonych mu zadaniach. Jako starszy rocznik nie otrzymał przydziału do III batalionu 11 Pułku Strzelców Wielkopolskich, formowanego z powstańców batalionu jutrosińskiego. Zwolniony ze służby 10 marca 1919 r. W okresie dwudziestolecia międzywojennego mieszkał przy jutrosińskim rynku. Pracował jako piekarz. Zajmował się obsługą oraz konserwacją zegara na jutrosińskim ratuszu. Należał do Towarzystwa Powstańców i Wojaków, Związku Weteranów Powstań Narodowych R. P. 1914 – 1919 oraz Związku Powstańców Wielkopolskich – koło Jutrosin. W okresie okupacji hitlerowskiej mieszkał w Jutrosinie, podobnie jak w latach powojennych. Zmarł 13 lutego 1959 r. Spoczywa na cmentarzu w Jutrosinie. Związek małżeński zawarł z Anielą Dykier (1967–1957). Miał trzech synów: Teodora (1898–1974, powstańca wielkopolskiego kompanii jutrosińskiej), Józefa i Stanisława (1906–1983) oraz dwie córki: Walentynę i Marię.

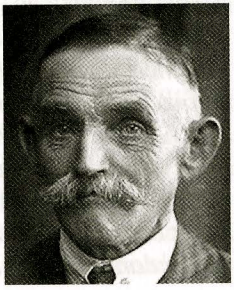

Walenty Jarmużek

Materiały oraz informacje przekazane autorowi przez Zygmunta Jarmużka; APP – Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, Jutrosin, powiat Rawicz akta koła. Sygn. 229 s. 6; APP – Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, Jutrosin, powiat Rawicz wykaz członków koła. Sygn. 230, s. 2; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej, „Wiadomości Jutrosińskie", Nr 115/2010, s. 7; Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej. Materiały Źródłowe, t. X, oprac. A. Grzelak, Bytom 2011; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej 1918 – 1919. Zeszyty Historyczne, cz. 1, Jutrosin 2012, s. 48–49.

Adam Grzelak

Jarosz Stanisław (1895– 1960), powstaniec kompanii dubińskiej, rolnik z Dubina. Urodził się 29 grudnia 1895 r. w Ugodzie powiat rawicki. Syn rolnika Antoniego i Katarzyny. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Zielonej Wsi. Po zakończeniu edukacji pozostawał z rodzicami, pomagając przy pracach w rodzinnym gospodarstwie rolnym. 16 listopada 1916 r. powołany do armii niemieckiej w szeregi 1 Pułku Ułanów w Ostrowie Wielkopolskim, brał udział w I wojnie światowej. Ze służby wojskowej zwolniony 18 grudnia 1918 r. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego, wstąpił 10 stycznia 1919 r. do oddziału powstańczego w Dubinie, dowodzonego przez Franciszka Ciesielskiego. Uczestniczył w oswobodzeniu Dubina, okolicznych miejscowości oraz w potyczkach na froncie rawickim pod Zieloną Wsią i Słupią Kapitulną. Po utworzeniu 11 Pułku Strzelców Wielkopolskich, wszedł w skład 3 kompanii ckm. W drugiej połowie 1919 r. przeniesiony do 2 Pułku Ułanów Wielkopolskich w Bydgoszczy. W okresie dwudziestolecia międzywojennego prowadził gospodarstwo rolne w Dubinie, które przejął od teścia po zawarciu związku małżeńskiego. Należał do Związku Weteranów Powstań Narodowych R. P. 1914 – 1919 oraz Związku Powstańców Wielkopolskich – koło Jutrosin. Po wybuchu II wojny światowej uciekał wraz z synem Tadeuszem w kierunku Warszawy. W połowie września 1939 r. dotarł w okolice Kutna, po czym wrócił do Dubina. W okresie okupacji hitlerowskiej i w latach powojennych prowadził gospodarstwo rolne w Dubinie, które przekazał synowi Zdzisławowi w latach 50–tych. Należał do ZBoWiD. Zmarł 25 stycznia 1960 r. Spoczywa na cmentarzu w Borku koło Dubina. Związek małżeński zawarł z Jadwigą Łysikowską (1890–1969). Miał dzieci: Antoniego (1921–2006), Tadeusza (1922–1999), Zdzisława (ur. 1923), Edmunda (1925– 1990), Stefanię (ur. 1926), Aleksandra (ur. 1929), Marię (ur. 1931) oraz Wandę (1934–2009).

Stanisław Jarosz

Materiały oraz informacje przekazane przez córkę powstańca Marię Elias; APP – Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, Jutrosin, powiat Rawicz akta koła. Sygn. 229 s. 64; APP – Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, Jutrosin, powiat Rawicz

wykaz członków koła. Sygn. 230, s. 12; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej, „Wiadomości Jutrosińskie", Nr 115/2010, s. 7; Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej. Materiały Źródłowe, t. VIII, oprac. A. Grzelak, Bytom 2011; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej 1918 – 1919. Zeszyty Historyczne, cz. 1, Jutrosin 2012, s. 49–50.

Adam Grzelak

Jaworska Anna (1896–1939), urodziła się 13 czerwca 1896 r. w położonej miedzy Łobżenicą a Złotowem miejscowości Skic. Nazwisko rodowe Nowicka, mieszkała w Liszkowie. W Powstaniu Wielkopolskim była łączniczką i zwiadowcą. Wyszła za mąż za Antoniego Jaworskiego, pracownika rolnego, zatrudnionego w folwarku von Witzlebena w Liszkowie. Miała czworo dzieci: synów Antoniego i Karola oraz córki Irenę i Elżbietę. Po wybuchu II wojny światowej uciekła z Liszkowa, ale kolejka wąskotorowa, która jechała została zatrzymana w Wiktorówku. Tam zakopała swoje dokumenty i uciekła Niemcom. Po dwóch tygodniach wróciła do domu w Liszkowie, gdzie została natychmiast wraz z mężem aresztowana przez Gestapo. 23 listopada 1939 r. została przez hitlerowców okrutnie zamordowana w Górce Klasztornej, tam również zamordowano jej męża Antoniego. Na jej grobie w Łobżenicy znajduje się tablica o treści: ANNA JAWORSKA Z D. NOWICKA /13. 06. 1896/ UCZESTNICZKA POWSTANIA WIELKOPOLSKIEGO / ANTONI JAWORSKI /12. 08. 1893/ JAN STEPAKA. Tablica została ufundowana przez Komitet Obrony Pamięci i Męczeństwa w Poznaniu na wniosek Wojewody Wielkopolskiego. W Łobżenicy został powołany Komitet Pamięci Anny Jaworskiej z Liszkowa.

Walter Kapeja, Andrzej Kosmala, Łączniczka Anna z Liszkowa (w:) Wielkopolski Powstaniec, Rok 2011.

Wojciech Kicman

Jezierski Józef (1894–1981), urodził się 28 lutego 1894 r. w Sadach (gmina Tarnowo Podgórne, pow. poznański). Był synem Jana i Marcjanny z domu Karnabal. Miał jedenaścioro rodzeństwa. Uczył się w szkole powszechnej w Zakrzewie. Z zawodu był szewcem. W 1915 r. został powołany do armii niemieckiej. W czasie działań wojennych ranny w lewe przedramię, przebywał w szpitalu wojskowym w Herten (Niemcy). W 1916 r. wywieziony na roboty przymusowe do Francji do Agronnen–Friedhof, gdzie przebywał do 1918 r. 28 grudnia 1918 r. ochotniczo wstąpił do Kompanii Powstańczej Powiatu Poznańskiego. Brał udział w zdobyciu Lotniska w Ławicy. Później służył w 1 Rezerwowym Pułku Strzelców Wielkopolskich (przemianowany na 10 Pułk Strzelców Wielkopolskich, następnie 68 pułk piechoty) pod dowództwem ppłk. Andrzeja Kopy. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. 31 stycznia 1972 roku, Uchwałą Rady Pań-

Józef Jezierski

stwa awansowany do stopnia podporucznika Wojska Polskiego. Od 1968 r. należał do ZBoWiD–u w Poznaniu (nr. ewid. 2242165). We wrześniu w 1922 r. zawarł związek małżeński ze Stanisławą Skrzypczak i zamieszkał w Śródce w gminie Kleszczewo. Od 1936 r. do śmierci mieszkał z rodziną w Tulcach w gminie Kleszczewo, powiat poznański (dawniej średzki), pracował jako woźny w szkole. Miał trzy córki: Irenę (ur. 1924), Lucynę (ur. 1928) i Zofia (ur. 1938), zamężną Rychlewicz, mieszka w Tulcach. Zmarł nagle 22 lipca 1981 r. w szpitalu w Środzie Wlkp. Spoczywa na cmentarzu parafialnym w Tulcach z żoną Stanisławą (1896–1985), w sektorze E. Na nagrobku widnieje napis: *Józef Jezierski ppor. Powstaniec Wielkopolski.* W 2010 r. jego grób oznakowano biało–czerwonym proporczykiem (inicjatywa Koła TPPW w Kleszczewie). Jego nazwisko jest umieszczone na tablicy pamiątkowej *Powstańcy Wielkopolscy 1918/19,* odsłoniętej w 2011 r. na cmentarzu w Tulcach.

Książeczka wojskowa nr 105/32 PKU Gniezno; Poświadczenie ppłk Andrzeja Kopy z dnia 11.12.1937 r.; Orzeczenie Komisji Inwalidzko – Rewizyjno– Lekarskiej przy PWRN w Poznaniu nr Wn 282/J z dnia 18.01.1952.; Legitymacja ZBoWiD nr czł. 9506, nr ewid. 2242165, Poznań 1968; H. Kowalewska, K. Krawiarz, H. Stachowiak. Powstańcy Wielkopolscy gminy Kleszczewo, Kleszczewo 2011, s. 16–17; Akta parafii pod wezwaniem Narodzenia NMP w Tulcach, Księga zmarłych nr 1981/20; Informacje i dokumenty z archiwum rodzinnego córki Zofii Rychlewicz z Tulec.

Halina Kowalewska

Jędrzejczak Wacław (1900–1990), urodził się 14 października 1900 r. w Bodzyniewie, w gminie Dolsk, w powiecie śremskim. Był synem Tomasza i Katarzyny z domu Pawlaczyk. W latach 1906–1914 uczęszczał do ośmioklasowej niemieckiej szkoły powszechnej w Bodzyniewie. Od 1915 r. do 1918 r. uczył się w szkole zawodowej, zdobywając zawód ślusarza. Pochodził w wielodzietnej rodziny, miał ośmioro rodzeństwa: Annę (1896–1975), Helenę (1898–1978), Stanisława (1899–1960), Katarzynę (1903– 1983), Martę (1898– 1981), Maksymiliana (1907– 1989), Stefana (1913– 1994) i Tadeusza (1916– 1988). W 1917 r. został powołany do armii pruskiej i wysłany na front do Francji. Po powrocie w grudniu 1918 r. wstąpił ochotniczo do tajnej organizacji powstańczej okręgu śremskiego, z którą zdobywał miasto Śrem i koszary wojskowe. Został przydzielony do 1 Kompanii Śremskiej, później służył w 11 Pułku Strzelców Wielkopolskich pod dowództwem ppor. Józefa Muszlewskiego. Brał udział w walkach o oswobodzenie Rawicza, Słupi, Zielonej Wsi, Karolinki, Wydawy i Kępna. Po zdobyciu miasta Kępna został przydzielony do 8 baterii 2–go Pułku Artylerii Polowej Wielkopolskiej, którą dowodził kapitan Zielke, a zastępcą był porucznik Nowak. Walczył z bolszewikami pod Lidą, jako kanonier. W 1922 r. został przeniesiony

Wacław Jędrzejczak

do rezerwy. Od 1922 r. do 1928 r. mieszkał w Lesznie. Pracował w PKP jako kolejarz. Śpiewał w chórze *Echo*. W 1928 r. zdał egzamin na maszynistę kolejowego i przeniósł się do Katowic. Nadal pracował w swoim zawodzie. 26 sierpnia 1939 r. został zmobilizowany do armii polskiej i wcielony do 25 Pułku Artylerii Polowej w Będzinie. 20 września 1939 r. dostał się do niewoli niemieckiej. Został wywieziony do Niemiec i zatrudniony w fabryce BMW w Monachium. W 1943 r. aresztowany za sabotaż i osadzony w więzieniu Bernau, następnie w Blechamer i Raciborzu. W 1945 r. wrócił do Śremu, gdzie przez okres okupacji przebywała jego żona z córką. 10 lipca 1945 r. wyjechał z rodziną do Szczecina. Pracował do 1947 r. w CPN, a od 1947 r. do 1953r. w Porcie Morskim (PRCiP). W latach 1953–1961 pracował w Stoczni Remontowej w Szczecinie (PWD). W 1961 r. przeszedł na rentę inwalidzką. W 1970 r. przeprowadził się do Gowarzewa w gminie Kleszczewo, gdzie zamieszkał z żoną, córką Zefiryną i jej mężem. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1974). Otrzymał też prawo do noszenia Odznaki Pamiątkowej Wojsk Wielkopolskich (1921). Uchwałą Rady Państwa z dnia 13 maja 1974 r. awansowany został do stopnia podporucznika Wojska Polskiego. W grudniu 1988 r. w Swarzędzu odsłaniał pomnik Powstańców Wielkopolskich, ufundowany z okazji 350–lecia Swarzędza. Od 1981 r. należał do ZBOWiD–u w Poznaniu (nr ewid. 625392). 13 listopada 1928 r. ożenił się z Pelagią z domu Borowską, z którą miał jedną córkę Zefirynę (ur. 1929) zamężną Sochacka. W 1988 r. małżonkowie obchodzili 60–lecie małżeństwa. Zmarł nagle 7 kwietnia 1999 r. w domu w Gowarzewie. Spoczywa na cmentarzu parafialnym w Tulcach, w sektorze F. Na nagrobku widnieje napis: *Powstaniec Wielkopolski*. W 2010 r. jego grób oznakowano biało–czerwonym proporczykiem (inicjatyw Koła TPPW w Kleszczewie). Nazwisko Wacław Jędrzejczak figuruje na tablicy pamiątkowej *Powstańcy Wielkopolscy 1918/19* odsłoniętej w 2011 r. na cmentarzu w Tulcach. Odsłonięcia tablicy dokonali; 101 letnia żona powstańca Pelagia Jędrzejczak (ur. 13 lutego 1910) i wójt gminy Kleszczewo Bogdan Kemnitz.

Karta tożsamości 8 Baterii Polowej Wielkopolskiej (D–ca 8/14. p. a. p. Wlkp.); Oświadczenie pisemne świadków: Franciszka Dominiaka z Wirginowa pow. Śrem i Edmunda Słomińskiego z Bodzyniewa pow. Śrem z dnia 28.12.1969 r.; Życiorys (rękopis) Wacława Jędrzejczaka, Szczecin 22.08.1969 r. i Gowarzewo 27.06.1981 r.; Legitymacja uprawniająca do noszenia Odznaki Pamiątkowej Wojsk Wielkopolskich nr J 91; Akta parafii pod wezw. Narodzenia NMP w Tulcach, Księga zmarłych nr 1971/31; H. Kowalewska, K. Krawiarz, H. Stachowiak, Powstańcy Wielkopolscy gminy Kleszczewo, Kleszczewo 2011, s. 13–16; Dostojny jubileusz, (w:) Samorząd, nr 2, luty 2010, Gazeta mieszkańców gminy Kleszczewo, s. 5; informacje, dokumenty i pamiątki rodzinne córki Zefiryny Sochackiej z Gowarzewa.

Halina Kowalewska

Jędrzejczak Wincenty (1872–1940), urodzony 13 października 1872 r. w Lubocześnicy (pow. szamotulski),

uczęszczał do czteroklasowej szkoły powszechnej w Podpniewkach. W armii zaborczej służył w latach 1892 – 1895, mianowany podoficerem. W czasie I wojny światowej został awansowany na sierżanta. Z wojny powrócił w listopadzie 1918 r. do Tuczęp (w powiecie międzychodzkim). Na wieść o Powstaniu Wielkopolskim i obsadzeniu Kwilcza i Sierakowa wezwał 9 stycznia 1919 r. ludność Tuczęp do powstania i na czele zbrojnej grupy rozbroił Niemców w Tuczępach, Mnichach i Gralewie. Spowodował rozkręcenie szyn kolejowych toru Zbąszyń–Międzychód pod Głażewem. W czasie bitwy pod Kamionną 16 stycznia, na czele powstańców z Tuczęp, Mnich i Mniszek, stanowił odwody. 17 stycznia 1919 roku z rozkazu dowódcy Konstantego hr. Chłapowskiego obsadził Miłostowo ze swymi 40 ludźmi i pełnił funkcję dowódcy pododcinka. 25 stycznia 1919 r. otrzymał przydział do 1 kompanii por. Kucharskiego, jako dowódca plutonu, a 27 stycznia złożył przed kompanią przysięgę. Objął dowództwo wysuniętego punktu oporu w Kamionnie, gdzie jego pluton zmuszony był odpierać liczne ataki niemieckie, a zwłaszcza 30 stycznia, kiedy nieprzyjaciel rzucił kilkadziesiąt pocisków artyleryjskich, a oddziały piesze podeszły pod wieś Kamionna. Za swą postawę jego pluton rozkazem gen. Dowbora Muśnickiego z 1 lutego otrzymał zaszczytny tytuł *zuchów Kamionny*, a odwiedzający 4 lutego front płk Milewski udziela kompanii pochwałę. Od 4 marca pełnił funkcję dowódcy 1 kompanii, która utrzymywała pozycję: Tuczępy, Mnichy, Mniszki, Gralewo, Kamionna, Motzberg, które to miejscowości w dalszym ciągu narażone były na ogień karabinów maszynowych, karabinów i min ze strony niemieckiej. Odznaczony był Medalem Niepodległości i Odznaką Pamiątkową Za Waleczność Naczelnej Komendy Straży Ludowej (nr leg. 177). Ze względu na podeszły wiek i zły stan zdrowia uniknął w dniu 12 grudnia 1939 r. wysiedlenia do Generalnego Gubernatorstwa. Zmarł w Grobi 18 stycznia 1940 r. Został pochowany na cmentarzu parafialnym w Sierakowie.

Wincenty Jędrzejczak

Foto–Archiwum rodzinne; CAW w Warszawie, Kwestionariusz dla otrzymania Medalu Niepodległości; relacje rodziny; Sierakowskie Zeszyty Historyczne nr 3, s. 52–54.

Jarosław T. Łożyński

Kaczmarek Franciszek (1900–1982), urodził się 20 stycznia 1900 r. w Poznaniu – Rataje, w powiecie poznańskim. Syn Michała i Antoniny. Miał jednego brata Marcina. Ukończył szkołę ludową. Po jej ukończeniu został wcielony do armii niemieckiej. 3 stycznia 1919 r. zgłosił się ochotniczo do udziału w Powstaniu Wielkopolskim, początkowo walczył w Kompanii Średzkiej, później został wcielony do 15 Pułku Artylerii Polowej 2 Dywizji Strzelców Wielkopolskich i wraz z nią skierowany na północny odcinek frontu; tam stacjonował do końca

stycznia 1920 roku. W okresie reorganizacji Wojsk Wielkopolskich, 2 Dywizja Strzelców Wielkopolskich przemianowana została na 15. Dywizję Piechoty Wielkopolskiej, skoncentrowana 6 marca 1920 r. na linii Brody–Krasne–Złoczów. Walczył w Kijowie i w obronie Warszawy. W czasie pobytu na froncie ciężko zachorował. 10 maja 1920 r. został skierowany do 101 szpitala polowego w Równem. Rozpoznano malarię. W szpitalu przebywał do lipca 1920 roku. 11 lutego 1922 r. przeniesiony został do rezerwy. 1 stycznia 1951 r. zwolniony został ze służby wojskowej i wykreślony z ewidencji wojskowej. W okresie międzywojennym przebywał w Tulcach, gdzie pracował jako kowal w majątku. Był komendantem Straży Pożarnej w Tulcach oraz pełnił funkcję marszałka w tuleckim kościele. Za walki w 1920 roku był odznaczony Krzyżem Walecznych (nr krzyża 11191). Uchwałą Rady Państwa został odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1971). Za udział w Powstaniu Wielkopolskim awansowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. 15 maja 1922 r. ożenił się ze Stanisławą Landsberczak z domu Tomaszewską (ur. 25 października 1895). Zamieszkał razem z żoną w Tulcach, w gminie Kleszczewo. Małżonkowie wychowali dwoje dzieci; Kazimierę (1923–1984) zam. Borowczyk i Romana (1925–1987). Obydwoje spoczywają na cmentarzu parafialnym w Tulcach. Zmarł 13 stycznia 1982 r. w Tulcach i pochowany został zamiejscowym cmentarzu parafialnym w sektorze E. W 2010 r. grób oznakowano biało–czerwonym proporczykiem i tabliczką z napisem *Powstaniec Wielkopolski* (inicjatywa Koła TPPW). Nazwisko Franciszka Kaczmarka wymienione jest na tablicy pamiątkowej *Powstańcy Wielkopolscy 1918/19*, odsłoniętej 18 czerwca 2011 r. na cmentarzu parafialnym w Tulcach.

Książeczka wojskowa – Gł Ks. ewid. nr 276, liczba porządkowa listy pobor. 9.694; Zaświadczenie mobilizacyjne l. p. 4036/38, PKU Gniezno; Skierowanie do szpitala polowego 101. Dow. 15 Dyw. Piech. Wielkopolskiej (2 Dywizja Strzelców Wielkopolskich) z dnia 5.10.1920; Zaświadczenie o zwolnieniu z obowiązkowej służby wojskowej nr 904. WKR Poznań – Powiat, 4.12.1950 r.; Akta parafii pod wezwaniem Narodzenia NMP w Tulcach, Księga zgonów nr 1982/2; H. Kowalewska, K. Krzwiarz, H. Stachowiak, Powstańcy Wielkopolscy gminy Kleszczewo, Kleszczewo 2011, s. 17–19; Urząd Stanu Cywilnego w Kleszczenie, Akta zgonów nr 1/82; Informacje i dokumenty z archiwum rodzinnego prawnuczki Marty Perlińskiej i jej ojca Stanisława Perlińskiego z Tulec.

Halina Kowalewska

Kaczmarek Tadeusz (1897–1974), Urodził się 24 października 1897 r. w Ostojach (daw. pow. rawicki) w rodzinie Celestyna i Julianny z Kowalskich. Od szóstego roku życia uczęsz-

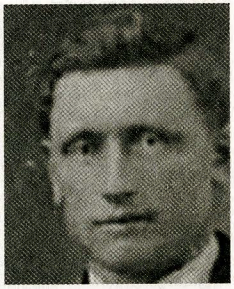

Tadeusz Kaczmarek

czał do miejscowej szkoły powszechnej. Po jej ukończeniu pracował w gospodarstwie rodziców. W 1916 r. wcielono go do armii niemieckiej i skierowano na front zachodni. W roku następnym został ranny w rękę. Pod koniec I wojny światowej zdezerterował i wrócił do domu rodzinnego. Od 3 stycznia do 12 lutego 1919 r. uczestniczył w Powstaniu Wielkopolskim. Pod dowództwem starszego sierżanta Wawrzyńca Mencla brał udział w akcjach zbrojnych o Ostoje, Szkaradowo i Jeziorki. 12 lutego 1919 r. dostał się do niewoli niemieckiej i przebywał w obozie Neuhamer. 1 listopada 1919 r., w ramach wymiany jeńców, został zwolniony i wrócił do rodziny. Na początku lutego 1920 r. został powołany do służby wojskowej w 11 kompanii 69 Pułku Piechoty, z którym walczył w wojnie polsko–bolszewickiej. Po zakończeniu działań wojennych pozostał w Wojsku Polskim do 22 czerwca 1922 r. Zwolniony do rezerwy, osiedlił się w Mochach, gdzie zakupił 9–ha gospodarstwo rolne. 4 grudnia 1939 r. wysiedlony został z rodziną do Kosowa (pow. sokołowski, woj. warszawskie). Wiosną 1945 r. powrócił do rodzinnej miejscowości. Zmarł 21 października 1974 r. Spoczywa na cmentarzu w Kaszczorze. Został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1974) oraz Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1973). Za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowano go podporucznikiem WP. Żonaty z Katarzyną Wojciechowską z Ostoi, miał siedmioro dzieci: Helenę (zamężną Pochanke), Józefa, Władysława, Stefana, Zofię (po mężu Toś), Franciszka i Mariannę (zamężną Pieśniak).

Archiwum Państwowe w Lesznie, akta ZBoWiD–u, sygn. 1915; Akta Zarządu Powiatowego ZBoWiD–u w Wolsztynie z lat 1970–1974; Informacje i pamiątki rodzinne córki Marianny Pieśniak z Moch.

Antoni Fornalski

Kamiński Władysław (1901–1982), urodził się 16 kwietnia 1901 r. w Smolicach w gminie Kobylin, w powiecie krotoszyńskim, w województwie wielkopolskim. Był synem Jana i Marianny z domu Szumna. Miał brata Jana i siostry; Mariannę i Stanisławę. Mieszkał w Smolicach do 1923 r. Szkołę powszechną skończył w Kobylinie. Z zawodu był szewcem. Jako młody chłopiec, ochotniczo brał udział w Powstaniu Wielkopolskim. Uchwałą Rady Państwa został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Od 1923 r. zamieszkał z rodzicami w Raszewach w powiecie gostyńskim. W 1923 r. podjął pracę w Powiatowym Zarządzie Dróg Publicznych w Gostyniu. Po złożeniu egzaminu na drożnika od 1952 r. do przejścia na emeryturę pracował w Rejonie Eksploatacji Dróg Publicznych w Lesznie. Okres międzywojenny i podczas II wojny światowej mieszkał z rodziną w Raszewach, pracując w Gostyniu. Od 1980 r. zamieszkał z żoną u córki Zofii w Kleszczewie w powiecie po-

Władysław Kamiński

znańskim, w województwie wielkopolskim. W 1924 r. ożenił się z Marianną z domu Durczewską, z którą miał czworo dzieci: Wenancjusza (1925–2008) spoczywa w Środzie Wlkp.; Władysława (ur. 29 kwietnia 1928), wdowiec, mieszka w Gostyniu; Remigiusza (1926–?), pochowany we Wrocławiu i Zofię (1931–2006), pochowana w Kleszczewie. Małżonkowie obchodzili 50 rocznicę pożycia małżeńskiego w 1974 roku. Zmarł 25 października 1982 r. w Kleszczewie, mając 81 lat. Spoczywa z żoną Marianną (15 listopada 1902–4 listopada 1983) na cmentarzu parafialnym w Kleszczenie. Na płycie grobowca widnieje napis *Powstaniec Wielkopolski 1918–1919.* Z inicjatywy Koła Towarzystwa Pamięci Powstańców Wielkopolskich w Kleszczewie w 2012 r. grób oznakowano biało–czerwonym proporczykiem.

Informacje, zdjęcia i dokumenty od Elżbiety Nowak i Jolanty Rymarskiej–wnuczek powstańca, zamieszkałych w Kleszczenie; Urząd Stanu Cywilnego w Kleszczewie, Księga zgonów nr 17/82; Własnoręcznie napisany wniosek z przebiegiem pracy zawodowej–Władysław Kamiński, Raszewy, 16 czerwca 1958 r.

Halina Kowalewska

Karłowski Tadeusz (1893–1936), członek Powiatowej Rady Ludowej oraz Powiatowej Rady Robotników i Żołnierzy, delegat na Polski Sejm Dzielnicowy, organizator batalionu jutrosińskiego, działacz społeczny. Urodził się 13 października 1893 r. w Poznaniu, w rodzinie ziemiańskiej, jako najstarszy syn Kazimierza Eugeniusza Witolda Karłowskiego h. Prawdzic i Izabeli Studniarskiej h. Pobóg. Miał dwóch braci: Kazimierza *(1895–1976)* i Krzysztofa (1901–1921) oraz dwie siostry: Gabrielę (1896–1985) i Izabelę (1903–1981). Dzieciństwo spędził w rodzinnym domu w Poznaniu, uczęszczając do Gimnazjum im. Bergera. Po zdanym egzaminie maturalnym, kontynuował naukę na studiach rolniczych w Berlinie. Po ukończeniu ich został dyrektorem majętności Sielec Stary, należących do ks. Olgierda Czartoryskiego. Stanowisko to objął w okresie I wojny światowej i pozostawał na nim do 1920 r. W końcu 1918 r. brał udział w konspiracyjnych spotkaniach w Jutrosinie oraz okolicznych miejscowościach, opowiadając się po stronie zwolenników kierunku radykalnego wobec zaborcy. Był jednym z organizatorów Straży Ludowej w Jutrosinie, wspierając jednocześnie tworzenie oddziałów Straży Ludowej na terenie Dubina i Szkaradowa. Został delegatem na Sejm Dzielnicowy z powiatu rawickiego. Wchodził w skład Powiatowej Rady Ludowej oraz Powiatowej Rady Robotników i Żołnierzy. Na polecenie Powiatowej Rady Ludowej uzyskał dla jutrosińskich powstańców z Krotoszyna uzbrojenie: 40 karabinów Mauser wzoru 88 i 2000 sztuk amunicji. Uczestniczył w zajęciu Jutrosina w dniu 7 stycznia 1919 r., stając na czele ówczesnych władz po-

Tadeusz Karłowski

wstańczych wraz z Janem Kasprzakiem i Marcelim Szymanowskim do 14 stycznia 1919 r., t. j. do dnia przybycia ppor. Mariana Szulca, wyznaczonego na dowódcę batalionu jutrosińskiego. Podczas pobytu ppor. Mariana Szulca pod Rawiczem w okresie od 5 do 16 lutego 1919 r. wspierał dowódcę batalionu w sprawach gospodarczych. Pod koniec stycznia, przy pomocy ówczesnego starosty, zorganizował oddział żandarmerii konnej liczący 24 ludzi pod dowództwem Stanisława Hoffmanna. Brał udział w I bitwie rawickiej w nocy z 3 na 4 lutego 1919 r. na prawym skrzydle frontu rawickiego, atakującym Rawicz od strony Łaszczyna. Mimo iż bitwa ta zakończyła się niepowodzeniem, prawe skrzydło w wyniku prowadzonych działań dotarło pod sam Rawicz, zdobywając przy tym dwie armaty z końmi i amunicją. Po zakończeniu powstania powrócił do pracy w Sielcu Starym. Od 1920 r. nieprzerwanie aż do swej śmierci dzierżawił majątek Piaski od ks. Marii Otyli Druckiej–Lubeckiej z Dłoni. W majątku tym uprawiał między innymi buraki cukrowe, będąc jednocześnie udziałowcem cukrowni w Miejskiej Górce i zasiadając w jej zarządzie. W połowie lat 30–tych XX wieku (1934–1935), kupił od rodziny Szczepkowskich majątek Chaławy w powiecie śremskim, liczący 287 ha. W okresie dwudziestolecia międzywojennego był działaczem Związku Poznańskich Kółek Rolniczych. W tym czasie był członkiem kółek rolniczych w Jutrosinie i Konarach oraz członkiem Wielkopolskiego Związku Ziemian. Zmarł na atak serca 17 grudnia 1936 r., podczas pobytu w Poznaniu, mając zaledwie 43 lata. Spoczywa na cmentarzu na poznańskim Dębcu. W 1924 r. zawarł związek małżeński z Janiną Bartoszewicz h. Pomian (1905–1938) z majątku Wiecinino. Miał czworo dzieci: Pawła (1925 –1928), Konstantego (1926– 2005), Jana (ur. 1930) i Alicję (1935– 1999). Odznaczony Krzyżem Niepodległości i Złotym Krzyżem Zasługi.

Materiały przekazane przez wnuka powstańca Tadeusza Karłowskiego; Grzelak A., Tadeusz Karłowski (1893–1936), „Wiadomości Jutrosińskie" nr 114/2009, s. 7; Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej. Materiały Źródłowe t. II, oprac. A. Grzelak, Bytom 2010; Z. Wieliczka, Od Prosny po Rawicz, Wspomnienia z Powstania Wielkopolskiego 1918 – 1919, Poznań 1931, s. 324–325, 231; Kaminiarz–Rostocki S., Odcinek Jutrosiński w Powstaniu Wielkopolskim, „Rocznik Leszczyński", t. IV, Leszno 1984, s. 283, 285–288, 296–297, 300–301; Moryson J., Tadeusz Karłowski. Delegat na Polski Sejm Dzielnicowy, „Przegląd Wielkopolski" nr 2 (80), Poznań 2008; Moryson J., Książę Olgierd Czartoryski h. Pogoń Litewska (25.10.1888 – 6.2.1977). Życie i działalność społeczno – polityczna, Poznań 2007, s. 132; Opis Powstania Wielkopolskiego, Jutrosin 30.07.1927, s. 1; Dzieje Powstania Wielkopolskiego w Jutrosinie, b. d. w., s. 1; Dembiński F., Św. Tadeusz Karłowski 13.10.1893– 17.09.1936. Wspomnienia pośmiertne, Poznań 1936; „Kurier Poznański", Nr 432 z dnia 18.09.1936; „Kurier Poznański", Nr 434 z dnia 19.09.1936; Kamza P., Strzelecka 28, „Kronika Miasta Poznania", Nr 2 z 1998 r., s. 212–223; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej 1918 – 1919. Ze-

szyty Historyczne, cz. 1, Jutrosin 2012, s. 53–54.

Adam Grzelak

Kasprowiak Józef (1891–1977), urodził się 22 stycznia 1891 r. w Żegrówku (daw. pow. śmigielski) jako syn Andrzeja i Franciszki z Wojciechowskich. Po ukończeniu szkoły powszechnej pracował w gospodarstwie rodziców, a potem – jako młodociany – w wieku 16 lat wyemigrował w poszukiwaniu pracy do Niemiec. Znalazł zatrudnienie w górnictwie węglowym w Westfalii. W 1911 r. jako poborowy został powołany do odbycia służby wojskowej w armii niemieckiej. Z chwilą wybuchu I wojny światowej ponownie wcielono go do wojska niemieckiego i skierowano na front zachodni na terem Belgii i Francji. W połowie listopada 1918 r., zdemobilizowany, wrócił do domu rodzinnego. Na wieść o wybuchu Powstania Wielkopolskiego wstąpił jako ochotnik do 3 powstańczej kompanii śmigielskiej, dowodzonej przez ppor. Józefa Łukomskiego. Uczestniczył w akcjach zbrojnych w okolicach Krzycka, Mórkowa i Lipna. Po zakończeniu walk powstańczych został czasowo zwolniony z dalszej służby. Następnie, 14 lipca 1919 r. powołano go do 4 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późn. 58. Pułk Piechoty Wielkopolskiej), w którym służył do 16 października 1919 r. Po 10–miesięcznej przerwie ponownie został wcielony, ale do 7 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późn. 61. Pułk Piechoty Wielkopolskiej), z którym brał udział w wojnie polsko–bolszewickiej na froncie polsko–ukraińskim. 21 października 1920 r., zdemobilizowany, wrócił do rodzinnego Żegrówka. Wkrótce potem zamieszkał w Popowie Starym u swej małżonki, z którą prowadził 8–ha gospodarstwo rolne. W czasie okupacji został wywieziony na roboty przymusowe do Niemiec. Zmarł 19 października 1977 r. Spoczywa na cmentarzu parafialnym w Wilkowie Polskim. Był odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowano go podporucznikiem WP. Był dwukrotnie żonaty. Z pierwszego małżeństwa z Marią Makałą miał syna Józefa, a z drugiego małżeństwa z Zofią Łakomą – dzieci nie miał.

Józef Kasprowiak

Archiwum Państwowe w Lesznie, akta ZBoWiD–u, sygn. 2024; Bauer P., Omieczyński W., Śmigiel w Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919, Śmigiel 1988/1989, s. 7–8; Zbierski H., Udział mieszkańców Śmigla i okolicy w Powstaniu Wielkopolskim 1918–1919, Śmigiel – Kościan 1994, s. 28, 31–33; Informacje Władysława Napieralskiego ze Starego Popowa.

Antoni Fornalski

Kasprzak Marcin (1892– 1980), powstaniec kompanii dubińskiej, pracownik Lasów Państwowych. Urodził się 3 listopada 1892 r. w Domaradzicach. Syn Antoniego i Łucji z d. Kanarkowskiej. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Domaradzicach. Do 17

roku życia pracował na roli z rodzicami. W 1909 r. wyjechał do Westfalii, gdzie podjął pracę w jednej z tamtejszych fabryk. W 1912 r. został powołany do służby w armii niemieckiej i wcielony do 137 pułku piechoty stacjonującego w Hagenau. Podczas I wojny światowej walczył na froncie zachodnim we Francji, gdzie 10 października 1918 r. został ranny. Z końcem listopada tegoż roku został zwolniony ze służby. W czasie tworzenia oddziałów powstańczych wstąpił 8 stycznia 1919 r. w szeregi kompanii dubińskiej dowodzonej przez Franciszka Ciesielskiego. Brał udział w powstaniu na odcinku Wielki Bór – Janowo. Od 20 lutego 1919 r. przydzielony do 11 Pułku Strzelców Wielkopolskich (69 pp). 1 czerwca 1919 r. został skierowany na kurs minomiotów do 8 Pułku Strzelców Wielkopolskich w Jarocinie. Po ukończeniu kursu skierowany do kompanii minomiotów w 62 pułku piechoty. W jego szeregach brał udział w wojnie polsko–bolszewickiej. 24 listopada 1920 r. został zdemobilizowany w stopniu sierżanta. W 1922 r. wyjechał do Francji, gdzie podjął pracę w kopalni węgla kamiennego. Po powrocie do kraju w 1926 r., wyjechał do Gdyni, gdzie pracował przez okres 3 lat przy budowie na kolei. Należał do Związku Weteranów Powstań Narodowych R. P. 1914–1919 oraz Związku Powstańców Wielkopolskich. W czasie okupacji hitlerowskiej został skierowany do prac przymusowych w leśnictwie. Po zakończeniu wojny, do przejścia na rentę w 1957 r., pracował jako robotnik leśny w Nadleśnictwie Baszków. Członek Związku Zawodowego Pracowników Rolnych i Leśnych oraz ZBoWiD. Mieszkał w Domaradzicach. Zmarł 14 czerwca 1978 r. w Domaradzicach. Spoczywa na cmentarzu w Borku koło Dubina. Związek małżeński zawarł z Pelagią Waścińską, z którą miał córkę Cecylię oraz synów: Józefa i Edmunda. Po śmierci żony zawarł kolejne małżeństwo z Pelagią Chudzikowską (zm. 1936). Z drugiego małżeństwa miał dwie córki: Józefę i Teresę oraz syna Bolesława. Trzeci związek małżeński zawarł 17 lipca 1937 r. z Wiktorią Rabiegą (1903–1986), z którą miał dwoje dzieci: Marcelego (ur. 1938) i Genowefę (ur. 1940). Odznaczony był: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1968), Krzyżem Walecznych (1921) oraz Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1969). Za udział w Powstaniu Wielkopolskim, w 1972 r. został mianowany na stopień podporucznika rez. WP.

Marcin Kasprzak

Materiały oraz informacje przekazane przez córkę powstańca Genowefę Samol; APL – ZBoWiD – Teczka personalna Marcina Kasprzaka Sygn. 2035; Archiwum Prezydenta R. P. – wniosek odznaczeniowy Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego, Sygn. 1383/69, wniosek odznaczeniowy Krzyża Kawalerskiego Orderu Odrodzenia Polski, Sygn. 727/68; Uchwała Rady Państwa z dnia 22 grudnia 1969 r. Nr 0/2000, s. 4; Uchwała Rady Państwa z dnia 8 stycznia 1968 r. Nr 0/23, s. 3; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej, „Wiadomości Jutrosińskie", Nr 114/2009, s. 7; Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej. Materiały Źródło-

we, t. VIII, oprac. A. Grzelak, Bytom 2011; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej 1918 – 1919. Zeszyty Historyczne, cz. 1, Jutrosin 2012, s. 53–54.

Adam Grzelak

Kiełbasiewicz Stanisław (1897–1959), urodził się 8 października 1897 roku w Józefinowie pow. Oborniki jako syn Józefa i Weroniki z d. Brzyszkiewicz. Ukończył 4 klasy szkoły powszechnej. Mieszkał w Sokołowie pow. Chodzież gdzie pracował jako robotnik. Brał udział w I wojnie światowej w latach 1916 – 1918. Do powstania zgłosił się ochotniczo 5 stycznia 1919 roku. Został przydzielony do tworzącej się 7 kompanii II batalionu 4 Pułku Strzelców Wlkp. (późniejszy 58 pp). Uczestniczył w walkach o Radwanki, Podstolice i Trzydomy. Brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej. W listopadzie 1920 roku przeniesiony do rezerwy. 7 października 1922 roku w Budzyniu zawarł związek małżeński z pochodzącą z Budzynia Wiktorią Jankowską. Z małżeństwa tego urodziła się jedyna córka Joanna, zamężna Kowalak. Podczas okupacji pracował w Poznaniu w fabryce H. Cegielskiego. Zmarł 12 października 1959 roku w Budzyniu i został pochowany na miejscowym cmentarzu. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958).

Stanisław Kiełbasiewicz

Biuro Kadr i Odznaczeń Kancelarii Prezydenta RP; Urząd Stanu Cywilnego w Budzyń; K. Kościelna, Powstanie Wielkopolskie 1918 –1919 na terenie Budzynia; W. Janiszewski, pamiątki i informacje rodziny.

Ewa Kabat

Kierski Witold Paweł (1899–1940), urodził się 25 marca 1899 r. w Inowrocławiu, syn Maksymiliana, uczeń gimnazjum w Berlinie, następnie w Inowrocławiu, tam członek Towarzystwa Tomasza Zana. Od 1 października 1916 roku członek Polskiej Organizacji Wojskowej w Sierpcu w gub. Płockiej: werbował członków do organizacji i kolportował druki w języku polskim, pracował w majątkach w Piastowie w pow. sierpeckim i w Śmiłowie w pow. płockim. W grudniu 1918 roku w kampanii Służby Straży i Bezpieczeństwa w Poznaniu, brał udział w pierwszej wymianie ognia 27 grudnia w pobliżu *Bazaru*, następnie w wypieraniu Niemców ze śródmieścia, wpierw z Muzeum Prowincjonalnego, na dachu budynku Muzeum umieszczono karabin maszynowy, zdobyty podczas zajmowania Prezydium Policji, celem osłony Bazaru, który stanowił punk centralny w pierwszych dniach powstania. Od początku stycznia 1919 w 2 kompanii Pułku Poznańskim SSiB im. Dąbrowskiego, brał udział w zdobyciu stacji lotniczej w Ławicy 6 stycznia (30 stycznia pułk włączony do 1 Pułku Rezerwowego Strzelców Wlkp., od 15 marca – 10 Pułk Strzelców Wlkp., od 10 grudnia – 68 pp). Od 5 lutego brał udział w walkach na froncie północnym pod Szubinem i Żninem (11–12 lutego), od 19 lutego na froncie za-

chodnim, pod Zbąszyniem, od 22 czerwca na froncie ukraińskim, od 6 sierpnia na froncie wołyńskim, od września 1919 na zachodnim froncie wielkopolskim, na linii demarkacyjnej polsko–niemieckiej, od lutego 1920 na froncie litewsko–białoruskim w walkach 17 dywizji piech., od września 1920 na linii demarkacyjnej polsko–litewskiej na Suwalszczyźnie. Po wojnie, w 1921 na kursie w Wielkopolskiej Szkole Podchorążych dla Podoficerów w Bydgoszczy, po ukończeniu mianowany ppor. piech. i przydzielony do 55 pp. W Lesznie, mianowany dowódcą kampanii. Od 27 marca 1923 w rezerwie. W 1924 ponownie powołany do służby zawodowej i przydzielony do 20 pp. w Rzeszowie, następnie do 10 p. ułanów w Białymstoku na stanowisko oficera administracyjnego i żywnościowego. 30 maja 1929 zwolniony ze służby czynnej, rozpoczął pracę w Państwowej Żupie Solnej w Inowrocławiu, wkrótce przeniósł się do Warszawy, do 10 kwietnia 1932 urzędnik w oddziale koncernu Siemens–Werke. Od 1933 roku do września 1939 w Banku Gospodarstwa Krajowego. W 1932 odbył ćwiczenia w rezerwie w 59 p. piech. w Inowrocławiu. Odznaczony Medalem Niepodległości, Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918–1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości i Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich. W końcu sierpnia 1939 zmobilizowany do 6 pp w Wilnie, który w ramach 1 Dywizji Piechoty wchodził w skład Grupy Operacyjnej *Wyszków*, od 1 września na linii obronny Narwi pod Różanem, 13–14 września rozbity w rejonie na zachód od Łukowa i Siedlec, dywizja przestała istnieć. Po reorganizacji 19 września z trzech dawnych pułków 1 dywizji piech., 1,5 i 6, sformowano 1 pp, całkowicie zniszczony w dniach 22 i 23 września pod Tarnawatką i 26 września pod Krasnobrodem. Luźne grupy żołnierzy i oficerów próbowały przedostać się na zachód, w części na Węgry, korzystając z wolnej przestrzeni po wycofaniu się korpusów niemieckich za San, jednak wyprzedziły je sowieckie szybkie dywizje konne i zmotoryzowane. W dniach 29 września – 2 października znaczna większość tych żołnierzy dostała się do niewoli. Szeregowi zostali zwolnieni, zaś oficerowie przewiezieni do obozów przejściowych w Wołoczyskach (Frydrychówce) i w Szepietówce, następnie do obozów w Kozielsku i Starobielsku. Ppor. Kierski został osadzony w obozie w Kozielsku, wywieziony na podstawie listy NKWD nr 043/3 poz. 30 z 20 kwietnia 1940 i zastrzelony w lesie katyńskim. W 1943 podczas ekshumacji zidentyfikowany, oznaczony nr AM 2490 i pochowany w bratniej mogile, prawdopodobniej czwartej, na nowo zbudowanym cmentarzu. Przy jego zwłokach znaleziono świadectwo szczepienia w obozie.

Amtliches Material, Berlin 1943, s. 233; A. Moszyński: Lista katyńska, Londyn 1982, s. 87; Pamiętniki znalezione w Katyniu, Paris 1990, s. 119; Wojskowy Przegląd Historyczny, R. 1990 nr 1/2, s. 391; J. Tucholski: Mord w Katyniu, Warszawa 1991, s. 133; Rozstrzelani w Katyniu, Warszawa 1995, s. 107; Księga pochowanych żołnierzy, Pruszków 1996, s. 170; Katyń: księga cmentarna, Warszawa 2000, s. 261; M. Paluszkiewicz, J. Szews: Słownik biograficzny członków tajnych towarzystw gimnazjalnych, Poznań 2000, s. 95–96.

Wojciech Śmigielski

Klicze (Klitsche) Józef (1898–1920), podporucznik obserwator wojska polskiego. Urodził się 10 marca 1898 roku we wsi Mchy koło Śremu, w rodzinie nauczyciela Roberta Stefana Klitsche i Marii Tomaszewskiej. Ukończył seminarium nauczycielskie w Pile. W styczniu 1917 roku został powołany do armii pruskiej i przydzielony do 1 pułku artylerii lekkiej. Od kwietnia 1917 roku był nauczycielem pomocniczym w szkole reflektorów w Hanowerze; w październiku 1917 roku został wysłany na front zachodni do Francji. Później przydzielony do lotnictwa, jako uczeń–pilot. Od kwietnia 1918 roku w szkole lotniczej w Halberstadt (Saksonia–Anhalt). W czerwcu 1918 roku, na własną prośbę odszedł na kurs lotników–obserwatorów w szkole przygotowawczej w Altenburgu (Turyngia), następnie do głównej szkoły lotników–obserwatorów. Z wojska niemieckiego został zwolniony 1 stycznia 1919 roku, wrócił do rodzinnej miejscowości i wziął udział w Powstaniu Wielkopolskim. Później do końca marca pracował jako praktykant w starostwie w Środzie. Do Wojska Polskiego wstąpił 1 kwietnia 1919 roku i przydzielony został na stanowisko instruktora w Szkole Obserwatorów w Ławicy koło Poznania. 22 maja 1919 roku przydzielony został do 14 Wywiadowczej Eskadry Lotniczej i wyjechał na Front Ukraiński i Białoruski. 22 sierpnia 1919 roku dokonał lotu bojowego, podczas którego zbombardował dworzec kolejowy w Szepietówce, oddalony o 90 kilometrów od linii frontu i główny punkt koncentracji wojsk bolszewickich na Wołyniu. 18 kwietnia 1920 roku w czasie lotu nad stacją kolejową Krupki, dostrzegł sowiecki pociąg pancerny i zaatakował go. Uczestniczył też a akcji zbombardowania lotniska bolszewickiego w Krainikach. Za czyny te został odznaczony Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego Virtuti Militari nr 8130. Zginął wraz z sierżantem–pilotem Władysławem Bartkowiakiem, zestrzelony po stoczeniu walki powietrznej pod Borysławiem z samolotem nieprzyjaciela, pilotowanym przez Aleksija D. Szyrynkina. Polscy lotnicy: sierż. pil. Władysław Bartkowiak i sierż. obs. Józef Klicze zostali pochowani z honorami wojskowymi przez lotników bolszewickich. Po śmierci awansowany na stopień podporucznika WP i odznaczony Polową Odznaką Obserwatora. Rodziny nie założył.

Józef Klicze

CAW, AP 13779; VM 18–1115; Marian, Ku Czci Poległych Lotników. Księga Pamiątkowa. Warszawa 1933; Listy strat Wojska Polskiego. Polegli i zmarli w wojnach 1918–1920", Warszawa 1934, s. 362; Eligiusz Tomkowiak, Klicz (Klitsche) Józef (10 III 1898–14 V 1920), (w:) Kawalerowie Virtuti Militari 1792–1945. Słownik biograficzny. Praca zbiorowa pod redakcją naukową Bogusława Polaka. Tom II (1914–1921), część I (zeszyt próbny), Koszalin 1991, s. 67.

Eligiusz Tomkowiak

Klucz Antoni (1893–1939), kupiec, ochotnik kompanii powstańczej frontu północnego, wiceprezes Towarzystwa Powstańców i Wojaków we Władysła-

wowie. Ur. się 8 czerwca 1893 roku w Kaczkowie w powiecie żnińskim w rodzinie Józefa i Katarzyny z Chęsiów. Po wyuczeniu się w zawodzie kupieckim przeniósł się wraz z braćmi do Poznania gdzie zajmował się handlem i zamieszkiwał na ulicy M. Mottego 5. Na wieść o wybuchu powstania w Poznaniu powraca w rodzinne strony i wstąpił w szeregi oddziałów powstańczych. Walczył pod Żninem, Szubinem oraz wzdłuż linii brzegowej Noteci. W dwudziestoleciu międzywojennym A. Klucz zajmował się handlem na terenie gromady Władysławowo i Annowo oraz prowadził lokal gastronomiczny z zajazdem. Udzielał się również w życiu społecznym swojej miejscowości i okolicy, m. in. był członkiem przymusowej straży pożarnej w Annowie, gdzie pełnił funkcje komendanta jednostki. W dniu 4 kwietnia 1930 roku po połączeniu straży pożarnej w Annowie ze strażą we Władysławowie powołano do istnienia Ochotniczą Straż Pożarną we Władysławowie, na czele której jako komendant stanął Antoni Klucz. W zabudowaniach A. Klucza z braku odpowiednich pomieszczeń na remizę, przechowywana była sikawka strażacka, która udawano się do pożarów. Na polecenie starosty szubińskiego w połowie lat 30–tych wybudowano remizę w której umieszczono tę sikawkę. 21 kwietnia 1929 roku A. Klucz został wybrany na radnego gminy Annowo w dawnym powiecie szubińskim. W tym czasie A. Klucz należał do Towarzystwa Powstańców i Wojaków gdzie pełnił funkcje wiceprezesa tej organizacji. 1 września 1929 roku w lokalu Antoniego Klucza we Władysławowie odbyła się uroczystość wręczenia sztandaru dla Towarzystwa Powstańców i Wojaków. O wydarzeniach tych donosił na swoich łamach „Dziennik Bydgoski" w słowach: *(...) Na godzinę 11 przed południem całe Towarzystwo wraz z gośćmi przyjechało umajonymi wozami drabiniastymi do Rynarzewa. po zbiórce u p. Banacha udano się pochodem do kościoła parafialnego, gdzie ks. proboszcz Buławski po stosownym przemówieniu dokonał poświęcenia sztandaru. Po nabożeństwie wrócono do Władysławowa przed lokal p. Klucza. Tutaj odbyła się uroczysta ceremonia wręczenia sztandaru...pan ppor. Rokicki dokonał wręczenia sztandaru, który odebrał p. prezes Wałkowski i z kolei wręczył do prezesowi miejscowemu p. J. Twardemu, ten zaś komendantowi miejscowemu p. L. Kiełpińskiemu...dalej przemawiali delegaci bratnich Towarzystw i tak: p. Szweder z Łabiszyna, p. Piątek z Barcina, p. burmistrz Tomaszewski z Rynarzewa, p. Dybczyński z Szubina i wreszcie p. Skrzypczak imieniem chóru kościelnego oraz p. Staniszewska imieniem Towarzystwa Młodych Polek...(...).* Na początku września 1939 roku A. Klucz został aresztowany wraz z grupą mieszkańców wsi Władysławowo przez szubińskie gestapo i przewieziony do Szubina, gdzie po przesłuchaniu został rozstrzelany w masowej egzekucji 38 mieszkańców powiatu szubińskiego przy budynku sądu. Większość uczestników tych dramatycznych wydarzeń znajdowała się na listach proskrypcyjnych w związku z ich udziałem w powstaniu z roku

Antoni Klucz

1919. Jan Jankowski w swoim pamiętniku *„Swastyka nad Szubinem"*, tak opisuje moment egzekucji: *(...) Dzień 18 września 1939 roku pozostanie na zawsze upamiętniony pierwszą masową egzekucją trzydziestu ośmiu osób na podwórzu więziennym (w tym sześć osób nie rozpoznanych). Egzekucję poprzedziły ćwiczenia gimnastyczne przeplatane biciem, prowadzone przez Thona, Schramma i Stellera, którzy w jednej ręce dzierżyli bicz, w drugiej rewolwer. Thon wyprowadził skazańców z więzienia; musieli oni sami przygotować sobie miejsce na mogiłę, wyrywając i usuwając kwiaty i chwasty, po czym Thon wydał im od sześciu do ośmiu łopat. Było ich za mało, więc wysłano Wilkosza i Bleję, wyłączonych uprzednio z tej grupy, na zbiórkę łopat po mieście. Gdy dół miał około półtora metra głębokości, rozkazano wyrzucić narzędzia pracy. Na nasypie przy mogile ustawiono karabin maszynowy, z którego oddawano salwy do stojących w grobie. Egzekucji dokonało siedmiu żołnierzy Wehrmachtu, używając prócz karabinu maszynowego również rewolwerów. Po dokonaniu mordu Wilkosz i Bleja zasypali lekko grób. Było to trudne gdyż ciała jeszcze drgały. Na rozkaz Thona wciągnięto do mogił również Andrzejewskiego, jeszcze żywego i przysypano go ziemią. (Andrzejewski z Szubina został przy kopaniu grobu uderzony przez Thona kolbą tak silnie, że upadł i nie mógł się poruszać)...(...).* W dniu 16 kwietnia 1947 roku w sprawie śmierci A. Klucza zeznawała w sadzie grodzkim w Szubinie jego żona Zofia, która zeznała: *(...) dnia 17 września 1939 roku zaginiony został aresztowany przez Niemców i odprowadzony do Szubina. Gdy w tydzień potem czyniłam poszukiwania za nim, niczego się dowiedzieć nie mogłam, dopiero później w tajemnicy powiedział mi Michał Kończal, że mój mąż został rozstrzelany (...).* Po zakończeniu II wojny światowej zwłoki ze szczątkami pomordowanych ekshumowano w dniu 1 lipca 1945 roku na terenie miasta Szubina, a następnie w prostych drewnianych ponumerowanych trumnach przywieziono na rynarzewski cmentarz, by pochować je w zbiorowej mogile obok powstańców wielkopolskich pochowanych tam w roku 1920. Pochowano wówczas 17–tu pomordowanych, a wśród nich kupca Antoniego Klucza z Władysławowa. Nad mogiła znajduje się obecnie okazały pomnik z tablicami inskrypcyjnymi. Antoni Klucz odznaczony był Odznaką Powstańca Broni przyznawaną przez Związek Towarzystw Powstańców i Wojaków. 27 kwietnia 1920 roku w Rynarzewie zawarł związek małżeński z nauczycielką Zofią Łuczak (ur. 17.02.1896), mieli syna Mirosława (27.05.1923–06.01.1968).

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Bydgoszczy. Komisja Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu. Sprawa o stwierdzenie zgonu A. Klucza, sygn. 234/78 zg 11/47; Archiwum Państwowe w Bydgoszczy. Inspektor Szkolny w Szubinie 1920–1939, sygn. 42/457; Akta Starostwa Powiatowego w Szubinie 1949–1950. Akta grobów wojskowych i osób pomordowanych w latach 1939–1945 na terenie powiatu szubińskiego. sygn. 252. W dokumencie tym znajduje się numeracja wszystkich trumien po ekshumacji z dnia 1 lipca 1945 roku: nr 15 Klucz Antoni – Władysławowo; Starostwo Powiatowe w Szubinie 1919–1939, sygn. 16/396, 16/401; Archiwum Parafii Katolickiej pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Rynarzewie. Liber copulatorum

1908–1951, sygn. 10/1920; Księga zmarłych 1964–1977, sygn. 1/1968; „Dziennik Bydgoski", nr 207 z 08.09. 1929; J. Jankowski, „Swastyka nad Szubinem", Lista zamordowanych mieszkańców powiatu szubińskiego, poz. 40 A. Klucz, kupiec z Władysławowa, rozstrzelany 18.09.1939; Książka Adresowa miasta stołecznego Poznania 1923, Poznań 1924; S. Kłodziński, „Powiat szubiński. Opis dla władz, urzędów, instytucji, organizacji i osób prywatnych". Szubin 1935; „Przegląd Zachodni", nr 1–2 z 1955. K. M. Pospieszalski, E. Serwiński. Ankieta mordów przeprowadzonych przez hitlerowców na terenie Polski w czasie okupacji w Warthegau. Jesień 1945, poz. 323 (rozstrzelani przez Wermacht za udział w powstaniu wielkopolskim 1918/1919. Zwłoki zakopano w grobie masowym w więzieniu, później ekshumowano i pochowano na cm. parafialnym w Szubinie).

Piotr S. Adamczewski

Kluczyński Stanisław (1895–1936), urodził się 31 marca 1895r. w miejscowości Gołuski, w gminie Dopiewo, w powiecie poznańskim. Ojciec Antoni i matka Rozalia z domu Dudziak. Miał liczne rodzeństwo: Marię, Katarzynę, Józefa (1893–1961) Powstańca Wielkopolskiego, oficera Wojska Polskiego, Antoniego (1899–1937) Halerczyka, uczestnik wojny polsko–bolszewickiej,

Stanisław Kluczyński

Ignacego (1900–1919) żołnierz, Jana (1902–1937) podpor. rez., lekarza medycyny, Wacława (?–1943) oficera Armii Poznań, zmarł w niewoli i Alfonsa – oficer z okresu II wojny światowej. Wszyscy posiadali wykształcenie wyższe i średnie. W rodzinie pielęgnowane były wartości patriotyczne. Od 1903 r. do 1946 r rodzina mieszkała w Markowicach w gminie Kleszczewo, w powiecie średzkim, obecnie poznańskim, posiadając dobra ziemskie o powierzchni 77 hektarów. Stanisław po skończeniu szkoły ludowej w Markowicach uczył się w Gimnazjum w Lesznie. Należał do Towarzystwa Tomasza Zana i aktywnie w nim działał. Po zdaniu matury w Lesznie, został powołany do armii pruskiej. Jako artylerzysta walczył w I wojnie światowej. W 1918 r. wraz z bratem Józefem brał udział w Powstaniu Wielkopolskim. Był oficerem 5 Pułku Artylerii Ciężkiej. Następnie brał udział w wojnie polsko–bolszewickiej. Pozostał w wojsku jako instruktor w Szkole Pomiarów Artylerii w Toruniu do roku 1924 (Toruń, leg. Nr 557). Był członkiem Związku Oficerów Rezerwy Rzeczypospolitej Polskiej Okręg Poznański (leg. Nr 771). Wchodził w skład Komitetu Honorowego Tow. Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918–1919 w Środzie Wlkp. Odznaczony dwukrotnie Krzyżem Walecznych. W okresie międzywojennym był dzierżawcą majątku we wsi Węgierskie w pobliżu Markowic, w gminie Kleszczewo. Rodziny nie założył. Zmarł 10 grudnia 1936 r. w szpitalu w Środzie Wlkp. Pochowany w rodzinnym grobie na cmentarzu przykościelnym w Krerowie. Na płycie grobowca wymienieni są rodzice: Antoni (24 maja 1864–17 czerwca 1928), ojciec; Rozalia Kluczyńska z d. Dudziak (1 września

1864–22 maja 1932), matka oraz Antoni (24 grudnia 1899–17 stycznia 1953), brat; Joanna z Bartkowskich Kluczyńska (8 listopada 1913–20 marca 1990), bratowa i Jan (20 lutego 1902–28 listopada 1937), brat, dr. med. ppor. rez.–zmarł w Solcu Kuj. W pogrzebie udział brały delegacje Powstańców Wlkp. i delegacje wojskowe. Żegnany był z honorami wojskowymi. W 2011 r. grób został oznakowany biało czerwonym proporczykiem (inicjatywa Koła TPPW w Kleszczewie).

Jan Alkiewicz, Konspiracyjny ruch niepodległościowy uczniów Gimnazjum w Lesznie Wlkp., Poznań 1971; Legitymacja osobista nr 557 Pomiarów Artylerii, Toruń 4.10.1923r.; Legitymacja Nr 771 Związek Oficerów Rezerwy Rzeczypospolitej Polskiej, Okręg Poznański, Koło Średzkie., Środa 30.12.1926; Informacji (maszynopis) oraz dokumenty i pamiątki ze zbiorów rodzinnych stryjenki Marii Szydłowskiej z Kościana i stryjenki Barbary Kluczyńskiej – Chełmikowskiej z Jerki.

Halina Kowalewska

Knast Dionizy (1899–1972), kupiec i działacz społeczny. Urodził się 15 lutego 1899 r w Witkowie powiat gnieźnieński w rodzinie urzędniczej Leona i Marii z Nowickich. Ukończył szkołę powszechną i handlową. 15 grudnia

Dionizy Knast

1918 r. wstąpił do 1 Kompanii 2 Batalionu Straży i Bezpieczeństwa w Poznaniu–Jeżycach. 27 grudnia 1918 r w szeregach tej jednostki brał czynny udział przy zdobywaniu niemieckiego Prezydium Policji, a w dniach następnych w walkach o inne budynki oraz koszar pułku grenadierów na Jeżycach. Ponadto wykonywał różne zlecone zadania strażnicze. Z Poznania został skierowany do 1 p. strz. Wlkp. (55 pp) i uczestniczył w walkach na terenie Osowej Góry. W 1919 r. pełnił funkcję instruktora w Wielkopolskiej Szkole Podoficerów Piechoty w Poznaniu. Po powrocie do macierzystej jednostki, Batalionu Zapasowego 1 p. strz. Wlkp., służył kolejno w następujących formacjach: D. O. K. VII w Poznaniu, Inspektoracie Wychowania Fizycznego w 3 baonie 61 pp w Gnieźnie, 59 pp w Osowej Górze oraz Batalionie Zapasowym w Inowrocławiu. W 1921 r. został zdemobilizowany. W okresie międzywojennym prowadził działalność handlową w Poznaniu i Białymstoku. Podczas okupacji hitlerowskiej przebywał w Warszawie gdzie prowadził sklep bławatów. Jednocześnie zaangażował się w działalność konspiracyjną w szeregach Armii Krajowej (pseudonim „Dunin"). Po wybuchu Powstania Warszawskiego brał udział w walkach na terenie Starego Miasta. Dnia 5 czerwca 1945 r. przyjechał do Legnicy, gdzie prowadził sklep galanteryjny z pięcioletnią przerwą w pracy w „Centrogalu" w Legnicy. Był współzałożycielem w 1946 r. Zrzeszenia Prywatnego Handlu i Usług w Legnicy. W tej organizacji od 1948 r. był członkiem Zarządu, od 1950 r. Prezesem, a od 1953 r. Honorowym Prezesem Zarządu. Od chwili powstania w 1960 r. Koła Środowiskowego Stronnictwa Demokratycznego przy ZPHiU był jego

pierwszym przewodniczącym, a następnie członkiem Zarządu. Ponadto udzielał się społecznie w Oddziale Towarzystwa Rozwoju Ziem Zachodnich w Legnicy, Komisji Podatkowej Miejskiej Rady Narodowej w Legnicy. Zmarł 17 czerwca 1972 r. Został pochowany w mundurze Powstańca Wielkopolskiego na Cmentarzu Komunalnym w Legnicy. Był odznaczony: Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem Za wojnę 1918/1921, Odznaka Za Waleczność Naczelnej Rady Ludowej i odznaką Powstańca Broni. Od 1948 r. był żonaty z Kazimierą Pędziwiatr.

Akta personalne w Zarządzie Okręgu Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych w Legnicy.

Czesław Kowalak

Kniat Mikołaj (1879–1956), urodził się 28 listopada 1879 r. w Krerowie, w gminie Kleszczewo, w rodzinie rolnika Mikołaja i Marianny (Marcjanny). Pochodził z licznej rodziny. Chodził do szkoły powszechnej do Krerowa, po jej ukończeniu pracował z rodzicami w gospodarstwie rolnym. W sierpniu 1914 r. został powołany do armii niemieckiej. Po zgłoszeniu się do punktu mobilizacyjnego w Kostrzynie, przydzielony został do 20 pułku artylerii polowej. Walczył we Francji i Luksemburgu i w Belgii. Po powrocie do domu, w grudniu 1918 r. ochotniczo zgłosił się do oddziałów powstańczych (wraz z Franciszkiem Wojtkiewiczem z Krerowa), walczył na froncie północnym pod Nakłem. W latach 1922–1930 był rozjemcą na obwód Zdziechowice. W czasie II wojny światowej i okresie międzywojennym mieszkał w Krerowie pełniąc funkcje sołtysa i urzędnika udzielającego ślubów. Ocalił przed zniszczeniem figurę Matki Boskiej przechowując ją w domu na strychu. Kolumnę na której stała na rozdrożu drogi do Zimina i Kromolic wybudowali w 1865 r. jego dziadkowie Adam i Jadwiga Kniat, w podzięce za ocalenie ludzi z okolicy przed szalejącą cholerą. Niemcy zniszczyli kolumnę. Mikołaj w 1947r. odbudował ją i umieścił ocaloną figurę. Ożenił się z Magdaleną, z którą nie miał dzieci. Jako wdowiec ożenił się po raz drugi z Marią z domu Maciejewską (1917–1985), z którą miał sześcioro dzieci: Wincentego, Nikodema, Władysława, Jadwigę, Antoniego, Telesfora i Stanisława. Zmarł 27 lutego 1956 r. w Krerowie i spoczywa w grobowcu rodzinnym na miejscowym cmentarzu parafialnym. W 2011 r. grób oznaczono biało–czerwonym proporczykiem i umieszczono tabliczkę *Powstaniec Wielkopolski 1918–1919* (z inicjatywy Koła TPPW w Kleszczewie).

Mikołaj Kniat

Kniat Mikołaj, Dzienniczek od 3.08 – 25.09. 1914 r., rękopis; Akta parafii pod wezwaniem Św. Jana Chrzciciela w Krerowie, księga zmarłych; Informacje, dokumenty i pamiątki rodzinne wnuczki Bożeny Karolczak z Krerowa.

Halina Kowalewska

Kokociński Hilary Franciszek (1877–1933), ksiądz katolicki, działacz niepodległościowy. Urodził się 13 stycznia 1877 w Żołędowie pod Bydgoszczą, w rodzinie urzędnika bankowego Władysława i Joanny z d. Maisner. Do szkoły średniej uczęszczał w Krotoszynie, gdzie uzyskał maturę 15 marca 1901 r. Po odbyciu studiów seminaryjnych w Poznaniu i Gnieźnie przyjął święcenia kapłańskie 2 kwietnia 1905 r. Następnie został skierowany na wikariat w Miejskiej Górce. W okresie czteroletniej pracy w tej parafii wykazywał duże zdolności ekonomiczne. Z jego inicjatywy powstała Spółka „Rolnik", którą kierował jako jej dyrektor. Przyczynił się też do powołania drugiej spółki pod nazwą Bank Ludowy w Miejskiej Górce. Wszedł także w skład zarządu tamtejszego „Rolnika". W tym też czasie udzielał się w polskim ruchu wyborczym, m. in. uczestnicząc w zebraniach i wiecach okręgu rawickiego. Po otrzymaniu probostwa w ubogiej parafii zielonowiejskiej (1909) kontynuował działalność gospodarczą w spółkach na terenie powiatu, wybrany prezesem rady nadzorczej Spółki „Rolnik" w Rawiczu. W Zielonejwsi kierował kółkiem rolniczym jako prezes. Był też czynny w polskim ruchu śpiewaczym, pełniąc funkcję wiceprezesa zarządu VII Okręgu (Rawickiego) Kół Śpiewaczych. Niezmiernie czynny w życiu społecznym, już w czasach zaborów zasiadał w Wydziale Powiatowym w Rawiczu jako delegat ludności rolniczej. Przed wybuchem powstania wielkopolskiego i podczas jego trwania działał w ruchu niepodległościowym w pow. rawickim. Współpracował z przywódcą powstania w tym powiecie ks. Zdzisławem Zakrzewskim, proboszczem z Golejewka. 10 listopda 1918 r. wszedł w skład Powiatowej Rady Ludowej (kierowanej przez ks. Zakrzewskiego), któremu przesyłał informacje o sytuacji na swoim terenie. O tych kontaktach dowiedzieli się Niemcy i po wybuchu powstania ks. Kokociński musiał się schronić, gdyż spodziewał się ich napaści. O tym okresie jego życia w nekrologu na napisano m. in. „W czasie Powstania Wielkopolskiego był jako członek Rady Ludowej duszą całego ruchu na odcinku rawickim. Skutkiem tego musiał znosić wielkie przykrości ze strony żołnierzy niemieckich, musiał się tułać i ukrywać przed bandytami (tj. żołnierzami i kolonistami niemieckimi, BW), którzy mu nawet plebanię splądrowali, a nabożeństwa przez pewien czas z narażeniem życia odprawiać w szkole. Wśród gradu kul w tym czasie chował swego skrytobójczo zamordowanego sąsiada ks. Śledzińskiego (zob. biogram). Wówczas to wielki jego patriotyzm przeszedł prawdziwy chrzest ogniowy". Wszedł następnie do zorganizowanego na polecenie abpa Edmunda Dalbora Komitetu Ratunkowego dla pow. rawickiego, pomagającego ewakuowanym rodzinom polskim. W niepodległej Polsce nadal prowadził wszechstronną działalność społeczną. Z dniem 1 IX 1927 przeniesiony został na parafię do Kębłowa w dekanacie zbąszyńskim. Nadal działał bardzo aktywnie w ruchu spółdzielczym. Był prezesem rady nadzorczej „Rolnika" w Wolsztynie, prezesem za-

Hilary Kokociński

rządu Mleczarni Spółdzielczej we Wroniawach i członkiem zarządu gorzelni w Widzimiu. Zasiadał również w Wydziale Powiatowym w Wolsztynie. Interesował się też rolnictwem – był inspiratorem i prekursorem poczynań wprowadzających nowości w rolnictwie m. in. wpływał na zwiększenie uprawy warzyw przez rolników, udoskonalał użytkowane w okolicy rasy owiec. Pełnił obowiązki wiceprezesa kółka rolniczego w Kębłowie, był też członkiem Rady Oddziału Powiatowego Wielkopolskiego Towarzystwa Kółek Rolniczych. Miał też swój znaczący udział w powstaniu Zakładów Mięsnych w Grodzisku, a to przyczyniło się do zwiększenia ilości hodowanych świń, uszlachetniania ras oraz poprawy bytu ekonomicznego rolników w całej szeroko rozumianej okolicy. W Kębłowie działało wówczas kilka organizacji młodzieżowych, społecznych i politycznych, a każda z nich działała także w sferze kultury. Wychodząc naprzeciw potrzebom społecznym podjął starania o wybudowanie odpowiedniego, dostatecznie przestronnego pomieszczenia, dla potrzeb społeczno – kulturalnych. Na ten ogólnospołeczny cel przekazał teren przy probostwie, na którym w latach 1928 – 1930 wybudowany został Dom Katolicki. Pieniądze na zakup materiałów do budowy całego dużego obiektu pochodziły z dochodów ze 100 hektarowego gospodarstwa rolnego przy probostwie, a prace budowlane i wykończeniowe były czynem społecznym parafian. Ks. Kokociński był członkiem Bractwa Kurkowego w Kębłowie, a w roku 1932 został Królem Kurkowym. Był powszechnie szanowany, jako „typ prawdziwego wiejskiego plebana". Zmarł w szpitalu sióstr elżbietanek w Poznaniu po operacji wyrostka robaczkowego 14 czerwca 1933. Został pochowany na cmentarzu w Kębłowie.

Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu, Zespół akt Konsystorza Arcybiskupiego sygn. 550, 3626; Kącki Franciszek, Udział duchowieństwa katolickiego w powstaniu wielkopolskim 1918–1919, „Novum" 1971 nr 12 (specjalny); Księża społecznicy (Leszek Wilczyński – literatura); „Kurier Poznański" 1933 nr 27; „Dziennik Poznański" 1933 nr 138; „Miesięcznik Kościelny Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Poznańskiej 1933 nr 7–8, s. 67–68 (nekrolog); „Przewodnik Katolicki" 1930 nr 18 (fot. z okazji 25–lecie kapłaństwa); nr 36 z 3 września 1933, s. 569 (fot. i nekrolog); „Poradnik Gospodarski": nr 42 z 17 X 1920 r.;"Goniec Wielkopolski" nr 65 z 19 marca 1901; „Postęp" nr 140 z 22 czerwca 1906; „Gazeta Rawicka" nr 10/2008; „Orędownik Wolsztyński" 1933 nr 68; www.keblowo.pl/link_kolkarolnicze.html

Bogumił Wojcieszak

Konwerski Krzysztof Czesław (1896–1959), działacz niepodległościowy, podpułkownik Wojska Polskiego. Syn Stanisława i Marii z domu Hadryan. Urodził się 5 lutego 1896 r. w Poznaniu. Jako uczeń Gimnazjum św. Marii Magdaleny był członkiem konspiracyjnego Towarzystwa Tomasza Zana, a następnie został jednym z pierwszych instruktorów ruchu skautowego w Poznaniu. W roku 1913 objął dowództwo pierwszej Polskiej Drużyny Strzeleckiej w Wielkopolsce. Przechowywał wówczas nielegalnie samopowtarzalny karabin Mannlichera. Maturę zdał w roku 1914 i podjął studia prawnicze. Od 28 sierpnia 1914 do listopada 1918 służył

w armii niemieckiej. Uczestniczył w zmaganiach frontowych, pracy sztabowej i aprowizacyjnej podczas I wojny światowej (Serbia, Twierdza Modlin, Francja), gdzie dosłużył się stopnia zastępcy oficera. Od 15 grudnia 1918 r. zaangażował się w działalność niepodległościową, wstępując do formującej się w Warszawie Dywizji Litewsko–Białoruskiej. Na wieść o wybuchu Powstania Wielkopolskiego natychmiast powrócił do Poznania, gdzie 7 lutego 1919 r. został awansowany do stopnia podporucznika i rozkazem głównodowodzącego Siłami Zbrojnymi Polskimi w byłym zaborze pruskim przydzielony został do Grupy Zachodniej płk Michała Milewskiego. Objął dowództwo *Załogi Ławickiej*, a następnie 3 kompanii 2 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Z pułkiem tym przebywał na froncie zachodnim do 27 sierpnia 1919 r. 4 września 2 P. Strz. Wlkp. przerzucony został na front litewsko–białoruski. Pełniąc obowiązki dowódcy kompanii, Konwerski przemierzał szlak bojowy ze swym pułkiem do 20 września, kiedy to mimo postrzału w nogę, na czele swej kompanii sforsował podwójny system fortyfikacji sowieckich i otworzył drogę dla zdobycia Połocka. Ewakuowany następnie z frontu został poddany leczeniu, a czyn ten został odznaczony Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego Virtuti Militari (nr krzyża 786). Już 18 października 1919 r. powrócił na front i objął obowiązki adiutanta swego macierzystego pułku, które sprawował do grudnia 1920 r. Awansowany został do stopnia kapitana, z pominięciem stopnia porucznika. Jako doświadczony oficer liniowy i sztabowy, o bogatym stażu w pracy niepodległościowej na terenie Poznania *i* Wielkopolski oraz o pięknej przeszłości bojowej, zgłosił się do akcji obrony plebiscytu na Górnym Śląsku, gdzie mianowano go Inspektorem Tajnej Organizacji Wojskowej na powiaty prudnicki, strzelecki i kozielski. Po wybuchu III Powstania Śląskiego objął dowództwo grupy *Harden*. Nazwa grupy pochodziła od jego osobistego pseudonimu *C. Harden*. W trakcie pełnienia misji parlamentariusza został wzięty do niewoli, a następnie oswobodzony przez powstańców swej grupy. Po zakończeniu działań zbrojnych pełnił czasowo obowiązki dowódcy pułku w Lublińcu, który następnie odtransportował do Jarocina, gdzie poddany został przeformowaniu (tzw. obóz górnośląski w Jarocinie, lipiec–sierpień 1921). Po zakończeniu walk zwycięskiego III Powstania Śląskiego powrócił do służby w Wojsku Polskim, sprawując coraz bardziej odpowiedzialne stanowiska dowódcze i sztabowe m. in. w sztabie DOGen. w Poznaniu i w 14 Dywizji Piechoty, jako I oficer. W listopadzie 1924 skierowany został na studia w Wyższej Szkole Wojennej, które ukończył w październiku 1926 r., uzyskując stopień kapitana dyplomowanego i skierowany został do pracy sztabowej w Wydziale Szkolnictwa Biura Ogólnego Organizacyjnego, a następnie w sztabie DOK III w Grodnie. Od marca 1931roku, będąc już w stopniu majora dyplomowanego, pełnił obowiązki dowódcy batalionu w 76 Lidzkim Pułku Piechoty, a we wrześniu 1933 został szefem Wydziału Mobilizacji i Uzupełnień DOK II w Lublinie. Losy wojenne Czesława Konwerskiego nie zostały na razie ustalone. Wiadomo jedynie, że pozostał na emigracji. Zmarł w Londynie 27 listopada 1959 r., dosłużywszy się stopnia podpułkownika.

M. Paluszkiewicz, J. Szews, Słownik biograficzny członków tajnych towa-

rzystw gimnazjalnych w Wielkim Księstwie Poznańskim 1850–1918, Wydawnictwo PTPN 2000, s. 99–100; CAW w Warszawie, Ap 2490, Ap 17597 i KW 53/K–2664; Informacje uzyskane w Pracowni Historii Powstań Śląskich Muzeum Śląskiego w Katowicach; G. Łukomski, B. Polak, A Suchcitz, Kawalerowie Virtuti Militari 1792–1945. Wykaz odznaczonych, Koszalin 1997; Kronika Wielkopolski nr 140, s. 15–27.

Jarosław T. Łożyński

Kossowski Jan (1898–1919), urodził się dnia 8 maja 1898 roku w Kleszczenie, w powiecie poznańskim, w rodzinie rolnika Józefa i Stanisławy z domu Mielcarek. Mając 21 lat ochotniczo wstąpił w szeregi Powstańców Wielkopolskich. Przydzielony został do 2 Kompanii Kórnickiej, która walczyła na froncie w okolicach *Leszna, p*od dowództwem Mariana Brochwicz–Trawińskiego. 2–ga Kompania Baonu Śremskiego pierwotnie została skierowana na front do Miejskiej Górki i Osiecznej. Bez przygotowania bojowego i jeszcze nie zorganizowani Powstańcy stoczyli pierwszą bitwę o Osieczną. Niemcy zostali odparci. 2–ga Kompania walczyła także pod Pawłowicami i Miechcinem. Jan Kossowski poległ 19 lutego 1919 r. w walce pod Miechcinem, w gminie Poniec. Pochowany został w Świerczynie w gminie Osieczna. Z rodziną Powstańca nie udało się nawiązać kontaktu.

W. Olszewski, Ł. Jastrząb, Lista strat Powstania Wielkopolskiego od 27.12. 1918 do 08.03.1920 r., Seria: Monografie Politechniki Koszalińskiej nr 157, Koszalin 2009, s. 278, poz. 836, PW/659; Zwycięscy bohaterowie Powstania Wielkopolskiego 1918–1919 we wspomnieniach swoich bliskich pod red L. Adamczewskiego i S. Kmiecika s. 74, poz. 835; H. Kowalewska, K. Krawiarz, H. Stachowiak, Powstańcy Wielkopolscy gminy Kleszczewo, Kleszczewo 2011, s. 19; Juliusz Serba, Szlakiem 2–giej Kompanii Kórnickiej, (w:) Kórniczanin nr 13 (345), Lipiec 2010, s. 21; Juliusz Serba, Informacja o różnej pisowni nazwiska, w akcie zgonu Kohsowski, na pomniku Kłosowski, w dokumentach powstańczych Kossowski.

Halina Kowalewska

Kostecki Bronisław (1893–1967), urodził się 1 kwietnia 1893 roku w Konarach pow. Wągrowiec, jako syn Jana i Julianny z domu Schmidt. Mieszkał w Dziewokluczu, gdzie pracował jako robotnik. W 1913 roku został powołany do służby wojskowej w armii pruskiej. W czasie I wojny światowej walczył na froncie francuskim. Zdemobilizowany na początku grudnia 1918 roku. Z wojny nie wróciło dwóch jego braci: Leon, który zginął we Francji i Wawrzyniec, poległ na Ukrainie. 6 stycznia 1919 roku wstąpił jako ochotnik do oddziału ppor. Antoniego Skotarczaka. 8 stycznia walczył w plutonie sierż. Władysława Hasińskiego pod Stróżewicami i Podaninem, a w lutym w plutonie sierżanta Dajskiego w potyczkach pod Radwankami. W tworzącym się II batalionie 4 Pułku Strzelców Wlkp. (późniejszy 58 pp) znalazł się w składzie 7 kompanii ppor. Ignacego Wegnera, w plutonie sierż. Dajskiego. Brał udział w wojnie polsko–bolszewickiej. W listopadzie 1920 roku przeniesiony do 62 pp w Bydgoszczy. Rok później w stopniu kaprala przeniesiony do rezerwy. 15 lutego 1920 roku w Budzyniu zawarł

związek małżeński z pochodzącą z Sokołowa Budzyńskiego Józefą Konopińską. Urodziło się im troje dzieci: Waleria (1921–1992) zamężna Rusek; Stefan (1932–2000) i Zofia zamężna Wesoła. Podczas okupacji pracował jako robotnik przymusowy na terenie Niemiec. Po wyzwoleniu pracował we własnym gospodarstwie rolnym. Zmarł 9 kwietnia 1967 roku w Sokołowie Budzyńskim i został pochowany na cmentarzu w Budzyniu. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1968).

Biuro Kadr i Odznaczeń Kancelarii Prezydenta RP; Urząd Stanu Cywilnego w Budzyniu; W. Janiszewski, pamiątki i informacje rodzinne.

Ewa Kabat

Kowalczyk Adam Stefan (1896–1978), powstaniec, lotnik, szef wywiadu Polskich Sił Powietrznych w Wielkiej Brytanii. Syn sierakowskiego piekarza Rocha, ukończył Gimnazjum Przyrodniczo–Matematyczne im. Bergera w Poznaniu (Berger Ober Realschule), gdzie zdał egzamin maturalny w roku 1915. Od 1912 r. należał do tajnego Towarzystwa Tomasza Zana. Po maturze zapisał się na wydział medyczny Uniwersytetu w Królewcu. 21 sierpnia 1915 r. wcielony został do armii pruskiej, gdzie do 15 października 1915 przechodził szkolenie rekruckie

Adam Stefan Kowalczyk

w 17 pułku artylerii ciężkiej w Gdańsku. Krótko potem otrzymał awans na dowódcę działa w 623 baterii i został skierowany na front francuski w okolice Verdun. 5 maja 1916 r. został ranny w obie nogi i do końca czerwca 1916 r. przebywał w szpitalu w Barby pod Magdeburgiem. Równocześnie odznaczony został Krzyżem Żelaznym II klasy i przeniesiony do korpusu podoficerskiego 17 pac. W trakcie pełnionej służby trzykrotnie oddelegowywany był na kursy dla aspirantów oficerskich armii cesarskiej. Na wieść o wybuchu Powstania Wielkopolskiego, zbiegł do Poznania. Dodać należy, że służba frontowa nie przeszkodziła mu w zaliczeniu, jako eksterniście, 3 semestrów studiów medycznych na Uniwersytecie w Królewcu. 2 stycznia 1919 r. zjawił się w rodzinnym Sierakowie, gdzie przystąpił do organizacji oddziałów powstańczych. Został Komendantem Miasta Sierakowa, wyzwolonego 8 stycznia 1919 r. Ochotnicy do Powstania napływali zewsząd. Do końca dnia było ich już 90, zaś po sformowaniu w regularne kompanie Batalion Sierakowski liczył w lutym 1919 r. 600 żołnierzy. Aspirantowi oficerskiemu w stopniu sierżanta, Adamowi Kowalczykowi zostało powierzone dowództwo Załogi Ławickiej. W lutym 1919 powołany został na dowódcę 3 komp. 2 P. Strz. Wlkp. (56 pp), a już 1 marca 1919 r. w ramach reorganizacji na dowódcę 2 komp. 7 P. Strz. Wlkp. (61 pp). W ramach tej jednostki uczestniczył w działaniach początkowo na froncie poznańskim, a następnie w wojnie polsko–bolszewickiej 1920 r., od 13 marca 1919 r. w stopniu podporucznika, a od 1 kwietnia 1920 r. – porucznika. 15 maja 1920 r. przeniesiony został na dowódcę 9 komp. 61 pp

wlkp., z którą uczestniczył w ofensywie nad Berezyną, w ramach działań 15 DP. 30 czerwca 1920 r. mianowany adiutantem 62 pp wlkp., z którym prowadził odwrót z nad Berezyny pod Warszawę, uczestniczył w Bitwie Warszawskiej i kontrofensywie na kierunku Mińsk Litewski. Po ustaniu zmagań wojennych zdecydował się na kontynuowanie kariery wojskowej. W styczniu i lutym 1921 roku odbył kurs dowódców batalionów przy Centrum Wyszkolenia Piechoty w Biedrusku, a 12 sierpnia 1922 odkomenderowany został na kurs w Oficerskiej Szkole Obserwatorów Lotniczych w Toruniu, po czym 13 lipca 1923 przeniesiony został do Korpusu Oficerskiego Aeronautycznego, z równoczesnym wcieleniem do 3 Pułku Lotniczego Poznań – Ławica. 26 stycznia 1924 skierowany na 4–miesięczny kurs pułkowych oficerów łączności w Zegrzu. 2 kwietnia 1924 mianowany kapitanem, a 18 listopada 1924 dowódcą nowej, 4 eskadry w 3 p. lot. Od 1 kwietna 1925 r. przechodził kurs pilotażu w Bydgoszczy, po czym objął kolejno dowództwo 111 i 32 eskadry. 6 listopada 1925 r. został mu nadany tytuł i odznaka pilota, po czym od 8 lutego 1926 r. pełnił obowiązki dowódcy dwóch eskadr: 31 i 35. W latach 1928–1929 prowadził przygotowania do pionierskiego przelotu nad Atlantykiem. W marcu 1934 mianowany majorem, a 19 marca 1939 r. podpułkownikiem. Od wiosny 1939 r. pełnił służbę w Ambasadzie Rzeczpospolitej w Berlinie na stanowisku attache do spraw lotniczych. 27 sierpnia odwołany został do Warszawy, do Sztabu Głównego, a następnie oddany do dyspozycji Naczelnemu Dowódcy Lotniczemu. 19 września przekroczył granicę rumuńską w Kutach. Internowany. 30 października przybył do Bukaresztu, a 4 listopada 1939 r. do Paryża. Od roku 1940 w Wielkiej Brytanii (Centrala Wywiadu Lotniczego w Blackpool – uzyskał numer ewidencyjny P–0585). W latach 1941–1943 sprawował oficjalnie obowiązki oficera łącznikowego w Dowództwie Polskich Sił Powietrznych, natomiast od roku 1944 podjął obowiązki Szefa Lotniczego Wydziału Wywiadowczego Dowództwa Polskich Sił Powietrznych. Po zakończeniu działań wojennych dokształcał się w zawodzie ship–broker. Władał biegle językiem angielskim, francuskim i niemieckim. Po roku 1947 wyemigrował do Kanady i osiedlił się w Montrealu. Tam zmarł 22 maja 1978 r. Ciało jego zostało spopielone 29 maja 1978 r. w najstarszym w Kanadzie krematorium (zbudowanym w 1901 roku) na cmentarzu Mont–Royal Cemetery przy 1297 Chemin de la Foret w Montrealu. Niestety w kartotece cmentarnej nie odnotowano gdzie prochy zostały złożone. Przeżył 82 lata. Pamięć o jego nieprzeciętnych zasługach została przywołana na tablicy pamiątkowej, usytuowanej na grobie jego rodziców, znajdującym się w rodzinnym Sierakowie. Odznaczony został Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari za czyn bojowy w dniu 21 sierpnia 1920 we wsi Mrozki, podczas kontrofensywy na Zambrów (nr krzyża 4640), Krzyżem Niepodległości (28 czerwca 1932), Krzyżem Walecznych (2x) oraz Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918–1920. Posiadał również Krzyż Za Waleczność. Ożeniony z Agnieszką Ziętek, primo voto Janowicz, miał dwoje przysposobionych dzieci: Zdzisława (ur. 1919) i Krystynę (ur. 1921).

CAW w Warszawie, Życiorys Adama Kowalczyka, rękopis – Bydgoszcz 1922, Karta ewidencyjna – 3 pułk lotniczy 1926; Opis czynu por. Kowalczyka, zał. do wniosku o przyznanie Krzyża V. M., Kwestionariusz Kowalczyka Adama Stefana z 23 marca 1934 r., Wniosek o przyznanie Krzyża Niepodległości; Powstanie Wielkopolskie 1918–1919, praca zbiorowa pod red. Zdzisława Grota, Poznań 1968 s. 199 – 201; Biskupski Antoni, Historja 61 Pułku Piechoty Wielkopolskiej (7 Pułku Strzelców Wielkopolskich...), T. I, s. 25, Bydgoszcz 1925; Józef Gabryel Formanowicz, Warta nad Wartą, pamiętnik, maszynopis s. 7, Poznań 1968, Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu; Kazimierz Grzybowski, Sieraków n/Wartą, Nakładem własnym. Sieraków 1935 s. 111–113; Bernard Olewski, Pamiętnik, s. 13, j. w.; Album Pamiątkowy Powstańców Ziem Zachodnich R. P., Poznań 1938, T. III, s. 120; Stanisław Siuda, Zarys historii wojennej pułków polskich, 56 pułk piechoty, Warszawa 1928, s. 8–11; Wycinek prasowy z fotografią, ze zbioru prywatnego inż. Jana Budycha; Korespondencja autora z Centralnym Archiwum Wojskowym w Warszawie; Rocznik oficerski 1939 r., CAW w Warszawie; Lista Krzystka, Londyn 2007; Zeszyt ewidencyjny ppłk. A Kowalczyka, Instytut Polski i Muzeum gen. Wł. Sikorskiego w Londynie, oraz korespondencja prywatna autora z Archiwum Instytutu Polskiego w Londynie; Relacja brata Aleksandra zam. we Wrocławiu, zawarta w korespondencji prywatnej z inż. Janem Budychem (z roku 1961); Sierakowskich Zeszytach Historycznych nr 3, s. 91–98 i nr 4, s. 95–100; Kronika Wielkopolski, nr 4/2008 (128), s. 59 – 66 i 4/2010 (140), s. 15–27.

Jarosław T. Łożyński

Kowalski Wierusz Ignacy (1872–1932), ksiądz katolicki, dziekan nakielski, działacz niepodległościowy. Urodził się 1 lutego 1873 r. w majątku Trzcin, pow. Działdowo w ziemiańskiej rodzinie Bolesława Wierusz–Kowalskiego i Heleny z Jackowskich. Uczył się w Gimnazjum w Nowym Mieście, ale maturę zdał celująco w Gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu. Również w Poznaniu ukończył Seminarium Duchowne, a święcenia kapłańskie otrzymał 23 czerwca 1895 r. w Katedrze Gnieźnieńskiej. W tym samym dniu otrzymał pierwszą pracę duszpasterską. Został nauczycielem religii w gimnazjum w Nakle (23 czerwca 1895–24 stycznia 1902). Przez krótki okres czasu od 25 stycznia do 15 czerwca 1902 r. był administratorem w Nakle. Czas ten wykorzystał na naukę spraw związanych z kościelna administracją. 16 czerwca 1902 r. został proboszczem parafii p. w. Św. Jadwigi w Gleśnie i obowiązki te sprawował do końca życia. Wiadomo, że należał do patriotycznej prganizacji „Straż" i że działał w polskim ruchu wyborczym. Jesienią 1918 r. nawiązał pierwsze kontakty z działaczami przygotowującymi powstanie w powiecie wyrzyskim, a po wybuchu Powstania Wielkopolskiego był w kontakcie z powstańcami, udzielając im wszechstronnej pomocy. Współdziłał w tym zakresie z proboszczem nakielskim ks. Wincentym Mierzyńskim. Z tego tytułu

Ignacy Wierusz Kowalski

był prześladowany przez niemiecką administrację tych terenów. Po odzyskanie niepodległości z całą energią przystąpił do budowy obecnego kościoła, który został poświęcony 19 października 1924 r. Jako dziekan poświęcił m. in. w listopadzie 1929 r. nowy kościół w Białośliwiu. Przez ponad 20 lat był członkiem Wydziału Powiatowego Starostwa w Wyrzyski i to tak w czasach pruskich, jak i w wolnej Polsce. Zmarł po długiej, ciężkiej chorobie i kilku operacjach 20 października 1932 r. w szpitalu w Poznaniu. Zgodnie z jego wolą został pochowany przed kościołem w Gleśnie. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polaki. Jego nazwisko znajduje się na obelisku Powstańców Wielkopolskich w Gleśnie.

Wojciech Kicman

Krajewski Stanisław (1896–1981), urodził się 30 kwietnia 1896 r. w Bonikowie (daw. pow. kościański) jako syn kowala Stanisława i Katarzyny z Zajączów. Miał liczne rodzeństwo: czterech braci i trzy siostry. Po przeprowadzeniu się z rodziną do Siekowa ukończył w tej miejscowości 4–klasową szkołę powszechną. Ojciec nadal prowadził warsztat kowalski, a matka gościniec. W 1915 r. został wcielony do armii niemieckiej i skierowany na front wschodni. Do rodziny wrócił 30 grudnia 1918 r. Kilka dni później, 9 stycznia 1919 r., wstąpił jako ochotnik do 1 powstańczej kompanii śmigielskiej dowodzonej przez ppor. Józefa Łukomskiego. Uczestniczył w potyczkach zbrojnych w okolicach Bukówca Górnego, Krzycka, Mórkowa, Lipna i Osiecznej. Po ustaniu walk powstańczych został powołany do 2. Pułku Ułanów Wielkopolskich (późn. 16 Pułk Ułanów Wielkopolskich). W styczniu i lutym 1920 r. stacjonował ze swym pułkiem w garnizonie w Bydgoszczy, a potem 9 marca wyruszył na front wschodni (litewsko–białoruski). Awansowano go do stopnia kaprala. Po zakończeniu działań wojennych odbywał przez kolejny rok służbę wojskową w bydgoskim garnizonie. Następnie, bezterminowo zwolniony do rezerwy, wrócił do rodzinnego Siekowa. W 1923 r. założył rodzinę i objął we władanie 19–to morgowe gospodarstwo, które stało się głównym źródłem utrzymania. W okresie okupacji hitlerowskiej był szykanowany przez miejscowych Niemców. W połowie lat 70 przeszedł na rolniczą emeryturę i przekazał gospodarstwo córce Teresie. Zmarł 22 lutego 1981 r. Spoczywa na cmentarzu w Przemęcie przy kościele św. Piotra. Został odznaczony Krzyżem Walecznych i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowano go podporucznikiem WP. Żonaty z Teresą Rzanną, miał dzieci: Leokadię (ur. 1924, zamężną Budzińską), Walerię (ur. 1926), Agatę (ur. 1928, zamężną Stefańską), Gertrudę (ur. 1930, zamężną Lew) i Teresę (ur. 1932, zamężną Dworczak).

Stanisław Krajewski

Archiwum Państwowe w Lesznie, akta ZBoWiD–u, sygn. 2452; Ziemia Kościańska w Powstaniu Wielkopolskim 1918–1919, pod redakcją B. Polaka, Kościan 1999, s. 231; Zimniewcz K.,

Siekowo, Kościan 1983, s. 12; Bauer P., Omieczyński W., Śmigiel w Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919, Śmigiel 1988/1889, s. 7–9; Informacje córki Teresy Dworczak z Siekowa

Antoni Fornalski

Kraska Alojzy (1893–1970), urodził się 19 kwietnia 1893 r. w Trzeciewnicy koło Nakła. Syn Antoniego i Stanisławy z domu Boińska. Po ukończeniu szkoły powszechnej pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. W 1913 r. został powołany do odbycia służby wojskowej w armii pruskiej. W jej szeregach zastał go wybuch I wojny światowej. Walczył do zakończenia wojny w 1918 r. Po powrocie do domu natychmiast wstąpił jako ochotnik do oddziałów powstańczych w powiecie wyrzyskim. Brał udział z bronią w ręku w walkach pod Nakłem i Ślesinem. Był starszym wywiadowcą w swoim oddziale i obserwatorem artylerii w baterii wach./kpt. Wiktora Rossy. Po zakończeniu działań powstańczych służył do kwietnia 1922 r. w artylerii. Służbę w Wojsku Polskim zakończył w stopniu kaprala. Po 1922 r. zamieszkał w Białośliwiu przy ul. 4–go stycznia. Udzielał się społecznie. Należał do Związku Bojowników o Wolność i Demokrację (leg. nr 233514). Został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i Brązowym Krzyżem Zasługi. Zmarł 1 lipca 1970 r. Został pochowany wspólnie z żoną Pelagią (10 kwietnia 1897–17 kwietnia 1989) na miejscowym cmentarzu parafialnym.

Archiwum Prezydenta RP – wniosek o nadanie Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego.

Wojciech Kicman

Kroma Jan (1886–1964), urodził się 18 maja 1886 r. w Urbanowie pod Opalenicą. Jego rodzicami byli Michał i Antonina Chojnacka, którzy prowadzili własne gospodarstwo rolne. U Józefa Gronostaja w Opalenicy wyuczył się zawodu kupca. Samodzielnie prowadzonym handlem zajmował się do II wojny światowej. W armii pruskiej jako szeregowiec walczył na froncie zachodnim we Francji. Po powrocie do Opalenicy, jeszcze przed wybuchem powstania potraktował w sposób pozbawiony szacunku niemiecki pomnik wdzięczności, stojący przy ratusza. 28 grudnia 1918 roku jako ochotnik wstąpił do opalenickiej kompanii powstańczej dowodzonej przez Edmunda Klemczaka. Pod jego rozkazami brał udział w ataku na Zbąszyń 5 stycznia 1919 r., następnie w walkach pod Łomnicą. Za udział w wojnie bolszewickiej odznaczony został Krzyżem Walecznych. W międzywojennej Opalenicy, należał do zarządu nowopowstałego 1 stycznia 1922 r., Towarzystwa Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918/19 skupiającego na początku 70 powstańców, następnie od 3 lutego 1929 r., do prorządowego Związku Weteranów Powstań Narodowych 1914–1919, zrzeszającego w Kole Opalenica 146 członków w 1934 r. Jako mówca na zebraniach organizacyjnych utrwalał pamięć o powstaniu i udziale w nim opaleniczan. W roku 1922 został królem kurkowym Bractwa Kurkowego

Jan Kroma

w Opalenicy, które powstało w 1878 r., a wznowiło działalność w 1919 r. w okresie II wojny światowej pracował w opalenickiej cukrowni jako robotnik. W latach 1911–1940 mieszkał w Opalenicy, w następnych aż do śmierci w Łęczycach w gminie Opalenica. Od 1949 r. był członkiem zwyczajnym Związku Powstańców Wielkopolskich 1918–1919, następnie ZBoWiD. Krótkie „Wspomnienia weterana z 1918–1919" spisał w 1963 r. W 1911 r. zawarł związek małżeński z Marianną Nowak z Urbanowa. W małżeństwie tym urodziło się pięcioro dzieci: Ignacy (ur. 1912), Stanisław (ur. 1913), Stefan (ur. 1919), Joanna (ur. 1922) i Teresa, zamężna Kasperek (ur. 1930). Zmarł 3 kwietnia 1964 r., pochowany na cmentarzu parafialnym w Opalenicy. Nazwisko Jana Kromy umieszczono na pamiątkowej tablicy przy pomniku powstańczym w Opalenicy.

Archiwum Związku Kombatantów R. P. i byłych Więźniów Politycznych Koło w Opalenicy; G. Łukomski, B. Wojcieszak, Powstańcze tradycje Opalenicy, Opalenica 2000; A. Szumiński, Z dziejów Kurkowego Bractwa Strzeleckiego w Opalenicy 1878–1922–2003, Opalenica 2003; Opalenicki słownik biograficzny, pod red. B. Wojcieszaka, t. 1, Opalenica 1993; Relacja córki Teresy Kasperek, dokumenty i zdjęcia w jej zbiorach.

Zygmunt Duda

Królikowski Józef (1890–1968), Powstaniec Wielkopolski, żołnierz wojen 1920 i 1939. Urodził się 29 marca 1890 r. w Piastowicach (pow. Wągrowiec, woj. wielkopolskie), w rodzinie rolnika Stanisława i Rozalii z domu Tuchockiej. Po ukończeniu szóstego roku życia, przez osiem lat był uczniem szkoły ludowej w Piastowicach. Następnie kształcił się w zawodzie piekarz–cukiernik. Po trzech latach nauki, w 1908 roku złożył egzamin czeladniczy przed komisją Izby Rzemieślniczej w Bydgoszczy. W latach 1910–1919 służył w armii pruskiej, w 2 batalionie saperów w Szczecinie. Po wybuchu I wojny światowej w 1914 roku został powołany do 5 batalionu saperów w Głogowie i stamtąd wyruszył na front zachodni do Francji. Brał udział w walkach aż do 1918 roku. Był ranny pod Verdun. Po leczeniu szpitalnym we Frankfurcie nad Odrą, służył w batalionie zapasowym saperów w Głogowie. W listopadzie 1918 roku otrzymał urlop i wyjechał do rodzinnych Piastowic. 31 grudnia 1918 roku zorganizował 27 osobowy oddział powstańczy, który działał w okolicach Piastowic, Strzeszewa, Jaworówka, Gołaszewa, Mieściska, Łopienna i Żnina. Oddział, którym dowodził działał do 2 lutego 1919 roku. Następnie po rozwiązaniu go zdał broń i amunicję Straży Ludowej w Wągrowcu. 4 lutego 1919 roku wstąpił ochotniczo w szeregi Wojsk Wielkopolskich i służył w 15 Batalionie Saperów (1 Batalion Saperów Wielkopolskich) w Poznaniu. Walczył w stopniu sierżanta, jako dowódca plutonu na froncie południowym w Janowie pod Jutrosinem, a od maja 1919 roku do stycznia 1920 roku na froncie zachod-

Józef Królikowski

nim pod Czarnkowem. W styczniu 1920 roku uczestniczył w zajmowaniu Bydgoszczy i Pomorza. 20 marca 1920 roku, 15 Batalion Saperów Wielkopolskich wyruszył na front bolszewicki. W maju brał udział w zdobyciu Kijowa. Następnie został przeniesiony na front litewsko–białoruski pod Mińsk Litewski. Jako dowódca plutonu ufortyfikował jeden z odcinków frontu nad rzeką Berezyną. W lipcu 1920 roku nastąpił odwrót w kierunku Warszawy. Jego plutonowi, jako ostatniemu nakazano niszczenie mostów i ważnych punktów komunikacyjnych, aby opóźnić napór bolszewików na odcinku frontu Wielkich Dębów i Miłosnej pod Warszawą. Jego oddział wielokrotnie staczał potyczki. W dniach 25–27 września 1920 roku wali pod Wołkowyskiem. Józef Królikowski za udział w wojnie z bolszewikami, aż do zawieszenia broni, rozkazem 15 Wielkopolskiej Dywizji Piechoty został odznaczony Krzyżem Walecznych i awansowany do stopnia chorążego. 22 grudnia 1920 roku jego batalion wrócił do Poznania, a 17 stycznia 1921 roku został przeniesiony do Torunia. Tam służył do 9 grudnia 1923 roku i jako zawodowy chorąży został przeniesiony do pospolitego ruszenia. W sierpniu 1939 roku został powołany do 8 Batalionu Saperów w Poznaniu. Brał udział w walkach w okolicy Brzeziny w Puszczy Kampinoskiej. 25 września 1939 roku został wzięty do niewoli niemieckiej. Przebywał w obozie Oflag VII B w Eichstätt w Bawarii, a następnie Oflag VII A w Murnau w Bawarii. Wyzwolony został 29 kwietnia 1945 przez jeden z oddziałów amerykańskiej 12 Dywizji Pancernej gen. mjr. Rodericka R. Allena, podporządkowanej czasowo 3 Armii gen.. Do USA przybył 28 grudnia 1949 roku. Mieszkał w Passaic w stanie Nowy Jork. Zmarł 30 sierpnia 1968 roku i zgodnie z jego wolą pochowany został na Cmentarzu Częstochowy Amerykańskiej w Doylestown w stanie Pensylwania. Odznaczony był: Krzyżem Walecznych (1921), Medalem Wojska, Krzyżem Powstańców Wielkopolskich, Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918–1920 (1931).

CAW w Warszawie, teczka akt personalnych i odznaczeniowych oraz materiały i pamiątki w posiadaniu rodziny.

Bronisława Malukow–Danecka

Krzyżosiak Antoni (1895–1950), powstaniec kompanii dubińskiej, sołtys Słupi Kapitulnej. Urodził się 31 maja 1895 r. w Dubinku. Syn rolnika Maksymiliana i Franciszki z d. Małeckiej (zm. 1929). Miał sześciu braci: Stanisława, Stefana, Jana, Ludwika, Maksymiliana (1896–1945, powstańca wielkopolskiego) i Franciszka oraz trzy siostry: Jadwigę, Annę i Zofię. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Dubinie. W kolejnych latach wyuczył się zawodu szewskiego w Pakosławiu. Podczas I wojny światowej, 7 maja 1915 r. został wcielony do armii niemieckiej. Brał udział jako strzelec w walkach na froncie zachodnim od października 1915 r. do listopada 1918 r., między innymi w bitwach pod Verdun (1916), nad Sommą (1916) oraz Amiens (1918). W grudniu 1916 r.

Antoni Krzyżosiak

zachorował na dyfterię i został skierowany na leczenie szpitalne, które trwało do lipca 1917 r. Zwolniony ze służby wojskowej w listopadzie 1918 r. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego, 8 stycznia 1919 r. wstąpił do tworzącego się oddziału Straży Ludowej w Dubinie pod dowództwo Ludwika Wybieralskiego. Wszedł w skład utworzonej kompanii dubińskiej, dowodzonej przez Franciszka Ciesielskiego, z którą brał udział w powstaniu na terenie powiatu rawickiego do dnia 1 marca 1919 r. Po Powstaniu Wielkopolskim, 27 maja 1919 r. otrzymał przydział do 8 Pułku Strzelców Wielkopolskich, skąd został przeniesiony 13 czerwca 1920 r. do 62 pułku piechoty. Następnie skierowany do 70 pułku piechoty, gdzie służył do 5 stycznia 1921 r. Brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej. Służbę wojskową zakończył w stopniu szeregowego. W okresie międzywojennym, po przeprowadzeniu się do Słupi Kapitulnej, prowadził w latach 1924–1938 zakład szewski. Następnie pracował sezonowo w cukrowni w Miejskiej Górce oraz jako listonosz w Słupi Kapitulnej. Należał do Ochotniczej Straży Pożarnej. W czasie okupacji hitlerowskiej działał w konspiracji, niszcząc donosy oraz ostrzegając Polaków przed planowanymi aresztowaniami. Ponadto został skierowany do prac przymusowych przy melioracji na terenie powiatu wrocławskiego. Po zakończeniu II wojny światowej pracował jako pracownik sezonowy w cukrowni w Miejskiej Górce. Od 1949 r. do śmierci był sołtysem w Słupi Kapitulnej. Zmarł na zapalenie płuc 20 lutego 1950 r. w Słupi Kapitulnej. Spoczywa na cmentarzu parafialnym w Słupi Kapitulnej. Dwukrotnie żonaty, po raz pierwszy z Stanisławą Misiek, która zmarła w młodym wieku. Drugi związek małżeński zawarł 20 października 1924 r. z Agnieszką Leciejewską (1898–1985), z którą miał dwanaścioro dzieci: Józefa (1925– 2010), Czesława (1925–1925), Mariana (1926–2010), Kazimierza (1928– 1986),Władysławę (1927–1939), Romana (ur. 1930), Antoniego (1930– 1997), Teresę (1931– 1993), Stefanię (ur. 1934), Franciszka (ur. 1936) Marię (1938–1938) i Kazimierę (ur. 1940).

Materiały oraz informacji przekazane przez syna powstańca Franciszka Krzyżosiaka; APL – ZBoWiD – Teczka Personalna Agnieszki Krzyżosiak, Sygn. 2540; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej, „Wiadomości Jutrosińskie", Nr 114/ 2009, s. 7; Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej. Materiały Źródłowe, t. X, oprac. A. Grzelak, Bytom 2011. Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej 1918 – 1919. Zeszyty Historyczne, cz. 1, Jutrosin 2012, s. 61–62.

Adam Grzelak

Kubiak Stefan (1898–1974), urodził się 11 lipca 1898 r. w Bolechówku, w gminie Czerwonak, w powiecie poznańskim. Rodzice Franciszek i Franciszka mieli sześcioro dzieci: Stanisła-

Stefan Kubiak

wa, Stefana, Teofila, Weronikę, Józefę i Ludwika–nikt z nich nie żyje. Stefan ukończył cztery klasy szkoły ludowej. Z zawodu był rzeźnikiem. W 1917 r., jako dziewiętnastolatek powołany został do armii pruskiej piechoty i jako szeregowy skierowany na front wschodni do Lwowa. Gdy wybuchło Powstanie Wielkopolskie, 17 stycznia 1919 r. zgłosił się jako ochotnik i został wcielony 1 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 55 pp). Brał udział w walkach na froncie południowym w okolicach Leszna i Rawicza. Następnie skierowany został na wojnę polsko–bolszewicką. Od 1 marca 1919 r. do 1 lipca 1919 r. walczył jako szeregowy na froncie w Ukraincami. Obsługiwał ciężkie karabiny maszynowe. W wojsku służył 9 sierpnia 1921 r. 1 czerwca 1921 r. został awansowany do stopnia starszego szeregowego, a 21 czerwca 1921r. do stopnia kaprala (rozkazem 55 Pułku Piechoty Wielkopolskiej). 9 sierpnia 1921 r. został bezterminowo urlopowany, a 24 marca 1923 r. przeniesiony do rezerwy. Od 16 października do 27 listopada1923 r. odbył ćwiczenia w rezerwie przy 55 Pułku Piechoty i został mianowany na stopień plutonowego. W 1972 r. decyzją Rady Państwa awansowany został na stopień podporucznika Wojska Polskiego. 28 października 1924 r. poślubił Mariannę Pieczyńską, z którą miał czworo dzieci: Stanisława (ur. 1926), zam. w Miąskowie; Genowefę (ur. 1929), zam. w Kórniku; Kazimierę (ur. 1933), zam. w Środzie Wlkp. i Joannę (ur. 1937), zam. w Śródce w gminie Kleszczewo. Wszystkie dzieci żyją. Cała rodzina do 1968 r. mieszkała w Krzyżownikach, w gminie Kleszczewo prowadząc gospodarstwo rolne, a w 1968 r. zamieszkała w Runowie, w gminie Kórnik. Stefan Kubiak za udział w Powstaniu został odznaczony: Krzyżem Walecznych (1921) i Wielkopolski Krzyżem Powstańczym (1968). Został uznany za Weterana Powstania Wielkopolskiego. Od 1967 r. należał do Koła ZBoWiD–u w Kórniku. Zmarł 17 stycznia 1974 r. w Runowie i pochowany jest w rodzinnym grobie z żoną na cmentarzu parafialnym w Kórniku.

Książeczka wojskowa nr główny księgi ewid. 1722, Kościan 5364. A; Legitymacja nr 6900, nr ewid. 222610, ZBoWiD Zarząd Okręgu w Poznaniu; Relacje, dokumenty i zdjęcia córki Joanny Fludry zamieszkałej w Śródce, w gminie Kleszczewo; H. Kowalewska, K. Krawiarz, H. Stachowiak, Powstańcy Wielkopolscy gminy Kleszczewo, Kleszczewo 2011, s. 20.

Halina Kowalewska

Kubski Stanisław (1876–1942), ksiądz katolicki, męczennik, błogosławiony. Urodził się 13 sierpnia 1876 r. we wsi Książ koło Strzelna, jako syn Michała i Franciszki z domu Głuszak. Uczęszczał do znanego z polskich tradycji gimnazjum w Trzemesznie, a następnie w Wągrowcu. W 1897 r. zdał egzamin dojrzałości i wstąpił do seminarium duchownego w Gnieźnie. Święcenia kapłańskie otrzymał 25 li-

Stanisław Kubski

stopada 1900 r. Od grudnia t. r. pracował jako wikariusz w Śremie, gdzie mocno zaangażował się w pracę społeczną, polityczną, walczył o przywrócenie języka ojczystego w nauczaniu religii. W 1904 r. dyrektor Banku Parcelacyjnego, wiceprezes Rady Nadzorczej Banku Ludowego oraz Spółki Rolnik w Śremie. Od 1910 r. proboszcz parafii św. Wawrzyńca w Gnieźnie. Ukarany grzywną w 1911 r. za organizowanie zebrań politycznych bez zezwolenia. W 1917 r. objął obowiązki proboszcza gnieźnieńskiego kościoła św. Trójcy (wikariuszem był w tym czasie ks. Mateusz Zabłocki, późniejszy powstaniec i kawaler Orderu VM). Zasiadał w Radzie Nadzorczej Drukarni Spółkowej, wydającej dziennik o charakterze katolicko–narodowym Lech. Patron Stowarzyszenia Kobiet Pracujących w Handlu i Konfekcji. Prezes Kółka Rolniczego. W czasie powstania wielkopolskiego aktywnie działał na terenie Gniezna – wchodził w skład Tymczasowej Rady Ludowej, a następnie wybrany do Miejskiej Rady Ludowej i Rady Miejskiej Gniezna z listy Chrześcijańskiego Narodowego Stronnictwa Pracy. Mianowany przez prezesa Rejencji Poznańskiej komisarzem Komisji Wyborczej na miasto Gniezno. Podczas wojny bolszewickiej w latach 1919 – 1922 był kapelanem wojska polskiego. Członek PTPN. Gdy w 1923 proboszcza inowrocławskiego, ks. Antoniego Laubitza ogłoszono sufraganem gnieźnieńskim, przejął jego funkcję przy kościele Najświętszej Maryi Panny w Inowrocławiu. Odbudował zrujnowaną przez szkody górnicze świątynię Matki Boskiej (w 1929 roku). Prowadził duszpasterstwo dzieci, młodzieży – zwłaszcza ubogiej, inteligencji, robotników i rzemieślników. Należał do Związku Księży Misjonarzy„ Dobrego Pasterza". Po swoim srebrnym jubileuszu kapłaństwa poprosił zwierzchników o zgodę na wyjazd do Rzymu i rejs statkiem po Morzu Śródziemnym, spotkał się z odmową, gdyż uznano to za zbyt luksusowy pomysł. Hitlerowcy aresztowali go 8 września 1939. Prowadzony przez miasto musiał iść z rękoma uniesionymi nad głową. Pierwszą noc spędził klęcząc na dziedzińcu koszarowym. Przewieziono go najpierw do Piły, stamtąd do hitlerowskiego obozu koncentracyjnego w Dachau, a w listopadzie do Buchenwaldu, gdzie poddano go torturom. Skrajnie wycieńczony, ze złamaną ręką ponownie znalazł się w Dachau jako numer obozowy 21878. W relacjach świadków zachował pogodę ducha i odznaczał się wielką pobożnością, Ważył wtedy ok. 37 kilogramów. Zapamiętano go, jak na barłogu odmawiał różaniec, trzymając w ręku kawałek sznurka z zaplecionymi supłami. W maju 1942 r., 66–letniego księdza uznano za niezdolnego do pobytu w obozie pracy i włączony został do tzw. transportu inwalidów. Zagazowany został w Hartheim pod Linzem w Austrii. Beatyfikowany przez Jana Pawła II 13 czerwca 1999 w Warszawie.

Miesięcznik Kościelny. Organ Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Poznańskiej, rocznik 51, Poznań 1936; Chrześcijańskie Stowarzyszenie Społeczne, Wielkopolski czyn powstańczy, Novum nr 12, Warszawa, grudzień 1971; Poczet Członków PTPN 1857–2007, Wyd. Poznań 2008; Przewodnik Katolicki 37/2010; Zygmunt Wygocki – Gniezno i powiat gnieźnieński w powstaniu

wielkopolskim 1918–1919, Instytut Zachodni, Poznań 1988; Jerzy Topolski, Bogusław Polak – Gniezno i ziemia gnieźnieńska. Walka o wolność narodową i społeczną, Gniezno 1978; Erazm Scholtz, Marek Szczepaniak – Gnieźnianina żywot codzienny, Prymasowskie Wydawnictwo Gaudentinum, Gniezno 2002; Księża społecznicy w Wielkopolsce 1894–1919. Słownik biograficzny, t. II, s. 192–193 (ks. Leszek Wilczyński), Prymasowskie Wydawnictwo Gaudentinum, Gniezno 2007; Gniezno. Studia i materiały historyczne, Gniezno 1995; Kazimierz Śmigiel – Biskup Antoni Laubitz 1861–1939, Gniezno 1994; Zygmunt Kittel – Oswobodzenie Gniezna i trzy tygodnie dalszych potyczek, Gniezno 1919.

Wojciech Sander

Kudliński Stanisław (1897–1982), urodził się 24 lipca 1897 r. w Graboszewie, pow. Żnin. Syn Wawrzyna i Agnieszki Mikołajczak. Ukończył szkołę powszechną. Do oddziałów Powstania Wielkopolskiego wstąpił 1 stycznia 1919 r. W szeregach kompanii kcyńsko–szubińskiej brał udział w walkach o Kcynie, Zalesie, Pińsko i Szubin. Jego dowódcami byli ppor/ppłk. Jan Sławiński i plut./por. Zdzisław Butler. Po zakończeniu działań powstańczych został wcielony do 9 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 67 Pułk Piechoty), w szeregach, którego służył do 3 października 1921 r. Jego udział w powstaniu został poświadczony przez Referat Historyczny Dowództwa Okręgu Korpusu VII w Poznaniu nr 276/I/5770/38. 31 stycznia 1925 r. zawarł związek małżeński z Anną Klibera (14 lipca 1903–29 kwietnia 1994), córką Józefa i Antoniny Stryk, urodzoną w Rusiele pow. Żnin, a zmarłą w Pile. Po 1945 r. pracował w Zakładach Naprawczych Taboru Kolejowego w Pile jako pracownik fizyczny. Mieszkał w Pile przy ul. Poznańskiej 25, a następnie Buczka 30. Należał do Koła Związku Bojowników o Wolność i Demokrację przy ZNTK w Pile (leg. nr 207618). Po 1968 r. został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł 3 września 1982 r. w Pile. Pochowany wspólnie z żoną Anną na Cmentarzu Komunalnym kwat. 5/A–5–13.

Archiwum Prezydenta RP, Wniosek o nadanie Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego, Urząd Stanu Cywilnego w Pile, Akty zgonu 355/82 i 227/94.

Wojciech Kicman

Kukawka Wojciech (1895–1990), urodził się 17 kwietnia 1895 r. w miejscowości Dobra, gmina Nowy Tomyśl, województwo wielkopolskie. Był synem Wojciecha i Apolonii z domu Matysiak. Miał pięcioro rodzeństwa; Annę i Antoninę, oraz Józefa, Stanisława i Marcina. Naukę w szkole powszechnej rozpoczął w Dobrej, a po przeprowadzeniu się wraz z rodzicami do Zemska koło Buku, tam ją ukończył. Pracował w miejscowości Zadory, gmina Czempiń, w powiecie Kościan.

Wojciech Kukawka

W 1914 r. powołany został do armii niemieckiej. Brał udział w I wojnie światowej. Ochotniczo przystąpił do Powstania Wielkopolskiego, wpierw do administracji powstańczej. Walczył zbrojnie na froncie zachodnim w okolicy Rakoniewic (4 stycznia do 10 stycznia 1919). W kwietniu 1919 r. wcielony do regularnej służby wojskowej, brał udział w wojnie polsko–bolszewickiej w 10 Plutonie Żandarmerii Polowej na Wołyniu. Po zakończeniu działań wojennych wraz z rodzicami zamieszkał w Żadorach, gdzie pracował w majątku ziemskim. W okresie międzywojennym i w czasie II wojny światowej mieszkał i pracował w Żadorach. 9 lutego 1918 r. zawarł związek małżeński z Marianną Polaczyk. Miał sześcioro dzieci: Leona (1924–2011)), pochowany w Granowie; Stanisława (ur. 1927)), Mariana (ur. 1929), Czesława (ur. 1931), Walentynę (ur. 1934) – mieszkają w Poznaniu oraz Mariannę (ur. 1937) zamężna Nowakowska mieszka w Tulcach. W 1965 r. przeprowadził się wraz z żoną i najmłodszą córką Marianną do Tulec. Doczekał się jubileuszy 50–lecia, 60–lecia i 70–lecia pożycia małżeńskiego. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (18 czerwca 1975). Do ZBoWiD–u należał od 1988 r. Decyzją Rady Państwa awansowany do stopnia podporucznika (1988r). Zmarł 31 lipca 1990 r. w Tulcach, spoczywa na miejscowym cmentarzu parafialnym, w sektorze F. W listopadzie 2010 r. grób oznaczono biało–czerwonym proporczykiem. W czerwcu 2011 r. na tablicy pamiątkowej *Powstańcy Wielkopolscy 1918/19*, umieszczono Jego nazwisko.

Akta parafii pod wezwaniem Narodzenia NMP w Tulcach, Księga zmarłych, nr 1990/16; H. Kowalewska, K. Krawiarz, H. Stachowiak, Powstańcy Wielkopolscy gminy Kleszczewo, Kleszczewo 2011, s. 21–22; Dokumenty i pamiątki rodzinne córki Marianny Nowakowskiej z Tulec.

Halina Kowalewska

Kulawski Teofil (1894–1960), powstaniec kompanii jutrosińskiej, kowal. Urodził się 10 grudnia 1894 r. w Jutrosinie. Syn Stanisława (1859–1922) i Walentyny z d. Marczyńskiej (ur. 1869). Uczęszczał do szkoły powszechnej w Jutrosinie. Po jej ukończeniu podjął naukę w zawodzie kowalskim. Po trzyletnim okresie nauki wyjechał za pracą do Niemiec. W 1913 r. został wcielony do armii niemieckiej w szeregi 16 Pułku Dragonów w Lüneburg. Brał udział w I wojnie światowej na froncie zachodnim. W listopadzie 1917 r. przebywał w Aachen. Ze służby wojskowej zwolniony 11 listopada 1918 r. 8 stycznia 1919 r. wstąpił jako ochotnik w szeregi tworzącego się oddziału Straży Ludowej w Jutrosinie. Brał udział w powstaniu na terenie powiatu rawickiego w składzie kompanii jutrosińskiej pod dowództwem Marcelego Szymanowskiego. Służbę kontynuował w 11 Pułku Strzelców Wielkopolskich (69 pp) do 30 marca 1919 r. Po zakończeniu służby

Teofil Kulawski

wojskowej wyjechał do Poznania, gdzie podjął pracę w Fabryce Cegielskiego w 3 oddziale wagonów kolejowych. Po zawarciu związku małżeńskiego w 1921 r. pracował w zawodzie kowalskim. W czasie okupacji hitlerowskiej w latach 1941 – 1943 przebywał na pracach przymusowych na terenie Niemiec, skąd został przekazany do mistrza kowalskiego Bauda w Jutrosinie. W zakładzie tym pracował do oswobodzenia Jutrosina. Z rąk niemieckich w 1945 r. zakład kowalski przejął Ludwik Adamczak z Jutrosina, stając się jednocześnie nowym pracodawcą Teofila. Należał do Związku Powstańców i Wojaków R. P. 1914 –1919, Związku Powstańców Wielkopolskich oraz ZBoWiD. Mieszkał w Jutrosinie przy ulicy Wodnej. Zmarł 3 października 1960 r. Spoczywa na cmentarzu parafialnym w Jutrosinie. W 1921 r. zawarł związek małżeński z Anną Staniewską (1897–1991). Miał sześcioro dzieci; Jana (ur. 1923) i Stanisława (ur. 1934), Józefę (ur. 1925), Marię (ur. 1926), Stefanię (ur. 1930) oraz Helenę (ur. 1932). Odznaczony między innymi: Medalem Pamiątkowy Za Wojnę 1918 – 1921.

Materiały oraz informacje przekazane przez synową powstańca Krystynę Kulawską; APL – ZBoWiD – Teczka personalna Teofila i Anny Kulawskich, Sygn. 2625; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej, „Wiadomości Jutrosińskie", Nr 114/2009, s. 7; Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej. Materiały Źródłowe, t. VII, oprac. A. Grzelak, Bytom 2011; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej 1918 – 1919. Zeszyty Historyczne, cz. 1, Jutrosin 2012, s. 64–65.

Adam Grzelak

Kulka Walenty (1897–1963), urodził się 27 stycznia 1897 w Boruszynie (powiat Czarnków) jako syn rolnika Jana i Agnieszki z domu Frąckowiak. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Połajewie. W czasie I wojny światowej powołany do armii pruskiej, przydzielony do kompanii karabinów maszynowych, walczył na froncie włoskim. W momencie wybuchu Powstania był na urlopie, wstąpił w szeregi powstańcze, walczył w rejonie Czarnkowa, Chodzieży, potem z bolszewikami w 1920 r. Z zawodu był kupcem, w 1928 r. osiedlił się w Miłkowie, w 1930 r. ożenił się, nabył gospodarstwo rolne, żona prowadziła sklep. W okresie II wojny światowej gospodarstwo przejęli Niemcy, a cała rodzina została 1 listopada 1940 r. wysiedlona do Generalnej Guberni. Przez obóz przejściowy w Łodzi trafili na Zamojszczyznę, zamieszkali w Bliżowie (gmina Suchowola). Tam pracował m. in. jako robotnik leśny. Podejrzewany o przynależność do podziemia przebywał 6 tygodni w obozach w Zwierzyńcu i w Zamościu, skąd wyreklamowany został przez administrację zarządzającą lasami. Wrócił z rodziną do Miłkowa 19 kwietnia 1945 r. Trudne warunki, jakich doświadczył w czasie I i II wojny światowej, stały się przyczyną ciężkiej i długotrwałej choroby. W 1958 r. odznaczony został Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł 4 sierpnia 1963 r. w Czarnkowie i pochowany został na

Walenty Kulka

cmentarzu parafialnym w Lubaszu. Zawarł związek małżeński z Heleną z domu Piątek, z którą miał dzieci: Aleksandrę (ur. 1932), Zefiryna (ur. 1935) i Leszka (ur. 1947, starosta krotoszyński od 2002 r.).

Z. Barnaś, Słownik biograficzny Powstańców Wielkopolskich Ziemi „Nadnoteckiej", Czarnków 2011, s. 84; Wielkopolski Krzyż Powstańczy legitymacja nr C–39110, 5 sierpnia 1958. Relacje rodziny, materiały udostępnione przez córkę Aleksandrę Ziemiańską i syna Leszka.

Antoni A. Korsak

Kycler Stanisław (1897–1982), powstaniec kompanii jutrosińskiej. Urodził się 9 listopada 1897 r. w Jutrosinie. Syn Pawła i Jadwigi z d. Mierczyńskiej. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Jutrosinie. Po jej ukończeniu podjął naukę w zawodzie kupieckim. 2 listopada 1916 r. został wcielony do armii niemieckiej. Brał udział w I wojnie światowej, walczył na froncie zachodnim oraz froncie wschodnim. 31 grudnia 1918 r. zdezerterował i wrócił do rodzinnego Jutrosina. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego, 6 stycznia 1919 r. jako ochotnik wstąpił w szeregi tworzącego się w Jutrosinie oddziału Straży Ludowej, przekształconego następnie w kompanię jutrosińską batalionu jutrosińskiego. Uczestniczył w oswobodzeniu Jutrosina w dniu 7 stycznia 1919 r. W okresie powstania pełnił służbę jako telegrafista w Urzędzie Pocztowo– Telegraficznym w Jutrosinie. Od 6 lutego 1919 r. tę samą funkcję objął w Urzędzie Pocztowo – Telegraficznym w Miejskiej Górce. W szeregach tej kompanii brał udział w potyczkach pod Jutrosinem, Sarnową, Miejską Górką i Rawiczem. Dalszą służbę pełnił w szeregach 11. Pułku Strzelców Wielkopolskich (69 pp). W szeregach pułku na początku 1920 r. został skierowany pod Lidę, biorąc udział w wojnie polsko – bolszewickiej. Ze służby wojskowej został zwolniony w 1921 r. w stopniu kaprala. Po zakończeniu służby wojskowej pracował w jutrosińskim Rolniku. W 1926 r. przeniósł się do Kobylina, gdzie pracował jako kierownik w tamtejszej filii Rolnika z Jutrosina. Od 1935 r. do wybuchu II wojny światowej prowadził własną firmę zajmującą się handlem ziemiopłodami. W okresie okupacji hitlerowskiej nakazano mu zamknięcie firmy. Należał do Związku Weteranów Powstań Narodowych R. P. 1914 – 1919, później Związku Powstańców Wielkopolskich. W latach powojennych pracował w Rolniku oraz Gminnej Spółdzielni Samopomoc Chłopska w Kobylinie. Członek ZBoWiD – koło Kobylin. Mieszkał w Kobylinie przy ul. Wolności. Zmarł 26 grudnia 1982 r. Spoczywa na cmentarzu w Jutrosinie. Związek małżeński zawarł w 1929 r. z Haliną Szulc (1899–1989). Miał troje dzieci: Kornelię (ur. 1930), Eugeniusza (ur. 1933) i Romana (ur. 1936). Odznaczony: Brązowym Krzyżem Zasługi (1939), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1957), Medalem 10–lecia Polski Ludowej (1955). Dyplomem Nr 3682 Zarządu Głównego Związku Weteranów Po-

Stanisław Kycler

wstań Narodowych R. P. 1914–1919 uznany jako weteran Powstania Wielkopolskiego i wciągnięty do kartoteki archiwum Towarzystwa Dla Badań Historycznych Powstania Wielkopolskiego pod nr 11159.

Materiały oraz informacje przekazane przez rodzinę powstańca Romana Kyclera; APL – ZBoWiD – Teczka Personalna Stanisława Kyclera, Sygn. 2699; Archiwum Prezydenta R. P. – wniosek odznaczeniowy Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego, Sygn. 535/57; Uchwała Rady Państwa z dnia 6 grudnia 1957 r. Nr 0/950, s. 5; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej, „Wiadomości Jutrosińskie", Nr 114/2009, s. 7; Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej. Materiały Źródłowe, t. VII, oprac. A. Grzelak, Bytom 2011; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej 1918 – 1919. Zeszyty Historyczne, cz. 1, Jutrosin 2012, s. 66–67.

Adam Grzelak

Langowicz Ludwik (1897–1974), urodził się 13 sierpnia 1897 r. w Dołach (daw. pow. kościański) jako syn Bronisława i Julianny z Matuszewskich. Od 6 roku życia uczęszczał do 6–klasowej szkoły ludowej w Grodzisku Wlkp. Po jej ukończeniu terminował w zawodzie murarza. Na początku 1914 r. wyjechał

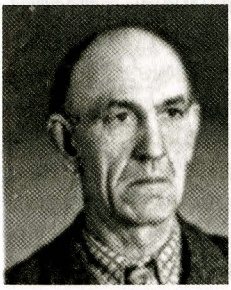

Ludwik Langowicz

w poszukiwaniu pracy do Niemiec, gdzie otrzymał zatrudnienie przez dwa lata. 1 października 1916 r. został wcielony do niemieckiej Marynarki Wojennej na okręt Braunschweig stacjonujący w porcie w Kilonii. Potem, 6 stycznia 1917 r. przeniesiono go do 2 Pułku Artylerii Ciężkiej Marynarki Wojennej w Belginach u wybrzeży Morza Północnego, skąd zdezerterował 16 grudnia 1918 r. Po powrocie do Grodziska Wlkp. wstąpił zaraz jako ochotnik do miejscowej kompanii bezpieczeństwa. Pełnił służbę patrolową na grodziskiej stacji kolejowej. 3 stycznia 1919 r. przyłączył się do oddziału ppor. Stanisława Siudy, który przybył z Błotnicy już w Nowy Rok. Następnie, w marszu bojowym na Wolsztyn, brał udział w wyzwalaniu Ruchocic, Rakoniewic i Rostarzewa. Po oswobodzeniu Wolsztyna, 5 stycznia 1919 r., uczestniczył w kolejnych akcjach zbrojnych w okolicach Kopanicy, Kargowej, Babimostu, Nowego Kramska i Chobienic. Wcielony 27 maja 1919 r. do kompanii karabinów maszynowych 7 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późn. 61 Pułk Piechoty Wielkopolskiej), brał m. in. udział w walkach o Zbąszyń. Następnie uczestniczył w wojnie polsko–bolszewickiej. 7 maja tegoż roku otrzymał awans na plutonowego. Po zakończeniu wojny z Rosją Sowiecką powrócił ze swym pułkiem do miejsca jego stałego postoju w Gnieźnie, w którym nadal odbywał służbę wojskową do 14 lipca 1921 r. Po demobilizacji zamieszkał 26 października 1921 r. w Solcu (pow. wolsztyński), u nowo poślubionej małżonki. Utrzymywał się z 7–ha gospodarstwa rolnego oraz z dorywczej pracy jako murarz, cieśla i rzeźnik. Zmarł 17 marca 1974 r. Pochowano go na cmentarzu w Kębłowie. Został odznaczony Krzyżem Kawaler-

skim Orderu Odrodzenia Polski (1973), Medalem Za Wojnę 1918–1921, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1959). Za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowano go podporucznikiem WP. Należał do Związku Powstańców Wielkopolskich, a potem od 1958 r. był członkiem ZBoWiD–u. Żonaty z Franciszką Zboralską, miał dwoje dzieci: Wandę (1923–1995, zamężną Marach) oraz Józefa (1924–2001).

Siuda S., Zarys historii wojennej 56 Pułku Piechoty Wielkopolskiej, Krotoszyn 1932, s. 5–6; Wysocki Z., Zarys organizacji jednostek bojowych na terenie Grupy Zachodniej, (w): Materiały do historii Powstania Wielkopolskiego 1918/1919, Poznań 1938, s. 18; Archiwum Państwowe w Lesznie, akta ZBoWiD–u, sygn. 2716; Akta Zarządu Powiatowego ZBoWiD–u w Wolsztynie z lat 1970–1975; Informacje i pamiątki rodzinne Zdzisława Langowicza z Solca.

Antoni Fornalski

Lisiecki Franciszek (1899–1986), podporucznik rezerwy Wojska Polskiego. Urodził się 10 listopada 1899 r. w Węgorzewie, pow. Gniezno. Syn Jana i Wiktorii Kielma. Ojciec był stangretem, a następnie kierowcą dworskim w Gurowie, gdzie mieszkała cała rodzina. Szkołę powszechną Franciszek ukończył w Żydowie. Pod koniec I wojny światowej 4 grudnia 1917 r. został powołany do służby w wojsku pruskim. Służył w wojskach lotniczych, w eskadrze Georinga. Po zakończeniu działań wojennych, 18 grudnia 1918 r. otrzymał urlop i wrócił w rodzinne strony. 28 grudnia 1918 r. wstąpił do wojsk powstańczych. Uczestniczył w rejonie Gniezna w rozbrajaniu żołnierzy pruskich oraz w walkach pod Rynarzewem, Zdziechową, Szubinem, Brzozą, Potulicami, Pińskiem Wielkopolskim Zalesiem i Słonawami. Jego dowódca był zastępca oficera Szaliński (późniejszy mjr WP). Następnie został przydzielony do 58 Pułku Piechoty, z którym wyruszył na wojnę 1920 r. Ciężko zachorował na tyfus. Po wyzdrowieniu i zakończeniu działań wojennych związał swoje życie ze służbą wojskową. W Wojsku Polskim pełnił służbę w macierzystym 58 Pułku Piechoty Wielkopolskiej w Poznaniu, gdzie otrzymał mieszkanie służbowe (początkowo przy ul. Bukowskiej, a następnie Polnej 23). Awansował do stopnia starszego sierżanta. Ze swoim pułkiem walczył we wrześniu 1939. Z oddziałami Armii Poznań dotarł do Warszawy, a następnie do Rawy Ruskiej, gdzie wcześniej została ewakuowana jego rodzina. Po wkroczeniu do Rawy Ruskiej wojsk sowieckich, został internowany. Jako mieszkaniec Wielkopolski, znający j. niemiecki został wymieniony przez sowietów Niemcom. Początkowo przebywał w Stalagu II A, a następnie do końca wojny pracował w gospodarstwie rolnym na terenie Niemiec. Po zakończeniu II wojny światowej już w maju 1945 r. wrócił do Polski. Rodzinę odnalazł w Poznaniu, w mieszkaniu dziadków przy ul. Św. Wawrzyńca. W Pile otrzymał mieszkanie przy ul. Nowowiejskiego 3 m. 4, w którym obecnie zamieszkuje jego córka. Przez

Franciszek Lisiecki

krótki okres czasu w 1945 r. pracował w administracji państwowej w Krzyżu. W grudniu 1945 r. został pracownikiem Urzędu Likwidacyjnego, a następnie pracownikiem Wydziału Rolnictwa Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Trzciance, gdzie codziennie dojeżdżał do pracy. Z tego stanowiska przeszedł w 1966 r. na emeryturę. 7 kwietnia 1937 r. został członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich (leg. nr 17484 z 13 grudnia 1938). Należał do Koła Czwartaków (58 Pułku Piechoty). Został zarejestrowany w ewidencji Okręgu Poznańskiego Związku pod nr 4406 w dn. 16 grudnia 1938. Otrzymał dyplom weryfikacyjny nr 17484 i pod tym numerem miał założoną kartotekę w Zarządzie Głównym Związku. Po 1975 r. aktywnie działał w Zarządzie Wojewódzkim Związku Bojowników o Wolność i Demokrację. 9 listopada 1978 r. został wybrany członkiem Zarządu Wojewódzkiego ZBoWiD–u w Pile, a następnie członkiem Prezydium Zarządu Wojewódzkiego ZBoWiD w Pile. Obowiązki te pełnił do 22 listopada 1983 r. Był przewodniczącym Komisji Powstania Wielkopolskiego. W tym czasie na terenie byłego woj. pilskiego żyło ponad 100 powstańców. Uchwałą Rady Państwa został jako Powstaniec Wielkopolski awansowany do stopnia podporucznika Wojska Polskiego. 26 grudnia 1926 r. w Poznaniu zawarł związek małżeński z Franciszką Czajką (20 września 1902–29 lutego 1972). W Poznaniu urodziło się troje jego dzieci: syn Jerzy (ur. 20 grudnia 1929), mieszkający w Poznaniu; córka Melania (zm. 21 października 1990), mieszkała, zmarła i została pochowana w Poznaniu oraz córka Zefiryna (ur. 9 czerwca 1933) mieszkająca w Pile. Żona Franciszka zmarła w Pile i tam została pochowana. Franciszek Lisiecki został odznaczony i wyróżniony: Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (leg. nr 1242–83–52 z 1 czerwca 1984), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (leg. nr J–13004 z 13 września 1965), Medalem Niepodległości (przed 1939), Srebrnym Krzyżem Zasługi (leg. nr A–13035 z 6 grudnia 1955), Brązowym Krzyżem Zasługi (przed 1938), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (leg. nr B–66558 z 6 grudnia 1957), Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918–1921 (przed 1938), Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości (przed 1938), Medalem Za Udział w Wojnie Obronnej 1939 (leg. nr 3–81–87–MW z 4 września 1981), Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945 (leg. nr F–10201 z 21 czerwca 1961), Medalem 40–lecia PL (leg. nr 281/31/84M z 22 lipca 1984), Medalem 10–lecia PL, Srebrnym Medalem Za Zasługi dla Obronności Kraju (leg. nr S–56660 z 10 października 1977), Brązowym Medalem Za Zasługi dla Obronności Kraju (leg. nr B–96587 z 10 października 1969), Odznaką Grunwaldzką (leg. nr 3338 e z 9 maja 1969), Odznaką Honorową Za Zasługi w rozwoju województwa poznańskiego (leg. nr 551 z 12 lipca 1963), Złotą Odznaką Honorową Za Zasługi w rozwoju województwa pilskiego (leg. nr 2041z 22 grudnia 1976), Odznaką Honorową Za Zasługi w rozwoju Piły (leg. nr 119 z 14 lutego 1977), Odznaką 1000–lecia Państwa Polskiego (leg. nr N–1417), Odznaką Honorową Związku Inwalidów Wojennych RP i Odznaką Za Zasługi dla Związku Bojowników o Wolność i Demokrację (leg. nr 1769 z 5 października 1983). Franciszek Lisiecki zmarł w Pile 14 października 1986 r. Został pochowany obok swojej żony (zgodnie z jego wolą w mundurze

powstańca wielkopolskiego) na Cmentarzu Komunalnym w Pile, kwat. 12/C–5–10. W kondukcie pogrzebowym uczestniczyły m. in. poczty sztandarowe ZBoWiD. Czapkę powstańczą oraz odznaczenia i dokumenty Franciszek Lisiecki przekazał swoim wnukom.

Archiwum Prezydenta RP, Wniosek o nadanie Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego; Informacje uzyskane w styczniu 2009 od córki Zefiryny Lisieckiej oraz dokumenty będące w posiadaniu wnuków.

Wojciech Kicman

Lorkiewicz Michał (1897–1991), dowódca kompanii powstańczej, ppłk rezerwy, adwokat. Urodził się 3 września 1897 r. w Bułakowie (pow. koźmiński), w rodzinie kierownika szkoły powszechnej w Wiclowsi Franciszka i Salomei z Przystańskich. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Krotoszynie, następnie kontynuował naukę w tamtejszym gimnazjum. Był członkiem Towarzystwa Tomasza Zana. Po uzyskaniu (1 września 1916) matury wojennej, zmobilizowany został do armii niemieckiej do 29 baonu saperów w Poznaniu, 8 maja 1917 r. skierowany na front pod St. Quentin we Francji, do 361 kompanii saperów przy 235 Dywizji Piechoty. W listopadzie 1917 r. awansowany do stopnia sierż., wiosną 1918 r., po miesięcznym kursie oficerskim w Libawie na Łotwie, do stopnia ppor. Po likwidacji frontu zach. 361 kompania saperów przerzucona została do Głogowa, dokąd po kapitulacji ewakuowany był 29 baon saperów. Na wiadomość o wybuchu powstania w Poznaniu, z kilkoma żołnierzami Polakami opuścił szeregi armii niemieckiej, udając się do Wielowsi. 29 stycznia 1919 r. zgłosił się ochotniczo do formującego się w Koźminie baonu powstańczego, pod dowództwem J. Modlibowskiego, obejmując dowództwo 1 kompanii. Po krótkim przeszkoleniu przewieziony z kompanią do Miejskiej Górki, na front rawicki. W czasie walk dowodzona przez niego kompania zdobyła z 3 na 4 lutego folwark Krystynki, Polskie Dębno i folwark Kąty. Pierwsze walki na tym odcinku zakończyły się jednak niepowodzeniem, ponieważ baon słupecki po stracie dowódcy na przedpolu Szymanowa, wycofał się do Słupi Kapitulnej, a Lorkiewicz w obawie przed oskrzydleniem kompanii zarządził odwrót do Zielonej Wsi. Podczas drugiej bitwy o Rawicz (5–6 lutego) 1 kompania bezskutecznie wraz z baonem słupeckim zaatakowała niemiecką załogę w Szymanowie. Zmuszona do wycofania, obsadziła Zieloną Wieś, Wydawy i Stwolno. 10 lutego Lorkiewicz otrzymał list niemieckiego dowódcy, gen. Lütwitza, zapraszający na spotkanie na moście granicznym na rzece Orla, w którym zaproponował kapitulację i oddanie zajmowanych wsi. Żądania zostały odrzucone, na co Niemcy zaatakowali oddziały powstańcze, zmuszając je do odwrotu. Z grupą żołnierzy bronił się na zach. krańcu Zawad, przyczyniając się powstrzymania nieprzyjaciela. Następnie atakując siłami kompanii koźmińskiej, kórnickiej i plutonu zielonowiejskiego zdołano wyprzeć Niemów

Michał Lorkiewicz

(10 lutego) z utraconych poprzednio wsi. Tak zajęta linia frontu utrzymana została aż do zawarcia rozejmu. Rozpoczęło tam formowanie 11 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 69 Pułk Piechoty), w skład którego 22 lutego weszła 1 kompania jako 8 kompania II baonu. W styczniu 1920 r. na podstawie traktatu wersalskiego 69 Pułk Piechoty przejmował od Niemców Kępno i resztę ziem tego pow. Kompania Lorkiewicza przejmowała tereny wsch., wzdłuż rzeki Prosny, m. in. wsie Opatów i Siemianice, po czym przerzucona została do rejonu Lidy, wchodząc w skład 17 Dywizji Piechoty, stanowiącej odwód frontu płn. W wojnie 1920 r. służył w stopniu por., jako dowódca II baonu 69 Pułku Piechoty, pełniąc następnie funkcję oficera operacyjnego i adiutanta w sztabie 34 brygady. Po powrocie skierowany został do Biedruska, na kurs dowódców baonów, otrzymał przydział do 7 Pułku Saperów w Poznaniu (Wilda) i wówczas, rezygnując z dalszej kariery wojskowej, rozpoczął studia na Wydziale Prawa UP. Po ich ukończeniu i dwuletniej aplikacji sądowej, w maju 1925 r. został sędzią powiatowym w Poznaniu. W 1927 r. otrzymał awans na sędziego okręgowego, a w rok później został oddelegowany do pracy w Ministerstwie Sprawiedliwości, na stanowisko kierownika kadr sędziowskich na apelacje poznańską, katowicką i toruńską. 1 maja 1932 r. zrezygnował ze służby państwowej, podejmując prywatną praktykę adwokacką. 1 stycznia 1932 r. awansował do stopnia kpt. rezerwy. 6 sierpnia 1939 r. zmobilizowany do 7 baonu saperów na stanowisko dowódcy kompanii rezerwy nr 174, skierowany został do Władysławowa (k. Turka), w celu prowadzenia prac fortyfikacyjnych na przyczółku mostowym pod Kołem. We wrześniu 1939 r. jego kompania wykonywała prace saperskie na szlaku odwrotowym Armii „Poznań". Do niewoli dostał się (19 września) nad Bzurą. Do końca wojny przebywał w oflagach: Osterode w górach Harz, Arnswalde, Prenzlau i Grossbom–Weslphalenkof, skąd w styczniu nastąpiła piesza ewakuacja obozu do Sandbostel pod Bremą. W czasie pobytu w obozach jenieckich prowadził kursy uniwersyteckie dla aplikantów oraz przewodniczył egzaminom adwokackim. Po wyzwoleniu rozpoczął pracę w Polskiej Misji dla Badania Zbrodni Wojennych w Bad Ziehnhausen, pełniąc funkcję zastępcy szefa Misji. W styczniu 1946 r. powrócił do kraju, a od kwietnia rozpoczął w Poznaniu praktykę adwokacką, pełniąc jednocześnie funkcję radcy prawnego w przedsiębiorstwach państwowych. 1 lipca 1971 r. przeszedł na emeryturę, pełniąc nadal różne funkcje w Radzie Adwokackiej i udzielając się społecznie jako członek Prezydium Krajowej Komisji Weteranów Powstania Wielkopolskiego. Rozkazem MON (z 5 maja 1981) awansowany został do stopnia ppłk. (ze starszeństwem od 9 maja 1981). Zmarł 30 grudnia 1991 r. w Gdańsku, pochowany został w kwaterze powstańców wielkopolskich na cmentarzu junikowskim w Poznaniu. Za liczne zasługi został odznaczony w latach 1919–1939: Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych (dwukrotnie), Srebrnym Krzyżem Zasługi, Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918—1921 i Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości; w latach 1945–1985: Orderem Odrodzenia Polski V, IV i III kl., Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Srebrnym Medalem Zasłużonym na Polu Chwały, Medalem za Wojnę Obronną 1939 i Medalem 40–lccia

PRL. Ze związku małżeńskiego z Marią z Majkowskich (primo voto Konwerską) urodziło się dwoje dzieci: syn Jerzy (ur. 1932) i córka Hanna (ur. 1936). Napisał kilka przyczynków i wspomnień z okresu powstania wielkopolskiego I918–1919 i wojny obronnej 1939 r., m. in.: Walki pod Rawiczem (Przeciw pruskiemu zaborcy. Wspomnienia i listy uczestników Powstania Wielkopolskiego, wybór i opr. L. Gomolcc i B. Polak, Warszawa 1979, 56–73); Saperskie opowieści (WPH nr 1 z 1983 r., s. 316–317), Wspomnienia z 1939 r. (WPH nr 2 z 1984 r., s. 342–345).

CAW, sygn. 77/M, 1533, 23–1726 i 7776; AP Poznań, mikrofilm r. 49; T. Bartkowiak, Ochotnicy przybyli tłumnie, „Gazeta Poznańska" /. 27 XII 1973 r., s. 3; własnoręczny Zyciocys; P. Bauer, Zarys powstania jednostek garnizonu gnieźnieńskiego, (w:) Gniezno i Ziemia Gnieźnieńska. Walka o wolność narodową i społeczną 1918—1945, pod red. J. Topolskiego i B. Polaka, Gniezno 1978, s. 217–221 i 224, przyp. 11; W. Gil, Krotoszyn i Koźmin w Powstaniu Wielkopolskim, (w:) Udział społeczeństwa Ziemi Kaliskiej w Powstaniu Wielkopolskim 1918–1919, pod red. A. Czubińskiego, Kalisz 1978, s. 161–162; Słownik ..., s. 198–200.

Piotr Bauer

Lucińska Monika (1900–1988), urodziła się 24 kwietnia 1900 r. w Opalenicy, w rodzinie mistrza rzeźnickiego Antoniego i Marii z domu Gintrowicz. Rodzice prowadzili w Opalenicy sklep rzeźnicki. W wieku lat 18 rozpoczęła pracę w miejscowym magistracie. Przed wybuchem powstania uczestniczyła w przeszkoleniu sanitarnym zorganizowanym przez dr. Kazimierza Brossa. Jej ojciec był członkiem Rady Ludowej. W porozumieniu z opalenicką Radą Żołnierską, a także idąc za głosem serca kilka dni przed wybuchem powstania podjęła się wywieszenia polskiej flagi na ratuszu. Wspięła się na wieżę i po zrzuceniu symbolu pruskiego panowania zawiesiła biało czerwoną flagę. Jej czyn przeszedł do historii miasta. Dała wyraz solidarności ze konspirującymi organizatorami powstania w Opalenicy, krzewiła wiarę w odzyskanie niepodległości, a mieszkańcom Opalenicy dała nadzieję, jaką niósł widok powiewającej nad miastem narodowej flagi. Ponownie wyróżniła się niezwykłą odwagą, kiedy po wybuchu powstania w obecności burmistrza Gerlacha i innych niemieckich pracowników w brawurowej akcji z magazynu magistrackiego wydała powstańcom broń. Z dwoma starszymi siostrami – Stanisławą i Heleną zajęła się zbieraniem żywności po domach w mieście i dostarczaniu jej do punktu zbiorczego na stacji kolejowej, także rozdawaniem posiłków dla powstańców, którzy przybywali z okolic i dalej jechali pod Zbąszyń. Wraz z innymi kobietami opieką otaczała powracających z frontu. W zorganizowanej grupie ponad 30 opaleniczanek wiele godzin dziennie pełniła służbę na zapleczu aprowizacyjno – sanitarnym. W swoim domu

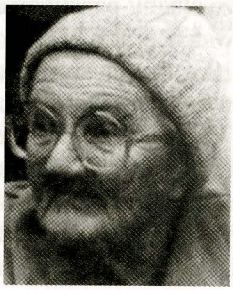

Monika Lucińska

szyła flagi narodowe i wywieszała w miejscach publicznych dając wyraz swemu patriotyzmowi i solidarności z walczącymi. W grudniu 1939 r. wraz z rodzicami została wysiedlona do Generalnego Gubernatorstwa. W pięciu pierwszych powojennych latach zajmowała się gromadzeniem książek z różnych nieodpłatnych źródeł i ich udostępnianiem czytelnikom. Do czasu przejścia na emeryturę pracowała w Zarządzie Miejskim. Nie założyła rodziny. Została odznaczona Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1974), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975), odznaką „Za zasługi w rozwoju województwa poznańskiego" (1983). Zmarła 5 lipca 1988 r. Została pochowana na grobie ojca na cmentarzu parafialnym w Opalenicy.

Anna Barłóg, Udział kobiet powiatu nowotomyskiego w Powstaniu Wielkopolskim, (w:) Trzeba było pójść ... Powiat nowotomyski w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Historia i pamięć, pod red. Zdzisława Kościańskiego i Bogumiła Wojcieszaka, Nowy Tomyśl 2010, s. 123, 124, 126; Opalenicki słownik biograficzny pod red. Bogumiła Wojcieszaka, t. II, Opalenica 1993, s. 160, 161; Dzieje Opalenicy, praca zbiorowa pod red. Czesława Łuczaka, Poznań 1993, s. 305; K. Drążkiewicz, Pierwsze wysiedlenie z Opalenicy, (w:) Wysiedlenia i poniewierka 1939 – 1945. Wspomnienia, Poznań 1974, s. 121; Z. Duda, Śp. Monika Lucińska, „Echa Opalenickie", nr 7/1988, s. 5 (fot.); Dokumentacja w USC Opalenica i księgach parafialnych parafii św. Mateusza w Opalenicy.

Zygmunt Duda

Lupa Franciszek (1896–1972), urodził się 3 sierpnia 1896 r. we wsi Luchowo koło Łobżenicy. Syn Józefa i Heleny z domu Łosoś. Miał sześcioro rodzeństwa, pięciu braci: Jana, Mariana, Stanisława, Władysława i Antoniego oraz siostrę Franciszkę. Szkołę powszechną ukończył w Luchowie, a następnie wyjechał do Szwajcarii gdzie uzyskał dyplom dentysty. W 1918 r. wrócił do Polski i włączył się w nurt działań Powstania Wielkopolskiego. W dniach od 3 do 12 stycznia 1919 r. w szeregach oddziału ppor./kpt. Teofila Spychały walczył m. in. pod Wysoką. W 1926 r. zawarł związek małżeński z Ireną Januszewską (zmarła przy porodzie syna Witolda w 1946) i zamieszkał w Wyrzysku przy pl. Wojska Polskiego 21. Był ojcem córek: Marii (ur. 1926), Haliny (ur. 1930) i Henryki (ur. 1941) oraz syna Zbigniewa (ur. 1929) i Witolda (ur. 1946). Córka Maria wyszła za mąż za Jana Szpera. Miała córkę Renatę po zamążpójściu Grochowską. W Wyrzysku, w swoim mieszkaniu otworzył gabinet dentystyczny. Codziennie odbywał spacer na Górę Czubatkę a wywieszony biały ręcznik w oknie był sygnałem, że ma wracać bo zjawił się pacjent. Franciszek Lupa był aktywnym działaczem Kurkowego Bractwa Strzeleckiego w Wyrzysku. W latach 1926, 1932 i 1933 zdobył tytuł Pierwszego Rycerza, a w 1936 został Królem Kurkowym. W dni świąt państwowych i strzeleckich ubrany

Franciszek Lupa

w strój Bractwa z królewskimi insygniami prowadził pochód braci kurkowych od swego domu do kościoła lub na strzelnicę. Przed 1939 r. był działaczem Polskiego Związku Zachodniego (Związku Obrony Kresów Zachodnich). Po wybuchu II wojny światowej wyjechał z rodziną z Wyrzyska i z falą uciekinierów dotarł w okolice Lublina. Z tułaczki wojennej wrócił w październiku 1939 do Wyrzyska. Tam został zmuszony przez Niemców do opuszczenia swego mieszkania. W 1940 r. przeprowadził się do Łobżenicy i zamieszkał przy ul. Spichrzowej. Komisaryczny burmistrz Łobżenicy Herman Seehafer (z zawodu dentysta) zezwolił Franciszkowi Lupie na prowadzenie gabinetu dentystycznego w budynku obok ówczesnego sądu z wejściem od obecnej ulicy Sikorskiego 1. Kiedy Niemcy przekształcili klasztor w Górce Klasztornej w aliancki obóz jeniecki, z racji swojej profesji utrzymywał z nimi kontakt, udzielając porad stomatologicznych. Szczególnie zaprzyjaźnił się z anglikiem, żydowskiego pochodzenia Leonardem Greenem. Pomagał mu w planowaniu drogi ucieczki z obozu, dostarczając niezbędne informacje oraz mapy, które jego córka Maria przewoziła ukryte pod materacykiem w wózku swej najmłodszej siostry Henryki. Ucieczka Leonarda Greena doszła do skutku po przeniesieniu obozu z Górki Klasztornej do Grudziądza. W 1969 r. Leonard Green odwiedził Franciszka Lupę w Łobżenicy, a na podstawie opisanych zdarzeń powstała książka Warrena Tute „Escape Router Greek flight from Stalag XX A". Z pobytu Leonarda Grena w Łobżenicy zachowały się okolicznościowe zdjęcia. Franciszek Lupa pracował jako dentysta w Łobżenicy do 1959 r. w wynajmowanym domu przy ul. Wyrzyskiej 20; później we własnym domu przy ul. Złotowskiej 20, aż do późnej starości. Był odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł w Łobżenicy 3 listopada 1972 r. Został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym.

Dzieje Wyrzyska, praca zbiorowa pod redakcją Stanisława Sierpowskiego, Poznań 1999; Werren Tute, ESCAPE ROUTE GREEN–flight from Stalag XX A, Londyn 1971; Informacje uzyskane od Renaty Grochowskiej, wnuczki Franciszka Lupy; Archiwum Prezydenta RP – wniosek o nadanie Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego.

Wojciech Kicman

Łozowski Franciszek (1901–1932), urodził się 2 kwietnia 1901 r. w Wanne (Westfalia) w rodzinie robotniczej Franciszka i Józefy z Pajchrowskich. Po powrocie rodziny w 1905 r. w rodzinne strony, w okolicach Śremu, uczęszczał do szkoły powszechnej w Żabnie, skąd, po jej ukończeniu, Łozowscy przenieśli się do Dymaczewa Starego pow. Poznań, gdzie nabyli dom z zabudowaniami gospodarczymi. Był to okres I wojny światowej i pozostał tymczasem przy rodzinie. Pod koniec wojny, w ślad za swoimi starszymi siostrami, przeniósł się do Poznania, gdzie dorywczo pracował i związał się z patriotyczna konspiracją niepodległościową. To zaowoco-

Franciszek Łozowski

wało wstąpieniem 15 listopada 1918 r. do Polskiej Organizacji Wojskowej Zaboru Pruskiego. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego stał się więc niemal automatycznie jego uczestnikiem i wziął udział, z bronią w ręku, w walce o wyzwolenie Poznania spod dominacji zaborcy pruskiego. Uczestniczył w walkach na terenie miasta Poznania. Brał również udział we wspomaganiu ruchu wyzwoleńczego na prowincji regionu, w ramach frontu północnego. Do walki powstańczej przystąpił także jego starszy brat Jan (ur. 1896). Kiedy powstańcy wielkopolscy osiągnęli swoje główne cele w walce z Niemcami i zaistniała potrzeba udzielenia pomocy zbrojnej Polakom w Galicji Wschodniej, Franciszek Łozowski wraz ze swoim oddziałem udał się na odsiecz otoczonego przez Armię Ukraińską Lwowa. Znalazł się w Wielkopolskiej Grupie Bojowej pod dowództwem płk. Daniela Konarzewskiego. Działania tej Grupy okazały się bardzo skuteczne, ale okupione znacznymi stratami i w ludziach i w sprzęcie. Do tego doszła epidemia zapalenia płuc wśród żołnierzy. Brał też udział w wojnie polsko–sowieckiej 1920 roku, w szeregach 55 piechoty pułku 14 Dywizji Piechoty Wielkopolskiej w ramach Frontu Litewsko – Białoruskiego, w stopniu starszego żołnierza – wywiadowcy. Na jego szlak bojowy składał się głównie udział w walkach o zdobycie Mińska i Bobrujska, a następnie wojna pozycyjna na linii rzeki Berezyna, gdzie w warunkach poleskich błot i bagien toczono zacięte walki z oddziałami Armii Czerwonej. Integralną część tych działań stanowiły częste wypady z naszej strony na teren kontrolowany przez nieprzyjaciela, co było chlebem powszednim wywiadowców. „Generał Daniel Konarzewski dzięki dobremu rozpoznaniu mógł przewidzieć zamiary nieprzyjaciela. Bolszewicy w połowie kwietnia 1920 r. planowali uderzyć na lewe skrzydło Dywizji Wielkopolskiej. Aby ubiec nieprzyjaciela, zorganizowano wypad na Sieliszcze. W jego efekcie bolszewicy ponieśli dotkliwe straty, do niewoli wzięto między innymi sztab 509 pułku strzelców oraz 200 jeńców, zdobyto 32 karabiny maszynowe i 5 dział" – pisze Bartosz Kruszyński. To właśnie w szczególności za zasługi na polu wywiadu, na wniosek dowódcy oddziału partyzanckiego 14 Dywizji Piechoty Wielkopolskiej ppor. Alfonsa Kloca, F. Łozowskiego odznaczono Krzyżem Walecznych. W uzasadnieniu wniosku dowódca napisał: *Starszy żołnierz Franciszek Łozowski ... przedzierał się z moim oddziałem partyzanckim na tyły nieprzyjaciela i przebywał w nim od połowy marca 1920 r. do maja 1920 r. składając dowody bohaterstwa w niebezpieczeństwach w jakich stale przebywał oddział, będąc jednym z najdzielniejszych jego żołnierzy.* 14 Dywizja Piechoty Wielkopolskiej trwała najdłużej na całym Froncie Litewsko – Białoruskim na swoich pozycjach nad Berezyną (do początku lipca 1920 r.), choć to naraziło ją podczas odwrotu na wściekle ataki bolszewików. Podczas jednej z przegranych bitew Dywizja została bez mała rozczłonkowana, a żołnierze bez regularnego odżywiania ulegli epidemii chorób, w tym dyzenterii, która dotknęła też Franciszka Łozowskiego. Mimo poniesionych strat, po przegrupowaniu w rejonie Dęblina, 14 Dywizja Piechoty Wielkopolskiej jeszcze raz stoczyła zwycięską bitwę z bolszewikami na przedpolu Warszawy i wyzwoliła zajęty już przez nich Garwolin. Dla Franciszka Łozowskiego wojna skończyła się na odwrocie spod Bobrujska zrujnowanym

zdrowiem i leczeniem szpitalnym. Jesienią 1920 r. został zdemobilizowany i rozpoczął życie cywilne. 6 maja 1926 r. założył rodzinę. Ożenił się z Jadwigą Nowak z Dymaczewa Nowego. W małżeństwie tym urodziło się dwoje dzieci: Franciszek (ur. 1928) i Zofia (1929 – 2010). Jego życie cywilne nie było wolne od problemów; miał trudności ze znalezieniem stałego zatrudnienia i tylko okresowo pracował w Gazowni Poznańskiej. Jednocześnie niespodziewanie pojawiły się kłopoty zdrowotne, których źródłem były przeżycia frontowe. Wszystko to skończyło się dla niego i jego rodziny tragicznie, bo przedwczesną śmiercią. Zmarł 7 listopada 1932 roku i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Łodzi k. Stęszewa.

CAW, KW 69/Ł– 101; APP, ZPW i Sąd Grodzki w Poznaniu 1929–1939, sygn. 31 i 9469; Bartosz Kruszyński, Poznańczycy w wojnie polsko–bolszewickiej 1919–1921. Dom Wydawniczy Rebis. Poznań 2010; Relacje rodzinne.

Franciszek Łozowski jr

Łożyński Józef (1878–1965), przemysłowiec, właściciel tartaku w Śremie. Urodził się 12 lutego 1878 r. w Żerkowie (pow. Jarocin). Syn Teofila i Marii Lewandowskiej. Ojciec, powstaniec styczniowy, pracował jako administrator majątków ziemskich i nauczyciel m. in.

Józef Łożyński

w Żerkowie i Lipowcu (k. Koźmina), przybył na teren zaboru pruskiego w poszukiwaniu azylu. Ukończył seminarium nauczycielskie (1897), okresowo uczył w Antoninie k. Ostrowa Wlkp. W 1907 r., dzięki pożyczce z Banku Ludowego w Śremie (25.000 mk) odkupił z rąk niemieckich tartak ręczny i przekształcił go na tartak parowy ze stolarnią, tworząc liczne miejsca pracy. Podczas I wojny światowej został wcielony do armii niemieckiej. Po powrocie wziął czynny udział w Powstaniu Wielkopolskim, obejmując funkcje adiutanta w sztabie Straży Ludowej na pow. śremski. Brał udział w uroczystej defiladzie oddziałów powstańczych z okazji objęcia władzy w mieście przez Polaków 31 grudnia 1918 r. W II R. P. był radnym miejskim i przewodniczącym Komisji Rolnej (1920–24), decernentem do ról i pól miejskich. Przewodniczył radzie Kasy Chorych (1920–22). Należał do Bractwa Kurkowego w Śremie i zajmował kierownicze funkcje w Zarządzie. Członek Towarzystwa Przemysłowego, zasiadał w Zarządzie i Komitecie Wykonawczym. Przed 1939 r. przekazał prowadzenie firmy synowi Antoniemu. W grudniu 1939 r. został wysiedlony do Generalnej Guberni pod Częstochowę, gdzie pracował jako robotnik w tartaku. Wrócił do Śremu w lutym 1945 r. i wraz z synem uruchomił tartak. W 1947 r. tartak upaństwowiono. Zmarł 20 stycznia 1965 r. w Sierakowie. Pochowany został w grobowcu rodzinnym na cmentarzu parafialnym w Śremie. Był odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1957) i Odznaką Honorową Miasta Śremu. W 1905 r. ożenił się z Zofią Pałkowską (zm. 1916). Z tego małżeństwa urodziły się dzieci: Antoniego (1908 –1971), Tadeusza (1910–1991), Halinę (1911–1929), Alicję (1913– 1957) i Zbi-

gniewa (1916–1980). Jego drugą żoną była od 1939 r. Maria Zaworska.

Słownik biograficzny Śremu, s. 179–180, Śrem 2008; Daniel Kęszycki „Z dni powstania wielkopolskiego", s. 19; Relacje i dokumenty rodzinne, tu foto.

Jarosław T. Łożyński

Maciejewski Antoni (1901–1982), urodził się 7 stycznia 1901 roku w Gościejewie pow. Oborniki. Rodzicami jego byli Ignacy i Józefa. Miał pięcioro rodzeństwa. Ukończył szkołę powszechną. Po jej ukończeniu, aby pomóc rodzinie, pracował jako siła najemna w gospodarstwach rolnych. Na wieść o wybuchu Powstania Wielkopolskiego zgłosił się do tworzącego się oddziału powstańczego pod dowództwem por. Wiktora Skotarczaka i z oddziałem tym brał udział w walkach z bronią w ręku o Chodzież i okolice, a 12 lutego 1919 roku pod Radwankami i innymi miejscowościami. Później służył w II batalionie 4 Pułku Strzelców Wlkp. (późniejszy 58 pp) i brał udział w wojnie polsko–bolszewickiej. Zdemobilizowany w listopadzie 1921 roku. W okresie międzywojennym pracował jako robotnik rolny na majątkach obszarniczych. W chwili napaści hitlerowskiej na Polskę został zmobilizowany do 55 pp. w Inowrocławiu. Pod Warszawą dostał się do niewoli. Po oswobodzeniu przez armie alianckie i po powrocie do kraju przejął gospodarstwo niemieckie, które później na skutek złego stanu zdrowia zdał na Skarb Państwa. We wrześniu 1923 roku zawarł związek małżeński z Franciszką Derecz. Urodziło się im sześcioro dzieci: Franciszek (1925–2004), Leon (1927–1994), Gertruda (ur. 1928) zamężna Wachowska, Kazimierz (1931–1987), Leokadia (ur. 1932) zamężna Świerkowska i Tadeusz (ur. 1935). Zmarł 6 listopada 1982 roku w Sokołowie Budzyńskim i został pochowany na cmentarzu w Budzyniu. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1971) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1962).

Biuro Kadr i Odznaczeń Kancelarii Prezydenta RP; K. Kościelna, Powstanie Wielkopolskie 1918–1919 na terenie Budzynia; W. Janiszewski, pamiątki i informacje rodzinne

Ewa Kabat

Malagowski Stanisław (1899–2002), urodził się 27 sierpnia 1899 roku w Stanomińskiej – Woli koło Inowrocławia. Był jednym z trzynaściorga dzieci Jana – robotnika rolnego i Anny z domu Rauhut. W latach 1906–1913 uczęszczał do szkoły powszechnej w Ośniszczewku. W czasie I wojny światowej,

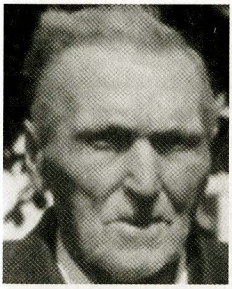

Antoni Maciejewski

Stanisław Malagowski

w sierpniu 1917 roku, powołany został do armii niemieckiej. Od stycznia 1919 roku w szeregach powstańców walczył pod Gniewkowem i Bydgoszczą. W kwietniu 1919 roku został ranny, po zwolnieniu ze szpitala przydzielony do baonu garnizonowego, a 18 lipca do Baonu Obrony Krajowej w Inowrocławiu. Następnie brał udział w wojnie z bolszewikami w 1920 roku 31 lipca 1921 roku po ukończeniu czteromiesięcznego kursu w Okręgowej Szkole Podoficerskiej nr 7 w Śremie i otrzymaniu nominacji na kaprala, mając do wyboru pułki, wybrał 56 Pułk Piechoty Wlkp. w Krotoszynie. 24 grudnia 1923 roku został mianowany plutonowym i podoficerem zawodowym, w 1926 otrzymał stopień sierżanta. Tutaj ożenił się w 1926 roku, wybudował dom w 1931 roku Uzupełnił wykształcenie w zakresie publicznej szkoły powszechnej siedmioklasowej i uczęszczał na dwuletni kurs dokształcający przy Państwowym Gimnazjum im. H. Kołłątaja w Krotoszynie w zakresie sześciu klas gimnazjum. Żona aktywna była w Rodzinie Wojskowej, brała m. in. udział w uroczystości przeniesienia urny z sercem Józefa Piłsudskiego na cmentarz Na Rossie w Wilnie 12 maja 1936 r. Jako dowódca plutonu, brał udział w kampanii wrześniowej 1939 roku, z 56 pp przeszedł cały szlak bojowy armii „Poznań" i dotarł do Warszawy, w niewoli niemieckiej od 29 września do 30 października. W czasie okupacji mieszkał w Krotoszynie w swoim domu na poddaszu, ponieważ jego dom zajęła rodzina niemiecka. Był pod stałym nadzorem policji, gdzie musiał meldować się, brany był też jako zakładnik. Pracował w szpitalu na stanowisku magazyniera. Żona zmarła w 1942 roku w wieku 37 lat, sam wychowywał córkę. Po wojnie najpierw krótko był w Milicji Obywatelskiej zorganizowanej przez por. AK, Komendanta Powiatowego MO w Krotoszynie Władysława Kędzierskiego, następnie od 1 maja 1945 roku podjął pracę w starostwie krotoszyńskim, później w prezydium powiatowej rady narodowej (w referacie wojskowym, następnie w wydziałach: budownictwa, handlu, rolnictwa) do przejścia na emeryturę 28 lutego 1967 roku W 1999 r. w 100 lecie urodzin otrzymał Honorową Szablę od premiera Jerzego Buzka. Zmarł 11 stycznia 2002 r. jako ostatni powstaniec wielkopolski w Krotoszynie i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Krotoszynie. W okresie międzywojennym odznaczony był m. in. Brązowym Krzyżem Zasługi, Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918–1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, Srebrnym Medalem Za Długoletnią Służbę, Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich; oraz po 1945 roku: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem Za Warszawę 1939–1945, Krzyżem Za Udział w Wojnie 1918–1921. Na pierwszy stopień oficerski awansowany w latach 70–tych, porucznikiem został w 1991 roku, a kapitanem w 2000 roku. Związek małżeński zawarł z Weroniką z domu Koralewska, z którą miał córkę Marię (ur. 1937), doczekał się dwojga wnuków: Dorota (ur. 1969) i Przemysław (ur. 1970).

Oficerowie i podoficerowie zawodowi 56 Pułku Piechoty Wielkopolskiej w karykaturze, rysunki wykonał Jerzy Szwajcer (Jotes), Krotoszyn 1930; Dwieście lat! „Informacje Regionalne" nr 34 z 01.09–07.09.1999 r.; Taaakie urodziny, „Rzecz Krotoszyńska" nr 34 z 1 września 1999 r.; Najstarszy krotoszynianin,

„Rzecz Krotoszyńska" nr 36 z 5 września 2001 r.; Dokumenty poświadczające wykształcenie, przebieg służby wojskowej, pracy zawodowej, legitymacje orderów i odznaczeń, fotografie i pamiątki rodzinne udostępnione przez córkę Marię Kryś.

Antoni A. Korsak

Maliński Kazimierz (1872–1928), ksiądz katolicki, działacz niepodległościowy, poseł na Sejm Dzielnicowy w Poznaniu. Urodził się 25 października 1872 r. w Kopaszewie (pow. kościański) w rodzinie Wacława, karczmarza i Wiktorii z Łazanowskich. Świadectwo dojrzałości uzyskał w roku 1895 we Wschowie. Podczas nauki gimnazjalnej należał do tajnego Towarzystwa Tomasza Zana (TTZ). Po studiach w Seminarium Duchownym w Poznaniu i Gnieźnie 12 listopada 1899 r., wyświęcony został na kapłana. Obowiązki wikariusza pełnił w Dolsku, w dekanacie śremskim, gdzie podjął działalność społeczną i narodową. Zorganizował sekretariat poradnictwa prawnego dla rzemieślników i robotników, działał w Towarzystwie Przemysłowym, w Towarzystwie Terminatorów, Towarzystwie Pszczelarzy i w Kółku Rolniczym. Był tam również prezesem Katolickiego Towarzystwa Robotników Polskich, liczącego 120 członków. W ramach TCL propagował oświatę i czytelnictwo, aktywnie też działał w ruchu spółdzielczym, pełniąc obowiązki dyrektora zarządu Banku Ludowego. Od 1905 był członkiem „Straży", organizacji broniącej interesów ekonomicznych i społecznych ludności polskiej. Przemawiał na wiecach „Straży", m. in. w Śremie i w Gostyniu, protestując przeciwko usunięciu ze szkół języka polskiego w nauce religii. Występował też na wiecach wyborczych: w Śremie (styczeń 1907), gdzie wygłosił naukę o wyborach i wzywał do popierania prasy ludowej, w Książu (styczeń 1908) przeciwko germanizacji i ponownie w Śremie (24 V 1908), gdzie apelował o zjednoczenie się Polaków. Nic więc dziwnego, iż w opinii landrata śremskiego był osobą wokół której „...kształtowało się centrum ruchu polskiego dla Dolska i okolicy". W latach 1908–1927 był proboszczem w parafii MB Bolesnej na Łazarzu w Poznaniu. Również tu realizował swoje społecznikowskie i patriotyczne działania. Objął patronat nad powstałym w 1908 r. pierwszym parafialnym Stowarzyszeniem Pracownic Fabrycznych, założył też katolicko – społeczne Stowarzyszenie „Oświata i Praca". Angażował się w ruchu abstynenckim. W 1910 założył Tow. Wstrzemięźliwości „Wyzwolenie" na Łazarzu (liczące wkrótce około 600 członków) oraz z własnych funduszów restaurację abstynencką. Kontynuował także zaczętą w Dolsku działalność w polskim ruchu spółdzielczym. Był prezesem rady nadzorczej Banku Kredytowego w Poznaniu, a także prezesem rady w Banku Pożyczkowym na Górczynie. Opiekował się też górczyńskim kółkiem rolniczym. Nie były mu także obce działania edytorskie. W 1915 był współzałożycielem czasopisma „Ruch Kulturalny", początkowo przewidzianego jako organ dla młodzieży. W latach

Kazimierz Maliński

1914–1927 wydawał własnym nakładem „Wiadomości Kościelne Parafii Matki Boskiej Bolesnej na św. Łazarzu w Poznaniu". Przez wiele lat zajmował się młodzieżą i jej organizacjami katolickimi. W 1912 r. założył w swej parafii Towarzystwo Młodzieży Polsko–Katolickiej (męskiej). W 1916 powstało przy jego udziale takie towarzystwo w Górczynie. W 1912 r. był współautorem statutu przyszłego archidiecezjalnego Związku Towarzystw Młodzieży, w tymże roku bp Edward Likowski mianował go prezesem Związku. W 1913 r. powołał Towarzystwo Przyjaciół Młodzieży (dla miasta Poznania), zostając jego prezesem. Był też współtwórcą skautingu w Wielkopolsce. W latach I wojny światowej organizował tajne nauczanie polskie w swoim mieszkaniu lub w sali w podziemiach kościoła. Od roku 1916 udzielał się w pracach Arcybiskupiego Komitetu Ratunkowego dla miasta Poznania, niosącego pomoc biednym i bezdomnym. Niejako logiczną konsekwencją jego społecznych i narodowych działań był jego wybór na delegata do Sejmu Dzielnicowego w Poznaniu (w spisie wymieniany błędnie jako Franciszek) i członkostwo w Radzie Ludowej. W godzinach przedpołudniowych 27 grudnia 1918 r., jeszcze prze wybuchem powstania, przyprowadził dzieci ze swojej parafii na spotkanie z Ignacym Paderewskim. Pochód dzieci z wszystkich poznańskich parafii, które z chorągiewkami pospieszyły pod gmach Hotelu Bazar, był jednym z najbardziej przejmujących obrazów w dniach wybijania się na niepodległość. Jak relacjonował „Przewodnik Katolicki" z 5 stycznia 1919 r., hołd Paderewskiemu złożyła „delegacja złożona z przeszło 23 tysięcy dzieci z wszystkich poznańskich parafii, ze swymi duszpasterzami na czele". Zachowała się oryginalna relacja z tego niezwykłego pochodu dzieci z parafii łazarskiej, spisana przez Jana Brygiera: „Po świętach Proboszcz Maliński zwołał na dzień 27 grudnia do południa wszystkie dzieci z parafii. Utworzono wielki pochód, który koło południa wyruszył od kościoła Matki Boskiej Bolesnej przez miasto do hotelu „Bazar". Pochód ten, w swej kilkukilometrowej drodze do celu, eskortowany był przez Straż Ludową z biało–czerwonymi opaskami na rękawach. Dziecięcemu marszowi przewodniczył proboszcz łazarski, ks. Kazimierz Maliński, „chłop potężny, z dużym brzuchem i nieodłączną laską w ręku". Z kolei eporter „Przewodnika Katolickiego" zapisał , że „był to widok niezwykły, a zarazem rzewny, patrząc na ten olbrzymi łańcuch dziatek polskich, spieszących w pochodzie, z chorągiewkami w ręku, by powitać wielkiego Syna Narodu Polskiego i reprezentantów Angli". W literaturze podkreśla się jego udział w przygotowaniach powstańczych, jednak o jego stosunku do wali zbrojnej najlepiej świadczy treść notatki, zatytułowanej „Piękny przykład", a zamieszczonej w „Dzienniku Poznańskim": „Ks. Maliński na Łazarzu założył w swym kościele „Złotą Księgę" do której zapisuje nazwiska ochotników z parafii, którzy zgłosili się do wojska polskiego. Księga ta po wieczne czasy będzie pomnikiem dla tych, którzy w dniach niebezpieczeństwa pośpieszyli Ojczyźnie z czynną pomocą. W księdze zapisuje się także tych, którzy w walkach szczególnie się odznaczyli lub odnieśli rany. W każdą niedzielę wymienia się nazwiska ochotników i następują

wspólne modlitwy za nich". W pierwszy dzień nowego 1919 roku, prowadził kondukt pogrzebowy pierwszych poległych powstańców, Franciszka Ratajczaka i Antoniego Andrzejewskiego, pochowanych przy tłumnym udziale społeczeństwa na cmentarzu górczyńskim. Przyczynił się też po postawienia w 1924 r. pomnika powstańczego na górczyńskim cmentarzu. Miał pomnik formę monumentalnej mastaby i przedstawiał Matkę Boską nad ciałem umierającego powstańca. Napis ówczesny głosił: „Cieniom poległych bohaterów w Wielkopolskim Powstaniu Grudniowym 1918/1919. Pozostali przy życiu towarzysze broni i rodacy". Po odzyskaniu niepodległości jego aktywność – poza duszpasterską – skupiała się na dwóch obszarach: pozaparafialnych działaniach w ciałach przedstawicielskich oraz przedsięwzięciach ekonomiczno–społecznych we własnej parafii. Był radnym w Radzie Miejskiej Poznania, ale zrzekł się mandatu w czerwcu 1919 r., po wybraniu go na posła. W 1922 r. ponownie wybrano go do poznańskiej Rady Miejskiej z listy Chrześcijańskiej Demokracji. W 1919 wybrany został prezesem Konfederacji Zrzeszeń Polskich dla Wielkopolski, skupiającej organizacje niepolityczne. Wybrany 26 stycznia 1919, z okręgu III poznańskiego posłem na Sejm Ustawodawczy RP z listy Narodowego Stronnictwa Robotników (NSR), sprawował mandat do 31 stycznia 1922 r., kiedy to zrzekł się posłowania z powodu nawału pracy parafialnej. Wcześniej, w lutym 1920 r., w związku z rozłamem w NSR, wystąpił wraz z innymi posłami z tego stronnictwa. W sejmie pracował w komisjach: opieki społecznej, petycyjnej, skarbowo–budżetowej i do spraw żydowskich. Obdarzony zmysłem przedsiębiorczym, w okresie po I wojnie światowej był właścicielem lub współudziałowcem trzech gospodarstw rolniczych (m. in. wykupione z rąk niemieckich Brzostowo, gdzie założył bezpłatne letnisko dla młodzieży) i dwóch handlowo–przemysłowych. Żył skromnie i oszczędnie, dochody przeznaczając na cele społeczne. Jednak jego działalność ekonomiczna, oparta w znacznej mierze na pożyczkach i depozytach, w okresie wielkiej inflacji załamała się, powodując upadłość majątkową. Na polu gospodarczym więc, po początkowych sukcesach prowadzonej z dużym rozmachem działalności – doznał dotkliwej porażki, której to skutkiem bezpośrednim była rezygnacja z probostwa (29 grudnia 1927 r.), a pośrednim rozstrój nerwowy i paraliż, który spowodował śmierć tego wybitnego księdza – społecznika. Ks.Maliński należał do grona tych licznych księży społeczników, którzy przygotowali patriotyczny i społeczny klimat do wybicia się na niepodległość. Zmarł 8 lipca 1928 r., pochowany został na cmentarzu górczyńskim. W zakrystii kościoła MB Bolesnej na Łazarzu znajduje się reprodukowany tu jego portret.

Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu, Zespół akt Konsystorza Arcybiskupiego, sygn. 713 (personalia), Encyklopedia Katolicka, t 2 (J. Bar); Polski Słownik Biograficzny, t. XIX (K. Rybakowski); Słownik biograficzny katolicyzmu społecznego w Polsce, t. 2, Lublin 1994;; Kącki Franciszek, Udział duchowieństwa katolickiego w powstaniu wielkopolskim 1918–1919, „Novum" 1971 nr 12 (specjalny); Matuszak W., Żołnierskie wspomnienia z dni

Powstania, w: Wspomnienia powstańców wielkopolskich, P. 1970, s. 177; L. Wilczyński, Ks. Kazimierz Maliński, „Przewodnik Katolicki" 2001 nr 43; „Kurier Poznański" 1928 nr 306, 307; Księża społecznicy w Wielkopolsce 1894–1919. Słownik biograficzny, t. II (N. Kowalski, Hieronim Szatkowski); Jan Brygier, Tak było w moim życiu Poznań 1988; Piękny przykład, „Dziennik Poznański" nr 15 z 19 stycznia 1919 r.

Bogumił Wojcieszak

Marczyński Feliks (1895–1940), urodził się 10 listopada 1895 w Gostyniu, w rodzinie kupca i właściciela domu Stanisława i Marii z Maślankowskich. Po ukończeniu czterech klas Wyższej Szkoły Realnej w Poznaniu uczęszczał do dwuletniej szkoły dokształcającej handlowej, równocześnie pracował w firmie Ottona Berlovitza, zajmującej się handlem hurtowym pasmanterią, bielizną pościelową i pończochami. 17 lipca 1917 zmobilizowany do armii pruskiej i wcielony do 24 pp. Walczył na froncie zachodnim, w północnej Francji i w Belgii, w walkach ranny w nogę. 22 grudnia 1918 mianowany kapralem i zdemobilizowany. Po powrocie do domu, 7 stycznia 1919 roku wstąpił do kampanii gostyńskiej, odkomenderowany do gostyńskiego plutonu garnizonowego, który wchodził w skład 3 batalionu garnizonowego na III obwód uzupełnień w Krotoszynie. 20 listopada przeniesiony do intendentury w Poznaniu, 27 listopada do administracji garnizonu poznańskiego. Od 9 lutego 1920 roku w oddziale zaopatrzenia w wydziale budownictwa wojskowego DOG. 11 marca awansował na stopień plutonowego, 6 kwietnia mianowany oficerem rachunkowości w komisji gospodarczej. 30 sierpnia zdał egzamin przed komisją egzaminacyjną dla aspirantów oficerskich. 7 marca 1921 przeniesiony do rezerwy i wcielony ewidencyjnie do 57 pp, 16 września 1926 mianowany ppor. rez. w korpusie osobowym oficerów administracji służby intendentury ze starszeństwem od 1 lipca 1925. 26 czerwca 1928 przeniesiony ewidencyjnie do kadry zapasowej OK VII. W latach 1933 i 1935 odbył ćwiczenia w składnicach materiałów indendenckich w Poznaniu i w Krakowie. W 1921, po wyjściu z wojska, zamieszkał w Gostyniu we własnym domu przy ul. Leszczyńskiej. Mieściła się w nim restauracja i kawiarnia, zwana *Bombonierą* z dużą salą estradową, wynajmowaną na różne imprezy kulturalne: m. in. kilkakrotnie odbywały się w niej przedstawienia teatru *Fredrem*. Po 1933 r., w czasie kryzysu gospodarczego, dom został sprzedany, zaś Marczyński podjął pracę w hurtowni delikatesowych artykułów żywnościowych, zwanych wówczas kolonialnymi, której właścicielem był Władysław Jegierski. Pracował tam aż do mobilizacji. Działał w organizacjach kombatanckich, był współzałożycielem Towarzystwa Podoficerów Rezerwy, należał też do Towarzystwa Powstańców i Wojaków. W 1938 r. został odznaczo-

Feliks Marczyński

ny Srebrnym Krzyżem Zasługi, posiadał też odznakę pamiątkową Wojsk Wielkopolskich. 5 czerwca 1937 r. ożenił się z Heleną Płończakówną, córką Jana, cieśli, kierownika cegielni w Gostyniu przy ul. Strzeleckiej. Z tego małżeństwa urodziła się córka Maria Magdalena (ur. 15 kwietnia 1938). Na uwagę zasługują zainteresowania artystyczne Feliksa Marczyńskiego. Grał na skrzypcach w orkiestrze miejskiej i działał w Towarzystwie Kultury i Sztuki *Fredrem*. Należał do grona założycieli Towarzystwa, które powstało 24 października 1924 r., oraz był członkiem jego zarządu; pełnił w nim funkcję inspicjenta sceny i kierownika organizacyjnego, a od 1933 kierownika artystycznego teatru. Założyciele Towarzystwa wytyczyli cele sekcji teatralnej, którymi było wystawienie utworów dramatycznych, zwłaszcza polskich autorów. Oprócz prac organizacyjnych, Marczyński zajmował się też reżyserią. Wyreżyserował więc *Klub kawalerów* Michała Bałuckiego (premiera 25 lutego 1925 r.), humoreskę amerykańskiego autora Hovpoode'a pt Jutro pogoda (3 września 1933), w której też grał, a w 250–tą rocznicę odsieczy wiedeńskiej tzw. żywy obraz, przedstawiający króla Jana III przyjmującego wysłanników cesarskich (16 września 1933). W następnych latach wystawiał też jednoaktówki i żywe obrazy. Grał też niekiedy w sztukach wystawianych przez Towarzystwo: we wspomnianej humoresce amerykańskiej, w komedii Brunona Winawera pt. Roztwór profesora Pytla (13 kwietnia 1925) i w Kordianie Juliusza Słowackiego (12 listopada i 3 grudnia 1933). Większość sztuk wystawiano w Sali hotelu *Polonia* Władysława Jezierskiego, kilka w *Bombonierze* Marczyńskiego. Towarzystwo pracowało ponad dziesięć lat, w latach 1924–1933 wystawiono 31 premier, ale z czasem aktorzy–amatorzy, którzy mieli przecież swoje zajęcia zawodowe, a ponadto należeli do jeszcze innych towarzystw i stowarzyszeń, przestali interesować się sceną *Fredreum* i rezygnowali z uczestnictwa w jej pracach. Marczyński, nie mogąc przezwyciężyć trudności w obsadzaniu poważniejszych sztuk, próbował ratować istnienie teatru, wystawiając błahe jednoaktówki, ale z braku chęci współpracy ustąpił w 1933 r. z funkcji kierownika artystycznego, zaś teatr niebawem przestał istnieć. Zmobilizowany 24 sierpnia 1939 r. do 3 pułku lotniczego w Ławicy i przydzielony do eskadry treningowej w dywizjonie zapasowym. Po ogłoszeniu 30 sierpnia mobilizacji powszechnej eskadry bojowe pułku odesłano na lotniska polowe, a pułk został przeorganizowany w 3 bazę lotniczą, której zadaniem była ewakuacja oficerów i żołnierzy z dywizjonu zapasowego, sprzętu, wyposażenia i magazynów na miejsce postoju na lotnisku w Lublinie. Transporty kolejowe bazy docierały do miejsca przeznaczenia w dniach 5–8 września. Kolumna samochodów osobowych skierowała się przez Wrześnię, Łódź i Nowe Miasto nas Pilicą i dojechała do Lublina 5 września, eskadrę treningową rozmieszczono na lotnisku w Świdniku. Po ciężkim bombardowaniu Lublina 9 września rozpoczęto ewakuację wszystkich oddziałów bazy do Łucka, 10 września rozmieszczono je we wsiach w okolicy Klewania przy linii kolejowej do Równego, tam rozlokowała się też komenda bazy. 12 września nadszedł rozkaz ewakuacji do Tarnopola, 14–16 wrze-

śnia rozmieszczono odziały bazy we wsiach między Tarnopolem a Trembowlą, eskadrę treningową ulokowano w Byczkowicach. Po wejściu wojsk sowieckich część samochodów wyjechała 17 września w kierunku Kołomyi, ale nie zdążyła dotrzeć do granicy rumuńskiej, została otoczona przez jednostki 6 i 12 armii sowieckiej. Pododdziały, do których nie dotarł rozkaz ewakuacji dostały się do niewoli w miejscach postoju. Ppor. Marczyński dostał się do niewoli 17 września razem z co najmniej pięćdziesięcioma oficerami bazy i przez obóz przejściowy w Szepietówce i obóz rozdzielczy w Tiotkinie został przewieziony z początkiem listopada do Kozielska. Żona otrzymała od męża jeden list, datowany 20 listopada; wspomina w nim o spotkaniu w obozie znajomych z Gostynia: Stanisława Adamczyka, kpt. Władysława Nawrockiego i Karola Kowalskiego. Z obozu został wywieziony 22 kwietnia 1940 r. na podstawie listy NKWD nr 040/3 poz. 46, datowanej 20 kwietnia i zastrzelony w lesie katyńskim 23 kwietnia przed południem. W kwietniu 1943 r. komisja techniczna POK wydobyła jego zwłoki z masowego dołu śmierci, zidentyfikowała je na podstawie zachowanych i odczytanych dokumentów, opatrzyła numerem AM 2331 i pochowała w czwartej bratniej mogile na nowo zbudowanym polskim cmentarzu wojennym. Przy zwłokach znaleziono legitymację oficera rezerwy, legitymację Państwowej Odznaki Sportowej, prawo jazdy i pozwolenie na broń.

CAW ap. 8253.; Amtliches Material, Berlin 1943, s. 229; A. Moszyński, Lista katyńska, Londyn 1982, s. 122; P. Bauer, J. Zielonka: Żołnierska droga, Kościan 1990, s. 54; M. Klupś: Teatr amatorski Polskiego Towarzystwa Kultury i Sztuki im. Aleksandra hr. Fredry Fredreum, (w:) Grabonoskie Zapiski Regionalne, z. 1, R. 1991, s. 23–44; J. Pawlak, Dzieje Bazy Lotniczej nr 3 we wrześniu 1939, (w:) Przegląd Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej, nr 12, R. 1991, s. 82; J. Tucholski, Mord w Katyniu, Warszawa 1991, s. 165; J. Pawlak, Ostatnie lądowanie, Warszawa 1994, s. 44–45 (częściowo mylne informacje!); Rozstrzelani w Katyniu, Warszawa 1995, s. 150; T. Kryska–Karski, Straty korpusu oficerskiego, Londyn 1996, s. 258; Księga pochowanych żołnierzy, Pruszków 1996, s. 230; Katyń: księga cmentarna, Warszawa 2000, s. 381; Informacje córki, Marii Magdaleny Czarneckiej z Poznania.

Wojciech Śmigielski

Maszek Teodor (1882–1940), urodził się 27 października 1882 roku w Rosku pow. Czarnków. Był synem Józefa i Balbiny z domu Peterek. Miał trzech braci i trzy siostry. Uczęszczał do miejscowej szkoły powszechnej. W latach 1916–1919 pracował w hucie żelaza w Niemczech. Po powrocie jako ochotnik zgłosił się w szeregi powstańcze i brał czynny udział w Powstaniu Wielkopolskim w walkach na terenach nadnoteckich. Po zakończeniu walk pracował we własnym gospodarstwie rolnym. Związek małżeński zawarł z Marią Jarka. Z małżeństwa tego urodziło się troje dzieci: dwie córki Salomea (1913–1982) zamężna Fąferek i Teresa – zmarła w młodości oraz syn Andrzej (1911–1946). Teodor Maszek zmarł 16 stycznia 1940 roku w Rosku. W Powstaniu Wielkopolskim brał również udział jego brat Franciszek.

Muzeum Regionalne w Czarnkowie, Urząd Stanu Cywilnego w Wieleniuń; informacje rodziny.

Ewa Kabat

Matysik Jan (1897–1973), urodził się 20 maja 1897 r. w Kiełkowie (daw. pow. babimojski) jako syn Stanisława i Heleny z Żoków. Był najstarszym dzieckiem, miał 5–ciu braci. Po ukończeniu szkoły powszechnej terminował w zawodzie piekarza u mistrza Mani w Wolsztynie. W 1916 roku powołany do armii niemieckiej, brał udział w I wojnie światowej na froncie francusko–belgijskim. Pod koniec grudnia 1918 r. zdezerterował i wrócił do rodziny. Od 5 stycznia 1919 r. brał udział w Powstaniu Wielkopolskim. Pod dowództwem ppor. Stanisława Siady uczestniczył w walkach o Wolsztyn, Kargowę i Babimost. Po zakończeniu walk powstańczych został powołany do 2 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późn. 56 Pułk Piechoty Wielkopolskiej), z którym uczestniczył w wojnie polsko–bolszewickiej. Zwolniony z wojska 14 lipca 1921 r., wrócił w stopniu plutonowego rezerwy do Kiełkowa. Po krótkim odpoczynku po trudach wojennych wyjechał w poszukiwaniu pracy do Holandii i Francji, gdzie znalazł zatrudnienie jako górnik w kopalni węgla. Z emigracji zarobkowej wrócił przed II wojną światową. Zmobilizowany w ostatnich dniach sierpnia 1939 r. do Wojska Polskiego, uczestniczył w kampanii wrześniowej w walkach nad Bzurą, pod Kutnem i Łęczycą. Po kapitulacji naszych wojsk i krótkim pobycie w niewoli niemieckiej przybył do rodziny w Mochach. W czerwcu 1940 r. został zabrany przez Gestapo do Leszna. Po kilku dniach wywieziono go do obozu pracy w Berlinie–Weissensee, a potem przeniesiono go do kolejnego obozu–Zakładu Wojennego Spandau. 3 maja 1945 r. wrócił ponownie do rodziców i wkrótce z nowo poślubioną małżonką wyjechał do Krosna Odrzańskiego, gdzie otrzymał zatrudnienie jako pracownik fizyczny w Sądzie Grodzkim. W 1951 r. wrócił z żoną i malutkim synem do Moch, aby przejąć gospodarstwo rolne swoich teściów. Zmarł 11 grudnia 1973 roku. Spoczywa na cmentarzu w Kaszczorze. Został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Odrodzenia Polski (1971) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1967). Za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowano go podporucznikiem WP (1972). Ze związku małżeńskiego, zawartego w 1946 r. z Wiktorią Wojciechowską, miał syna Bernarda (1947).

Jan Matysiak

Archiwum Państwowe w Lesznie, akta ZBoWiD–u, sygn. 8285; Akta Zarządu Powiatowego ZBoWiD–u w Wolsztynie z lat 1970–1975; Głos Wolsztyński z 1968r. nr 181, s. 7; Informacje i pamiątki rodzinne syna Bernarda Matysika z Moch.

Antoni Fornalski

Melerowicz Marian (1899–1952), urodził się 21 lipca 1899 r. w Wielichowie, w wielodzietnej rodzinie, jako syn Andrzeja i Tekli z domu Krajewska. Z zawodu krawiec, mistrz krawiecki,

właściciel własnego warsztatu, członek Cechu Krawieckiego w Kościanie. W czasie Powstania Wielkopolskiego – jako szeregowy Kompanii Wielichowskiej – walczył pod Rakoniewicami, Wolsztynem, Kopanicą i Kargowa. Po powstaniu ochotniczo wstąpił do Wojska Polskiego i brał udział w wojnie polsko–bolszewickiej, walcząc na froncie litewsko–białoruskim. Po demobilizacji wrócił do Wielichowa. Był członkiem gniazda Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół". W 1941 r., w czasie okupacji niemieckiej, pozbawiony własności i wysiedlony z rodziną do Siekowa. Po wojnie – w 1945 r. – wrócił do swojego zawodu i prowadził w Wielichowie zakład krawiecki. Żonaty z Rozalią Hurnik (ślub 28 lipca 1930 r. w Wielichowie), którą miał dwoje dzieci: Urszulę (ur. 1935) i Walentego (ur. 1939).

Dokumenty i fotografie w posiadaniu syna – dra Walentego Melerowicza z Kościana; notatki powstańcze z powiatu kościańskiego – w zbiorach autora hasła; J. Zielonka, biogram (w:), Słownik biograficzny Powstańców Wielkopolskich Ziemi Wielichowskiej. T. I. Wielichowo–Leszno 2010, s. 38.

Jerzy Zielonka

Mertyn Józef (1893–1972), urodził się 15 października 1893 roku w Polskim Brzeźnie pow. Wągrowiec. Rodzicami jego byli Walenty i Agnieszka z domu Nowakowska. Ukończył szkołę powszechną. W 1913 roku powołany został do służby wojskowej w armii pruskiej. W czasie I wojny światowej walczył na froncie francuskim. Podczas walk pod Verdun został ranny i następnie zwolniony ze służby. 6 stycznia 1919 roku wstąpił jako ochotnik do tworzącego się oddziału powstańczego i z oddziałem tym brał udział w walkach o Chodzież i okolice. W lutym 1919 roku pod dowództwem ppor. Bartkowiaka walczył pod Radwankami, Podstolicami i in. miejscowościami. Później służył w Wojsku Polskim. Zdemobilizowany został 3 stycznia 1921 roku. Od 1923 roku należał do Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Budzyniu. W okresie międzywojennym pracował jako robotnik rolny na majątkach obszarniczych. W czasie okupacji pracował również jako robotnik rolny. Po odzyskaniu niepodległości rozpoczął pracę w Państwowym Gospodarstwie Rolnym także jako robotnik rolny. W 1960 roku przeszedł na emeryturę. 28 listopada 1919 roku w Rogoźnie Wlkp. zawarł związek małżeński z Marianną Maciejewską mieszkającą w Owieczkach pow. Oborniki Wlkp. Młodzi małżonkowi zamieszkali w Sokołowie Budzyńskim pow. Chodzież. Urodziło się im pięcioro dzieci: Walenty, Jadwiga (1922–2007) zamężna Dolik, Józef (1924–2006), Gertruda (1928–2002) zamężna Ratajczak i Bernard. Józef Mertyn zmarł 7 października 1972 roku w Sokołowie Budzyńskim i został pochowany na cmentarzu w Budzyniu. Odznaczony był Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1967) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1957).

Józef Mertyn

Biuro Kadr i Odznaczeń Kancelarii

Prezydenta RP; Urząd Stanu Cywilnego w Budzyniu i Rogoźnie Wlkp.; K. Kościelna, Powstanie Wielkopolskie 1918 –1919 na terenie Budzynia; pamiątki i informacje rodzinne.

Ewa Kabat

Minkwitz Maksymilian (1876–1945), mistrz rzeźnicki, kupiec. Urodził się 5 października 1876 roku w Skokach w rodzinie Bronisława (Bruno) i Pelagii Golisz. Do Sierakowa przybył z Wróblewa. Tam został mistrzem rzeźnickim i prowadził handel bydłem. Równocześnie zakupił znaczną ilość gruntów rolnych i kilka posesji na terenie miasta. W 1908 roku został członkiem założycielem i aktywistą Towarzystwa Gimnastycznego Sokół w Sierakowie. Jesienią 1918 roku wszedł w skład Rady Robotniczo–Żołnierskiej, prowadził działalność konspiracyjną, a w momencie wybuchu powstania przystąpił do niego jako ochotnik. Wykazał się wielką aktywnością podczas oswobadzania Sierakowa i w walkach pod Zatomiem Nowym. Powołany został na członka Rady Magistrackiej Miasta Sierakowa. 12 grudnia 1939 r. wysiedlony został wraz z rodziną do Niepokalanowa, a następnie do Milanówka, gdzie zaangażował się w działalność konspiracyjną Armii Krajowej. Użyczał swych lokali, mieszczących się przy ul. Wspólnej 4 a, na magazyny broni i amunicji, miejsce stacjonowania radiostacji oraz bazę (tzw. melinę) Kedywu i 52 Oddziału Specjalnego (OS), w której przez całą dobę przebywało w pełnej gotowości kilku uzbrojonych ludzi. Zginął tragicznie 17 stycznia 1945 r. w Milanówku, podczas wkraczania Armii Czerwonej od pocisku wystrzelonego z działa czołgu sowieckiego, mając 69 lat. Pochowany został na miejscowym cmentarzu, po wojnie ekshumowany na cmentarz parafialny w Sierakowie. Za swą działalność odznaczony został Srebrnym Krzyżem Zasługi i Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich. Otrzymał też Dyplomem Weterana Powstania Wielkopolskiego. 20 lutego 1900 r. poślubił Mariannę Stoińską (1878–1920) córkę Wincentego i Klementyny El (...) iś, natomiast 5 maja 1921 r., jako 44–letni wdowiec, zawarł ponownie związek małżeński z Martą Hoffmann (ur. 23 listopada 1886), córke Aleksego i Heleny Łąbędzińskiej. Synowie jego: Henryk ps. *Słonko* i Aleksander (Alojzy) ps. *Cień* i *Alek* byli żołnierzami milanowskiego oddziału Kedywu Armii Krajowej (Oddział Specjalny–O. S. 52 plut.). Uczestniczyli w wielu zbrojnych akcjach dywersyjnych, odbiorze zrzutów lotniczych. Podczas Powstania Warszawskiego walczyli na terenie Puszczy Kampinoskiej. Po wojnie nie złożyli broni. Po powrocie do Sierakowa zorganizowali zakonspirowany zjazd swego oddziału, aktywizując w ten sposób licznych miejscowych funkcjonariuszy i agentów Urzędu Bezpieczeństwa. Córki jego: Wanda zamężna Mach ps. *Wanda* i Elżbieta zamężna Semkło ps. *Ela* były łączniczkami V referatu A. K.

Maksymiliam Minkwitz

Album pamiątkowy powstańców ziem zachodnich R. P." T. 3, Poznań 1938 (Ew. nr 363/12), tu Foto; Parafialna

Księga Małżeństw, parafia Sieraków, str. 38, p. 24; Parafialna Księga Zgonów str. 154, poz. 80; Parafialna Księga Małżeństw, parafia Sieraków, str. 105, p. 9; Tadeusz Sowiński, Jedwabna konspiracja, Warszawa 1988; inskrypcje nagrobne; Sierakowskie zeszyty Historyczne nr 3 s. 15 i nr 6, s. 103–105.

Jarosław T. Łożyński

Mirecki Stanisław Piotr (1895–1940), urodził się 8 listopada 1895 w Podborowie, małej osadzie leśnej należącej do Wijewa w pow. wschowskim (Radomyśl w pow. leszczyńskim), w rodzinie Piotra, kupca w Brednie, czołowego działacza społecznego w północnej części pow. wschowskiego, delegata na Sejm Dzielnicowy 3–6 grudnia 1918, komendanta Straży Ludowej w Brednie i założyciela SL w Wijewie 19 stycznia 1919, członka Powiatowej Rady Ludowej i Rozalii z Firlejów. 11 maja 1918 ukończył gimnazjum we Wschowie. W lipcu 1915 wcielony do armii niemieckiej, służył jako sanitariusz. W 1918 roku w szpitalu rezerwowym na froncie zachodnim jako medyk, 18 grudnia 1918 zwolniony z wojska, wrócił do domu. 10 stycznia 1919 wstąpił do Straży Ludowej w Wijewie, 6 lutego przekształconej w kompanię wijewsko–brenneńską w batalionie *Boguszyn* Grupy *Leszno* (od 6 marca 4 batalion 6 Pułku Strzelców Wlkp.). Brał udział w starciach pod Wieleninem, Kaszczorem, Mochami i w utarczkach patroli zwiadowczych na linii frontu, m. in. pod Siedmiórkami, gdzie dostało się do niewoli trzech żołnierzy patrolu niemieckiego. W połowie marca mianowany ppor. i przydzielony do 6 Pułku Strzelców Wlkp. na froncie południowo–zachodnim. Ukończył 3–miesięczny kurs medyków i lekarzy wojskowych, mianowany adiunktem 7 zapasowej kompanii sanitarnej. W 1920 ukończył kolejny kurs medyków na Uniwersytecie Lwowskim. 1 sierpnia przydzielony do szpitala polowego przy Brygadzie Syberyjskiej, 20 listopada awansował do stopnia por. ze starszeństwem od 1 kwietnia 1920. 10 stycznia 1921 przeniesiony do rezerwy, przydzielony do kadry zapasowej 5 szpitala okręgowego. W 1926 na kursie w Oficerskiej Szkole Sanitarnej w Warszawie i na ćwiczeniach w 5 Szpitalu Okręgowym. W 1928 na ćwiczeniach w 28 pp w Łodzi. Studiował na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu we Lwowie, specjalizował się w okulistyce. 13 maja 1924 roku uzyskał dyplom dr. med., od listopada asystent na oddziale chirurgicznym w szpitalu Spółki Brackiej w Królewskiej Hucie; od 1 lutego 1925 do 1928 w klinice okulistycznej w Katowicach. Od 1928 roku do września 1939 roku prymariusz oddziału okulistycznego Zakładu św. Jadwigi w Katowicach, prowadził polskie kursy dla pielęgniarzy, działał na rzecz spolszczenia służby medycznej na Śląsku, od 1925 sekretarz Towarzystwa Lekarzy Polaków na Śląsku i Związku Gospodarczego Lekarzy. 4 sierpnia 1925 ożenił się ze Stefanią ze Stempniewiczów i miał dzieci: Mirosławę (ur. 1927), Izabelę (ur. 1930) i Leszka (ur. 1937). Z początkiem września 1939 zmobilizowany do 504 szpitala polowego w Tarnopolu, tam 17 września dostał się do niewoli i w początkach listopada wywieziony do obozu w Kozielsku, skąd do żony dotarły dwa listy z grudnia 1939 i z lutego 1940. Wywieziony do obozu na podstawie listy NKWD nr 025/1 poz. 49 z 9 kwietnia 1940 roku.

Muszyński, Lista katyńska, Londyn 1982, s. 128; Pamiętniki znalezione w Katyniu, Paris–Warszawa, s. 196; J. Tucholski, Mord w Katyniu, Warszawa 1991, s. 171; Rozstrzelani w Katyniu, Warszawa 1995, s. 159; Księga pochowanych żołnierzy, Pruszków 1996, s. 244; Wojskowy Przegląd Historyczny, R. 1996, nr 3, s. 356–357; J. B. Gliński, Słownik biograficzny lekarzy i farmaceutów, T. 1, Wrocław 1997, s. 269–270 (fot. bibliogr.); Katyń: księga cmentarna, Warszawa 2000, s. 404.

Wojciech Śmigielski

Mroczyński Franciszek (1898–1975), powstaniec wielkopolski – żołnierz kompanii lwóweckiej i opalenickiej. Urodził się 17 września 1898 r. w Berlinie, w rodzinie robotniczej Juliana i Julianny z Wieczorkiewiczów. Po ukończeniu Szkoły Ludowej we Lwówku (pow. nowotomyski), rozpoczął naukę w zawodzie kupiecko – bławatniczym. Od 1 kwietnia 1916 r. pracował jako subiekt w firmie D. Schorek w Poznaniu. Od 14 listopada 1916 do 20 grudnia 1918 r. służył w armii niemieckiej. Brał udział w walkach m. in. nad Marną. 2 stycznia 1919 r. wstąpił w szeregi powstańcze jako ochotnik. W ramach kompanii lwóweckiej brał udział w oswobodzeniu Nowego Tomyśla, a od 6 do 28 stycznia 1919 r. na froncie zach. pod Zbąszyniem (kompania opalenicka). 29 stycznia 1919 r. przydzielony został jako telefonista do służby na poczcie w Nowym Tomyślu, a od 14 lutego 1919 r. do Magazynu Żywnościowego nr II w tym mieście i do Intendentury Grupy Zachodniej w Grodzisku Wlkp.. 30 maja 1920 r. wraz z 7 Rezerwową Wielkopolską Brygadą Piechoty skierowano go na front litewsko–białoruski. Następnie w Wojskowym Zakładzie Gospodarczym w szarży plutonowego aspiranta (do 20 grudnia 1920). 15 kwietnia 1921 r. przeniesiony do rezerwy, 15 stycznia objął obowiązki kontrolera Komunalnej Kasy Powiatowej w Grodzisku Wlkp., natomiast od 1922 r. pracował w zarządzie dóbr ujazdowskich koło Grodziska, potem jako kierownik Kasy Powiatowej w Nowym Tomyślu, a od 1 sierpnia 1927 r. kierownik Banku Ludowego we Lwówku. Podczas wojny obronnej 1939 r. otrzymał przydział do Referatu Informacyjnego DOK nr VII w Poznaniu. Przedostał się na Zachód, gdzie wstąpił jako sierżant do Wojska Polskiego. Jako żołnierz brał udział w obronie Tobruku. Pełnił szereg odpowiedzialnych funkcji, m. in. od lutego 1945 r. był skarbnikiem i księgowym Placówki Biura Pomocy Rodzinom Wojskowym na Środkowym Wschodzie w Bejrucie. Służył w Polskich Siłach Zbrojnych (do 17 marca 1948). Pozostał na emigracji. Zmarł 27 grudnia 1975 r. w Bath (Wielka Brytania). Odznaczony m. in. Medalem Wojska, Gwiazdą Afryki, odznaką Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich. Żonaty z nauczycielką Heleną z Gładyszów, miał dzieci: Józefa (ur. 1923), Krystynę (ur. 1924), Helenę (ur. 1925) i Kornela (ur. 1927).

CAW, Akta odznaczeniowe – KK i MN 160–47851; Z. Kościański, Mroczyński Franciszek (w:) Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich 1918–1919, pod redakcją naukową Antoniego Czubińskiego i Bogusława Polaka, Poznań 2002, s. 242; M. Sas – Skowroński, Samodzielna Brygada Strzelców Karpackich. Spis żołnierzy. Londyn 1969, s. 100; Z. Kościański, Franciszek Mroczyński – tułacze losy powstańca wielko-

polskiego, jednego z uczestników oswobodzenia Nowego Tomyśla, (w:) Wiadomości Nowotomyskie, R. 1989, nr 3/4/5; dokumentacja w posiadaniu rodziny, relacja syna Kornela.

Zdzisław Kościański

Muszyński Stanisław (1900–1969), działacz niepodległościowy, kupiec bławatny, mistrz bieliźniarsko–gorseciarski, właściciel sklepu i wytwórni bielizny oraz kołder w Poznaniu. Urodził się 5 kwietnia 1900 mroku w Kłecku w rodzinie kupca bławatnego, później burmistrza Kłecka Władysława i Józefy Jazikowskiej. Po ukończeniu szkoły powszechnej podjął naukę w zawodzie bieliźniarz, gorseciarz. W maju 1918 roku został powołany do służby w armii pruskiej, brał udział w I wojnie światowej. Walczył na froncie zachodnim we Francji. W grudniu 1918 wrócił do rodzinnego domu i włączył się w wir pracy niepodległościowej. Brał udział w Powstaniu Wielkopolskim od 27 grudnia 1918 roku do 30 kwietnia 1919 roku (bitwy pod Nakłem, Wysoką i Paterkiem), a po jego zakończeniu uczestniczył w Powstaniu Górnośląskim. Służył w 2 kompanii II batalionu łączności pod dowództwem majora Kazimierza Jasnocha. Później od 27 lipca do 9 września 1920 roku walczył w wojnie polsko–bolszewickiej. Uczestniczył w bitwach pod Nasielskiem i Białymstokiem. Po demobilizacji zamieszkał w Poznaniu, gdzie otworzył sklep z materiałami przy Starym Rynku 76, później filia tego sklepu mieściła się przy ul Nowej 10 (obecnie ul. Paderewskiego). Zmobilizowany w 1939 roku, brał udział w walkach z Niemcami. Po zakończeniu działań wojennych, przez Węgry wrócił do Poznania. W październiku 1939 roku rodzina została wyrzucona ze swego mieszkania i wysiedlona do obozu przejściowego na Głównej w Poznaniu. Stanisławowi Muszyńskiemu Niemcy odebrali również obydwa sklepy. Po zakończeniu II wojny światowej Stanisław Muszyński próbował odbudować swoją firmę, lecz ówczesne uwarunkowania polityczne nie sprzyjały jego działaniom. Był członkiem Działu Szkolenia w Poznańskiej Izbie Rzemieślniczej Bieliźniarzy i Gorseciarzy. Zmarł w Poznaniu 3 czerwca 1969 roku i został pochowany na Cmentarzu Komunalnym na Junikowie. Był odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958) i Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918–1921 (1935). Od 1930 roku żonaty z Kazimierą Schubert, która zmarła 26 kwietnia 1978 roku i jest pochowana u boku męża. Z małżeństwa tego urodziło się troje dzieci: córka Anna zamężna Kozioł (ur. 1930), emerytowany profesor Akademii Ekonomicznej w Poznaniu; syn Antoni (ur. 1933), mgr inż. elektryk i córka Zofia zamężną Trojanowicz (ur. 1936), emerytowany profesor Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, kierownik Instytutu Historii Literatury Polskiej.

Stanisław Muszyński

Na podstawie dokumentów oraz informacji syna Antoniego Muszyńskiego, do druku przygotowała

Barbara Tomkowiak

Mycielski Wojciech (1892–1940), adiutant Komendy Miasta Poznania, rtm. Wojska Polskiego. Urodził się 4 września 1892 r. w miejscowości Kobylepolc (pow. Poznań–Wschód), w rodzinie ziemianina i posła do parlamentu Józefa i Zofii z Taczanowskich. W Berlinie ukończył gimnazjum humanistyczne i realne. Tajnie nauczał dzieci polskie języka ojczystego. 14 X 1914 r. wcielony do armii niemieckiej, początkowo służył w oddziale rekruckim, potem przeniesiony do 13 Pułku Ułanów w Hanowerze. Ukończył Szkołę Podchorążych w Dőberitz i 18 XI 1915 r. mianowany został podporucznikiem. Skierowano go na front macedoński. Pod koniec listopada 1918 r. wrócił do rodzinnego majątku. W Poznaniu zgłosił się do tajnego biura werbunkowego Służby Straży i Bezpieczeństwa, zapisując się na listę ochotników. Po wybuchu powstania, na polecenie J. Maciaszka (27 XII 1918), od 28 grudnia objął stanowisko drugiego adiutanta w polsko–niemieckiej Komendzie Miasta Poznania. Brał udział w rozmowach Komisariatu NRL z delegacją niemiecką przybyłą do Poznania (30–31 XII 1918 r.), prowadził pertraktacje w sprawie wydania przez Niemców archiwum V Okręgu Korpusu. Następnie przeniesiony został do Komendy Placu w Poznaniu. W lutym 1919 r. pracował jako pierwszy adiutant w Szefostwie Aprowizacji. Rozkazem dziennym Dowództwa Głównego nr 59 (z 3 III 1919 r.) został przydzielony jako oficer organizacyjny do sztabu i pierwszy ordynansowy 2 Dywizji Strzelców Wielkopolskich na froncie północnym. Zdaniem gen. K. Grudzielskiego wybitnie przyczynił się do zorganizowania sprawnego sztabu dywizji. Dekretem Komisariatu NRL nr 41 (poz. 98 z 13 IV 1919 r.) mianowany został porucznikiem (ze starszeństwem od 1 XII 1919 r.). Po odwołaniu gen. Grudzielskiego do Poznania na stanowisko Inspektora Piechoty, na znak protestu do dymisji podała się grupa oficerów sztabu dywizji, Wielkopolan, m. in. Mycielski. 28 VII 1919 r. przydzielony został do 1 Pułku Strzelców Wielkopolskich, a 5 sierpnia dekretem Komisariatu NRL nr 200 (poz. 2) zwolniony z wojska, z przydziałem do 4 Pułku Ułanów. W grudniu 1919 r. ponownie wstąpił do wojska. Przydzielony został do DOGen. Poznań. Brał udział w rewindykacji Leszna, a następnie Bydgoszczy, gdzie utworzył ekspozyturę wywiadu (Wydział II DOGen.). Kierownikiem placówki był do momentu jej rozwiązania (1 XI 1921 r.). Według opinii kierownictwa DOGen. w Poznaniu, *był jednym z najlepszych i najwytrwalszych kierowników w Wydziale II* W 1922 r. w stopniu rotmistrza przeszedł do rezerwy, poświęcając się pracy w swym majątku w Wydawach (k. Ponieca), zniszczonym przez Grenzschutz. W 1939 r. jako oficer rezerwy powołany został do 16 Pułku Ułanów i skierowany do Oddziału Zapasowego Pułku. Internowany w ZSRR, na przełomie kwietnia i maja 1940 r. Zmarł w Uchcie (Korni). Informacji o odznaczeniach brak. Rodziny nie założył.

CAW, Akta personalne; tamże, 1.170. l, t. 1–2; Tygodnik Urzędowy Naczelnej Rady Ludowej nr 8 z 25 IV 1919 r., s. 30 i nr 49 z 20 IX 1919 r., s. 251; CAW, Historia 15 Dywizji Piechoty; B. Polak, Mycielski Wojciech (w:) Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich 1918–1919. Pod redakcją naukową Antoniego Czubińskiego

i Bogusława Polaka, Poznań 2002, s. 244; Gniezno i Ziemia Gnieźnieńska. Walka o wolność narodową i społeczną 1918–1945, Gniezno 1978, s. 157–158.

Bogusław Polak

Niedziela Jan (1896–1945), urodził się 22 czerwca 1896 r. w Skalmierzycach, powiat Ostrów Wlkp. w rodzinie Marcina i Marii z d. Wawrzyńczak. W okresie I wojny światowej został powołany do armii niemieckiej, walczył na froncie zachodnim, gdzie został ciężko ranny (w bitwie pod Verdun). Po dojściu do zdrowia został ponownie wysłany na front, skąd zbiegł i w marcu 1919 r. zgłosił się do Komendy Uzupełnień w Ostrowie Wlkp. i został przydzielony do 7 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Następnie walczył w I Batalionie 61 Pułku Piechoty Wielkopolskiej (dawny 7 P. Strz. Wlkp.) z Grenschutzem na odcinku Chodzież – Wolsztyn – Zbąszyń. Po zakończeniu walk odszedł z wojska w stopniu sierżanta sztabowego. W okresie międzywojennym jako drogomistrz pracował w Wydziale Powiatowym w Krotoszynie. W czasie okupacji działał w strukturach podziemnej Armii Krajowej. W czasie przeprowadzonej przez Gestapo niespodziewanej rewizji został aresztowany, postawiony przed sądem i skazany na umieszczenie w obozie koncentracyjnym. Zginął w obozie koncentracyjnym w Gross Rosen w styczniu 1945 r. Zawarł związek małżeński zawarł w Krotoszynie. Żona Jadwiga po II wojnie światowej mieszkała w Krotoszynie.

Biskupski Antoni, Historia 61 Pułku Piechoty Wielkopolskiej–7 Pułk Strzelców Wielkopolskich, Bydgoszcz 1925 r., T. I., s. XXXI, Muzeum Ziemi Koźmińskiej.

Michał Pietrowski

Norkowski Bernard (1901–1975), urodził się 7 maja 1901 r. w Walkowciach, jako syn Walentego i Franciszki z domu Nawrot. Miał liczne rodzeństwo. Jego ojciec był dwukrotnie żonaty. W Walkowicach ukończył szkołę powszechną. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego wstąpił do oddziału powstańczego w Walkowicach (kompania czarnkowska) i walczył od 19 stycznia 1919 roku w obronie linii Noteci na odcinku: Czarnków–Romanowo–Walkowice–Jabłonowo. Jego dowódcą był por. Król. Od 21 lutego 1919 r. służył w Wojsku Polskim, brał udział w Bitwie Warszawskiej 1920 roku, a służbę wojskową zakończył 26 stycznia 1923 r. w stopniu starszego strzelca. Bernard Norkowski do kwietnia 1939 r. zajmował się handlem. Skupował inwentarz zwierzęcy i woził go przez granicę w Ujściu na targowisko do Piły. We wrześniu 1939 r. za namową strażników granicznych ewakuował się wraz z rodziną na wschód. Dotarł pod Gniezno, skąd po kilkunastu dniach wrócił do Mirosławia. Pod koniec 1939 r. otrzymał od Niemca powołanego do Wehrmachtu propozycję kierowania tartakiem w Węglewie. Tartakiem tym kierował nieprzerwanie do 1946 r. Po 1946 r. zamieszkał w Mirosławiu i zajmował się gospodarstwem rolnym. W okresie międzywojennym należał do Towarzystwa Powstańców i Wojaków, a po 1945 r. do Towarzystwa Powstańców Wielkopolskich, później po jego likwidacji do Związku Bojowników o Wolność i Demokrację (leg. nr 62928, nr wer. 6447, nr ewid. Okręgu 202924). Został awansowany na stopień

podporucznika Wojska Polskiego i odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (leg. nr B 40908 z 27 sierpnia 1957). Od 1946 r. był członkiem Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego. W 1923 r. zawarł związek małżeński z Anną Trafas (4 maja 1900–1października 1984) z Mirosławia koło Ujścia i zamieszkał w tej miejscowości. Bernard i Anna Norkowscy mieli czworo synów: Edmunda, Franciszka, Eugeniusza i Zygmunta. Bernard Norkowski zmarł 13 maja 1975 r. w Mirosławiu i tam został pochowany. Zgodnie z jego wolą został pochowany w mundurze powstańca wielkopolskiego, a czapkę powstańczą przekazał swojemu wnukowi. W pogrzebie uczestniczyła orkiestra i poczet sztandarowy ZBoWiD–u. W 1984 r. w grobie tym złożono ciało jego żony, Anny. Na nagrobku jest napis: *POWSTANIEC WIELKOPOLSKI 1918–1919 / UCZESTNIK W WOJNIE BOLSZEWICKIEJ 1920*. Widniejący na pomniku rok urodzenia 1900 wyryto błędnie. Winno być 1901.

Archiwum Prezydenta RP, wniosek o nadanie Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego; Informacje uzyskane od syna Eugeniusza w marcu 2009 r.

Wojciech Kicman

Nowacki Szczepan (1899–1979), urodzony 4 listopada 1899 r. w Biernatkach w gminie Kórnik, w powiecie poznańskim. Był synem Szczepana i Jadwigi z domu Kaptur. Pochodził z niezamożnej, wielodzietnej rodziny. Miał cztery siostry: Zofię, Jadwigę, Marię i Cecylię, oraz czterech braci: Jana, Stanisława, Antoniego i Franciszka. Ukończył szkołę powszechną w Biernatkach. W 1917 r. został powołany do armii pruskiej i wysłany na front francuski w czasie trwania I wojny światowej. Tam zachorował i został urlopowany. 27 grudnia 1918 r. gdy wybuchło Powstanie Wielkopolskie, zgłosił się jako ochotnik do Śremu i został przydzielony do 3 Szwadronu 15 Pułku Ułanów w Poznaniu. Historia tego pułku rozpoczęła się w grudniu 1918 r., kiedy to utworzono pierwszy oddział kawalerii powstańczej. Zorganizował go ppor. Kazimierz Ciążyński. Początkowo oddział ten przyjął nazwę Konni Strzelcy Straży Poznańskiej, a następnie tworzył on 1 Pułk Ułanów Wielkopolskich (późniejszy 15 Pułk Ułanów Poznańskich). Od 14 stycznia 1919 r. tymczasowym dowódcą pułku został ppor. Józef Antoni Lossow (od 14 stycznia 1919 r. do 29 stycznia 1919). Później dowództwo tego pułku powierzono pułkownikowi Aleksandrowi Pajewskiemu. Po zakończeniu Powstania Wielkopolskiego został powołany do czynnej służby wojskowej. Brał udział w wojnie polsko–bolszewickiej, walczył pod Kijowem i Malewein. Oto opinia dowódcy 3–go Szwadronu wachmistrza Młyńczaka: *Nowacki Szczepan jeden z najdzielniejszych ułanów w szwadronie odznaczył się wybitnie dnia 3.10.1920 r. pod Malewein, gdzie bronił ze swoją sekcją dzielnie naszego lewego skrzydła przed nieprzyjacielem. Z powodu uszczuplających sił własnego oddziału, nie mogąc powstrzymać ogniem nacierających bolszewików, po-*

Szczepan Nowacki

rwał swoją sekcję do kontrataku i uderzając bronią białą zmusił do ucieczki wroga i zabrał kilkunastu jeńców, tym dał możność szwadronowi posuwania się naprzód i zdobycia całej pozycji bolszewickiej. Od 1922 r. zamieszkał z rodzicami w Ziminie, w gminie Kleszczewo. Tam pracował u dzierżawcy w majątku. W 1939 r. został zmobilizowany do wojska w Łodzi i skierowany do obrony Warszawy. Po zakończeniu walk dostał się do niewoli. Do końca II wojny światowej pracował u Niemca–leśniczego w Johannesburgu–w dzisiejszym Piszu. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim i wojnie polsko–bolszewickiej został odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975), Krzyżem Walecznych (1920), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958) oraz Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich (1921). Decyzją Rady Państwa awansowany został na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Należał do koła ZBoWiD–u w Kórniku. 6 października 1925 r. ożenił się ze Stanisławą Korcz, z którą miał dziewięcioro dzieci: Stanisława (ur. 1925), mieszka w Szczecinie; Annę (ur. 1926), mieszka w Gowarzewie; Leona, Władysława i Tadeusza (zmarli jako małe dzieci); Jana (ur. 1932), mieszka w Kostrzynie; Łucję (ur. 1935), mieszka w Poznaniu; Marcina (nie żyje) i Marię (ur. 1946), mieszka w Kleszczewie. 6 października 1975 r. małżonkowie obchodzili jubileusz 50–lecia małżeństwa, z tej okazji decyzją Rady Państwa został im przyznany *Medal Za długoletnie pożycie małżeńskie* (6 października 1975). Zmarł 5 października 1979 r., w Środzie Wlkp. Pochowany jest na cmentarzu parafialnym w Krerowie. W listopadzie 2010 r. grób został oznaczony biało–czerwonym proporczykiem oraz umieszczono na nim tabliczkę z napisem *Szczepan Nowacki Powstaniec Wielkopolski 1918/1919* (18 czerwca 2011).

CAW, Akta personalne nr1382, KW 86/N–643; Nasi Przodkowie w walce o Niepodległą Ojczyznę. Powstanie Wielkopolskie, Praca zbiorowa uczniów i nauczycieli Gimnazjum im. mjr Henryka Sucharskiego w Gieczu, Giecz 2008, s. 27; H. Kowalewska, K. Krawiarz, H. Stachowiak, Powstańcy Wielkopolscy gminy Kleszczewo, Kleszczewo 2011, s. 22–24; Informacje, dokumenty i pamiątki rodzinne córki Anny Nowackiej z Gowarzewa.

Halina Kowalewska

Nowaczyński Wincenty (1883–1940), powstaniec, pułkownik Wojska Polskiego. Urodzony 16 marca 1883 r. w Kamionnie (w pow. międzychodzkim), jako syn rolnika Jana i Nepomuceny z domu Łuka. Jego dziadek był uczestnikiem Powstania Listopadowego. W latach 1889–1897 uczęszczał do szkoły powszechnej w Kamionnie, a następnie uczył się w seminariach nauczycielskich w Paradyżu i Międzyrzeczu. W okresie 1903–1904 odbył służbę wojskową w 6 Pułku Piechoty pruskiej w Poznaniu, po czym pracował jako nauczyciel szkół ludowych. 3 sierpnia 1914 r. powołany do armii niemieckiej służył początkowo w 6 pp później 333

Wincenty Nowaczyński

pp. 23 listopada 1915 roku mianowany podporucznikiem, objął funkcję adiutanta 3 baonu 333 pułku piechoty 89 Dywizji Piechoty. Walczył na froncie rosyjskim i rumuńskim. Na początku stycznia 1919 r. po powrocie z frontu zgłosił się ochotniczo do Kazimierza Zenktelera (dowódcy odcinka zachodniego w Buku) z zamiarem wzięcia udziału w powstaniu. 20 lutego 1919 r., decyzją Dowódcy Okręgu II w Poznaniu, otrzymał przydział do organizującego się 3 Pułku Strzelców Wielkopolskich (57 pp.). Początkowo dowodził sformowaną przez siebie kompanią, a od 10 marca do 1 listopada 1919 r., także przez siebie zorganizowanym 3 baonem tego pułku. Dekretem Komisariatu NRL nr 26 z 4 kwietnia 1919 r. mianowany na stopień kapitana (z pominięciem stopnia porucznika). Od 29 lipca 1919 r. walczył na froncie polsko–bolszewickim (Front Litewsko–Białoruski). Dowodził odcinkiem operacyjnym Mińsk – Bobrujsk. Brał udział w zdobyciu Ihumenia (11 sierpnia) oraz Berezyny (Białoruś, obwód Miński, 19 sierpnia 1919). Następnie do czerwca 1920 r. dowodził 2 baonem 69 pułku piechoty (11 P. Strz. Wlkp.). Po czym przejął dowództwo 68 Pułku Piechoty (10 p. strz. wlkp.). Dowodził tym pułkiem od 21 czerwca do chwili kiedy podczas walk odwrotowych w lipcu 1920 r., osłaniając inne oddziały, został ciężko ranny 22 lipca 1920 r. (nad Niemnem w okolicach Łunna). W szpitalu wojskowym w Grodzisku Wielkopolskim przebywał do 27 września 1920 r. Po wyjściu ze szpitala wrócił na stanowiski dowódcy 68 pułku piechoty i dowodził nim do listopada 1927 roku. Za swe czyny bojowe otrzymał Krzyż Virtuti Militari V kl. (nr 2801) oraz awanse do stopnia majora (wrzesień 1920), podpułkownika (4 luty 1922) i pułkownika (1 grudnia 1924 r.). W latach 1927–1932 był kolejno dowódcą 3 Brygady KOP w Starej Wilejce oraz Brygady KOP w Łucku (na Wołyniu). 30 września 1932 r. przeszedł w stan spoczynku. Zamieszkał w Głażewie (pow. międzychodzki), dzierżawiąc nieduży majątek ziemski. W 1936 r. kupił gospodarstwo rolne w Izdebnie k. Chrzypska (również w pow. międzychodzkim). We wrześniu 1939 r. ochotniczo walczył w obronie Warszawy. Objął funkcję komendanta Ekspozytury Komendy Miasta Warszawa – Praga Wschód. Po kapitulacji przebywał parę tygodni w niewoli niemieckiej. Zwolniony, wrócił do Izdebna 14 października 1939. 16 października 1939 r. aresztowany przez Gestapo w Chrzypsku Wielkim, został uwięziony w Międzychodzie, skąd trafił do obozu w Skwierzynie. Poddany śledztwu i torturom. 31 stycznia 1940 r. przewieziony do Fortu VII w Poznaniu i tam zamordowany o godz. 18 minut 30. Uznany za zmarłego postanowieniem Sądu Grodzkiego w Międzychodzie dnia 15 marca 1947 r. (III Zg 21/47). Za swe czyny bojowe odznaczony był także: Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918–1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, Krzyżem Laterańskim (1931) oraz odznaczeniami pułkowymi. Imię Jego zostało upamiętnione na Pomniku „Tym, którzy grobu nie mają – Bohaterom 1939–1956" w Międzychodzie, na Pomniku PPP w Poznaniu i na tablicy pamiątkowej w kompleksie koszarowym w Skwierzynie. Od 1905 r. żonaty z Martą Kurek, miał dzieci: Marię (ur. 1905), Wiktora (ur. 1906), Jana (ur. 1907) i Helenę (ur. 1912).

Foto: Archiwum Sierakowskich Zeszytów Historycznych; CAW w Warszawie, AP 3741, AP 2635; Łukomski Grzegorz, Nowaczyński Wincenty (1883– 1940), (w:) Słownik Biograficzny Powstańców Wielkopolskich 1918–1919, Poznań, 2002, str. 249– 250; Międzychodzka Księga Śmierci, Międzychód 1997, str. 43; Łukomski Grzegorz, Nowaczyński Wincenty (16 III 1883–31 I (?) 1940), (w:) Kawalerowie Virtuti Militari 1792–1945, T. II (1914–1921), cz. 1 (zeszyt próbny), Koszalin 1991, str. 105–106; Rocznik Oficerski 1924, s. 284 i 341; Rocznik Oficerski Rezerw 1934, s. 324 i 990; Relacje wnuczki: Barbary Nowaczyńskiej; Sierakowskie Zeszyty Historyczne nr 4, s. 18–20; Wincenty Nowaczyński (1883–1940), praca zbiorowa, Skwierzyna 2008.

Jarosław T. Łożyński

Nowak Jan (1900–1919), urodził się 15 października 1900 r. w Kcynii (woj. kujawsko–pomorskim). Był synem Tomasza i Agnieszki z domu Klemens. Miał trzech braci: Stanisława, Antoniego i Andrzeja oraz dwie siostry: Jadwigę, o drugiej siostrze brak danych. Jan był piątym dzieckiem w rodzinie. Przy porodzie ostatniego dziecka – Andrzeja, matka zmarła. Ojciec ożenił się po raz drugi z Jadwigą z domu Bojańską. Rodzina mieszkała w Robakowi (gmina Kórnik, pow. śremski). Po wybuchu Powstania Wlkp. ochotniczo zgłosił się wraz z kolegami w szeregi powstańcze w Kórniku. Został przydzielony do 5 Kompanii II batalionu 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich (wg. K. Krawiarza) lub do 7 kompanii 1 Rezerwowego Pułku Strzelców Wielkopolskich (wg. W. Olszewskiego i Ł. Jastrząba). Brał udział w walkach na froncie północnym. Poległ 9 lutego 1919 r. pod Paterkiem w okolicach Nakła nad Notecią. Pojawiły się rozbieżności dotyczące daty urodzenia i śmierci (na nagrobku 15 czerwca 1901–15 stycznia 1919), w biogramie przyjęto daty zawarte w poniższych materiałach źródłowych. Na nagrobku umieszczono napis: *Powst. Wlkp.* Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Tulcach, w sektorze D. W listopadzie 2010 r. grób oznaczono biało–czerwonym proporczykiem. Na tablicy pamiątkowej *Powstańcy Wielkopolscy 1918/19*, wymienione jest Jego nazwisko (18 czerwca 2011).

K. Krawiarz, Inni uczestnicy Powstania Wlkp. z Robakowa (w:) Mieszkańcy Robakowa i okolicy w Powstaniu Wielkopolskim 1918–1919. Wydano z okazji nadania imienia Powstańców Wielkopolskich Szkole Podstawowej i Gimnazjum w Robakowi, 2008; W. Olszewski, Ł. Jastrząb, Lista strat Powstania Wielkopolskiego od 27.12.1918 r. do 8.03. 1920 r., Seria Monografie Politechniki Koszalińskiej nr 157, Koszalin 2009, poz. 1413, PW/1026, s. 318; Zwycięscy, bohaterowie Powstania Wielkopolskiego 1918–1919 we wspomnieniach swoich bliskich, pod red. L. Adamczewskiego i S. Kmiecia, Poznań, 2008, poz. 1419, s. 92; H. Kowalewska, K. Krawiarz, H. Stachowiak, Powstańcy Wielkopolscy gminy Kleszczewo, Kleszczewo 2011, s. 24–25; Akta parafii po wezwaniem Narodzenia NMP w Tulcach, Księga zmarłych nr 1919/6; Informacje ciotki powstańca (siostry drugiej matki) Lucyny Bojańskiej–Urbowicz, mieszkającej w Skrzynkach w gminie Kórnik.

Halina Kowalewska

Nowak Stanisław (1895–1982), urodził się 17 października 1895 r. w Trzcinicy (daw. pow. kościański) w rodzinie rolnika Piotra i Balbiny z d. Grześ. Po ukończeniu 4–klasowej szkoły powszechnej wyjechał w 1912 r. do Niemiec w poszukiwaniu pracy. Przez dwa lata był zatrudniony w cegielni Deuseldorf, a następnie w kopalni węgla w Rauksel. W 1916 r., po powrocie do domu rodzinnego, został wcielony do jednostki niemieckiej, stacjonującej w Ostrowie Wlkp. Na wieść o wybuchu Powstania Wielkopolskiego wstąpił 4 stycznia 1919 r. jako ochotnik do miejscowej drużyny powstańczej, organizowanej przez braci Teodora i Szczepana Bręborów. Następnego dnia, po przyłączeniu się tej drużyny do kompanii parzęczewskiej pod dowództwem sierżanta Władysława Wolniewicza, uczestniczył w walkach o wyzwolenie Wolsztyna, Kopanicy, Kargowej i Chwalimia. Wcielony w marcu 1919 r. do 7 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późn. 61 Pułk Piechoty Wielkopolskiej), walczył o wolność Zbąszynia, a następnie uczestniczył w wojnie polsko–bolszewickiej. Zdemobilizowany po zakończeniu wojny z Rosją Sowiecką, wrócił do rodzinnej Trzcinicy i pracował w gospodarstwie rodziców. W 1936 r. zamieszkał w Radomierzu u nowo poślubionej małżonki. W czasie II wojny światowej został wywieziony na roboty przymusowe w głąb Niemiec. W kwietniu 1945 r. przyjęto go w szeregi stacjonującej na terytorium Francji armii USA, w której służył do listopada 1947 r. Po powrocie do rodziny w Radomierzu prowadził nadal gospodarstwo rolne. Zmarł 7 października 1982 r. Spoczywa w Przemęcie na cmentarzu przy kościele św. Piotra. Został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1974) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1960). Za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowany podporucznikiem (1972). Od 1958 r. był członkiem ZBoWiD–u. Żonaty z Jadwigą Chrapą, miał syna Mieczysława (1936–1999).

Stanisław Nowak

Szcześniak K., Wielichowianie w walce o wolność, (w): Materiały do historii Powstania Wielkopolskiego 1918/19, Poznań 1939, s. 84–86, 136; Ziemia Kościańska w Powstaniu Wielkopolskim 1918–1919, pod redakcją B. Polaka, Kościan 1999, s. 61, 66, 90; Archiwum Państwowe w Lesznie, akta ZBoWiD–u, sygn. 5499; Akta Zarządu Powiatowego ZBoWiD–u w Wolsztynie z lat 1970 –1975; Głos Wolsztyński 1970, nr 217, s. 2; Informacje wnuka Pawła Nowaka z Radomierza.

Antoni Fornalski

Nowak Walenty (1895–1979), urodził się 10 lutego 1895 r. w Staniewie w ówczesnym powiecie koźmińskim.

Walenty Nowak

Był synem rolnika Kaspra i Józefy z domu Zmyślona. Pochodził z rodziny wielodzietnej, miał czterech braci: Władysława, Mieczysława, Stanisława i Franciszka oraz siedem sióstr; Marię, Annę, Stefanię, Barbarę, Antoninę, Mieczysławę i Helenę. Rodzice prowadzili gospodarstwo rolne o powierzchni 37,5 ha (150 mórg). Ojciec Walentego wiele udzielał się społecznie, był m. in. członkiem Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół" w Koźminie i wziął udział wraz z delegacją „Sokoła" w odsłonięciu Pomnika Grunwaldzkiego w dniu 15 lipca 1910 r. w Krakowie. Wspólnie z bratem Kazimierzem należał do grupy inicjatorów powołania 22 maja 1910 r. w Staniewie Ochotniczej Straży Pożarnej. Walenty Nowak uczęszczał do szkoły powszechnej w Staniewie. Brał udział w strajku szkolnym przeciwko nauczaniu religii w języku niemieckim za co spotkały go dotkliwe kary ze strony nauczycieli. Gdy w 1914 r. wybuchła I wojna światowa został powołany do armii pruskiej i początkowo skierowany do pracy w niemieckich majątkach w okolicach Głogowa i Legnicy. Następnie przeszedł przeszkolenie wojskowe i jesienią 1914 r. skierowany do jednostki Kaiser Regiment w Berlinie. W 1915 r. wraz z jednostką został przerzucony na front wschodni i walczył przeciwko Rosjanom w Galicji, docierając do Kijowa. W 1916 r. decyzją dowództwa niemieckiego jednostka została przeniesiona na front zachodni, najpierw do Belgii, a później do Francji. Po zawieszeniu broni na froncie zachodnim otrzymał przepustkę z uwagi na chorobę matki. Z przepustki już do jednostki nie wrócił. Kiedy wybuchło Powstanie Wielkopolskie wraz ze swym bratem Władysławem zgłosili się jako ochotnicy do tworzonego Baonu Koźmińskiego. Walenty został przedzielony do III kompanii, której dowódcą był sierżant Stanisław Sowiński. Wraz ze swą jednostką 6 lutego 1919 r. skierowany został na front pod Zdunami, gdzie walczył od 7 do 9 lutego 1919 r. w rejonie wsi Chachlania i Borownica. Po zakończeniu walk wrócił do domu rodzinnego, zawarł związek małżeński i przeprowadził się do Unisławia (ówczesny powiat koźmiński), gdzie zajął się prowadzeniem gospodarstwa rolnego. W okresie okupacji, 29 stycznia 1940 r. wraz z rodziną został wysiedlony do miejscowości Cegielnia k/ Dobrzycy, a od lipca 1944 r. do miejscowości Sadowiec w powiecie wieluńskim. Po zakończeniu II wojny światowej wrócił do Unisławia, gdzie dalej prowadził gospodarstwo rolne. Był zaangażowanym społecznikiem, specjalizował się w wprowadzaniu nowych technik w swoim gospodarstwie, chętnie służył pomocą sąsiedzką. Za zasługi odznaczony został: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1973 r.) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1921 r. zawarł związek małżeński z Praksedą (20 czerwca 1896–17 maja 1977), córką Jana i Elżbiety Molskich. Z małżeństw tego urodził się pięcioro dzieci: córka Zofia (1925–2002) i czterech synów: Jan (1992–1995), Czesław (ur. 1923), Stanisław (1926–2006) i Władysław (ur. 1928). Walenty Nowak zmarł 2 października 1979 r. i pochowany został na cmentarzu parafialnym w Wielowsi, gmina Krotoszyn.

Opracowano na podstawie informacji i materiałów udostępnionych przez wnuczki – Jolantę Nowak–Bałę i Reginę Perkiewicz.

Michał Pietrowski

Nowak Władysław (1900–1977), urodził się 28 maja 1900 r. w Błotnicy (daw. pow. babimojski) w rodzinie Adama i Julianny z Cichoszewskich. Po ukończeniu 4–klasowej szkoły powszechnej wyuczył się zawodu krawca. Ze względu na młodociany wiek nie uczestniczył w pierwszej wojnie światowej. 8 stycznia 1919 r. zgłosił się jako ochotnik do kompanii przemęckiej, dowodzonej przez ppor. Józefa Wróblewskiego. Uczestniczył w akcjach zbrojnych na froncie południowo–wschodnim powstania (Grupa „Leszno") w okolicach Włoszakowic, Zbarzewa, Brenna, Wijewa, Kaszczoru, Pawłowic i Kolankowa. Wcielony 23 lutego 1919 r. do 4 kompanii 6 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późn. 60 Pułk Piechoty Wielkopolskiej) uczestniczył najpierw w przyłączeniu do Polski Bydgoszczy, Świecia, Tucholi i Koronowa, a potem wziął udział w wojnie polsko–bolszewickiej, dochodząc ze swym pułkiem aż do Kijowa w maju 1920 r. W czasie odwrotu naszych wojsk przed nacierającymi bolszewikami stanął w obronie stolicy, uczestnicząc w bitwie warszawskiej zwanej „Cudem nad Wisłą". Po zakończeniu wojny z Rosją Sowiecką przybył ze swym pułkiem w połowie grudnia 1920 r. do Ostrowa Wielkopolskiego, który był miejscem stałego postoju tej jednostki. Następnie, zamiast powrotu do rodziny, odbywał nadal służbę wojskową w 16 Pułku Ułanów Wielkopolskich w Bydgoszczy. Zdemobilizowany 30 stycznia 1921 r., wrócił do rodzinnej Błotnicy i prowadził aż do 1939 r. zakład krawiecki oraz sklep z artykułami spożywczo–przemysłowymi. W czasie okupacji wykonywał przymusowe prace melioracyjne na terenie łąk przemęckich, a w ostatnich miesiącach przed wyzwoleniem był listonoszem wiejskim. Po ustaniu działań wojennych, od 1 stycznia 1945 r. do końca grudnia 1947 r., pełnił funkcję komendanta posterunku Milicji Obywatelskiej w Błotnicy. W następnych latach utrzymywał się wraz z rodziną z własnego zakładu krawieckiego oraz małego gospodarstwa rolnego. Zmarł 29 listopada 1977 r. Pochowano go na cmentarzu w Przemęcie przy kościele św. Piotra. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1971) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowano go podporucznikiem WP (1972). Żonaty od 1925 r. z Katarzyną Kalitką, miał trzy córki: Bronisławę (zamężną Lewandowską), Otylię (zamężną Jakubowską) i Jadwigę (zamężną Szała) oraz syna Zenona.

Władysław Nowak

Smoleń B., Zarys historii wojennej 60 Pułku Piechoty Wielkopolskiej, Warszawa 1930 r., s. 5, 8–10, 13–15; Archiwum Państwowe w Lesznie, akta ZBoWiD–u, sygn. 4988; Akta Zarządu Powiatowego ZBoWiD–u w Wolsztynie z lat 1971–1972; Książeczka wojskowa, nr 26 z dnia 2 marca 1923 r. w PKU Kościan; Głos Wolsztyński z 1971 r., nr 9, s. 2., Informacje córki Otylii Jakubowskiej z Błotnicy.

Antoni Fornalski

Nowakowski Jan (1901– 1975), sierżant Wojska Polskiego. Urodził się 24 czerwca 1901 r. w Chrustowie, pow. Oborniki. Syn Antoniego i Józefy. Ukończył szkołę powszechną. 27 grudnia 1918 r. wstąpił w szeregi powstańcze w Poznaniu. Brał udział w wyzwoleniu Poznania i najbliższych okolic pod dowództwem sierżanta Matela. Po zakończeniu działań powstańczych pozostał w szeregach Wojska Polskiego, będąc do 1939 r. podoficerem zawodowym w stopniu sierżanta. W okresie okupacji mieszkał w Rembertowie. Był członkiem Armii Krajowej. We wrześniu 1944 r. został aresztowany przez NKWD na ulicy w Rembertowie i wywieziony do ZSRR. W okresie od 11 listopada 1944 do 2 marca 1946 był więziony w obozie jenieckim nr 270 nadzorowanym przez NKWD w Borowiczach. Po powrocie z obozu w 1946 r. zamieszkał w Pile przy ul. Kwiatowej 6 m. 1. później przy ul. Ogrodowej 3. Pracował w Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Ługach Ujskich jako delegat ds. skupu. Po 1945 r. należał do Stronnictwa Demokratycznego oraz Związku Bojowników o Wolność i Demokrację (leg. nr 315329). Po 1959 r. został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, a w dniu 22 lipca 1955 r. Medalem X–lecia Polski Ludowej (leg. nr 524080). Związek małżeński zawarł z Aleksandrą z domu Arent (28 marca 1909–15 czerwca 1987), urodzoną w Lublinie, córką Michaliny. Żona Aleksandra przez okres okupacji pracowała w fabryce amunicji w Rembertowie. Był ojcem 4 synów: Tadeusza, Władysława, Henryka (14 lutego 1931–28 sierpnia 2008) i Romana. Wszyscy synowie mieszkali w Pile, tam zmarli i zostali pochowani. Jan Nowakowski zmarł w 1975 r. w Pile, tam zmarła również jego żona Aleksandra. Oboje zostali pochowani na Cmentarzu Komunalnym w Pile, kwat. 3/B–21–1. W czerwcu 2000 r. rodzina otrzymała z Centralnego Archiwum Wojskowego kserokopie 17 stron akt rosyjskich dot. przesłuchań Jana Nowakowskiego (wszystkie przez niego sygnowane).

Archiwum Prezydenta RP–wniosek o nadanie Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego; Dokumenty i informacje synowej Marii Nowakowskiej; Urząd Stanu Cywilnego w Pile, Akt zgonu 237/87.

Wojciech Kicman

Nowicki Roman (1900–1984), urodził się 20 lutego 1900 r. w Marjanowie w dawnym powiecie wągrowieckim. Był synem Wincentego i Marianny z domu Jóźwiak. Mieszkał wraz z rodzicami w miejscowości Brzyskorzystew w powiecie żnińskim. Ukończył szkołę powszechną. Od 7 stycznia 1919 r. jako ochotnik brał udział w Powstaniu Wielkopolskim walcząc w stopniu szerego-

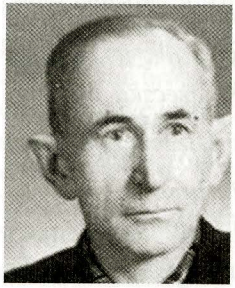

Jan Nowakowski

Roman Nowicki

wego w 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 68 Pułk Piechoty) na froncie północnym w okolicach Margonina. Brał udział w wojnie polsko–bolszewickiej jako strzelec. Od 18 lipca 1919 r. do 8 lipca 1921 r. przebywał w niewoli sowieckiej. 27 stycznia 1922 r. na podstawie orzeczenia komisji rewizyjnej przy PKU Jarocin został zwolniony z powszechnego obowiązku wojskowego. Decyzją Rady Państwa awansowany został na stopień podporucznika i odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Od 1935 r. był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich–Koło Kostrzyn (nr leg. 9005). 15 lutego 1924 r. ożenił się z Zofią z domu Gąska i zamieszkał w miejscowości Śródka w gminie Kleszczewo, w dawnym powiecie średzkim. Wspólnie wychowali sześciu synów; Mieczysława (1924–1991), Edwarda (1926–1993), Kazimierza (ur. 1929), mieszka w Jarocinie, Henryka (1932–1988), Mariana (ur. 1934), mieszka w Poznaniu i Zdzisława (1940 –2000). Rodzina od 1964 r. zamieszkała w Jarocinie. Zmarł 8 marca 1984 r. w Jarocinie i tam został pochowany na cmentarzu parafialnym.

J. Jajor, Jarocińscy Powstańcy Wielkopolscy 1918–1919. Materiały do słownika biograficznego ziemi jarocińskiej. Kalisz 2008, s. 81 (AZK); Archiwum Państwowe w Poznaniu, znak III 841–377/11, wpis nr. 9005, weryfik. 7.11.1935 r.; Książeczka wojskowa, PKU Gniezno nr. ewid. 235; H. Kowalewska, K. Krawiarz, H. Stachowiak, Powstańcy Wielkopolscy gminy Kleszczewo, Kleszczewo 2011, s. 25; Informacje i dokumenty wnuczki Aleksandry Nowickiej z Krzyżownik.

Halina Kowalewska

Ogurkowski Czesław Bernard (1894–1966), urodził się 3 maja 1894 r. w Spławiu, powiat Poznań–Wschód w rodzinie Władysława i matki Magdaleny z domu Sentek W latach 1900 – 1909 uczęszczał do szkoły powszechnej. W 1906 r. wziął udział w strajku szkolnym za co jego ojcu, kierownikowi szkoły groziło zwolnienie z pracy lub przeniesienie do innej placówki. Dzięki pomocy proboszcza ks. Podkomorskiego nie stracił posady. Po ukończeniu szkoły rozpoczął naukę w zawodzie drogerzysty, jednocześnie uczęszczając na 3–letni kurs do Szkoły Handlowej w Poznaniu. Następnie pracował w różnych firmach branży drogeryjnej na terenie Poznania, doskonaląc swe umiejętności. Był czynnym członkiem Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół", Skautingu, Towarzystwa Młodzieży Kupieckiej na terenie Poznania. W 1914 r. został powołany do wojska pruskiego i po przeszkoleniu w 1916 r. skierowany na front wschodni. W okresie od 1916 do 1917 roku przebywał w Wilnie, gdzie przydzielony został do magazynu żywnościowego. Podczas pobytu na urlopie w 1917 r. nawiązał kontakt z Polską Organizacją Wojskową w Poznaniu. Po powrocie do Wilna zgodnie z instrukcją P. O. W. wykradał z magazynu żywność i przekazywał ludności cywilnej. Po dłuższym czasie braki zostały w magazynie odkryte przez przełożonych i wszczęto dochodzenie, lecz magazyn nagle

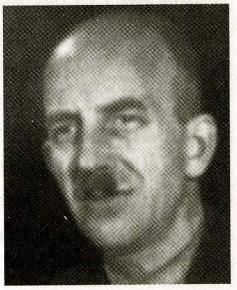

Czesław Ogurkowski

z niewyjaśnionych przyczyn spłonął. Postawiony przed sąd wojenny wraz z innymi z braku dowodów został uniewinniony z jednoczesnym przeniesieniem na front zachodni. Z powodu symulowanej choroby otrzymał przydział do Baonu Zapasowego 6 pułku grenadierów, który stacjonował w Poznaniu. Nawiązuje kontakt z P. O. W. i 14 maja 1918 r. został zaprzysiężony przez komendanta kapitana Wincentego Wierzejewskiego. Brał czynny udział w pracach konspiracyjnych i wyprawach bojowych z ramienia P. O. W., szerzył destrukcję na terenie Baonu Zapasowego 6 pułku grenadierów, gdzie pełnił służbę oraz dostarczał broń do peowiackiej składnicy broni przy ul. Półwiejskiej nr 40. Bojąc się dekonspiracji zdezerterował z wojska. Przydzielony został do grupy wywiadowczo–wykonawczej P. O. W, której dowódcą był Jan Kalina Kalinowski. Zadaniem jej były prace przygotowawcze nad zorganizowaniem i wznieceniem powstania. W listopadzie 1918 r. wraz z delegacją Rady Robotniczo–Żołnierskiej wysłany został do południowych powiatów Wielkopolski. Celem oficjalnym było nawoływanie ludności do spokoju i dostarczanie żywności do miast, a nieoficjalnym nawoływanie ludności do tworzenia sieci organizacji wojskowych na wypadek powstania. Kiedy 27 grudnia 1918 r. wybuchło powstanie jako dowódca oddziału wziął udział w walkach na terenie Poznania oraz w zdobyciu lotniska na Ławicy. Następnie przydzielono mu jako starszemu podoficerowi sanitarnemu V Szpital Garnizonowy przy ulicy Mickiewicza, który prowadził do lutego 1919 r. Po przeniesieniu go do II Szpitala Polowego Wojska Polskiego w byłym zaborze pruskim wyruszył z nim jako ochotnik do Lwowa. Do Poznania wrócił w maju 1919 r. i otrzymał jako sierżant przydział do I Baonu Zapasowego 2 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 56 pp) w Szamotułach. Tam prowadził rewir pułkowy (dr Krukowski), aż do demobilizacji w listopadzie 1920 r. Jako zasłużonemu ochotnikowi dowódca pułku ppłk Siuda powierzył mu prowadzenie kantyny 56 pp. Po roku zrezygnował i w 1921 r. osiedlił się w Koźminie, gdzie otwarł drogerię oraz stację benzynową. W okresie międzywojennym czynnie włączył się w nurt działalności społecznej. Był członkiem Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Koźminie, współzałożycielem w 1923 r. i komendantem drużyn ratowniczych Polskiego Czerwonego Krzyża Oddział Koźmin, członkiem LOPP, Stowarzyszenia byłych Uczestników Strajku Szkolnego Zachodniej Polski, Związku Weteranów i Podoficerów Rezerwy, Kurkowego Bractwa Strzeleckiego (król kurkowy w 1931 r.). Początek II wojny światowej spędził w Koźminie. Pod koniec 1939 r. dowiedział się, iż znajduje się na liście osób które mają być na początku 1940 r. wywiezione do obozu koncentracyjnego. Aby uchronić się przed wywózką zbiegł do Generalnej Guberni. W kilka dni po jego ucieczce żona wraz z dziećmi zostali wywłaszczeni z majątku i wywiezieni także do Generalnej Guberni. Po odszukaniu rodziny zamieszkali w Skierniewicach gdzie Cz. Ogurkowski prowadził drogerię z laboratorium fotograficznym. Do Koźmina powrócili w końcu lutego 1945 r., lecz mieszkanie i sklep zastali zdewastowane. Wraz z synem, także Czesławem założył w 1947 r. w Koźminie firmę pod nazwą „Beda" – Przetwory Chemiczne, zajmującą się produkcją środków weterynaryjnych. Jednocześnie przystąpił do Zrzeszenia Przemysłu

Farmaceutycznego w Warszawie. W rok później otwarł „Nową Drogerię – Czesław Ogurkowski i syn" w Koźminie przy Starym Rynku. Firmę swą utrzymał do 1952 r., t. j. do czasu kiedy ówczesne władze sklep i firmę „Beda" upaństwowiły. Na bazie firmy Cz. Ogurkowskiego powstała Spółdzielnia „Wetlek", był jednym z jej założycieli. W latach 60–tych XX w. założył nową firmę „Szlifiernia Kamieni i Ozdób Szklanych Czesław Ogurkowski i Spółka", którą prowadził aż do śmierci. Po II wojnie światowej dalej pozostawał członkiem PCK Oddział Koźmin, Towarzystwa Przyjaciół Żołnierza, Oddziału „Caritas" parafii koźmińskiej oraz członkiem Powiatowego Zrzeszenia Kupców – Oddział w Koźminie. Był odznaczony: Krzyżem Niepodległości, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918 –1921 (nadany rozkazem D. O. K. VII z 5 września 1929 r.), Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich (1923 r.), Krzyżem Polskiej Organizacji Wojskowej, Odznaką Pamiątkową Orlęta. W 1922 r. zawarł związek małżeński z Kazimierą Graczyk (ur. 11 lutego 1894, w Miłosławiu pow. Września). Pozostawił córkę Bedę (22 maja 1922–20 marca 2000) i dwóch synów: Ireneusza (27 czerwca 1931–4 kwietnia 1992), Czesława (ur. 3 lipca 1923). Czesław Ogurkowski zmarł 7 kwietnia 1966 r. w Poznaniu i pochowany został na Cmentarzu Komunalnym na Junikowie (pole 8, kwatera 1, grób nar 30).

Materiały oraz relacje rodzinne udostępnione przez Rafała i Małgorzatę Ogurkowskich; Wykaz członków Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Koźminie od 1.07.1921 r. do 31.12. 1930 r.; Protokólarze Polskiego Czerwonego Krzyża Oddział Koźmin za lata 1919 – 1936, Echo Koźmina nr 4 z 2006 r.

Michał Pietrowski

Olejniczak Jan (1887–1973), urodził się 22 grudnia 1887 r. w Radomierzu (daw. pow. babimojski) jako syn Jana i Antoniny z Ciesielskich. Szkołę powszechną 4–klasową ukończył w swojej miejscowości. W latach 1914–1918, wcielony do armii niemieckiej, walczył na froncie zachodnim. Pod koniec pierwszej wojny światowej został ranny – miał przestrzeloną prawą dłoń. W okresie od 6 stycznia do końca maja 1919 r. uczestniczył w Powstaniu Wielkopolskim na froncie południowo –zachodnim (Grupa „Leszno"). Brał udział w akcjach zbrojnych pod dowództwem ppor. Stanisława Michalskiego w okolicach Włoszakowic, Wielenia i Kaszczoru. Po zakończeniu walk powstańczych wrócił do rodziców i założył własną rodzinę, której źródłem utrzymania było 18–ha gospodarstwo rolne. Z chwilą nastania okupacji niemieckiej w 1939 r. został wysiedlony wraz z rodziną do Jaromierza koło Kopanicy. Potem przeniesiono go do Norwegii i zaangażowano do prac fizycznych przy odśnieżaniu ulic. Po kilku miesiącach został zatrudniony jako pomocnik kucharza w niemieckiej stołówce wojskowej. W maju 1945 r. powrócił do Radomierza i prowadził nadal własne gospodarstwo, które potem przekazał swojemu synowi Stanisławowi. Zmarł 29 października 1973 r. Spoczywa na cmentarzu w Przemęcie przy kościele św. Piotra. Został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1965). Za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowano go podporucznikiem WP. Należał do ZBoWiD–u. Był dwukrotnie

żonaty. Z pierwszego małżeństwa z Moniką z Ciesielskich miał dwóch synów: Edwarda (1920–1985) i Jana (1922 –1979). Z drugiego małżeństwa z Pelagią z Józefowskich miał sześcioro dzieci: Stanisława (1920–2000), Aleksandra (1931–1972), Helenę (1934– 2002, zamężną Walter), Marię (ur. 1930, zamężną Wieczorek), Gertrudę (ur. 1939, zamężną Toporowską) i Teresę (ur. 1946, zamężną Adamczak).

Akta Zarządu Powiatowego ZBoWiD–u w Wolsztynie z lat 1965– 1975; Kronika Szkoły Podstawowej w Radomierzu, s. 84; Informacje córki Marii Wieczorek oraz pamiątki rodzinne prawnuczki Magdaleny Olejniczak z Radomierza.

Antoni Fornalski

Olszewski Alfons (1899–1940), urodził się 11 maja 1899 roku w Szczepowicach w pow. kościańskim, w rodzinie kierownika szkoły ludowej w Pawłowicach w pow. leszczyńskim Józefa i Stanisławy ze Stróżowskich. Absolwent szkoły w Pawłowicach, od 1913 mieszkał w Śremie i do 1915 uczeń tamtejszego gimnazjum. 20 czerwca 1915 powołany do armii pruskiej, przydzielony do batalionu telegrafistów, od marca 1918 na froncie zachodnim, od września w kompanii łączności w pruskim pułku piechoty. W grudniu 1918 wrócił do

Alfons Olszewski

Śremu i wstąpił do drużyny harcerskiej. 30 grudnia brał udział w opanowaniu koszar miejscowego 2 batalionu 47 pułku piechoty, które załoga niemiecka opuściła bez walki i innych obiektów w mieście: magazynów wojskowych, mostów na Warcie, budynków starostwa, poczty i dworca kolejowego. Od początku stycznia 1919 roku komenda Powiatowej Straży Ludowej rozpoczęła formowanie oddziału wojskowego, złożonego z żołnierzy Służby Straży i Bezpieczeństwa, członków Straży Ludowej i licznych ochotników z miasta i okolicznych wsi. 11 stycznia zgłosił się do 2 kompanii batalionu śremskiego, która 13 stycznia została skierowana pod Leszno i nie wróciła już do batalionu, lecz od 1 lutego weszła w skład III batalionu *Osieczna* Grupy *Leszno* (od 15 marca 6 Pułk Strzelców Wlkp., od 10 grudnia 60 Pułk Piechoty Wlkp.). Walczył na odcinku frontu południowo–zachodniego *Pawłowice*, m. in. 28 stycznia pod Kąkolewem z dwoma pociągami pancernymi. W lipcu 1919 pułk jako odwód Dowództwa Głównego został wycofany spod Leszna i przesunięty do II OW na linię demarkacyjną zachodnią, pełnił tam służbę graniczną, a od października do 18 grudnia w I OW, do rejonu Żnina. W dniach od 19 do 31 stycznia 1920 roku uczestniczył w objęciu obszarów północnej Wielkopolski i południowego Pomorza, od Bydgoszczy do Chojnic. Od 20 kwietnia 1920 roku na froncie litewsko–białoruskim, uczestniczył w walkach odwrotowych, w ofensywie sierpniowej i w operacji niemeńskiej. 30 lutego 1921 zdemobilizowany i przeniesiony do rezerwy. 1 lipca 1925 roku mianowany ppor. rez. piech. i przydzielony do 70 pp. Pracował w Banku Przemysłowo–Handlowym w Śremie, w Zjednoczeniu Rolni-

ków w Wąbrzeźnie, w spółce rolniczo – handlowej *Rolnik* w Szubinie, ostatnio w firmie zbożowej w Rawiczu. W końcu sierpnia 1939 zmobilizowany przez 55 pp w Lesznie i odesłany do ośrodka zapasowego w Kutnie. Wycofujący się ośrodek, w części zdekompletowany, dotarł 15 października do Chełma, gdzie został zreorganizowany a jego dowódcą został mjr Adam Solski, dotychczasowy dowódca batalionu zapasowego 57 pp. Dalsze marsze ośrodka i jego dostanie się do niewoli sowieckiej 28 września pod Tarnogrodem są znane z pamiętnika mjr. Solskiego, znalezionego w 1943 przy jego zwłokach w lesie katyńskim. Przez obóz rozdzielczy w Tiotkinie przewieziony 3 października do obozu w Kozielsku, skąd wywieziony na podstawie listy NKWD nr 029/4 poz. 57 z 13 kwietnia 1940 roku.

J. Podsiadły, Zginęli w Katyniu; Alfons Olszewski, Głos Śremski, R. 1991, nr 11, s. 6; P. Bauer, J. Zielonka, Żołnierska droga przez mękę, Kościan 1990, s. 48; Pamiętniki znalezione w Katyniu, Paris 1990, s. 94–95; Wojskowy Przegląd Historyczny, R. 1991, nr 3–4, s. 479–480; Rozstrzelani w Katyniu, Warszawa 1995 nr 5, s. 9; Katyń: księga cmentarna, Warszawa 2000, s. 445; W. Śmigielski, Alfons Olszewski, (w:) Rodowód 2004, nr 6, s. 17 (fot.), 18.

Wojciech Śmigielski

Opalski Zbigniew (1900–1946), urodzony w 1900 r. w Kamienicach koło Ostrowa, syn Mariana i Heleny z domu Kornobis. Miał troje rodzeństwa: Jana (ur. 1896), Irenę (ur. 1897), i Urszulę (ur. 1905). Dzieci wychowywane były w duchu patriotycznym. W chwili wybuchu Powstania zgłosił się do szeregów powstańczych, (prawdopodobnie) do Kompanii Jarocińskiej, która weszła później w skład 11 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Walczył na froncie południowo–zachodnim w oddziałach jarocińskich, które zabezpieczały tory kolejowe na trasie od Ostrowa do Warszawy w czasie przejazdu Ignacego Paderewskiego. Uczestniczył we wszystkich działaniach frontu powstańczego tego Pułku, między innymi pod Nowym Dworem, Zbąszyniem, Rawiczem, Miejską Górką, Ostrzeszowem i Krotoszynem. Po zakończeniu walk powstańczych wrócił do domu rodzinnego w Kamienicach koło Ostrowa. W 1924 r. jego rodzice zakupili w Robakowie w gminie Kórnik gospodarstwo wraz z dworkiem, stając się właścicielami majątku ziemskiego. W Robakowie mieszkali do śmierci. W 1939 r. założył rodzinę, żeniąc się z Zofią Pankowską, córką właściciela Dachowy, która przy porodzie pierwszego i jedynego dziecka zmarła wraz z dzieckiem. Utratę żony i dziecka przeżył bardzo boleśnie. Po raz drugi rodziny nie założył. Jako 40–latek wziął udział w kampanii wrześniowej, a potem działał w partyzantce w białostockiem pod pseudonimem *Zaręba*. Przeżył wojnę, lecz po wojnie ukrywał się i według relacji rodziny zginął w nieznanych okolicznościach. W 1946 r. w Dąbrowie Górniczej spotkał się z siostrą Urszulą po raz ostatni. Jego

Zbigniew Opalski

bohaterstwo i patriotyzm upamiętnia tablica o następującej treści *Powstaniec Wielkopolski i bohaterski partyzant II wojny światowej „Zaręba z Robakowa"*. W grobowcu rodzinnym na cmentarzu parafialnym w Tulcach spoczywają: Marian (1863–1938), ojciec, Helena (1872– 1939), matka i Marianna–Urszula Zielezińska (1905 –1989), siostra. W listopadzie 2010 r. grób w sektorze D, oznaczono biało–czerwonym proporczykiem oraz 18 czerwca 2011 r. na tablicy pamiątkowej *Powstańcy Wielkopolscy 1918/19*, umieszczono Jego nazwisko.

H. Kowalewska, K. Krawiarz, H. Stachowiak, Powstańcy Wielkopolscy gminy Kleszczewo, Kleszczewo 2011, s. 26; Informacje i zdjęcia z archiwum rodzinnego siostrzeńca Macieja Zielezińskiego z Wrocławia.

Halina Kowalewska

Orcholski Władysław (1895–1987), urodził się 6 października 1895 r. w Miłosławiu jako syn Józefa i Marii z domu Ginter. W czasie nauki w szkole powszechnej w Miłosławiu brał aktywny udział w strajku szkolnym w 1906 r. Następnie zdobywał wiedzę w zawodzie stolarskim, uzyskując w późniejszych latach tytuł mistrza stolarskiego. W kwietniu 1914 r. wyjechał do pracy do Nadrenii (Niemcy). 1 maja 1915 został wcielony do wojska niemieckiego, w którym to walczył na Bałkanach, w Rosji i we Francji. W połowie grudnia 1918 został zwolniony z wojska. W drodze powrotnej do domu wstąpił do rodziny w Poznaniu i razem z kuzynem brał udział w tajnych wiecach poprzedzających wybuch powstania. Po przyjeździe do Miłosławia wstąpił do kompanii miłosławskiej dowodzonej przez Stanisława Plucińskiego. Wraz ze swoją kompania uczestniczył w działaniach powstańczych w Gnieźnie, Strzelnie, Mogilnie, Kruszwicy i Inowrocławiu, biorąc czynny udział w zdobywaniu m. in. poczty i wojskowej komendy uzupełnień, a także przejęciu od Niemców dworca kolejowego. Po utworzeniu 5 Pułku Strzelców Wielkopolskich został przydzielony do 3 kompanii. Brał udział w działaniach zbrojnych pod Tarkowem, Nowąwsią, Opolcami i Złotnikami. W czasie walk na odcinku między Tarkowem a Nowąwsią brał udział w zakładaniu min pod pociąg pancerny, po czym w Inowrocławiu został awansowany na stopień starszego szeregowca. Po zakończeniu służby w wojsku wrócił do Miłosławia gdzie pracował w swoim zawodzie stolarskim. 18 kwietnia 1939 r. wyjechał do pracy do Warszawy. Po zbombardowaniu jego mieszkania i utracie całego swojego dobytku, w październiku 1939 r. wrócił do Miłosławia. W okresie okupacji pracował jako stolarz na kolei. Po zakończeniu wojny brał udział w odbudowie zniszczonego dworca kolejowego. Dalsze swoje życie zawodowe związał z koleją, pracując tam od 1945 r., aż do przejścia na emeryturę w 1959 r. Za osiągnięcia w pracy zawodowej i społecznej, a także za waleczną postawę w czasie Powstania Wielkopolskiego został nagrodzony wieloma odznaczenia i wyróżnieniami, m. in. Krzyżem Kawa-

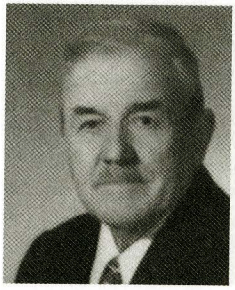

Władysław Orcholski

lerskim Orderu Odrodzenia Polski (1972) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958). Został także awansowany do stopnia podporucznika rezerwy WP. W 1922 r. zawarł związek małżeński ze Stanisławą Kochowicz, z którą miał czworo dzieci: Radomiła (zm. w wieku 3 lat), Aniela, Józef (leśnik, zm. w 1991 r.), oraz Krystyna. Zmarł 4 maja 1987 r. Został pochowany na cmentarzu parafialnym w Miłosławiu we wspólnej mogile ze swą żoną, która zmarła w 1978 r.

Na podstawie dokumentów z Centralnego Archiwum Wojskowego i informacji wnuka Marka Kasprzaka. Zdjęcie ze zbiorów rodzinnych.

Tadeusz Musiał

Osesek Jan (1875–1928), urodził się 22 października 1875 r. w Osieku nad Notecią w zamieszkałej tam od lat rodzinie, zajmującej się uprawą ziemi. Do szkoły powszechnej chodził w Osieku, a następnie pracował w gospodarstwie rolnym ojca. Po wybuchu I wojny światowej został powołany do armii pruskiej, w której służył na froncie zachodnim. W grudniu 1918 r. przyjechał do Osieka. Jako jeden z najstarszych wiekiem (miał już wtedy 43 lata) doświadczeniem wojskowym został komendantem Straży Ludowej w Osieku, a od stycznia 1919 r. uczestniczył w powstaniu wielkopolskim na terenie powiatu wyrzyskiego. W latach 1920–1928 pracował w rodzinnym gospodarstwie rolnym. 4 lutego 1905 r. zawarł związek małżeński z Pelagią Kin (8 marca 1880–2 stycznia 1967) urodzoną w Kunowie, a zamieszkałą w Gleśnie (USC Wyrzysk nr 2/1905). Był ojcem dziewięciorga dzieci. trzech synów: Walentego, Józefa i Franciszka oraz sześciu córek w tym: Marii, Katarzyny, Anny i Marty. Zmarł nagle 7 lipca 1928 r. w Osieku. Jego pogrzeb był wielką manifestacją patriotyczną, w której uczestniczyły m. in. liczne delegacje organizacji kombatanckich z powiatu wyrzyskiego z pocztami sztandarowymi. Został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialny, w grobowcu rodzinnym. W 1930 r. pochowano tam przedwcześnie zmarłego po pobycie w wojsku jego syna Walentego (3 lutego 1907–18 grudnia 1930), a w 1967 r. złożono ciało jego żony Pelagii.

Informacje i dokumenty udostępnione przez wnuka Eugeniusza Oseska; Urząd Stanu Cywilnego w Wyrzysku, Akt małżeństwa nr 2/1905.

Wojciech Kicman

Panewicz Roman (1874–1945), proboszcz w Chrzypsku Wielkim, dziekan dekanatu wronieckiego. Urodził się 6 lutego 1874 r. w Nowym Mieście, ówcze-

Jan Osesek

Roman Panewicz

śnie powiat lubawski, w rodzinie rolnika Franciszka i Anny z d. Widzgawskiej. Początkowo uczył się w rodzinnej miejscowości, a następnie w gimnazjum w Chojnicach, gdzie w 1894 zdał maturę. W latach 1894–1896, przez cztery semestry, studiował ekonomię polityczną na uniwersytecie we Wrocławiu. Następnie odbył studia seminaryjne w Poznaniu oraz Gnieźnie i 12 listopada 1899 r. przyjął święcenia kapłańskie. Bezpośrednio po święceniach skierowany został jako wikary substytut do Dąbrówki (dek. zbąszyński) gdzie zastępował chorego proboszcza Józefa Brauna. Od 14 maja 1900, przez rok, był mansjonarzem i wikariuszem w Zbąszyniu. Podczas swego tam pobytu nie uczestniczył w publicznych polskich zebraniach, a w kierowanym przez niego katolickim stowarzyszeniu młodzieży – jak odnotowały władze pruskie – sprawy „polskie" nie były omawiane. Jednakże w opinii władz ulegał wpływom hołdującego polskim tendencjom proboszcza ks. Józefa Sobeskiego i był uznawany za niepewnego politycznie. W 1901 r. został wikariuszem archikatedralnym w Poznaniu gdzie powierzono mu dodatkowo obowiązki kalkulatora (rachmistrza) Konsystorza Arcybiskupiego. O jego działalności pozaduszpasterskiej w tym okresie nie mamy żadnych wiadomości. Od 1905 do śmierci był proboszczem w Chrzypsku Wielkim. Objął tam prezesurę kółka rolniczego, uczestniczył także w walnych zebraniach kółek wicepatronatu międzychodzkiego, gdzie m. in. wygłaszał odczyty (np. 19 listopada 1911 r. mówił „O prawie granicznym"). Był współzałożycielem (1910) i członkiem rady nadzorczej Banku Ludowego w Sierakowie oraz współzałożycielem (1910) i prezesem rady nadzorczej tamtejszego „Rolnika", a także, w tymże roku objął obowiązki członka rady nadzorczej nowopowstałego „Rolnika" we Wronkach. W 1919 założył Bank Ludowy w Chrzypsku Wielkim i objął w nim obowiązki dyrektora – członka zarządu. Prowadził także działalność w zakresie propagowania czytelnictwa – założył bibliotekę parafialną, (prowadzoną przez organistę), działał w TCL – m. in. był delegatem pow. międzychodzkiego na II Sejmik oświatowy TCL w Poznaniu (1911). Uczestniczył także w polskich działaniach wyborczych. Był członkiem (1908) i sekretarzem (1912) polskiego komitetu wyborczego na powiat międzychodzki. W dwustopniowych wyborach 1908 do Landtagu obrany został elektorem i – jak odnotowały władze – przed lokalem wyborczym prowadził agitację na rzecz ks. Kazimierza Zimmermana i Paula Fussa, kandydata katolickiego Centrum. Podczas zebrań przedwyborczych w następnych wyborach do sejmu pruskiego apelował do Polaków – robotników folwarcznych, aby lojalności wobec niemieckich pracodawców nie przenosili na sprawy wyborcze. Podczas zebrania przedwyborczego w Sierakowie (30 stycznia 1914) odniósł się do problemu dużej śmiertelności niemowląt (przy chrzcie rozdawał matkom popularną broszurę poświęconą tej problematyce), co przez władze odebrane zostało jako dążenie do wzmocnienia żywiołu polskiego. W podstawowej literaturze (Kącki) brak informacji o jego aktywności podczas powstania wielkopolskiego-1918/1919, jednakże na jego nagrobku znajduje się informacja, iż był powstańcem wielkopolskim. W 1929 otrzymał nominację na dziekana dekanatu wronieckiego. Aresztowany został w lutym

1940 r. osadzony został w obozie przejściowym w Miejskiej Górce, a następnie internowany w Lubiniu. Po pewnym czasie został zwolniony z nakazem wyjazdu do Generalnego Gubernatorstwa. Zmarł 6 lutego 1945 r., w drodze powrotnej z wysiedlenia. Pochowany został początkowo w Częstochowie, a po przeprowadzonej w roku 1946 ekshumacji spoczął na cmentarzu parafialnym w Chrzypsku Wielkim.

Foto z Archiwum Sierakowskich Zeszytów Historycznych; przekazane przez Jarosława T. Łożyńskiego; Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu, Zespół akt Konsystorza Arcybiskupiego sygn. 12272 (personalia); Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół akt Naczelnego Prezydium Prowincji Poznańskiej, sygn. 6153 f. 7–8, 6154 f. 16, 6275 f. 376–379; Zespół Akt Prezydium Policji, sygn. 7755 (cała teczka); Urząd Wojewódzki Poznański 1919–1939 171 s. 105 (wniosek odznaczeniowy); Biblioteka Kórnicka PAN rkps 12174; Księża społecznicy w Wielkopolsce 1894– 1919. Słownik biograficzny, t. III (Bogumił Wojcieszak – tu literatura); „Czytelnia Ludowa" 1909 s. 104; „Dziennik Poznański" 1911 nr 281, 1930 s. 11; „Przegląd Oświatowy" 1910 s. 359, 1911 s. 95 – Informacje z parafii Chrzypsko Wielkie. W archiwum „Słownika" maszynopis biogramu autorstwa Jarosława T. Łożyńskiego, zatytułowany „Panewicz Roman (1874–1945), proboszcz chrzypski, wybitny działacz patriotyczny", gdzie m.in. informacja, iż ks. Roman Panewicz „.. Dowodził działaniami zbrojnymi podczas oswobadzania Chrzypska i okolic w styczniu 1919 r. podczas Powstania Wielkopolskiego".

Bogumił Wojcieszak

Paszkiewicz Józef (1898–1940), urodził się 12 lutego 1898 roku w Czapurach w pow. poznańskim wschodnim, w rodzinie Wojciecha i Marii z domu Heigelman. W 1906 roku uczestniczył w strajku szkolnym, do 1915 uczęszczał do gimnazjum w Poznaniu, tam był członkiem Towarzystwa Tomasza Zana. W 1922 zdał egzamin maturalny w Gimnazjum im. Karola Marcinkowskiego. W latach 1917–1918 studiował prawo na Uniwersytecie Berlińskim i zdał wymagane egzaminy. 13 sierpnia 1915 zmobilizowany do armii pruskiej, służył w batalionie telefonicznym w Poznaniu. Od 4 maja do 22 października 1916 roku na froncie, a od 3 listopada do 31 grudnia 1916 w batalionie telegraficznym we Frankfurcie nad Odrą. 1 stycznia 1917 zwolniony z wojska w stopniu kaprala aspiranta oficerskiego, odznaczony Krzyżem Żelaznym II kl. Od 1 listopada 1918 organizował z mieszkańcami Czapur i sąsiednich wsi oddział ochotników, który pod jego dowództwem 2 grudnia wszedł w skład kompanii Służby Straży i Bezpieczeństwa w powiecie poznańskim wschodnim. 27 grudnia uczestniczył w walkach w Poznaniu, od 28 grudnia na terenie Wielkopolski. Po 19 stycznia 1919 w 1 Pułku Strzelców Wlkp. (od stycznia 1920 r. 55 Pułk Piechoty Wlkp.), jako 7 kompania w II batalionie. 27 grudnia 1919 mianowany plutonowym aspirantem oficerskim i dowódcą plutonu. Od

Józef Paszkiewicz

14 marca do 5 czerwca walczył na froncie ukraińskim; 9 czerwca pułk wrócił do Poznania. W okresie 16 czerwca 1919 roku – 30 marca 1920 roku w Wielkopolskiej Szkole Podchorążych Piechoty w Poznaniu; 24 listopada 1919 awansował na stopień sierżanta aspiranta oficerskiego, 7 marca 1920 na stopień podchorążego. Od 31 marca do 13 kwietnia 1920 w Szkole Aeronautycznej w Ławicy pod Poznaniem. 14 kwietnia 1920 – 1 stycznia 1921 dowódca 9 kompanii III batalionu na froncie litewsko–białoruskim; 3 maja 1920 roku mianowany ppor. piech. Wyróżnił się w ofensywie na Mińsk 12 października 1920 pod Jaroszówką nad Uszą. Jego kompania utrzymała broniony odcinek frontu i kontratakiem zmusiła atakujące siły rosyjskie do wycofania się, dowódca znajdował się stale na czele swojej kompani. Za te czyny został odznaczony VM kl. 5 (nr 4655). Od 2 stycznia do 24 marca 1921 roku dowódca 1 kompanii w batalionie marszowym przy DOG Poznań, później kolejno: 25 marca 1921 – 21 stycznia 1922 dowódca 7 kompanii w III batalionie 55 pp; 22 lutego–12 sierpnia przydzielony do Centralnej Wojskowej Szkoły Gimnastyki i Sportu w Poznaniu; 13 sierpnia 1922 – 11 stycznia 1923 dowódca 6 kompanii w II batalionie 55 pp; 12 stycznia – 13 lutego w Szkole Broni Chemicznej w Warszawie; 14 lutego – 19 października 1923 adiutant batalionu sztabowego pułku, 15 lutego awansowany na stopień por. piech.; 20 września 1923 – 10 grudnia 1926 referent w oddziale ogólnym sztaby DOK VII; 11 listopada 1926 – 1 grudnia 1927 w 15 pułku artylerii polowej w Bydgoszczy jako dowódca plutonu i młodszy oficer baterii, od 2 grudnia 1927 w 17 pułku artylerii polowej (17 pułk artylerii lekkiej) w Gnieźnie na stanowisku dowódcy baterii, dowódcy szkoły podoficerskiej, dowódca dywizjonu, 1 stycznia 1930 awansowany na stopień kapitana artylerii; 3 kwietnia – 2 września 1933 na kursie dokształcającym w Szkole Strzelań Artylerii w Toruniu, w 1933 w Centrum Wyszkolenia Artylerii w Toruniu. 19 marca 1937 awansowany na stopień majora artylerii, od 1 września 1937 roku mianowany drugim zastępcą dowódcy 31 pułku artylerii lekkiej w Toruniu. Odznaczony ponadto czterokrotnie Krzyżem Walecznych (1920, 1921), Medalem Niepodległości (1932), Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918–1921 (1928) i Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości (1928), posiadał też odznaki pamiątkowe: Wojsk Wielkopolskich, 55 Pułku Piechoty i 14 Dywizji Piechoty. We wrześniu 1939 był dowódcą ośrodka zapasowego artylerii lekkiej nr 8 w Skierniewicach, w nieznanych okolicznościach dostał się do niewoli sowieckiej, osadzony w obozie w Starobielsku, w wykazie NKWD oficerów, którzy opuścili obóz miał nr 2752. Wiosną 1940 przewieziony do Charkowa i zastrzelony w więzieniu wewnętrznym UNKWD zaś jego zwłoki wrzucono do zbiorowego dołu w podmiejskim lesie.

CAW, Ap 938, VM 44–3405; S. Więckowski: Historia 17 pułku artylerii polowej, Warszawa 1931, wg ind; J. Tucholski: Mord w Katyniu, Warszawa 1991, s. 467; Księga pochowanych żołnierzy, Pruszków 1996, s. 275; Rozstrzelani w Charkowie, Warszawa 1996, s. 147; G. Łukowski, B. Polak, A. Suchcitz: Kawalerowie Virtuti Militari, Koszalin 1997, s. 256; Kawalerowie Virtuti Militari w mogilach katyńskich, Warszawa 2000, s. 214 (fot.); Charków: księga cmentarna, Warszawa 2003, s. 400

(fot.); W. Śmigielski: Józef Paszkiewicz (w:) Rodowód, R. 2004, nr 6, s. 17 (fot.), 18.

Wojciech Śmigielski

Pawlak Józef (1898–1939) powstaniec kompanii łabiszyńskiej, sekretarz Towarzystwa Powstańców i Wojaków we Władysławowie. Ur. się 7 marca 1898 roku w Pszczółczynie w dawnym powiecie szubińskim w rodzinie rolnika Kazimierza i Reginy z Dreasów. Po zakończeniu nauki w miejscowej szkole pracował na gospodarstwie swoich rodziców. Po wybuchu I wojny światowej został wcielony do armii pruskiej i walczył na froncie zachodnim wojny. Do rodzinnego Władysławowa powrócił w listopadzie 1918 roku i wówczas aktywnie uczestniczył w przygotowaniach do wybuchu powstania w dawnym powiecie szubińskim. Na początku stycznia 1919 roku wraz z mężczyznami z Władysławowa, Annowa, Sosnowca wstąpił w szeregi oddziału powstańczego utworzonego przez mieszkańców tych wiosek. Oddział ten następnie wszedł w skład kompanii łabiszyńskiej dowodzonej przez ppor. Tadeusza Fabiana. Walczył na froncie nadnoteckim pod Łabiszynem, Rynarzewem, Szubinem, Rudami, Kornelinem. W połowie stycznia 1919 roku dostał się do niewoli niemieckiej i został internowany do obozu jenieckiego Altdamm (obecnie Szczecin–Dąbie), skąd powrócił do domu pod koniec kwietnia 1919 roku. W okresie dwudziestolecia międzywojennego Józef Pawlak był zaangażowany w życie społeczne pełniąc funkcje sołtysa wsi Władysławowo oraz sekretarzował w miejscowym kole Towarzystwa Powstańców i Wojaków, które we wrześniu 1929 roku otrzymało sztandar swojej organizacji. O wydarzeniach tych donosił na swoich łamach *„Dziennik Bydgoski"* w słowach: *(...) Na godzinę 11 przed południem całe Towarzystwo wraz z gośćmi przyjechało umajonymi wozami drabiniastymi do Rynarzewa. po zbiórce u p. Banacha udano się pochodem do kościoła parafialnego, gdzie ks. proboszcz Buławski po stosownym przemówieniu dokonał poświęcenia sztandaru. Po nabożeństwie wrócono do Władysławowa przed lokal p. Klucza. Tutaj odbyła się uroczysta ceremonia wręczenia sztandaru...pan ppor. Rokicki dokonał wręczenia sztandaru, który odebrał p. prezes Wałkowski i z kolei wręczył do prezesowi miejscowemu p. J. Twardemu, ten zaś komendantowi miejscowemu p. L. Kiełpińskiemu... dalej przemawiali delegaci bratnich Towarzystw i tak: p. Szweder z Łabiszyna, p. Piątek z Barcina, p. burmistrz Tomaszewski z Rynarzewa, p. Dybczyński z Szubina i wreszcie p. Skrzypczak imieniem chóru kościelnego oraz p. Staniszewska imieniem Towarzystwa Młodych Polek...(...).* Józef Pawlak był w dwudziestoleciu międzywojennym prezesem Kółka Rolniczego we Władysławowie oraz aktywnie działał jako członek Komisji rewizyjnej Oddziału Powiatowego Kółek Rolniczych powiatu szubińskiego. Był również aktywnym członkiem przymusowej straży pożarnej we Władysławie, gdzie pełnił funkcje komendanta. W 1927 roku zakupił nowe

Józef Pawlak

trąbki alarmowe dla jednostki. W 1930 roku po przekształceniu straży przymusowej w Ochotniczą Straż Pożarną, był inicjatorem połączenia dwóch jednostek w Annowie i Władysławowie w jedna scalona jednostkę z siedzibą we Władysławowie. Komendantem został wówczas Antoni Klucz, kupiec, a Józef Pawlak został zastępca komendanta. W latach 30–tych J. Pawlak był w obwodzie Władysławowo (Drogosław, Kobylarnia, Kornelin, Olimpin, Sosnowiec, Władysławowo) oglądaczem mięsa, a w obwodzie Rynarzewo zastępcą oglądacza Stefana Skrzypczaka. Na początku września 1939 roku Józef Pawlak został aresztowany wraz z grupą mieszkańców wsi Władysławowo przez szubińskie gestapo i przewieziony do Szubina, gdzie po przesłuchaniu został rozstrzelany w masowej egzekucji 38 mieszkańców powiatu szubińskiego przy budynku sądu. Większość uczestników tych dramatycznych wydarzeń znajdowała się na listach proskrypcyjnych w związku z ich udziałem w powstaniu z roku 1919. Jan Jankowski w swoim pamiętniku *„Swastyka nad Szubinem"*, tak opisuje moment egzekucji: *(...) Dzień 18 września 1939 roku pozostanie na zawsze upamiętniony pierwszą masową egzekucją trzydziestu ośmiu osób na podwórzu więziennym (w tym sześć osób nie rozpoznanych). Egzekucję poprzedziły ćwiczenia gimnastyczne przeplatane biciem, prowadzone przez Thona, Schramma i Stellera, którzy w jednej ręce dzierżyli bicz, w drugiej rewolwer. Thon wyprowadził skazańców z więzienia; musieli oni sami przygotować sobie miejsce na mogiłę, wyrywając i usuwając kwiaty i chwasty, po czym Thon wydał im od sześciu do ośmiu łopat. Było ich za mało, więc wysłano Wilkosza i Bleję, wyłączonych uprzednio z tej grupy, na zbiórkę łopat po mieście. Gdy dół miał około półtora metra głębokości, rozkazano wyrzucić narzędzia pracy. Na nasypie przy mogile ustawiono karabin maszynowy, z którego oddawano salwy do stojących w grobie. Egzekucji dokonało siedmiu żołnierzy Wehrmachtu, używając prócz karabinu maszynowego również rewolwerów. Po dokonaniu mordu Wilkosz i Bleja zasypali lekko grób. Było to trudne gdyż ciała jeszcze drgały. Na rozkaz Thona wciągnięto do mogił również Andrzejewskiego, jeszcze żywego i przysypano go ziemią. (Andrzejewski z Szubina został przy kopaniu grobu uderzony przez Thona kolbą tak silnie, że upadł i nie mógł się poruszać)...(...).* Po zakończeniu II wojny światowej zwłoki ze szczątkami pomordowanych ekshumowano w dniu 1 lipca 1945 roku na terenie miasta Szubina, a następnie w prostych drewnianych ponumerowanych trumnach przywieziono na rynarzewski cmentarz, by pochować je w zbiorowej mogile obok powstańców wielkopolskich pochowanych tam w roku 1920. Pochowano wówczas 17–tu pomordowanych, a wśród nich rolnik Józef Pawlak z Władysławowa. Nad mogiła znajduje się obecnie okazały pomnik z tablicami inskrypcyjnymi. 7 września 1926 roku w Rynarzewie zawarł związek małżeński z Łucją Marią Nowak (14.12.1897–18.05.1946), mieli syna Zdzisława (11.10.1930–17.08.1999).

Archiwum Państwowe w Bydgoszczy. Akta Starostwa Powiatowego w Szubinie 1949–1950. Akta grobów wojskowych i osób pomordowanych w latach 1939–1945 na terenie powiatu szubińskiego. sygn. 252. W dokumencie tym znajduje się numeracja wszystkich trumien po ekshumacji z dnia 1 lipca 1945

roku: numer 31 Józef Pawlak – Władysławowo; Starostwo Powiatowe w Szubinie 1919–1939, sygn. 16/396, 16/401; Archiwum USC Szubin. Księga Małżeństw USC Rynarzewo 1926, sygn. 10/1926; „Dziennik Bydgoski", nr 207 z 08.09.1929; Izba Patrona Zespołu Szkół im. Powstańców Wielkopolskich w Rynarzewie, Lista internowanych do obozu jenieckiego Altdamm 12.01. 1919–28.03.1919, poz. 63 Józef Pawlak; J. Jankowski, „Swastyka nad Szubinem", Lista zamordowanych mieszkańców powiatu szubińskiego, poz. 56 J. Pawlak, rolnik z Władysławowa, rozstrzelany 18.09.1939; S. Kłodziński, „Powiat szubiński. Opis dla władz, urzędów, instytucji, organizacji i osób prywatnych", Szubin 1935; „Przegląd Zachodni", nr 1–2 z 1955. K. M. Pospieszalski, E. Serwiński. Ankieta mordów przeprowadzonych przez hitlerowców na terenie Polski w czasie okupacji w Warthegau. Jesień 1945, poz. 323 (rozstrzelani przez Wermacht za udział w powstaniu wielkopolskim 1918/1919. Zwłoki zakopano w grobie masowym w więzieniu, później ekshumowano i pochowano na cm. parafialnym w Szubinie).

Piotr S. Adamczewski

Peisert Franciszek (1886–1940), urodził się 26 października 1886 r. w Rogaszycach w pow. ostrzeszowskim, w rodzinie oberżysty Józefa i Marii z Kuczyńskich. Przed 1892 r. rodzice przeprowadzili się do Dusiny pod Gostyniem, jego ojciec zajmował się handlem bydłem. Franciszek uczęszczał przez osiem lat do szkoły elementarnej w Gostyniu, a po jej ukończeniu pracował przez dwa lata w gostyńskiej kasie powiatowej, później handlował bydłem. W latach 1903–1906 był członkiem Towarzystwa Gimnastycznego *Sokół* w Gostyniu i brał czynny udział w pracy niepodległościowej; pracował szczególnie z młodzieżą rzemieślniczą, kształcąc ją poprzez pogadanki z historii i literatury ojczystej. 15 października 1908 r. został powołany do służby wojskowej w armii pruskiej i do 15 października 1910 r. służył w 24 Pułku Artylerii Polowej w Neu Strelitz w Meklemburgii. Po wyjściu z wojska zamieszkał w Kąkolewie w pow. leszczyńskim i tam handlował bydłem. 1 sierpnia 1914 r. został zmobilizowany i służył wpierw w pruskim pułku artylerii polowej, później w artylerii kolejowej i przeciwlotniczej na froncie zachodnim. 21 listopada 1918 r. został zdemobilizowany we Frankfurcie n. Menem, powrócił do Gostynia i włączył się do prac organizatorskich przygotowujących powstanie, które podjęli członkowie Sokoła. Ćwiczenia z bronią odbywały się na strzelnicy Bractwa Kurkowego oraz na polach majątku Edwarda Potworowskiego w Goli. Od 27 stycznia 1919 służył w oddziałach powstańczych na odcinku grupy *Leszno*, początkowo jako komendant odcinka *Poniec*, potem został kierownikiem magazynów mundurowych, broni i amunicyjnego frontu południowo–zachodniego (6p. strzelców wielkopolskich, później 60 p. piech.). Po przekształceniu oddziałów powstańczych w pułki Wojsk Wielkopolskich awansował 3 marca 1919 r. na stopień kaprala, z dniem 15 maja rozkazem dowódcy 6 pułku strzelców został przeniesiony do II batalionu pułku, a z dniem 4 lipca do 1 Pułku Obrony Krajowej w Poznaniu na stanowisko oficera rachunkowego. 10 sierpnia 1919 r. został mianowany sierżantem, a 20 kwietnia 1920 r. przeniesiony do 3 baterii zapasowej artylerii

konnej na stanowisko oficera kasowego. 1 czerwca 1921 r. został przeniesiony z Poznania do Dowództwa Okręgu Generalnego VIII Pomorze w Grudziądzu na stanowisko referenta rachunkowości w dziale kontroli gospodarczej. 27 marca 1922 r. został mianowany na stopień podporucznika w korpusie osobowym oficerów intendentury i z dniem 1 kwietnia przydzielony do 16 pułku artylerii polowej jako oficer płatnik; tę funkcję pełnił do emerytury. Awans na stopień porucznika uzyskał 8 czerwca 1922 r., a na stopień kapitana 1 kwietnia 1924 r. ze starszeństwem od 1 lipca 1923 r. W ciągu całego okresu pracy na stanowisku oficera płatnika w 16 pułku artylerii lekkiej w Grudziądzu uzyskiwał bardzo dobre oceny przełożonych: dowódcy 16 pal, dowódcy 16 dywizji piechoty, szefa intendentury DOK VIII i dowódcy OK nr VIII. 1 października 1929 r. został przeniesiony w stan spoczynku i zamieszkał z rodziną w Bydgoszczy przy ul. Mazowieckiej 12. Ożenił się z Marią Ludwiką Kuncerowiczówną z Lubinia i miał z nią pięcioro dzieci: Stefana (ur. 1917), Helenę (ur. 1920), Andrzeja (ur. 1921), Kazimierza (ur. 1923) oraz córkę nieznaną z imienia, urodzoną zapewne po 1924 r. Kpt. Franciszek Peisert został zmobilizowany do Składnicy Materiałów Intendenckich w Łodzi, ale jego dalsze losy we wrześniu 1939 r. są nieznane. Wiadomo, że dostał się do niewoli sowieckiej i był przetrzymywany w obozie w Kozielsku skąd został wywieziony 21 kwietnia 1940 r. na podstawie listy NKWD nr 036/4 poz. 49 datowanej 16 kwietnia 1940 r. i przekazanej do dyspozycji Zarządu Obwodowego NKWD w Smoleńsku. W tej samej grupie transportowej był też ppor. Stanisław Adamczyk oraz dwaj oficerowie, którzy notowali w swoich kalendarzach codzienne wydarzenia. Te zapiski szczęśliwie się zachowały i dlatego wiadomo, że grupy oficerów do wywozu zaczęto w obozie organizować 21 kwietnia od godz. 9: 00 rano. Około godz. 17: 00 nastąpił wyjazd ciężarówkami do stacji kolejowej w Kozielsku. Wagony więzienne stały na bocznicy, do przedziału przeznaczonego dla sześciu osób, ładowano po 14 jeńców. Z Kozielska transport odjechał już po północy 22 kwietnia, między godz. 02: 00 a 03: 00 i około godziny 12: 00 dojechał do Smoleńska. Oficerów z tego transportu zastrzelono w lesie katyńskim tego samego dnia wczesnym popołudniem. Zwłoki kpt. Peiserta wrzucono do dołu oznaczonego później numerem 2. Podczas ekshumacji wiosną 1943 r. Komisja Techniczna PCK zidentyfikowała je, oznaczyła numerem (AM) 822 i pochowała w bratniej mogile, przypuszczalnie drugiej. Przy zwłokach znaleziono części legitymacji oficerskiej i list. Kpt Franciszek Peisert był odznaczony Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918–1921 oraz Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości.

CAW, ap. 9105, Odrzuc. 25.2.38; Amtliches Material, Berlin 1943, s. 189; A. Moszyński, Lista katyńska, Londyn 1982, s. 143 (Pajzert...); J. Tucholski, Mord w Katyniu, Warszawa 1991, s. 187; Wojskowy Przegląd Historyczny, R. 1991, nr 2, s. 414–415; Rozstrzelani w Katyniu, Warszawa 1995, s. 181; Księga pochowanych żołnierzy, Pruszków 1996, s. 277; T. Kryska–Karski, Straty korpusu oficerskiego, Londyn 1996, s. 313; Katyń, księga cmentarna, Warszawa 2000, s. 470 (fot.).

Wojciech Śmigielski

Piasecki Franciszek (1899–1979), podporucznik rezerwy Wojska Polskiego. Urodził się 21 września 1888 r. w Nakle. Syn Ludwika i Marii. Po wybuchu I wojny światowej został powołany do wojska pruskiego. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego walczył w oddziałach powstańczych nad Notecią. Po zakończeniu powstania był piekarzem w Nakle, a następnie podjął pracę na PKP. Uzyskał uprawnienia zwrotniczego I kl. (dyplom z 1968). Należał do Związku Bojowników o Wolność i Demokrację oraz Związku Zawodowego Pracowników Kolejowych. Uchwałą Rady Państwa z 19 marca 1974 r. został mianowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego, a w dniu 27 sierpnia 1975 r. został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Zmarł 4 grudnia 1979 r. w Toruniu i tam został pochowany.

Informacji syna Antoniego Piaseckiego udzielanej w dniu 17 października 2008 r. Danucie Jakubowskiej z Nieżychowa.

Wojciech Kicman

Piasecki Kazimierz (1890–1940), urodził się 4 listopada 1890 roku w Nochowie w pow. śremskim w rodzinie rolnika Andrzeja i Zofii z domu Grygier. W latach 1897–1900 uczeń miejscowej szkoły ludowej, następnie do 1900 do

Kazimierz Piasecki

1902 w szkole przygotowawczej przy gimnazjum śremskim, później w latach 1902–1908 uczeń gimnazjum, członek Tow. Tomasza Zana, usunięty po VI klasie bez prawa do zdawania egzaminu dojrzałości za działalność oświatową i patriotyczno–narodową. Postanowił wyuczyć się kupiectwa i od 1908 do 1913 roku praktykował w Strzałkowie w pow. wrzesińskim i w Krzywinie w pow. kościańskim w sklepach żelaznych. Po odsłużeniu wojska od października 1913 do sierpnia 1914, w Lesznie w przedsiębiorstwie zbożowym, prowadził pogadanki z historii, literatury i języka polskiego dla młodych robotników i terminatorów. 12 października 1911 powołany do odbycia obowiązkowej, dwuletniej służby wojskowej, odsługiwał ją do 1913 r. w 5 pułku artylerii ciężkiej w Sołaczu, następnie w 175 batalionie artylerii ciężkiej. Po wybuchu I wojny światowej zmobilizowany 6 sierpnia 1914, do 22 grudnia 1918 służył w 5 rezerwowym pułku artylerii ciężkiej. 22 grudnia zwolniony ze służby powrócił do domu i wstąpił do formującego się w Śremie oddziału, w skład którego wchodzili druhowie Straży Ludowej, żołnierze Służby Straży i Bezpieczeństwa, zastęp skautów – uczniów klasy maturalnej gimnazjum, członkowie Bractwa Kurkowego i ochotnicy z miasta i okolicznych wsi, w znacznej części nieuzbrojeni. 30 grudnia powstańcy zajęli koszary i magazyny wojskowe, obsadzili dworzec kolejowy, budynki landratury i poczty z centralą telefoniczną oraz most na Warcie. W styczniu 1919 roku sformowano cztery regularne kompanie batalionu śremskiego, Piasecki dowodził plutonem 1 kompanii w bitwie o Zbąszyn (11 stycznia) i w obronie Łomnicy (17 stycznia). 18 stycznia batalion wrócił do

garnizonu zaś Piasecki został odesłany do dywizjonu zapasowego artylerii ciężkiej w Sołaczu, mianowany ogniomistrzem i zrazu dowódcą, następnie szefem baterii rekrutów. 1 marca awansowany na stopień sierżanta sztabowego. 15 kwietnia 1921 przeniesiony z pułku do działu kontroli gospodarczej Okręgu Generalnego Poznań, 17 maja mianowany ppor. gospodarczym w intendenturze Okręgu, następnie DOK nr VII, pracował na różnych stanowiskach do 30 marca 1931. W czasie lat służby oceniany jako oficer bardzo dobry i wybitny, nadający się na stanowisko kierownika składnicy materiału intendenckiego. 22 maja 1922 awansowany na stopień por., 1 kwietnia 1924– kpt. w korpusie osobowym oficerów administracyjnych. 1 kwietnia 1931 na własną prośbę przeniesiony w stan spoczynku. Odznaczony Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918–1921 i Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości. Pracował w Ubezpieczalni Społecznej w Grodzisku, następnie w Nowym Tomyślu, a od 1937 do sierpnia 1939 w Poznaniu. Od 27 czerwca 1922 żonaty z Zofią Walterówną, miał pięcioro dzieci: Włodzimierza (21 czerwca–3 września 1923), Halinę (ur. 1925), Alfreda (ur. 1927), Danutę (ur. 1930) i Barbarę (ur. 1933), mieszkał z rodziną w Poznaniu przy ul. Marszałka Focha 81 m. 4. Pod koniec sierpnia 1939 roku powołany do służby w intendenturze Armii Poznań, w nieznanych okolicznościach dostał się do niewoli sowieckiej, być może w rejonie Łuck–Równe–Dubno, przewieziony do obozu przejściowego w Szepietówce, stąd z końcem września lub na początku października 1939 do obozu w Starobielsku. Ze Starobielska do żony w Poznaniu dotarła karta pocztowa z 30 listopada 1939. Na liście NKWD oficerów, którzy opuścili obóz oznaczony nr 2555. Wiosną 1940 wywieziony do Charkowa, zastrzelony w siedzibie UNKWD jego zwłoki wrzucono do zbiorowego dołu w podmiejskim lesie.

CAW, Ap. 15787, KKiMN 157–46825, Odrzuc. 21 czerwca 1938; A. Muszyński, Lista katyńska. Londyn 1982, s. 309; P. Bauer, J. Zielonka, Żołnierska droga przez mękę, z. 2 Kościan 1991, s. 45; Rozstrzelani w Charkowie, Warszawa 1996, s. 150; A. Niziołek, Śladami Walterów na Łazarzu (w:) Kronika Miasta Poznania, R. 1995, z. 3, s. 186, 189 (tabl. genealog.); W. Śmigielski, Śremska lista katyńska (w:) Gazeta Śremska, R. 1999, nr 5, s. 10–11; Charków: księga cmentarna, Warszawa 2003, s. 409; B. Smykowska, D. Jeżykowa, Kazimierz Piasecki (1890–1940) (w:) Rodowód, R. 2004, nr 6, s. 20; W. Śmigielski, Krótkie biogramy powstańców wielkopolskich (w:) Rodowód nr 6, s. 17, 18.

Wojciech Śmigielski

Piechowiak Józef (1895–?), urodził się 10 listopada 1895 r. w Śnieciskach, w gminie Zaniemyśl, w powiecie średzkim. Rodzina mieszkała w Markowicach w gminie Kleszczewo, w dawnym powiecie średzkim, (obecnie poznańskim). Rodzice prowadzili 10–cio hektarowe gospodarstwo rolne. Józef Piechowiak brał udział w Powstaniu Wielkopolskim jako ochotnik. Walczył w stopniu starszego szeregowego w 1 Kompanii Średzkiej pod dowództwem ppor. artylerii Alfreda Milewskiego (wykazany w liście ochotników sporządzonej przez L. Rządkowskiego pod numerem 33). Był żonaty z Anną Obie-

rałką z Kromolic (gmina Kórnik). Mieli dwie córki i trzech synów. W 1938 r. rodzina Piechowiaków sprzedała 2,5 hektarowe gospodarstwo rolne rodzinie Mąderków i wyprowadziła się z Markowic do Bojanowa koło Leszna. Kontaktu z rodziną nie udało się nawiązać.

Rządkowski L., Spis ochotników 1 Kompanii Średzkiej (w:) Powiat średzki w Powstaniu Wielkopolskim 1918 –1919, Prospekt, rozdział XVIII, tom II, poz. 33, Poznań 1935, s. 16; H. Kowalewska, K. Krawiarz, H. Stachowiak, Powstańcy wielkopolscy gminy Kleszczewo, Kleszczewo 2011, s. 29; Informacje sołtysa Markowic Jana Mąderka, którego rodzice, kupili gospodarstwo od rodziny Piechowiaków.

Halina Kowalewska

Polachowski Kazimierz (1893–1941), urodził się 22 grudnia 1893 r. w Buszewie (pow. Wągrowiec). Syn Jana i Marianny Karpińskiej. Ojciec był robotnikiem. Rodzina po 1900 r. mieszkała w Szamocinie. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego w ramach oddziału z Szamocina uczestniczył w walkach na linii Szamocin–Wysoka. 15 lutego 1919 r. rozpoczął służbę w Wojskach Wielkopolskich. Służył w 58 Pułku Piechoty, który stacjonował w Inowrocławiu. Po 1922 roku przebywał jako robotnik we Francji, wraz ze swoją narzeczoną Anną Starkowską (30 czerwca 1901–17 października 1987), która pracowała w farbiarni w Lyon. W 1923 r. we Francji zawarli związek małżeński. Po powrocie w 1929 r. z Francji, zamieszkali w Szamocinie, gdzie Kazimierz przez kilka lat był radnym. Należał do Związku Powstańców Wielkopolskich, co zostało potwierdzone nadaniem mu Dyplomu Związku Weteranów Powstań Narodowych pod nr 9504, a w dniu 10 października 1935 r. zostało potwierdzone zapisem w kartotekach archiwum Dowództwa Okręgu Korpusu VII w Poznaniu pod nr 17117. Za działalność niepodległościową i patriotyczną Kazimierz Polachowski został 27 czerwca 1938 r. odznaczony Medalem Niepodległości (leg. nr 38058). W sierpniu 1939 r. został zmobilizowany do Batalionu Obrony Narodowej, z którym dotarł do Kutna. Wracając do Szamocina został uprzedzony o poszukujących go gestapowcach. Ukrywał się przed aresztowaniem w lasach pod Szamocinem. W trakcie pobytu w Pile, gdzie załatwiał legalizację dokumentów, został zdradzony przez miejscowego volksdeutscha i wydany gestapo. Był więziony w Pile (gdzie podejmował nieudaną próbę ucieczki) i Poznaniu, a następnie skierowany do obozu w Oświęcimiu. Tam został przywieziony 11 października 1941r, jako Polak polityczny. Nadano mu obozowy numer 21468. W końcu grudnia 1941 r. do rodziny przyszedł gestapowiec z dokumentem (zachowanym przez syna Romana) informującym, że *Kazimierz Polachowski zginął 25 grudnia 1941 r. o godz. 8.50, a rodzina może jechać po jego prochy.* Kazimierz Polachowski był ojcem trojga synów: Henryka (1925–1986), urodzonego we Francji, a zmarłego i pochowanego w Słubicach oraz Jerzego (15 maja 1930–15 maja 2010) i Romana (ur. 1938), który urodził się w Szamocinie, a obecnie mieszka w Pile. Żona Kazimierza Anna (mieszkająca przy ul. Buczka 24/17) zmarła w Pile i tam została pochowana na Cmentarzu Komunalnym w kwat. 8/B–4–13. W 2010 r. pochowano tam również jej syna Jerzego. Na nagrobku znajduje się tablica

z wizerunkiem Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego oraz napisem: KAZIMIERZ /POLACHOWSKI/ 22.12. 1893/POWST. WIELKOPOLSKI/ZGINĄŁ W OŚWIĘCIMIU/ 25.12.1941. Jego nazwisko widnieje na pamiątkowej tablicy umieszczonej we wnętrzu kościoła poewangielickiego w Szamocinie.

Na podstawie dokumentów udostępnionych przez syna Romana w styczniu 2009 r.

Wojciech Kicman

Poprawski Marian (1885–1940), ksiądz katolicki, męczennik. Urodził się 8 września 1885 roku w Żerkowie, w rodzinie mistrza szewskiego Marcina i Pelagii z domu Krukowskiej. Uczył się początkowo w rodzinnej miejscowości, następnie został uczniem gimnazjum gnieźnieńskiego. W latach gimnazjalnych był członkiem konspiracyjnego Towarzystwa Tomasza Zana, za co w roku 1902 został wydalony. Na procesie odmówił zeznań. 9 czerwca 1903 r. w wyroku sądowym otrzymał naganę. Udał się wówczas do gimnazjum w Bartoszycach (Bartenstein O/Pr.), gdzie w 1906 zdał maturę. Po odbyciu studiów seminaryjnych w Poznaniu i Gnieźnie, 30 stycznia 1910 r. przyjął święcenia kapłańskie. Posługę kapłańską rozpoczął 15 lutego1910 jako wikariusz przy Archikatedrze Poznańskiej. Po wybuchu wojny 1914 r. był kapelanem wojskowym, a w 1916 r. odznaczony został Krzyżem Żelaznym II kl. Proboszczem sierakowskim został w marcu 1918 r. Dał się poznać jako wielki społecznik, patriota i propagator polskości. 5 listopada 1918 r. wszedł w skład komitetu Towarzystwa Czytelni Ludowych na powiat międzychodzki i skwierzyński. Organizator i uczestnik Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 w Sierakowie. Wystąpił wówczas m. in. z inicjatywą wysłania specjalnej delegacji do Paryża z zadaniem interweniowania u rządów alianckich i w Komitecie Narodowym Polskim w sprawie terroru stosowanego wobec ludności polskiej przez oddziały Heimatschutzu. Był aktywistą wielu organizacji społecznych, oświatowych i opiekuńczych. Sprawował funkcję członka Rady Nadzorczej Banku Ludowego w Sierakowie w latach 1919–1926. Wokół jego osoby ogniskowała się działalność Towarzystwa Powstańców i Wojaków, Towarzystwa Gimnastycznego Sokół i innych polskich organizacji patriotycznych, pozostających w opozycji do działań rządów sanacyjnych. Jeszcze w późnych latach 30–tych uwierzytelniał licznym powstańcom wielkopolskim z terenu swej byłej parafii ich udział w zmaganiach zbrojnych w roku 1919. Za jego posługiwania, na entuzjazmie wypływającym z nastania wolnej Rzeczypospolitej, pojawiła się możliwość dokonania wielu prac remontowych, konserwatorskich i adaptacyjnych, w poważnie zaniedbanej podówczas sierakowskiej świątyni. 20 listopada 1927 r. ksiądz Prymas August kardynał Hlond odbył wizytację parafii i dokonał poświęcenia 2 dzwonów z fundacji Napoleona Rutkowskiego. Kolejne swe parafie objął ksiądz Marian

Marian Poprawski

Poprawski w Jankowie Zaleśnym k. Ostrowa Wlkp. (1931–1933) i Goniembicach koło Rydzyny (1933–1939). Jesienią 1939 r. nie zdołał uniknąć aresztowania przez Niemców. 27 października 1939 roku osadzony został w areszcie w Lesznie, a następnie wraz z innymi duchownymi w Forcie VII w Poznaniu. Tam, po ciągłych przesłuchaniach i maltretowaniu, w nocy z 28 na 29 stycznia 1940 r. zastrzelony został przez pijanych strażników, którzy urządzili sobie na korytarzu tej katowni zabawę w polowanie na więźniów. Wraz z nim zginęli m. in. ksiądz Gustaw Manitius, proboszcz parafii ewangelicko–augsburskiej w Poznaniu i ksiądz kpt. Stanisław Małecki, kapelan wojskowy i proboszcz w Święcichowej. W oficjalnym akcie zgony za przyczynę śmierci podano udar serca. Szczątki jego zostały pochowane w miejscu nieustalonym. Jego męczeńską śmierć i dokonania upamiętnia tabliczka na Pomniku Polskiego Państwa Podziemnego w Poznaniu.

Bogumił Wojcieszak, Poprawski Marian (1885–1940), (w:) Powstańcy Wielkopolscy. Biogramy uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918–1919, Tom II, Poznań 2006, s. 163–164)tu literatura); Marian Paluszkiewica, Jerzy Szews, Słownik biograficzny członków tajnych towarzystw gimnazjalnych w Wielkim Księstwie Poznańskim 1850–1918, Wydawnictwo PTPN 2000, s. 160; Przegląd Oświatowy. Miesięcznik Towarzystwa Czytelni Ludowych w Poznaniu. 1919 R. 14 z. 1, s. 8–9; Materiały do wystawy: 100 lat Banku Spółdzielczego Pojezierza Międzychodzko–Sierakowskiego w Sierakowie, Sieraków 10 września 2010 r.; Archiwum Sierakowskich Zeszytów Historycznych; Hanna Andrzejewska, Tadeusz Andrzejewski, Patrycja Tomczak, Perła wśród jezior, Poznań 2007, s. 144–146; Martyrologum polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945, ATK Warszawa 1978, Zeszyt IV, s. 141; Agnieszka Łuczak, Aleksandra Pietrowicz, Polityczne oczyszczanie gruntu. Zagłada polskich elit w Wielkopolsce 1939–1941, IPN Poznań 2009 s. 121; Leszek Wilczyński, Błogosławiony ks. Narcyz Putz. Patriota i męczennik, Poznań 2004, s. 21; Sierakowskie Zeszyty Historyczne nr 3, s. 57–59 i nr 6, s. 108–113.

Jarosław T. Łożyński

Posadny Jan (1895–1969), urodził się 18 listopada 1895 roku w Anastazewie pow. Gniezno. Rodzicami jego byli robotnik Walenty Posadny i Maria Paczkowska. Rodzina zamieszkiwała w Gorzykowie pow. Gniezno. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. W 1915 roku powołany do służby wojskowej w armii niemieckiej. Walczył we Francji. Zdemobilizowany na początku grudnia 1918 roku. Do oddziału powstańczego wstąpił 7 stycznia 1919 roku w Witkowie. Walczył w składzie kampanii gnieźnieńskiej, brał udział w walkach o Szubin i Rynarzewo. Na stacji kolejowej w Rynarzewie zdobyto niemiecki pociąg pancerny wyładowany wojskiem. Później wcielony do tworzącego się w Budzyniu II batalionu 4 Pułku

Jan Posadny

Strzelców Wlkp. Brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej. Po wojnie został w służbie czynnej. Służył jako kapral w 77 pułku piechoty w Lidzie na Litwie. 29 stycznia 1923 roku w Budzyniu, jako kapral 77 pułku piechoty zamieszkujący w Lidzie, zawarł związek małżeński z pochodzącą z Budzynia Marią Wierzbińską. Z małżeństwa tego urodziło się troje dzieci: Włodzimierz (1924–1978), Dionizy (1926–1987), Maria–Bogumiła (ur. 1935) zamężna Rup. W 1934 r. zwolnił się z wojska i przeniósł do Budzynia. Podczas wojny wywieziony na roboty przymusowe do Poznania. Pracował tam w fabryce samolotów–wypalał skrzydła samolotów. Po wojnie bardzo podupadł na zdrowiu. Pracował jako pracownik umysłowy Gminnej Rady Narodowej w Budzyniu. Był sołtysem wsi Budzyń. Zmarł 2 września 1969 roku w Budzyniu i został pochowany na miejscowym cmentarzu. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958).

Biuro Kadr i Odznaczeń Prezydenta RP; Urząd Stanu Cywilnego w Budzyniu; W. Janiszewski, pamiątki i informacje rodzinne.

Ewa Kabat

Pufahl Roman (1894–1940), urodził się 25 stycznia 1894 roku we Lwówku w pow. nowotomyskim, w rodzinie urzędnika Michała i Katarzyny Wize. Ukończył szkołę ludową w Budzyniu, uczestnik strajku szkolnego 1906–1907. Później uczeń preparandy (szkoły przygotowawczej) i seminarium nauczycielskiego w Rogoźnie. W 1911 roku zrezygnował z dalszej nauki, wstąpił do pruskiej szkoły podoficerskiej i w 1914 przydzielony do 49 pułku piechoty w Gnieźnie. Po wybuchu wojny skierowany na front zachodni, uczestniczył m. in. w długotrwałych bojach pozycyjnych pod fortem Verdun, zdał egzamin na aspiranta oficerskiego; w lipcu 1918 roku wrócił do garnizonu, odznaczony Krzyżem Żelaznym II kl. Wstąpił do POW Zaboru Pruskiego. 28 grudnia uczestniczył w opanowaniu koszar 49 pułku piechoty – w którym służył – przez miejscowe oddziały, złożone m. in. z członków TG Sokół. Po dozbrojeniu się w opanowanym magazynie broni powstańcy zajęli ważniejsze budynki w mieście: magistrat, pocztę, dworzec i gazownię, następnego dnia zajęli koszary 12 pułku dragonów, 30 grudnia brał udział w zwycięskich walkach pod Zdziechową, w których odparto przybyłe z Bydgoszczy wojska niemiecki, zagrażające Gnieznu. 4 stycznia 1919 zgłosił się do biura werbunkowego dla żołnierzy zdemobilizowanych z jednostek łączności i został skierowany do formującego się na cytadeli fortecznego oddziału telegrafistów wielkopolskich (od 31 stycznia – 1 wielkopolski batalion telegraficzny), do którego masowo zgłaszali się ochotnicy. W połowie stycznia mianowany dowódcą 3 kompanii, ukończył kurs oficerów łączności w Centrum Wyszkolenia Wojsk Łączności w Zegrzu, w lutym 1919 roku Dekretem Komisariatu Naczelnej Rady Ludowej mianowany ppor. ze starszeństwem od 21 stycznia. Od 13 marca dowodził plutonemtelegraficznym, przydzielonymdo 2 Pułku Strzelców Wlkp. w Grupie Wielkopolskiej płk. D. Konarzewskiego na froncie ukraińskim pod Lwowem. Pluton organizował łączność dowódcy Grupy z podległymi oddziałami w rejonach ważnych węzłów komunikacyjnych w Sądowej Wiszni i przywrócił łącz-

ność telefoniczną z Przemyślem. W czasie ofensywy majowej pluton zapewniał łączność w Gródku Jagiellońskim, Komarnie i Stryju, zdobytym 20 maja. 8 czerwca pluton wrócił do Poznania celem uzupełnienia sprzętu. Następnie uczestniczył w działaniach bojowych: 25 czerwca – 20 września ponownie pod Lwowem; w 1920 na froncie litewsko–białoruskim, jako dowódca plutonu łączności w 55 Pułku Piechoty Wlkp., 9 stycznia 1921 mianowany por., zweryfikowany w stopniu kpt. wojsk łączności od 29 maja 1922, szef służby łączności DOK VIII. 3 października 1926 roku przeniesiony do komendy portu wojennego w Gdyni na stanowisko szefa służby łączności. Od 7 lutego 1933 do września 1939 referent w szefostwie łączności w Kierownictwie Marynarki Wojennej, w 1934 wykazany w korpusie rzeczno–brzegowym, 19 lutego 1939 awansowany na stopień komandora podporucznika w korpusie morskich oficerów technicznych. Odznaczony czterokrotnie Krzyżem Walecznych, Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918–1921 i Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości. Żonaty z Józefą Jankowską. 5 września 1939 ewakuowany z kierownictwem Marynarki Wojennej transportem kolejowym do Pińska, stąd 12 września do Brodów, tam nie można było zostać z uwagi na silne ataki bombowe lotnictwa niemieckiego, zatem dowódca transportu, kontradmirał Ksawery Czernicki zdecydował zwrócić się na północ, z zamiarem dotarcia do granicy Litwy lub Łotwy. 15 września transport wyruszył w drogę, ale z powodu zniszczenia torów został odstawiony na stację w Klewaniu, około 20 km na północ od Równego, gdzie ponownie był bombardowany, wobec tego dowódca skierował transport w stronę Łunińca. W Deraźnem, około 15 km od Klewania, w nocy z 17/18 września uzyskano wiadomość o przekroczeniu granicy przez wojska sowiecki, grupa kontradmirała Czernickiego – zaledwie 160 osób, w tym rodziny oficerów– została zablokowana przez uzbrojone bojówki ukraińskie i 22 września dostała się do niewoli. Po przewiezieniu do Równego zwolniono osoby cywilne zaś oficerów przetransportowano do obozu przejściowego w Szepietówce, stąd do obozu rozdzielczego w Talicy, stamtąd 6 listopada do obozu w Kozielsku. Kmdr Pufahl został wywieziony z obozu na podstawie listy NKWD nr 036/1 poz. 46 z 17 kwietnia 1940 i zastrzelony w lesie katyński. Podczas ekshumacji w 1943 zidentyfikowany, oznaczony nr. AM 3708 i pochowany w bratniej mogile, prawdopodobnie szóstej na nowo zbudowanym cmentarzu. Przy jego zwłokach znaleziono: legitymację osobistą Ministerstwa Spraw Wojskowych nr 241 wydana przez Kierownictwo Marynarki Wojennej 19 grudnia 1933; książeczkę oszczędnościową Pocztowej Kasy Oszczędnościowej wydaną 16 marca 1939; pozwolenie na prowadzenie pojazdów mechanicznych wydane przez Komisariat Rządu m. stoł. Warszawy 7 lutego 1934; poświadczenie czasu służby w armii niemieckiej wydane przez archiwum w Berlinie– Spandau; korespondencję od żony: listy z 24 grudnia 1939, 18 stycznia, 22 stycznia i 31 stycznia 1940 i kartkę pocztową z 23 lutego 1940; kartkę pocztową z 16 stycznia 1940 z Warszawy; własny list z obozu w Kozielsku do żony datowany 7 marca 1940, niewysłany; scyzoryk, na nim wyryta litera R, monogram SK i data 29 sierpnia 1939.

Archiwum Instytutu Katyńskiego w Krakowie: spuścizna katyńska dr. Jana Robla nr 03708; Amtliches Material, s. 262; P. Bauer, B. Polak, 55 poznański pułk piechoty w obronie ojczyzny we wrześniu 1939 roku, Leszno 1979, s. 23; A. Muszyński, Lista katyńska, Londyn 1982, s. 156; Wojskowy Przegląd Historyczny, R. 1990, nr 1/2, s. 411–412; J. Tucholski, Mord w Katyniu, Warszawa 1991, s. 198; M. Zajączkowski, Wojska łączności garnizony poznańskiego 1918–1939, Poznań 1994, s. 14, 17, 38; Rozstrzelani w Katyniu, Warszawa 1995, s. 196; Kadry morskie Rzeczypospolitej, T. 2, cz. 1, Gdynia 1996, s. 168, 543; Księga pochowanych żołnierzy, Pruszków 1996, s. 299; B. Zalewski, I dopełnił się los marynarzy (w:) Biuletyn Katyński, R. 1997, nr 42, s. 82; Katyń: księga cmentarna, Warszawa 2000, s. 509; M. Zajączkowski, Wojska łączności garnizonu poznańskiego (w:) Kronika Miasta Poznania, R. 2005, nr1, s. 215, 219.

Wojciech Śmigielski

Radomski Bogdan Medard (1899–1940), urodził się 8 czerwca 1899 w Śremie, w rodzinie aptekarza Ludwika i Marii z Maciejewskich. Absolwent szkoły ludowej i gimnazjum śremskiego (1919), tam członek zarządu Tow. Tomasza Zana, działacz skautingu, członek drużyny harcerskiej i gimnazjalnej rady uczniowskiej, powołanej przez skautów.

Bogdan Medard Radomski

Gdy 27 grudnia 1918 wybuchło w Poznaniu powstanie, członkowie śremskiej powiatowej Rady Ludowej zdecydowali zaatakować koszary miejscowego batalionu piechoty (II batalion 47 p. piechoty). 30 grudnia żołnierze Służby Straży i Bezpieczeństwa mieli zająć koszary, zaś skauci, sokoli i druhowie Straży Ludowej– magazyny. Do planowanej akcji jednak nie doszło, gdyż załoga niemiecka przekazała budynki wojskowe bez oporu. Oddział przewidywany do ataku zajął koszary i bogate magazyny broni, amunicji i wyposażenia, zabezpieczył je, dzięki czemu uzbrojono organizujące się oddziały powstańcze; skauci i sokoli pełnili służbę wartowniczą w magazynach. Z początkiem stycznia 1919 zgłosił się do 2 kompanii przydzielony do sekcji łączności telefonicznej, złożonej ze skautów uczniów gimnazjum, która została skierowana na front pod Lesznem, brał udział w bojach z pociągami pancernymi 28 stycznia i 14 lutego oraz w bitwie o Rawicz (6 lutego); sekcja łączności 2 kompanii śremskiej odegrała znaczną rolę w działaniach operacyjnych sztabu odcinka. Od 6 marca w składzie 6 Pułku Strzelców Wlkp. kompania stała na linii demarkacyjnej, w grudniu pułk został przeniesiony do rejonu Żnina, w styczeń–luty 1920 uczestniczył w rewindykacji północnej Wielkopolski i Pomorza, od marca na froncie wschodnim uczestniczył w operacji kijowskiej, w bitwie warszawskiej i w operacji niemeńskiej. Po wojnie w 1921 r. przeniesiony do rezerwy ukończył studia na wydziale prawa ekonomicznego UP, pracował na stanowisku asesora w 7 Wojskowym Sądzie Okręgowym, mianowany ppor. piech. rez. ze starszeństwem od 1 lipca 1925 i przydzielony do 58 pp. Mianowany na stopień por. ze starszeństwem od 19

marca 1939. Odznaczony Medalem Niepodległości (1937), Srebrnym Krzyżem Zasługi oraz medalami pamiątkowymi: Za Wojnę 1918–1921 i Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, ponadto ryngrafem za owocną działalność niepodległościową w latach 1912–1920 przyznanym przez komisję Ryngrafu Pamiątkowego Harcerzy z czasów Walk o Niepodległość. Żonaty z Zofią Wiatrolinkówną, córką nauczyciela z Wilkowa w pow. kościańskim, miał syna Jacka (ur. 3 września 1927). W końcu sierpnia 1939 roku zmobilizowany przez 58 pp i odesłany do ośrodka zapasowego 14 Dyw. Piech. w Kutnie, w nieznanych okolicznościach dostał się do niewoli sowieckiej, można przypuszczać, że ok. 23 września w rejonie Kamienia Koszyrskiego lub 28 września pod Tarnogrodem, osadzony w obozie w Starobielsku, skąd do matki w Śremie dotarła karta pocztowa z 29 listopada, a do rodziny w Poznaniu 4 grudnia. W spisie NKWD oficerów, którzy opuścili obóz oznaczony nr. 2804, wiosną 1940 wywieziony do Charkowa i zastrzelony w więzieniu wewnętrznym UNKWD, a jego zwłoki wrzucono do zbiorowego dołu w podmiejskim lesie.

J. Podsiadły, Zaginęli w Katyniu (w:) Głos Śremski, R. 1989, nr 11, s, 5–6; P. Bauer, J. Zielonka, Żołnierska droga przez mękę, Kościan 1990, s. 49; J. Tucholski, Mord w Katyniu, Warszawa 1991, s. 476; T. Kryska–Karski, Straty korpusu oficerskiego, Londyn 1996, s. 342; Księga pochowanych żołnierzy, Pruszków 1996, s. 302; Rozstrzelani w Charkowie, Warszawa 1996, s. 162; W. Śmigielski, Śremska lista katyńska (w:) Gazeta Śremska, R. 1999, nr 5, s. 11; M. Paluszkiewicz, J. Szefs, Słownik biograficzny członków tajnych towarzystw gimnazjalnych, Poznań 2000, s. 165; Charków, Księga cmentarna, Warszawa 2003, s. 443; W. Śmigielski, Krótkie biogramy powstańców wielkopolskich (w:) Rodowód, R. 2004, nr 6, s. 17, 18; Słownik biograficzny Śremu, Śrem 2008, s. 287–288.

Wojciech Śmigielski

Ratajczak Franciszek (1896–1966), urodził się 3 października 1896 r. w Tulcach w gminie Kleszczewo, w dawnym powiecie średzkim, obecnie poznańskim, jako syn Jana i Franciszki z domu Niemczewskiej z Mosiny. Miał jednego brata Stanisława (1892–1957), powstańca oraz cztery siostry: Annę, Marię, Helenę i Katarzynę. Szkołę powszechną kontynuował w Tulcach, ucząc się w języku polskim i niemieckim. W 1914 r. ukończył 8 klas gimnazjum dr Grosztyka w Poznaniu, uzyskując świadectwo dojrzałości. 9 listopada 1914 r. został wcielony do armii niemieckiej. Służbę wojskową odbywał początkowo w 57 Pułku Piechoty, a następnie w 444 Pułku Piechoty, głównie na froncie zachodnim (do 20 stycznia jako szeregowy). Ochotniczo wstąpił do oddziałów powstańczych; 21 stycznia 1919 r. otrzymał przydział do 68 Pułku Piechoty (10 Pułk Strzelców Wielkopolskich). Wraz z bratem Stanisławem brał udział w Powstaniu Wielkopolskim na froncie zachodnim. Od 10 lutego do 12 maja 1919 r.

Franciszek Ratajczak

z 9–tą kompanią tego pułku przebywał na froncie. Po ukończeniu Wielkopolskiej Szkoły Podoficerów Piechoty i awansowaniu do stopnia kaprala, od 7 stycznia 1920 r. pozostał w niej jako instruktor. Następnie awansowany do stopnia plutonowego, od 30 maja 1920 r. odbywał służbę w 106 Pułku Piechoty. Po awansowaniu do stopnia sierżanta, od 26 lipca 1920 r. został dowódcą plutonu w 68 Pułku Piechoty. 4 września 1921 r. ukończył Centrum Wyszkolenia Piechoty w Poznaniu, zaś 30 grudnia 1922 r., Centralną Szkołę Oficerską dla podoficerów zawodowych. 4 maja 1923 r. został awansowany na stopień podporucznika, a 1 lipca 1924 r. na stopień porucznika. Do 31 marca 1926 r. odbywał służbę w 57 i 64 Pułku Piechoty. Z początkiem 1926 r. zgłosił się ochotniczo do lotnictwa. Od 1 kwietnia do 16 września 1926 r. przeszedł kurs aplikacyjny pilotażowy, w eskadrze treningowej 4 Pułku Lotniczego w Toruniu. 17 września został przeniesiony z korpusu oficerów piechoty do korpusu oficerów lotnictwa. Jako porucznik–pilot otrzymał przydział do 13 Eskadry Liniowej 1 Pułku Lotniczego w Warszawie. W okresie blisko trzyletniego pobytu w Pułku zyskał sobie bardzo dobrą opinię jako pilot i dowódca. Pozytywne opinie, pochwały i wyróżnienia zdecydowały, iż dowództwo pułku skierowało go do pracy instruktorskiej i wychowawczej w szkole Podchorążych Lotnictwa w Dęblinie, w której pracował od 1 maja 1929 r. do 24 lipca 1931 r. W tym czasie ukończył kurs dowódców eskadr. Od 25 lipca do 17 grudnia 1931 r. dowodził eskadrą ćwiczebną w Centrum Wyszkolenia Oficerów Lotnictwa (CWOL) w Dęblinie, a od 18 grudnia 1931 r. do 12 kwietnia 1933 r. był dowódcą 4 Eskadry Szkolnej w CWOL. Po awansie do stopnia kapitana, od 13 kwietnia do 1 października 1933 r. pracował jako oficer techniczny CWOL, od 2 października 1933 r. do 30 listopada 1934 r., jako instruktor w Szkole Pilotów WOL. Od 1 grudnia 1934 r. jako dowódca sztabowej eskadry treningowej 1 Pułku Lotniczego w Warszawie. Po kursie unifikacyjnym w Rembertowie (6 sierpnia–26 listopada 1935) powrócił do pułku na to samo stanowisko. 26 października 1936 r. objął dowództwo Samodzielnego Dywizjonu Doświadczalnego w 1 Pułku Lotniczym, a 12 czerwca 1937 r., dowództwo Oddziału Portu z równoczesnym awansem do stopnia majora. 26 kwietnia 1938 r. został przeniesiony do grupy technicznej w Korpusie Oficerów Lotnictwa. 20 czerwca 1939 r. otrzymał nominację na komendanta Bazy Lotniczej Brześć nad Bugiem (Małaszewicze). Na tym stanowisku pozostał do 16 września 1939 r. Z tego okresu zachowała się opinia: *mimo nalotów i bombardowania lotniska Małaszewicze, komendant Bazy zachował się nadzwyczajnie–mimo kontuzji od wybuchu bomby pracował bezustannie, wszędzie był, okazał się człowiekiem bez nerwów.* 17 września 1939 r. na podstawie otrzymanego rozkazu przekroczył granicę i udał się do Rumunii, gdzie przebywał do 30 listopada 1939 r. We Francji otrzymał przydział do 145 Batalionu Lotniczego w Lyon Bron. 17 lipca 1940 r. przybył do Anglii. Przez ponad trzy miesiące przebywał w Bazie RAF – Kemble, gdzie wykonywał loty na wszystkich samolotach angielskich, po czym otrzymał skierowanie do służby lotniczej w Afryce. Od 21 listopada 1940 r. do 5 stycznia 1944 r. przebywał w Takoradi (RAF station Takoradi). 21 listopada 1940 r. tj. w dniu przybycia polskiego personelu (w tym 14 pilotów), przy stacji RAF

w Takoradii, należał do pionierów organizujących ten oddział. W Oddziale Polskim RAF Takoradi był dowódcą prowadzącym. W grudniu nastąpiła reorganizacja jednostek dostawy samolotów na Środkowym Wschodzie. Oddział Polski RAF przeniesiono do Kairu. Po powrocie z Afryki do Anglii, do 19 lutego 1944 r. przebywał w Polskim Centrum Szkolenia w Blackpool; od 21 lutego w ośrodku polskim w Brighton, następnie do 4 września w Inspektoracie Lotnictwa Polskich Sił Powietrznych. Od 5 września do 11 grudnia 1944 r. był polskim komendantem Szkoły Pilotów w Hucknall, po czym został wysłany przez Wydział Wyszkolenia Dowództwa Polskich Sił Powietrznych do Stanów Zjednoczonych Ameryki, w celu zapoznania się z metodami szkolenia pilotów w lotnictwie USA. Po powrocie do Anglii opracował szczegółowy materiał analityczny, wysoko oceniony przez Dowództwo Polskich Sił Powietrznych. Od 24 kwietnia 1945 r. był dowódcą ośrodka w Croughton, potem w Newton, a następnie od 1 stycznia do 26 listopada 1946 r. komendantem Stacji w Halton. Wiosną 1947 r. powrócił do Polski. Zgłosił się do Wojska Polskiego, w którym wysoko oceniono jego wiedzę i zdolności. Po wcieleniu do Korpusu Oficerów Lotnictwa wyznaczono go na stanowisko attache lotniczego Ambasady Polskiej w Londynie. 20 lipca 1947 r. został awansowany do stopnia pułkownika. Rozkazem z dnia 25 lutego 1948 r. przeniesiony w stan spoczynku. Przez 15 lat, od chwili przejścia na emeryturę w 1964 r., pracował nieprzerwanie w spółdzielczości w Warszawie. 1 kwietnia 1942 r. otrzymał brytyjski Krzyż Lotniczy (AFC). 1 września 1943 r. awansowano go do stopnia podpułkownika, a 5 grudnia 1943 r. Naczelny Wódz, gen. Broni Kazimierz Sosnkowski, nadał mu Złoty Krzyż Zasługi z Mieczami z adnotacją: *„W uznaniu niezwykle ofiarnej pracy lotniczej, wykonywanej z narażeniem życia przy transporcie samolotów w Afryce Północnej”*. W 1959 r. został aresztowany pod zarzutem współudziału w obalaniu PRL. Przez rok był więziony w Warszawie na ul. Rakowieckiej. W 1929 r. zawarł związek małżeński z Heleną Żmijewską (1908–1984) zamieszkałą w Warszawie, której rodzice prowadzili kawiarnię na Żoliborzu. Ślub odbył się w Warszawi. Mieli jednego syna Janusza (ur. 1930), który wraz z rodziną mieszka w Warszawie. Zmarł nagle 5 grudnia 1966 r. w Warszawie. Pochowany został na cmentarzu na Powązkach.

Mała Encyklopedia Lotników Polskich, pod red. J. R. Koniecznego i T. Malinowskiego, Tomik. II, Biblioteczka Skrzydlatej Polski. Warszawa 1988, s. 98–100; H. Kowalewska, K. Krawiarz, H. Stachowiak, Powstańcy Wielkopolscy gminy Kleszczewo, Kleszczewo 2011, s. 29–32; Informacje i materiały z archiwum rodzinnego syna Janusza z Warszawy, bratanka Eligiusza Ratajczaka z Kaźmierza i kuzynki Krystyny Kulczyńskiej z Poznania.

Halina Kowalewska

Ratajczak Józef (1897–1942), współorganizator konspiracji przedpowstaniowej, dowódca kompanii 1 (55) Pułku Piechoty, mjr Wojska Polskiego. Urodził się 28 marca 1897 r. w Poznaniu, w rodzinie robotnika magistrackiego Jana i Franciszki z Karolczaków. Od wczesnego dzieciństwa uczestniczył w ruchu patriotycznym. Za udział

w strajku szkolnym (1905) został usunięty ze Szkoły Elementarnej im. Komeńskiego w Poznaniu. Od 1911 r. był członkiem tajnych grup niepodległościowych: „Biały Orzeł" i „Wolni Strzelcy". W 1912 r. organizował drużynę skautową im. J. H. Dąbrowskiego, obejmując zastęp „Orłów". W roku następnym został komendantem drużyny. Był blisko związany z W. Wierzejewskim, wszedł w skład komendy skautowej jako kierownik grona technicznego (wyszkolenia). Współtwórca Głównej Kwatery Skautowej na Rzeszę Niemiecką. W 1916 r. zorganizował zlot skautów w lasach pod Wierzenicą, podczas którego prowadził kilkudniowe ćwiczenia wojskowe. Podał także, że brał udział w akcjach w celu uwolnienia z więzień niemieckich aresztowanych spiskowców polskich (m. in. W. Wierzejewskiego). Do 1917 r. ukończył 8 klas gimnazjum matematyczno–przyrodniczego i Szkolę Rzemiosł, uzyskując patent elektromechanika. 26 marca 1917 r. został wcielony do armii niemieckiej, z przydziałem do 7 Oddziału Zapasowego Wojsk Technicznych. Skierowany na front zach. jako kierowca samochodu w 5 Dywizji Obrony Krajowej, a od 17 września 1917 r. do 20 listopada 1918 r. jako technik specjalista w 144 Oddziale Telefonicznym (5 Pułk Budowlany). W wojsku prowadził akcję polityczną wśród żołnierzy Polaków. W listopadzie 1918 r. wrócił do Poznania, gdzie objął dowództwo kompanii wartowniczej. 28 grudnia brał udział w zajęciu Fortu Grollmana, a 5–6 stycznia 1919 r. stacji lotniczej na Ławicy. W stopniu sierż., jako zastępca W. Wierzejewskiego współorganizował 1 kompanię skautową, przemianowaną na I kompanię Strzelców Wielkopolskich. Od 14 marca objął dowództwo plutonu w tejże kompanii. Walczył w Grupie Wielkopolskiej w czasie odsieczy Lwowa. 21 marca mianowany chór. Powierzono mu dowództwo 3 kompanii 1 Pułku Strzelców Wielkopolskich. W czasie walk został ranny i odesłany do szpitala we Lwowie. Dekretem Komisariatu NRL nr 101 (poz. 2 z 22 maja 1919) mianowany ppor. 4 czerwca po powrocie do pułku służył w 1 i 4 kompanii 1 Pułku Strzelców Wielkopolskich, był w zastępstwie dowódcą 7 kompanii, a dowództwo objął 12 lipca. 30 lipca wyjechał z kompanią na front zach. pod Leszno, skąd 8 października skierowany został na front wsch. W wojnie 1920 r. dowodził 7 kompanią i w zastępstwie II baonem 55 Pułku Piechoty. 17 marca 1922 r. został przeniesiony do rezerwy, ale już 24 maja ponownie powołany do wojska, z przydziałem do 55 pp w Lesznie. Odbył czteromiesięczny kurs wychowania fizycznego, zdał maturę i zaliczył dwa lata studiów na UP. W czerwcu 1922 r. awansowany do stopnia por. i jako oficer instrukcyjny prowadził kursy przysposobienia wojskowego, był kierownikiem hufców szkolnych, 19 marca 1926 r. przeniesiony został do 58 pp w Poznaniu, na stanowisko oficera instrukcyjnego na pow. czarnkowski i obornicki, z siedzibą w Wieleniu. 1 stycznia 1928 r. został referentem praw WF i PW DOK nr VII. 21 marca 1933 r. przeniesiono go do 84 Pułku Piechoty w Pińsku, gdzie objął dowództwo kompanii. Po ukończeniu kursu oficerów sztabowych w Centrum Wyszkolenia Piechoty w Rembertowie awansował do stopnia mjr. W Centrum, po krótkim pobycie w pułku, powołany został na stanowisko wykładowcy taktyki piechoty. W okresie międzywojennym związany był nadal z działalnością w ZHP. W 1921 r. został instruktorem, w roku następnym za-

stępcą Naczelnika Naczelnej Rady Harcerskiej. Od 1930 r. był członkiem chorągwi męskiej ZHP w Poznaniu, a od 1933, po przeniesieniu do Pińska, komendantem Chorągwi Poleskiej. W 1930 r. był komendantem I Międzynarodowego Zlotu Skautów Wodnych na Pomorzu. 24 sierpnia 1939 r. objął dowództwo I baonu 15 Pułku Piechoty „Wilki" w Dęblinie, wchodzącego w skład 28 Dywizji Piechoty Armii „Łódź". Przeszedł szlak bojowy pułku od Wielunia do Modlina. 5 września objął dowództwo pułku. Uczestniczył w obronie twierdzy do jej kapitulacji 2 października. Zwolniony z jenieckiego obozu przejściowego w Działdowie, wrócił do Rembertowa. W Warszawie nawiązał kontakt ze SZP—ZWZ. Płk S. Rowecki mianował go komendantem Pomorskiego Okręgu ZWZ. Używał pseudonimów „Karol", „Karolczak", „Kranze". Dowodził Okręgiem z Warszawy, rzadko udając się do Torunia, Bydgoszczy, Grudziądza i Ciechocinka. Aresztowany przez gestapo 24 listopada 1940 r., uwięziony został na Pawiaku. Mimo tortur gestapo nie wydobyło z niego zeznań. Za radą dra Z. Śliwickiego, lekarza na Pawiaku, symulował utratę mowy i pamięci. 24 maja 1942 r. został rozstrzelany w Lasach Sękocińskich na Magdalence. Odznaczony m. in. Orderem Virtuti Mililari V i IV kl., Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych (czterokrolnie), Srebrnym Krzyżem Zasługi, medalami i odznakami. Ożenił się z Ewą Aliną Hubczek, z którą miał dzieci: Różę (ur. 1928), Marię Ewę (ur. 1929) i Janusza Jana (ur. 1930).

CAW, Akta personalne 3399, 4452 i 7574, KN –t. 103; TU NRL nr 23 z 24 VI 1919 r., s. 112; B. Chrzanowski. Józef" Ratajczak (1897—1942), (w:) Zasłużeni Pomorzanie w latach II wojny światowej. Szkice biograficzne, Wrocław 1984, s. 164–167; J. Derda, Józef Ratajczak 1897–1942, „Harcerstwo" 1984, nr 7, s. 30—34; Armia Krajowa w dokumentach, t. 1, Londyn 1970; K. Ciechanowski, Ruch oporu na Pomorzu Gdańskim 1939–1945, Warszawa 1972 (wg indeksu); J. Wróblewski, Armia „Łódź „ 1939, Warszawa 1975 (wg indeksu); Słownik ..., s. 304–305.

Irmina Polak, Bogusław Polak

Ratajczak Stanisław (1892–1957), urodził się 15 kwietnia 1892 r. w Tulcach, w gminie Kleszczewo, w dawnym powiecie średzkim, w obecnym poznańskim. Był synem Jana i Franciszki z domu Niemczewskiej z Mosiny. Miał brata Franciszka, powstańca i cztery siostry: Annę, Marię, Helenę i Katarzynę. Szkołę powszechną skończył w Tulcach. Przed I wojną światową wcielony został do armii pruskiej do pułku stacjonującego w tzw. *żółtych koszarach* (u zbiegu ulic Szylinga i Bukowskiej). Pułk ten zwany był przez Niemców początkowo *Kaczmarek–Regiment*, a później *Limu–Regiment*. Brał udział w wojnie między innymi w Belgii i we Francji. Pod koniec 1918 r. otrzymał urlop na ślub swojej siostry i już nie wrócił na front. Zgłosił się jako ochotnik, aby uczestniczyć w Powstaniu Wielkopolskim wraz ze swoim bratem Franciszkiem. Walczył na froncie zachodnim pod dowództwem ppor. Kazimierza Zengtelera m. in. pod Wolsztynem. W maju 1919 r. jako żołnierz 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich, uczestniczył w walkach na Ukrainie pod: Lwowem, Białką, Brzeżanani, pod Husiatynem. Przez pewien czas pracował w konsulacie francuskim. W 1925 r. przepro-

wadził się do wsi Czermin koło Pleszewa. W Czerminie został komisarzem obwodowym otrzymując mieszkanie w budynku owego komisariatu. W 1928 r. został wybrany sekretarzem starostwa w Pleszewie. W 1929 r. został mianowany burmistrzem we Wronkach na 12–letnią kadencję, którą przerwała II wojna światowa. Od 1929 r. do 1939 r. mieszkał z rodziną w ratuszu we Wronkach. Oboje małżonkowie aktywnie uczestniczyli w życiu Wronek. Był honorowym komendantem Ochotniczej Straży Pożarnej, a w 1938r. został wybrany Królem Kurkowym, otrzymując pamiątkowy Krzyż Króla Kurkowego (Krzyż został przekazany w 2006 r. do Muzeum we Wronkach). Żona była prezesem Stowarzyszenia Pań św. Wincentego a Paulo, zwanych *Wincentkami,* zajmującego się akcjami charytatywnymi wśród biedoty. We wrześniu 1939 r. otrzymał rozkaz mobilizacyjny. Pod Lwowem dostał się do niewoli, z której udało mu się uciec. Ukrywał się, 24 grudnia 1939 r. pojawił się **w** Tulcach i tu dostał pracę u właściciela majątku Niemca Otto Sarrazina. Dzieci również pracowały. Cała rodzina mieszkała w Tulcach do czasu wysiedlenia ich do Kielc. W Kielcach spotkali między innymi Kazimierza Zengtelera, byłego dowódcę z odcinka na froncie zachodnim powstania wielkopolskiego oraz Józefa Suchockiego wysiedlonego z Pleszewa, późniejszego ojca Hanny Suchockiej – byłej premier, a obecnie ambasadora RP przy Stolicy Apostolskiej. W Kielcach pracował jako tłumacz w biurze elektrowni Zakładu Energetycznego Okręgu Radomsko–Kieleckiego. W styczniu 1945 r. przyjechał do Poznania. Pod koniec stycznia 1945r. otrzymał skierowanie do pracy, do tworzonego w Poznaniu Urzędu Wojewódzkiego. W 1920 r. ożenił się z Pelagią Cukierską (1896–1958) pochodzącą z Robakowa, w gminie Kórnik. Po ślubie małżonkowie zamieszkali w Poznaniu. W Poznaniu urodziła się córka Laurencja (1921–1997) i syn Lechosław (1922–1981). W Czerminie 5 listopadz 1926 r. urodził się syn Eligiusz, który obecnie mieszka w Kaźmierzu, w gminie Szamotuły. We Wronkach 12 stycznia 1931 r. urodził się najmłodszy syn Henryk, który mieszka w Poznaniu. Był muzykalnie uzdolniony, grał na wielu instrumentach: na skrzypcach, na fortepianie, na klarnecie, na flecie i wiolonczeli, które posiadał w domu. Śpiewał także w chórze, który został dokooptowany wraz z innymi poznańskimi chórami przez Feliksa Nowowiejskiego do wykonania na Placu Wolności w Poznaniu, cyklu pieśni patriotycznych (1920–1925). Zmarł 31 maja 1957 r. w Poznaniu. Spoczywa z żoną Pelagią (zm. 6 grudnia 1958), w grobowcu rodzinnym na cmentarzu komunalnym w Poznań Junikowo.

Taki sobie, acz nieco zagmatwany, chaotyczny życiorys Eligiusza Ratajczaka, Wybrane materiały z maszynopisu syna Eligiusza Ratajczaka, Kaźmierz 2008; Informacji i pamiątki rodzinne.

Halina Kowalewska

Reinke Franciszek (1901–1972), urodził się 4 września 1901 roku w Budzyniu pow. Chodzież jako syn

Franciszek Reinke

Piotra i Franciszki. Miał trzy siostry i brata. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Budzyniu. Jego ojciec był rolnikiem i po ukończeniu szkoły pomagał ojcu w prowadzeniu gospodarstwa. Do oddziału powstańczego wstąpił jako ochotnik 5 stycznia 1919 r. Służył w Straży Ludowej, po przeszkoleniu wojskowych, w plutonie dowodzonym przez sierż. Edmunda Hamlinga walczył w potyczkach o Radwanki, Podstolice i Trzydomy. Później odesłany na przeszkolenie do 1 Pułku Strzelców Wlkp. w Poznaniu. Walczył pod dowództwem kpt. Andrzeja Kopa o Szubin i pod Rynarzewem. Następnie od 5 kwietnia 1919 roku uczestniczył w walkach na froncie litewsko–białoruskim. Po wojnie polsko–bolszewickiej jako plutonowy służył zawodowo w 55 pułku piechoty. Przeniesiony do rezerwy w lipcu 1922 r. Od 1923 r. należał do Związku Powstańców i Wojaków w Budzyniu. W Budzyniu zawarł związek małżeński z Cecylią Cybulską. Mieli syna Stanisława, który zmarł w młodości i córkę Mieczysławę zamężną Kubiak. Po II wojnie światowej pracował w Fabryce Porcelitu w Chodzieży. Zmarł 24 sierpnia 1972 roku w Chodzieży i został pochowany na cmentarzu w Budzyniu. Odznaczony: Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1960), Medalem Niepodległości (1932) i związkowym Srebrnym Krzyżem Za Zasługi dla O. K. nr VIII.

Biuro Kadr i Odznaczeń Kancelarii Prezydenta RP; K. Kościelna, Powstanie Wielkopolskie 1918–1919 na terenie Budzynia: W. Janiszewski, pamiątki i informacje rodzinne.

Ewa Kabat

Rejek Franciszek (1901–1992), urodził się w Skoraszewicach gm. Pępowo 10 września 1901 r. w rodzinie chłopskiej jako syn Piotra i Jadwigi z domu Kopieć. Po ukończeniu szkoły powszechnej w 1915 r. pracował w gospodarstwie rodziców. 12 stycznia 1919 r. wstąpił jako ochotnik do oddziałów powstańczych w Miejskiej Górce i dostał przydział do 3 kompanii. Po dwóch dniach, w których zapoznano go z bronią. Na trzeci dzień otrzymał karabin (Mannlicher–Mauser wz. 1888) i 5 naboi. i został wyznaczony na placówkę do Jagodni – na skrzyżowanie dróg. W drodze na placówkę zostali ostrzelani przez Niemców z Sarnowej. Uczestniczył w walkach w obronie Miejskiej Górki i przy zdobywaniu Sarnowej. Po reorganizacji z miejscowych oddziałów powstańczych utworzono 11 Pułk Strzelców Wlkp. (69 pp). W kwietniu 1919 r. został wcielony do 7 kompanii, którą dowodził st. sierżant Nadolski. Wraz z pułkiem do 20 stycznia 1920 r. obsadzał linię demarkacyjną, początkowo w rejonie: Miejska Górka – Kawcze – Zaorle, a następnie odcinek od Wieruszowa do Sulmierzyc. Wraz z pułkiem zajmował Kępno przyznane Polsce traktatem wersalskim. Następnie 69 pp. na kilka dni przeszedł do odwodu w rejon Ostrowa Wielkopolskiego i Skalmierzyc. Stąd wyjechał na front wschodni i 27 stycznia przybył do Lidy. Będąc w składzie 17 DP znajdował się wraz z nią w odwodzie frontu północno–wschodniego. W dniach od 30 marca do 20 kwietnia, pełnił obowiązki liniowe na wschodnim brzegu Berezyny. Po rozpoczęciu kontrofensywy wojsk bolszewickich, od 17 maja, poszczególne bataliony i kompanie pułku porozrzucano na różne odcinki frontu 1 armii. 21 maja 69 pp. wraz z 70 pp. wszedł w skład nowo-

utworzonej 34 Brygady Piechoty, której dowodcą został płk S. Taczak. Oddziały polskie, na początku czerwca dotarły ponownie do rzeki Berezyny zajmując linię: Wielkie Sitce – Rzepichy – Królewszczyzna. W wyniku kolejnej ofensywy bolszewickiej, od 5 lipca oddziały polskie zaczęły odwrót. 69 pp. wycofywał się przez Parafianowo, Wilejkę, Krewo. Po krótkich walkach na linii starych okopów niemieckich 69 pp. cofał się w kierunku na Lidę do m. Gieranony nad Niemnem. Tu wziął udział w przeciwuderzeniu grupy gen. L. Żeligowskiego na Grodno. Następnie pułk przeszedł Niemen, lecz bolszewicy zdołali wyjść na tyły 69 pp. Przez cały dzień 24 lipca i w nocy trwały ciężkie walki. Oddziały 17 DP w ciężkich warunkach wycofywały się na nową linię oporu. 69 pp. cofając się sforsował Narew następnie Bug i stoczył krwawą walkę o miejscowość Cetynia. Pułk cofał się nadal i 8 sierpnia stoczył ciężki bój pod m. Kossów o ważny węzeł drogowo–kolejowy. Wskutek nakazanego przez Naczelnego Wodza J. Piłsudskiego przegrupowania wojsk 17 DP, (wraz z nią 69 pp.), przeszła przez Wyszków do Modlina i weszła w skład 5 armii dowodzonej przez gen. W. Sikorskiego, która miała zatrzymać przeciwnika obchodzącego Warszawę od strony północnej. 69 pp. bronił odcinka Kikoły–Orzechowo, mając na lewym skrzydle twierdzę modlińska a na prawym VII Rezerwową BP. Rankiem 14 sierpnia 5 armia przeszła do ofensywy. Następnego dnia cała 5 armia (trzy dyw. piechoty i dyw. kawalerii) natarły nad rzeką Wkrą na dwanaście sowieckich dywizji piechoty i dwie dyw. kawalerii. 16 sierpnia 17 DP nacierała w kierunku Nasielska a osłaniał ją z prawej strony 69 pp. wysunięty w kierunku Serocka. Nasielsk zdobyto a oddziały 5 armii dotarły do linii kolejowej Modlin–Nasielsk–Ciechanów. Rozpoczął się pościg za nieprzyjacielem. 69 pp. nacierał 21 sierpnia na Maków Maz. i stoczył ciężki bój w lesie pod Przemiarowem. Ruszył dalej w kierunku Myszyńca, który zdobyto 23 sierpnia w morderczych zmaganiach (z oddziałami kawalerii sowieckiej Gaja). Dnia 27 sierpnia 17 DP przeszła do odwodu, koncentrując się w rejonie Łomży. Po zakończeniu działań wojennych 69 pp. stacjonował w koszarach w Gnieźnie. F. Rejek był podoficerem zawodowym w 69 pp. W kwietniu 1939 r. został zmobilizowany i przeniesiony do batalionu KOP Słobódka (dca baonu ppłk Lachowicz dca kompanii por. Głowacki), celem budowania stanowisk obronnych nad Kanałem Augustowskim. Wybuch wojny 1 września zastał F. Rejka w Białobrzegach. O godz. 5 rano zostali ostrzelani przez samoloty niemieckie. Naloty te powtarzały się codziennie. 14 września batalion wyjechał transportem kolejowym w kierunku lwowa z zadaniem jego obrony. Na stacji w Baranowiczach transport został zbombardowany i ostrzelany. Były duże straty w zabitych i rannych. Po naprawieniu torów ruszono dalej. 17 września, będąc koło m. Równe dowiedzieli się o przekroczeniu granicy wschodniej przez wojska sowieckie. Ppłk Lachowicz rozkazał zbudować prowizoryczną rampę i rozładować transport. Po wyładowaniu postanowiono maszerować w kierunku granicy rumuńskiej. Bocznymi drogami dotarli pod Kowel i tu 24 września okrążyły ich wojska sowieckie i zmuszeni do kapitulacji. Broń została złożona na miejscu a wozy z końmi przewieziono do koszar w Kowlu. Oficerów i chorążych zatrzymano a podoficerów i szeregowców 27 września zwolniono do domów. F. Rejek pozostał na terenach wschodnich i na po-

czątku czerwca 1940 r. został aresztowany i osadzony w więzieniu w Brasławiu. Po przeprowadzonym śledztwie przewieziony do więzienia w Berezweczu. W marcu 1941 r. skazany na 8 lat obozu pracy – „jako sierżant Kopa wił aktywne dwierzenia przeciwko narodu białoruskiemu". W marcu 1941 r. przewieziony przez Workutę do Archangielska. W obozie, gdzie nazywano Polaków „faszystami polskimi" warunki były bardzo ciężkie. Jednak dzięki zabiegom rządu polskiego w Londynie i nawiązaniu stosunków dyplomatycznych z Rosją, w lipcu ogłoszono amnestię dla Polaków. F. Rejek 23 października 1941 r. dotarł do Buzułuku, gdzie gen. W. Anders tworzył armię polską. Został przydzielony do batalionu łączności 7 DP w m. Tockoje (dcą bat. był mjr Banaszak). Pod koniec marca 1942 r. przewiezieni zostali do Guzaru w Uzbekistanie. Stamtąd, po szczepieniu, odkażeniu i umundurowaniu w mundury angielskie, przewiezieni zostali nad Morze Kaspijskie do Krasnowodska, gdzie przeładowano ich na statek–cysternę i ewakuowani przez wojsko rosyjskie dotarli 1 kwietnia do portu Pachlawi w Rersji (Iran). Po krótkim odpoczynku samochodami przewieziono ich do Teheranu. Stamtąd przejechali nad Zatokę Perską, gdzie zostali załadowani na statek angielski i popłynęli do Adenu. Po zaopatrzeniu w żywność i wodę popłynęli przez Morze Czerwone do Port Suezu. Tu przeładowali się na pociąg i wzdłuż Kanału Sueskiego dotarli w maju do Palestyny. F. Rejek został przydzielony do Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich, która wróciła z Tobruku. Nastąpiła reorganizacja i powstała 3 DSK a sierżant F. Rejek trafił do 8 batalionu, do kompanii dowodzenia – jako jej szef i zajął się jej organizacją. Kompania ta liczyła 250 żołnierzy i była całkowicie zmechanizowana – wszyscy musieli więc posiadać prawo jazdy. Wkrótce 3 DSK została przydzielona do 2 Korpusu Polskiego gen. Andersa i w listopadzie 1942 r. wyjechała z Port Suezu do Iraku, gdzie ponownie nastąpiła reorganizacja. F. Rejek został przydzielony do 1 Karpackiego Pułku Artylerii Lekkiej, gdzie został szefem baterii dowodzenia I dywizjonu. Artyleria była całkowicie zmechanizowana, więc znowu nastąpiły intensywne szkolenia. W listopadzie 1943 r. przyjechali do Egiptu i zostali zapoznani z bronią niemiecką. W grudniu załadowano ich w Port Suezie na statki i popłynęli do Port Saidu i dalej do Włoch. Do portu w Taranto przybyli 24 grudnia 1943 r. Tu rozłożyli namioty w okolicznych sadach oliwnych i po przybyciu sprzętu i broni wysłano ich na front. W lutym 1944 r. przewiezieni zostali nad rzekę Sangro i zajęli się przygotowywaniem stanowisk ogniowych oraz patrolowaniem górskiego terenu. 24 kwietnia wycofano ich do odwodu i przewieziono na front pod Monte Cassino, gdzie dotarli 27 kwietnia. F. Rejek brał w dniach od 11 do 18 maja czynny udział w bitwie (dcą jego pułku był ppłk Możdzeń). Po zdobyciu Monte Cassino przebywali w jego rejonie do 31 maja. Od 1 czerwca do 4 września 1944 r. brał udział w walkach o Ankonę. Od 5 września do 20 października był w odwodzie 8 armii brytyjskiej. Od 10 października do 15 listopada walczył w Apeninach Północnych. Od 21 lutego do 13 kwietnia 1945 r. walczył nad rzeką Senio. Od 14 kwietnia do 2 maja brał udział w walkach o Bolonię. Po zakończeniu działań wojennych wraz z jednostkami polskimi znalazł się w Anglii. W lutym 1947 r. powrócił do Polski, zamieszkał w Krobi i podjął pracę w Pudliszkach. 21 kwiet-

nia 1948 r. wstąpił do ZBoWiD i w 1953 r. założył Koło ZBoWiD w Krobi i był jego wieloletnim prezesem (od 1969 do 1981 r.). Należał do Związku Powstańców Wielkopolskich. 13 grudnia 1971 r. mianowany ppor. rez. Zmarł 27 grudnia 1992 r. w Zielonej Górze a pochowany został na cmentarzu parafialnym w Krobi. Odznaczony; Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1967), Krzyżem Walecznych (1945), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1957), Medalem Zwycięstwa i Wolności (1947), Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918–1921, Krzyżem Pamiątkowym Monte Cassino, Gwiazdą Italii, Gwiazdą Za Wojnę 1939–1945, Brytyjskim Medalem Wojennym, i inne odznaczenia.

APL– relacja Franciszka Rejka; Z. Wieliczka, Od Prosny po Rawicz, Poznań 1931; S. Jędraś, Ziemia Rawicka w Powstaniu Wielkopolskim 1918– 1919, Rawicz 2001; J. Filary, Zarys historii wojennej 69 pułku piechoty, Warszawa 1928; E. Śliwiński, biogram Ignacego Buszy, (w:) Powstańcy wielkopolscy..., T. VII, s. 28–31.; informacje z USC w Krobi; Muzeum w Gostyniu.

Eugeniusz Śliwiński

Rembowski Klemens (1893–1959), powstaniec, inwalida wojenny. Syn Stanisława i Jadwigi Ciszewskiej. Młodszy brat Stanisława Emila. Absolwent Gimnazjum w Śremie. Aktywny członek tamtejszego TTZ. Żołnierz I wojny światowej. Oficer artylerii w armii niemieckiej. Ochotnik w szeregach Powstania Wielkopolskiego. Został mianowany adiutantem gen. Dowbor–Muśnickiego. Następnie kapitan artylerii w Wojskach Wielkopolskich. Uczestnik wojny polsko–bolszewickiej 1919–1920. Ciężko ranny w walkach na Polesiu. W wyniku doznanej kontuzji stracił obie nogi. Odznaczony Krzyżem Walecznych. Mieszkał w Poznaniu. Pochowany w grobowcu rodzinnym w Mądrych (ziemia średzka).

Foto:archiwum rodziny Rembowskich; Marian Paluszkiewicz, Jerzy Szews, Słownik biograficzny członków tajnych towarzystw gimnazjalnych w Wielkim Księstwie Poznańskim 1850–1918, Wydawnictwo PTPN 2000, s. 167; Maciej Rembowski, Rembowscy herbu Ślepowron, maszynopis; zebrane relacje i materiały z archiwum rodzinnego.

Jarosław T. Łożyński

Rembowski Stanisław Emil (1885–1920), rolnik, powstaniec. Urodził się 26 października 1885 r. w Skotnikach k. Wrześni jako syn ziemian, Stanisława i Jadwigi Ciszewskiej. Starszy brat Klemensa. Ukończył gimnazjum w Śremie, poczym odbył jednoroczną służbę woj-

Klemens Rembowski

Stanisław Emil Rembowski

skową w Gwardii Strzelców Saskich w Dreźnie. Następnie podjął trzyletnie studia rolnicze na uniwersytetach w Berlinie i Lipsku. Czwarty rok poświęcił studiowaniu literatury na uniwersytecie we Lwowie. W wakacje podróżował po Belgii, Włoszech i Szwajcarii. Po ukończeniu studiów odbył praktyki rolne we wzorowych majątkach w Grabonogu Lossowów i Goli Potworowskich. Potem przez trzy lata administrował majątkiem Więckowice (gmina Dopiewo) Brezów. Został Członkiem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W roku 1916 przejął po ojcu majątek Wyszaków (koło Środy). Z chwilą wybuchu Powstania Wielkopolskiego, wraz z Alfredem Milewskim, sformował w powiecie średzkim kompanię ochotniczą, którą jeszcze w ostatnich dniach grudnia doprowadził do Poznania. 11 stycznia 1919 r. wstąpił ochotniczo do 1 Pułku Ułanów Wielkopolskich, (przemianowanego później na 15 Pułk Ułanów Poznańskich) i w randze podporucznika odbył z nim kampanię bolszewicką pod Bobrujskiem i nad Berezyną. Oddelegowany do formowanej przez Ignacego hr. Mielżyńskiego z Iwna Ochotniczej Jazdy Wielkopolskiej (215 p. uł., a później 26 Pułk Ułanów), w sierpniu 1920 r. mianowany podporucznikiem, wyruszył jako dowódca 2 szwadronu na front pomorski. 18 sierpnia 1920 roku w godzinach rannych, w przeciwnatarciu, przechodząc eksponowaną szosę Brodnica–Jabłonowo, padł przeszyty 5 kulami. Prowadzone przez niego uderzenie przełamało obronę przeciwnika. Pochowany został w grobowcu rodzinnym na cmentarzu parafialnym w Mądrych, gdzie umieszczono jego tablicę pamiątkową. Pośmiertnie odznaczony został Krzyżem Orderu wojennego Virtuti Militari V kl. (nr krzyża 4603) oraz Krzyżem Walecznych. W roku 1916 ożenił się z Zofią z Lubrańca Dąmbską z Ludzisk (na Kujawach). Miał z nią córkę Elżbietę zamężną Sokolnicką (1916–1944), poległa w Powstaniu Warszawskim i syna Macieja (1920–2010), oficera AK, powstańca warszawskiego.

CAW w Warszawie, ap 8590, ap. 4721, VM 38–2985; Foto, archiwum rodziny Rembowskich; Maciej Rembowski, Rembowscy herbu Ślepowron, maszynopis; zebrane relacje i materiały z archiwum rodzinnego; Poczet członków Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk 1857–2007 pod red. A. Pihan–Kijasowej, Poznań 2008, str. 356; Słownik biograficzny powiatu średzkiego, T. 1, s. 202; Łukomski Grzegorz, Rembowski Stanisław (24 X 1885 – 18 VII 1920), (w:) Kawalerowie Virtuti Militari 1792–1945. Słownik biograficzny. Praca zbiorowa pod redakcją Bogusława Polska, Tom II (1914–1921), zeszyt 2, Koszalin 1993, strona 177; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych w Dopiewie; Łukomski G., Polak B., Suchcitz A., Kawalerowie Virtuti Militari 1792–1945, Wykaz odznaczonych" s. 275, Koszalin 1997; Jarąbkiewicz J., Łukomski Grzegorz, Dzieje 26 Pułku Ułanów Wielkopolskich im. hetmana Jana Karola Chodkiewicza 1920–1939, s. 14, 17–18, 32, 178 i 184, Poznań 1998.

Jarosław T. Łożyński

Rosicka Władysława z domu Chocieszyńska (1884–1962). Urodzona w Grodzisku Wielkopolskim jako córka Józefa Chocieszyńskiego, powstańca styczniowego, siostra Kazimierza Chocieszyńskiego – powstańca wielkopolskiego, poległego pod Miedzichowem.

Już w okresie przygotowań do wybuchu powstania, jeździła do Wolsztyna i Zbąszynia, gdzie obserwowała ruchy Grenzschutzu, a od tamtejszych Polaków zbierała materiały wojskowe które następnie przekazywała powstańcom w Grodzisku. Po zdobyciu Rakoniewic przez powstańców, udając Niemkę wyruszyła na zwiad do Wolsztyna na rozpoznanie, pełniąc funkcję zwiadowcy. Stała również na czele misji kobiet, która organizowała transport zwłok poległych pod Miedzichowem powstańców do Grodziska. W ostatniej fazie powstania poświęciła się służbie sanitarnej–pielęgnowała rannych powstańców. Okres międzywojennym to czas aktywnej działalności społecznej w Towarzystwie Pań Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo w Grodzisku, gdzie od 14 kwietnia 1935 roku była w zarządzie. Jej ciało spoczywa w rodzinnej kwaterze na cmentarzu w Grodzisku Wielkopolskim.

Jan Urban, Praca konkursowa z okazji 50–tej rocznicy powstania wielkopolskiego, BK 12158; Urbanowski Jan, Moje wspomnienia z tamtych dni zbrojnego zrywu i entuzjazmu; udział w Powstaniu Wielkopolskim w 1 kompanii w Grodzisku Wlkp. BK 11055; Kazimierz Skrzydlewski, U progu wolności, Orędownik na powiat nowotomyski 1935.04.30 R. 16 Nr 50.

Grzegorz Kubacki

Rubas Jan (1901–1940), starszy sierżant Korpusu Ochrony Pogranicza, Baon „Dederkały", powstaniec wielkopolski. Ur. w rodzinie sztygara górniczego Marcina i Stanisławy z d. Nawrockiej, 17 maja 1901 r. w Czechlu, w pow. pleszewskim. Szkołę powszechną ukończył w Niemczech, w Westfalii, gdzie do18–go roku życia mieszkał ze swoją rodziną. Tam wychowywał się w środowisku polonijnym, w rodzinie kultywującej tradycje patriotyczne. Pod wpływem wydarzeń w latach 1914 –1918 przejawiał duże zainteresowanie wiadomościami docierającymi z terenów polskich o rodzącym się ruchu niepodległościowym. Jesienią 1918 roku wraz z dwoma kolegami, w tajemnicy przed rodzicami, wyjechali, bez pieniędzy, „na gapę", w swoje rodzinne strony do Pleszewa z postanowieniem udziału w walkach o niepodległość Polski. Tam zaciągnęli się do grup rodzącego się Powstania Wielkopolskiego. Jan Rubas został przyjęty do Batalionu Pleszewskiego i w jego składzie brał udział w walkach powstańczych. Batalion w marcu 1919 r. został wcielony do 8 p. strz. wlkp. W styczniu 1920 r. pułk został przemianowany na 62 pp, a następnie przedyslokowany do Bydgoszczy. W 1922 r. Jan Rubas ukończył szkołę podoficerską i rozkazem dowódcy 15 Dywizji Piechoty nr 20/22 otrzymał nominację na podoficera zawodowego. W służbie należał do wyróżniających się podoficerów i dlatego w 1924 r. został skierowany, już jako plutonowy, do powstającego wówczas Korpusu Ochrony Pogranicza, do tworzącego się w powiecie krzemienieckim IV Batalionu KOP „Dederkały". Służbę w KOP–ie uważał za wielkie wyróżnienie i patriotyczny obowiązek. W dederkalskim batalionie, po wstęp-

Jan Rubas

nym przeszkoleniu, rozpoczął odpowiedzialną i bardzo wówczas niebezpieczną służbę graniczną jako dowódca strażnicy w Łanowcach, w 3 kompanii granicznej. Potem objął dowództwo strażnicy w 4 kompanii granicznej w Białozórce. W 1931 r. został dowódcą strażnicy w Radoszówce, podległej 2 kompanii granicznej „Bykowce". 1 stycznia 1936 r. został awansowany do stopnia st. sierżanta. 5 grudnia 1935 r. wszedł w skład Sądu Koleżeńskiego Podoficerów Batalionu i Szwadronu KOP „Dederkały". Ukończył wiele kursów z zakresu ochrony granicy w Centralnej Szkole Podoficerskiej w Osowcu oraz był szkolony na III kursie podoficerów granicznych w 26 pp we Lwowie. W 1932 r. ukończył w Warszawie Powszechny Uniwersytet dla Podoficerów Korpusu Ochrony Pogranicza. W 1937 r. został przeniesiony do Bykowiec do komórki wywiadu w Batalionie KOP „Dederkały". 19 lub 20 września 1939 r. dostał się, wraz z większością oficerów i podoficerów dowództwa batalionu, do niewoli sowieckiej. Był więziony w obozie jenieckim w Juży, w Iwanowskiej Obłaści. Stamtąd w październiku został zwolniony i po powrocie do domu, już następnego dnia rano ponownie aresztowany i wywieziony do Jampola. Żona Janina z trójką dzieci musiała ratować się natychmiastową ucieczką do Krzemieńca przed aresztowaniem przez NKWD. Dalsze losy pobytu Jana Rubasa w niewoli sowieckiej są rodzinie nie znane. St. sierż. piech. KOP Jan Rubas figuruje na ukraińskiej liście katyńskiej pod nr 2533 – lista wysyłkowa nr 42 poz. 7. W 1926 roku został odznaczony Brązowym Krzyżem Zasługi, a 1928 roku otrzymał odznakę KOP „Za służbę graniczną" z numerem nadania 138, w pierwszej grupie, w całej formacji, wyróżnionych tą bardzo cenioną odznaką (w pierwszy roku przyznawania tej odznaki). Posiadał również inne odznaczenia: Medal Dziesięciolecia Odzyskania Niepodległości, Medal Pamiątkowy Za Wojnę 1918–1921, Honorową Odznakę 62 pp (przyznawaną *jako wyraz cnoty męstwa i ofiarności stanu żołnierskiego złożony na ołtarzu Ojczyzny)*, Pamiątkową Odznakę Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich, Medal za Długoletnią Służbę, Odznakę Grenadierską i inne. Żonaty z Janiną z d. Trzaskalska. Ślub w Dederkałach Wielkich w 1932 r., która zmarła we Wrześni 27 października 1999 przeżywszy 94 lata. Została pochowana na Cmentarzu Komunalnym we Wrześni. Po tragicznej śmierci męża Jana Rubasa nie wyszła ponownie za mąż. Dzieci: Henryk Stanisław (1932–2001) – technik elektryk; Mirosław Jan (ur. 20 kwietnia 1934) – inżynier mechanik. i Maria Teresa (ur. 7 stycznia 1938) – urzędniczka. Nazwisko Jana Rubasa figuruje na Pomniku Katyńskim we Wrześni oraz na tabliczkach memoratywnych na kościele św. Karola Boromeuszka na Powązkach w Warszawie i w Kaplicy Katyńskiej w Katedrze Polowej WP w Warszawie.

Dokumenty dot. służby w KOP przechowywane w Archiwum Straży Granicznej w Szczecinie ul. Żołnierska 4; Dokumenty i pamiątki w posiadaniu syna Mirosława; M. J. Rubas Powiedzieli że zaraz wróci... (w:) „Mój Ojciec" – Wyd. Instytut Katyński w Polsce, Kraków 1994 str. 119–125; M. J. Rubas, Relacja IV/14Rubas. (w:) Cz. Grzelak Wrzesień 1939 na Kresach w relacjach, Wyd. Neriton, Warszawa 1999 r. str. 332–334; M. J. Rubas Katyńska Lista Strat Polskich Formacji Granicznych, Wyd. Komenda Główna Straży Granicz-

nej, Warszawa 2000 r., str. 138 (Notka biograficzna); Z. Gajowniczek Śladem Zbrodni Katyńskiej, Wyd. Centralne Archiwum MSWiA 1998 r., str. 100 (Notka biograficzna); M. J. Rubas Z Bykowiec do Bykowni. (w:) M. J. Rubas Oni strzegli granic II Rzeczypospolitej–relacje i wspomnienia, Wyd. Stowarzyszenie Weteranów Polskich Formacji Granicznych oraz Wydawnictwo Barwa i Broń, Warszawa 2002 r., str. 112–116; M. J. Rubas Pamięci mego Ojca – wiersz, (w:) Rodowód, Miesięcznik wyd. przez Stowarzyszenie Rodzina Katyńska w Gdyni, nr 4 (16), kwiecień 1997 r. s. 3.

Mirosław Jan Rubas

Rutkowski Napoleon h. Pobóg (1868–1931), ziemianin, kompozytor, filantrop i społecznik. Urodził się 3 stycznia 1868 roku w Podlesiu Kościelnym nieopodal Wągrowca, jako syn ziemianina Mieczysława (1840–1913), weterana Powstania Styczniowego 1963 r. i jego żony Jadwigi Ludwiki z Tuchołków h. Korzbok (1837–1906). Do gimnazjum uczęszczał w Wągrowcu, gdzie w latach 1887–1889 prowadził chór szkolny, w którym śpiewał m. in. Stanisław Przybyszewski. Był członkiem Towarzystwa Tomasza Zana. Po śmierci swego stryja, Ludwika Piotra Rutkowskiego, odziedziczył majątek ziemski w Ławicy. W tym samym roku poślubił swą kuzynkę Elżbietę z Tuchołków

Napoleon Rutkowski

(1851–1903), wdowę po Serafinie Żychlińskim h. Szeliga, która wniosła mu w posagu znaczne dobra, w tym fabrykę cygar „Sulima–Matrapas" w Dreźnie. Był kompozytorem około czterdziestu bardzo swego czasu popularnych pieśni sentymentalnych i utworów salonowych na fortepian, których większość ukazała się drukiem w Poznaniu w latach 1900–1915. Najpopularniejsza z nich, napisana do tekstu Kazimierza Przerwy–Tetmajera, nosiła tytuł *Mów do mnie jeszcze*. Początki bliotekarstwa publicznego w powiecie międzychodzkim, sięgające końca XIX w., należy łączyć z działalnością edukacyjną, prowadzoną przez Napoleona Rutkowskiego, który zorganizował z własnych środków biblioteki polskie w Międzychodzie i Sierakowie. Powołał do życia szkołę polską w Międzychodzie, jednak została ona zamknięta niebawem przez władze pruskie. W 1909 r. zawiązał również w Międzychodzie Polskie Koło Śpiewacze pod wezwaniem św. Cecylii wraz z kwartetem smyczkowym towarzyszącym chórowi. Często osobiście prowadził zespół i dyrygował. W sierpniu 1909 roku przyjął obowiązki Wicepatrona na powiat międzychodzki Kółek Rolniczych. Funkcje tą sprawował do roku 1911, przekazując ją Aleksanrowi Schrantowi – dzierżawcy z Kurnatowic. Z jego inspiracji powstały jeszcze w 1909 roku Kółka Rolnicze w Sierakowie i Lutomku. W 1910 roku wystawił Dom Katolicki dla parafii sierakowskiej, zapewniając w ten sposób bardzo komfortowe warunki działania dla wszystkich rodzących się organizacji polskich. 10 października 1910 r. uczestniczył w utworzeniu Banku Ludowego w Sierakowie, podejmując się następnie funkcji prezesa jego Rady Nadzorczej (w latach 1910–1925). Równo-

cześnie inspirował zawiązanie się Spółdzielni *Rolnik*. Ławica stała się za jego przyczyną znaczącym ośrodkiem kulturalnym w Wielkim Księstwie Poznańskim. Odbywały się tutaj zarówno spotkania towarzyskie, bale i polowania z udziałem najznakomitszych twórców polskich tamtego okresu (Tetmajer, Przybyszewski), jak również przeznaczone dla bardzo szerokiej publiczności koncerty i spektakle z udziałem artystów sceny poznańskiej. Przed 1917 r. został członkiem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk i pozostał nim do swej śmierci. Nie do przecenienia jest rola, jaką odegrał Napoleon Rutkowski podczas Powstania Wielkopolskiego. Był posłem na Sejm Dzielnicowy w Poznaniu w dniach 3–5 grudnia 1918 r. To zaraz po wyzwoleniu Sierakowa, w jego majątku stacjonował oddział powstańczy, w historiografii tamtego okresu zwany *Załogą Ławicką*. W jej skład wchodziły: 2–ga kompania sierakowska, kwilecka drużyna *Wolności*, drużyna jaroszewska, drużyna zębowska, oddział bagaży (czyli strzelców konnych) i część oddziału wronieckiego. Dowódcą jej od 8 stycznia do 26 lutego 1919 r. był aspirant oficerski w randze sierżanta Adam Stefan Kowalczyk (1896–1978), przyszły podpułkownik lotnictwa, kawaler Krzyża Srebrnego Orderu Wojennego Virtuti Militari. Po nim dowodzenie przejął Czesław Konwerski. To właśnie Załoga Ławicka swym nagłym przybyciem i niespodziewanym natarciem przechylała szalę zwycięstwa na stronę sił powstańczych, zarówno w bitwie o Kolno 11 stycznia 1919 r., jak i o Kamionnę 16 stycznia 1919 r., kiedy to przeciwuderzeniem w sile półkompanii powstańczej, na tyły baonu niemieckiego zmusiła go do cofnięcia się z zajętej przezeń Kamionny. 7 lutego 1919 r., już jako 3 kompania I Batalionu Grupy Zachodniej, odrzuciła baon niemiecki, który po zaciętej walce zajął Kolno. Stworzenie warunków dla stacjonowania ludzi, koni i sprzętu było przejawem wybitnego patriotyzmu, odwagi i nie mniej wielkiej hojności właściciela Ławicy – Napoleona Rutkowskiego. Był to fragment znacznie szerszego zjawiska. To w całej Wielkopolsce ciężar wyżywienia oddziałów powstańczych i ich koni, podczas zmagań zbrojnych w styczniu i lutym 1919 r. przejęło w znacznej części patriotyczne polskie ziemiaństwo. Mimo niezmiernie trudnej sytuacji finansowej swego majątku w latach kryzysu ekonomicznego, nie uchylił się od ufundowania kościołowi sierakowskiemu dwóch dzwonów, nazwanych imionami św. Napoleona i św. Elżbiety. Uroczystego poświęcenia dokonał osobiście w niedzielę 20 listopada 1927 r. ks. Prymas August kardynał Hlond. Następstwem tej szczodrobliwości stała się potrzeba sprzedaży Muzeum Narodowemu w Warszawie drogocennych pamiątek rodzinnych jak serwisy i srebra rodowe oraz broni myśliwskiej króla Stanisława Augusta Poniatowskiego i pamiątek po księciu Józefie Poniatowskim – stanowiących największą ozdobę jego kolekcji. Za swe wybitne dokonania na polu walki o polskość Prezydent R. P. przyznał mu w styczniu 1928 r. Złoty Krzyż Zasługi. Zmarł w Ławicy 23 czerwca 1931 r. i spoczął w sierakowskim grobowcu rodzinnym, wystawionym przez siebie w roku 1910.

Wielkopolski Słownik Biograficzny, PWN Warszawa–Poznań 1981, s. 634.; Marian Paluszkiewica, Jerzy Szews, Słownik biograficzny członków tajnych towarzystw gimnazjalnych w Wielkim

Księstwie Poznańskim 1850–1918, Wydawnictwo PTPN 2000, s. 171; Materiały archiwalne Banku Spółdzielczego Pojezierza Międzychodzko–Sierakowskiego w Sierakowie; Irena Kasprowicz i Adam Roliński, Pół wieku Gminnej Spółdzielni w Sierakowie, Warszawa 1962, s. 11; Poczet członków Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk 1857–2007 pod red. A. Pihan–Kijasowej, Poznań 2008, s. 365; Hanna Andrzejewska, Tadeusz Andrzejewski, Patrycja Tomczak, Perła wśród jezior, Poznań 2007, s. 144–146; Monitor Polski nr 12/28 z 16 stycznia 1928, poz. 13; Sierakowskie Zeszyty Historyczne nr 6, s. 116–120.

Jarosław T. Łożyński

Saenger Franciszek Teodor (1878–1940), urodził się 30 stycznia 1878 r. w Kościerzynie, jako syn Teodora i Klementyny z Wysockich. Dyplom lekarza weterynarii uzyskał na Uniwersytecie w Giessen w 1904 r. Podczas I wojny światowej był lekarzem weterynarii w armii niemieckiej, służył na froncie wschodnim. Ranny w bitwie pod Gorlicami, odznaczony pruskim Krzyżem Żelaznym II kl. W czasie powstania wielkopolskiego przebywał w Gnieźnie, gdzie z polecenia Rady Ludowej przejął opiekę nad końmi zdobytymi w koszarach 12 pułku dragonów, które stanowiły podstawę wyposażenia tworzonego przez ppor. Edwarda Grabskiego 3/17 pułku ułanów. W 1920 naczelny lekarz weterynarii w 1, 3 i 4 armii. W 1921 w stopniu ppłk. (starszeństwo 1 czerwca 1919 r.) przeniesiony do rezerwy z przydziałem do kadry OK nr VIII. Lekarz powiatowy w Gnieźnie i Szubinie. Pełnił funkcję ławnika, a potem wiceprezesa Koła Ułanów Siedemnastaków w Gnieźnie. W 1939 r. przeszedł na emeryturę. Pod koniec sierpnia 1939 r. zgłosił swój akces do służby wojskowej w stopniu podpułkownika. Zmobilizowany do OK nr VIII. Do niewoli sowieckiej dostał się w grudniu 1939 r. Osadzony w obozie w Kozielsku. Umieszczony na liście wywózkowej NKWD z 5–9 kwietnia 1940 r. Zamordowany w Katyniu. Pośmiertnie mianowany na stopień pułkownika Wojska Polskiego. Żonaty z Melanią z Kreutzingerów, miał córki Bożenę i Helenę.

Franciszek Teodor Saenger

CAW, AP 12060, Odrz. 21 VI 1938, OOP 2/951; MiD WIH, L. W. 017/2 z IV 1940. Na L. W. rok ur. 1887; Orędownik Urzędowy powiatu Szubińskiego 1929.02.09 R. 10 nr 12; E. Śliwiński – 17 Pułk Ułanów Wielkopolskich wyd. Leszno 2008; Z. Wygocki – Gniezno i powiat gnieźnieński w Powstaniu Wielkopolskim; Rocznik oficerski 1923; Wł. Lutyński – Lista lekarzy weterynarii jeńców obozów w Kozielsku i Starobielsku zamordowanych w Katyniu i Charkowie, Publikacja Starostwa Powiatowego w Nakle nad Notecią wydana z okazji uroczystości odsłonięcia monumentu z tablicami ku pamięci pomordowanych przez sowieckie NKWD w 1940 r.; Kurjer Wielkopolski, Gniezno 20.01.1937 r, nr15; Kurier Wielkopolski, Gniezno 25.01.1938 r, nr19.

Wojciech Sander

Schoen Antoni (1892–1978), urodził się 26 maja 1892 r. w Cerekwicy koło Żnina jako syn Jana Wilhelma (30 czerwca 1842–30 sierpnia 1930) i Teresy z domu Rybak (6 października 1850–10 kwietnia 1938). Ojciec, urodzony w Bruszczewie k/ Śmigla pracował jako owczarz w Cerekwicy. Matka urodziła się w Kcyni i zajmowała się gospodarstwem domowym. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Cerekwicy, po 1910 r. wyemigrował do Niemiec w poszukiwaniu pracy. Pracował w hucie na terenie Westfalii. 15 października 1912 r. został powołany do służby w wojsku pruskim. W okresie od 15 października 1912 r. do 1 września 1914 r. służył w 5 Pułku Grenadierów, a następnie kolejno w służbach wartowniczych: w sztabie 5 Pułku Piechoty (2 września 1914–16 maja 1916), w sztabie Korpusu Generalnego nr V (17 maja–23 września 1916), w sztabie 9 Dywizji Piechoty (24 września 1916–24 kwietnia 1917), w sztabie 5 Dywizji Piechoty (25 kwietnia–31 maja 1917) i w służbie kwatermistrzowskiej (1czerwca 1917–20 grudnia 1918). Awansował do stopnia podoficerskiego i został 1 stycznia 1917 r. odznaczony pruskim Krzyżem Żelaznym II kl. 20 grudnia 1918 r. uzyskał przepustkę i przyjechał do rodzinnej Cerekwicy z zamiarem pozostania w Polsce. 1 stycznia 1919 r. wstąpił ochotniczo do oddziału powstańczego. Służył do 15 stycznia 1919 r. w kompanii żnińskiej m. in. w zwiadzie konnym na froncie północnym, głównie w rejonie Łabiszyna. W okresie od 16 stycznia do 6 maja 1919 r. służył w żandarmerii polowej wojsk powstańczych. Po zaprzestaniu walk powstańczych 7 maja 1919 r. został żołnierzem Wojsk Wielkopolskich (z zaliczeniem służby od 1 stycznia 1919 r.) i nieprzerwanie do 12 lutego 1921 r. służył w 9 Pułku Strzelców Wielkopolskich, przemianowanym 9 lutego 1920 r. na 67 Pułk Piechoty Wielkopolskiej. W ramach tego pułku przebył szlak bojowy na froncie litewsko–białoruskim i w walkach pod Nasielskiem, uczestnicząc w wojnie polsko–bolszewickiej. Od września 1920 r. pełnił służbę na linii demarkacyjnej polsko–litewskiej w rejonie Suwałk. W Wojsku Polskim awansował do stopnia sierżanta. 28 sierpnia 1923 r. został przeniesiony do rezerwy. Po zakończeniu działań wojennych 20 września 1921 r. rozpoczął służbę w Straży Celnej, na strażnicy w Nowym Wiecu koło Skarszewa, niedaleko Starogardu Gdańskiego, skąd 1 sierpnia 1922 r. został przeniesiony do Urzędu Celnego w Miasteczku Krajeńskim. Stałym pracownikiem Straży Granicznej został 1 stycznia 1924 r. Przez wiele lat pracował na posterunku w Jeziorkach k/Piły w stopniu przodownika, będąc komendantem tej placówki. Wykonując sumiennie swoje obowiązki dał się we znaki niemieckim przemytnikom. Mieszkał z rodziną w Miasteczku Krajeńskim (1922–1924), Brzostowie (1924–1932) i Jeziorkach (1932–1939). W sierpniu 1939 r. cała rodzina została ewakuowana do Warszawy. Po wybuchu II wojny światowej zgodnie z otrzymanymi rozkazami dotarł 9 września do Warszawy, a następnie kierował się do Lwowa. 25 września dostał się do niewoli niemieckiej. W dwa dni później został przewie-

Antoni Schoen

ziony do Tarnowa, a po kilku tygodniach zwolniony z obozu. Do Grabówna, gdzie zamieszkiwała jego rodzina wrócił 21 października 1939 r. Został natychmiast aresztowany przez gestapo i zesłany do obozów w Oranienburgu, a 6 września 1940 r. do Dachau, gdzie został więźniem nr 18461. W tym obozie gestapowiec butem wybił mu prawe oko. Po usilnych zabiegach rodziny został jako inwalida zwolniony z Dachau w marcu 1941 r. i wrócił do Grabówna. Do końca wojny pracował tu jako woźnica u nadleśniczego. W styczniu 1945 r. rosyjski żołnierz chciał go zastrzelić po znalezieniu przechowywanego munduru Straży Granicznej. Z uwagi na niemiecko brzmiące nazwisko był w pierwszych miesiącach 1945 r. prześladowany przez Urząd Bezpieczeństwa m. in. przetrzymywano go w piwnicach budynku, gdzie obecnie znajduje się Szkoła Policji w Pile. W tym czasie byli tam również przetrzymywani Niemcy. 15 sierpnia 1945 r. otrzymał przydział dziesięciohektarowego gospodarstwa w Żeleźnicy k/Krajenki i mieszkał tam z rodziną do 1952 r. W 1952 r. przeprowadził się z rodziną do Piły i pracował jako poborca podatkowy. 30 lipca 1957 r. został członkiem Koła Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Pile (leg. nr 27027). Uchwałą Rady Państwa z dnia 11 listopada 1972 r. za udział w Powstaniu Wielkopolskim został awansowany do stopnia podporucznika Wojska Polskiego. W 1922 roku zawarł związek małżeński z Gertrudą z domu Zimna (17 marca 1902–1986) zamieszkałą w Skarszewie koło Starogardu Gdańskiego. Był ojcem pięciorga dzieci. Czworo dzieci urodziło się w Brzostowie: córki Zyta (26 lipca 1924–29 kwietnia 2003, zmarła i została pochowana w Pile) i Łucja (ur. 23 stycznia 1926) oraz synowie: Czesław (ur. 13 maja 1928) z zawodu mechanik samochodowy i Zenon (ur. 30 grudnia 1931), również mechanik samochodowy. Najmłodszy syn Aleksander (ur. 20 kwietnia 1940) z zawodu nauczyciel wychowania fizycznego urodził się w Grabównie. Za zasługi wojenne i wzorową pracę został odznaczony m. in.: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1968), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczymi (1958), Brązowym Krzyżem Zasługi (1930), Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918–1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945 (1972), Odznaką Grunwaldzką (1969). Zmarł w Pile 11 stycznia 1978 r. i został pochowany na miejscowym Cmentarzu Komunalnym, kwat. 8/C–17–15,16. W 1984 r. pochowano w tym grobie jego żonę Gertrudę.

Dokumenty rodzinne udostępnione w lutym 2009 roku przez syna Aleksandra zamieszkałego w Pile.

Wojciech Kicman

Siciński Zygmunt Bolesław (1899–1940), urodził się 28 lipca 1899 r. w Bednarach w pow. poznańskim wschodnim, w rodzinie właściciela majątku w Małachowie w pow. śremskim Macieja i Teodory z Echaustów, uczeń gimnazjum w Poznaniu, 7 klasę ukończył w gimnazjum w Śremie (1917).

Zygmunt Bolesław Siciński

W czerwcu 1917 roku zmobilizowany do armii pruskiej, służył w kompanii telegraficznej, później w artylerii, od lutego 1918 roku w walkach na froncie zachodnim. Po powrocie do Małachowa organizował w okolicznych wsiach gminy Dolsk drużyny Straży Ludowej złożone z ochotników, które do końca grudnia 1918 i na początku stycznia 1919 oswobodziły swoje wsie, rozbrajając policjantów niemieckich, wystawiając patrole strażnicze na drogach i pełniące służbę porządkową. Większość ochotników z tych drużyn wstąpiła niebawem do batalionu śremskiego. 1 stycznia 1919 roku wstąpił do kompani śremskiej i brał udział w walkach na froncie zachodnim pod Zbąszyniem (6–18 stycznia), 3 lutego przeniesiony do 1 Pułku Ułanów Wlkp.; 10 maja mianowany kapralem. Od 22 maja na froncie północnym; 29 czerwca odesłany na kurs do szkoły podoficerskiej 3 Dywizji Piech. w 12 Pułku Strzelców Wlkp., po jego ukończeniu mianowany sierżantem. W okresie od 30 sierpnia 1919 do 7 maja 1920 na froncie litewsko–białoruskim w 12 Pułku Strzelców Wlkp. (od 10 grudnia 1919 – 70 Pułk Piech. Wlkp.). Od 8 maja do 20 sierpnia 1920 w Wielkopolskiej Szkole Podchorążych Piechoty w Bydgoszczy, mianowany podchorążym, 1 września odesłany do Centrum Wyszkolenia Kawalerii w Grudziądzu. Po ukończeniu kursu 30 lipca 1921 wcielony do 15 Pułku Ułanów Poznańskich, gdzie pełnił funkcję dowódcy plutonu, oficera ewidencyjnego i instruktora jazdy konnej w pułkowej szkole podoficerskiej. W 1922 mianowany podporucznikiem kawalerii, ze starszeństwem od 15 lutego 1921. 22 grudnia 1922 przesunięty do szwadronu karabinów maszynowych; 16 lutego 1923 r. awansowany na stopień por., ze starszeństwem od 1 czerwca 1921. 28 września mianowany dowódcą w zastępstwie szwadronu karabinów maszynowych. W maju 1924 skierowany na 5–miesięczny kurs saperski dla młodszych oficerów, a 30 sierpnia 1924 przeniesiony do rezerwy z przydziałem do 15 Pułku Ułanów Poznańskich. Ćwiczenia w tym pułku odbył w 1925 r. i 1928 r. Od 17 lutego do 11 czerwca 1932 na kursie gazowym w Szkole Gazowej w Warszawie, a od 12 do 17 czerwca na praktyce w macierzystym pułku na stanowisku dowódcy plutonu. Był rolnikiem, pracował w majątku Henryka Mańkowskiego w Winnogórze w pow. średzkim, ostatnio w Oporowie w pow. leszczyńskim jako administrator majątku Witolda Dzierżykraj–Morawskiego. W sierpniu 1934 ożenił się z Janiną, córką Witolda Łukowskiego, budowniczego w Śmiglu, w tym małżeństwie urodził się syn Witold. 24 sierpnia 1939 zmobilizowany przez swój pułk i odesłany do ośrodka zapasowego Wielkopolskiej Brygady Kawalerii w Kraśniku, tam mianowany dowódcą plutonu w szwadronie zapasowym 15 p. ułanów. Po zbombardowaniu ośrodka 8 września szwadron opuścił koszary, kierując się na wschód, gdy 17 września w okolicach Kowla dotarła do dowództwa informacja o przekroczeniu granicy przez wojska sowieckie ośrodek, toczący potyczki z bojówkami ukraińskimi, skierował się z powrotem do Kraśnika. 30 września resztki ośrodka zostały otoczone przez oddziały sowieckiego 2 korpusu kawalerii w lasach na północny– wschód od Niska nad Sanem i kapitulowały w rejonie Łomoty–Domostawa. Por. Siciński został osadzony

w obozie w Kozielsku, w styczniu 1940 żona otrzymała od niego list pisany 24 listopada 1939 i kartę pocztową z 22 lutego 1940. Wywieziony z obozu na podstawie listy NKWD nr 015/1 poz. 88 z 6 kwietnia 1940 i zastrzelony w lesie katyńskim. Jego zwłoki wrzucono do dołu oznaczonego później nr. 1. Podczas ekshumacji w kwietniu 1943 wydobyto je z tego dołu, zidentyfikowano, oznaczono nr. AM 298 i pochowano w pierwszej bratniej mogile. Znaleziono przy nich listy i drewniane pudełko do tytoniu wykonane w obozie.

CAW Ap. 9276+10724; Amtliches Material, s. 173; A. Moszyński, Lista katyńska, Londyn 1982, s. 170;15 pułk ułanów poznańskich w obronie ojczyzny 1919–1945. Poznań 1982, s. 36; C. Knoll, O. Matuszewski, Wielkopolska Brygada Kawalerii, Poznań 1988, s. 60; P. Bauer, J. Zielonka, Żołnierska droga przez mękę, Kościan 1990, s. 45, 53; tamże, z. 2, Kościan 1991, s. 29–30; J. Tucholski, Mord w Katyniu, Warszawa 1991, s. 211 (tutaj mylnie: Ośrodek Zapasowy Wileńskiej B. Kawalerii); W. Śmigielski, Gostyńska lista katyńska (w:) Gazeta Gostyńska, R. 1994, nr 19, s. 33; Wojskowy Przegląd Historyczny, R. 1994, nr 3, s. 378; Rozstrzelani w Katyniu, Warszawa 1995, s. 214; Księga pochowanych żołnierzy, Pruszków 1996, s. 325; T. Jeziorowski, List strat 15 pułku ułanów, Poznań 1999, s. 68 (bibliogr.); W. Śmigielski, Śremska lista katyńska (w:) Gazeta Śremska, R. 1995, nr 5, s. 9; Katyń, księga cmentarna, Warszawa 2000, s. 559; W. Śmigielski, Oficerowie 15 pułku ułanów poznańskich w obozach specjalnych NKWD 1939–1940 (w:) Rodowód R. 2004 nr 9, s. 13.

Wojciech Śmigielski

Siemiątkowski Kazimierz Wojciech (1903–1940), urodził się 4 marca 1903 roku w Rogalinie (pow. śremski) w rodzinie Ignacego, ogrodnika w ogrodach hr. Raczyńskich i Napomuceny z Jóźwiaków. Absolwent gimnazjum śremskiego (1923), członek Tow. Tomasza Zana, od 1917 roku gimnazjalnej drużyny harcerskiej *Przemysław* i Polskiej Organizacji Wojskowej Zaboru Pruskiego. 30 grudnia 1918 roku wraz z drużyną harcerską, członkami gniazda TG Sokół i oddziałem Straży Ludowej brał udział w objęciu, następnie ochronie magazynów niemieckich batalionu piechoty oraz pełnił służbę wartowniczą w mieście. W styczniu 1919 zgłosił się do oddziału wojskowego formowanego w Zbrudzewie, przydzielony do sekcji łączności 2 kompanii, złożonej z młodszych ochotników, odesłanej po 15 stycznia na front południowo–zachodni pod Leszno. Uczestniczył w walkach pod Kąkolewem, w bitwie o Rawicz pod Miejską Górką i w starciach oraz potyczkach patroli na linii demarkacyjnej. Sekcja łączności kompanii, złożona z harcerzy *Przemysława* odegrała znaczną rolę w pracach sztabu odcinka frontu w bitwie o Rawicz 6 lutego 1919. Na froncie kompania weszła w skład batalionu *Osieczna* Grupy *Leszno* (od 6 marca, 6 Pułk Strzelców Wlkp.; od 10 grudnia 60 Pułk Piechoty Wlkp.). Do końca czerwca 1919 roku pułk przebywał na froncie, do końca sierpnia w re-

Kazimierz Wojciech Siemiątkowski

jonie Nowego Tomyśla stanowił odwód Dowództwa Głównego. 18 grudnia przeniesiony do rejonu Żnina przygotowywał się do rewindykacji północnej Wielkopolski i Pomorza (styczeń – luty 1920) przyznanych Polsce Traktatem Wersalskim; od marca 1920 na froncie galicyjski, uczestniczył w wojnie polsko– ukraińskiej, w wojnie z Rosją bolszewicką, w bitwie warszawskiej i w Operacji Niemeńskiej. Po wojnie zdemobilizowany, ukończył kurs w Batalionie Podchorążych Rezerwy Piechoty nr 7 w Śremie (1929), przydzielony do 4 Pułku Strzelców Podhalańskich; w 1931 na ćwiczeniach w rezerwie w tym pułku, mianowany ppor. ze starszeństwem od 1 stycznia 1932, wcielony do 70 pp, następnie przeniesiony do 68 pp. Pracował na stanowisku prokurenta w Oddziale w Poznaniu Państwowego Banku Rolnego, żonaty z Joanną Śremską, siostrą Adama Śremskiego, miał syna Jana. W końcu sierpnia 1939 zmobilizowany i odesłany do ośrodka zapasowego 17 Dyw. Piech. w Skierniewicach, w nieznanych okolicznościach dostał się do niewoli sowieckiej, może ok. 23 września w rejonie Kamienia Koszyrskiego lub 28 września pod Tarnogrodem. Przewieziony do obozu przejściowego w Szepietówce, w końcu października 1939 do obozu w Starobielsku. Do rodziny dotarła korespondencja z 22 października z Szepietówki oraz z 29 grudnia 1939 i 24 lutego 1940 ze Starobielska. Na liście oficerów, którzy opuścili obóz oznaczony nr 3032. Wiosną 1940 wywieziony do Charkowa, zastrzelony w piwnicy budynku UNKWD, jego ciało wrzucono do zbiorowego dołu w podmiejskim lesie.

A. Moszyński, Lista katyńska, Londyn 1982, s. 318; Spis absolwentów gimnazjum w Śremie (1989), s. 7; J. Tucholski, Mord w Katyniu, Warszawa 1991, s. 485; T. Kryska–Karski, Straty korpusu oficerskiego, Londyn 1996, s. 373; Księga pochowanych żołnierzy, Pruszków 1996, s. 326; Rozstrzelani w Charkowie, Warszawa 1996, s. 174; M. Paluszkiewicz, J. Szews, Słownik biograficzny członków tajnych towarzystw gimnazjalnych. Poznań 2000, s. 176; Charków, księga cmentarna, Warszawa 2003, s. 481; W. Śmigielski, Krótkie biogramy powstańców wielkopolskich (w:) Rodowód, R. 2004, nr 6, s. 17, 19.

Wojciech Śmigielski

Sierpowski Jan (1890–1980), powstaniec kompanii jutrosińskiej, rolnik z Domachowa. Urodził się 27 grudnia 1890 r. w Katarzynowie, w rodzinie rolniczej Ludwika i Tekli z d. Ponieckiej. Miał dwóch braci: Leona (1892–1970, powstańca wielkopolskiego) i Marcina (1896–1935, powstańca wielkopolskiego) oraz dwie siostry: Jadwigę (1895–1922) i Helenę (1902–1975). Uczęszczał do szkoły powszechnej w Grąbkowie. Dalszą naukę kontynuował w Szkole Rolniczej we Wschowie, odbywając jednocześnie praktyki w majątku w Dłoni. Po zakończeniu edukacji pracował wraz z rodzicami w gospodarstwie rolnym. Wcielony do armii niemieckiej 2 października 1912 r. Służbę pełnił w 4 Pułku Dragonów w Lubiniu

Jan Sieropwski

oraz 1 Pułku Ułanów w Miliczu. Brał udział w I wojnie światowej, walczył na froncie zachodnim w okresie od 2 sierpnia 1914 r. do 14 stycznia 1915 r. oraz na froncie wschodnim w okresie od 17 stycznia 1915 r. do 21 kwietnia 1915 r. Od 26 kwietnia 1915 r. do 19 marca 1916 r. przebywał w szpitalu wojskowym. Służbę zakończył w stopniu kaprala. W dniu 27 grudnia 1918 r. jako ochotnik wstąpił do oddziału Straży Ludowej, przekształconego w kompanię jutrosińską dowodzoną przez Marcelego Szymanowskiego, wchodzącą w skład batalionu jutrosińskiego. Uczestniczył pod dowództwem Franciszka Kolonisty w rozbrajaniu Niemców w Grąbkowie, Góreczkach i Płaczkowie. W szeregach kompanii jutrosińskiej brał udział w powstaniu na terenie powiatu rawickiego pod Jutrosinem, Miejską Górką, Słupią Kapitulną. Ze służby zwolniony 31 marca 1919 r. Po zakończeniu powstania podjął pracę w Piaskach pow. Rawicz, gdzie prowadził szkolenie wojskowe dla miejscowej młodzieży. W 1922 r. zawarł związek małżeński i przeprowadził się do Domachowa, gdzie prowadził gospodarstwo rolne. W okresie międzywojennym aktywnie uczestniczył w życiu społecznym. Był założycielem Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Domachowie, sprawując funkcję zastępcy prezesa miejscowego koła oraz należał do Kółka Rolniczego, pełniąc funkcję wiceprezesa i aktywnie wspierając jego działalność. Po wybuchu II wojny światowej w związku z powstańczą przeszłością znalazł się w grupie trzydziestu Polaków aresztowanych 18 września 1939 r. przez hitlerowców w Krobi i okolicy. Zatrzymani, przetrzymywani byli w podziemiach krobskiego ratusza. Wkrótce piętnastu z nich rozstrzelano. Pozostali, wśród których znalazł się Jan, cudem uniknęli zagłady. Syn Jana, ks. Kazimierz Sierpowski w swych wspomnieniach z 1939 r. zapisał: *„Wśród aresztowanych był mój ojciec. Wiedzieliśmy, że chodziło nie tylko o aresztowanie, ale o coś o wiele gorszego. Rozpoczęło się rozstrzeliwanie aresztowanych. Od jednego miasta czy miasteczka do drugiego jeździła specjalna jednostka niemieckich młokosów, ubranych w zielone mundury, z trupimi czaszkami na czapkach i kołnierzykach, z literami „SS" na rękawach. ... Rozstrzeliwanie miało być publiczne, mieszkańcy miasteczka mieli patrzeć na to tragiczne widowisko. Zrozpaczona Matka zabrała nas, całą gromadę, licząc chyba na litość stojących przy autobusie oprawców, którzy zaczęli robić sobie żarty. Pamiętam tylko ich śmiech, widocznie płacząca z rozpaczy rodzina była dla nich bardzo komiczna. Kazano nam się wynosić. Wycofaliśmy się więc do znajomej rodziny, której ojciec również znajdował się wśród zakładników. Kiedy na rynku rozstrzeliwano, my modliliśmy się do Boga o ich uratowanie. Może po godzinie pod oknami usłyszeliśmy końskie kopyta i ujrzeliśmy wóz z ciałami pomordowanych, jadący na pobliski cmentarz. Zginął ojciec rodziny, u której przebywaliśmy, nasz natomiast ocalał. Pozostałą połowę zakładników dalej więziono".* 13 grudnia 1939 r. w mroźny dzień rodzina została wysiedlona do obozu przejściowego na Świętej Górze w Gostyniu, następnie transportem kolejowym przewieziona do Łodzi, później do Tarnowa. Jan pracował w miejscowym tartaku wraz z synem Krzysztofem, który zginął tragicznie w wypadku. Rodzina wróciła do Domachowa 14 marca 1945 r. W okresie II wojny światowej ukrywał sztandar Towarzystwa Powstańców i Wojaków, który w okresie późniejszym został przeka-

zany do muzeum w Gostyniu. W latach powojennych prowadził gospodarstwo role w Domachowie. Był prześladowany przez ówczesne władze. Na łamach prasy ukazywały się pod jego adresem szykanujące artykuły. Podczas intensywnych prac polowych był przetrzymywany przez Urząd Bezpieczeństwa oraz wielokrotnie przesłuchiwany. Gospodarstwo przekazał w 1968 r. synowi Janowi. Był członkiem ZBoWiD – koło Krobia. Zmarł 21 stycznia 1980 r. w Domachowie. Spoczywa na cmentarzu parafialnym w Domachowie. Związek małżeński zawarł 31 maja 1922 r. z Weroniką Grześkowiak (1896–1985). Miał cztery córki: Urszulę (ur. 1924), Felicję (ur. 1926), Marię (ur. 1935) i Krystynę (ur. 1938) oraz sześciu synów: Zygmunta (ur. 1923), Krzysztofa (1927–1941), Kazimierza (ur. 1929), Michała (1930–1967), Mariana (1932–1932) i Jana (ur. 1933). Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1974), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958), Odznaką Grunwaldzką (1958).

Materiały oraz informacje przekazane przez synów powstańca: Jana Sierpowskiego z Domachowa oraz ks. Kazimierza Sierpowskiego z Kuślina; APL, ZBoWiD – Teczka personalna Jana Sierpowskiego, Sygn. 4013; Archiwum Prezydenta R. P. – wniosek odznaczeniowy Krzyża Kawalerskiego Orderu Odrodzenia Polski, Sygn. 1450/74 oraz Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego Sygn. 626/58; Uchwała Rady Państwa z dnia 30 października 1974 r. Nr 0–1889, s. 4; Uchwała Rady Państwa z dnia 4 listopada 1958 r. Nr O/898, s. 8; Sierpowski M., Sierpowski. Historia Rodu, Warszawa 1989, s. 13; Miałkowski A., Ofiary i zabójcy. Październik 1939, Krobia 2008, s. 21; Ks. Sierpowski K., Wspomnienia nie całkiem kontrolowane, Kuślin 2007; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej, „Wiadomości Jutrosińskie", Nr 115/2010, s. 7; Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej. Materiały Źródłowe, t. X, oprac. A. Grzelak, Bytom 2011; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej 1918 – 1919. Zeszyty Historyczne, cz. 1, Jutrosin 2012, s. 96–97.

Adam Grzelak

Skrzydlewski Henryk (1888–1934), ochotnik grodziskiej kompanii powstańczej. Urodzony 18 stycznia 1888 r. w Grodzisku Wielkopolskim, syn Franciszka i Wiktorii ze Stroińskich. Skrzydlewscy mieszkali początkowo na ulicy Garbary, by później przenieść się do nowego domu na ulicy Nowej (obecnie ul. 1 Maja, przy skrzyżowaniu z ulicą Powstańców Chocieszyńskich – do 1933 roku była to ul. Grąblewska). Najstarszy z czworga rodzeństwa. Trzech jego braci również brało udział w powstaniu wielkopolskim (Tadeusz, Kazimierz, Józef – był jednym z organizatorów powstania na ziemi grodziskiej). Z zawodu budowniczy. Do lata 1911 roku pracował wspólnie z ojcem na budowach. W okresie przed I wojną światową aktywny członek chóru Harmonia oraz Sokoła w Grodzisku. Od jesieni 1911 do 1913 w armii pruskiej, służy w 56 pułku artylerii polowej w Lesznie. Po wybuchu I wojny światowej wcielony ponownie do armii pruskiej, brał udział między innymi w walkach o fort Duomont w bitwie pod Verdun, gdzie wykazał się bohaterstwem. Został za to odznaczony Krzyżem Żelaznym II klasy. Krótko potem został ranny w trakcie bitwy o klasztor Mont Saint Michel. Przebywał na le-

czeniu w Grodzisku, a później pozostał do stycznia 1916 roku jako pisarz w Lesznie. Następnie został skierowany do 5 pułku artylerii ciężkiej w Poznaniu, symulował jednak chorobę psychiczną by uzyskać odroczenie od służby. Do wojska pruskiego już nie wróci, ukrywał się, zmieniając co jakiś czas miejsce pobytu. Od 16 listopada 1918 roku wice przewodniczący Rady Robotników i Żołnierzy w Grodzisku. Jako ochotnik Grodziskiej Kompanii Powstańczej brał udział m. in. w patrolu do Rakoniewic w nocy z 30 na 31 grudnia 1918 roku, gdzie stacjonować miał 10 pułk ułanów sulechowskich. Henryk Skrzydlewski zmarł 26 czerwca 1934 r., zostawiając poślubioną we wrześniu 1918 roku żonę. Spacerując po grodziskim cmentarzu, w niewielkiej odległości od kwatery powstańców wielkopolskich, gdzie spoczywa jego brat Józef – dowódca kolejnych kompanii grodziskich, stoi skromny niepozorny nagrobek z wyrytym napisem: *Henryk Skrzydlewski, powstaniec wielkopolski, budowniczy.*

BK 11055 Kazimierz Skrzydlewski, U progu wolności; BK 11056 Tadeusz Skrzydlewski, Orle szpony nam urosły; BK 12179 Andrzej Lesiński, Szkice z dziejów Grodziska Wlkp. i okolic 1900–1945.

Grzegorz Kubacki

Skrzypczak Ignacy (1880–1959), urodził się 31 lipca 1880 r. w Obrzycku. Syn Franciszka. Tu ukończył szkołę powszechną i pracował jako dróżnik. W latach 1914–1918 służył w armii pruskiej. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego, 5 stycznia 1919 r. wstąpił jako ochotnik w szeregi kompanii czarnkowskiej i brał aktywny udział w obronie Czarnkowa w dniu 8 stycznia 1919 r., alarmując mieszkańców przy pomocy werbla o skradających się do centrum miasta niemieckich żołnierzy. Podczas tych walk został ranny w udo. Po kilku dniach pobytu w szpitalu poruszając się o kulach pełnił funkcję kwatermistrza oddziału. Po zakończeniu walk służył w Wojsku Polskim, z którego został zwolniony 5 marca 1920 r. Odznaczony został Odznaką Związku Powstańców i Wojaków – Powstańcowi Broni Wdzięczna Wielkopolska. Jego udział w Powstaniu Wielkopolskim został zweryfikowany pod nr 920 i potwierdzony Dyplomem Uznania nadanym przez Zarząd Główny Związku Powstańców Wielkopolskich (Poznań 27 grudnia 1948). W latach 1920–1939 pracował jako dróżnik w rejonie drogowym Czarnków. W 1905 r. zawarł związek małżeński z Marianną z domu Winiecka (24 grudnia 1879–2 maja 1955). Był ojcem ośmiorga dzieci, synów: Franciszka (podoficera zawodowego Wojska Polskiego); Stanisława (1919–1977); Waleriana (30 listopada 1922–10 września 1988), zmarłego i pochowanego w Pile; Andrzeja (1926–1947), poszukiwanego przez Urząd Bezpieczeństwa, zmarłego tragicznie oraz Kazimierza (ur. 1913– zaginał po 1939 wzięty do niewoli niemieckiej) oraz córek: Wiktorii (7 grudnia 1905–15 lutego 1955), zmarłej w Pile; Anny (2 lipca 1910–13 września 2003), zmarłej w Bydgoszczy i Walerii

Ignacy Skrzypczak

(4 września 1912–30 czerwca 1982), zmarłej w Szczecinie). Ignacy Skrzypczak mieszkał z rodziną w Czarnkowie przy ul. Wronieckiej. Po wybuchu II wojny światowej został 3 września 1939 r. aresztowany i do końca wojny przebywał w obozie koncentracyjnym, początkowo Sachsenhausen, a następnie Buchenwald, gdzie szczęśliwie doczekał końca wojny. Do Czarnkowa wrócił latem 1945 r. Za zasługi w pracy niepodległościowej Ignacy Skrzypczak został przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 19 czerwca 1938 r. odznaczony Medalem Niepodległości. Był jak cała rodzina niezwykle muzykalny, grywał na wszystkich instrumentach z wyjątkiem akordeonu. Zmarł w Czarnkowie 20 października 1959 r. i został pochowany obok żony na miejscowym cmentarzu parafialnym. Grób już nie istnieje. Ignacy Skrzypczak napisał raport o swoim udziale w walkach o Czarnków, który znajduje się w Archiwum Państwowym w Poznaniu – życiorysy powstańców, teczka 475.

Zofia Barnaś Zofia, Słownik biograficzny Powstańców Wielkopolskiej Ziemi Nadnoteckiej, Czarnków 2011, tu autorka podaje nieco inne dane Ignacego Skrzypczaka, m. in. błędny dzień urodzenia – 27 października oraz informacje że był odznaczony Krzyżem Walecznych i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym; Władysław Pilawski, Ziemia Czarnkowska w walce o wolność 1918–1919, Czarnków 2006, tu autor podaje błędnie jego imię jako Jan a nie prawidłowo Ignacy; Dokumenty i informacje udzielone w lipcu 2010 przez synową Kazimierę Skrzypczak z domu Golik.

Wojciech Kicman

Spojda Marian (1901–1940), urodził się 4 stycznia 1901 roku w Poznaniu, w rodzinie kelnera Piotra i Jadwigi z Przybylskich. Ukończył sześć klas Gimnazjum św. Marii Magdaleny (1911), następnie uczył się w szkole rolniczej w Bojanowie. 28 grudnia 1918 roku wstąpił do oddziału kawalerii powstańczej, Konnych Strzelców Straży Miasta Poznania (od 29 stycznia 1919 – 1 Pułk Ułanów Wlkp.) brał udział w zdobyciu stacji lotniczej w Ławicy (6 stycznia 1919), w boju z pociągiem pancernym pod Rynarzewem (10 stycznia 1919), w bitwie o Szubie (11 stycznia). Do 15 stycznia przebywał na froncie północnym, następnie w szwadronie w koszarach w Poznaniu; 10 stycznia przeniesiony do 1 Batalionu Telegrafistów Wielkopolskich (od marca 1919 – 7 Batalion Telegraficzny) przydzielony do 1 kompanii (od 10 grudnia 1919 – 15 Kompania Telegraficzna) i skierowany na front północny, do rejonu Wągrowca, Żnina i Kcyni celem organizowania łączności dla 2 Dyw. Strzelców Wlkp. (nast. 15 Dyw. Piech. Wlkp.). Od marca 1920 roku na froncie litewsko–białoruskim nadal w 15 Komp. Telegraficznej 15 Dyw. Piech.; we wrześniu odesłany na kurs w Szkole Podchorążych Piechoty w Warszawie. 18 grudnia 1920 roku mianowany kapralem i odkomenderowany do Szkoły Podchorążych Wojsk Łączności w Zegrzu, którą ukończył 14 maja 1921. Mianowany ppor. ze starszeństwem od 1 czerwca 1921 i przydzielony do 2 Pułku Łączności w Jarosławiu, następnie instruktor w Centralnej Szkole Podoficerskiej Wojsk Łączności w Zegrzu; 28 sierpnia 1921 roku przeniesiony do Centrum Wyszkolenia Służby Łączności DOG Poznań jako instruktor. We wrześniu wcielony razem z 7 Batalionem Łączności do 3 Pułku

wojsk Łączności w Grudziądzu, następnie do 3 Pułku Lotniczego w Ławicy; w lutym 1923 roku bezterminowo urlopowany, odznaczony Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich, pracował jako urzędnik bankowy. Znany, wybitny sportowiec, piłkarz, grający w klubach poznańskich, *KS Posnania* (1915–1916) i *KS Warta* (1916–1929), uczestnik wszystkich pięciu finałów mistrzostw Polski (1921–1926), mistrz Polski (1929), uczestnik igrzysk olimpijskich w Paryżu (1924), reprezentant Polski w 14 meczach międzypaństwowych (1922–1928), trener *KS Legia* w Poznaniu (1930), *KS Warta* (1931), Polskiego Związku Piłki Nożnej (od 1933), asystent kapitana związkowego podczas mistrzostw świata w 1938 we Francji. Członek komitetu miejskiego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Sportowego, był żonaty, miał córkę. W latach1926, 1930, 1931 i 1935 odbył ćwiczenia w pułku radiotelegraficznym w Warszawie w charakterze dowódcy plutonu telegraficznego. W 1935 roku przeniesiony do 7 Batalionu Telegraficznego, skierowany na ćwiczenia do kompanii telegraficznej 10 Dyw. Piech. w Łodzi. W końcu sierpnia 1939 roku zmobilizowany do 6 Batalionu Telegraficznego w Jarosławiu, 19 września w miejscowości Lackie Szlacheckie w pow. tłumackim z wycofującym się Ośrodkiem Zapasowym Telegraficznym *Jarosław*, otoczonym przez czołgi 23 sowieckiej brygady pancernej, dostał się do niewoli i był przetrzymywany w obozie w Kozielsku. Wywieziony na podstawie listy NKWD nr 035/1 poz. 95 z 16 kwietnia 1940 i zastrzelony w lesie katyńskim. Podczas ekshumacji w 1943 zidentyfikowany, oznaczony nr AM 3624 i pochowany w bratniej mogile na nowo zbudowanym cmentarzu. Przy zwłokach znaleziono wojskowy znak identyfikacyjny, dowód osobisty i dwie legitymacje wydane przez Polski Związek Piłki Nożnej dla członka KS *Warta* i przez Komitet Miejski w Poznaniu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego.

Amtliches Material, s. 260; A. Moszyński, Lista katyńska, Londyn 1982, s. 178; Z. Zakrzewski, Przechadzki po Poznaniu lat międzywojennych, Warszawa 1983, s. 250; R. Wryk, Straty osobowe i materialne sportu wielkopolskiego w latach 1939–1945 (w:) Kronika Wielkopolski, R. 1986, nr 1, s. 21; J. Tucholski, Mord w Katyniu. Warszawa 1991, s. 218; B. Muszyński, Przerwany bieg, Warszawa b. r. w. (ok. 1993), s. 141–143 (fot.); W. Sołecki, Jarosławianie na listach katyńskich (w:) Stowarzyszenie Miłośników Jarosławia Rocznik, R. 1994, T. 12, s. 175; A. Białobłocki, Absolwenci Gimnazjum i Liceum świętej Marii Magdaleny w Poznaniu, Poznań 1995, s. 193; Rozstrzelani w Katyniu, Warszawa 1995, s. 224; Księga pochowanych żołnierzy, Pruszków 1996, s. 341; Wojskowy Przegląd Historyczny, R. 1996, nr 2, s. 269 (fot.); T. Mikulski, Biogramy jeńców, Wrocław 1999, s. 403–404 (fot.), B. Muszyński, Księga sportowców polskich, Warszawa 1999, s. 268–269 (fot., bibliogr.); Katyń, Księga cmentarna, Warszawa 2000, s. 587 (fot.); W. Półchłopek, Wybitni przedstawiciele polskiego sportu w niemieckich i radzieckich obozach jeńców (w:) Łombinowicki Rocznik Muzealny, R. 2001, T. 24, s. 64; A. Białobłocki, Lista poległych, zamordowanych i zaginionych (w:) Szkoła św. Marii Magdaleny w Poznaniu, Poznań 2002, s. 282; Polski słownik biograficzny, T. 41, z. 1, Warszawa 2002, s. 154–155 (bibliogr.); W. Pół-

chłopek, Wychowanie fizyczne i sport żołnierzy polskich w obozach jenieckich Wehrmachtu i NKWD 1939–1945, Opole 2003; R. Wryk, Sport olimpijski w Polsce 1919–1939, Biogramy olimpijczyków, Poznań 2006, s. 354–355 (fot., bibliogr.).

Wojciech Śmigielski

Stahr Władysław (1892–1940), urodził się 7 marca 1892 roku w Grodzisku Wlkp., w rodzinie mistrza kowalskiego Adama, i Teofili z Kierczyńskich. Absolwent miejscowej szkoły elementarnej, uczeń gimnazjum w Grodzisku (1902–1906) i we Wschowie (1906 –1908), absolwent Gimnazjum w Śremie (1909), uczeń i pomocnik w drogerii w Pelplinie. 12 października 1914 roku wcielony do pułku piechoty w Głogowie; od 1 czerwca 1915 roku do października 1916 roku na froncie wschodnim, następnie na zachodnim. Jesienią 1917 roku odznaczony Krzyżem Żelaznym II kl., 22 grudnia 1918 zwolniony z wojska w stopniu kaprala. Po powrocie do domu wstąpił do grodziskiej kompanii Służby Straży i Bezpieczeństwa, przekształconej 27 grudnia w grodziską kompanię powstańczą, został dowódcą drużyny, walczył na odcinku wolsztyńskim frontu zachodniego pod Rakoniewicami (4 stycznia 1919), Wolsztynem (5 stycznia) i Kopanicą (10 stycznia). 7–10 stycznia podczas koncentracji drużyn powstańczych w Wolsztynie dokonano ich podziału na kompanie i plutony i sformowano z nich 4 batalion frontu zachodniego. Oddział kaprala Stahra wcielono do 12 kompanii złożonej z oddziałów z Wielkich Łęk, Kamieńca, Parzęczewa, Wroniaw i Solca. W okresie od 10 do –29 stycznia 1919 roku kompania obsadzała odcinek frontu od Wielkiego Grójca do Solca; 15 lutego uczestniczyła w walkach pod Wielkim Grójcem. Po zmianach organizacyjnych frontów wielkopolskich 12 kompania została włączona 7 marca do III batalionu 2 Pułku Strzelców Wlkp. (od 10 lutego 1919 roku 56 Pułk Piechoty Wlkp.), 1 czerwca mianowany sierżantem i aspirantem oficerskim, dowodził nią do lipca 1919. 27 sierpnia pułk odszedł z frontu na koncentrację w rejonie Kościana i Śmigla, tam uzupełnił wyposażenie i 5–7 września wyruszył transportem kolejowym na front litewsko–białoruskim; od 19 września walczył w akcji na Płock, od 2 października w Bobrujsku. 17 marca 1920 roku w boju pod Jakimowską Słobodą 3 batalion odrzucił kilka pułków piechoty rosyjskiej do rz. Berezyny i wziął do niewoli około 900 jeńców, ponadto bolszewicy stracili około tysiąca poległych i tych, którzy podczas ucieczki utonęli w rzece. Dowódca 14 Dyw. Piech. Wlkp. udzielił dowódcy III batalionu, kpt. Stanisławowi Siudzie, specjalnej pochwały. 1 lipca 1920 roku sierż. Star mianowany ppor., został przeniesiony do 159 Pułku Piech. Wlkp.(od 5 marca 1921 roku – 74 pp) na stanowisko dowódcy kompanii. W ramach VII Brygady Rez. uczestniczył w walkach pod Dębem i Zegrzem (7 sierpnia). Po przejściu wojska na stopę pokojową skierowany na kurs dowódców kompanii (maj–październik 1921), mianowany por., awansowany na

Władysław Stahr

stopień kpt. ze starszeństwem od 1 lipca 1923 i przeniesiony na stanowisko dowódcy plutonu pionierów w 56 Pułku Piech. Wlkp. Od 1 października 1923 roku do 29 lutego 1924 roku na kursie w Szkole Podchorążych w Warszawie, a od 1 marca do 30 września 1924 roku na stażu w 7 Pułku Saperów w Poznaniu. Następnie od 1 maja 1929 roku do 30 września 1931 roku oficer materiałowy w 56 pp. 1 października przeniesiony do PKU w Nisku, początkowo pracował na stanowisku kierownika referatu, później do września 1939 roku zastępcy komendanta. Odznaczony: Krzyżem Walecznych, Srebrnym Krzyżem Zasługi i medalami: Za Wojnę 1918–1921, Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości i Brązowym Za Długoletnią Służbę. Żonaty z Marią Jędrzejczakówną, miał syna Edmunda. Po 17 września 1939 roku w nieznanych okolicznościach dostał się do niewoli sowieckiej i był osadzony w obozie w Kozielsku, skąd do rodziny dotarły trzy listy. Wywieziony z obozu na podstawie listy NKWD z 2 kwietnia 1940 roku poz. 67 i zastrzelony w lesie katyńskim. W 1943 podczas ekshumacji zidentyfikowany, oznaczony nr AM 2178 i pochowany w bratniej mogile, prawdopodobnie czwartej, na nowo zbudowanym cmentarzu. Przy zwłokach znaleziono książeczkę służby oficera, listy i świadectwo szczepienia w obozie.

Z. Wygocki, Zarys organizacji jednostek bojowych na terenie Grupy Zachodniej (w:) Materiały do Historii Powstania Wielkopolskiego 1918/19, R. 1938, z. 1, s. 17; Amtliches Material, s. 225; A. Moszyński, Lista katyńska, Londyn 1982, s. 178; Grodzisk Wielkopolski, Zarys dziejów, Grodzisk Wlkp. 1990, s. 91, 186; Wojskowy Przegląd Historyczny R. 1990, z. 1–2, s. 426–427 (fot.); J. Tucholski, Mord w Katyniu, Warszawa 1991, s. 218; J. Myjak, Katyń. Przerwane życiorysy, Sandomierz 1995, s. 23 (tam mylnie: Walczył w Legionach); Rozstrzelani w Katyniu, Warszawa 1995, s. 225; Księga pochowanych żołnierzy, Pruszków 1966, s. 343; W. Śmigielski, Władysław Stahr (w:) Gazeta Śremska, R. 1999, nr 5, s. 9; Katyń, Księga cmentarna, Warszawa 2000, s. 589 (fot.).

Wojciech Śmigielski

Stańko Adolf (1883–1939), kupiec i przemysłowiec. Urodził się 9 czerwca 1883 r. w Górze (parafia Sieraków), w rodzinie Michała i Marianny Gryniewicz. Po ukończeniu Szkoły Katolickiej w Sierakowie został wysłany na naukę zawodu kupieckiego do Poznania i Berlina. Uzyskał równocześnie kwalifikacje destylatora. Powrócił do Sierakowa w roku 1905 i za zarobione pieniądze nabył nieruchomość przy Rynku 5, a wraz z nią małe gospodarstwo rolne. Był jednym z założycieli Towarzystwa Gimnastycznego *Sokół* (1908), Banku Ludowego (sprawował w nim funkcję sekretarza Rady Nadzorczej w latach 1910–1929) i Spółdzielni Rolnik w Sierakowie (1910). Latem 1914 r. wcielony został do wojska niemieckiego, walczył na froncie wschodnim, gdzie dosłużył się stopnia kaprala. Po powrocie do do-

Adolf Stańko

mu, w listopadzie 1918 r., natychmiast przystąpił do pracy konspiracyjnej. W Radzie Ludowej w Sierakowie pełnił funkcję szefa sztabu. Organizował tajne zebrania. W momencie wyzwolenia miasta 8 stycznia 1919 r. wszedł w skład Rady Magistrackiej, gdzie powierzono mu obowiązki szefa służb werbunkowych. Równocześnie objął urząd zastępcy burmistrza, który sprawował społecznie z przerwami przez 20 lat. W latach późniejszych był czynny w organizowaniu i prowadzeniu Towarzystwa Powstańców i Wojaków. Z sukcesem prowadził swą działalność gospodarczą (sklepy, hurtownia tytoniowa, mleczarnia, młyn, gospodarstwo rolne). W 1928 roku postawił nową kamienicę na miejscu starego parterowego domu przy Rynku 5 oraz zmodernizował mleczarnię i młyn przy ul. Dworcowej 5 (1935). Aktywność jego w ostatnich latach życia poważnie ograniczały liczne choroby, będące następstwem warunków frontowych podczas I wojny światowej. Dbał o staranne wykształcenie swych dzieci. Najstarsi synowie: Franciszek i Albin ukończyli Akademię Handlową w Warszawie i przejęli prowadzenie przedsiębiorstwa rodzinnego, Konrad studiował na Wydziale Mechanicznym Politechniki Warszawskiej, Wacława ukończyła Konserwatorium Muzyczne w Poznaniu w klasie fortepianu, a Urszula Wydział Historyczny Uniwersytetu Poznańskiego. Adolf Stańko odznaczony został Srebrnym Krzyżem Zasługi i Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich. Zmarł 26 czerwcu 1939 r. Spoczął w grobowcu rodzinnym na sierakowskim cmentarzu parafialnym. Pogrzeb śp. Adolfa Stańko był ostatnim przed wybuchem II wojny światowej bardzo licznym zgromadzeniem mieszkańców miasta, zarówno o wymiarze patriotycznym jak i ludzkim. Uczestniczyły w nim liczne poczty sztandarowe, reprezentacje władz powiatowych i miejskich, duchowieństwo, towarzysze walki, przedstawiciele kupiectwa wielkopolskiego i przemysłowców, współmieszkańcy. Jego bezkompromisowa działalność, szczególnie na gruncie patriotycznym i niepodległościowym, zrodziła również wielu zagorzałych wrogów, głównie pośród niemieckiej społeczności miasta i powiatu. Dowodem na to było umieszczenie Jego nazwiska na czele listy proskrypcyjnej, przygotowywanej przez nazistów, na długo przed wkroczeniem Wehrmachtu. Paradoksalnie przedwczesna śmierć uchroniła go przed kaźnią w hitlerowskich. 5 lutego 1907 r. poślubił Alwinę Hoffmann (1882–1947), córkę kowala Ambrożego i Anny Gromadeckiej. Z małżeństwa tego urodziło się sześcioro dzieci: Franciszek (1907–1970), Albin (1909–1939), Wacława zamężna Sakowska (1910–1983), Irena (1911–1939), Urszula zamężna Łożyńska (1913–1989) i Konrad (1914–1987).

Portret z roku 1907, Arch. Rodzinne; Odpis skrócony aktu małżeństwa nr 24/1907, Parafialna Księga Małżeństw str. 53 poz. 19; Pośmiertny artykuł prasowy – Poznań, czerwiec 1939 r.; Materiały do wystawy 100 lat Banku Spółdzielczego Pojezierza Międzychodzko–Sierakowskiego w Sierakowie, Sieraków 10 września 2010 r.; Irena Kasprowicz, Adam Roliński, Pół wieku Gminnej Spółdzielni w Sierakowie, Zakład Wydawniczy CRS, Warszawa 1962, str. 12; wspomnienia powstańców m. in.: Feliksa Myszkowskiego i Szczepana Grasia; Karta Zgonu z 26.06.1939 r. z podpisem dr Floriana Spychalskiego; Odpis skrócony aktu zgonu nr 36/1939;

Wpisy do Parafialnej Księgi Zmarłych; Księgi chrztów (Liber Baptisatorum 1900–1926) parafii sierakowskiej; odpisy USC, Sierakowskie Zeszyty Historyczne nr 3, s. 10–11, nr 6, s. 122–125.

Jarosław T. Łożyński

Sterna Jan (1890–1942), właściciel sprzętu rybackiego i dzierżawca jeziora w Strykowie. Urodził się 27 maja 1890 roku w Dłużynie, w rodzinie rybaka Józefa i Marianny z domu Marciniak. 30 grudnia 1918 roku wstąpił do oddziału powstańczego w Śmiglu, którego dowódcą był porucznik Okomski. Brał udział w walkach pod Lesznem, Jabłonną i Włoszakowicami. Później uczestniczył w wojnie 1920 roku. Po demobilizacji, wrócił do domu i do chwili aresztowania przez Niemców prowadził połowy ryb z pomocą jednego pracownika. Po wybuchu II wojny światowej przystąpił do ruchu oporu, działającego na terenie gminy Stęszew. Na skutek donosu, w lutym 1942 roku aresztowano członków tajnej organizacji, z czego pięciu zostało zgilotynowanych 21 sierpnia 1942 roku w więzieniu przy ul. Młyńskiej w Poznaniu. W grupie tej był również Jan Sterna. W 1922 roku zawarł związek małżeński z Marią Dodot. Z tego związku urodziły się dzieci: Janina (ur. 1922), Marian (ur. 1924), Emilia (ur. 1926), Edmund (7 listopada 1928–21 listopada 1952), za działalność niepodległościową w Polskiej Organizacji Podziemnej *Wolność*, wyrokiem Wojskowego Sądu Rejonowego w Gdańsku skazany na karę śmierci przez rozstrzelanie; wyrok wykonano w więzieniu w Gdańsku; pochowany prawdopodobnie na Cmentarzu Komunalnym Srebrzysko w Gdańsku; zrehabilitowany 19 grudnia 1991 roku wyrokiem Sądu Pomorskiego Okręgu Wojskowego w Bydgoszczy; Halina (ur. 1930) i Jan (ur. 1933). Żona zmarła 28 stycznia 1987 roku w Strykowie, pochowana została na miejscowym cmentarzu parafialnym.

Informacje i pamiątki rodziny; Instytut Pamięci Narodowej, Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Oddział Edukacji Publicznej w Gdańsku, Indeks represjonowanych w PRL z powodów politycznych, Kwestionariusz osoby represjonowanej nr Gd/WSR/0170; Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie; Semków Piotr, Marynarze w powojennej konspiracji. Polska Organizacja Podziemna „Wolność" (kopia artykułu w zbiorach autora); Hałagida Igor, Edmund Sterna (1928–1952), (w:) Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny, przewodniczący Komitetu Redakcyjnego Janusz Kurtyka, Tom II, Instytut Pamięci Narodowej– Komisja Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu, Kraków–Warszawa–Wrocław 2004, s. 499–500, tu fotografia; Czerwiński Bogdan, Sterna Jan (1890–1942), (w:) Powstańcy Wielkopolscy. Biogramy uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918–1919. Redakcja naukowa Bogusław Polak, Tom II, Poznań 2006, s. 191.

Bogdan Czerwiński

Stołowski Ignacy (1901–2001), urodził się 26 czerwca 1901 r. w Bieżanowie pow. Środa. W połowie lutego 1919 r. powołany został w skład 4 kompanii powstańczej batalionu średzkiego. Pod dowództwem aspiranta oficerskiego Ignacego Nowaka 4 kompania skiero-

wana została na Front Północny Powstania Wielkopolskiego w rejon Kcyni i obsadziła pododcinek Ludwikowo–Paterek trwając na nim aż do zakończenia działań zbrojnych tj. do 18 lutego 1919 r. Po zakończonych działaniach powstańczych 4 kompania weszła w skład; początkowo 8 Pułku Strzelców Wielkopolskich a następnie 62 pułku piechoty. Po przeszkoleniu w Bydgoszczy trafił na Front Wschodni w rejon Berezyny, walczył także na Litwie. Od 1931 r. mieszkał w Środzie. W 1939 r. zmobilizowany trafił do batalionu wartowniczego w Gnieźnie i walczył na froncie w okolicach Warszawy. Po wojnie, aż do emerytury był pracował PKP. Żonaty, w związku małżeńskim przeżył 63 lata, miał czworo dzieci, doczekał się trojga wnuków, czworga prawnuków i jednego praprawnuka. Odznaczony Krzyżem Oficerskim i Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem Za Warszawę, Medalem Za Udział w Wojnie Obronnej 1939, odznaką Za Zasługi w Rozwoju Województwa Poznańskiego. W 80–tą rocznicę wybuchu Powstania Wielkopolskiego otrzymał z rąk premiera Rzeczypospolitej pamiątkową szablę. 10 listopada 2000 r. otrzymał z rąk burmistrza M. Jackowa medal „Ad valorem" przyznany przez Radę Miejską w Środzie Wlkp. Zmarł 1 stycznia 2001 w Środzie Wielkopolskiej, pochowany na Kwaterze Powstańców Wielkopolskich 4 stycznia 2001 r. jako ostatni ze średzkich Powstańców. Jego nazwisko figuruje na tablicy pamiątkowej Powstańcy Wielkopolscy 1918–1919 odsłoniętej na Kwaterze Powstańców Wielkopolskich w 2005 r.

Biogram opracowano na podstawie: Gazeta Średzka z 4 stycznia 2001 r., Ziemia Średzka w dobie Powstania Wielkopolskiego 1918–1919 pod red. J. Karwata 2009 r.

Maria Mielcarzewicz, Remigiusz Nowak

Szajkowski Bartłomiej (1877–1967), członek Powiatowej Rady Ludowej w Poznaniu. Urodził się 27 sierpnia 1877 roku w Konarzewie (gmina Dopiewo, powiat poznański), w rodzinie rolnika Józefa i Elżbiety z domu Matuszewska. Ukończył szkołę powszechną w Konarzewie. W latach 1895–1997 odbywał służbę wojskową w armii pruskiej. Po powrocie z wojska wyjechał do Berlina, gdzie pracował jako tramwajarz. W 1906 roku wrócił do Konarzewa na wezwanie ojca, który przekazał mu swoje gospodarstwo. Był współzałożycielem Kółka Rolniczego w Konarzewie. Po wybuchu I wojny światowej został powołany do wojska pruskiego i brał udział w działaniach wojennych początkowo na froncie wschodnim, później na froncie zachodnim we Francji. 12 listopad 1918 roku został wybrany w skład Powiatowej Rady Ludowej w Poznaniu. Z okręgu Dopiewo w skład Rady weszli jeszcze: Piotr Strzykała z Więckowic, Andrzej Kopa z Trzcielina, ksiądz Stanisław Kozierowski ze Skórzewa, Jan Szymański z Dopiewa oraz Aleksander Jordan z Chomęcic. W okresie międzywojen-

Bartłomiej Szajkowski

nym pracował w swoim gospodarstwie rolnym i udzielał się społecznie. Podczas okupacji hitlerowskiej, wraz z rodziną został wysiedlony ze swojego gospodarstwa i początkowo zamieszkał w Pawłówku (gmina Buk), później w Dopiewie. Po zakończeniu II wojny światowej wrócił do Konarzewa i wzorowo prowadził swoje gospodarstwo rolne, do chwili przekazania go synowi Leonowi w 1949 roku. Zmarł 24 lutego 1967 roku w Konarzewie i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym (grób nie zachował się). W 1907 roku w kościele parafialnym w Komornikach zawarł związek małżeński z Marianną z domu Kurkowiak, córką rolnika z Plewisk. Żona zmarła 21 lutego 1967 roku. Pogrzeb obojga małżonków odbył się tego samego dnia na cmentarzu parafialny m w Konarzewie. Z małżeństwa Marianny i Bartłomieja urodziło się siedmioro dzieci: Cecylia (1908–1944); Bartłomiej Leon (1910–?), rolnik następca Bartłomieja (seniora); Stanisław (1911–1946); Władysław (1911–?), rzeźnik, pracował w Poznaniu; Jan (1918–?), inżynier, nauczyciel Technikum Budowlanego w Iławie; Maria (ur. 1919), ma 92 lata i mieszka w Poznaniu (lipiec 2012); Marian (1923–?), pracownik PKP w Poznaniu. Brak informacji na temat posiadanych odznaczeń.

Kopa A., Udział powiatu zachodniopoznańskiego w Powstaniu Wielkopolskim w roku 1918/1919, Poznań 1928; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918–1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010; dokumenty i pamiątki ze zbiorów rodziny.

Marianna Wojtasz

Szpręga Augustyn (1896–po 1939), komendant IV (Kaszubskiego) okręgu Organizacji Wojskowej Pomorze. Ur. 9 kwietnia 1896 r. w rodzinie rzemieślnika Jana i Marii z d. Niemczyk, mieszkających w Czersku. W 1906 r. uczestniczył w strajku szkolnym, za co pruskie władze oświatowe odmówiły mu przyjęcia do szkoły średniej. Uczył się rzemiosła – budownictwa drogowego. Rodzice wysłali go do Niemiec, gdzie uczęszczał do szkoły zawodowej, równocześnie pracując. W 1914 r. wrócił do rodzinnej miejscowości. Wskutek donosów wójta niemieckiego przed uzyskaniem wieku poborowego powołany został do armii niemieckiej. W rejestrach policji rodzina Szpręgów uchodziła za „państwowo niepewną". Po rocznej służbie odkomenderowany został do oddziału technicznego Wielkiego Sztabu Generalnego, a po ukończeniu kursów wysłany do Królewskiej Wyższej Szkoły Budowlanej i Pomiarów w Starogardzie. Uzyskanie dyplomu uniemożliwił wybuch rewolucji w Niemczech. Po powrocie do domu Szpręga powołany został w skład Podkomisariatu Naczelnej Rady Ludowej w Gdańsku. Powierzono mu zorganizowanie Organizacji wojskowej Pomorze w pow. kaszubskich. Został mianowany komendantem dzielnicy kaszubskiej, a później dodatkowo–Naczelnikiem Wydziału Straży Ludowych i OWP. Według dr. F. Kręckiego Szpręga „Pod względem konspiracyjnym położył niemałe zasługi około rozbudzenia konspiracyjno–narodowego na Kaszubach. W pracy tej wykazał niezwykłą odwagę osobistą, energię i zdolności". Za czyny te odznaczony VM 5 kl. nr 7645. Po zakończeniu operacji rewindykacyjnej mianowany został Komisarzem dla przejęcia dróg, szos oraz mienia samorządowego. Następnie w Staro-

stwie Krajowym objął Wydział Robót Publicznych. W 1923 r. usamodzielnił się, uruchamiając Zakład Kartograficzny, który wkrótce zlikwidował wskutek braku zleceń. Powołany został na Budowniczego Powiatowego i kierownika Zarządu Drogowego w Sępolnie. W 1928 objął stanowisko kierownika tamtejszych Zakładów Przemysłu Drzewnego. Przedsiębiorstwo zbankrutowało w latach kryzysu. Zm. po 1939. Odznaczony także Krzyżem Niepodległości.

CAW, Virtuti Militari 47–3742, Krzyż Niepodległości, t. 108; S. i T. Grygierowie: Polityczne i wojskowe kontakty Wielkopolski i Pomorza w latach 1918 – 1919, (Materiały z II Ogólnopolskiego Seminarium Historyków Powstania Wielkopolskiego, Kościan 2 II 1973 r. pod red. Z. Grota i J. Witkowskiego) Kościan 1977, s. 26 – 56.

Bogusław Polak

Szrant (Schrant) Aleksander (ok. 1880–?), rolnik, dzierżawca majętności Kurnatowice. Urodzony około roku 1880. W młodości Członek Towarzystwa Tomasza Zana w Gimnazjum w Ostrowie Wlkp. (po 1894 r.). Przed rokiem 1910 objął dzierżawę majętności Kurnatowice (553 ha) w dobrach Hektora hr. Kwileckiego. Czołowy organizator instytucji polskich w powiecie międzychodzkim. Wicepatron Kółek Rolniczych, prezes Kółka Rolniczego w Sierakowie, członek pierwszego zarządu Spółdzielni *Rolnik* w Sierakowie, członek zarządu TCL na powiat międzychodzki i skwierzyński. Zaangażowany w przygotowania i wspieranie Powstania Wielkopolskiego, głównie na polu aprowizacyjnym i organizacyjnym. Po roku 1920 nabył na własność majątek Gozdanin, (ok. 500 ha), który utrzymał do początku lat 30–tych. Równocześnie posiadał, zakupiony w roku 1926 od hrabiny Izabeli Tyszkiewiczównej–Łohojskiej h. Leliwa, majątek Niewierz (w pow. szamotulskim) (277 ha). Od połowy lat 20–tych XX w. występował również jako dzierżawca od Skarbu Państwa Polskiego, majętności Bolewice (w pow. nowotomyskim), której łączny areał użytków rolnych wynosił 535 ha. Majątek posiadał gorzelnię i suszarnię, a specjalizował się w produkcji uznanych odmian ziemniaków i nasion buraków cukrowych. Mimo usilnych poszukiwań dalsze losy życiowe Aleksandra Szranta i jego rodziny nie zostały ustalone. Ożeniony był z Jadwigą Tadrzyńską, córką Kazimierza i Stanisławy z Jachimowiczów. Dzieci: Halina Wanda (1910–2002 w Szczecinku), Janina Maria (ur. 1911), Maria Aleksandra (ur. 1917).

Marian Paluszkiewicz, Jerzy Szews, Słownik biograficzny członków tajnych towarzystw gimnazjalnych w Wielkim Księstwie Poznańskim 1850–1918, Wydawnictwo PTPN 2000, s. 195; Rocznik Kółek Rolniczo–Włościańskich w Wielkim Księstwie Poznańskim, T. XXXIX, Poznań 1913, s. 64–67; Rocznik Kółek Rolniczo–Włościańskich w Wielkim Księstwie Poznańskim, T. XXXVI, Poznań 1910; Irena Kasprowicz, Adam Roliński, Pół wieku Gminnej Spółdzielni w Sierakowie, Warszawa 1962, s. 11; Przegląd Oświatowy. Miesięcznik Towarzystwa Czytelni Ludowych w Poznaniu. 1919 R. 14 z. 1, s. 8–9; List proboszcza parafii sierakowskiej do starosty międzychodzkiego, z dnia 21 lipca 1927 r., w zasobach Archiwum Państwowego Poznań, nr 4616, sygn. 336; Złota Księga

ziemiaństwa polskiego poświęcona kulturze i wytwórczości rolnej. Wielkopolska, Warszawa 1929, s. 102–103 i www.wtg–gniazdo.org.; Opis majętności Niewierz, (www. spduszniki. net/niewierz) i Księga adresowa gospodarstw rolnych województwa poznańskiego, Poznań, Biuro Ogłoszeń Par, 1926, s. 341–342; Pismo Starosty Powiatowego w Międzychodzie do Burmistrza w Sierakowie z dnia 26. VII. 1927 nr 5953/27–7, w zasobach APP i Księga adresowa gospodarstw rolnych województwa poznańskiego, Poznań, Biuro Ogłoszeń Par, 1926, s. 212–213; www.wtg–gniazdo.org; Księgi chrztów (Liber Baptisatorum 1900–1926) parafii sierakowskiej i odpisy aktów USC.

Jarosław T. Łożyński

Szuman Marian (1865–1930), ziemianin, pierwszy starosta powiatu międzychodzkiego w Wolnej Polsce. Urodził się w 1865 roku. W młodości uczęszczał do szkół średnich w Poznaniu i Wągrowcu. Studia wyższe – agronomię i ekonomię – ukończył w Lipsku. Po powrocie do Wielkopolski brał czynny udział w szerzeniu oświaty oraz życiu publicznym m. in. jako prezes kilku Kółek Rolniczych we wsiach powiatu średzkiego. Następnie objął posadę rządcy majątku Orzeszkowo w powiecie międzychodzkim. Po zakończeniu I wojny światowej stał na czele Komitetu Obywatelskiego utworzonego w Sierakowie. Z upoważnienia tego Komitetu prowadził pertraktacje z członkami Rady Robotniczo – Żołnierskiej w Międzychodzie. Po zajęciu Sierakowa przez powstańców mianowany starostą powiatu międzychodzkiego z siedzibą w Sierakowie. W połowie lat dwudziestych XX w. powrócił na Ziemię Średzką i zamieszkał we wsi Tarnowa Górka (gm. Nekla). Zmarł w 1930 roku, w wieku 65 lat.

Marian Szuman

Foto: Album pamiątkowy powstańców Ziem Zachodnich R. P., nr 3, s. 120, Poznań 1938; Sierakowskie Zeszyty Historyczne nr 3, s. 9. Relacje p. Jerzego Szumana z Poznania: APP, Akta Starostwa w Międzychodzie.

Jarosław T. Łożyński

Szymendera Stanisław Bolesław (1890–1923), szofer, oficer Wojska Polskiego. Urodził się 15 kwietnia 1890 r. we wsi Kotowie w powiecie śremskim, jako syn Antoniego i Magdaleny Mroczek. Ukończył szkołę ludową (1896–1904), a następnie zdobył wykształcenie w zawodzie szofer i mechanik motorów samochodowych. 16 października 1912 r. wcielony został do 1 kompanii 20 pułku piechoty w 18 Armii Pruskiej (Wittenberg). 27 stycznia 1914 r. awansował na starszego żołnierza, a 20 kwietnia 1915 r. na kaprala. Od 2 sierpnia 1914 r. uczestniczył w wal-

Stanisław Bolesław Szymendera

kach na froncie, a od 4 czerwca do 7 lipca 1915 r. był oddelegowany na kurs obsługi ciężkich minomiotów (moździerzy) w Lille we Francji. 27 lutego1916 r. został ranny w lewą rękę pod Verdun i przebywał w szpitalu w Wiesbaden, a podczas rekonwalescencji w 3 kompanii kadry zapasowej w Wittenbergu, gdzie od 7 do 20 maja 1916 r. uczestniczył w kursie obsługi lunety celowniczej karabinu maszynowego wz. 98. 30 maja 1916 r. mianowany został dowódcą plutonu karabinów maszynowych w 20 pułku i odesłany na front. 10 października 1916 r. za waleczność otrzymał awans na stopień plutonowego. Następnie został przeszkolony w zakresie obsługi ckm (Fouqouse – Francja). 18 października 1917 r. został lekko ranny w lewą rękę od ręcznego granatu, a 27 maja 1918 r. ranny w prawy łokieć i przedramię. Mimo tego pozostał na froncie. 5 stycznia 1919 r. jako ochotnik przystąpił do Powstania Wielkopolskiego w Pniewach, gdzie objął dowództwo nad „Załogą Pniewską". Następnie mianowany sierżantem sprawował funkcję dowódcy kompanii w I. batalionie Grupy Zachodniej. Ze swymi ludźmi obsadzał najbardziej wysunięte na zachód punkty oporu. Uczestniczył w walkach pod Kamionną, Kolnem i Gralewem. 18 marca 1919 r. został mianowany dowódcą 1 kompanii ckm w 2 Pułku Strzelców Wielkopolskich, a 22 marca 1919 r. otrzymał nominację na podporucznika. Ponownie awansował 1 kwietnia 1920 r. na stopień porucznika. Brał udział w wojnie polsko–bolszewickiej 1920 roku. 20 lipca 1920 r. został ranny w ucho, lecz pozostał na froncie. Tak okoliczności tego zdarzenia relacjonuje kronikarz 56 pp ppłk Stanisław Siuda: Po opuszczeniu w nocy z 9 na 10 lipca 1920 r. twierdzy w Bobrujsku rozpoczęły się walki odwrotowe. [...] *„Dnia 20 lipca o godz. 12. oo przeciwnik po zgromadzeniu przeważających sił przerwał front oddziałów 4–tej dywizji, broniących przedmościa i zaatakował I batalion (56. pp. wlkp.). Porucznik Szymendera otoczony z trzech stron, wydał batalionowi rozkaz do wycofania się. W tym momencie jednak jedyna przeprawa – most na rzece Szczarze – został podpalony i wysadzony w powietrze. Dzielny por. Szymendera, nie tracąc zimnej krwi, zorganizował przeprawę na tratwach, przeszedł na zachodni brzeg Szczary i osiągnął 14–ą dywizję w Prożanie".* Natomiast dowódca 56 pp. wlkp. major Zygmunt Łęgowski we wniosku o nadanie por. Szymenderze Krzyża Orderu Virtuti Militari kl. 5 (nr krzyża 2313) tak pisał w uzasadnieniu: *„... por. Szymendera, dowódca I kompanii kulomiotów, pomimo spalenia mostów na swych tyłach i mimo atakującego go od wschodu przeciwnika, który już był zawładnął przyczółkiem, wystawił swe kulomioty na pozycji i przez 6 godzin odpierał atakującego go przeciwnika, przeprawił wszystkie konie batalionu i wszystkie kulomioty przez rzekę Szczarę i dopiero o godzinie 22. oo wycofał się ze Słonimia, kiedy już w prawo i w lewo od niego bolszewicy na 10 km w głąb zajęli byli linię rzeki Szczary. Taką samą inicjatywę i osobistą odwagą okazał por. Szymendera w walce pod Gnojnem nad Bugiem, w której rzucając się w pierwszą linię tyralierą I batalionu, przez osobisty swój przykład, porwał całą tyralierę naprzód i gonił liczebnie daleko silniejszego przeciwnika, aż do wyrzucenia go na drugi brzeg Bugu. Kilka kulomiotów ciężkich i do stu jeńców z czterech różnych pułków 57 dywizji sowieckiej pozostało w rękach zwycięskiego I batalionu".* Wniosek ten poparł osobiście

dowódca 14 dywizji gen. ppor. Daniel Konarzewski. Po powrocie z frontu wschodniego objął obowiązki dowódcy kompanii w baonie szkolnym 14 Dywizji Piechoty w Poznaniu, a 3 marca 1921 r. powrócił w szeregi 56 Pułku Piechoty Wielkopolskiej (Krotoszyn) – jako dowódca 3 kompanii ckm. 7 kwietnia 1921 r. otrzymał urlop, celem przygotowania się do zdania egzaminu naukowego, a 27 maja 1921 r. uzyskał cenzus naukowy przed komisją egzaminacyjną w Poznaniu. 30 maja 1921 r. powrócił na stanowisko dowódcy 3 kompanii ckm. 3 stycznia. 1922 r. został zatwierdzony na oficera zawodowego w korpusie oficerskim piechoty w stopniu porucznika (ze starszeństwem w dniu 1 czerwca 1919 r. – lokata nr 41). 22 października 1923 r. został przekazany do Okręgowego Szpitala Wojskowego VII w Poznaniu na podstawie orzeczenia lekarskiego. Pozostał w służbie w 56 Pułku Piechoty do momentu zgonu – 1 grudnia 1923 r. Przyczyną śmierci była gruźlica, następstwo licznych odniesionych ran i 7 kolejnych zim spędzonych w okopach. Żył 33 lata. Rodziny nie założył. Pochowany został 5 grudnia 1923 r. na Cmentarzu Garnizonowym w Poznaniu, nr grobu 794. Mogiła jego przetrwała nienaruszona do dnia dzisiejszego na stokach Cytadeli Poznańskiej. Odznaczony był Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego Virtuti Militari, Krzyżem Walecznych (nr krzyża 5149) i pośmiertnie Krzyżem Niepodległości.

Siuda S., Zarys historii wojennej 56–go Pułku Piechoty Wielkopolskiej, Warszawa 1928, s. 25; Wniosek z 26. października 1920, l. dz. 7372 – CAW Warszawa; Karta ewidencyjna: Szymendera Stanisław – 56 pp. wlkp. – CAW; Metryka śmierci i pogrzebu – Szpital Okręgowy VII w Poznaniu, Duszpasterstwo, l. dz. 506/23 – CAW; Sierakowskie Zeszyty Historyczne nr 3, s. 81 i 87–89; Kronika Wielkopolski nr 140, s. 15–27.

Jarosław T. Łożyński

Śledziński Juliusz Karol (1876–1919), zamordowany przez Grenzschutz proboszcz w Słupi Kapitulnej. Urodził się 18 kwietnia 1876 r. w Bydgoszczy w rodzinie księgowego Juliusza i Rozalii z d. Chrościńskiej. Szkołę elementarną i średnią kończył w Bydgoszczy, uzyskując tam w 1896 r. świadectwo dojrzałości. Po odbyciu studiów filozofiznych i teologicznych w seminariach poznańskim i gnieźnieńskim, wyświęcony został 12 listopada 1899 r. na kapłana. Na pierwszy wikariat skierowany został do parafii w Wielkich Strzelcach, a w 1903 do Babimostu. Podczas krótkiego tam pobytu udzielał się w polskim ruchu wyborczym – wiadomo, iż 11 czerwca 1903 r. wygłosił „piękną naukę o wyborach" podczas wiecu wyborczego w Nowym Kramsku. W 1904 został komendarzem w Kaczanowie (dek. miłosławski). Podczas pobytu w tej parafii wstąpił do nowo założonej patriotycznej organizacji „Straż". 23 lutego 1908 r. założył w parafii Katolickie Tow. Robotników Polskich, liczące wówczas 100 członków, i kierował nim jako patron. Z dniem 1 marca 1913 r. został proboszczem w Słupi (obecnie Słupia Kapitul-

Juliusz Karol Śledziński

na). Na nowej placówce propagował polską oświatę i czytelnictwo działając w Towarzystwie Czytelń Ludowych na obszarze powiatu rawickiego, zasiadał też w radzie nadzorczej Banku Ludowego w pobliskim Golejewie. W czasie powstania wielkopolskiego padł ofiarą szowinistów niemieckich. Członkowie Grenzschutzu grozili mu śmiercią, obwiniając go – wskutek denuncjacji niemieckiego nauczyciela – o czynne sprzyjenie powstaniu. 13 stycznia, w nocy ostrzelano plebanię, lecz ks. Śledziński, ostrzeżony o napadzie, zdołał się schronić. Następnego dnia, 14 stycznia 1919 r., Grenzschutz z opanowanego przez Niemców Rawicza zaatakował zbrojnie Słupię, bronioną przez 30 członków Straży Ludowej. Wycofujący się ze Słupi wraz z częścią mieszkańców proboszcz został zastrzelony z bliskiej odległości przez żołnierzy niemieckich (wg M. Wojciechowskiej), a wg innych źródeł (ks. Z. Zakrzewski), zastrzelił go towarzyszący żołnierzom fryzjer Koenig z Rawicza. Z kolei Z. Wieliczka przywołując zeznania naocznych świadków pisze iż „... ksiądz Juliusz Śledziński padł od wrażej kuli, od strzału oddanego na kilka kroków, tak że strzelający musiał wiedzieć do kogo strzela". Jest to o tyle istotne, że dowodzący oddziałem niemieckim mjr Richert napisał po tym tragicznym wydarzeniu list z wyrazami ubolewania, usprawiedliwiając ten czyn tym, iż ks. Śledziński uciekał wraz z polskimi żołnierzami, a nie było żadnych nieprzyjaznych zamiarów wobec niego i nie doszłoby do nieszczęśliwego wypadku, gdyby pozostał w domu. Przeczy jednak tej wersji wydarzeń niemiecki napad na plebanię i jej dewastacja. Natomiast krótko po tym wydarzeniu „Dziennik Poznański" pisał, iż ks, Śledziński został zamordowany w wyniku napadu rabunkowego na Słupię części niemieckiej załogi rawickiej w sile 200–300 osób. Nie stawiano im oporu z powodu braku uzbrojenia, a opuszczający Słupię proboszcz otrzymał postrzał z karabinu maszynowego w serce i znaleziono go martwego w rowie. Kilkakrotnie ostrzeliwano plebanię w Słupi, którą następnie doszczętnie splądrowano, zabrano odzież, drób i bydło; obrabowano też gospodarzy, którzy musieli dać wozy do przewiezienia łupów do Rawicza. Zdaniem ks. L. Wilczyńskiego wersja wydarzeń przedstawiona na łamach „Dziennika" wydaje się najbardziej wiarygodna. Na łamach „Kuriera Poznańskiego" wydarzenie skomentowano pisząc m. in.:"Miano wrażenie, że nie wojski regularne, lecz dzikie hiordy bolszewickie tę łaźnię piekielną cichej wiosce. Szczyt tej bolszewickiej wyprawy stanowiło zastrzelenie ks. proboszcza, którego dom doszczętnie ograbiono". Z Wieliczka podkreśla, że: „śmierć ks. Śledzińskiego poruszyła do żywego umysły ludności i ostatnie chwiejne serca nakłoniła ku powstaniu; wszystkim zaś była obrazem tego, co nas w razie zwycięstwa Niemców czeka". Nastąpił po tym wydarzeniu wzmożony napływ ochotników umożliwił utworzenie z oddziału słupeckiego kompani, (przemianowanej na 5. kompanię po włączeniu plutonu powstańczego z Zielonej Wsi), której dowództwo objął Stanisław Węcłaś. W roku 1937 w miejscu śmierci ks. Śledzińskiego odsłonięto pamiątkowy obelisk.

Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu, Zespół akt Konsystorza Arcybiskupiego, sygn 1052 (personalia); Kącki Franciszek, Udział duchowieństwa katolickiego w powstaniu wielkopolskim 1918–1919, „Novum" 1971 nr 12 (spe-

cjalny),; Sobisiak W., Dzieje Ziemi Rawickiej, P. 1967, s. 314; Wojciechowska M., Grenzschutz – poprzednik gestapo, „Za i Przeciw" 1967 nr 54; Zakrzewski Z., Walki o Rawicz. Wspomnienia z Powstania proboszcza w Golejewku, Rawicz 1934, s 58, 73–74; „Dziennik Poznański" nr 16 z 21 stycznia 1919; „Kurier Poznański" nr 13 z 17 stycznia 1919 (Położenie wojenne. Najazd na Słupię i zastrzelenie ks. Śledzińskiego); Uczczenie bohaterskiej śmierci duchowego przywódcy Słupi Kapitulnej w powiecie rawickim 29.8.1937, „Jutro" nr 38 z 3 października 1937; Wieliczka s. 240–241 (fot.); Księża społecznicy, t. III (Leszek Wilczyński).

Bogumił Wojcieszak

Święcicki Roman (1998–1940), urodził się 15 lipca 1898 roku w Żernikach w pow. żnińskim, w rodzinie miejscowego rolnika, Jana i Wiktorii z Błaszczkowskich. Ukończył sześć klas szkoły ludowej, w czerwcu 1915 rozpoczął praktykę w urzędzie pocztowym w Janowicach. 18 listopada 1916 roku powołany do armii, od stycznia 1917 roku na froncie zachodnim, dwukrotnie ranny, odznaczony Krzyżem Żelaznym II kl. Od listopada 1918 członek Polskiej Organizacji Wojskowej Zaboru Pruskiego w Poznaniu; od grudnia tego roku brał udział w organizowaniu oddziału powstańczego w Janowcu, złożonego z członków Straży Ludowej i Służby Straży i Bezpieczeństwa. Miasto zostało wyzwolone 31 grudnia, a 1 stycznia 1919 roku kompania z Janowca uczestniczyła w wyparciu oddziałów niemieckich ze Żnina, zatrzymała na stacji w Damasławku transport niemiecki, zdążający na pomoc oddziałom niemieckim, walczącym pod Zdziechową; następnie na froncie północnym od 1 do 7 lutego pod Rynarzewem, Kcynią i Szubinem. 11 lutego przeniesiony do 1 Batalionu Telegrafistów Wielkopolskich w Poznaniu, następnie do stacji lotniczej w Ławicy. Od marca do czerwca w Szkole Obserwatorów i Strzelców Lotniczych; 14 lipca wcielony do 1 Wielkopolskiej Eskadry Polowej (od stycznia 1920 roku, 12 Eskadra Lotnicza Wywiadowcza) na froncie zachodnim; eskadra prowadziła rozpoznania z lotniska w Wojnowicach w kierunku Chodzieży, Piły i Babimostu. Od września 1919 na froncie litewsko– białoruskim, wykonał tam 72 loty bojowe; odznaczył się 17 kwietnia 1920, atakując z małej wysokości rosyjską piechotę i artylerię. Za te czyny odznaczony VM kl. 5 (nr 8110). Na froncie przebywał do rozejmu w październiku 1920 roku; 2 października 1920 roku mianowany podporucznikiem obserwatorem; w lutym 1921 w Wielkopolskiej Szkole Podchorążych Piechoty w Bydgoszczy, 11 października wrócił do eskadry, a 26 października przeniesiony do rezerwy i wcielony do 3 Pułku Lotniczego. W 1927 roku i 1929 roku odbył ćwiczenia w 1 Pułku Lotniczym, wcielony do 4 Pułku Lotniczego w Toruniu. Pracował w Zakładach Elektrycznych *Strzała*, własności inż. Witolda Pińskiego w Poznaniu przy al. Marcinkowskiego 20. Od maja 1933 roku był urzędnikiem w Wydziale Przemysłowym Urzędu

Roman Święcicki

Wojewódzkiego; od 1936 roku w Starostwie Powiatowym, jako kierownik Referatu Bezpieczeństwa, a od 5 stycznia 1933 roku jako kierownik Referatu Wojskowego. Był sekretarzem generalnym Związku Lotników Polskich, prezesem Wielkopolskiego Klubu Lotników i wiceprezesem Aeroklubu Poznańskiego. Był żonaty, miał córkę. Odznaczony także Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918–1921 i Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości. Posiadał też Odznakę Frontu Litewsko–Białoruskiego i Krzyż Wołyński I kl. z Mieczami. W końcu sierpnia 1939 roku zmobilizowany przez 3 Pułk Lotniczy i skierowany do bazy lotniczej nr 3, z którą wycofywał się do Lublina i dalej do Łucka i Tarnopola. 17 września dostał się do niewoli sowieckiej między Tarnopolem a Trembowlą. Był przetrzymywany w obozie w Kozielsku, z którego do rodziny dotarł jeden list. Wywieziony na podstawie listy NKWD nr 017/1 poz. 48 z kwietnia 1940 roku i zastrzelony w lesie katyńskim. Wiosną 1943 komisja techniczna PCK wydobyła jego zwłoki ze zbiorowego dołu, zidentyfikowała je, oznaczyła nr. AM 550a i pochowała w bratniej mogile na zbudowanym cmentarzu. Przy zwłokach znaleziono legitymację Krzyża Srebrnego Orderu Virtuti Militari, fotografię, list, metrykę chrztu i świadectwo szczepienia w obozie.

Amtliches Material, s. 180; A. Muszyński, Lista katyńska, Londyn 1982, s. 192; Z. Szymankiewicz, Z nieznanych kart poznańskiego września (w:) Kronika Miasta Poznania, R. 1989, nr 4, s. 74; P. Bajer, J. Zielonka, Żołnierska droga przez mękę, Kościan 1990, s. 55; J. Pawlak, Dzieje bazy lotniczej nr 3 we wrześniu 1939 (w:) Przegląd Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej, R. 1991, nr 12, s. 82; J. Tucholski, Mord w Katyniu, Warszawa 1991, s. 232; Wojskowy Przegląd Historyczny, R. 1992, nr 2, s. 386–387 (fot.); J. Pawlak, Ostatnie lądowanie, Warszawa 1994, s. 69–70 (fot.); Księga pochowanych żołnierzy, Pruszków 1996, s. 369; W. Śmigielski, Mieszkańcy Żnina i okolic w obozach specjalnych NKWD w latach 1939–1940 (w:) Żnińskie Zeszyty Historyczne, R. 1996, z. 20, s. 79–81; G. Łukowski, B. Polak, A. Suchcitz, Kawalerowie Virtuti Militari, Koszalin 1997, s. 306; Katyń. Księga cmentarna, Warszawa 2000, s. 639 (fot.); Kawalerowie Virtuti Militari w mogiłach katyńskich, Warszawa 2000, s. 296 (fot.); W. Śmigielski, Roman Święcicki (w:) Rodowód, R. 2004, nr 6, s. 17 (fot.), 19.

Wojciech Śmigielski

Tomczak Andrzej (1896–?), strażnik graniczny, powstaniec wielkopolski. Urodził się 4 listopada 1896 roku w Waldau k. Kassel, syn Stanisława i Marii ze Stawickich. Pracował jako górnik w Westfalii. W czerwcu 1917 powołany do wojska, służył m. in. w batalionie rezerwowym 132 pp, w marcu i kwietniu 1918 r. uczestniczył w walkach na froncie zachodnim. W listopadzie 1918 wrócił w Poznańskie, do Siedlikowa (pow. ostrzeszowski), 14 listopada 1918 roku wstąpił do miejscowego

Andrzej Tomczak

oddziału Straży Ludowej. W czasie powstania wlkp. służył w 1 kompanii ostrzeszowskiej, później 10 kompanii 12 Pułku Strzelców Wielkopolskich (70 pp), st. szeregowiec. Walczył pod Kępnem, Ligotą, Kobylą Górą, Mirkowem, Myjomicami, Rzetnią, Szklarką Myślniewską. W okresie międzywojennym mieszkał w Chojniku pow. Odolanów i w Siedlikowie. Przeniesiony do rezerwy 15 maja 1921 roku, w październiku t. r. objął stanowisko strażnica celnego w Pawłowie k. Dobrca i aż do wybuchu II wojny światowej służył jako strażnik graniczny. 7 czerwca 1945 roku zgłosił się do służby granicznej. Należał do Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Odolanowie (zweryfikowany 17 maja 1923 roku), Związku Strzeleckiego, po wojnie był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich (koło Pleszew). W maju 1920 r. zawarł związek małżeński z Marią Czaską, miał syna. Odznaczenia: Medal Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości (1929), Medal Pamiątkowy za Wojnę 1918–1921 (1929), Brązowy (1938) i Srebrny Medal Za Długoletnią Służbę (1939).

Dokumentacja osobista w posiadaniu rodziny, informacje Zygmunta Stypińskiego.

Marek Rezler

Tyliński Ludwik (1898–1966), urodził się 23 lipca 1898 r. w rodzinie rolnika Walentego i Katarzyny z domu Marach. Był trzecim z dwanaściorga rodzeństwa: miał sześciu braci i pięć sióstr. Po ukończeniu 4–klasowej szkoły powszechnej pracował w gospodarstwie rodziców. W czasie trwania I wojny światowej został wcielony wraz z bratem Franciszkiem do armii niemieckiej i skierowany na front zachodni, walczył na terytorium Francji. W 1917 r. został ranny w głowę i odesłany na leczenie do lazaretu. Po zakończeniu wojny wrócił z bratem do Kluczewa. Na wieść o wybuchu Powstania Wielkopolskiego wstąpił jako ochotnik z trzema braćmi: Władysławem, Franciszkiem i Józefem w szeregi powstańcze. 11 stycznia 1919 r. uczestniczył z kompanią śmigielską w zwycięskiej zbrojnej potyczce pod Święciechową k. Leszna z oddziałem Grenzschutzu (Straży Granicznej). Po zakończeniu zwycięskiego Powstania Wielkopolskiego, brał udział z ww. braćmi w wojnie polsko–bolszewickiej na froncie ukraińskim. Jako żołnierz 145 Pułku Strzelców Kresowych (późń. 72 Pułk Piechoty) odznaczył się szczególnym męstwem w obronie miasta Hajsyna (obwód winnicki), które zostało zaatakowane przez wojska bolszewickie. 7 czerwca 1920 r. podczas przeciwuderzenia na nieprzyjaciela, który wdarł się do miasta, starszy szeregowy L. Tyliński ze swoją drużyną uzbrojoną w karabiny i granaty ręczne, samorzutnie odciął drogę powrotu wojskom wroga, przyczyniając się do ich rozbicia. W nagrodę za ten czyn został odznaczony Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego Virtuti Militari V klasy (nr 1984). Po zakończeniu wojny wrócił do rodziców w Kluczewie. Do wybuchu II wojny światowej pobierał dożywotnią pensję orderową w wysokości 300 złotych rocznie. Ciężkie lata oku-

Ludwik Tyliński

pacji hitlerowskiej przeżył z rodziną w swojej miejscowości. Po odzyskaniu niepodległości, od nowej władzy ludowej nie otrzymywał nadal dożywotniej pensji orderowej. Zmarł 8 sierpnia 1966 r. Spoczywa na cmentarzu przy kościele św. Piotra Przemęcie. Żonaty z Heleną Skorupińską miał dzieci: Praksedę (zamężną Bemka), Marię (zamężną Kulus), Tadeusza, Henryka i Helenę (zamężną Miler).

Źródło: Grochot J., Zarys historii wojennej 72 Pułku Ułanów, Warszawa 1930, s. 16; Łukowski G., Polak B., Suchcitz A., Kawalerowie Virtuti Militari 1792–1945, Koszalin 1997, s. 321; Bauer P., Omieczyński W., Śmigieł w Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919, Śmigiel 1988/1989, s. 5, 7–9; Ziemia Kościańska w Powstaniu Wielkopolskim 1918–1919, pod redakcją B. Polaka, Kościan 1999, s. 292; Fornalski A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Przemęckiej, Przemęt 2008, s. 188; Informacje bratanka płk. Franciszka Tylińskiego z Rzeszowa i zięcia Stanisława Bemki z Kluczewa.

Antoni Fornalski

Unrug Franciszek Józef (1887–1945), powstaniec wielkopolski, działacz społeczny, ziemianin, porucznik AK (ps. „Dąb"). Wywodził się ze spolszczonej gałęzi niemieckiego rodu rycerzy i ziemian Unruh, znanej z polskich tradycji patriotycznych. Urodził się 11 grudnia 1887 r. w Oschatz, w Saksonii, w rodzinie Antoniego Unruga (1860–1939), późniejszego powstańca wielkopolskiego, tytularnego generała Wojska Polskiego i Amelii von Hachez. Brat ojca, a stryj Franciszka Józefa – Wiktor (1874–1925) walczył również w Powstaniu Wielkopolskim. Dziadkiem Franciszka Józefa był Wiktor Edward (1831–1919) żonaty z Emilią Bojanowską, właściciel majątku Mełpin w powiecie śremskim. Jeden z sześciu braci dziadka Wiktora Edwarda – Tadeusz Gustaw (1834–1917) generał major gwardii pruskiej, odziedziczył po swym nieżonatym bracie Henryku majątek ziemski Sielec w powiecie żnińskim. Tam po przejściu na emeryturę osiadł z rodziną i spędził ostatnie lata swego życia. Jego syn Józef (1884–1973), wiceadmirał dowodził flotą polską i obszarem nadmorskim w latach 1925–1939, a w trakcie kampanii wrześniowej obroną wybrzeża. Franciszek Józef naukę rozpoczął w szkole w Oschatz, a potem kontynuował ją w Dreźnie. Następnie po przeniesieniu się wraz z rodzicami do Piotrowa (obecnie w obrębie Poznania), gdzie jego ojciec nabył majątek ziemski, uczył się w gimnazjum Marii Magdaleny w Poznaniu. Tam związał się z Towarzystwem Tomasza Zana. W 1918 r. wstąpił w Poznaniu do Straży Obywatelskiej, która została wkrótce przemianowana przez Komitet Naczelny Rady Ludowej na Straż Ludową. W jej szeregach wziął udział w Powstaniu Wielkopolskim. Był właścicielem Ludwikowa. W roku 1924 poślubił Zofię z Dąmbskich, wdowę z dwojgiem dzieci (Elżbietą i Maciejem) po Stanisławie Emilianie Rembowskim (1885–1920), właścicielu majątku ziemskiego w Wyszakowie w powiecie średzkim wielkopolskim i również powstańcu wielkopolskim, który poległ

Franciszek Józef Unrug

w wojnie polsko–bolszewickiej, w bitwie pod Brodnicą. Z małżeństwa tego urodziła się córka Antonina (1925–1982). Gospodarowanie majątkiem Wyszakowo, w którym osiadł, łączył z działalnością społeczną. W latach 1925–1939 był organizatorem patronatów Towarzystwa Czytelni Ludowych i licznych kursów oświaty rolniczej w ramach Wielkopolskiego Związku Kółek Rolniczych. Jako zamiłowany leśnik i znawca problematyki łowieckiej od 1930 roku był wieloletnim prezesem Wielkopolskiego Związku Myśliwych. W tym okresie związał się towarzysko z Adolfem Bnińskim i Cyrylem Ratajskim. Kontakty te uściśla od początku niemieckiej okupacji w 1939 roku i włącza się w organizację konspiracji w Wielkopolsce. Na jednym ze spotkań w połowie listopada 1939 roku, w którym brał również udział rtm. 15 pułku ułanów Michał Kwaliaszwili, Bniński wymusił na Unrugu odstępstwo od narodowości polskiej i przyjęcie volkslisty, motywując to dobrem konspiracji. Kwaliaszwili tak opisał to spotkanie: *„Pamiętam jak Unrug opierając się temu, w toku ostrej dyskusji powiedział: Polacy teraz będą pluli mi w twarz”.* Po powołaniu w grudniu 1940 roku A. Bnińskiego na delegata Rządu Londyńskiego na polskie ziemie zachodnie włączone do III Rzeszy, Unrug kierował w biurze delegatury referatem walki cywilnej. Jednocześnie od czerwca 1940 roku był w Komendzie Okręgu Poznańskiego ZWZ szefem „Uprawy”, organizującej finansowanie państwa podziemnego przez ziemian. Patronował tworzonej na terenie powiatu średzkiego wlkp. konspiracji. Udzielał pomocy rzeczowej i finansowej wydawanemu pismu „Dla Ciebie Polsko” oraz ruchowi oświatowemu, zwłaszcza wśród młodzieży. Kupował od lotników niemieckich z lotnisk Wehrmachtu w Śnieciskach i Mącznikach w powiecie średzkim wlkp. broń i amunicję oraz zorganizował jej przerzut do Generalnego Gubernatorstwa. W Wyszakowie działał punkt nasłuchu radiowego, w którym sporządzano biuletyny dla redakcji pism konspiracyjnych. W wykopanych ziemiankach, w przyległym do majątku lesie Obreda, ukrywał zbiegłych jeńców alianckich. Udzielał pomocy osobom zagrożonym i ukrywającym się, co było powodem jego aresztowania przez Gestapo 8 lutego 1941 roku. Zwolniony został dzięki pomocy, której udzieliła mu niemiecka krewna Ruth Unruh właścicielka majątku w Ulejnie w powiecie średzkim wlkp. Usunięto go jednak z Wyszakowa, do którego wprowadzono niemieckiego zarządcę. Otrzymał funkcję nadzorcy lasów należących do tego majątku i mieszkanie w leśniczówce położonej kilka kilometrów od Wyszakowa. W 1942 roku koordynował powołanie Średzkiego Inspektoratu Rejonowego Armii Krajowej. Niespodziewanie 10 lutego 1943 roku został przesiedlony do Gifhorn w Saksonii, gdzie zatrudniono go w charakterze leśnika. Tam również wkrótce wysiedlono jego rodzinę. W Gifhorn, w dniu 5 lipca 1944 roku znów został aresztowany i przewieziony do Domu Żołnierza w Poznaniu. Po ciężkim przesłuchaniu osadzono go 7 lipca 1944 roku w obozie w Żabikowie, a następnie 21 grudnia 1944 roku wywieziono do obozu koncentracyjnego w Stutthofie. Tam zmarł 19 stycznia 1945 roku. Jego śmierć tak opisał pasierb Maciej Rembowski:... *mimo zapalenia płuc i silnej gorączki, zmuszany był do stania na wielogodzinnym apelu podczas śnieżycy i dużego mrozu. Gdy zemdlał oblewano go zimną wodą i tak skonał.* Nie

ma grobu, jedynie symboliczny na Cmentarzu Górczyńskim w Poznaniu. Pośmiertnie odznaczony został Krzyżem AK i Medalem Wojska Polskiego. 24 października 1990 roku w parku byłego majątku Wyszakowo odsłonięto głaz z tablicą, na której widnieje napis: *Pamięci por. AK Franciszka Unruga ps. „Dąb" współorganizatora Związku Walki Zbrojnej–Armii Krajowej w Wielkopolsce zamordowanego w obozie konc. Stutthof 19. I. 1945 (znak Polski Walczącej) Żołnierze Armii Krajowej Ziemi Średzkiej.* Również kamień z tablicą o takiej samej treści znajduje się na cmentarzu w Mądrych, niedaleko Wyszakowa. Rada Miejska w Środzie Wlkp. w 2008 roku nadała jednej z ulic miasta nazwę Franciszka Unruga.

Słownik Biograficzny powstańców wielkopolskich 1918–1919. Red. naukowa A. Czubiński, B. Polak, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2002 s. 380; A. Minkiewicz, Polscy Unrugowie, Londyn 1983 s. 15–26; Encyklopedia konspiracji wielkopolskiej 1939–1945, Praca zb. pod red. M. Woźniaka, Instytut Zachodni, Poznań 1998 s. 588–589; Dzieje Środy Wielkopolskiej i jej regionu, Pr. zb. pod red. S. Nawrockiego T. II, Środa Wielkopolska 1990 s. 116–134; M. Kwaliaszwili, Końska siatka (w:) W konspiracji wielkopolskiej 1939–1945, Wybór wspomnień, Zebrał Z. Szymankiewicz, Wydawnictwo ABOS Poznań s. 173–182; M. Rembowski, Wspomnienia o Franciszku Unrugu, Poznań 1989 (maszynopis); Uchwała nr. XXI/ 313/2008 Rady Miejskiej w Środzie Wlkp. z dnia 25.09.2008 r w sprawie nadania nazwy nowej ulicy w Środzie Wlkp.

Damian Zieliński

Wierzbiński Sylwester (1898–1971), urodził się 24 grudnia 1898 roku w Budzyniu pow. Chodzież, jako syn Piotra i Marianny z domu Kierstein. Jego ojciec był stolarzem. Miał dziewięcioro rodzeństwa, sześć sióstr i trzech braci. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Budzyniu i brał udział wraz ze swoimi braćmi Leonem i Maksymilianem oraz siostrą Walerią w 1906 r. w strajku szkolnym. W latach 1916–1918 uczestniczył w I wojnie światowej. Zdemobilizowany w połowie grudnia 1918 roku, powrócił do Budzynia. Do powstania zgłosił się 6 stycznia 1919 r. wstąpił do oddziału ppor. Antoniego Skotarczaka. 8 stycznia walczył w plutonie sierż. Władysława Hasińskiego pod Stróżewicami i Podaninem, a w lutym pod dowództwem por. Wiktora Bartkowiaka w potyczkach o Radwanki, Podstolice i Trzydomy. W tworzącym się II batalionie 4 Pułku Strzelców Wlkp. (późniejszy 58 pp) znalazł się w składzie 7 kompanii ppor. Ignacego Wegnera. Brał udział w wojnie polsko–bolszewickiej. W listopadzie 1920 r. przeniesiony do rezerwy. W Budzyniu zawarł związek małżeński z mieszkanką tego miasta, Marią Przesławską. Z małżeństwa tego urodziło się czworo dzieci: Bogdan, Czesław (1930–1993), Kazimierz, Eugenia (ur. 1936) zamężna Miler. Do wybuchu II wojny światowej pracował jako ślusarz. Podczas okupacji był palaczem w młynie w Budzyniu, a po wyzwoleniu dalej pracował w swoim zawodzie, ostatnio w Zakładach Remontowych PGR w Budzyniu. Zmarł 27 lipca 1971 roku w Budzyniu i został pochowany na miejscowym cmentarzu. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1967) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1960).

Biuro Kadr i Odznaczeń Kancelarii Prezydenta RP; K. Kościelna, Powstanie Wielkopolskie 1918–1919 na terenie Budzynia; D. Dudziak, Strajk szkolny w Budzyniu; W. Janiszewski, pamiątki i informacje rodzinne.

Ewa Kabat

Wikariusz Franciszek (1887–1958), urodził się 23 stycznia 1887 roku w Budzyniu pow. Chodzież, jako syn Walentego i Katarzyny z domu Borowska. Miał siostrę, która mieszkała w Pietronkach i brata zamieszkałego w Dziembowie. Ukończył 4 klasy szkoły powszechnej. Służył w armii niemieckiej i brał udział w I wojnie światowej w latach 1914–1918. Walczył na froncie belgijskim. Zdemobilizowany w połowie grudnia 1918 roku. 5 stycznia wstąpił jako ochotnik do Straży Ludowej dowodzonej przez ppor. Kazimierza Pietraszaka. 6 lutego 1919 r. uczestniczył w brawurowej akcji zdobycia pod Budzyniem, niemieckiego samochodu pancernego Pz. Kw. Erhardt E–V/4. Akcją tą dowodził st. sierż. Leon Napiecek. W lutym 1919 r. w składzie kampanii ppor. Wiktora Bartkowiaka w potyczkach Radwanki, Podstolice i Trzydomy. Związek małżeński zawarł z Rozalią Owczarzak. Urodziło się im troje dzieci: Leon (1912–1980), Zofia (1914–2003) zamężna Kalkowska oraz Kazimiera (1917–1991) zamężna Mrozińska. Całe życie pracował w lesie. Zmarł 3 czerwca 1958 roku w Brzekińcu i został pochowany na cmentarzu w Budzyniu. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958).

Franciszek Wikariusz

Biuro Kadr i Odznaczeń Kancelarii Prezydenta RP; K. Kościelna, Powstanie Wielkopolskie 1918 –1919 na terenie Budzynia; W. Janiszewski, pamiątki i informacje rodzinne.

Ewa Kabat

Wiśniewski Ignacy Roman (1898–1981), urodzony 4 lutego 1898 roku w Poznaniu w rodzinie Jana i Marii z domu Łabędzka. W czasie I wojny światowej został wcielony do armii niemieckiej i skierowany na front zachodni. Walczył pod Verdun, gdzie został ranny. Po wyjściu ze szpitala nie powrócił już na front. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego, zgłosił się ochotniczo do formowanego I Batalionu Saperów na Wildzie w Poznaniu. Wraz z 9–cio osobową grupą doświadczonych saperów wyjechał na front północny z zadaniem zdobycia lub zniszczenia niemieckiego pociągu pancernego, przemieszczającego się po liniach powstańczych między Rynarzewem a Bydgoszczą. 8 lutego 1919 r. każdy z członków oddziału wyposażony został w karabin ręczny z 60 szt. nabojów, dwa ręczne granaty. Ponadto oddział wyposażony został materiał wybuchowy

Ignacy Roman Wiśniewski

z zapalnikami, jeden induktor do wywołania iskry elektrycznej, dwa miotacze granatów skrzydełkowych i bęben z przewodami elektrycznymi. Przez Gniezno, Kołaczkowo i Rynarzewo dotarli na wskazane pozycje wyczekiwania. Zadaniem dla oddziału było zdobycie pociągu pancernego w całości bez jego zniszczenia. 17 lutego 1919 r. pociąg składający się 6–ciu wagonów, lokomotywy i jednego wagonu platformy mającego spełniać ochronę przed minami przekroczył zaminowany obszar. W wyniku tego zostały wyrwane podkłady i szyny kolejowe, pociąg stracił możliwość powrotu do Bydgoszczy i rozpoczęły się bezpośrednie walki. Po ciężkich walkach zdobyto pociąg ale jednocześnie zginęło kilku powstańców. W zasługi za zdobycie pociągu pancernego pod Rynarzewem, Ignacy Wiśniewski otrzymał Krzyż Srebrny Orderu Wojennego Virtuti Militari nr 5532. Po zwycięskim Powstaniu Wielkopolskim wyjechał za pracą do Francji, gdzie pracował do 1923 r., a po powrocie do Polski w latach 1924–1939 pracował w Poznańskiej Gazowni i Elektrowni. Po wybuchu II wojny światowej w pierwszej kolejności został wraz z rodziną: żoną Wandą, matką Marią i synem Janem wywieziony do obozu na Głównej. W wyniku wielokrotnych starań czynionych przez Poznańską Gazownię i Elektrownieę został zwolniony. W międzyczasie dom przy ul. Starołęckiej 33, który był własnością rodziny Wiśniewskich został zajęty przez Niemców i nie było gdzie zamieszkać. W wyniku wielkich starań udało się zamieszkać w jednym małym pokoiku czteroosobowej rodzinie przez cały okres okupacji. Po opuszczeniu obozu Ignacy Wiśniewski pracował dalej w Poznańskiej Gazowni i Elektrowni. Po wojnie oznaczony został Krzyżem Kawalerskim Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Oznaką Honorową Polskiego Komitetu Pomocy Społecznej, Honorową Oznakę Za Zasługi w Rozwoju Województwa Poznańskiego. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim awansowany na stopnia podporucznika WP. Zmarł 14 czerwca 1981 roku w Poznaniu, pochowany na cmentarzu parafialnym na Starołęce, gdzie również spoczywa jego żona Wanda zmarła w 1979 roku. Synowie: Jan i Zbigniew.

G. Łukomski, B. Polak, A. Suchcitz, Kawalerowie Virtuti Militari 1792 – 1945. Wykazy odznaczonych za czyny z lat 1863 –1864, 1914–1945. Koszalin 1997, s. 332; Dokumenty ze zbiorów syna Jana Wiśniewskiego.

Jan Wiśniewski

Witkowski Antoni (1875–1962), porucznik Wojska Polskiego, członek Kapituły Odznaki Pamiątkowej Wojsk Wielkopolskich. Urodził się 4 listopada 1875 roku w Grudzielcu (powiat ostrowski w Wielkopolsce). Był synem nauczyciela Antoniego i jego żony Antoniny z Kierskich. Uczęszczał do szkoły powszechnej w której uczył ojciec w Grudzielcu, ukończył szkołę obywatelską w Pleszewie. Tam też uzyskał maturę. Po ukończeniu szkoły średniej był zatrudniony w biurach adwokackich i samorządowych. 14 października 1906

Antoni Witkowski

roku został powołany do służby w armii pruskiej i po jej ukończeniu wstąpił do sądownictwa cywilnego. Pracował tam w charakterze sekretarza i tłumacza polsko–niemieckiego, aż do wybuchu wojny światowej w 1914 roku. Po rozpoczęciu działań wojennych ponownie powołany do służby wojskowej i 5 września 1914 roku wysłany na front wschodni (w stopniu sierżanta), kilka dni później awansowany na starszego sierżanta. Tam, po kilku tygodniach ciężko zachorował i w grudniu 1914 roku został skierowany do szpitala. Po wyleczeniu przeniesiony do Poznania, gdzie pracował w charakterze sekretarza Sadu Wojennego (w randze oficera). 1 stycznia 1917 roku przeniesiony do Inspekcji Sił Zbrojnych w Warszawie i zatrudniony jako sekretarz i instruktor. Był tam też organizatorem polskiego sądu wojennego. Pod koniec wojny pracował w Sądzie Guberialnym w Sieradzu. W listopadzie 1918 roku wrócił z Warszawy do rodziny w Poznaniu. Tam wstąpił w szeregi polskich oddziałów wojskowych. Udał się do Komendy Miasta, gdzie komendant Grzeszkowiak polecił mu zorganizowani i uzbrojenie 2 kompanii Służby Straży i Bezpieczeństwa (pod przykrywką niemieckiej Wach– und Sicherheitskomp) w koszarach Bolesława (1 kompania już istniała). Zgodnie z poleceniem zorganizował kompanię liczącą około czterystu ludzi i jednocześnie został mianowany jej dowódcą. Dostarczono z magazynów wojsk niemieckich i fortów broń i amunicję. Niebawem zorganizowano dwie dalsze kompanie i jedną kompanię marynarzy. U boku Antoniego Witkowskiego, został śmiertelnie ugodzony kulą Franciszek Ratajczak, którego pod ostrzałem przeniesiono do mieszkania przy Placu Wolności. Franciszek Ratajczak zmarł w obecności Antoniego Witkowskiego, księdza Antoniego Chilomera i Edmunda Krausego. Brał udział w Powstaniu Wielkopolskim, aż do jego zakończenia. Następnie walczył z bronią w ręku w Powstaniu Górnośląskim, w Grupie Południowej pułkownika Bronisława Sikorskiego. Po zakończeniu działań wojennych pozostał w wojsku na stanowisku dowódcy kompanii sztabowej Dowództwa Okręgu Generalnego nr VII w Poznaniu w stopniu porucznika. Został powołany do Kapituły Odznaki Pamiątkowej Wojsk Wielkopolskich. 1 października 1927 roku został przeniesiony w stan spoczynku. Do 14 lipca 1935 roku pozostawał bez pracy. Od 15 lipca 1935 roku do marca 1940 roku pracował na stanowisku księgowego, korespondenta i kierownika biura w Firmie Stomil w Poznaniu. Pracę powyższą przerwała II wojna światowa, podczas której został wyrzucony z mieszkania do obozu na Głównej w Poznaniu, a następnie wysiedlony do Gorlic powiat Jasło w GG. Pozostawał tam bez pracy, angażował się w pracę społeczną. Do Poznania wrócił 7 kwietnia 1945 roku i do 30 kwietnia tego roku pozostawał bez pracy. Od 1 maja do 1 lipca 1945 roku pracował w Opiece Społecznej w Poznaniu. 2 lipca 1945 roku podjął pracę na stanowisku księgowego w Zakładach Stomil w Poznaniu. Zmarł w Poznaniu 10 lipca 1962 roku, wieku 86 lat. Pochowany został w Poznaniu, na Cmentarzu Komunalnym na Junikowie (pole 16, rząd 38, nr grobu 14). Odznaczony był: Krzyżem Walecznych (1920), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1957), Krzyżem na Śląskiej Wstędze Waleczności i Zasługi oraz odznakami: Za Waleczność Naczelnej Komendy Straży Ludowej i Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich. Oże-

nił się ze Stefanią Kubacką (z Rokutowa pow. Pleszew), która miał troje dzieci: syna Aleksego (14 lipca 1904–styczeń 1988) i dwie córki: Zofię (4 marca 1906–1 grudnia 1977) i Marię (31 stycznia 1911–6 października 1980).

Centralne Archiwum Wojskowe, AP W/7915; KW 133/W–1840; TAP 37/52/1804; Biuro Odznaczeń Państwowych Kancelarii Prezydenta RP W–142/613–57; Archiwum osobowe Zakładów Przemysłu Gumowego Stomil w Poznaniu; dokumenty i pamiątki rodzinne, w tym życiorysu, zapisków i wspomnień sporządzonych własnoręcznie przez Antoniego Witkowskiego.

Teresa Ewa Rafińska

Wojczyński Leon (1889–1973), urodził się 13 lutego 1889 roku w Budzyniu pow. Chodzież. Rodzicami jego byli Wojciech i Wiktoria Stepczyńska. Miał trzynaścioro rodzeństwa. Ukończył pięć klas szkoły powszechnej w Budzyniu. Służył w armii niemieckiej i brał udział w I wojnie światowej w latach 1914–1918. Od 6 stycznia 1919 roku w Straży Ludowej dowodzonej przez Kazimierza Pietraszaka. Uczestniczył w walkach o Stróżewice, Ostrówki i Podanin. W lutym 1919 roku brał udział w potyczkach o Radwanki, Podstolice i Trzydomy Zdemobilizowany 4 kwietnia 1919 roku. 11 listopada1916 roku w Budzyniu zawarł związek małżeński z Martą Schulz, która w 1906 r. brała udział w strajku szkolnym w Budzyniu. Urodziły się im cztery córki, z czego dwie zmarły w wieku niemowlęcym oraz trzech synów: Łucja (1919–1994) zamężna Ratajczak; Zofia (ur. 1922) zamężna Rabiniak; Alfons (ur. 1924); Franciszek (1927–2012); Jan (ur. 1934) ksiądz–chrystusowiec. Leon Wojczyński z zawodu był murarzem, a zimą często domowym rzeźnikiem. Przed wojną pracował w magistracie jako woźny miejski. Był też stróżem nocnym. Zmarł 28 kwietnia 1973 roku w Budzyniu i został pochowany na miejscowym cmentarzu. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958).

Biuro Kadr i Odznaczeń Prezydenta RP; K. Kościelna, Powstanie Wielkopolskie 1918–1919 na terenie Budzynia; D. Dudziak, Strajk szkolny w Budzyniu; W. Janiszewski, pamiątki i informacje rodzinne.

Ewa Kabat

Wojtczak Antoni (1902–1973), urodził się 13 maja 1902 roku w Skalmierzycach pow. Ostrów Wielkopolski jako syn Piotra i Katarzyny z d. Rubas. W czasie zaboru pruskiego ukończył 5–klasową szkołę powszechną w Skalmierzycach. Tam w 1917r. rozpoczął pracę na stanowisku pomocnika listono-

Leon Wojczyński

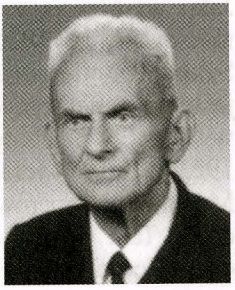

Antoni Wojtczak

sza w urzędzie pocztowym. Następnie pracował jako robotnik w tartaku, a po zdobyciu kwalifikacji w zawodzie stolarza w fabryce mebli „ARBOR" w Skalmierzycach Nowych. Dnia 11 listopada 1918 r. jako 16–letni młodzieniec zgłosił się na ochotnika do organizującego się oddziału powstańczego w Skalmierzycach z zadaniem rozbrojenia straży granicznej i żandarmerii niemieckiej, a także zatrzymywania pociągów z zaopatrzeniem w broń i żywność oraz rozbrajania oddziałów niemieckich wracających z Warszawy do Niemiec. Walczył w szeregach Powstańczej 9 Kompanii Szturmowej ze Skalmierzyc wchodzącej w skład 12 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Jednostka ta brała udział od 13 stycznia 1919 r. w walce z Niemcami w okolicy Kobylej Góry k/Ostrzeszowa i pod Ligotą Książęcą k/Namysłowa, a następnie opanowywała tereny na trasie Ostrów–Odalanów–Ostrzeszów–Oleandry k/Kępna. W dniu 23 marca 1919 r. kompania ta stoczyła zwycięską walkę z niemiecką jednostką regularną w rejonie Zdun k/Krotoszyna, zaś od 17 stycznia 1919 r. broniła odcinka frontu w okolicach Kępna utrzymując wyzwolone tereny do 15 września 1919 r. Następnie razem ze swoją jednostką został skierowany na front wschodni, gdzie 5 stycznia 1920 r. gdzie brał udział w bitwach na kierunku od Łomży przez Osowiec, Grajewo, Augustów i Suwałki do Sejn. Jako wyróżniający się żołnierz został skierowany w 1920 r. do Centralnej Szkoły Podoficerskiej w Suwałkach. Po jej ukończeniu w styczniu 1921 r. służył w 70 pułku piechoty w Pleszewie. Od 1923 r. został wcielony do Batalionu Mostowego Saperów w Kazuniu k/Modlina. Tam w obawie przed bezrobociem zdecydował się na służbę zawodową. W tym czasie uzupełnił swoje wykształcenie w zakresie 7 klas szkoły powszechnej oraz na kursie korespondencyjnym administracji ogólnej w Warszawie. W 1936 r. ukończył szkolenie w zawodzie mechanik–kierowca oraz instruktora nauki jazdy w Centrum Wyszkolenia Samochodowego w Łodzi. W 1938 r. awansował do stopnia sierżanta. Podczas kampanii wrześniowej 1939 r. był szefem kompanii zmotoryzowanej kolumny pontonowej i organizował przeprawy pontonowe na Wiśle i Bugo–Narwi dla transportu zaopatrzenia dla walczących oddziałów polskich. W okresie od 29 września 1939–17 października 1939 r. przebywał w niewoli niemieckiej w Działdowie. Po zwolnieniu z niewoli wrócił do Kazunia. Jako były powstaniec wielkopolski był poszukiwany przez Niemców, co zmusiło go do ukrywania się przed aresztowaniem początkowo w Kazuniu, a następnie u rodziny w Skalmierzycach. W latach 1941–1945 pracował w bazie materiałowej kolei niemieckiej „DB" w Skalmierzycach oraz w pracach w rozbudowie magistrali kolejowej na odcinku Szadek–Inowrocław. Od stycznia 1945 r. pełnił funkcję komendanta wartowni Straży Ochrony Kolei w Skalmierzycach Nowych. W tym roku został powołany do wojska polskiego i jako st. sierżant–miner w plutonie saperów 45 pp brał udział w rozminowywaniu okolic Olsztyna, Ostródy i Morąga. Po zdemobilizowaniu w październiku 1945 r. osiedlił się w Legnicy, gdzie został zatrudniony na stanowisku przodownika Straży Ochrony Kolei, a następnie awansował na kierownika działu kadr PKP w Miłkowicach k/Legnicy. Tam pracował do czasu przejścia na emeryturę. Za zasługi wojskowe i pracę zawodową został wyróżniony

licznymi odznaczeniami, m. in.: Medalem Niepodległości, Medalem za Długoletnią Służbę, Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918–1921, Krzyżami Zasługi–Brązowym, Srebrnym, Złotym, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski oraz Medalem Zwycięstwa i Wolności. Zawarł związek małżeński ze Stanisławą z d. Szymczak z którą miał czworo dzieci: Zygmunta (ur. 1929), Eugeniusza (ur. 1932), Edwarda (ur. 1939) i Lucynę (ur. 1941). Zmarł 11 sierpnia 1973 roku i został pochowany na Cmentarzu Komunalnym w Legnicy.

Życiorys Antoniego Wojtczaka opracowany na podstawie oryginału i ankiety osobowej przez syna Zygmunta oraz wspomnienia z Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 spisane przez A. Wojtczaka w 1959 r. (maszynopis), dokumenty w posiadaniu córki Lucyny Komsty.

Czesław Kowalak

Wollherr Józef (1875–1962), urodził się 14 marca 1875 roku w Budzyniu pow. Chodzież jako syn robotnika Augusta i Pauliny. Miał brata bliźniaka, a matka zmarła przy ich urodzeniu. Ukończył cztery klasy szkoły powszechnej. W latach 1895–1897 odbywał służbę wojskową w armii niemieckiej, a następnie brał udział w I wojnie światowej od 1914 do 1918 r. 6 stycznia 1919 roku zgłosił się jako ochotnik i brał czynny udział w Powstaniu Wielkopolskim. Walczył pod dowództwem por. Wiktora Bartkowiaka i sierżanta Aleksego Hamlinga w boju pod Radwankami i Podstolicami. Udział w powstaniu zakończył 3 marca 1919 roku w stopniu kaprala. Później pracował w cegielni w Chodzieży, gdzie do pracy chodził pieszo. Podczas kampanii wrześniowej został aresztowany przez Niemców i wysłany do obozu w Pile. W czasie okupacji „na glinkach" w Budzyniu wyrabiał cegłę do budowy domów. Związek małżeński zawarł z Teklą Kaczmarek. Urodziło się im jedenaścioro dzieci z czego ośmioro doczekało wieku młodzieńczego. Najstarsza Marta (ur. 1897) zamężna Kaczmarek brała udział w strajku szkolnym 1906 r. w szkole w Budzyniu; Anna (1900–1988) zamężna Geisler – pomagała w opatrywaniu i wyżywieniu powstańców; Józef (1901–1939), zabili go Niemcy na początku II wojny św.; Stanisława (1902–1973), Roman (1906–1969), Wincenta (ur. 1908) zamężna Wawrzyniak i bliźnięta Franciszek (ur. 1914) i Zofia (1914–1989) zamężna Nowak. Zmarł 16 sierpnia 1962 roku w Budzyniu i został pochowany na miejscowym cmentarzu. Odznaczony: Złotym Krzyżem Zasługi (1953) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958).

Józef Wollherr

Biuro Kadr i Odznaczeń Kancelarii Prezydenta RP; K. Kościelna, Powstanie Wielkopolskie 1918–1919 na terenie Budzynia; D. Dudziak, Strajk szkolny w Budzyniu; pamiątki i informacje rodzinne.

Ewa Kabat

Wolniczak Franciszek (1900–1976), urodził się 18 maja 1900 roku w Brennie (obecny powowiat leszczyński) w rodzinie Franciszka i Marianny z domu Nowak. Powołany do armii niemieckiej, służył w niej kilka miesięcy do chwili zakończenia pierwszej wojny światowej. 5 stycznia 1919 roku wstąpił ochotniczo do lokalnego oddziału powstańczego, później walczył w 2 Pułku Strzelców Wielkopolskich, a po włączeniu wojsk wielkopolskich do armii polskiej, w 56 Pułku Piechoty. Brał udział w wojnie polsko–bolszewickiej na froncie litewsko–białoruskim. Służbę wojskową pełnił do 26 listopada 1921 roku, a ostatnią jednostką, do której został przydzielony był 58 Pułk Piechoty. Podczas walk został ranny w ramię. Po powrocie z wojska odwiedził w Przecławiu kolegę z frontu, tam poznał swoją przyszłą żonę i po ślubie w listopadzie 1922 roku zamieszkał w tej miejscowości. Mieszkając w Przecławiu (obecny powiat szamotulski), pracował m. in. jako drwal w Lulinie oraz jako robotnik rolny w majątku Żydowo. Z tego ostatniego został jednak wydalony za nakłanianie pracowników najemnych do przeciwstawienia się panującemu tam wyzyskowi. Zwolennik idei Wincentego Witosa i Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piast", czynnie popierał działania tej partii (w tradycji rodzinnej zachowała się opowieść, że podczas jednego z wieców został obrzucony przez przeciwników Witosa zepsutymi jajkami), brak jednak danych, czy był jej członkiem. Około 1935 roku zakupił kawałek ziemi we wsi Ławica koło Poznania (obecnie w obrębie miasta) i zajął się uprawą warzyw. We wrześniu 1939 roku wziął udział w wojnie obronnej i dostał się do niewoli niemieckiej, z której powrócił późno (koniec 1940–1942, brak dokładnych danych). Później pracował na lotnisku w Ławicy. Po zakończeniu wojny ukończył kurs ślusarski i w grudniu 1945 roku złożył egzamin czeladniczy w Izbie Rzemieślniczej w Poznaniu. Od 1 stycznia 1947 roku aż do przejścia na emeryturę pracował w tym zawodzie w Polskich Kolejach Państwowych w Poznaniu. Od 12 marca 1958 roku członek ZBoWiD–u. W 1972 roku za udział w Powstaniu Wielkopolskim został awansowany do stopnia podporucznika WP. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958). 5 listopada 1921 roku uhonorowany Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich. W pamiątkach rodzinnych zachował się dyplom stwierdzający, że Franciszek Wolniczak jako weteran Powstania Wielkopolskiego został wciągnięty do kartoteki Archiwum Towarzystwa dla Badań nad Historia Powstania Wielkopolskiego pod nr 9375. Zmarł 7 sierpnia 1976 roku w Poznaniu, pochowany na cmentarzu w Skórzewie koło Poznania. Ożeniony z Teodozją z d. Gellert, miał dwie córki: Anielę (ur. 1924), lekarkę stomatolog i Czesławę (ur. 1926).

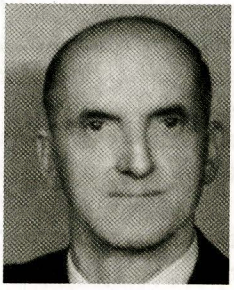

Franciszek Wolniczak

Dokumenty i pamiątki z archiwum rodzinnego.

Danuta i Leszek Żurkiewiczowie

Wołyński Ignacy (1896–1985), urodził się 12 stycznia 1896 r. w Szczytnikach, powiat Gniezno. Syn Teofila i Franciszki Czechańskiej. Ukończył szkołę powszechną w Gnieźnie następnie uzyskał wykształcenie średnie w zakresie akcyz, monopoli państwowych i ubezpieczeń społecznych. Od marca 1915 r. w szeregach wojska pruskiego uczestniczył w działaniach podczas I wojny światowej. W Powstaniu Wielkopolskim walczył od 4 lutego do 26 marca 1919 r. pod dowództwem kpt. Stefana Maja. W 1929 r. odbył ćwiczenia wojskowe w Kobryniu, a w 1931 r. w Lesznie. W rezerwie uzyskał stopień sierżanta. W 1939 r. był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich 1918/19 w Poznaniu. Po wybuchu II wojny światowej prześladowany przez hitlerowców. W okresie od kwietnia do lipca 1941 r. osadzony w Poznaniu w Forcie VII, a następnie wysiedlony do Generalnej Guberni. Tam również prześladowany, uwięziony i osadzony w obozie Lamsdorf (Łambinowice), gdzie przebywał od początku września do połowy listopada 1944 r. Czwórka dzieci Ignacego Wołyńskiego została podczas okupacji wywieziona do obozów pracy, a syn Kajetan osadzony w więzieniu karnym w Oranienburgu koło Berlina. Po 1945 r. był inspektorem gospodarki spirytusem przy Składnicy Spirytusu w Pile, pełniąc obowiązki zastępcy przewodniczącego Rady Zakładowej. Przed 1939 r. należał do Polskiej Partii Socjalistycznej w Kole Poznań – Jeżyce, a w latach 1945–1948 do Polskiej Partii Socjalistycznej w Gorzowie Wielkopolskim. Po 1945 r. należał do Związku Bojowników o Wolność i Demokrację (leg. nr 235219, nr ewid. Okręgu Poznańskiego 210711). Był odznaczony: Srebrnym Krzyżem Zasługi (przed 1939) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1957). Mieszkał w Pile przy ul. Walki Młodych 61/2 (lub 151 m. 1) i w Poznaniu przy ul. Gwardii Ludowej 46. Związek małżeński zawarł 4 listopada 1954 r. z Ireną z domu Pacer (11 listopada 1911–19 listopada 2005). Zmarł 1 lutego 1985 r. w Pile. Pochowany wraz z żoną na Cmentarzu Komunalnym w Pile, kwat. 7/A–9–3.

Archiwum Prezydenta RP, Wniosek o nadanie Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego; Urząd Stanu Cywilnego w Pile, Akt zgonu nr 50/85.

Wojciech Kicman

Wołyński Nepomucen (1879–1948), fryzjer, działacz społeczny, używał pseudonimu – Nikodem Wolski. Urodził się 27 kwietnia 1879 roku w Stęszewie, w rodzinie mistrza szewskiego Jana i Katarzyny z Piotrowskich. Ukończył siedmio klasową szkołę w Stęszewie. W piętnastym roku życia rozpoczął naukę u mistrza fryzjerskiego Józefa Czerwińskiego w Poznaniu. Tam został członkiem Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół". W latach 1898–1900 odbył służbę w szeregach 6 Pułku Grenadierów w Poznaniu, którą ukończył w stopniu starszego grenadiera. Następnie odbył podróż po różnych miastach niemieckich, pracując w licznych zakładach fryzjerskich, doskonaląc swe kwa-

Nepomucen Wołyński

lifikacje. W roku 1903 osiedlił się w Sierakowie. Wstąpił do Towarzystwa Przemysłowców, gdzie powierzono mu obowiązki sekretarza. W 1907 roku wraz z żoną zamieszkał przy Rynku 15, gdzie mieścił się jego zakład fryzjerski. W tym samym roku, wraz z księdzem wikariuszem Bolesławem Staniszewskim, przy pełnej aprobacie księdza proboszcza Grzegorza Genniga, utworzył Towarzystwo Robotników Polskich. W roku 1908 zainicjował powstanie Towarzystwo Gimnastycznego Sokół, którego został naczelnikiem, a później prezesem. Wraz z ks. B. Staniszewskim i dr Stanisławem Ziętkiewiczem utworzył konspiracyjny oddział młodzieży pozaszkolnej do nauki pisania i czytania w języku polskim. Za swą działalność często bywał szykanowany przez sądy i administrację pruską (Landraturę). Próbowano zmusić go do zmiany miejsca zamieszkania. Od roku 1903 został członkiem Komitetu Wyborczego na powiaty międzychodzki i skwierzyński do Parlamentu i Landtagu. Zabiegał o wzrost frekwencji przy urnach Polaków, szczególnie z kręgów robotniczych i chłopskich. Sprawował też funkcję Przewodniczącego Komitetu Wyborczego do Rady Miejskiej w Sierakowie. Dzięki jego zabiegom w roku 1911 przeprowadzono po raz pierwszy, wybór 3 radnych Polaków do Rady Miasta. W trzecim dniu działań I wojny światowej powołany został do wojska niemieckiego i wysłany na front rosyjski. W sierpniu 1915 roku dostał się do niewoli rosyjskiej i przebywał w Warweropolu – gubernia jekatierinosławska. Nauczywszy się języka rosyjskiego pracował w zawodzie fryzjerskim. Po rewolucji w 1917 roku, w obliczu zagrożenia ze strony bolszewików, pod pseudonimem Nikodem Wolski – jako uchodźca ze Lwowa, prowadził agitację i werbował Polaków do Korpusu gen. Józefa Dowbor Muśnickiego. W lutym 1918 r. zbiegł z niewoli i w stopniu plutonowego przybył na 2 miesięczny urlop zdrowotny do Sierakowa. Reaktywował działalność Sokoła, prowadził zajęcia musztry i naukę obchodzenia się z bronią wśród młodych sokolników. Został członkiem sierakowskiej Rady Robotniczo–Żołnierskiej oraz delegatem Sierakowa na Polski Sejm Dzielnicowy (3–5 grudnia 1918). W pierwszych dniach stycznia 1919 r. stał się czołowym organizatorem oddziałów powstańczych, uczestnikiem zmagań o wyzwolenie miasta, dowódcą pierwszych patroli zwiadowczych. Mianowany członkiem Rady Magistrackiej. Jeszcze w styczniu 1919 r. objął Komendę Placu w Sierakowie i został mianowany Komendantem Komisji Wojskowej na powiat międzychodzki. Brał udział w bitwie pod Kolnem i w potyczkach pod Zatomiem i Kobylarnią. Po zakończeniu Powstania Wielkopolskiego przyczynił się do reaktywowania Ochotniczej Straży Pożarnej i Bractwa Strzeleckiego. W okresie międzywojennym wykazywał wielką aktywność w ruchu kombatanckim. Był nieprzejednanym zwolennikiem Narodowej Demokracji (jak znaczna część sierakowskich powstańców) i nie krył krytycyzmu dla poczynań popleczników rządów sanacyjnych. 12 grudnia 1939 r. został wysiedlony wraz z rodziną do Niepokalanowa, a następnie do Grodziska Mazowieckiego. Tam zmarł jego najmłodszy syn Zenon Jan. W roku 1945 powrócił do Sierakowa, uruchomił zakład fryzjerski i kontynuował swą działalność społeczną, zasiadając w Radzie Miej-

skiej Sierakowa i Powiatowej Radzie Narodowej w Międzychodzie. Zmarł nagle na serce, 1 marca 1948 roku, przebywając u rodziny w Stęszewie. Pochowany został 4 marca 1948 r. na cmentarzu parafialnym w Sierakowie. Odznaczony był: Brązowym Krzyżem Zasługi, Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918–1921, Odznaką Za Waleczność Naczelnej Komendy Straży Ludowej i innymi. Ze względów politycznych odrzucono jego wniosek o nadanie mu Medalu Niepodległości (1938). 5 sierpnia 1907 roku ożenił się z Rozalią Czarnywojtek (1888–1961), córką masztalerza Kazimierza i Marianny Groz. Z małżeństwa tego urodziły się dzieci: Bogdan (ur. 18 lutego 1908), Marian (ur. 23 kwietnia 1909), Sabina zamężna Stepczyńska (18 sierpnia 1910–2 maja 1997), Zenon (25 października 1913–17 listopada 1913), Witold (ur. 17 października 1914) i Zenon Jan (ur. 5 października 1920).

Foto – Łucjan Sobkowski, Zapomniany Sierakowianin, (w:) Tygodnik Nowy nr 4 (938) z 22 stycznia 2008; Wniosek Nepomucena Wołyńskiego do Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości, p. 6 – Życiorys, CAW Warszawa; Parafialna Księga Zmarłych w Sierakowie, str. 196, poz. 41/1961 i wypis USC 53/61; Parafialna Księga Zmarłych w Sierakowie, str. 117, poz. 20/1948 i USC Stęszew 2/1948 z 2.03.1948; Wniosek Nepomucena Wołyńskiego do Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości, p. 4, CAW Warszawa; Parafialna Księga Zmarłych w Sierakowie, str. 134, poz. 65/1913; Sierakowskie Zeszyty Historyczne nr 3, s. 13–14 i nr 6, s. 129–132.

Jarosław T. Łożyński

Wrombel Antoni (1902–1976), urodził się 11 stycznia 1902 roku w Budzyniu pow. Chodzież jako syn Jana i Katarzyny Trafarskiej. Jego ojciec był młynarzem, budował też wiatraki. Miał sześcioro rodzeństwa: dwie siostry i czterech braci. Uczęszczał do szkoły powszechnej i ukończył siedem klas. Do powstania zgłosił się 5 stycznia 1919 roku. Służył w Straży Ludowej, po przeszkoleniu wojskowym w plutonie dowodzonym przez sierż. Edmunda Hamlinga walczył w potyczkach o Radwanki, Podstolice i Trzydomy. Później odesłany na przeszkolenie do Poznania. Walczył pod dowództwem kapitana Andrzeja Kopy o Szubin i pod Rynarzewem. W składzie 10 Pułku Strzelców Wlkp. (późniejszy 68 pp) walczył w obronie Lwowa. Od 15 maja do 5 grudnia 1921 roku pełnił służbę w 70 pp, a od 3 stycznia 1922 roku do 31 grudnia 1937 r. w 7 Baonie Saperów w Poznaniu jako podoficer zawodowy. Na skutek nieszczęśliwego wypadku w czasie ćwiczeń został na podstawie orzeczenia Wojskowej Lekarskiej Komisji Rew. uznany inwalidą wojskowym i z dniem 31 grudnia 1937 r. zwolniony z wojska. Jako niezdolny do służby wojskowej nie brał czynnego udziału w kampanii wrześniowej 1939 roku. Podczas okupacji niemieckiej pracował jako robotnik w paczkarni Urzędu Pocztowego Nr 3 w Poznaniu, aż do czasu wyzwolenia. Po wyzwoleniu pracował

Antoni Wrombel

jako pracownik umysłowy w Miejskim Wydziale Weterynarii w Poznaniu. Muzykalny jak cała rodzina, grał w orkiestrach wojskowych na saksofonie i klarnecie. Po wojnie również koncertował z orkiestrami. Związek małżeński zawarł z Ireną (?). Z małżeństwa tego urodziła się córka Hanna zamężna Wołochowicz. Zmarł 6 grudnia 1976 roku w Poznaniu i został pochowany na Cmentarzu Komunalnym na Junikowie w Poznaniu (pole 28, kwatera 2, rząd 10, grób nr 365). Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1967), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1957), Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918–1921 (1928) i Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości (1928). W Powstaniu Wielkopolskim brał również udział jego ojciec Jan Wrombel.

Biuro Kadr i Odznaczeń Kancelarii Prezydenta RP; W. Janiszewski, nekrolog z gazety; informacje rodzinne –Maria Szczotka.

Ewa Kabat

Wrombel Jan (1874–1971), urodził się 25 grudnia 1874 roku w Krosinie Wielkim pow. Oborniki w rodzinie młynarzy i cieśli. Jego rodzicami byli Józef i Franciszka. Miał starszą siostrę Stanisławę i młodszego brata, który po I wojnie światowej w 1918 roku nie wrócił do domu i wszelki słuch po nim zaginął. Z zawodu młynarz, ale też wspaniały cieśla i budowniczy. Służbę wojskową w armii pruskiej odsłużył w szczecińskim batalionie saperów w latach 1894–96. Związek małżeński zawarł z pochodzącą z Chodzieży Katarzyną Trafarską i ok. 1900 roku zamieszkali w Budzyniu. Urodziło się im siedmioro dzieci pięciu synów i dwie córki: Antoni (1901–1976) podporucznik rezerwy – Powstaniec Wielkopolski, odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym; Józef (1903–1983), Jan (1907–1988), Kazimierz (1908–1978), córka, która wkrótce po narodzinach zmarła; Zofia (1913–2000) zamężna Błaszyk i Florian (1916–1958). 5 stycznia 1919 r. jako ochotnik wstąpił do Straży Ludowej. 6 lutego 1919 r. uczestniczył w brawurowej akcji zdobycia pod Budzyniem, niemieckiego samochodu pancernego Pz. Kw. Erhardt E–V/4. Akcją tą dowodził st. sierż. Leon Napiecek. W akcji tej został ranny w skroń nad lewym okiem. W lutym 1919 r. walczył w kładzie kompanii ppor. Wiktora Bartkowiaka w potyczkach o Radwanki, Podstolice i Trzydomy. Zaprojektował i zbudował przy pomocy synów wieżę triangulacyjną w okolicach lasu pod Dziewokluczem wykorzystywaną podczas powstania. Jan Wrombel był człowiekiem o wielu pasjach i wielkim poczuciu humoru. Najważniejsze w jego życiu były wiatraki. Sam projektował, obliczał, a potem budował te wiatraki, ciągle je udoskonalając. W swoim życiu pobudował 40 wiatraków, a w samej Wielkopolsce 30. Jednym z nich jest obecnie zabytkowy wiatrak zbudowany w stylu – partlak stojący w Budzyniu – trzeci taki w Polsce, który wnuczka Maria Szczotka przekazała notarialnie

Jan Wrombel

Gminie Budzyń. Wiatrak ten na polecenie ojca, po spaleniu w 1953 r. od pioruna, odbudowywał wraz z nim syn Jan. Jego wielką miłością i pasją była również muzyka. Grał na każdym instrumencie, znał się na nutach – był samoukiem. Założył jedyną kapelę, która grała do wybuchu II wojny światowej. Synowie, wnuki i prawnuki również odziedziczyły talent muzyczny po swoim przodku i są dumą rodziny (Zbigniew, Piotr Wrombel). Inną jego pasą była historia i astronomia. Zbudował wg swojego projektu lunetę i obserwował niebo. Patrzył w gwiazdy i wiedział jak się one nazywają. Czytał dużo książek o astronomii i historii. Do końca życia był umysłowo sprawny, chodził i był ciekawy tego świata. Zmarł nagle 20 grudnia 1968 roku w Budzyniu i został pochowany na miejscowym cmentarzu. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1968) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1960). W Powstaniu Wielkopolskim brał również udział jego najstarszy syn Antoni.

Biuro Kadr i Odznaczeń Kancelarii Prezydenta RP;, informacje wnuczki Marii Szczotka, K. Kościelna, Powstanie Wielkopolskie 1918–1919 na terenie Budzynia; W. Janiszewski.

Ewa Kabat

Wróblewski Józef (1879–1920), nauczyciel, powstaniec wielkopolski, oficer Wojska Polskiego, Kawaler Orderu Virtuti Militari. Ur. się 25 października 1879 r. w Sarbinowie (powiat gostyński) w rodzinie Antoniego i Marii z d. Koralewskiej, właścicieli ogrodnictwa. Ukończył seminarium nauczycielskie. Posiadał status nauczyciela elementarnego. W okresie od 1 października 1900 r. do 30 września 1901 r. odbył roczną służbę wojskową w armii niemieckiej w 155 pp w Ostrowie Wlkp. Po jej ukończeniu został awansowany na stopień kaprala. W latach 1910–1914 był kierownikiem Szkoły Powszechnej w Radomierzu (powiat wolsztyński). Po wybuchu I wojny światowej został w dniu 2 września 1914 r. zmobilizowany do armii niemieckiej z zadaniem szkolenia rekrutów przy 37 Pułku Zapasowym. W maju 1915 r. ukończył w Neuhammer (Nowa Kuźnia) 4–tygodniowy kurs dający kwalifikacje na zastępcę oficera. W październiku tegoż samego roku odbył kolejny kurs 3–tygodniowego przeszkolenia wojskowego, ale już na linii frontu w Marville pod Verdun. 27 lutego 1916 r. został na własną prośbę wysłany na linię frontu do 77 Pułku Grenadierów Obrony Narodowej, który prowadził działania wojenne we Flandrii i na terenach aż do rzeki Sommy. 5 kwietnia 1917 r. otrzymał awans na stopień podporucznika. 1 czerwca 1918 r. został przeniesiony do 267 Pułku 37 Dywizji w Alzacji, gdzie dowodził najpierw do 25 września kompanią kulomiotów a potem do 27 października kompanią piechoty. Tegoż dnia po poważnym zranieniu dłoni prawej ręki od kulomiotu z czołgu angielskiego został wycofany z pola walki i leczony następnie przez 8 tygodniu w lazarecie w Erfurcie. 1 stycznia 1919 r. po zwolnieniu z dalszego leczenia powrócił na Ziemię

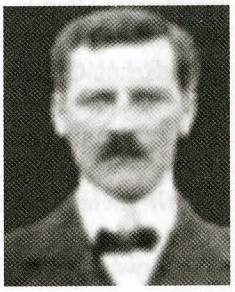

Józef Wróblewski

Przemęcką, włączając się aktywnie w nurt walki narodowo wyzwoleńczej. W dniu 6 stycznia 1919 r. został dowódcą powstańczej Kompanii Przemęckiej oraz komendantem odcinka powstańczego od południowego Kanału Obry za Solcem aż do Brenna, Wijewa i Włoszakowic. Siedzibą komendatury była Błotnica, w której werbowano ochotników również na odcinek „Wolsztyn" do ppor. Stanisława Siudy. 6 marca 1919 r. w wyniku przekształcenia oddziałów powstańczych wchodzących w skład Grupy Leszno, w 6. p. strz. wlkp. (późniejszy 60 pp wlkp.), został dowódcą II batalionu tegoż pułku. Po zakończeniu zwycięskiego Powstania awansowany na stopień porucznika Wojska Polskiego. Brał udział w wojnie polsko–bolszewickiej w 1920 r. W dniu 9 maja tego roku jego II batalion wchodzący w skład III armii gen. Edwarda Rydza–Śmigłego, zniszczył mosty kolejowe za Kijowem, aby uniemożliwić wejście do miasta wojskom bolszewickim. 14 maja wziął do niewoli pod miastem Berezyna bolszewicki pułk kawalerii liczący 400 żołnierzy. Potem w czasie odwrotu naszych wojsk, zachorował na czerwonkę i zmarł 13 lipca 1920 r. w wieku 4l lat. Został pochowany we wsi Zagórze nad Niemnem. Kilka dni po śmierci został awansowany na stopień majora Wojska Polskiego. Był odznaczony Srebrnym Krzyżem Orderu Wojennego V klasy oraz Krzyżem Niepodległości. Rodziny nie założył. Pamięć o majorze Józefie Wróblewskim jest kultywowana w Zespole Szkół Gimnazjum i Szkoła Podstawowa im. Powstańców Wielkopolskich w Przemęcie.

CAW – Akta personalne i odznaczeniowe majora; Smoleń B., Zarys historii wojennej 60. Pułku Piechoty Wielkopolskiej, Warszawa 1930, s. 8–10, 16, 19–21; Siuda S., Zarys historii wojennej 56 Pułku Piechoty Wielkopolskiej, Krotoszyn 1932, s. 7; Siuda S., Walki na odcinku wolsztyńskim, w: Materiały do histoii Powstania Wielkopolskiego 1918–1919, Poznań 1938, s. 85,99; Benyskiewicz J., Babimojszczyzna w latach 1919–1945, Zielona Góra 1994, s. 49; Benyskiewicz J., Babimost, Kargowa, Wolsztyn z dziejów i współczesności, w: Zeszyty Lubuskie nr 19/1991, s. 74, 79; Polak B., Ziemia Kościańska w Powstaniu Wielkopolskim 1918–1919, Praca zbiorowa, Kościan 1999, s. 31, 69; Bloch R., Rogozinski S., Thiel M., Wojciechowski K., Przebieg Powstania Wielkopolskiego na terenie Przemętu i okolicy, maszynopis z 23 listopada 1968 r.; Machoy H., Powstanie Wielkopolskie w roku 1918–1919 w miejscowościach Błotnica, Włoszakowice, Zbarzewo, Nowa Wieś, Mochy i Waszkowo pod Poniecem, maszynopis, Leszno styczeń 1928; Kroniki szkół z Kaszczoru i Siekowa– Kluczewa (powiat wolsztyński); Tłumaczenie tekstów niemieckich–Damian Gorzelniak, tłumacz przysięgły.

Antoni Fornalski

Wylegała Franciszek (1893–1974), urodził się 19 grudnia 1893 r. w Kruszewie, pow. Czarnków. Syn Jana i Julianny Filoda. Rodzice byli rolnikami. Miał dwóch młodszych braci: Ludwika (13

Franciszek Wylegała

sierpnia 1897–ok. 1930) i Teodora (21 maja 1900–13 września 1939). Do szkoły powszechnej 6–cio klasowej uczęszczał w Kruszewie. Brał udział w strajku szkolnym. Po ukończeniu nauki pracował w gospodarstwie rolnym ojca, aż do wybuchu I wojny światowej. Działał aktywnie w miejscowym Sokole. 25 października 1914 r. został powołany do służby wojskowej w armii pruskiej. Walczył na froncie zachodnim i wschodnim, gdzie 22 czerwca 1915 r. został ranny w nogę. Po wyleczeniu rany, walczył na froncie rumuńskim, gdzie ponownie ranny 20 października 1916 r. w prawa rękę. Po wyleczeniu z tej rany pełnił służbę w macierzystym garnizonie. 18 grudnia 1918 r. został zwolniony z wojska pruskiego i powrócił do rodzinnego domu w Kruszewie. 6 stycznia 1919 r. wstąpił w szeregi wojsk Powstania Wielkopolskiego do 2 kompanii I batalionu, którym w tym czasie dowodził ppor./ppłk Zdzisław Orłowski (1892–1982) i brał udział w walkach o wyzwolenie Czarnkowa. 8 stycznia pozostał w Czarnkowie z małym oddziałem (główne siły powstańcze z tego rejonu wymaszerowały do Chodzieży). Tą sytuację wykorzystali Niemcy i przypuścili atak na Czarnków. Powstańcy, a wśród nich Franciszek Wylegała w ciężkich walkach powoli cofali się do centrum Czarnkowa, co pozwoliło na przybycie z odsieczą powstańców z okolicznych wiosek. Wspólnymi siłami wyparli nieprzyjaciela z miasta zdobywając amunicję oraz jeden ciężki i jeden lekki karabin maszynowy. 7 lutego pod dowództwem sierżanta Stepki walczył pod Jabłonowem, zdobywając broń ręczną i amunicję. Po zakończeniu tej walki konwojował do placówki w Jabłonowie dwóch wziętych do niewoli Niemców. 13 lutego 1919 r. walczył pod dowództwem por. Króla w Walkowicach, zdobywając dużą ilość broni i amunicji. Jego bezpośrednimi dowódcami byli w walkach na linii Czarnków–Romanowo–Walkowice–sierż. Winiecki, a w walkach o Jabłonowo i Kruszewo sierż. Pokrywka. Z oddziałów powstańczych został zwolniony 18 kwietnia 1919 r. 26 kwietnia 1919 r. wstąpił do 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich (68 Pułk Piechoty), z którym walczył pod Lwowem i na froncie ukraińskim. Zwolniony do rezerwy został 17 stycznia 1920 r. Po zwolnieniu z wojska, pracował na 60 morgowym gospodarstwie rolnym w Sarbi koło Czarnkowa. Należał do Związku Weteranów Powstań Narodowych R. P. 1914/1919 od 22 kwietnia 1934 r., a w 1938 r. wstąpił do Związku Powstańców Wielkopolskich. Należał do Koła w Sarbii koło Czarnkowa (nr leg. członkowskiej 10766). Po 1945 r. należał do Związku Bojowników o Wolność i Demokracje (leg. nr 291144, nr ewid. Okręgu 211461). 27 września 1924 r. zawarł związek małżeński z Zofią z domu Kozma. Ojciec trzech synów: Zenona (ur. 24 marca 1929), Leszka (ur. 9 maja 1928) i Witolda (ur. 8 czerwca 1930). Był odznaczony: Medalem Niepodległości (leg. nr 38706 z 27 czerwca 1938), Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918–1921 (2 lutego 1935). Nagrodzony też Dyplomem Żołnierzowi Demokracji nr 10094 nadanym przez Naczelne Dowództwo Wojska Polskiego w 1945 r. Zmarł w Sarbi 28 stycznia 1974 r. i tam pochowany. Nagrobek zachował się do czasów współczesnych.

Barnaś Z., Słownik biograficzny Powstańców Wielkopolskich Ziemi Nadnoteckiej, Czarnków 2011, tu inna data śmierci; Archiwum Prezydenta RP,

Wniosek o nadanie Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego; informacji Marleny Krzemińskiej oraz dokumenty z CAW w Warszawie.

Wojciech Kicman

Zieliński Klemens (1877–1939), działacz niepodległościowy w powiecie wyrzyskim, kapelan WP. Urodził się 23 listopada 1877 r. w Komorowie, w ówczesnym powiecie brodnickim, w rolniczej (w niektórych źródłach jest mowa o ziemiańskiej) rodzinie Karola i Amalii z domu Weuscher. Uczył się w gimnazjum w Brodnicy, był członkiem i prezesem działającej tam tajnej organizacji filomackiej. Po uzyskaniu w roku 1897 świadectwa dojrzałości podjął studia prawnicze w Berlinie. Brał tam czynny udział w nauczaniu polskich dzieci języka i historii polskiej. Studia prawnicze jednak zarzucił i w roku 1899 wstąpił do duchownego seminarium w Poznaniu i Gnieźnie. Po wyświęceniu na kapłana w r. 1902 powołany został na wikariat do kościoła parafialnego w Bydgoszczy. Podczas pobytu w tym mieście działał w Towarzystwie Naukowej Pomocy im. Karola Marcinkowskiego, o czym świadczy jego udział w rocznym walnym zebraniu delegatów TNP w Poznaniu (1904). Jego pobyt w Bydgoszczy przypadł na ten czas, kiedy to poprzez zakładanie pierwszych towarzystw polskich, zaczął się tam budzić duch polski, organizować kupiectwo i rzemiosło polskie. Ks. Zieliński wówczas jako prezes towarzystwa czeladników polskich i młodzieży polskiej, poświęcając wolny czas na nauczaniu ich pisania po polsku oraz ojczystej historii. Pełnił też obowiązki sekretarza rady nadzorczej Banku Ludowego. W roku 1905 przeniesiony został na wikariat w Wągrowcu. Tu również wykazał się społeczną aktywnością. Działał jako prezes Towarzystw Robotników i Młodych Przemysłowców, wśród których założył Kółka samokształcenia. Zorganizował i objął obowiązki okręgowego prezesa Towarzystw Przemysłowych okręgu wągrowieckiego. W roku 1907 stanął przed sądem w Gnieźnie oskarżony o organizowanie strajku szkolnego, został jednak uniewinniony. W celu wyrobienia nawyku oszczędzania wśród dzieci i młodzieży założył „Kasę drobnych oszczędności", gdzie najniższa wpłata wynosiła zaledwie 5 fen. Podczas pobytu na wikariacie w Inowrocławiu, w latach 1910–1914, był wicepatronem Katolickiego Towarzystwa Rzemieślników Polskich, należał do Inowrocławsko–Strzelińskiego Towarzystwa Rolniczego, wchodził też w skład rady nadzorczej „Rolnika". Poświęcał wiele uwagi także działalności kulturalno–oświatowej. Uczestniczył w organizowaniu tzw. „wieczorów czwartkowych" organizowanych przez wydział odczytowy Towarzystwa Czytelni Ludowych na powiat inoworocławski (m. in. wygłosił odczyt „Miłość ojczyzny w poezji Mickiewicza"). Samodzielną pracę duszpasterską rozpoczął w roku 1914, obejmując zarząd parafii w Kosztowie i Krostowie w powiecie wyrzyskim. Objął wówczas prezesurę kółka rolniczego, którą sprawował przez 15 lat. Podczas wybijania się na niepodległość uczestniczył w akcji patriotycznej, która osiągnęła swoje szczytowe nasilenie z początkiem grudnia 1918. Już w listopadzie 1918 współorganizował Powiatową Radę Ludową, której został sekretarzem i zarazem otrzymał polecenie utworzenia kadr Straży Ludowej. Uczestniczył w konspiracyjnym spotkaniu przedstawicieli powiatów Wieleń, Wyrzysk,

Czarnków i Chodzież, które zorganizował 30 grudnia 1918 r. w Pile ks. Ignacy Czechowski, proboszcz chodzieski. Celem spotkania było omówienie bieżącej sytuacji społecznej i politycznej w okręgu nadnoteckim i nawiązanie kontaktów z ogarniętym już powstaniem Poznaniem. Za te działania, a także za zorganizowanie przemytu przez linię demarkacyjną młodzieży udającej się do wojska polskiego w Inowrocławiu i Poznaniu został 3 lutego 1919 r. przez Grenzschutz aresztowany, zmaltretowany i wywieziony do centralnego więzienia w Pile. Oskarżono go o zdradę stanu jako „główną sprężynę powstania w powiecie wyrzyskim". Jak napisano w nekrologu: „W czasie krwawych walk z Grenzschutzem, któremu się stale narażał, stawając energicznie w obronie krzywdzonej ludności, stał się ofiarą ochydnej napaści pruskiego żołdactwa, pobity i sponiewierany do krwi i terroryzowany groźbą rozstrzelania". 15 marca 1919 r. stanął przed niemieckim sądem oskarżony o zbrodnię stanu. W aktach oskarżenia sformułowano zarzut, iż jest „dla sprawy niemieckiej szczególnie niebezpieczny". W więzieniu przebywał do 30 marca 1919 r. Po powrocie do do parafii zakwaterowano mu na plebani karną załogę złożoną z 11 pruskich podoficerów. Zorganizował w powiecie wyrzyskim Radę Ludową, w której kierował wydziałem dla przygotowania polskich urzędów i polskich urzędników. W styczniu 1920, utworzył komitet dla przyjęcia Wojska Polskiego. Od lipca 1920 r. był starszym kapelanem przy komendzie placu w Bydgoszczy, a potem aż do ukończenia wojny proboszczem 14 brygady artylerii na froncie. Wybrany do zarządu K. K. O. powiatu wyrzyskiego pracował do r. 1929, kiedy przeniósł się na probostwo w Szubinie. Tu został członkiem Komitetu powiatowego wykonawczego dla państwowej pożyczki inwestycyjnej oraz, z nominacji wojewody, członkiem Magistratu i jako mąż zaufania województwa przygotowuje nowe wybory do zarządu i rady miejskiej. Ponadto został prezesem powiatowym PCK i zorganizował koła tej organizacji w całym powiecie. Od 1 października 1935 r. do śmierci był proboszczem w Łopiennie.W nowej parafii reorganizował życie organizacji społecznych o charakterze kościelnym oraz dzięki jego czynnej współpracy ożywiał się znacznie aktywność miejscowych organizacji społecznych, w tym Związku Powstańców Wielkopolskich. Za działalność społeczną i niepodległościową odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi (1928), Odznaką Więźniów Ideowych (1931), Medalem Niepodległości (1932). Zmarł 6 lutego 1939 r. w Łopiennie, po dłuższej chorobie serca.

Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół Akt Prezydium Policji, sygn. 2756 s. 48, 329; 3488 (1907, cała teczka), 4205 s. 343; Landratura Schmiegel 747 s. 275; Towarzystwo Naukowej Pomocy 23, s. 205,; Urząd Wojewódzki Poznański 173 (Wnioski o odznaczenia 1938–1939) s. 297–299; Księża społecznicy w Wielkopolsce 1894–1919. Słownik biograficzny, t. IV (Bogumił Wojcieszak); – A. Bielski, Zarys historii gimnazjum i liceum ogólnokształcącego w Brodnicy 1873–1973, Brodnica 1973, s. 115, 118; Dzieje Inowrocławia, pod red. M. Biskupa, Warszawa – Poznań 1978 s. 381; Kącki Franciszek, Udział duchowieństwa katolickiego w powstaniu wielkopolskim 1918–1919, „Novum" 1971 nr 12 (specjalny), s. 52, 83, 95, 104; Z. Wieliczka, s. 87 – „Dziennik

Kujawski" 1911 nr 61, 1912 nr 54; „Dziennik Poznański" 1905 nr 87, 1907 nr 145; „Lech" 1907 nr 78, 1908 nr 27; Miesięcznik Kościelny Archidiecezji Poznańskiej, 1939 s. 64; „Praca" 1907 nr 26, 28 (fot.) „Przewodnik Katolicki" 1905 nr 35; „Wiarus Polski" 1905 nr 96.

Bogumił Wojcieszak

Zieliński Tadeusz Ludwik (1886–1963), organizator i kapelan oddziału powstańczego w Rozdrażewie. Urodził się 1 sierpnia 1886 r. w Wiecanowie w pow. mogileńskim, w rodzinie nauczyciela Wincentego i Franciszki z Jączyńskich. Maturę zdał w Gnieźnie, gdzie był członkiem gimnazjalnego kółka Tow. Tomasza Zana. Nauki teologiczne studiował w seminariach w Poznaniu i Gnieźnie, przyjmując święcenia kapłańskie 15 lutego 1913 r. W latach 1913–1920 był wikariuszem w Rozdrażewie w powiecie krotoszyńskim. Tu zajmował się, jako ich prezes, kołami śpiewaczymi – „Halka" i „Lutnia", które pod jego kierunkiem urządziły w 1913 r. obchód stulecia śmierci księcia Józefa Poniatowskiego. W programie śpiewano pieśni narodowe, pokazywano obrazy świetlne (przezrocza), wygłaszano patriotyczne deklamacje. Był też głównym współorganizatorem obchodu w 1917 r. stulecia zgonu Tadeusza Kościuszki. Wygłosił wówczas podczas uroczystych nabożeństw mowę, w której podkreślił patriotyzm Naczelnika. Cała wieś była z tej okazji iluminowana wieczorem, a ks. Zieliński zaś miał podczas wieczornicy wykład o Kościuszce. Podczas powstania wielkopolskiego zorganizował duży, liczący ponad 100 osób oddział powstańczy i osobiście nim kierował. Oddział ten oddał następnie do dyspozycji dowództwa powstańczego w Krotoszynie, choć towarzyszyły temu pewne perturbacje organizacyjne, o czym wspomina Zygmunt Wieliczka. Pełnił też funkcję kapelana powstańców. W 1920 r. przeniesiony został do Bydgoszczy, gdzie pełnił obowiązki nauczyciela religii w męskim gimnazjum klasycznym. W 1932 otrzymał w administrację par. w Łubowie. W 1939 został administratorem par. św. Jakuba Większego w Mogilnie oraz dziekanem dek. mogileńskiego. Podczas okupacji początkowo pozostawał w parafii. Aresztowany 2 sierpnia 1940 r., osadzony był w obozie przejściowym w Szczeglinie, skąd 29 sierpnia 1940 r. przewieziony został do obozu koncentracyjnego w w Sachsenhausen i od 5 września 1941 r. przeniesiony do obozu Dachau (nr obozowy 27126). Wyzwolony przez wojska alianckie 29 kwietnia 1945 r., jakiś czas był kapelanem w 3. Dywizji w Oldenburgu i rzuconych tam przez wojnę Polaków. Po powrocie do archidiecezji podjął pracę duszpasterską i dziekańską w Mogilnie. Przez wiele lat był w powiecie mogileńskim wizytatorem religii. Od początku administrowania parafią musiał się zmagać z władzą komunistyczną, która domagała się zarejestrowania wszystkich parafialnych stowarzyszeń religijnych wraz z podaniem imiennego spisu ich członków. Ks. Zieliński odmówił, doszło więc do pierwszego konfliktu

Tadeusz Ludwik Zieliński

z władzą komunistyczną – mogileńską, którego natężenie ich rosło aż do końca lat 60. XX stulecia. Potęgowały go antykościelne wystąpienia, rozwiązanie bractw religijnych (1949 r.) i innych organizacji kościelnych, wyrzucenie religii ze szkół, inwigilowanie księży oraz wiernych związanych blisko z Kościołem, w czym celowała szczególnie Powiatowa Rada Narodowa w Mogilnie. Zmarł 10 kwietnia 1963 r..

Jacewicz Wiktor, Woś Jan, Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939 – 1945; Kącki Franciszek, Udział duchowieństwa katolickiego w powstaniu wielkopolskim 1918–1919, „Novum" 1971 nr 12 (specjalny), Wieliczka, s. 193–195 (tu m. in. o braku subordynacji i sejmikowym stosunku do zwierzchnich władz wojskowych oddziału rozdrażewskiego). Księża społecznicy, t. IV (Hieronim Szatkowski, tu literatura).

Bogumił Wojcieszak

Ziemiański Walenty (1900–1980), urodził się 9 lutego 1900 r. w miejscowości Pieruszyce, powiat Pleszew. Syn Michała i Agnieszki z domu Makowiecka. Miał pięcioro rodzeństwa: siostry Rozalię (3 sierpnia1897–19 stycznia 1990) i Marię (22 sierpnia 1906–31 stycznia 1990) oraz braci: Józefa (1902–1904), Wojciecha (30 października 1904–12 stycznia 1976) i Ludwika (10 sierpnia 1906–21 sierpnia 1991). Szkołę powszechną ukończył w Pleszewie. Po skończeniu 18 lat, 6 czerwca 1918 r. został zmobilizowany do armii pruskiej, w której służył do 24 listopada 1918 r. 7 grudnia 1918 r. został żołnierzem III batalionu 29 Pułku Strzelców Kaniowskich, który formułował się w Szczypiornie. W pułku tym służył do 12 kwietnia 1919 r. biorą udział w walkach powstańczych na froncie wielkopolskim. 13 kwietnia 1919 r. został przeniesiony do 69 Pułku Piechoty (11Pułk Strzelców Wielkopolskich). W ramach tego pułku pełnił służbę na linii demarkacyjnej w okolicach Kępna. Od lutego 1920 r. przebywał wraz z pułkiem na froncie Litewsko–Białoruskim, mając kontakty z oddziałami wojsk gen. Bułak–Bałachowicza. Służbę w Wojsku Polskim zakończył 14 października 1921 r. w stopniu starszego strzelca. W okresie od 28 sierpnia do 23 września 1925 r. odbył ćwiczenia wojskowe w ramach 62 Pułku Piechoty, a do rezerwy został przeniesiony 1 października 1925 r. Przez krótki okres pracował jako listonosz. 16 października 1922 r. został pracownikiem w Głównych Warsztatach Kolejowych I klasy w Bydgoszczy. Pracował jako malarz dekorator kolejowy, a od 1933 r. przodownik malarski nieprzerwanie do 1 września 1939 r. Zamieszkał wówczas na Bielawkach, przy ul. Chodkiewicza. Po wybuchu II wojny światowej pracował w prywatnych firmach. Jako doskonały fachowiec został w 1942 r. odszukany przez Niemców i zmuszony w 1943 r. do wyjazdu do Norwegii, gdzie pracował przy obsłudze kolei. Po zakończeniu II wojny światowej, w maju 1945 r. zgłosił chęć powrotu do Polski. W listopadzie 1945 r. Pol-

Walenty Ziemiański

ska Misja Wojskowa w Norwegii skierowała go do kraju. 20 listopada 1945 r. wylądował w Gdyni i otrzymał zaświadczenie o zarejestrowaniu się na Punkcie Przyjęcia w Gdynia Port i skierowanie do Bydgoszczy. 3 grudnia 1945 r. napisał prośbę o przyjęcie do pracy do Zarządu Głównych Warsztatów Kolejowych I kl. w Bydgoszczy. Do pracy w tych Warsztatach został przyjęty 14 grudnia 1945 r. W tym czasie mieszkał przy ul. Lelewela 14/3. 19 sierpnia 1946 r. napisał prośbę o przeniesienie do Głównych Warsztatów Kolejowych I klasy w Pile (ZNTK). Prośba jego została załatwiona pozytywnie 11 grudnia 1946 r. W Pile przez krótki okres czasu (remont nowego mieszkania) mieszkał przy ul. Mickiewicza, a następnie aż do śmierci przy ul. Krasińskiego 24. Obecnie zamieszkuje tam jego rodzina. W ZNTK w Pile, pracował nieprzerwanie do 31 maja 1960 r. kiedy przeszedł na zasłużoną emeryturę. Okres pracy od 23 października 1939 r. do 30 września 1943 r. został mu zaliczony do pracy na kolei. Do 1939 r. należał do Związku Powstańców i Wojaków. Aktywnie działał w kolejarskim chórze w Bydgoszczy. Po przeprowadzeniu się w 1946 r. do Piły był sekretarzem chóru Związku Zawodowego Kolejarzy *Echo* działającego przy ZNTK. Chór ten w 1948 r. liczył 54 członków. Do organizacji kombatanckich po 1945 r. nie należał. Walenty Ziemiański był odznaczony i wyróżniony: Brązowym Krzyżem Zasługi, za służbę kolejową jako starszy pracownik DOKP Toruń (1938), Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918 – 1921 (1929), Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości (1928), Krzyżem Waleczności byłej Armii Ochotniczej gen. Bałachowicza (1930), Odznaką Wojsk Wielkopolskich (1921). Był dwukrotnie żonaty. W 1923 r. zawarł związek małżeński z Anną Kryszak (22 czerwca 1901–5 sierpnia 1949), zmarłą i pochowaną w Pile. Małżeństwo to było bezdzietne. 12 listopada 1950 r. ożenił się powtórnie ze Stanisławą Śniegocką (9 kwietnia 1914–15 lipca 1999), z którą miał troje dzieci, synów: Mariana (ur. 9 sierpnia 1951) i Zbigniewa (ur. 5 grudnia 1952) oraz córkę Urszulę (ur. 22 listopada 1953). Dzieci urodziły się w Pile i tam mieszkają. Walenty Ziemiański zmarł w Pile 30 czerwca 1980 r. i został pochowany na miejscowym Cmentarzu Komunalnym, kwat. 6/C–17–15,16. Do 26 marca 1934 r. rodzina Ziemiańskich używała nazwiska Burdelak.

Na podstawie dokumentów rodzinnych: zaświadczenie Dowództwa Okręgu Korpusu VII, Referat Historyczny nr 276–I/16750/38 r. o służbie W. Ziemiańskiego w Wojsku Polskim. Poznań 26 IX 1938; zaświadczenie byłego d–cy Armii Ochotniczej Zw. b. Uczestników Powstań Narodowych RP. Zarząd Główny. Warszawa 10 III 1930 r.; pismo Dyrekcji Kolei Państwowych w Gdańsku nr 42496/IV/28 z 23 XI 1928 r.; zaświadczenie Państwowego Urzędu Repatriacyjnego Gdynia Port nr 480810/9740 z 20 XI 1945; informacji udzielonych przez syna Mariana w kwietniu 2009 r. w Pile.

Wojciech Kicman

Ziętkiewicz Stanisław (1868–1946), doktor nauk medycznych, lekarz. Urodzony 7 grudnia 1868 roku w Wielkich Gorzycach powiat Ostrów Wlkp., jako syn Ignacego i Józefy z domu Szwab. Dyplom ukończenia studiów i prawo

wykonywania zawodu uzyskał w roku 1900. Przed 1903 r. zamieszkał w Sierakowie przy ul. Poznańska 2. Był praktykującym lekarzem ogólnym, wymienianym w licznych spisach i biuletynach lekarskich. Społecznik, członek Towarzystwa Przemysłowców w Sierakowie. W roku 1910 wraz z ks. wikariuszem Bolesławem Staniszewskim i mistrzem fryzjerskim Nepomucenem Wołyńskim utworzył przy Towarzystwie Gimnastycznym Sokół konspiracyjny oddział młodzieży pozaszkolnej dla nauki czytania i pisania w języku polskim. W tym samym roku znalazł się wśród członków założycieli Banku Ludowego w Sierakowie, obejmując w nim od pierwszych dni funkcjonowania stanowisko dyrektora i sprawował je nieprzerwanie przez 29 lat. Ostatnie operacje bankowe przeprowadził jeszcze 2 września 1939 r. Od roku 1913 był członkiem i aktywistą Towarzystwa Czytelni Ludowych i innych licznych polskich organizacji społeczno–kulturalnych. W momencie wybuchu Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 powołany został w skład Rady Magistrackiej Miasta Sierakowa i uczyniony odpowiedzialnym za pomoc medyczną dla powstańców i ich warunki sanitarne. Doskonale wywiązał się z nałożonych zadań. W okresie międzywojennym pełnił równocześnie misję lekarza miejskiego. Ze względu na podeszły wiek uniknął wysiedlenia podczas okupacji niemieckiej 1939–1945. Za swe wybitne zasługi objęty został stałą konspiracyjną opieką socjalną Rady Głównej Opiekuńczej (RGO), działającej w strukturach Polskiego Państwa Podziemnego. Zmarł 4 października 1946 w Sierakowie, w 78 roku życia. Spoczął na miejscowym cmentarzu parafialnym. 24 listopada 1908 roku poślubił Kazimierę Bąkowską (1882–1958), córkę Franciszka i Felicji Niewiteckiej, wdowę – primo voto Mayer. Małżeństwo to było bezdzietne. Wychowywali osieroconego bratanka żony – Zbigniewa Bąkowskiego.

Stanisław Ziętkiewicz

Foto – Archiwum Sierakowskich Zeszytów Historycznych; Odpis aktu zgonu nr 54/1946 – USC Sieraków; Rocznik Lekarski Rzeczypospolitej Polskiej 1936, R. 2, str. 995; Wniosek Nepomucena Wołyńskiego do Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości, p. 6 – Życiorys, CAW Warszawa; Materiały do wystawy 100 lat Banku Spółdzielczego Pojezierza Międzychodzko–Sierakowskiego w Sierakowie, Sieraków 10 września 2010 r.; Sierakowskie Zeszyty Historyczne nr 3, str. 11–12 i nr 6, s. 132–134; Parafialnych Księga zmarłych str. 108, poz. 63; inskrypcje nagrobne.

Jarosław T. Łożyński

Żelazny Stanisław (1893– 1966), urodził się 10 listopada 1893 roku w Brzostowie koło Miasteczka Krajeńskiego. Syn Sylwestra i Elżbiety. Ukończył szkołę powszechną. Brał udział w Powstaniu Wielkopolskim od 1 stycznia 1919 roku. Walczył pod Budzyniem, Podaninem, Radwankami i Podstolicami pod dowództwem ppor./płk. Ignacego Wegnera i ppor./ kpt. Maksymiliana Bartscha. Mieszkał w Szamocinie a następnie w Pile przy ul. Okrzei 16 m. 12.

1 lipca 1958 roku przeszedł na emeryturę. Był członkiem Związku Bojowników o Wolność i Demokrację (leg. nr 205227, nr ewid. 214205). Został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (po 1958). Zmarł 11 marca 1966 roku. Pochowany z żoną Heleną Bocianowską, córką Walerii Figińskiej urodzoną w Kurowie (13 maja 1899–18 sierpnia 1984) na Cmentarzu Komunalnym w Pile, kwat. 1/A–11–1. Na nagrobku napis: P. WIELKOPOLSKI Z 1918.

Archiwum Prezydenta RP–wniosek o nadanie Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego.

Wojciech Kicman

Żuchelkowski Stanisław (1900–1976), chorąży Wojska Polskiego. Urodził się 5 września 1900 roku w Szczepicach, pow. Szubin. Syn Józefa i Marianny z domu Walkowiak. Rodzice byli rolnikami. Miał sześciu braci i siostrę Katarzynę. Brat Andrzej, po II wojnie światowej zamieszkał we Francji. Zmarł w Reims. Stanisław Szkołę Powszechną ukończył w Rokutowie, pow. Pleszew. W dniu 19 stycznia 1919 roku wstąpił do oddziałów powstańczych w Poznaniu. Dostał przydział do będącego w organizacji 1 Pułku Artylerii Polowej (od 27 maja 1919 roku pułk ten nosił nazwę 3 Pułku Artylerii Polowej, przemianowany w styczniu 1920 roku na 14 Wielkopolski Pułk Artylerii Polowej). W okresie od 4 marca do 20 lipca 1919 roku walczył w ramach swego pułku na zachodnim froncie powstania w rejonie Leszna i Czarnkowa. Po zakończeniu działań powstańczych pozostał w macierzystym pułku i od 3 sierpnia 1919 roku do 15 września 1920 roku brał udział w walkach na froncie białoruskim. 20 grudnia 1920 roku powrócił z pułkiem do Poznania. Od tego czasu stale podnosił swoje artyleryjskie kwalifikacje wojskowe. Ukończył Szkołę Podoficerów Zawodowych w Toruniu (1 sierpnia 1921–28 lutego 1922), Szkołę Strzelecką w Biedrusku (1 kwietnia–30 czerwca 1922) oraz Kurs Doskonalący Podoficerów Zawodowych w Toruniu (16 czerwca–15 października 1928). Na okres od 10 września 1925 do 15 lipca 1927 został odkomenderowany do Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii w Śremie, a 2 listopada 1929 przeniesiony do Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu Wołyńskim, gdzie służył na stanowisku szefa 6 baterii. 19 listopada 1939 roku został aresztowany przez NKWD za usiłowanie przejścia granicy i wysłany do obozu pracy w Komi. Po podpisaniu umów z ZSRR został 1 września 1941 roku zwolniony z obozu i 18 września tego roku dotarł do Armii gen. Andresa w Tockoje. Dostał przydział na szefa baterii dowodzenia II Dywizjonu 10 Pułku Artylerii Ciężkiej, z którym 1 kwietnia 1942 roku przekroczył granicę rosyjsko–perską i odbył długi marsz Armii Polskiej na Środkowym Wschodzie przez Irak i Palestynę do Egiptu. 18 lutego 1944 roku wyjechał do Włoch. W okresie od 4 marca do 19 września 1944 roku odbył kampanię włoską (Monte Cassino, Ankona, Loretto, Ry-

Stanisław Żuchelkowski

mini) w ramach II Korpusu Polskiego gen. Andersa, a następnie jako szef baterii służył w Szkole Podchorążych Artylerii w Matera (Włochy). Awansowany do stopnia chorążego został w dniu 1 maja 1946 roku. 18 lipca 1946 roku wyjechał z Włoch do Anglii, a 22 stycznia 1947 roku został odesłany do obozu przejściowego w Szkocji, celem wyjazdu do kraju. W maju 1947 roku wrócił do Polski i zamieszkał z rodziną w miejscowości Dubienka, pow. Hrubieszów. W październiku tego roku przeniósł się do Piły, gdzie od grudnia 1947 roku zaczął pracować przy zwózce drewna z lasu na rampę kolejową w Pile. 1 kwietnia 1948 r. zaczął pracować w Zakładach Naprawczych Taboru Kolejowego w Pile, ostatnio na stanowisku starszego referenta. 1 kwietnia 1961 roku przeszedł na emeryturę. Należał do Związku Bojowników o Wolność i Demokrację. Związek małżeński zawarł 13 maja 1936 roku we Włodzimierzu Wołyńskim z Jadwigą Lachowicz, córką Aleksandra i Karoliny Szewczyk. Jadwiga urodziła się we Włodzimierzu 12 kwietnia 1910 roku, a zmarła w Pile 3 kwietnia 1988 roku. Był ojcem syna Stanisława, ur. 1937 we Włodzimierzu Wołyńskim, a zmarłego w Gorzowie Wlkp. (z wykształcenia ekonomisty) oraz syna Aleksandra, ur. w 1948 roku w Pile, z wykształcenia nauczyciela. Rodzina Żuchelkowskich mieszkała w Pile przy al. Powstańców Wielkopolskich 10/12 (poprzednio Mireckiego). Za zasługi wojenne i służbę wojskową Stanisław Żuchelkowski został odznaczony: Brązowym Krzyżem Zasługi z Mieczami (po 1945), Brązowym Krzyżem Zasługi (1937), Medalem Wojska (1945), Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918–1921 (przed 1939), Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości (przed 1939), Krzyżem Pamiątkowym Monte Cassino (1945), Gwiazdą Za Wojnę 1939–1945 (1939–1945 Star) Anglia, Gwiazdą Za Włochy (Italy Star) Anglia, Medalem Wojny 1939–1945 (War Medal 1939–1945) Anglia, Odznaką Pamiątkową 1 Dywizji Strzelców Wielkopolskich (przed 1939), Odznaką Pamiątkową 14 Wielkopolskiego Pułku Artylerii Lekkiej (przed 1939). Stanisław Żuchelkowski jadąc 28 września 1976 roku rowerem z grzybobrania, został śmiertelnie potrącony przez samochód na trasie z Dobrzycy do Piły. Pochowany został na Cmentarzu Komunalnym w Pile, kwat. 9/D–2–7. W tym samym grobie pochowano jego żonę Jadwigę. Na nagrobku Stanisława jest napis: zg. śm. trag. Był wielokrotnie przesłuchiwany przez pracowników Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego. 20 maja 2006 r. jego wnuk Grzegorz na swoje zapytanie uzyskał odpowiedź z Instytutu Pamięci Narodowej że *Stanisław Żuchelkowski jest osobą pokrzywdzoną*. Dane dotyczące jego przesłuchań przez Urząd Bezpieczeństwa Publicznego znajduję się w archiwum IPN w Poznaniu (teczka pod kryptonimem „Tobruk"). Z nieznanych powodów nie był odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym.

Informacje uzyskane od Aleksandra Żuchelkowskiego z Grodkowa; Urząd Stanu Cywilnego w Pile, akt zgonu nr 170/88.

Wojciech Kicman

Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Poznaniu

ANEKS

Spis biogramów zamieszczonych w: **„Powstańcy wielkopolscy... Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918/1919"**, tom I, Poznań 2005; tom II, Poznań 2006; tom III, Poznań 2007; tom IV, Poznań 2008; tom V, Poznań 2008; tom VI, Poznań 2009; tom VII, Poznań 2010 i tom VIII, Poznań 2011.

A.

Adam Stanisław (1901–?), T. VII, s. 9
Adamczak Ignacy (1878–1967), T. III, s. 9
Adamczak Ignacy (1897–1985), T I, s. 12
Adamczak Jan (1899–?), T. VII, s. 9
Adzmczak Ludwik (1878–1947), T. VIII, s. 11
Adamczak Maciej (1883–1966), T. II, s. 8
Adamczewski Hubert (1898–1965), T. V, s. 9
Adamczewski Tadeusz (1902–1979), T. I, s. 12
Adamczewski Tomasz Jan (1884–1939), T. II, s. 8
Adamczewski Walenty (1877–1967), T. V, s. 10
Adamczewski Wincenty (1869–1939), T. VI, s. 9
Adamkiewicz Sylwester (1900–1986), T. IV, s. 9
Adamski Stanisław Marcin (1895–1975), T. VI, s. 9
Adamski Stefan (1899–1975), T. IV, s. 9
Adamski Wojciech (ur. 1877, data śmierci nieznana), T. I, s. 13
Agaciak Jakub (1893–?), T. VII, s. 10
Ajtner Edmund (1902–1984), T. V, s. 11
Ajtner Marian (1899–1983), T.V, 12
Alejski Bronisław (1900–1942), T. I, s. 13
Alejski Franciszek (1902–1992), T. I, s. 14
Aleksander Franciszek (1893–1975), T. III, s. 9; T. V, s. 12
Alkiewicz Jan Feliks (1896–1979), T. IV, s. 10
Alwin Franciszek (1879–1961), T. IV, s. 11
Ambroży Leon (1898–1992), T. V, s. 15
Anasiewicz Hieronim (1894–1971), T. IV, s. 13
Anders Władysław (1892–1970), T. III, s. 11
Andrys Stanisław (1890–1972), T. VIII, s. 12
Andrzejewski Franciszek (1895–?), T. VIII, s. 13
Andrzejewski Michał (1896–?), T. VII, s. 10
Andrzejewski Stanisław (1900–1982), T. VI, s. 11
Andrzejewski Stanisław (1901–1985), T. VIII, s. 14
Andrzejewski Stanisław (1902–1941), T. II, s. 9
Andrzejewski Stefan Marian (1899–1996), T. III, s. 21
Angierska Zofia, z domu Bogacka (1896–1987), T. II, s. 10
Anioła Wawrzyniec (1881–1956), T. VIII, s. 15
Antczak Nepomucen Jan (1893–1968), T. IV, s. 13
Antkowiak Teofil (1895–1947), T. VI, s. 12
Antoniewicz Adam (1888–1944), T. II, s. 10
Apolinarski Albin (1898 – 1992), T. VI, s. 13
Apolinarski Franciszek (1900–?), T. VII, s. 10
Arudianow Jan (1889–1983), T. I, s. 14
Augustyniak Franciszek (1881–1975), T. II, s. 12; T. VI, s. 14
Augustyniak Stanisław (1895–1929), T. VI, s. 14
Augustyniak Szczepan (1896–1975), T. VI, s. 15
Augustyniak Wojciech (1882–?), T. VII, s. 11

B.

Bacik Kazimierz (1903–1977), T. I, s. 15
Baczewska Pelagia Marianna (1887–1970), T. V, s. 15
Badke Jan (1896–po 1976), T. VII, s. 11
Bagrowski Franciszek (1901–1984), T. V, s. 16
Bajon Józef (1900–1977), T. IV, s. 14
Bajoński Jarosław (1887–1950), T. I, s. 15
Balcerek Walenty (1899–1966), T. IV, s. 15; T. VIII, s. 17
Balcerkiewicz Stanisław (1901–1991), T. I, s. 16

Balcerzak Józef Franciszek (1898–1919), T. III, s. 22
Balcerzak Stanisław (1874–1933), T. III, s. 23
Balski Marian (1899–1919), T. V, s. 17
Bałka Kazimierz (1885–1963), T. VI, s. 16
Banach Stanisław (1898–1987), T. VII, s. 12
Banachowicz Wojciech (1900–1979), T. III, s.25
Banasiak Antoni (1895–1954), T. V, s. 19
Banasiak Jan (1897–1972), T. I, s. 17; T. V, s. 19
Banaszak Edward (1892–1977), T. VIII, s. 18
Banaszak Jan (1899–1986), T. IV, s. 15
Banaszak Józef (1897–1920), T. II, s. 12
Baraniecki Kazimierz (1900–1940), T. IV, s. 16
Baraniecki Ludwik (1897–1920), T. IV, s. 17
Baranowski Edmund (1886–1939), T. I, s. 17
Barczak Jan (1890–1961), T. VI, s. 17; T. VIII, s. 20
Barełkowski Stanisław (1893–1964), T. VI, s. 18
Barłóg Władysław (1897–1985), T. I, s. 18
Bartkowiak Antoni (1897–1922), T. I, s. 19
Bartkowiak Antoni (1900–1985), T. III, s. 25
Bartkowiak Franciszek (1894–1958), T. II, s. 13
Bartkowiak Franciszek (1900–1989), T. V, s. 20
Bartkowiak Franciszek (1901–1989), T. III, s. 26
Bartkowiak Jan (1882–po 1969), T. VII, s. 13
Bartkowiak Józef (1895–1942), T. II, s. 13
Bartkowiak Stanisław (1895–1956), T. VIII, s. 21
Bartkowiak Władysław (1900–1920), T. I, s. 20
Bartkowski Edmund (1894–1939), T. III, s. 27
Bartkowski Marcin (1900–1955), T. VI, s. 19
Bartol Józef (1889–1939), T. VII, s. 13
Basiński Franciszek (1858–1942), T. II, s. 14
Baszkiewicz Franciszek (1887–1980), T. VI, s. 20
Baś Jan (1894–1978), T. VIII, s. 22
Baum Antoni (1892–1982), T. VII, s. 16
Baum Jan (1896–?), T. VII, s. 17
Bauza Andrzej (1896–1948), T. I, s. 20
Bazyli Franciszek (1892–1972), T. VII, s. 18
Bączkowski Edward (1886–1944), T. VI, s. 21
Bąk Jan (1894–1983), T. VI, s. 22
Bąk Tomasz (1897 –1973), T. II, s. 16
Bąkowski Stanisław (1894–?), T. VII, s. 18
Bąkowski Wawrzyn (1889–1981), T. II, s. 17
Bednarski Franciszek (1894 –1965), T. II, s. 17
Bednarski Bogdan (1890–1975), T. VIII, s. 22
Beisert Jan Chrzciciel (1866–1923), T. II, s. 18
Belzerowski Piotr (1895–1980), T. III, s. 28
Bengsch Jan (1880–1962), T. VII, s. 19
Benkel Maksymilian (1884–1940), T. I, s. 21
Berger Marcin (1896–1966), T. III, s. 31
Berski Stefan (1901–?), T. V, s. 21
Berus Ludwik (1902–1945), T. VI, s. 23; T. VIII, s. 24
Bessert Roman (1888–1946), T. VII, s. 19
Bessert Telesfor (1893–1951), T. VII, s. 21
Beszterda Antoni (1895–1971), T. IV, s. 18; T. VIII, s. 25
Białas Michał (1898–1959), T. II, s. 19
Białasik Teodor (1898–1959), T. III, s. 31
Białożyński Jan (1901–1966), T. I, s. 22
Biały Kazimierz (1888–1943), T. I, s. 22, T. II, s. 19
Biczkowski Szczepan (1894–1973), T. III, s. 31
Biegała Antoni (1899–1979), T. III, s. 33
Biegański Bolesław (1898–po 1989), T. VII, s. 21
Biegański Jan (1896–1973), T. VI, s. 24
Biegański Kazimierz (1902–1963), T. I, s. 22
Bielicki Paweł (1899–?), T. VIII, s. 26
Bigoński Edmund (1891–1937), T. VIII, s. 27
Bilażewski Zdzisław Karol Teodor (1893–1923), T. I, s. 23; T. VIII, s. 28
Bilski Józef (1880–1958), T. VIII, s. 29
Biskupski Antoni (1890–1930), T. IV, s. 19
Biskupski Jan (1881–1959), T. VI, s. 25
Blachnierek Józef (1897–1979), T. VI, s. 26
Bloch Ryszard (1900–1980), T. IV, s. 20
Błaszczyk Czesław (1896–1955), T. V, s. 21
Błaszczyńska Klara z d. Chojnacka (1891–?), T. III, s. 33
Błażejczyk Tomasz (1869–1940), T. III, s. 34
Błażyński Alojzy (1898–1934), T. III, s. 35
Błoch Franciszek (1894–1974), T. I, s. 23

Bober Piotr (1899–1978), T. VII, s. 22
Bobkiewicz Stanisław (1886–1938), T. IV, s. 21
Bobrowski Antoni (1902–1983), T. IV, s. 22
Bocian Jan (1895–1919), T. V, s. 22
Bocian Michał (1885–?), T. I, s. 24
Bociański Ludwik (1892–1970), T. I, s. 24
Bogdański Józef (1898–1941), T. VII, s. 23
Bogucki Franciszek (ok. 1892–1919), T. III, s. 36
Bogusławski Edmund (1880–1940), T. IV, s. 23
Bojanowski Teofil (1889–?), T. I, s. 25
Bonowski Jan Niepomucen (1900–1971), T. III, s. 37
Borczyński Stanisław (1896–1951), T. V, s. 23
Borczyński Stefan (1864–1949), T. I, s. 26
Boroch Franciszek (1899–1979), T. I, s. 26
Borowczak Leon (1900–1981), T. VI, s. 26
Borowski Walenty (1865 –1939), T. VI, s. 28
Borysiak Józef (1900–1974), T. II, s. 20
Borzych Franciszek (1890–1924), T. III, s. 37
Brandecki Michał (1887–1971), T. I, s. 26
Bratborski Jan (1895–1973), T. IV, s. 24
Braun Augustyn Marian (1885–1951), T. VII, s. 24
Brembor Teodor (1890–1939), T. III, s. 39
Brenienek Stefan (1888–1968), T. IV, s. 25
Brett Andrzej (1898–1971), T. VI, s. 28
Breza Alfons (1891–1934), T. VI, s. 30
Breza Gustaw Henryk Donat (1880–1945), T. VI, s. 31
Brojewski Kazimierz (1898–1969), T. III, s. 40
Bromberek Jan (1896–1919), T. II, s. 21
Brona Roman (1894–1961), T. V, s. 24, T. VI, s. 31
Bross Janina (1896–1983), T. IV, s. 26
Bross Kazimierz (1894–1939?), T. IV, s. 27
Brożyński Franciszek (1866–1946), T. III, s. 40
Bródka Antoni (1900–1974), T. II, s. 22
Brust Piotr (1871–1937), T. III, s. 40
Brychczyński Jan (1902–1984), T. IV, s. 28
Brylak Antoni (1889–1949), T. I, s. 27
Brzeziński Michał (1894–1981), T.IV, s. 30
Bubacz Piotr (1896–?), T. VII, s. 25
Buchwald Stanisław (1890–1977), T. III, s. 41
Bucholz Edmund (1899–1981), T. VI, s. 32
Buczkowski Stanisław (1884–1969), T. III, s. 42
Budziński Józef (1898–1980), T. VIII, s. 31
Budzisz Jan (1898–1973), T. VII, s. 26
Budzyński Feliks (1901–1978), T. VI, s. 33
Budzyński Franciszek (1875–1958), T. II, s. 22
Bujewski Michał (1891–1949), T. IV, s. 30
Bukolt Antoni (1887–1938), T. III, s. 42
Buławski Mieczysław (1885–1949), T. I, s. 28, T. II, s. 24
Burian Zbigniew Stanisław (1895–1976), T. II, s. 24
Burzyński Franciszek (1895–1980), T. IV, s. 31
Buschke Mikołaj (1901–1982), T. II, s. 25
Busza Ignacy (1880–1920), T. VII, s. 28
Buszkiewicz Irena z domu Szadkowska (1901–1999), T. II, s. 26
Butler Witold (1889 – po 1929), T. VI, s. 33
Büeler Leokadia Barbara (1888–1982), T. III, s. 43
Bydałek Teresa (1900–1978), T. V, s. 25
Byliński Feliks (1898–1969), T. VIII, s. 32
Bystrzyński Franciszek Ksawery (1891–1947), T. VIII, s. 32

C.

Cegiełka Marcin (ur. 1879), T. I, s. 31; T. V, s. 25
Ceglarek Jan (1891–?), T. VII, s. 31
Ceglarek Michał (1899–1981), T. VII, s. 31
Cepa Heliodor (1895–1974), T. VIII, s. 33
Cerkaski Walerian (1887–1939), T. IV, s. 32
Chałupka Antoni (1898–1976), T. VI, s. 34
Chałupka Józef (1894–1919), T. VI, s. 35
Chatliński Józefat (1883–1965), T. II, s. 26
Chatliński Roman (1875–1965), T. II, s. 27
Chełmiński Teofil (1900–1979), T. VI, s.36
Chlebowski Klemens Andrzej (1898 – 1976), T. II, s. 28; T. V, s. 25
Chmielewski–Wieniawa Jerzy (1891 – 1945), T. II, s. 28
Chojnacki Ignacy (1885–1944), T. III, s. 43
Chosłowski Stefan Stanisław Seweryn (1889–1954), T. V, s. 26; T. VIII, s. 36
Chowański Wojciech (1898–1975), T. II, s. 29
Chrościnski Władysław (1894–1978), T. VI, s. 37

Chrzanowski Leon (1894–?), T. II, s. 30
Chudzicki Franciszek (1890–1973), T. VII, s. 32
Chudziński Mieczysław (1875–1936), T. II, s. 30
Chwalisz Jan (1897–1980), T. II., s. 31
Chylewski Jan Władysław (1891–1940), T. VIII, s. 37
Chytrowski Stanisław (1882–1940), T. I, s. 31
Cibail Ludwik (1897–1964), T. I, s. 31
Cielewicz Maksymilian (1894–?), T. VII, s. 33
Ciesielski Edward (1890–1960), T III, s. 44
Ciesielski Franciszek (1889–1946), T. VIII, s. 39
Ciesielski Stanisław (1887–1972), T. III, s. 45
Ciesielski Teofil (1901–1977), T. VIII, s. 41
Cieślak Antoni (1882–?), T. VIII, s. 43
Cieślak Antoni (1900–1961), T. VII, s. 33
Cieślak Ignacy (1900–1964), T. VIII, s. 43
Cieślak Stanisław (1899–?), T. VIII, s. 45
Cieślewicz Michał (1881–?), T. I, s. 32
Cieszyński Stefan (1899–1986), T. III, s. 46
Ciszewski Józef (1901–?), T. IV, s. 34
Cofta Jan (1900–1961), T. I, s. 33
Cugeher (Zugehöer) Marian (1897–1967), T. I, s. 33
Cwojdziński Ignacy (1890–?), T. VII, s. 34
Cykowiak Andrzej (1897–1978), T. VII, s. 34
Cyms Leon (1885–1931), T.IV, s. 35
Cyranowska Waleria z domu Cylińska (1891–?), T. III, s. 47
Czabański Bronisław (1888–1940), T. III, s. 47
Czajkowski Florian (1899–?), T. IV, s. 36
Czapczyk Antoni (1880–1955), T. VII, s. 35
Czapczyk Ignacy (1891–?), T. VIII, s. 46
Czapczyk Jan (1896–?), T. VIII, s. 46
Czapczyk Stanisław (1895–?), T. VIII, s. 47
Czarliński Lech Leon, ps. „Lech z kropką" (1899–po 1939), T. II, s. 32
Czarnecki Antoni (1891–1939), T. VIII, s. 48
Czarnecki Michał (1900–1979), T. VII, s. 36
Czarnyszka Józef (1900–1987), T. II, s. 33
Czechowski Ignacy (1877–1941), T. II, s. 34
Czekała Franciszek (1895–1977), T. IV, s. 37
Czepczyński Tadeusz (1899–1985), T. II, s. 35
Czerniak Walerian Józef (1896–1972), T. I, s. 34; T. VIII, s. 50
Czerwiński Bronisław (1877–1966), T. I, s. 35
Czub Antoni (1900–?), T. VIII, s. 51
Czub Jan (1892–1961), T. IV, s. 38; T. VIII, s. 52
Czub Stanisław (1895–?), T. VIII, s. 52
Czub Stanisław (1898–1980), T. VII, s. 37
Czubala Jakub (1893–1972), T. IV, s. 38
Czwordon Władysław (1898–1978), T. I, s. 37
Czyż Kazimierz (1891–1954), T. I, s. 38, T. II, s. 36
Czyż Ludwik (1897–1966), T. I, s. 38
Czyż Walenty (1899–1978), T. VII, s. 37
Czyż Władysław (1888–?), T. VII, s. 38

D.

Dadaczyński Roman (1899–1940), T. VII, s. 39
Dahlke Stanisław (1895–1979), T. III, s. 48
Danielak Jan (1882–?), T. VII, s. 40
Darcz Stanisław (1898–?), T. VII, s. 40
Darnowski Jan (1879–1920), T. I, s. 38
Daroń Edward (1899–1982), T. III, s. 49
Dawid Jan (1894–1940), T. I, s. 39
Dawidziński Walerian (1895–1957), T. VI, s. 38
Dąbrowicz Leon (1901–1955), T. IV, s. 39
Dąbrowski Jan (1879–1962), T. I, s. 39
Dąbrowski Józef (1896–1980), T. I, s. 40
Dąbrowski Józef (1899–1982), T. V, s. 27
Dąbrowski Marcin (1901–1955), T. I, s. 40
Dąbrowski Stanisław (1900–1945), T. I, s. 41
Dąbrowski Szczepan (1897–1925), T. I, s. 42
Degórska Leokadia z domu Raczkowska (1898–?), T. II, s. 37
Dembiński Wincenty (1846–1921), T. VIII, s. 53
Dembski Jan (1891–1942), T. V, s. 28
Dera Stanisław (1901–1980), T. I, s. 43
Derczyński Stanisław (1899–1940), T. VI, s. 39
Derwich Stanisław (1895–1976), T. II, s. 37
Dębicki Bolesław (1901–1978), T. VII, s. 41
Dębicki Jan (1899–1970), T. VII, s. 41
Dębiec Helena z domu Vollmüler (1897–1990), T. III, s. 52

Dębowski Bolesław (1894 – ?), T. I, s. 44
Dirbach Józef (1872–1940), T. IV, s. 39
Derczyński Stanisław (1899–1940), T. VI, s. 39
Diering Franciszek (1890–1981), T. VI, s. 40
Diering Maksymilian (1891–1928), T. VI, s. 41
Diering Paweł Piotr (1893–1976), T. VI, s. 41
Dirska Jan (1854–1941), T. I, s. 44
Dirska Stanisław (1898–1944), T. V, s. 28
Dirska Wacław (1888–1972), T. I, s. 45
Długaszewski Stanisław Florian (1892–1974), T. V, s. 29
Dmowski Roman Stanisław (1864–1939), T. V, s. 29
Dobiegała Franciszek (1903–1977), T. VIII, s. 54
Dobiegała Jan (1887–1966), T. VIII, s. 54
Dobiegała Józef (1900–1953), T. VIII, s. 55
Dobiegała Wojciech (1898–1983), T. VIII, s. 56
Dobrowolski Stanisław (1893–1958), T. VI, s. 42
Dobry Jan (1896–1971), T. VII, s. 42
Doktorczyk Franciszek (1900–1975), T. VI, s. 43
Doktór Edmund (1893–1971), T. I, s. 45
Dolaciński Wojciech (1901–1986), T. VI, s. 44
Dolniak Walenty (1895–1967), T. VI, s. 45
Dolata Stanisław (1896–1919), T. IV, s. 40
Domagalski Stefan (1897–1971), T. I, s. 46
Domicz Władysław (1899–1961), T. VIII, s. 57
Dominiak Jan (1893–1947), T. I, s. 46; T. VIII, s. 58
Dominiczak Leonard (1897–1971), T. VII, s. 43
Dominiczak Wacław (1901–1920), T. VII, s. 44
Dominiczak Walenty Józef (1893–1960), T. VII, s. 45
Dotka Jan (1897–1980), T. III, s. 53
Dowbor Muśnicki Józef (1867–1937), T. V, s. 31
Dratwiński Kazimierz Józef (1893–1920), T. II, s. 38
Drążkiewicz Kazimierz (1899–1992), T. II, s. 39
Drecki Jan (1888–1970), T. IV, s. 41
Drewnik Cecylia (1891–1983), T. IV, s. 42
Drewnik Ignacy (1896–1983), T. IV, s. 42
Drewnik Stefan (1899– 1974), T. IV, s. 44
Dreżewski Antoni (1899–1975), T. IV, s. 44
Drożdżyński Stanisław (1894–1965), T. IV, s. 45
Drygas Bronisław (1884–?), T. II, s. 40
Dubicki Jan (1900–1988), T. VIII, s. 59
Dubisz Franciszek (1899–1980), T. VI, s. 45
Duchalski Antoni (1900–1987), T. I, s. 47
Duczmal Stanisław (1899–1985), T. IV, s. 46
Duda Stanisław (1901–1974), T. IV, s. 47
Dudek Stanisław (1892–1940), T. I, s. 47
Dudkówna Elżbieta (1898–?), T. II, s. 40
Dutkiewicz Norbert (1898–1943), T. I, s. 48
Dutkiewicz Wojciecha (1896–1990), T. I, s. 49
Dworczak Ludwik (1901–1980), T. V, s. 38
Dwornicki Walenty (1881–1942), T. IV, s. 48
Dwornik Antoni (1898–1979), T. II, s. 41
Dybiona Ignacy (1897–1986), T. VII, s. 47; T. VIII, s. 60
Dybiona Marcin (1891–1971), T. VII, s. 47; T. VIII, s. 61
Dybizbański Edward (1899–1919), T. VI, s. 47
Dykczak Nikodem (1877–1958), T. V, s. 38
Dylewski Czesław (1892–1981), T. VIII, s. 62
Dypczyński Karol (1897–1963), T. VII, s. 48
Dypczyński Walenty (1886–1959), T. III, s. 54
Dyzert Stanisław (1897–1977), T. VII, s. 49
Działak Ignacy (1896–1971), T. I, s. 50; T. V, s. 40
Dzidek Marian Stanisław (1891–1938), T. II, s. 42
Dziegiecki Marian (1886–?), T. III, s. 57
Dziekan Józef (1896–1962), T. I, s. 50
Dziembowski Jerzy Adam (1892–1958), T. IV, s. 49
Dziembowski Kazimierz Feliks (1860–1920), T. V, s. 40
Dziembowski Kazimierz Stanisław Władysław (1888–1963), T. V, s. 41
Dziembowski Leon (1903–1975), T. III, s. 58
Dziembowski Mieczysław Alfred Franciszek (1868–1939), T. V, s. 42
Dziembowski Stefan (1898–1968), T. V, s. 43

Dziembowski Walenty (1870–1933), T. IV, s. 50
Dziembowski Władysław (1902–1975), T. IV, s. 51
Dziembowski Zygmunt Florian Władysław (1888–1945), T. V, s. 44
Dzierzgowski Michał (1902–1940), T. I, s. 51; T. VIII, s. 62
Dzierżykraj–Lipowicz Stanisław (1905–1967), T. VI, s. 48
Dzięcioł Alfons (1897–1973), T. III, s. 59
Dzióbkowski Wincenty (1884–1979), T. I, s. 52

E.

Ebel Kazimierz (1876–1967), T. IV, s. 51
Eichstaedt Sylwester (1878–1961), T. III, s. 60
Eliasz Marcin (1892–1963), T. VI, s. 49
Elmanowicz Stanisław (1900–1975), T. II, s. 43
Erdmann Florian (1894–?), T. IV, s. 53

F.

Fabiś Franciszek (1889–1972), T. VII, s. 50
Fabrowski Zygmunt (1893–1940), T. I, s. 52
Fałszewicz Walenty (1895–1974), T. I, s. 53
Fankidejski Władysław (1890–1939), T. I, s. 54
Feifer Franciszek (1901–1977), T. VIII, s. 63
Feige Szczepan (1877–1958), T. V, s. 45
Felcyn Stanisław (1899–1980), T. VI, s. 50
Feldamnn Franciszek (1894–1956), T. II, s. 44
Feldmann Roman (1898–1939), T. I, s. 55
Felich Jan (1898–1976), T. III, s. 61
Felsman Stanisław (1901–1978), T. II, s. 44
Fengler Antoni (1893–1982), T. I, s. 56
Fengler Józef (1894–1960), T. II, s. 45
Figas Franciszek (1895–1983), T. VI, s. 51
Figaszewski Franciszek (1880–1957), T. IV, s.54
Filipiak Jan (1881–1946), T. III, s. 61
Filipowski Bolesław (1884–1969), T. I, s. 57
Filozof Stanisław (1901–1980), T. VII, s. 51
Fiołka Fryderyk (1870–1942), T. I, s. 58; T. V, s. 46
Firlej Antoni (1886–1976), T. III, s. 62
Firlej Walenty (1884–1973), T. VI, s. 54; T. VII, s. 52
Flaczyński Stanisław (1893–1975), T. IV, s. 55
Fliciński Ludwik (1900–1972), T. VII, s. 53
Florczak Stefan Szczepan (1894–1978), T. VII, s. 54
Florkowski Antoni (1901–1975), T. II, s. 46
Folaron Julian (1901–1981), T. III, s. 63
Forecki Franciszek (1891–1972), T. VIII, s. 64
Fórmanowicz Kwiryn (1881–1928), T. VIII, s. 65
Fórmanowicz Ludwik (1875–1940), T. VIII, s. 66
Fórmanowicz Walenty (1879–1948), T. VIII, s. 66
Franek Franciszek (1892–1973), T. VI, s. 55
Franikowski Józef (1899–1959), T. I, s. 58
Frankowski Józef (1896–1973), T. IV, s. 55
Frankowski Tadeusz (1897–1966), T. VI, s. 56
Frąckowiak Antoni (1898–1984), T. V, s. 46, T. VI, s. 58
Frąckowiak Jan (1898–1970), T. I, s. 59
Frąk Augustyn (1892–1975), T. V, s. 47
Frąszczak Antoni (1898–1969), T. VI, s. 58
Frątczak Antoni (1898–1969), T. V, s. 48
Frydrych Bolesław (1900–1990), T. IV, s. 56
Frykowski Roch (1880–1958), T. I, s. 59
Furman Kazimierz (1899–1952), T. VIII, s. 67

G.

Gabler Władysław (1890–1973), T. V, s. 49
Gabryś Edmund (1905–1944), T. V, s. 53
Gabryś Idzi (1877–1957), T. V, s. 53
Gajdecki Roman (1898–1985), T. III, s. 64
Gajska Ludwik (1893–1939), T. V, s. 53
Galant Franciszek (1900–1972), T. I, s. 59
Galasiński Piotr (1899–?), T. IV, s. 58
Galon Jan (1873–1964), T. I, s. 60
Galon Stanisław (1895–1974), T. III, s. 65
Galon Stanisław (1899–1977), T. II, s. 47
Gałecki Stanisław (1896–1952), T. V, s. 54
Garstecki Roman (1894–1977), T. II, s. 48
Garstecki Wincenty (1892–1973), T. I, s. 61
Gasiński Franciszek (1884–?), T. VIII, s. 68
Gaweł Kazimierz (1900–1969), T. VIII, s. 69
Gaweł Stanisław (1895–1981), T. VIII, s. 69
Gawron Ignacy (1902–1982), T. VII, s. 54

Gawroński Antoni (1901–1984), T. III, s. 66
Gawroński Franciszek (1890–1979), T. III, s. 66
Gawroński Jan (1894–1950), T. III, s. 66
Gawroński Jan (1898–1978), T. VII, s. 55
Gertych (Gertig) Józef (1874–1935), T. II, s. 48
Gębaczka Józef (1891–?), T. VII, s. 56
Gibasiewicz Stanisław (1904–1986), T. II, s. 49
Gibasiewicz Telesfor (1889–1981), T. I, s. 62
Giel Idzi (1900–1943), T. V, s. 55
Gielnik Antoni (1887–?), T. VIII, s. 71
Gielnik Marcin (1891–1967), T. VII, s. 56
Gielnik Wawrzyniec (1894–?), T. VIII, s. 71
Gieryna Franciszek Ksawery (1889–1976), T. VII, s. 57
Glinkiewicz Franciszek (1875–1936), T. I, s. 63
Gładysz Stanisław Kostka (1866–1934), T. II, s. 51
Gmerek Władysława (1898–1993), T. II, s. 52
Godek Ludwik (1886–1977), T. I, s. 63
Golczak Franciszek (1897–1919), T. II, s. 53
Golczak Józef (1899–1982), T. VII, s. 57
Goldbeck Leon (1895–1979), T. VI, s. 59
Golik Leon (1898–1982), T. VIII, s. 72
Golimowski Franciszek (1890–1979), T. VII, s. 58
Golus Władysław (1900–1971), T. I, s. 64
Gomuła Andrzej (1898–1976), T. II, s. 53
Gorgolewski Bogusław (1895–1967), T. I, s. 65
Gorgolewski Franciszek (1901–1976), T. V, s. 56
Gorzelniak Roman (1900–1946), T. III, s. 68
Gostyński Franciszek (1889–1967), T. VII, s. 58
Gościniak Jan (1895–1960), T. II, s. 54
Gośliński Leon (1900–1964), T. VI, s. 60
Górczak Wojciech (1887–1944), T. VIII, s. 72
Górecki Florian (1902–1944), T. VI, s. 61
Górecki Marceli (1894–1969), T. III, s. 69
Górny Mieczysław Wincenty (1885–1927), T. II, s. 55
Górski Franciszek (1889–1971), T. VII, s. 59
Górski Teodor (1876–1938), T. III, s. 70
Górski Wacław (1895–1983), T. V., s. 56
Grabarczyk Franciszek (1898–1954), T. I, s. 65
Grabias Czesław (1900–1985), T. VI, s. 64
Grabias Józef (1886–1968), T. VI, s. 65
Grabias Stanisław (1895–1978), T. VI, s. 66
Grabowski Stefan (1900–1992), T. III, s. 73
Grabowski Wojciech (1867–1934), T. V, s. 57
Gracyalny Edward (1899–1975), T. VII, s. 60
Gracz Jan (1901–1989), T. VII, s. 61
Gracz Michał (1891–1973), T. III, s. 74
Graczykowski Tomasz (1886–1959), T. V., s. 58; T. VIII, s. 74
Graf Teofil (1895–1980), T. I, s. 65
Grafik Stefan (1898–1982), T. V, s. 60
Graetz Czesław (1894–1940), T. IV, s. 59
Grajewski Józef (1900–1988), T. VI, s. 67
Graszyński Alfons (1879–1943), T. II, s. 56
Gregorowicz Zygmunt (1883–?), T. II, s. 58,
Grembowski Jan (1898–1962), T. IV, s. 60
Gretkiewicz Stanisław (1897–1982), T. I, s. 66
Grębowicz Stanisław (1902–1977), T. IV, s. 60
Grobelny Jan Nepomucen (1868–1940), T. II, s. 59
Grobelny Józef Edward (1873–1949), T. V, s. 61
Grobelny Józef Kazimierz (1899–1958), T. II, s. 60
Grochowski Stefan (1899–1945), T. I, s. 67
Grodziński Jan (1898–1978), T. VIII, s. 76
Grośty Wojciech (1866–1926), T. II, s. 61
Grubczyński Józef (1895–2001), T. III, s. 74
Gruchocki Wincenty (1897–1985), T. V, s. 63
Grudzielski Kazimierz (1856–1921), T. V, s. 63
Gruszczyński Antoni (1875–1940), T. IV, s. 61
Gruszka Michał (1897–po1968), T. I, s. 68
Gryczyński Stanisław (1892–1974), T. III, s. 75
Grygiel Albin (1898–1957), T. I, s. 69
Grygiel Antoni (1900–1992), T. III, s. 75; T. IV, s. 61
Gryska Kazimierz (1894–1983), T. VII, s. 61
Grzeczka Piotr Paweł (1880–1955), T. III, s. 77
Grzelczak Marian (1899–1991), T. I, s. 69

Grzempa Andrzej (1894–1985), T. II, s. 62; T. III, s. 79
Grzeszkowiak Roman (1894–?), T. II, s. 63
Grześko Jan (1893–1974), T. VIII, s. 76
Grześkowiak Leon (1900–1975), T. I, s. 70
Grześkowiak Marcin (1896–?), T. VIII, s. 77
Grześkowiak Walenty (1901–1989), T. V, s. 65
Grześkowski Władysław (1890–1973), T. I, s. 71
Grzęda Jan (1896–1994), T. I, s. 71
Gucza Bronisław (1887–1939), T. VI, s. 67
Gucze Franciszek (1892–1979), T. V, s. 67
Gust Roman (1863–1948), T. II, s. 64
Gutkowski Apolinary (1868–1955), T. III, s. 79
Gutkowski Franciszek (1900–1941), T. I, s. 72
Gutkowski Józef (1901–1983), T. III, s. 80
Guździoł Wojciech (1899–1962), T. VI, s. 68

H.

Haber Kazimierz (1872–1933), T. V, s. 68
Hałas Franciszek (1898–1989), T. III, s. 81
Hałas Jakub (1897–1974), T. III, s. 82
Hałas Piotr (1901–?), Franciszek. IV, s. 62
Hampel Jan (1889–1966), T. VIII, s. 78
Hanke Edward (1895–1975), T. V, s. 70; T. VIII, s. 79
Hanke Emilia (1895–1984), T. V, s. 71; T. VIII, s. 80
Hańczewski Stefan (1899–1973), T. I, s. 73
Harłos Adam (1896–1970), T. VI, s. 69
Harłos Maksymilian (1902–1977), T. VI, s. 69
Harłos Szczepan (1898–1976), T. VI, s. 70
Hasała Andrzej (1899–1968), T. II, s. 64
Haupa Wawrzyn (1867–1961), T. II, s. 64
Hejnowicz Mieczysław (1890–1939), T. I, s. 73; T. II, s. 65
Heleniak Władysław (1894–1969), T. VII, s. 62
Herkt Piotr (1897–1969), T. VIII, s. 81
Herkt Stanisław (1891–?), T. VIII, s. 81
Herra Franciszek (1900–1986), T. VII, s. 62
Hetmanowski Józef (1901–1985), T. II, s. 66
Heyn Franciszka (1889–1963), T. VI, s. 70
Hoffa Stanisław (1896–1960), T. VIII, s. 82
Hoffmann Ludwik (1893–1978), T. VII, s. 63
Hoffmann Władysław (1884–1967), T. VII, s. 64
Hoppe Janina z domu Przybyszewska (1896–1985), T. II, s. 68
Horowski Czesław (1893–1958), T. I, s. 74

I.

Idaszewski Leon (1878–1956), T. II, s. 69
Idziak Franciszek (1900–1971), T. IV, s. 63
Ignaszewski Kazimierz (1894–1959), T. III, s. 82
Ignaszewski Władysław (1898–1973), T. III, s. 83
Imbiorowicz Michał (1893–1971), T. IV, s. 63
Inerowicz Władysław (1903–1988), T. I, s. 76
Insiński Jan (1901–1965), T. III, s. 84
Insiński Józef (1897–1969), T. III, s. 84

J.

Jabłoński Jakub (1898–1967), T. VII, s. 64; T. VIII, s. 83
Jachmann Jan (1884–1946), T. IV, s. 64
Jachmann Walenty (1888–1919), T. IV, s. 65
Jachowski Tadeusz (1893–1966), T. II, s. 72
Jackowiak Józef (1900–1992), T. IV, s. 66
Jackowiak Ludwik (1895–1987), T. IV, s. 67
Jadomski Stefan Roman (1874–1923), T. III, s. 85
Jagielski Władysław (1901 – 1994), T. I, s. 76; T. IV, s. 67
Jaguźny Adam (1905–1985), T. I, s. 77
Jahns Antoni (1883–1960), T. IV, s. 68
Jakubiak Antoni (1900–1979), T. VI, s. 70
Jakubowicz Stanisław (1897–1967), T. I, s. 77; T. II, s. 74
Jakubowicz Stanisław (1897–1972), T. VIII, s. 84
Jakubowski Franciszek (1885–?), T. VII, s. 65
Jakubowski Stefan (1895–1985), T. V, s. 72; T. VIII, s. 86
Janasik Władysław (1896–1967), T. VI, s. 72
Janaszewski Tadeusz (1890–1966), T. III, s. 86
Janiak Ludwik (1899–1957), T. V, s. 73
Janiak Wawrzyn (1895–1977), T. I, s. 78
Janiec Władysław (1899–1970), T. VIII, s. 88
Jankiewicz Marian (1897–1967), T. IV, s. 69
Jankiewicz Stefan Ludwik (1866–1936), T. VIII, s. 88

Jankowiak Władysław (1897–1966), T. VIII, s. 90
Jankowska Aniela z domu Ziółkowska (1880–1970), T. III, s. 87
Jankowska Urszula z domu Toruńska (1903–1995), T. VIII, s. 91
Jankowski Bolesław Kazimierz (1901–1942), T. II, s. 75; T. VIII, s. 92
Jankowski Jakub (1900–1979), T. II, s. 75
Janowicz Leon (1899–?), T. VII, s. 65
Janus Antoni (1891–1942), T. IV, s. 70
Janus Józef (1900–1960), T. I, s. 78
Januszkiewicz Roman (1899–1979), T. VI, s. 72
Januszkiewicz Tadeusz (1894–1963), T. VI, s. 73
Janyga Władysław (1901–1978), T. VII, s. 66
Janyszkowiak Jan (1900–1975), T. VII, s. 67
Jarczewska Jadwiga (1891–1977), T. V, s. 74
Jarczewski Stanisław (1897–1958), T. III, s. 88
Jarecki Józef (1892–1976), T. III, s. 89
Jarmiński Jan (1893–1965), T. III, s. 90
Jaroszyński Sylwester (1886–1958), T. IV, s. 71
Jasicki Alfons (1898–1975), T. VI, s. 74
Jasiński Józef (1854–1933), T. I, s. 79
Jasiński Stefan (1885–1962), T. II, s. 76
Jaskulski Michał (1901–1982), T. VI, s. 75
Jastrząb Jan (1893–1981), T. VIII, s. 93
Jaszyk Ludwik (1898–1978), T. VII, s. 67
Jaśkiewicz Franciszek (1893–1979), T. VII, s. 68
Jaśkowiak Franciszek (1895–1953), T. VI, s. 76
Jaśkowiak Józef (1892–1979), T. VII, s. 68
Jaśkowiak Józef (1900–1965), T. VII, s. 69
Jaworski Wojciech (1893–1971), T. III, s. 91
Jazdon Hipolit (1884–1957), T. II, s. 77
Jedwabny Stanisław (1884–1974), T. VI, s. 77
Jedwabski Franciszek (1895–1975), T. VI, s. 78
Jerchel Michał (1892–1940), T. I, s. 80
Jerzak Franciszek (1889–1962), T. III, s. 92
Jerzyński Bolesław (1898–1975), T. VII, s. 69
Jesionkowski Franciszek (1901–1981), T. III, s. 93; T. VIII, s. 94
Jeske Stanisław (1888–1984), T. V, s. 74
Jeszke Henryk Wacław (1884–1955), T. III, s. 94
Jewiak Piotr (1896–1971), T. VI, s. 80
Jędrzejewski Franciszek (1892–1982), T. I, s. 81
Jęsiek Walenty (1895–1919), T. IV, s. 71; T. V, s. 76
Jokiel Józef (1894–1979), T. VII, s. 72
Joras Franciszek (1882–1930), T. V, s. 77
Józefowski Józef (1901–1962), T. III, s. 94; T. VII, s. 71
Jóźwiak Ignacy (1894–1969), T. VII, s. 73
Jóźwiak Józef (1896–1971), T. VI, s. 80
Jóźwiak Leon (1890–1953), T. VI, s. 81
Jóźwiak Piotr (1895–1984), T. I, s. 81
Judek Józef (1886–1968), T. VI, s. 81
Judek Roman (1898–1981), T. I, s. 82
Jujka Wawrzyn (1896–1949), T. VIII, s. 95
Juniczak Kazimierz (1900–1997), T. II, s. 77
Jurczyński Wawrzyn (1891–1977), T. VII, s. 73
Jurkiewicz Franciszek (1902–1972), T. I, s. 83
Jurkowski Antoni Alojzy (1885–1952), T. II, s. 80

K.

Kabat Walenty (1885–1943), T. VI, s. 83
Kabat Władysław (1891–1967), T. VIII, s. 96
Kabsch Władysław (1891–1977), T. VIII, s. 97
Kachlicki Józef (1892–1983), T. VII, s. 75
Kaczmarek Antoni (1902–1982), T. VII, s. 76; T. VIII, s. 98
Kaczmarek Franciszek (1887–?), T. VII, s. 77
Kaczmarek Franciszek (1895–1937), T. III, s. 96
Kaczmarek Jan (1880–1939), T. I, s. 83
Kaczmarek Jan (1899–1919), T. VI, s. 84
Kaczmarek Maksymilian (1896–1975), T. III, s. 97
Kaczmarek Marcin (1891–1986), T. VIII, s. 99
Kaczmarek Stanisław (1888–1969), T. VII, s. 77
Kaczmarek Stefan (1897–1953), T. III, s. 97
Kaczmarek Tadeusz (1897–1974), T. VI, s. 84
Kaczmarek Wiktor (1895–1952), T. II, s. 81
Kaczmarek Władysław (1899–1964), T. VII, s. 78
Kaczor Jan (1895–1972), T. IV, 72; T. V, s. 77

Kaczor Jan (1900–1957), T. VII, s. 80
Kadow Marian (1886–1950), T. I, s. 84
Kahl Leon Józef (1898–1939), T. VI, s. 85
Kaiser Franciszek (1902–1969), T. I, s. 84
Kaiser Józef (1898–1975), T. II, s. 83
Kaja Władysław (1894–1939), T. III, s. 98
Kalemba Jan (1899–1989), T. I, s. 85
Kalemba Józef (1892–1934), T. VII, s. 80
Kalemba Stanisław (1897–1942), T. VII, s. 81
Kaletka Zygmunt (1895–1920), T. VIII, s. 100
Kalinowski Michał (1901–?), T. VI, s. 86
Kaliszewski Władysław (1886–1964), T. I, s. 85
Kalkstein–Osłowski Adam (1892–1984), T. II, s. 83
Kałek Józef (1899–1987), T. III, s. 100; T. VIII, s. 102
Kałek Władysław (1897–1984), T. IV, s. 74
Kałwiński Józef (1892–1969), T. I, s. 86
Kaminiarczyk Feliks (1900–1989), T. VII, s. 82
Kaminiarz Izydor (1889–1942), T. VIII, s. 103
Kamiński Antoni (1897–1966), T. VIII, s. 104
Kamiński Bolesław Ignacy (1888–1937), T. I, s. 86
Kamiński Edmund (1903–1939), T. IV, s. 74
Kamiński Józef (1879–1971), T. IV, s. 75
Kamiński Ludwik (1899–1974), T. VI, s. 86
Kamiński Władysław (1892–1971), T. VI, s. 87
Kandulski Władysław (1900–1971), T. VII, s. 82
Kantecki Ludwik (1877–1963), T. I, s. 87
Kapella Kazimierz (1884–zm. po 1933 r.), T. I, s. 88
Karczewski Roman (1901–1963), T. VI, s. 87
Karolewski (Królewski) Władysław (ur. 1899), T. I, s. 89
Karpiński Antoni (1855–1945), T. III, s. 100
Karpiński Stanisław (1888–1976), T. II, s. 85
Karpiński Władysław (1895–1940), T. I, s. 89
Karpiński Wojciech (1893–1957), T. VII, s. 83
Karpiński Zygmunt (1892–1981), T. III, s. 101
Karwatka Jan (1892–?), T. VII, s. 84
Kasperski Florian (1880–1960), T. I, s. 90
Kasprowicz Bolesław Michał (1859–1943), T. II, s. 85
Kasprowicz Bolesław Piotr (1895–1982), T. III, s. 102
Kasprzak Jan (1875–1948), T. VI, s. 88
Kasprzak Marian (1900–1995), T. VI, s. 89
Kaszub Ludwik (1898–1981), T. VII, s. 84
Kawalka Feliks (1901–1983), T. I, s. 90
Kawczyński Józef (1899–1920), T. I, s. 91
Kaźmierczak Antoni (1901–1983), T. III, s. 104
Kaźmierczak Franciszek (1889–1978), T. III, s. 104
Kaźmierski Bolesław (1879–1945), T. II, s. 87
Kaźmierczak Jan (1897–1972), T. IV, s. 76
Kemnitz Michał (1892–1982), T. V, s. 79
Kempski Józef (1896–przed 1977), T. I, s. 91
Kędzieja Leon (1884–1958), T. III, s. 105
Kędzierski Anatol (1880–1964), T. V, s. 80
Kędzierski Lucjan (1881–1919), T. V, s. 81
Kędziora Stanisław (1894–1920), T. I, s. 91
Kiciński Adam (1900–1977), T. I, s. 92
Kiełbasiewicz Leon (1899–1995), T. I, s. 92
Kiełczewski Karol (1899–1978), T. I, s. 93
Kiełczewski Stanisław (1893–1984), T. I, s. 94
Kiełczewski Stefan (1901–1986), T. III, s. 106
Kierczyński Jan (1879–1927), T. VIII, s. 105
Kierończyk Szczepan (1901–1963), T. VII, s. 85
Kijak Jan (1886–1968), T. III, s. 106
Kinecka Jadwiga z domu Ligarzewska (1900–1964), T. VIII, s. 107
Kitkowski Wincenty (1901–1985), T. VII, s. 86
Kitkowski Zygfryd (1899–1960), T. VI, s. 90
Klaga Ignacy (1894–1972), T. I, s. 95
Klecha Piotr (1901–1987), T. V, s. 82
Kledzik Józef (1887–1948), T. II, s. 89
Klemczak Edmund (1886–1939), T. IV, s. 77
Klemczyński Andrzej (1887–1970), T. VII, s. 89
Klepacz Józef (1899–1979), T. I, s. 95
Klera Jan Nepomucen (1886–1951), T. II, s. 90
Klewenhagen Brunon (1882–1940), T. I, s. 96
Klich Edmund (1891–1967), T. III, s. 107

Kliem Michał (1898–1942), T. IV, s. 79
Klinik Józef (1890–1940), T. IV, s. 80
Klorek Antoni (1893–?), T. VII, s. 90
Klorek Antoni (1900–1984), T. VII, s. 90
Klorek Ludwik (1897–1982), T. III, s. 108; T. VIII, s. 109
Klorek Michał (1893–1978), T. VIII, s. 110
Klucz Władysław (1897–1940), T. II, s. 91
Kluczyński Józef (1893–1961), T. VII, s. 91
Kluczyński Marcin (1901–1984), T. VII, s. 91
Kłaczyński Kazimierz (1882–1941), T. III, s. 108
Kłosowski Andrzej (1895–1945), T. I, s. 96, T. II, s. 91
Kłosowski Henryk (1901–1986), T. I, s. 97
Knajdek Antoni (1897–1975), T. VII, s. 92
Knast Dionizy (1899–1972), T. II, s. 92
Kobusiński Stefan (1899–1974), T. IV, s. 80
Kobusiński Wojciech (1897–1982), T. IV, s. 82
Kociemba Franciszek (?–1919), T. VII, s. 94
Kocur Adam Bronisław (1894–1965), T. III, s. 109
Koczorowski Karol hrabia, h. Rogala (1884–1952), T. IV, s. 82
Koczorowski Maciej h. Rogala (1884–1928), T. IV, s. 84
Koczorowski Napoleon h. Rogala (1861–1930), T. IV, s. 85
Kodur Czesław (1896–1966), T. VI, s. 91
Kolasiński Ambroży (1902–1977), T. VIII, s. 111
Kolasiński Jerzy (1891–1970), T. V, s. 83
Kolendowicz Wacław (1877–1949), T. III, s. 110
Kołaczkiewicz Stanisław (1900–?), T. VII, s. 94; T. VIII, s. 111
Kołodziej Antoni (1896–1970), T. I, s. 98
Kołodziejski Walenty (1899–1964), T. VIII, s. 112
Kołpowski Antoni (1880–1957), T. VII, s. 94
Kołpowski Tadeusz (1899–1978), T. VII, s. 95
Komasiński Michał (1887–1971), T. III, s. 110
Kominowski Stanisław (1900–?), T. VII, s. 95
Komorowaki Franciszek (1886–1956), T. V, s. 84
Konarski Sylwester (ur. 1894), T. I, s. 98
Konarzewski Daniel (1871–1935), T. V, s. 85
Konewka Józef (1899–1940), T. II, s. 93
Konicki Stanisław (1895–1977), T. VI, s. 92
Konicki Sylwester (1899 – 1986), T. VI, s. 92
Konieczny Antoni (1900–1980), T. III, s. 112
Konieczny Jan (1892–1967), T. II, s. 94
Konieczny Stanisław (1878–1946), T. II, s. 94
Konieczny Stanisław (1898–1986), T. III, s. 112
Konopka Józef (1896–?), T. VII, s. 96
Kończal Franciszek (1894–1940), T. I, s. 98
Kończal Stanisław (1898–1958), T. IV, s. 86
Kopa Andrzej (1879–1956), T. II, s. 95
Kopaszewski Józef (1894–1982), T. VII, s. 96
Kopczyński Józef (1896–1979), T. IV, s. 87
Kopliński Władysław (1875–1937), T. V, s. 86
Korbal Stanisław (1895–?), T. IV, s. 88
Kornobis Wiesław (1900 –1969), T. VI, s. 93
Kortus Ignacy (1897–1976), T. VII, s. 97
Kosicki Czesław (1902–1980), T. V, s. 87
Kosicki Józef (?–?), T. II, s. 98
Kosicki Kazimierz (1900–1920), T. II, s. 98
Kosicki Piotr (1896–1961), T. II, s. 99
Kosicki Stanisław (1898–1949), T. VI, s. 93
Kosicki Wawrzyn (1887–1955), T. II, s. 99
Kosiński Feliks (1889–1974), T. V, s. 88
Kosiński Wojciech (1897–1976), T. II, s. 100
Kosmala Stanisław (1897–1973), T. II, s. 101
Kosmowski Antoni (1899–1940), T. I, s. 98
Kossowski Józef (1887–1967), T. V, s. 88
Kostrzewa Stanisław (1896–1976), T. VI, s. 94
Kostrzewski Józef (1892–1978), T. VII, s. 98
Koszewski Stanisław (1895–1970), s T. I,. 99
Koszutski (Leszczyc–Koszutski) Konstanty Albin (1882–1939), T. I, s. 99
Kośmider Stanisław (1889–1958), T. I, s. 101
Kotlarek Walenty (1897–1979), T. VII, s. 98
Kowalczyk Adam (1894–1940), T. I, s. 101
Kowalczyk Franciszek (1890–1961), T. II, s.102
Kowalczyk Jan (1889–1942), T. VII, s. 99
Kowalczyk Marcin (1899–1994), T. III, s. 113; T. VIII, s. 112
Kowalczyk Stefan (1898–1955), T. I, s. 102
Kowalewski Sylwester (1899–1985), T. VI, s. 95
Kowalewski Zygmunt (1897–1944), T. VI, s. 95

Kowalski Franciszek (1875–1946), T. VII, s. 100
Kowalski Franciszek (1900–1920), T. I, s. 102
Kowalski Kazimierz Józef (1896–1972), T. V, s. 89
Koza Franciszek (1893–?), T. VII, s. 101
Koza Stanisław III (1882–1960), T. II, s. 103
Kozak Antoni (1898–1919), T. V, s. 90
Koziczyński Andrzej (1890–1974), T. VI, s. 96
Kozierowski Stanisław, Dołęga z Kozieroga Lasczka Kozierowski, Kozierowski ze Skórzewa (1874–1949), T. VI, s. 97
Kozłowski Jan (1894–1974), T. VI, s. 99
Kozłowski Marian (1895–1974), T. VII, s. 101
Kozłowski Stanisław (1903–1990), T. I, s. 102
Krajewski Andrzej (1891–1982), T. I, s. 103
Kramarczyk Leon (1896–1984), T. I, s. 104
Kramer Franciszek (1899–1946), T. II, s. 103
Kramer Ludwik (1900–1972), T. II, s. 104
Kramski Walenty (1899–?), T. VII, s. 102
Kranz Józef (1884–1939), T. IV, s. 90
Krawczyński Franciszek (1894–1976), T. II, s. 104
Krawiec Michał (1899–1943?), T. VIII, s. 113
Krenz Paweł (1896–1955), T. II, s. 105
Kręczyński Franciszek (1885–1961), T. IV, s. 90
Kroll Jan (1898–1996), T. IV, s. 91
Król Bolesław (1898–1942), T. II, s. 106
Król Ignacy (1891–1962), T. III, s. 113
Król Władysław (1896–1945), T. III, s. 115
Króliczak Wojciech (1893–1976), T. V, s. 91
Królikowski Józef (1890–1968), T. VIII, s. 114
Kruk Antoni (1896–1949), T. VI, s. 100
Kruk Franciszek (1891–1964), T. VI, s. 101
Krukowski Albin (1902–1982), T. III, s. 116
Krumrey Franciszek (1902–1974), T. VI, s. 102
Kruppik Edmund (1890–1944), T. VIII, s. 114
Krupka Franciszek (1895–1967), T. VII, s. 103
Krupka Franciszek (1902–1987), T. VII, s. 103
Kruszka Leon (1897–1960), T. IV, s. 92; T. VII, s. 104
Kryger Marian (1901–1982), T. V, s. 92
Kryjon Franciszek (1901–1987), T. V, s. 94
Krysmann Stanisław (1902–?), T. VII, s. 105
Kryszak Walenty (1897–1920), T. I, s. 104
Krzesiński Stefan (1897–1960), T. I, s. 105
Krzewina Zygmunt (1898–1976), T. I, s. 105; T. II, s. 107
Krzykała Florian (1901–1941), T. V, s. 95
Krzykała Wawrzyn (1871–1941), T. I, s. 107
Krzyżankiewicz Mieczysław (1882–1952), T. III, s. 117
Krzyżanowski Franciszek (1861–1947), T. VII, s. 106
Księżniakiewicz Walenty (1892–1970), T. IV, s. 93
Ksycki Bronisław (1901–1974), T. VIII, s. 115
Kubacki Antoni (1880–1956), T. I, s. 108
Kubala Marcin (1885–1972), T. VII, s. 108
Kubera Czesław Antoni (1894–1965), T. I, s. 108
Kubiak Maksymilian (1891–1970), T. VII, s. 108
Kubiak Władysław (1878–?), T. VII, s. 109
Kubicki Kazimierz (1869–1945), T. VI, s. 103
Kubicki Leon (1871–1961), T. VII, s. 109
Kucal Czesław (1903–1973), T. III, s. 120
Kuczkowski Władysław (1898–1942), T. II, s. 109; T. III, s. 121
Kudlaszyk Józef (1891–1977), T. VII, s. 110
Kufel Józef (1897–1976), T. VIII, s. 116
Kuffel Walenty (1880–?), T. VIII, s. 116
Kuik Jan (1895–1970), T. VII, s. 111
Kuik Józef (1897–1969), T. VI, s. 104
Kuik Józef (1899–1977), T. VII, s. 111
Kuik Stanisław (1898–1951), T. VII, s. 113
Kujawa Franciszek (1893–1976), T. I, s. 108
Kujawa Ludwik (1900–1966), T. II, s. 110
Kukiełka Stanisław (1894–1974), T. VI, s. 106
Kulas Jakub (1899–1962), T. VIII, s. 117
Kulczyński Władysław (1898–?), T. IV, s. 93
Kuliński Franciszek (1899–1981), T. VI, s. 107
Kuliszak Stanisław (1882–1939), T. IV, s. 95
Kulse Leonard (1893–1940), T. VI, s. 108
Kupka Sylwester (1897–1969), T. IV, s. 96
Kurczewski Piotr (1890–1983), T. I, s. 109
Kurczewski Władysław (1898–1979), T. II, s. 111

Kurkowiak Piotr (1900–1964), T. IV, s. 97; T. VIII, s. 117
Kurnatowska Maria z domu Mielżyńska (1869–1925), T. II, s. 112
Kuroszczyk Piotr (1879–1947), T. I, s. 109
Kurowski Aleksander (1879–1958), T. I, s. 110; T. VIII, s. 118
Kurpisz Leon (1900–1919), T. V, s. 95
Kurzawski Józef (1870–1925), T. I, s. 110
Kusz Józef (1896–1919), T. II, s. 113
Kuśnierczak Jan (1893–1977), T. IV, s. 97
Kutzner (Kucner) Jan (1900–1973), T. VII, s. 113
Kwasek Jerzy (1900–1994), T. III, s. 122
Kwiatkowski Stanisław (1890–1976), T. VI, s. 109
Kwiatkowski Wiktor (1901–1978), T. V, s. 95
Kwiatkowski Wojciech (1893–1919), T. VI, s. 110

L.

Lakner (Lackner) Marian (1880–1936), T. III, s. 126
Landzwójczak Jan (1893–1979), T. VIII, s. 119
Lange Julian Bolesław (1873–1954), T. V, s. 96
Lange Marian Józef (1901–1943), T. I, s. 112, T. II. s. 114
Lasik Stanisław (1897–1963), T. IV, s. 98
Laskowski Jan (1872–1939), T. VI, s. 110
Latanowicz Marcin (1897–1985), T. III, s. 127
Latosiński Stanisław (1893–1942), T. IV, s. 99
Lechna Andrzej (1894–1943), T. III, s. 127
Lechna Antoni (1890–?), T. VII, s. 114
Lechna Bartłomiej (1895–?), T. VII, s. 114
Lechna Jan (1879–1945), T. VII, s. 115
Lechna Wiktor (1898–1971), T. II, s. 115
Lechna Wojciech (1856–1920), T. VII, s. 115
Lehmann Michał (1900–1956), T. VII, s. 116
Lehmann Wincenty (1898–1982), T. VII, s. 116
Lemański Piotr (1892–1970), T. VII, s. 117
Lemański Walenty (1900–1919), T. VI, s. 111
Leopold Wincenty (1891–1974), T. III, s. 128
Leporowski Piotr (1898–1966), T. VIII, s. 121
Lester Władysław (1898–1941), T. II, s. 116
Leszczyński Leon (1880–1950), T. I, s. 112
Leśny Stanisław (1894–1977), T. III, s. 129
Lewandowski Ignacy (1895–1982), T. IV, s. 100
Lewandowski Zenon Eugeniusz (1859–1927), T. I, s. 113
Ligarzewski Apoloniusz (1895–1921), T. VIII, s. 122
Ligarzewski Mieczysław (1891–1939), T. VIII, s. 123
Ligarzewski Zygmunt (1893–1957), T. VIII, s. 125
Linke Antoni (1902–1982), T. VI, s. 112
Lipiński Walenty (1897–1978), T. V, s. 98
Lis Idzi (1883–1969), T. VII, s. 117
Lis Wincenty (1890–1944), T. IV, s. 101
Lis Władysław (1900–1980), T. III, s. 129
Lisiak Marcin (1898–1954), T. VIII, s. 129
Lisiak Walenty (1900–1976), T. VII, s. 118
Lisiecki Bolesław (1885–1954), T. I, s. 114
Lisiecki Hieronim (1899–1980), T. VI, s. 113
Lissowski Antoni (1889–1977), T. III, s. 130
Litwiński Wiktor (1873–1952), T. III, s. 130
Liwerski Edward (1895–1972), T. VI, s. 115
Londońska Maria Tekla z d. Dutkiewicz (1892–1978), T. I, s. 115
Lorenz Antoni (1893–1974), T. VII, s. 119
Lorkiewicz Michał (1897–1919), T. V, s. 99
Lose Stanisław (1899–1970), T. V, s. 101
Lowak Henryk (1885–1958), T. I, s. 116
Lubryka Władysław (1900–1979), T. V, s. 105
Ludwiczak Antoni (1901–1958), T. I, s. 116
Lulczyński Jan (1886–1919), T. II, s. 116
Luliński Teodor (1884–1968), T. VII, s. 120

Ł.

Łamaszewski Franciszek Adam (1894–1981), T. IV, s. 102
Łapacz Józef (1899–?), T. IV, s. 103
Łaszczyński Walenty (1896–1975), T. III, s. 132
Łaszczyński Wojciech (1897–1961), T. II, s. 116
Łącki–Korzbok Stanisław (1866–1937), T. IV, s. 105
Łobza Wacław (1900–1968), T. VI, s. 116
Łojek Józef (1893–1981), T. IV, s. 107
Łuczak Józef (1898–1975), T. III, s. 132
Łuczak Walenty (1898–1983), T. V, s. 105

Łuczewski Bernard (1903–1989), T. V, s. 109
Łuczka Wojciech (1895–1949), T. VIII, s. 130
Łukaszewski Franciszek (1894–1948), T. VI, s. 116
Łukaszewski Franciszek (1898–1968), T. VII, s. 120
Łukaszewski Paweł (1900–1967), T. VII, s. 121
Łukowicz Stefan Szczepan (1894–1941), T. IV, s. 107
Łusiewicz Stefan (1888–1958), T. IV, s. 108
Łuś Franciszek (1885–?), T. I, s. 116

M.

Machaj Józef (1903–1988), T. I, s. 117
Machajewski Franciszek (1897–1970), T. IV, s. 109
Machajewski Marian (1899–1975), T. IV, s. 109
Machajewski Stanisław (1900–1965), T. IV, s. 111; T. V, s. 111
Machowiak Franciszek (1890–1975), T. III, s. 133
Machowiak Jan (1899–1919), T. III, s. 134
Machowski Jan (1894–1972), T. II, s. 117
Machoy Hipolit (1893–1970), T. V, s. 113
Machoy Maria (1894–1951), T. IV, s. 112
Maciaszek Stanisław (1872–1930), T. II, s. 118
Maćkowiak Andrzej (1900–1940), T. VII, s. 121
Maćkowiak Edmund (1901–1940), T. I, s. 117
Maćkowiak Stanisław (1891–1971), T. VI, s. 117
Maeusel Antoni (1883–1947), T. II, s. 119
Magowski Jan (1899–1951), T. VI, s. 119
Magowski Mieczysław (1886–1964), T. VI, s. 119
Magowski Władysław (1890–1961), T. VI, s. 120
Maik Jan 1892–1967), T. VII, s. 122
Maik Ludwik (1899–1971), T. IV, s. 113
Maj Jan Andrzej (1895–1919), T. VI, s. 121
Majchrzak Józef (1902–1975), T. III, s. 134
Majchrzak Stanisław (1886–1967), T. VII, s. 122
Majewicz Feliks (1901–1990), T. III, s. 135; T. V, s. 114
Majewski Feliks (1890–1919), T. VIII, s. 132
Majewski Walery (1905–1999), s T. I,. 118
Malicki Tomasz (1901–1980), T. VII, s. 123
Malicki Jan (1879–1936), T. VIII, s. 133
Mallow Bogdan (1902–1944), T. IV, s. 113
Mallow Wiktor Emanuel (1861–1933), T. IV, s. 114
Małecki Lucjan (1899–1979), T. I, s. 118
Małecki Tomasz (1895–1984), T. IV, s. 115
Małecki Wojciech (1897–1968), T. I, s. 119
Małek Władysław (1864–1935), T. IV, s. 116
Małuszek Jan Antoni (1889–1977), T. VI, s. 121
Mały Stefan (1888–?), T. VII, s. 124
Małyszczak Ludwik (1898–1983), T. III, s. 135
Mańczak Józef (1896–1940), T. V, s. 115
Mańczak Ludwik (1884–1945), T. I, s. 120
Mańczak Marcin (1892–?), T. VIII, s. 135
Marchelek Piotr (1900–?), T. VII, s. 125
Marciniec Józef (1890–1971), T. VII, s. 125
Marcinkowski Roman (1874–1929), T. I, s. 120
Marcinkowski Stanisław (1882–1939), T. III, s. 136
Markwitz Władysław (1897–1992), T. VI, s. 123
Marosz Władysław (1901–2000), T. III, s. 137
Marszał Wiesław (1896–1963), T. I, s. 121
Marszałek Paweł Jan Tymoteusz (1891–1962), T. I, s. 122
Martenka Wiktor (1900–1985), T. VIII, s. 135
Maryński Felicjan (1892–1920), T. I, s. 123
Marzyński Antoni (1897–1963), T. II, s. 120
Masiakowski Leon (1892–1939), T. VII, s. 128
Masłowski Zygmunt (1897–1932), T. IV, s. 116
Maszek Franciszek (1903–1977), T. VIII, s. 136
Maszek Teodor (1882–?), T. VIII, s. 137
Mataczyński Roman (1892–1970), T. III, s. 139
Matuszak Walenty (1887–1971), T. VIII, s. 137
Matuszek Stanisław (1898–1970), T. V, s. 116; T. VI, s. 124
Matuszewski Ignacy (1895–1987), T. III, s. 141; T. VIII, s. 138

Matuszewski Jan (1895–1978), T. VII, s. 132
Matuszewski Marcin (1900–1995), T. VII, s. 132
Matuszewski Stanisław (1900–1973), T. VII, s. 133
Matysiak Bronisław (1899–1973), T. VIII, s. 139
Matysiak Gracjan (1897–1987), T. IV, s. 117
Matysiak Szczepan (1880–?), T. VII, s. 134
Mausch Kazimierz (1891–1927), T. V, s. 117; T. VI, s. 125
May Józef (1893–1977), T. IV, s. 118
May Stefan (1890–1940), T. VIII, s. 140
Mayer Wacław (1872–1930), T. VIII, s. 142
Mazurek Józef (1897–1979), T. VIII, s. 144
Mazurkiewicz Roman (1887–1969), T. VIII, s. 145
Mąderek Stanisław (1902–1961), T. VI, s. 126
Madry Franciszek (1895–1941), T. VIII, s. 146
Mądry Wincenty (1879–1962), T. II, s. 121
Mądry Władysław (1900–1969), T. VII, s. 134
Mellenbrock Edmund Marian (1892–1977), T. VI, s. 127
Menczyński Michał (1900–1986), T. V, s. 118
Mende Edmund (1875 – 1933), T. II, s. 122
Menzel Antoni (1903–1982), T. III, s. 141
Mędlewski Julian (1896–1975), T. III, s. 142
Mędlewski Wiktor (1861–1924), T. III, s. 143
Miałkas Wawrzyn (1890–1973), T. VIII, s. 148
Mickiewicz Wincenty (1867–1940), T. II, s. 130
Michalak Walenty (1890–1962), T. III, s. 143
Michalczyk Antoni (1900–1988), T. V, s. 119
Michalczyk Ignacy (1897–1940), T. VIII, s. 149
Michalczyk Stanisław (1892–1940), T. VI, s. 128
Michalski Andrzej Józef (1882–1960), T. I, s. 123
Michalski Antoni (1885–1965), T. II, s. 123
Michalski Franciszek (1899–1940), T. VII, s. 134
Michalski Jakób (1887–1952), T. VIII, s. 150
Michalski Jan (1886–1949), T. II, s. 123
Michalski Jan (1899–1945), T. IV, s. 119
Michalski Józef (1900–1994), T. I, s. 124
Michalski Kazimierz (1883–1956), T. I, s. 125
Michalski Piotr (1895–1962), T. I, s. 127
Michalski Stanisław Leon (1882 – 1953), T. II, s. 124
Michalski Stefan (1872–1926), T. VI, s. 129
Michałowski Franciszek (1898–1990), T. II, s. 125; T. VII, s. 136
Michałowski Ignacy (1871–1945), T. III, s. 144
Michałowski Nikodem (1896–1987), T. I, s. 127
Mieczkowski Leon (1871–1931), T. V, s. 120
Miedziński Stanisław (1894–1945?), T. IV, s. 120
Mielcarek Antoni (1899–1970), T. II, s. 126
Mielcarek Jan (1898–1989), T. II, s. 127
Mielżyński Jan (1900–1986), T. VIII, s. 150
Mieszała Jan (1897–1948), T. VII, s. 137
Miękus Józef (1891–1945), T. IV, s. 121
Migaszewski Antoni (1900–?), T. II, s. 128
Migdałek Stanisław (1892–1940), T. VIII, s. 151
Miklaszewski Włodzimierz (1897–1919), T. I, s. 128
Mikoliński Kazimierz (1894–1965), T. VI, s. 130
Mikołajczak Ludwik (1898–1979), T. I, s. 128
Mikołajczak Tomasz (1879–1955), T. V, s. 121; T. VIII, s. 152
Mikołajczyk Stanisław (1895–1971), T. VI, s. 131
Mikołajewicz Stanisław (1901–1919), T. IV, s. 122
Mikołajewski Niepomucen (1877–1962), T. VIII, s. 153
Milewska Lucyna Józefa Antonina (1889–1920), T. VII, s. 137
Milewska Sabina (1893–1965), T. VII, s. 138
Milewski Alfred Witold Teofil (1893–1959), T. VII, s. 138
Milewski Jan (1893–1971), T. II, s. 128
Milewski Janusz Witold (1887–1953), T. VII, s. 140
Milewski Józef (1892–1940), T. VI, s. 131; T. VII, s. 141
Milewski Ludwik (1869–1940), T. II, s. 129
Milewski Michał (1875–1935), T. IV, s. 122

Milewski Witold (1891–1931), T. VII, s. 142
Miński Stefan (1900–1987), T. V, s. 121
Misiek Stanisław (1901–1998), T. I, s. 129
Miśkiewicz Antoni (1890–1977), T. IV. s. 123
Mizera Antoni (1892–1972), T. I, s. 130; T. V, s. 122
Młynarz Józef (1895–1947), T. V, s. 122
Mnich Franciszek (1888–1972), T. VII, s. 143
Mocek Ludwik (1906–1990), T. IV, s. 124
Mocek Szymon (1888–1960), T. I, s. 130; T. VIII, s. 154
Moczko Ludwik (1877–1949), T. I, s. 131
Moder Wojciech (1891–1972), T. III, s. 145
Modlibowski Józef Walenty (1889–1942), T. III, s. 145; T. VI, s. 132
Modrak Hieronim (1892–?), T. I, s. 132
Modrzyk Stanisław (1898–1980), T. II, s. 131
Molenda Bolesław (1895–1977), T. VII, s. 144
Molik Jan (1900–1985), T. VII, s. 146
Mołdrzyk Emil (1900–1961), T. VII, s. 149
Morawski Czesław (1882–1954), T. III, s. 146
Morawski Kazimierz (1884–1934), T. III, s. 146
Mosiewicz Władysław (1880–?), T. III, s. 147
Moś Ignacy (1872–1959), T. I, s. 132
Motała Władysław (1886–1974), T. VI, s. 134
Mroczyk Władysław (1898–1971), T. VIII, s. 154
Mróz Józef (1898–1986), T. VI, s. 135
Mruk Antoni (1894–1978), T. VIII, s. 155
Multana Ignacy (1897–1984), T. IV, s. 125; T. VIII, s. 157
Musiał Franciszek (1900–1973), T. II, s. 132,
Musioł Stefan (1897–1987), T. II, s. 134,
Muszyński Józef (1899–1978), T. VI, s. 136
Muszyński Szczepan (1890–1939), T. I, s. 133,
Myssak Stanisław (1897–1966), T. IV, s. 125
Mytko Józef (1898–1979), T. VII, s. 150

N.

Nadolny Leon (1897–1978), T. V, s. 123
Najdoch Stanisław (1897–1974), T. VI, s. 137
Namysł Jan (1882–1942), T. VIII, s. 158
Namysłowski Czesław (1890–1956), T. VI, s. 137
Napiecek Leon (1899–1975), T. III, s. 148
Napieralski Bolesław (1894–1953), T. VII, s. 150
Napierała Jan (1897–?), T. VIII, s. 159
Napierała Klemens (1900–1986), T. III, s. 150
Napierała Roman (1876–1941), T. II, s. 135
Napierała Stefan (1890–?), T. VIII, s. 160
Napierała Wacław (1893–1951), T. VII, s. 151
Narożny Stanisław (1888–1929), T. I, s. 133
Nawracała Stanisław (1898–1983), T. VI, s. 138
Nawrocik Franciszek (1901–1920), T. II, s. 136
Nawrocik Jan (1895–1920), T. I, s. 133
Nawrocki Ludwik (1893–1964), T. VI, s. 139
Niedbalski Jan (1899–1992), T. VI, s. 140
Niedzielski Ignacy (1890–1969), T. VII, s. 151
Niedźwiedziński Bronisław (1882–1946), T. III. S. 151
Niedźwiedziński Ignacy (1873–1941), s. 152
Niegolewska Wanda (1877–1970), T. I, s. 134
Niełacny Franciszek (ur. 1899), T. I, s. 136
Niemier Stanisław (1899–1949), T. V, s. 125
Niesobski Leon (1897–1967), T. I, s. 136
Niesobski Władysław (1897–1945), T. V, s. 126
Nietrzepka Ignacy (1892–1980), T. I, s. 137
Nietsche Roman (1876–1947), T. II, s. 136
Nieznany Powstaniec Wielkopolski – Grób Nieznanego Powstańca Wielkopolskiego w Bydgoszczy, T. III, s. 153
Nieżychowski Kazimierz (1892–1987), T. V, s. 127
Niklas Jan (1893–1961), T. VI, s. 141
Nitka Józef (1900–1959), T. VIII, s. 160
Norkiewicz Andrzej (1899–1974), T. VI, s. 142
Nowacki Antoni (1900–1994), T. VI, s. 142
Nowaczyk Franciszek (1898–1978), T. VII, s. 152
Nowaczyk Franciszek (1899–1983), T. II, s. 137
Nowaczyk Ludwik (1902–1940), T. VI, s. 143
Nowaczyk Władysław (1896–1919), T. II, s. 138
Nowaczyk Wojciech (1896–1980), T. II, s. 139
Nowak Antoni (1896–1988), T. II, s. 140
Nowak Franciszek (1889–1945), T. III, s. 157
Nowak Franciszek (1900–1974), T. VII, s. 153

Nowak Ignacy (1891–1940), T. VIII, s. 161
Nowak Jan (1894 – 1940), T. II, s. 140
Nowak Jan (1897–1968), T. VIII, s. 162
Nowak Jan (1899–1977), T. VII, s. 153
Nowak Michał (1900–1976), T. VI, s. 144
Nowak Mikołaj (1889–1972), T. II, s. 141
Nowak Stanisław (1883–1939), T. III, s. 158
Nowak Stanisław (1892–?), T. VII, s. 154
Nowak Tadeusz (1898–1942), T. II, s. 142
Nowak Teofila z domu Bonia (1902–1984), T. VII, s. 154
Nowak Władysław (1899–?), T. VII, s. 155
Nowakowski Franciszek (1892–1973), T. VI, s. 145
Nowicki Alojzy (1899–1978), T. VII, s. 156; T. VIII, s. 163
Nowicki Andrzej (1877–1950), T. II, s. 143
Nowicki Andrzej (1895–1976), T. VII, s. 156
Nowicki Edmund (ur. 1891–1969), T. I, s. 137; T. V, s. 128
Nowicki Ludwik (1885–1978), T. V, s. 129
Nyka Ignacy (1899–1977), T. V, s. 129
Nykiel Kazimierz (1895–1942), T. II, s. 143

O.

Obrębowicz Mieczysław (1889–1920), T. I, s. 137; T. VIII, s. 163
Obrębowicz Tadeusz (1885–1940), T. I, s. 138
Ochocki Stanisław (1897–1981), T. III, s. 158
Ogrodowicz Antoni (1892–1970), T. I, s. 139
Ogrodowski Wacław (1903–1969), T. I, s. 140
Okoniewski Wincenty (1894–1979), T. I, s. 140
Okoniewski Wojciech (1894–1969), T. II, s. 144
Okrasiński Paweł (1893–1971), T. VI, s. 146
Okupniak Tomasz (1895–?), T. IV, s. 126
Olejniczak Walenty (1897–?), T. I, s. 141
Olekszak Stanisław Józef (1900–1933), T. I, s. 142
Olejniczak Andrzej (1901–1988), T. VI, s. 147
Olejnik Michał (1895–1984), T. IV, s. 128
Olejnik Wojciech (1899–1929), T. IV, s. 129
Olszanowski Ludwik (1899–1995), T. VI, s. 148
Olszewska Maria (1900–1989), T. III, s. 160
Olszewski Ludwik (1897–1987), T. II, s. 146
Olszewski Władysław (1895–1943), T. III, s. 162
Omiński Stefan (1889–1967), T. I, s. 142
Oreś Michał (1898–1997), T. I, s. 143
Orłowski Zdzisław (1892–1982), T. III, s. 164
Orzałkiewicz Józef (1900–1989), T. VII, s. 157
Orzeł Władysław (1892–1963), T. IV, s. 130
Osmański Franciszek (1886–1959), T. I, s. 143
Osowski Ludwik (1900–?), T. VII, s. 158
Osowski Tomasz (1899–1986), T. V, s. 131
Ostroróg–Gorzeński Zbigniew (1869–1926), T. II, s. 147
Owczarski Józef (1893–1940), T. I, s. 144
Owczarzak Władysław (1898–1987), T. VIII, s. 164
Owoc Wincenty (1891–1960), T. I, s. 144
Ozdyk Franciszek (1897–1919), T. III, s. 166

P.

Pachciarz Franciszek (1899–1976), T. II, s. 149
Pacholski Andrzej (1897–1930), T. I, s. 145
Pachura Leon (1895–1967), T. VI, s. 149
Pacyński Władysław (1895–1980), T. VII, s. 158
Paderewski Ignacy Jan (1860–1941), T. V, s. 132
Pajkert Jan (1886–?), T. I, s. 145
Pajkert Stanisław (1899–1986), T. VI, s. 150
Pajzderski Antoni (1884–1937), T. III, s. 168
Palacz Adam (1902–1958), T. I, s. 146
Paluch Mieczysław (1882–1942), T. V, s. 133
Pardua Czesław (1893–1979), T. IV, s. 131
Parucki Józef (1900–1988), T. II, s. 150
Pasiński Franciszek (1902–1975), T. VI, s. 150
Pasiński Józef (1900–1972), T. VI, s. 152
Pastecki Ludwik (1892–1980), T. VI, s. 152
Paszkiewicz Gustaw (1893–1955), T. V, s. 137
Paszyński Alojzy (1900–1968), T. II, s. 151
Patalas Władysław (1900–1939), T. IV, s. 131
Pater Ludwik (1899 –1958), T. IV, s. 132
Patera Jan (1901–1976), T. II, s. 152
Patyk Ludwik (1887–1954), T. II, s. 153
Paul Władysław (1883–1952), s T. VI,. 153

Pawełczak Władysław (1889–1954), T. III, s. 170
Pawlaczyk Stanisław (1900–1958), T. III, s. 171
Pawlak Stefan (ur. 1895), T. I, s. 147
Pawlęty Franciszek (1899–1977), T. II, s. 154
Pawłowski Stanisław (1901–1997), T. I, s. 147
Pawuła Antoni (1891–1989), T. II, s. 155; T. IV, s. 133
Pazgrat Franciszek (1901–1919), T. II, s. 157
Pazgrat Walenty (1895–1919), T. II, s. 158
Pecold Marian (1901–1985), T. V, s. 138
Peksa Stefan (1897–1973), T. II, s. 158
Pempera Franciszek (1902–1948), T. II, s. 159
Pempera Marcin (1886–1980), T. II, s. 160
Perkielewicz Wincenty (1902–1973), T. V, s. 140
Perkiewicz Franciszek (1898–1980), T. IV, s. 135
Perl Franciszek (1897–1957), T. III, s. 172
Pękała Stanisław (1899–1956), T. III, s. 174
Piasecki Ignacy (1901–1956), T. V, s. 140
Piasecki Jan (1878–1937), T. IV, s. 135
Piasecki Stanisław (1899–1983), T. I, s. 148
Piasecki Szczepan (1894–1970), T. V, s. 141
Piątek Andrzej (1901–1950), T. V, s. 141
Piątkowski Wojciech (1886–1944), T. VI, s. 154
Piecha Stanisław (1890–1924), T. VIII, s. 165
Piechocki Edmund (1883–1931), T. I, s. 148
Pieszak Józef (1886–1941), T. IV, s. 136
Pietraszak Kazimierz (1893–1978), T. III, s. 175
Pietrykowski Tadeusz (1895–1940?), T. IV, s. 137
Pietrykowski Wincenty (1898–1940), T. VI, s. 155
Pietrzyński Bolesław (1897–1974), T. II, s. 160
Pięta Franciszek (1900–1973), T. VII, s. 159
Pilaczyński Mieczysław (1883–1943), T. I, s. 149
Piłsudski Józef Klemens (1867–1935), T. V, s. 142
Pinczak Jan (1898–1987), T. I, s. 150, T. II, s. 161
Pinecki Zygmunt (1885–1930), T. III, s. 175
Pińczak Ignacy (1896–1971), T. I, s. 150
Pioszczyński Walenty (1896–?), T. I, s. 150
Piotrowski Stanisław (1887–1967), T. VIII, s. 166
Piotrowski Walenty (1896–1919), T. VI, s. 156
Piórek Lucjan (1891–1958), T. II, s. 161
Pituła Stefan (1890–1957), T. I, s. 151
Piwecki Wojciech (1901–1994), T. I, s. 152
Plewka Stanisław (1898–2003), T. I, s. 153
Pluciak Wawrzyniec (1891–1967), s T. VI,. 156
Pluciński Jan (1889–1969), T. IV, s. 138
Płonczyński Władysław (1898–1977), s T. VI,. 157
Płoszyński Franciszek (1869–1949), T. IV, s. 139
Płócieniak Bolesław Teofil (1886–1932), T. VIII, s. 167
Pniewski Wiktor (1891–1974), T. V, s. 145
Pochanke Józef (1888–1942), T. IV, s. 140
Podhorski Włodzimierz, Zygmunt, Benedykt, Piotr (1884–1941), T. IV, s. 141
Pogorzelska Zofia Helena (1899–1987), T. I, s. 154
Pohl Feliks (1889–1987), T. VI, s. 157
Polowy Florian (1894–1987), T. III, s. 176
Polus Jan (1898–1973), T. VI, s. 158
Połomski Andrzej (1898–1987), T. V, s. 147
Pomorski Konrad (1875–1939), T. I, s. 155
Popielski Franciszek (?–?), T. III, s. 177
Popielski Ignacy (1896–?), T. III, s. 177
Poprawa Wincenty (1889–1960), T. I, s. 156
Poprawski Franciszek (1893–1970), T. II, s. 162
Poprawski Jan (1898–1970), T. II, s. 163
Poprawski Marian (1885–1940), T. II, s. 163
Poprawski Stanisław (1894–1969), T. IV, s. 143
Poprawski Teofil Józef (1876–1938), T. II, s. 164
Pospieszalski Antoni (1885– 1953), T. IV, s. 144
Poznań Stanisław (1888–1963), T. II, s. 165
Poznański Andrzej (1898–1984), T. II, s. 165
Prałat–Czarnecka Apolonia (1888–1956), T. VI, s. 159
Prauziński Leon (1895–1940), T. V, s. 147
Preisler Michał (1880–1975), T. IV, s. 144

Priebe Henryk (1884–1966), T. VI, s. 160
Pruchniewski Franciszek (1878–1937), T. II, s. 165
Prusinowski Czesław (1893–1924), T. VI, s. 162
Prymas Jan (1899–1919), T. VI, s. 163
Prymas Kazimierz (1897–1979), T. VI, s. 163
Przemorski Franciszek (1893–1954), T. VII, s. 160
Przemorski Kazimierz (1901–1978), T. VII, s. 160
Przewoźny Jan (1898–1933), T. I, s. 156
Przeździecki Wacław Jan (1883–1964), T. V, s. 148
Przybecki Jan (1882–1964), T. VII, s. 162
Przybylski Adam (1888–?), T. VII, s. 162
Przybylski Antoni (1905–1966), T. VIII, s. 169
Przybylski Jan (1897–1945), T. V, s. 150
Przybylski Józef (1900–1963), T. IV, s. 146
Przybylski Sylwester (1893–1970), T. III, s. 178
Przybył Bolesław (1900–1988), T. II, s. 166
Przybył Franciszek (1900–1940), T. I, s. 157
Przybył Władysław (1898–1982), T. VIII, s. 171
Przybyła Marcin (1894–1987), T. VII, s. 163
Przybyła Wincenty (1890–1974), T. II, s. 167
Przydanek Antoni (1898–1985), T. II, s. 167
Przydanek Maksymilian (1900–1974), T. VII, s. 164
Przydróżny Franciszek (1897–1978), T. VI, s. 164
Przygoda Jan (1881–1977), T. I, s. 158
Przykucki Stanisław (1874–1951), T. III, s. 179
Przyłucki Czesław (1889–1942), T. IV, s. 146
Przystański Sylwester (1901–1972), T. II, s. 168
Przywecki Michał (1898–1976), T. II, s. 169
Psarski Zygmunt (1886–1954), T. VII, s. 164
Psik Jan (1899–1945), T. II, s. 169
Pytlak Andrzej (1898–1978), T. VII, s. 166

R.

Rabski Zygmunt (1885–1930), T. VII, s. 166
Raczkowski Benedykt (1897–1968), T. V, s. 151; T. VI, s. 165
Raczkowski Paweł (1901–1972), T. V, s. 152, T. VI, s. 167
Raczkowski Sylwester (1899–1987), T. III, s. 180
Radojewski Andrzej (1895–1983), T. VI, s. 167
Radomski Karol (1885–1978), T. VIII, s. 172
Radtke Zygmunt (1902–1944), T. VI, s. 168
Radzicki Antoni (1902–1939), T. VII, s. 167
Radziński Franciszek (1884–1949), T. II, s. 169
Raczkowski Walenty (1892–1947), T. V, s. 153
Rafiński Maksymilian (1893–1949), T. I, s. 158
Rajczak Antoni (1899–1967), T. VI, s. 169; T. VII, s. 168; T. VIII, s. 173
Rajewicz Jan (1900–1992), T. II, s. 170
Rapier Władysław (1900–1978), T. V, s. 153
Rataj Franciszek (1894–1958), T. VIII, s. 173
Ratajczak Aleksander (1894–1983), T. I, s. 158
Ratajczak Franciszek (1900–1994), T. II, s. 170
Ratajczak Ignacy (1896–1984), T. I, s. 159
Ratajczak Ignacy (1900–1960), T. VII, s.; 169
Ratajczak Jan (1896–1954), T. V, s. 153
Ratajczak Józef (1897–1942), T. V, s. 154
Ratajczak Józef (1900–1979), T. IV, s. 147
Ratajczak Józef (1901–1980), T. VII, s. 170
Rebelski Franciszek (1899–1919), T. VI, s. 170
Refermat Wacław (1896–1966), T. VI, s. 170
Refermat Wojciech (1899–1966), T. VI, s. 171
Reinholz Józef (1884–1939), T. I, s. 160
Reinke Teofil (1890–1962), T. III, s. 181
Reinsch Leon (1901–1984), T. III, s. 182
Reysowski Maksymilian (1898–1942), T. III, s. 183
Rękosiewicz Hipolit (1901–1943), T. I, s. 160
Rogacz Stanisław (1896–1971), T. II, s. 171

Rogala Wojciech (1899–1994), T. I, s. 162
Rogalczyk Walenty (1901–1940), T. VII, s. 170
Rogalewski Adam (1886–1951), T. II, s. 172
Rogalewski Michał (1888–1953), T. I, s. 162
Rohde Bernard Ludwik (1886–1967), T. II, s. 173
Rohde Jan (1877–1958), T. I, s. 163
Rojda Jan (1895–1983), T. II, s. 174; T. III, s. 184
Rokicki Franciszek (1898–1966), T. I, s. 163
Rolewski Kazimierz (1887–1936), T. VIII, s. 175
Romanowski Józef (1900–1986), T. I, s. 163
Romel Jan (1891–1975), T. III, s. 185
Rosadziński Adam (1900–1923), T. I, s. 165
Rosik Jan (1894–1981), T. IV, s. 147
Rosochowicz Bonifacy (1869–1946), T. IV, s. 148
Rosołek Franciszek (1874–1951), T. II, s. 174
Rosołek Tomasz (1898–po 1984), T. I, s. 165
Rossa Wiktor (1889–1942), T. III, s. 186
Rost Franciszek (1890–1940), T. IV, s. 151
Roszczak Wacław (1891–1920), T. VI, s. 171
Roszyk Antoni (1892–1964), T. VII, s. 171
Rozmiarek Stanisław (1899–1973), T. VII, s. 172
Rozwalka Jan (1898–1967), T. II, s. 175
Rożek Franciszek (1896–1986), T. II, s. 176
Rożek Jan (1886–1940), T. IV, s. 152
Rożek Marcin (1885–1944), T. V, s. 156
Rubas Jan (1901–1940), T. IV, s. 153
Rubaszewski Bolesław (1903–1945), T. II, s. 177
Ruciński Stanisław (1896–1977), T. III, s. 188
Rudnicki Adam (1890–1930), T. IV, s. 155
Ruge Tadeusz (1886–1939), T. I, s. 165
Rum Walenty (1899–1984), T. VI, s. 172
Runk Alojzy (1898–1971), T. V, s. 157
Ruta Jan (1885–1965), T. VII, s. 173
Ryba Wawrzyn (1879–1940), T. VIII, s. 176
Rybakowski Władysław (1885–1952), T. VIII, s. 177
Rybarczyk Jan (1896–1979), T. VII, s. 173
Rybarczyk Piotr (ur. 1894), T. I, s. 166
Rybarczyk Piotr (1894–1989), T. I, s. 166
Rybarczyk Stanisław (1901–1976), T. VIII, s. 178
Rybicki Kazimierz (1897–1985), T. III, s. 189
Rychlik Stefan (1891–1967), T. IV, s. 155
Rychłowski Lucjan (1902–1965), T. V, s. 158
Rynkowski Roman (1890–1971), T. I, s. 167
Rynkowski Wawrzyniec (1900–1979), T. IV, s. 156
Rzepa Jan (1899–2005), T. I, s. 168
Rzyski Andrzej (1888–1954), T. II, s. 178
Rzyski Karol (1885–1956), T. II, s. 178
Rzyski Stanisław (1878–1942), T. II, s. 178
Rzyski Władysław (1880–1926), T. II, s. 179

S.

Sałata Władysław (1896–1943), T. VII, s. 174
Samberger Walenty (1877–1935), T. III, s. 194
Sander Edmund (1901–1988), T. II, s. 179
Sander Franciszek (1874–1939), T. II, s. 180
Sass Jan (1898–1971), T. VI, s. 173
Sauer Reinhold (1900–1940), T. I, s. 169
Sawala Marcin (1898–1953), T. I, s. 169
Schmidt Adam (1881–1945), T. II, s. 180
Schmidt Telesfor (1869–1942), T. VI, s. 173
Sekulski Stefan (1899 – 1959), T. II, s. 182
Semba Józef (1898–1984), T. V, s. 158
Serba Wawrzyn (1900–1968), T. VIII, s. 180
Serbiak Franciszek (1895–1970), T. VIII, s. 180
Seyda Antoni Florian (1858–?), T. V, s, 159
Sękowski Antoni (1861–1940), T. VI, s. 175
Schwartz Wincenty (1900–po 1970), T. VII, s. 175
Serek Jan (1898–1987), T. VII, s. 175
Siciński Adam Julian (1895–1975), T. I, s. 170
Sieciński Karol (1879–?), T. IV, s. 157
Sieradzki Sylwester (1895–1982), T. VI, s. 177
Sierchuła Tomasz (1896–1930), T. IV, s. 158
Sikora Stanisław (1896–1920), T. VIII, s. 181
Sikorska Apolonia z d. Płoszyńska (1875–1951), T. III, s. 194
Sikorska Janina Władysława (1901–1975), T. V, s. 160
Sikorski Andrzej (1873–1939), T. III, s. 195
Sikorski Franciszek (1905–1982), T. III, s. 196
Sitarz Leon (1900–1989), T. I, s. 170
Siuda Józef (1878–1921), T. VIII, s. 182

Siuda Stanisław (1880–1945), T. IV, s. 159
Skąpski Konstanty Zdzisław (1894–1971), T. III, s. 197; T. VI, s. 177
Skibiński Stanisław (1892–1975), T. III, s. 199
Skibiński Wawrzyn (1901–1981), T. III, s. 200
Skierecki Jan Niepomucen (1895–1968), T. VI, s. 179
Skonieczny Wincenty (1898–1976), T. III, s. 201
Skorupka Leon (1901–1940), T. II, s. 183
Skotarczak Franciszek Ksawery (1901–1980), T. VI, s. 180; T. VII, s. 176
Skotarczak Ignacy (1890–1919), T. VII, s. 176
Skowroński Józef (?–1919), T. VI, s. 181
Skórzewska z Radziwiłłów Maria herbu Trąby (1872–1944), T. VIII, s. 183
Skórzewski Zygmunt Włodzimierz (1894–1974), T. VIII, s. 186
Skrzydlewski Józef (1896–1952), T. IV, s. 160
Skrzydlewski Tadeusz Alfons (1897–1970), T. IV, s. 162
Skrzypczak Franciszek (1900–1955), T. III, s. 202
Skrzypczak Jan (1886–1947), T. VI, s. 181; T. VIII, s. 193
Skrzypczak Ludwik (1886–1953), T. IV, s. 163
Skrzypczak Piotr (1896–1971), T. III, s. 202
Skrzypczak Stanisław (1900–1920), T. I, s. 171
Skrzypek Józef (1900–1986), T. II, s. 184
Sławiński Jan (1893–1919), T. VI, s. 182
Sławiński Jan Nepomucen (1895–1981), T. I, s. 171
Sławiński Szczepan (1898–1966), T. VI, s. 183
Słomiński Franciszek (1884–1932), T. VIII, s. 194
Słowińska Klara (1907–1999), T. I, s. 172
Słowiński Józef (1879–1939), T. VIII, s. 195
Słowiński Marcin (1883–1940), T. I, s. 174
Smarsz Władysław (1890–1977), T. I, s. 174
Smektała Jan Stanisław (1890–1959), T. I, s. 175
Sment Roman (1898–1988), T. I, s. 176
Smoliński Antoni (1901–1969), T. VII, s. 177; T. VIII, s. 197
Smukalski Augustyn (1873–1948), T. I, s. 177
Snadny Feliks (1910–1977), T. III, s. 204
Sobala Ignacy (1898–1977), T. VII, s. 177
Sobański Bronisław (1898–1974), T. II, s. 184
Sobański Franciszek (1894–1970), T. II, s. 186
Sobczak Władysław (1887–1943), T. I, s. 177
Sobiesiński Franciszek (1900–1986), T. III, s. 205
Sobociński Walenty (1898–1946), T. VII, s. 178
Sobolewski Józef (1901–1945), T. I, s. 178
Sokołowski Emund (1894–1975), T. VI, s. 184
Soloch Marcin (1897–1939), T. I, s. 179
Sołtysiak Franciszek (1900–1969), T. VII, s. 179
Sołtysiak Franciszek (1900–1980), T. IV, s. 164
Sołtysiński Ludwik (1845–1928), T. V, 161
Sondenhoff Maksymilian (1890–1940 ?), T. I, s. 179
Soszyński Jan (1899–1986), T. I, s. 180
Sowiński Stanisław (?), T. VI, s. 184
Sporny Jan (1902–1990), T. III, s. 205
Springer Ludwik (1897–1973), T. VI, s. 185
Spychałowicz Wojciech (1882–1928), T. VI, s. 186
Stachecki Antoni (1899–1973), T. IV, s. 165
Stachecki Bolesław (1896–1977), T. IV, s. 166
Stachecki Jan (1896–1920), T. IV, s. 166
Stachecki Ludwik (1895–?), T. IV, s. 167
Stachecki Mikołaj (1891–1986), T. III, s. 207
Stachecki Piotr (1900–1977), T. IV, s. 168
Stachecki Stanisław (1898–1928), T. II, s. 187
Stachecki Walerian (1900–1978), T. IV, s. 169
Stachowiak Adam (1894–1978), T. I, s. 180
Stachowiak Kazimierz (1887–1942), T. IV, s. 170
Stachowiak Paweł (1898–1940), T. II, s. 188
Stanisławski Kazimierz (1890–1947), T. VII, s. 180
Stanisławski Stanisław (1896–1940), T. VII, s. 181
Staniszewski Bolesław (1880–1942), T. IV, s. 171

Stankowski Antoni (1898–1989), T. IV, s. 173
Stankowski Kazimierz Antoni (1878–1929), T. IV, s. 174
Stanowski Adam (1871–?), T. IV, s. 176
Stark Władysław (1886–1939), T. IV, s. 177
Starosta Franciszek (1895–1978), T. IV, s. 178
Starosta Stanisław (1902–1992), T. VII, s. 182; T. VIII, s. 198
Starybrat Leon (ok. 1890–1920), T. I, s. 181
Staszewski Leonard Maksymilian (1877–1983), T, III, s. 208
Stawny Jakub (1899–1977), T. IV, s. 178
Stawski Jan Paweł (1895–1968), T. I, s. 181
Stawski Józef (1895–1972), T. VIII, s. 199
Stawski Stanisław (1891–1966), T. VIII, s. 199
Stawski Stanisław (1903–1980), T. V, s. 162
Stawski Walerian (1897–1940 ?), T. I, s. 182
Stebner Franciszek (1898–1986), T. VII, s. 183
Stefaniak Antoni (1899–1985), T. IV, s. 178
Stefański Franciszek (1893–1976), T. V, s. 162
Stein Feliks (1888–po 1937 r.), T. I, s. 182
Stepczyński Cezary (1894–1983), T. III, s. 210
Stepczyński Kazimierz (1881–1939), T. II, s. 189
Stepczyński Leon (1893–1981), T. III, s. 210
Sterna Jan (1890–1942), T. II, s. 191
Stęplewski Józef Władysław (1899–1940), T. II, s. 191
Stęszewski Czesław (1893–1973), T. III, s. 211
Stolpe Stanisław (1891–1952), T. III, s. 212; T. V, s. 163
Straburzyński Maksymilian (1886–1976), T. I, s. 184
Stroiński Ludwik Franciszek (1865–1937), T. III, s. 213
Stroiński Stanisław (1872–1954), T. I, s. 185
Stróżyk Józef (1890–1951), T. I, s. 186
Stróżyk Józef (1897 –1984), T. II, s. 192
Stróżyk Julian (1893–1919), T. VII, s. 183
Stróżyk Walenty (1899–1980), T. VII, s. 184
Struta Jan (1900–1988), T. II, s. 193
Stryczyński Jan (1866–1939), T. I, s. 186
Strzelczyk Józef (1899–1975), T. VIII, s. 200
Strzelecki Adam (1898–1977), T. I, s. 187
Strzyżewski Jan (1893–1982), T. III, s. 213
Strzyżewski Piotr (1899–1977), T. III, s. 215
Strzyżewski Wiktor (1892–1979), T. IV, s. 180
Styburski Stanisław (1898–1976), T. IV, s. 181
Styczyński Tadeusz 1870–1942), T. IV, s. 182
Styczyński Władysław (1900–1980), T. III, s. 216
Styperek Jan (1899–?), T. VII, s. 184
Styperek Maksymilian (1893–1974), T. VII, s. 185
Styperek Stanisław (1896–1933), T. VII, s. 186
Stypiński Ignacy (1892–1984), T. V, s. 165
Stypiński Jan (1897–1984), T. V, s. 165
Styziński Walenty (1900–1977), T. VII, s. 187
Suchocki Stanisław Leopold (1855–1927), T. I, s. 188
Suchora Jakub (1897–1949), T. I, s. 189
Sulerzyski Józef (1888–1975), T. VIII, s. 201
Sumiński Leon (1874–1942), T. I, s. 189
Surdyk Marceli (1901–?), T. III, s. 216
Susała Kazimierz (1895–1920), T. I, s. 190
Sutarski Idzi Aegidius (1882–1935), T. VII, s. 187
Suwaliński Franciszek (1895–?), T. VII, s. 189
Synoradzki Telesfor Józef (1894–1940), T. VIII, s. 202
Szadkowski–Rola Jan Kanty (1883–1955), T. II, s. 194
Szafarkiewicz Stanisław (1888–1919), T. I, s. 193
Szała Antoni (1888–1961), T. II, s. 196
Szała Stanisław (1881–1968), T. I, s. 193, T. II, s. 196
Szała Stanisław (1895–1977), T. I, s. 194
Szała Walenty (1897–1987), T. VII, s. 190
Szałek Stanisław (1885–1955), T. III, s. 217
Szaroletta Jan (1898–1989), T. VIII, s. 204
Szatkowski Hipolit (1895–1971), T. I, s. 194
Szczepaniak Franciszek (1897–1971), T. I, s. 195
Szczerbicki Alfons (1899 – 1975), T. IV, s. 187
Szcześniak Kazimierz (1885–1945), T. IV, s. 188
Szeszycki Seweryn (1897–1975), T. VII, s. 191

Szkudlarz Antoni (1900–1980), T. I, s. 195; T. IV, s. 190
Szmania Szczepan (1897–1982), T. I, s. 196
Szmatuła Piotr (1892–1959), T. V, s. 166
Szmyt Józef (1898–1980), T. VIII, s. 204
Szpręga Augustyn (1896–po 1939), T. II, s. 197
Sztukowski Józef (1883–1952), T. VIII, s. 205
Szukalski Alfons (1890–1942), T. IV, s. 190
Szukalski Franciszek Ksawery (1878–1956), T. IV, s. 191
Szulc Anna (1872–1949), T. VII, s. 193
Szulc Antoni (1870–1945), T. VI, s. 188
Szulc Antoni (1898–1971), T. III, s. 217
Szulc Franciszek (1893–1940), T. I, s. 197
Szulc Stefan (1899–1969), T. IV, s. 193
Szulc Stanisław (1899–1970), T. V, s. 167
Szulc Teodor (1883–1968), T. III, s. 219
Szulc Władysław (1888–1939), T. V, s. 168
Szulczewski Jerzy Wojciech (1879–1969), T. VII, s. 194
Szumacher Stanisław (1892–?), T. III, s. 220
Szych Jan (1887–1959), T. VI, s. 191
Szyfter Józef (1893–1940), T. II, s. 198
Szyfter Paweł (1993–1940), T. VI, s. 192
Szyfter Stanisław (1891–1949), T. IV, s. 194
Szyfter Wincenty (1897–1965), T. IV, s. 195
Szyfter–Ubysz Zofia (1897–1968), T. VI, s. 193
Szymanek Franciszek (1899–1962), T. II, s. 198
Szymanowski Jan (1890–1926), T. III, s. 220
Szymanowski Marceli (1872–1964), T. VIII, s. 208
Szymanowski Stefan Ludwik (1896–1969), T. I, s. 198
Szymanowski Teofil (1870–1955), T. V, s. 171; T. VI, s. 193
Szymański Franciszek (1884–1949), T. VI, s. 194
Szymański Franciszek (1900–?), T. VII, s. 197
Szymański Jan (1894—1987), T. II, s. 199
Szymański Kazimierz (1898 – 1965), T. IV, s. 195
Szymański Leonard (1900–1973), T. II, s. 200
Szymański Sylwester (1897–1967), T. VI, s. 195
Szymański Wacław (1896–1965), T. I, s. 199
Szymczak Antoni (1899–1993), T. VII, s. 198
Szymczak Bolesław (1890 – 1978), T. IV, s. 196
Szymkowiak Jan (1900–1999), T. II, s. 200
Szymkowiak Maksymilian (1896–1986), T. VI, s. 196
Szymkowiak Stanisław (1901–1988), T. II, s. 202
Szymkowiak Tomasz (1900–1994), T. V, s. 171
Szymkowiak Walenty (1894–1970), T. III, s. 221
Szyper Stanisław (1888–1949), T. IV, s. 196
Szyperski Julian (1894–1967), T. III, s. 222
Szyszka Franciszek (1888–1940), T. VIII, s. 209
Szyszka Piotr (1874–1965), T. II, s. 202

Ś.

Ślebioda Stanisław (1890–1967), T. VI, s. 197
Śledzikowski Franciszek (1901–1962), T. I, s. 199
Śledzikowski Julian (1903–1959), T. III, 223
Śledzikowski Mieczysław (1875–1941), T. I, s. 201
Śledzikowski Stanisław Antoni (1901–1948), T. IV, s. 197
Ślęzak Mikołaj (1897–1983), T. I, s. 202
Śliwa Walenty (1880–1961), T. I, s. 202
Śliwiński Czesław (1898–1973), T. I, s. 203
Śliwiński Stanisław Bernard (1883–1941), T. II, s. 203
Śliwiński Władysław (1895–1986), T. III, s. 224
Ślósarczyk Stefan (1886–1949), T. II, s. 206
Śmierzchalska Władysława (1891–1963), T. IV, s. 198
Śmigielski Antoni (1899–1988), T. VI, s. 197
Śramkiewicz Kazimierz (1875–1954), T. I, s. 204
Świderski Dominik (1898–1977), T. I, s. 205
Świerczyk Wojciech (1898–1987), T. IV, s. 199
Świtalski Ludwik (1887–1969), T. VI, s. 199
Świetlik Władysław (1882–1953), T. V, s. 172
Świtoń Stanisław (1899–1994), T. V, s. 173

T.
Taczak Stanisław (1874–1960), T. V, s. 173
Talarczyk Franciszek (1897–1951), T. VII, s. 200
Talarczyk Ignacy (1889–1945), T. VI, s. 200
Talarowski Leonard (1902–1980), T. VIII, s. 211
Tanaś Stanisław (1900–1966), T. IV, s. 200
Targowski Jan (1895–1993), T. II, s. 206
Tarkowski Jan (1899–1964), T. III, s. 225
Tądrowski Wilhelm Kleofas (1883–1967), T. IV, s. 201
Telega Franciszek (1897–1977), T. II, s. 207
Terczewski Ignacy (1882–1919), T. V, s. 180
Teski Józef (1899–1975), T. VII, s. 201
Tetzlaff Bronisław (1895 – 1940), T. II, s. 208
Thiel Michał (1900–1975), T. IV, s. 202
Thomas Paweł Bartłomiej (1891–1969), T. IV, s. 204
Tomaszewski Aleksander (1891–1970), T. III, s. 226
Tomaszewski Józef (1897–1983), T. III, s. 229
Tomaszewski Kazimierz (1881–1938), T. I, s. 205
Tomaszewski Stanisław (1890–1939), T. III, s. 230
Tomaszewski Władysław (1894–1973), T. III, s. 230
Tomczak Jan (1897–1969), T. V, s. 180
Tomczak Marcin (1896–1959), T. VI, s. 200
Tomczak Roman (1900–1973), T. I, s. 207
Tomczak Walenty (1899–1973), T. VII, s. 202
Tomiak Stanisław (1894–1975), T. IV, s. 205
Tomkowiak Teodor (1883–1961), T. VII, s. 203
Tomys Józef (1893–1940), T. II, s. 209
Tonder Michał (1899–1975), T. II, s. 209
Torz Stanisław (1899–1982), T. VI, s. 201
Torzecki Feliks (1898–1942), T. VI, s. 201
Traeger Albert (1892–1953), T. I, s. 207
Trafas Antoni (1898–1983), T. III, s. 233
Tretyń Andrzej (1881–1920), T. IV, s. 207
Trojanowski Sylwester (1891–1940), T. VI, s. 202
Tryjanowski Stanisław (1890–?), T. III, s. 234
Tryjanowski Wincenty (1897–1967), T. VI, s. 204
Trzciński Adam (1899–1954), T. VII, s. 204
Trzeciak Aleksandra (1886–1921), T. VIII, s. 212
Trzeciakowski Józef (1871–1951), T. III, s. 235
Trzeciakowski Marian (1899–1977), T. III, s. 235
Tuliszka Piotr (1898–1967), T. IV, s. 207
Turek Andrzej (1900–?), T. VII, s. 205
Turostowski Franciszek (1901–1987), T. VI, s. 204
Turski Witold (1902–1970), T. VII, s. 206
Twardy Józef (1893–1953), T. VIII, s. 212
Tyc Szczepan (1899–1992), T. I, s. 208

U.
Umbreit Henryk (1902–1983), T. I, s. 208
Undrych Jadwiga (1900–1980), T. VII, s. 206
Urbanek Roman (1899–1987), T. II, s. 210
Urbański Roman (1897–1920), T. I, s. 210

V.
Voelkel Stanislaw (1886–1976), T. III, s. 236
Vogel Dionizy (1896–1986), T. IV, s. 208
Vogel (Fogel) Franciszek (1897–1970), T. I, s. 210
Vogiel Wacław (1881–1953), T. I, s. 211
Vollmüller Walenty (1900–1977), T. VIII, s. 215

W.
Wachoński Józef (1895–1956), T. VIII, s. 216
Wachowiak Jan (1892–1968), T. IV, s. 210
Wachowiak Leon (1899–1970), T. VII, s. 207
Wachowski Tomasz (1899–1939), T. VI, s. 206
Wagner Franciszek (1879–1954), T. VIII, s. 216
Walczak Józef (1890–?), T. II, s. 210
Walczak Szczepan (1899–1984), T. III, s. 237
Walęsiak Józef (1893–?), T. III, s. 138
Walęsiak Władysław (1901–1976), T. III, s. 239
Walicki Józefat (1894–1978), T. II, s. 211
Waligórski Kazimierz (1898–1941), T. III, s. 240
Walkiewicz Bolesław (1898–1968), T. VI, s. 206
Walkowiak Andrzej (1898–1971), T. II, s. 212
Walkowiak Feliks (1903–1939), T. VII, s. 207
Walkowiak Stefan (1897–1983), T. VIII, s. 217

Walkowiak Walenty (1900–1940), T. VIII, s. 218
Walkowski Hipolit (1896–1961), T. IV, s. 210
Wallicht Hipolit (1885–1933), T. III, s. 241
Walter Jan (1895–1984), T. II, s. 212
Walter Leon (1868–1939), T. II, s. 214
Wawrzyniak Franciszek (1891–1980), T. I, s. 212
Wawrzyniak Ignacy (1900–1983), T. I, s. 212
Wawrzyniak Jan (1896–1972), T. VII, s. 208
Wawrzyniak Tomasz (1895–1947), T. III, s. 242
Wawrzyniak Władysław (1900–1990), T. III, s. 242
Wegner Ignacy (1897–1992), T. VII, s. 209
Wegner Witold Józef (1894–1920), T. V, s. 181
Weihs Franciszek (1897–1961), T. VIII, s. 219
Wendland Franciszek (1886–?), T. VII, s. 209
Wendland Joanna (1889–1968), T. VII, s. 210
Weychan Julian (1889–1973), T. IV, s. 211
Wejmann Wincenty (1892–1981), T. V, s. 182
Wesołek Czesław (1896–1966), T. V, s. 183
Wesołowski Tadeusz (1903–2000), T. II, s. 214
Wężyk Henryk (1891–1920), T. I, s. 213
Wężyk Józef (1871–1946), T. V, s. 184
Wężyk Wojciech (1890–1920), T. I, s. 213
Wiatr Stanisław (1895–1960), T. VIII, s. 220
Wiatrolik Leopold (1890–1957), T. III, s. 244
Wichrowski Witold Antoni (1884–1940), T. I, s. 214
Wiciak Antoni (1903–1967), T. VII, s. 210
Wiciak Józef (1898–1975), T. VII, s. 211
Wiciak Ludwik (1893–1973), T. VII, s. 212
Wiciak Stanisław (1895–1983), T. VII, s. 213
Wieczorek Nepomucen (1889–1920), T. I, s. 215
Wielich Józef (1889 –1969), T. II, s. 215
Wieliński Antoni (1901–1976), T. VII, s. 214
Wiertel Albin (1903–1985), T. II, s. 216
Wierusz Maria (1900–1968), T. I, s.216; T. V, s. 185
Wierzchaczewski Franciszek (1884–1947), T. III, s. 245
Wierzchosławski Stanisław (1879–1969), T. VII, s. 214
Wierzejewski Ireneusz (1881–1930), T. V, s. 185
Wiewiórowski Władysław (1883–1919), T. I, s. 216
Więckowiak Józef (1897–1972), T. II, s. 217
Wilczek Stanisław (1896–1976), T. III, s. 246; T. VIII, s. 220
Wilczkowiak Franciszka z domu Dembska (1880–1963), T. VIII, s. 221
Winiecki Franciszek (1883–?), T. V, s. 188
Winiecki Stanisław (1886–1972), T. V, s. 188
Winiecki Władysław (1901–1919), T. V, s. 189
Wiśniewski Hipolit (1901–1979), T. III, s. 246
Wiśniewski Leonard (1897–1985), T. I, s. 217
Wiśniewski Michał (1898–1961), T. II, s. 217
Wiśniewski Walenty (1894–1977), T. I, s. 218
Witkowski Ludwik (1898–1981), T. IV, s. 212
Witkowski Michał (1899–1973), T. VII, s. 215
Witt Władysław (1900–1969), T. I, s. 218
Wittchen Nikodem (1889–1940), T. I, s. 218
Wize Krzysztof (1900–?), T. VI, s. 208
Wlekliński Franciszek (1891–1992), T. VIII, s. 222
Włodarczak Antoni (1900–?), T. VII, s. 215
Włodarczak Stanisław (1897–?), T. VII, s. 216
Włodarkiewicz Jan Józef (1897–1954), T. II, s. 218
Wodniakowski Antoni Władysław (1877–1935), T. I, s. 219
Wojasiak Franciszek (1896 – 1924), T. IV, s. 214
Wojciechowski Jan (1884–1974), T. VIII, s. 223
Wojciechowski Józef (1901–1989), T. II, s. 218
Wojciechowski Kazimierz (1900–1984), T. IV, s. 215
Wojciechowski Michał (?–?), T. VII, s. 216
Wojciechowski Stefan (1896–1979), T. VIII, s. 224
Wojczak Melchior (1886–1958), T. V, s. 189
Wojtasik Piotr (1891–1979), T. I, s. 220
Wojtczak Antoni (1902–1973), T. V, s. 190
Wojtkowiak Marcin (1899–1979), T. II, s. 219
Wojtkowiak Stefan (1901–1945), T. II, s. 221
Wojtkowski Józef (1900–1977), T. VIII, s. 225

Woliński Jan (1895–1971), T. I, s. 221
Woliński Władysław (1883–1953), T. III, s. 246
Wolniczak Antoni (1898–1982), T. II, s. 222
Wolniewicz Władysław (1890 –1978), T. IV, s. 216
Wolnowski Stanisław (1893–1940), T. VII, s. 217
Wolny Franciszek (1902–1975), T. VII, s. 218
Wolny Ignacy (1899–1945), T. I, s. 221
Wolski Tadeusz (1897–1983), T. IV, s. 217
Woltman Józef (1892–1974), T. IV, s. 218
Woltyński Wacław (1897–1986), T. II, s. 222
Wołyński Władysław (1897–1966), T. III, s. 247
Woroch Jan (1897–?), T. VIII, s. 226
Woroch Michał (1895–?), T. VII, s. 218
Woroch Stefan, T. VIII, s. 226
Wosiński Stanisław (1899–1969), T. VI, s. 209
Woszak Andrzej (1893–1935), T. VI, s. 210
Wośkowiak Władysław (1901–1977), T. VII, s. 219
Woźniak Jan (1885–1974), T. IV, s. 221
Woźniak Kazimierz (1896 – 1968), T. II, s. 223
Woźniak Władysław (1887–1975), T. V, s. 192; T. VI, s. 211
Woźny Adam (1879–1939), T. IV, s. 221
Woźny Kazimierz Henryk (1895–1940), T. IV, s. 224
Wróbel Leon (1892–1962), T. IV, s. 225; T. V, s. 193
Wróblewski Józef (1879–1920), T. III, s. 248
Wróblewski Józef (1896–1975), T. III, s. 249
Wróblewski Kazimierz (1898–1934), T. III, s. 250; T. VIII, s. 227
Wrycza Józef (1884–1961), T. III, s. 251
Wrzalski Józef (1894–1983), T. V. s. 193
Wujec Józef (1882–1980), T. III, s. 254
Wyduba Sylwester (1893–1958), T. VI, s. 211
Wylegała Ludwik (1897–1935), T. VII, s. 220

Wyrembelski Jan (1887–1953), T. I, s. 222
Wyrwa Bronisław (1890–1970), T. I, s. 223
Wyrwa Czesław (1900–1942), T. V, s. 193
Wyrwa Szczepan (1897–1983), T. VIII, s. 228
Wysocki Bronisław (1863–1931), T. I, s. 224
Wysocki Jan (1899 –1981), T. II, s. 223
Wysocki Józef (1879 – ?), T. II, s. 225
Wysocki Kazimierz (1892–1940), T. I, s. 224
Występski Antoni (1895–1919), T. VI, s. 212
Występski Franciszek (1896–1980), T. VI, s. 213
Występski Jan (1891–1947), T. VI, s. 213
Występski Stefan (1899–1972), T. VI, s. 214
Wytrykus Franciszek (1900–1974), T. VIII, s. 228

Z.

Zabłocki Wacław (1879–1973), T. I, s. 225
Zabór Stanisław (1883–1981), T. IV, s. 226
Zajdowicz Stanisław (1897–1969), T. V, s. 194
Zakrzewski–Wyskota Stanisław (1902–1986), T. III, s. 254
Zakrzewski Zdzisław (1870–1936), T. VII, s. 221
Zapłata Franciszek (1897–1993), T. IV, s. 226
Zaranek Franciszek (1884–1975), T. IV, s. 227
Zawal Józef (1895–1962), T. IV, s. 228
Zegar Ignacy (1897–1968), T. II, s. 226
Zemler Michał (1889–1973), T. VII, s. 226
Zemski Adam (1895–1919), T. V, s. 194
Zeidler Bronisława (1896–1991), T. VI, s. 214
Zeidler Konstanty (1862–1954), T. VI, s. 215
Zenkteler Kazimierz (1884–1955), T. IV, s. 228
Ziała Michał (1899–1981), T. I, s. 226
Zielewicz Stefan (1897–1963), T. IV, s. 231
Zielewicz Władysław (1886–1984), T. II, s. 226
Zieliński Bolesław (1900– 1988), T. IV, s. 231
Zieliński Franciszek (1893 – 1927 ?), T. I, s. 226
Zieliński Franciszek (1898–1951), T. VI, s. 216
Zieliński Klemens (1877–1939), T. V, s. 194
Zieliński Stanisław (1896–1969), T. VIII, s. 230
Zieliński Szczepan (1898–1979), T. III, s. 257
Zielke Stefan (1897–1958), T. I, s. 227
Zięta Józef (1900–1974), T. VI, s. 216
Ziętkiewicz Ignacy (1890–1969), T. VII, s. 227; T. VIII, s. 230
Znaniecki Michał (1885–1933), T. I, s. 227

Zwoliński Wincenty (1899–1989), T. VII, s. 227
Zydor Jan (1890–1971), T. III, s. 258
Zygmanowski Stanisław (1894–1979), T. V, s. 196
Zygmański Kazimierz (1902–1972), T. III, s. 259
Zygmunt Franciszek (1889–1957), T. II, s. 228

Ż.

Żak Wawrzyn (1901–1977), T. I, s. 228
Żbikowski Bolesław (1878–1952), T. VI, s. 217
Żelazek Stanisław (1885–1971), T. VII, s. 228
Żelazny Walenty (1891–1960), T. II, s. 228
Żmidziński Aleksander (1847–1931), T. IV, s. 234
Żuchelkowski Edmund (1898–1939), T. I, s. 228
Żurawski Antoni (1893–1980), T. V, s. 197
Żurawski Marian (1902–1977), T. III, s. 260
Życki Antoni (1856–1924), T. I, s. 229
Życki Tadeusz (1896–1920), T. I, s. 230
Żymiałkowski Feliks (1903–1988), T. VI, s. 219
Żymiałkowski Kazimierz (1898–1958), T. VI, s. 220

Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Poznaniu

SPIS TREŚCI

1.Przedmowa: prof. n. dr hab. Zbigniew Pilarczyk 5
2.Skróty językowe i ogólne 7
3.Skróty bibliograficzne 9
4.Biogramy 11
Adamczak Wincenty (1899–1988) 11
Aleksander Franciszek (1893–1975) 11
Andrychowski Ludwik (1900–1986) 13
Andrzejewski Stanisław (1901–1985) 14
Bagniewski Józef (1897–1981) 16
Bartkiewicz Bernard (1869–?) 17
Bartkiewicz Stanisław Bernard (1891–1966) 17
Bartkowiak Józef (1895–1980) 17
Bartkowiak Wojciech (1895–?) 18
Bąk Alojzy (1897–1940) 19
Bąk Leon (1892–1948) 20
Białęski Leon (1896–1940) 20
Bielawski Stefan (1896–1990) 23
Bielecki Julian (1902–1986) 24
Biniaś Józef (1888–1940) 25
Boiński Jakub (1890–1960) 26
Borysiak Józef (1900–1974) 27
Braun Józef Tomasz (1869–1938) 28
Budnowski Józef (1873–1958) 29
Bureta Stanisław (1876–1964) 31
Bździel Czesław (1899–1984) 31
Chłapowski Konstanty Kazimierz (1883–1939) 32
Chocieszyński Kazimierz (1891–1919) 33
Cichowski Julian (1870–1948) 34
Cichowski Wincenty Ludwik (1869–1921) 35
Cichowski Władycław (1879–1940) 36
Ciesielski Jan (1900–1940) 36
Depta Bernard (1897–1948) 37

Dolny Antoni (1901–1978) 38
Dominiak Michał (1895–1966) 39
Dreżewski Antoni (1899–1975) 39
Drzewiecki Feliks (1902–1963) 40
Dudarski Antoni (1881–1942) 41
Dudziak Ignacy (1892–1983) 42
Durczyński Franciszek (1899–1991) 43
Dybała Stanisław (1895–1963) 44
Dykier Andrzej (1885–1966) 45
Eliasz Antoni (1897–1983) 46
Eliasz Jan (1893–1977) 47
Eliasz Walenty (1888–1932) 48
Flach Julian (1872–1941) 49
Formanowicz Józef Gabryel (1885–1970) 51
Frąckowiak Józef (1898–1978) 52
Fryder Stanisław Bolesław (1887–1920) 53
Furmaniak Wacław (1899–1940) 55
Gapiński Stanisław (1899–1977) 56
Garbarczyk Antoni (1896–1966) 57
Gągorek Kazimierz (1896–1977) 57
Gebler Walenty (1897–1980) 58
Gorączkowski Kazimierz (1899–1920) 58
Gorodecki Donat (1904–1987) 60
Górecki Bolesław (1897–1971) 60
Górka Stefan (1897–1956) 62
Górny Mieczysław Wincenty (1885–1927) 63
Grala Józef (1901–1966) 65
Gromadecki Ludwik (1872–1931) 65
Gronwald Tadeusz Edward (1890-1942) 66
Grubczyński Marcin (1889–1920) 67
Gryska Kazimierz (1894–1883) 68
Guzik Franciszek (1897-1995) 69
Hadrych Wojciech (1890–1942) 70
Hałas Stanisław (1900–1993) 71
Hałas Władysław (1878–1959) 72
Hoffmann Ludwik (1893–1978) 74
Hurnik Edmund (1898–1975) 75
Jadomski Stefan Roman (1874–1923) 77
Janiak Wincenty (1891–1979) 78

Jankowiak Władysław (1898–1971) 78
Jankowski Franciszek (1901–1970) 80
Jarmużek Walenty (1870–1959) 81
Jarosz Stanisław (1895–1960) 82
Jaworska Anna (1896–1939) 83
Jezierski Józef (1894–1981) 83
Jędrzejczak Wacław (1900–1990) 84
Jędrzejczak Wincenty (1872–1940) 85
Kaczmarek Franciszek (1900–1982) 87
Kaczmarek Tadeusz (1897–1974) 88
Kamiński Władysław (1901–1982) 88
Karłowski Tadeusz (1893–1936) 89
Kasprowiak Józef (1891–1977) 91
Kasprzak Marcin (1892–1980) 91
Kiełbasiewicz Stanisław (1897–1959) 93
Kierski Witold Paweł (1899–1940) 93
Klicze (Klitsche) Józef (1898–1920) 95
Klucz Antoni (1893–1939) 95
Kluczyński Stanisław (1895–1936) 98
Knast Dionizy (1899–1972)1 99
Kniat Mikołaj (1879–1956) 100
Kokociński Hilary Franciszek (1877-1933) 101
Konwerski Krzysztof Czesław (1896–1959) 102
Kossowski Jan (1898–1919) 104
Kostecki Bronisław (1893–1967) 104
Kowalczyk Adam Stefan (1896–1978) 105
Kowalski Wierusz Ignacy (1872–1932) 107
Krajewski Stanisław (1896–1981) 108
Kraska Alojzy (1893–1970) 109
Kroma Jan (1886-1964) 109
Królikowski Józef (1890–1968) 110
Krzyżosiak Antoni (1895–1950) 111
Kubiak Stefan (1898–1974) 112
Kubski Stanisław (1876–1942) 113
Kudliński Stanisław (1897–1982) 115
Kukawka Wojciech (1895–1990) 115
Kulawski Teofil (1894–1960) 116
Kulka Walenty (1897–1963) 117
Kycler Stanisław (1897–1982) 118

Langowicz Ludwik (1897–1974) 119
Lisiecki Franciszek (1899 –1986) 120
Lorkiewicz Michał (1897–1991) 122
Lucińska Monika (1900-1988) 124
Lupa Franciszek (1896–1972) 125
Łozowski Franciszek (1901–1932) 126
Łożyński Józef (1878–1965) 128
Maciejewski Antoni (1901–1982) 129
Malagowski Stanisław (1899–2002) 129
Maliński Kazimierz (1872–1928) 131
Marczyński Feliks (1895–1940) 134
Maszek Teodor (1882–1940) 136
Matysik Jan (1897–1973) 137
Melerowicz Marian (1899–1952) 137
Mertyn Józef (1893–1972) 138
Minkwitz Maksymilian (1876–1945) 139
Mirecki Stanisław Piotr (1895–1940) 140
Mroczyński Franciszek (1898–1975) 141
Muszyński Stanisław (1900–1969) 142
Mycielski Wojciech (1892–1940) 143
Niedziela Jan (1896–1945) 144
Norkowski Bernard (1901–1975) 144
Nowacki Szczepan (1899–1979) 145
Nowaczyński Wincenty (1883–1940) 146
Nowak Jan (1900–1919) 148
Nowak Stanisław (1895–1982) 149
Nowak Walenty (1895–1979) 149
Nowak Władysław (1900–1977) 151
Nowakowski Jan (1901–1975) 152
Nowicki Roman (1900–1984) 152
Ogurkowski Czesław Bernard (1894–1966) 153
Olejniczak Jan (1887–1973) 155
Olszewski Alfons (1899–1940) 156
Opalski Zbigniew (1900–1946) 157
Orcholski Władysław (1895–1987) 158
Osesek Jan (1875–1928) 159
Panewicz Roman (1874–1945) 159
Paszkiewicz Józef (1898–1940) 161
Pawlak Józef (1898–1939) 163

Peisert Franciszek (1886–1940) 165
Piasecki Franciszek (1899–1979) 167
Piasecki Kazimierz (1890–1940) 167
Piechowiak Józef (1895–?) 168
Polachowski Kazimierz (1893–1941) 169
Poprawski Marian (1885–1940) 170
Posadny Jan (1895–1969) 171
Pufahl Roman (1894–1940) 172
Radomski Bogdan Medard (1899–1940) 174
Ratajczak Franciszek (1896–1966) 175
Ratajczak Józef (1897–1942) 177
Ratajczak Stanisław (1892–1957) 179
Reinke Franciszek (1901–1972) 180
Rejek Franciszek (1901–1992) 181
Rembowski Klemens (1893–1959) 184
Rembowski Stanisław Emil (1885–1920) 184
Rosicka Władysława z domu Chocieszyńska (1884–1962) 185
Rubas Jan (1901–1940) 186
Rutkowski Napoleon h. Pobóg (1868–1931) 188
Saenger Franciszek Teodor (1878–1940) 190
Schoen Antoni (1892–1978) 191
Siciński Zygmunt Bolesław (1899–1940) 192
Siemiątkowski Kazimierz Wojciech (1903–1940) 194
Sierpowski Jan (1890–1980) 195
Skrzydlewski Henryk (1888–1934) 197
Skrzypczak Ignacy (1880–1959) 198
Spojda Marian (1901–1940) 199
Stahr Władysław (1892–1940) 201
Stańko Adolf (1883–1939) 202
Sterna Jan (1890–1942) 204
Stołowski Ignacy (1901–2001) 204
Szajkowski Bartłomiej (1877–1967) 205
Szpręga Augustyn (1896–po 1939) 206
Szrant (Schrant) Aleksander (ok. 1880–?) 207
Szuman Marian (1865–1930) 208
Szymendera Stanisław Bolesław (1890–1923) 208
Śledziński Juliusz Karol (1876–1919) 210
Święcicki Roman (1998–1940) 212
Tomczak Andrzej (1896–?) 213

Tyliński Ludwik (1898–1966) 214
Unrug Franciszek Józef (1887–1945) 215
Wierzbiński Sylwester (1898–1971) 217
Wikariusz Franciszek (1887–1958) 218
Wiśniewski Ignacy Roman (1898–1981) 218
Witkowski Antoni (1875–1962) 219
Wojczyński Leon (1889–1973) 221
Wojtczak Antoni (1902–1973) 221
Wollherr Józef (1875–1962) 223
Wolniczak Franciszek (1900–1976) 224
Wołyński Ignacy (1896–1985) 225
Wołyński Nepomucen (1879–1948) 225
Wrombel Antoni (1902–1976) 227
Wrombel Jan (1874–1971) 228
Wróblewski Józef (1879–1920) 229
Wylegała Franciszek (1893–1974) 230
Zieliński Klemens (1877–1939) 232
Zieliński Tadeusz Ludwik (1886–1963) 234
Ziemiański Walenty (1900–1980) 235
Ziętkiewicz Stanisław (1868–1946) 236
Żelazny Stanisław (1893–1966) 237
Żuchelkowski Stanisław (1900–1976) 238

5. Aneks: Spis biogramów zamieszczonych w: „Powstańcy wielkopolscy... Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918/1919", tomy I – VIII, Poznań 2005–2011 240

6. Spis treści tomu IX 267

WOJEWÓDZKA BIBLIOTEKA
PUBLICZNA W POZNANIU
DIGITALIZACJA
000-157499-00-0

ISBN 978-83-927042-9-4